Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

PAVLI

OROSII

PRESBYTERI HISPANI ADVERSVS PAGANOS HISTORIARVM

Libri Septem:

Vetustorum librorum auxilio à mendis uindicati, & annotationibus ex utriusq; linguæ historicis illustrati, opera & studio

FRANC. FABRICII
MARCODVRANI.

COLONIAE
Apud Maternum Cholinum 1562.
Cum gratia & priuilegio Cæs. Maiest.
In Decennium.

Universidad de Deusto
Biblioteca

AMPLISSI-

MO ORNATISIMOQ. Viro D. Ioanni Vlatteno, Præpoſito Aquenſi, Cranenburgenſi, & Carpenſi: Illuſtriſs. Principis Guilielmi Ducis Iul. Cliu. Mont. &c. Cancellario, patrono ſuo, Franc. Fabricius Marcoduranus. S. D.

CVM omnes, qui res à ſe vel inuentas primum vel deinde excultas ac illuſtratas literis conſignarunt, bene de poſteritate ſunt meriti, vir ampliſsime: tum haud ſcio an nulli melius, quàm qui res geſtas hiſtoriæ mandarunt, memoriæq; propagarunt. Magnifiant, vt merito fieri debent, quæ grauiſſi-

mi viri Socrates, Plato, Aristoteles, alijq; philosophi de appetẽda virtute, aspernãdaq; vitiositate literis prodiderunt: quæ tamen Herodotus, Thucydides, Theopompus, Ephorus et ceteri historici monimentis annalium consignarunt, maiorem vim ad res præclaras sectandas, contrariasq; declinandas habere, nemo infitias, opinor, ibit: illi enim quid agere homines debeant, hi quid præclare egerint, docent. illi de colenda iustitia, fortitudine, temperantia multa præcepta dederunt, hi, quis iuste, fortiter, moderate vixerit, demonstrant. Neq; vero qui ad iustitiam hortabitur, plus Socratica ratione, quàm Aristidis, Fabricij; & aliorum documẽtis efficiet. Recte igitur Antonius apud Ciceronem historiam suis laudibus exornãs

eam

eam MAGISTRAM VITÆ nominat. estq; magna gratia rerum gestarum scriptoribus habenda, qui suo studio effecerunt, vt rebus præteritis cognoscendis, quid in vita hominũ laudetur aut vituperetur, quid probetur aut offendat, tanquam in speculo intuemur. Quanquam non eodem loco omnes qui historias scripserunt habendos, neq; eandem vtilitatem ex omnium illorum scriptis expectandam, nemo rerum adeo ignarus, aut à literis ita alienus est, qui nesciat. Sed cum eorum alij rerum priscarum narratione aures tantum quasi voluptate quadam perfundere, verborumq; illecebris captare voluerint; alij res sapienter, iuste, pie, fortiter moderateq; gestas, sint splendida & illustri oratione persecuti; alij neglecto verborum ornatu res vtiles illas

Universidad de Deusto
Biblioteca

quidem, sed orationis luminibus non illustratas proposuerint: deligẽdi sunt inprimis omniq; studio euoluendi, qui non modo linguam excolere, verũ etiam pectus plurimarum & maximarum rerum copia instruere possint. Quod si tamen eos non aspernamur, à quibus præter verborum ornatum nihil omnino suppeditatur; certe valde lauti sunt, qui ab illis abhorrent, qui breui simpliciq; oratione res cognitione dignissimas comprehenderunt. præsertim si constet, eos veritatis cancellos ita sibi circũdedisse, vt extra illos nunquam sint egressi; nulla gratia, nulla simultate in scribẽdo sint permoti. quod quidẽ vt de Paulo Orosio in hoc tempore pluribus verbis planum faciam, necessarium esse non arbitror: sed ea quæ adulescentes de hoc nostro auctore scire

scire laborabunt, minime prætermittam. Vita eius descripta breuiter à Gennadio in Catalogo illustrium virorum extat: quæ etiam in scriptis exemplaribus initio historiæ inuenitur, sicut à nobis est edita. Fuit is Christianus, in Hispania natus & educatus: sed discendi cupidus suos patriamq; reliquit. atque vt ea, quæ in religione enodatius scire cupiebat, plane cognosceret, in Africam ad Aurelium Augustinum traiecit. Fuit hoc circa annum Christi CCCC. Cum apud Augustinum esset, consuluit eum de Priscillianistis, & de quibusdam Originis sensibus. Cui consultationi ille respondit libro qui extat ad Orosium contra Priscillianistas & Origenistas. Capitur interim Roma à Gothorum rege Alarico, et magnam Romani cladem accipiunt:

causamq; hostes Christianæ religionis in eam conferũt. aduersus illos tum Orosius Augustini iussu hos septẽ libros historiarum conscripsit. de quibus Gelasius primus cum LXX episcopis sententiam tulit, eiusq; decreti verba sunt hæc. Orosium virum eruditissimum collaudamus: quia valde necessaria aduersus paganorum calumnias ordinauit, miraq; breuitate contexuit. Augustini deinde consilio, vt ipse ad Euodium scribit, Orosius Bethleemum ad D. Hieronymum profectus est cum hac eius commẽdatione, Ecce venit ad me religiosus iuuenis, catholica pace frater, ætate filius, honore compresbyter, noster Orosius, vigil ingenio, paratus eloquio, flagrans studio, vtile vas in domo domini esse desiderans, ad refellendas falsas pernicioſasq; doctrinas, quæ animas

animas Hispanorum multo infelicius, quam corpora barbaricus gladius trucidarunt. &c. Non hic commemorabo, quam sæpe, quamq; libenter homines eruditi huius scriptoris auctoritate ac testimonio vtantur: quam multarum rerum memoria in Orosio extet, quæ apud alios post tantam Liuij, Taciti, atq; aliorum historicorum iacturam facta non inueniantur. hoc dico, dolendum fuisse, tanti viri tam fructuosam historiã adeo mendose hactenus in manibus versari. Contulerat eam cum aliquot manuscriptis exemplaribus ante annos XXXV Gerardus Bolsuinge: laborauit deinde in eadem emendanda doctiss. vir Iohannes Cæsarius: sed profecto necesse est, vt vel eorum exemplaria non fuerint diligenter satis descripta, vel ipsi parum accurate opus

perſpexerint. Tot menda relicta ab illis deprehendi, poſtquam eorum libros cum tribus manuſcriptis conferre cœpi. Neque vero ſatis habui vetuſtos libros ad huius tam præclaræ hiſtoriæ emendationem aduocare: ſed cum iampridem multorum græcorum & latinorum auctorum collatione didiciſſem, ipſos libros ſcriptos multis ſæpe mendis fœdatos eſſe, conduxi, & quaſi conuocaui in vnum locum omnes, quos de his rebus, quas Oroſius attigit, ſcripſiſſe aliquid potui recordari. qui aũt illi, & quot fuerint, ex Annotationibus noſtris apparebit. in quibus non tantum hanc editionem fulcire, ſed & hiſtoriam illuſtrare ſum conatus: vt adoleſcentes, qui cuperent ea, quæ Oroſius breuiter complexus eſt, plenius cognoſcere, hac noſtra admonitione inſtructi ſcirent,

ſcirent, vnde illa eſſent petẽda; eorumque lectione ſitim ſuam explerẽt. Atq; hoc quidem ego magno conatu ſtudioq; egi: quid vero ſim conſecutus aliorum iudicio lubens permitto. in quibus vnus tu, Patrone ampliſs. es mihi inſtar omnium. tua mihi beneuolentia, tuum iudicium harum vigiliarum fructus erit uberrimus. Habui equidem in huius laboris non modo ſuſceptione, verum etiam molitione ac perfectione publicam iuuẽtutis vtilitatem mihi propoſitam, ſed in te ipſum ſimul, cum Oroſio operam darem, cum grata quadam beneficiorum tuorum in me recordatione ſpectaui. nec id ſine cauſa. Si enim ab eo tempore, quo me primum complexus es, tibi omnia, quæ à me proficiſcerentur, deberi ſtatui: quanto cumulatior nunc ea voluntas eſſe debet,

poſtquam

postquam filiũ à sacrosancto baptismate susciperes maxima beneuolentiæ significatione voluisti? Quod necessitudinis vinculum quando Iustiniani Imperatoris sanctione arctissimum habetur, ego illo grauissimum onus obseruantiæ mihi impositum statuo. Cuius testẽ Orosium hoc tempore ad te mitto: quem in tuo nomine merito apparere existimo, quod tu, qui summam istam prudentiã, qua in altissimo dignitatis gradu positus patriæ tranquillitati bene consulis & præsides, te historiarũ cognitione à prima ætate inchoasse, aluisse, auxisse ac confirmasse meministi, ne nunc quidem, cum per grauissimas Reip. occupationes licet, historicorum lectionem refugere consueuisti. quod cum nõ cognoscendi, sed recolẽdi gratia facias, nulli commodius legũtur, quã qui ἐμ ἐπιτομῇ

res

res gestas clarorũ virorum ac populorũ scripserunt. Id vero cum Orosius grauissimorum virorũ testimonio summa fide præstiterit, opus esse nõ arbitror, vt hoc pluribus verbis hic demonstrẽ: nec dubito, quin tibi satis commendatus sit is, qui historiam ab initio mundi exorsus, ad sua tẽpora per quinq; mil. annorum supra DC fere deduxit: confido etiam te nostrum laborẽ approbaturum: vnde, vt Timanthes Agamemnonis dolorem, sic nos amorem & obseruantiã erga te nostram æstimandam relinquimus. Christum Opt. Max. precamur, vt te patriæ, nobisq; diu incolumem conseruet. Vale patrone mihi inprimis obseruande. Dusseldorpij, postridie Idus Mart. Anno CHRISTI N. MDLXI.

PAV.

PAVLI OROSII
PRESBYTERI VITA, EX
catalogo illustrium uirorum
Gennadij.

Rosius presbyter Hispani generis, vir eloquens & historiarum cognitor, scripsit aduersum querulos & infamatores Christiani nominis, qui dicunt defectum Romanæ Reipub. Christi doctrina inuectum, libros septem. in quibus totius penè mundi calamitates & miserias bellorũq; inquietudines replicans, ostendit magis Christianæ obseruantiæ esse, quod contra meritum suum Resp. Romana adhuc duraret, & pace culturæ dei pacatũ retineret imperiũ. Sane in primo libro describit positionem orbis, oceani interfusione & Tanai limitibus interciſum, sitũ locorum, nomina vrbiũ moresq; gentium, qualitates regionum, initia bellorum & tyrannidis exordia, finitimorum sanguine dedicata. Hic est Orosius, qui ab Augustino prõ discenda animæ ratione ad Hieronymũ missus, rediens, reliquias beati Stephani primi martyris, tunc nuper inuentas, primus intulit occidenti. Claruit extremo Honorij imperatoris tempore.

Ad lecto-

AD LECTOREM.

Si iuuat extrema scriptis ab origine mundi
Plenius historijs Lector amice frui:
Quid nimis in Veterũ mutilata uolumina pendes,
Quæ nequeunt ulla parte leuare famem?
En redit Orosius tenues emissus in auras,
Lumine Franciſci ſplendidiore nitens.
Ante licet populi fuerit delatus in ora,
Non tamen exutus sordibus ipse fuit.
Sed ueluti malum roseo plerunq; colore,
Brachia quod matris deserit ante diem,
Quà coquitur Phœbo cutis almæ linquit honorem,
Cetera pars ueteri plena uigore manet:
Sic hinc Orosium multus labefecerat error,
Illinc à maculis semirefectus erat.
En tibi nunc posito labum squalore, situq;,
Fabricij docto fœtus honore uenit.
Si poßunt Veteres aliquem meruiſſe fauorem,
Qui tamen historiæ uincula sæpe leuant:
Non placet Orosius lima iam uindice rasus,
Qui sua pro Christo fortiter arma tulit?
Nam simulac flueret Romana potentia retro,
Plebsq; mali Christum diceret esse caput,
Texuit annales à primo semine mundi,
Semper humum monstrans cladibus isse grauem:

Ac

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ac ut dilueret ſtolidi mendacia uulgi,
Quæ chriſti poterant obtenebrare iubar,
Edocuit mira fraudes breuitate refellens
Romula Chriſtiadum ſceptra uirere fide.
Hinc nos qui tegimur denſa ceu nube dolorum,
Semper & ærumnis turba ſepulta ſumus,
In chriſtum fugimus cauſas torquere malorum,
Diſcimus & clades ferre, ſubire, pati.
Ergo cape Oroſium uitij de puluere raptum,
Si te parua tui tangere cura poteſt.
Non uanus pariet tibi tædia ſermo legendi,
Eloquij currit gratia uiua ſui.
Non te mendorum iam triſte morabitur agmen,
Quorum Fabricij munere prodit egens.
Si qua uidebuntur cæcis immerſa tenebris,
Quæ nequit ingenij captus inire tui:
Hæc tibi Gymnaſij lux illuſtriſſima noſtri
Franciſcus ſcholij clara nitore facit.
In quibus ut ſequitur ueterum monimenta uirorũ,
Sic loca de rerum nubila nocte trahit.
Cur tibi ſi poſſint huius placuiſſe labores,
Et ſenſus dempto fine mouere tuos:
Oroſij ſumas Lector ſtudioſe libellos,
Quos fert hic ſtudio gratificante tibi.

Io. Ruremund. Diſcipul.

IN OROSII HISTORIAM rerum memorabilium

Index nouus.

Abderitæ. 100.b
Abenne 11.b. 13.a
Abraami ætas et temp. 3.a
Aceſines fl. 93.b. 117.b
Achaia S. b
Achaicum bell. 184.b. & deinceps
Acroceraunij montes 7. a 8.b 30.b
Actiacũ bellum 268.b
Adama 15. a
Adraſtæ 93.b 117. a
Adrumetus 11. b
L. Aebutius Cos. mortuus 50.b 67.a
Aegyptiorũ plagæ x. 18. b & deinceps
Aegypti ſterilitas & fames 16.b 17. a
Aegypti uectigal 17. b
Aegyptus 6.a b
Aegyptus Perſarum ſubiecta imperio 80. b.
Aemilius Barbula Cos. 126.a 160.b
Aemilius Mamercin Dictator 52.a 68.a
Aemilius Paullus Perſẽ uincit 156.b
Aemilius Paullus Cos. 138. a
Aemiliæ Veſtalis inceſtus 200. b
Aeneæ aduentus in Italiam 25. a
Aetna exæſtuat 52.b
Aetnæ ignis 59.b
Aetnæ incendium 190. a 195. a 197. b
Africa Europ. pars 10. b
Africanus maior, eiuſq; res 147. a 150. a 152. b mors 155. a
African. minor eiuſq; res 156. b 180. a 159. a 190. b mors 194. b
Africæ deſcript. 5. a 10. b
Africum bellum Cæſaris 262. a
Agathocles Syracuſanus

Universidad de Deusto
Biblioteca

rex 127.b 162.a
Agathoclis res 133.a
Agesilaus dux eiusq; res 74.b & deinceps
Agis Lacedæmonius 92.a
Agrigentum, eiusq; obsidio 135.a
Agrippa, eiusq; res 266.b 268.a 273.b
Agrippina Galliæ urbs 304.a
Alama 8.a
Alaricus rex 39.b
Alaricus rex Gothorum 335.a 337.a
Romam capit 338.a 339.b
Albania 8.a
Albani 7.a
Albinus Cæsar 308.a
Alcetas frater Perdiccæ 99.b
Alcibiades dux eiusq; res gestæ 54.b et deinceps
Alexander Epirota 82.b
Alexander Magnus natus 80.b 107.a eiusq; res gestæ 89.b & deinceps usq; 94. crudelitas 92.b mors 94.b 118.b (98.a
Alexandri successores
Alexander seuerus Imp. 309.a
Alexandria in Aegypto condita 91.a
Alexãdria super Tanaim 92.b
Alexandrinum bellũ Cæsaris 261.b inde
Alexandri Epirotæ mors 92.a 115.b
Alexãdri Magni æræ 4.b
Alia flu. 60.a
Alienſis dies 72.b
Allobrogicum bellũ 197.a 226.
Amaſis rex 17.b
Amazonum incurſus in Aſiam 27.b
Amazonum regio 8.a
Amazones unde dictæ 23.b 35.a
ab Amazonibus conditæ urbes Ibid.
Ambroſius 334.a
Amilcar 132.b eius mors 193.a
Amilcar dux Pœnorum 136.b 138.b
Ammonis Iouis templum 91.a 114.a
Ammonis oraculũ 19.a
ἀμνησία 58.a 71.a
Amomum ubi naſcatur 7.a
Amphictyon Athenienſium rex 18.a 33.a
Anaſitæ 5.a
Ancus Marcius 41.b
Androgynus 186.b
Annibal Pœnorum Imp. 145.a eius res geſtæ Ibid. reditus in Africam 152.a eius mors 155.b
Annibal ſenior 135.a eius mors 136.b
Anno Carthaginienſis 135.a 136.b
Anno Carthaginienſis 132.a
Antalcidæ pax 105.a
Antander Agathoclis frater 133.b
Antichriſti apparitio 2.b
Antigoni res geſtæ 99.b 100.b & deinceps mors 101.b
Antiochus rex Syriæ 153.b uincitur à Romanis 154.b
Antiochium bellũ 154.a b
Antiopa Amazon 24.a
Antipater Macedon, præfectus 92.a eius res geſtæ 99.a
Antoninus Caracalla Imp. 308.b
Antonius Mutinam obſidet 264.b eius res geſtæ 266.a inde cum Auguſto ad Actium pugnat 268.a eius mors 269.a
Antonius pius Imp. 305.b
Antoninus Verus Imper. 305.b
Apis Argiuorũ rex 17.b
Ap. Claudius Decemuir 51.b eius libido Ibid.
ἀπολατρεία 31.b

Universidad de Deusto
Biblioteca

L. Apuleius Saturninus 203. b
Aquitannia 9. a
Arabicus sinus 6. b
Aiarath armonia 31. b.
Arbatus Sardanapali præfectus 25. b 37. a
Arbatus 38. b 61. b
Arbela 114. b
Arbis fl. 5. b
Arcadius Imp. 333. a
Archelaus dux Mithridatis 240. b
Archidamus dux Laced. 76. b
Ardea 41. b
Arelas 9. a
Aremulus Latinorum rex 27. a
Argyraſpides quit 99. b
Ariobarzanes Cappadociæ rex 240. a
Ariſtides Athenienſis 305. a
Ariſtobulus Iudæorũ rex 245. b
Ariſtonicus eiusq; bellum cum Romanis 194. & deinceps. & 224. a
Ariſtoteles 93. a
Arius 321. b 322. b
Armenia 6. a
Armeniæ pilæ 7. a
Armis Superbi filius 42. a
Arridæus rex Macedoniæ 100. a 122. b
Artabanus Xerxem occidit 50. a
Artaxerxes Othus 80. b
Artaxerxis & Cyri fratrum bellum. 58. b & deinceps
Artemidora regina Alliarnaſſi 48. b 66. a
Artemiſia regina 66. a
Arubas Moloſſorum rex 83. b 110. a
Aruſini cãpi 128. a 162. a
Arzuges 11. a 31. a
Aſdrubal Annibalis frater occiſus 150. b
Aſdrubal dãnatur 139. b
Aſdrubal uictus 147. b
Aſia minor 6. a
Aſiæ deſcript. 4. b 5. a 6. a
Aſſyriorum regnũ in Medos conceſſit 25. b
Aſtrixis mons 11. b
Aſtures 9. b
Aſtyages capitur 26. b
Aſtyages Medorum rex 26. a 37. a
Atlas mons 5. a
Atreus 22. a
Atlante inſula facta 59. b 72. a
Ataulphus Gothorũ rex 344. a
Athanaricus rex Gothorum 325. b
Athenæ 8. b
Athenæ captæ à Sylla 240. b
Athenæ incenſæ à Mardonio 49. b
Athenien. & Lacedæ. bellum 28. a b
Athenien. Lacedæ. ſe dedunt 56. b 69. b
Athenienſium bellũ cum Dario 46. a 64. b
Athenienſium & Cretenſium bellum 22. a
Athenienſiũ & Peloponenſium bellum 27. b
Athenienſium profectio in Siciliam & res ibi geſtæ 53. a et deinceps
Athenienſium uictoria de Lacedæ. 55. b 69. b
Atlas mons 5. a
Atreus 22. a
Atropatus 98. b 120. b
Attalus Eumenis populũ hæredem facit 192. b
Attyrus Scytharum rex 46. a
Auentinus mons & in eũ ſeceſſio plebis 52. a
Auguſtini libri de Ciuitate dei 2. a 29. b
Auguſtus Cæſar eiusq; res 264. a & inde 267. b
Antonium ad Actium uincit. 268. b monarcha fit 270. a res in Hiſpania geſtæ 271. b
Auloles 11. b
Aurelianus Imp. 312. b

B

Babylonia 5. b
Babylonis magnitudo 44. a
Babylon capitur & euer

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſitur 44.a 39.a
Bagardaſi. [136.b
Baleares inſulæ 13.a
Balearicum bellum 197.a
Baleus Aſſyriorum rex 17.b
Baſillus, non Baſilius Mu niciorũ cognomẽ 285.b
Baſternæ deleti 155.b
Belgica 9.a
Belus Ninj pater 3.a
Bibuli mors 259.a
Bituitus rex Gallorum ui ctus 197.b
Bocchoris Aegypti rex 19.a (199.a
Bocchus rex Maurorum
Bogud rex Maurorum 213.a
Boij deleti 153.b
Bomilcar dux Pœnorum 134.a
Brigantia Galleciæ 9.b 30.b
Britannia 10.a
Brutus primus conſul eiuſq; res. 42.a
Brutus à Pompeio occiſus 214.b
D.Brutus Mutinæ obſide tur 264.b occiditur 265.a
M.Brutus 265.a b
Bucephala 93.b 117.a
Bura urbs 78.a 106.a
Burgundiones 326.a
Buſiridis crudelitas 22.a & 34.a
Byzacium 11.a b. 31.a
Byzantium 8.b à Philippo obſidetur. 86.a

Cæninenſes 41.a
Cæſar Conſul Gal liã ſortitur, eiuſq; res geſtæ 246.b & deinceps uſq; ad 256. bellum ciuile cum Pompeio gerit 258.a ad Dyrrachium uincitur 260.b Pompeium uincit 261.a Alexandrinum bellum gerit 261.b Africanũ gerit 262.a quatuor triumphos agit 262.b occiditur 263.a
Calcartium 5.a
Calia

Caligula cæſar 294.b occiditur 295.b
Caligardamana promont. 5.a (93.a
Calliſthenis interitus
Calpe 11.b 31.a
Calpurnius Flãma 136.a
Calypſo inſula 11.a
Cambyſes Cyri filius 43. b 64.a
Camerina urbs 136.a
Camillus Dictator eiuſq; exilium 59.b 72.a b 78.b
Cannenſis pugna 146.b 189.a
Cantabri 9.b
Cantabricum bellum Auguſti 271.b
Cappadocia 6.a
Capparonia Veſtalis 190.b
Capua capta 149.b
Carbo 209.a à Pompeio uictus 211.b occiſus 212.b
Carpathus 12.a
Carpathij 16.b
Carræ 7.a
Carthago noua 9.b
Carthago 11.b
Carthaginienſium fœdus cum Romanis 80.b
Carthago quando condita 131.a 164.a
Carthaginienſiũ origo et res 131.a & deinceps
Carthago noua capta, 150.a
Carthaginis ſitus 158.a
Carthago euerſa 159.a
Carthago reſtituta 196.a
Caryatides uirgines 37.b
Caſpiæ portæ 6.a
Caſpium mare 7.a b
Caſſander 98.b eius res geſtæ 100.a b
Caſſiopa 8.b
C.Caßius Syriã cõtra parthos defẽdit 257.a 292.b
Catana Aetnæ incendio oppreſſa 197.b
Catanenſes 53.a
Cathæi 93.b 117.a
Cathippi 7.a
Catilina inceſti reus 242.b 278.a

Universidad de Deusto
Biblioteca

Catilinaria coniuratio 246. a
Cato se Vticæ occidit 262. b
Carus imp. 313. b
Caucasus mons 7. a
Caucasi descriptio 7. a
Caudinæ furculæ 88. b
Cecrops Atheniens. rex 18. a 33. a
Celia, potus 191. b
Centauri 22. b 34. b
Centenius Penula 148. a
Cephalenia 8. b
Cesennius Lento 284. b
Chæronensis pugna 111. b
Chaldæa 5. b
Chaldæorũ regnum 39. a
Charocades dux Atheni. 53. a 68. a
Chaotras 30. b
Christi natiuitas 3. a
Christus nascitur 274. a b 290. b & 291. a patitur 294. a
Christiani Roma exterminantur 293. b supplicijs afficiũtur 299. a 308. a 311. a 315. b uexantur 303. a 304. a 306. a 309. a 310. a 313. a 324. a
Ciceronis mater Heluia 227. b
Cicero Arpini nascitur 228. a Manilią legem suasit 278. b Consul 245. b Catilinam opprimit 246. a proscriptus occiditur 265. a ἀμνησίκακος fuit 71. b 296. b
Cilicia 6. a
Cimbricum bellum 201. a & deinceps
Cimbrorum cædes 202. b
Cimmericũ mare 6. a 7. a
Cimmeriorum incursus in Asiam 27. b
Cinna Cos. eiusq; facinora 209. a & deinceps cædes 210. b 232. a
Circenses ludi 16. a
Cirta urbs 199. a
Ciuile bellũ primũ 208. a Marianum & Syllanum 208. b & deinde. Cinnanũ & Octauianum 209. a Lepidi & Catuli 214. a Pompeij & Cæsaris 258. Claudius Cæsar 296. a Claudius Flauius Imperator 212. b Cleopatra Aegypti regina 262. a 268. a Clitus occiditur 92. b Cloelia uirgo 42. a Clupea urbs 136. b Clymax mons 6. a Codri mors 25. b 36. b M. Cœlius 283. a 259. a Colchi 7. a Commagena 6. a Commodus Imp. 307. a Conon dux Athenien. 56. a 74. b & deinceps Constantinopolis 8. b Constãtinopolis prius Byzantium 86. a Constantius Imp. 315. Constantinus Imper. 316. a 320. a Constantinus, Constantius, & Constans Imperatores 322. a Corinthus 8. b Corinthius sinus 8. b Corinthus capta & euersa 185. a b 219. b Corsica 12. b Coruinus M. Valerius unus de 80. a 107. b Coseonius Illynici proconsul 216. b Cossura Insul. 212. b 233. b Cottiæ Alpes 9. a Cotta Cos. 139. a M. Crassus prætor fugitiuos uincit, & Spartacum occidit 217. a b In parthos proficiscitur 256. b Occiditur 257. a Cremera fl. 63. a Creta 12. a Creta prouincia facta 243. b Creticum bellum 243. b Crœsus Babylonijs auxilio uenit 44. b à Cræso capitur ibid.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Curius cos. cum pyrrho demicat 128.a
M. Curtius 79.b
Cydmus fl. 90.a 113.a
Cyclades insulæ 12.a
Cyprus 11.b
Cyrus Babylonem cuertit 39.a
Cyrus Persarum rex 26. a 43.b
Cyri res gestæ 43.b et deinceps
Cyrus minor 55.b eius bellum cum fratre 58.b & deinceps 71.b
Cyri mors 45.b 108.b
Cythera 12.a

DAcia 8.a
Dacusa 5.b 30.a
Dardali montes 93.a
Dalmatia 8.b
Dalmatia domita 216.b
Dalmatius Cæsar 322.a
Damasippus prætor 211.a
Danai historia 21.a 33.b
Danubius qui & Ister 8.a
Dara 6.b
Dardania 8.b
Darius persarũ rex 45.b & deinceps
Darius moritur 46.b
Darius victus ab Alexandro 90.a 91.a eius mors 91.b
Dascusa 30.b
Decemuiri creantur pro Cos. 51.b 67.a b
Decentius 323.b
Decius Imp. 310.a
Decij filij deuotio 96.a 119.a
P. Decij deuotio 82.a 108.b
Deiotarus rex Gallograciæ 242.a
Demaratus Lacedæ. 47.a
Demetrius Antigoni filius, eiusq; res 100.b et deinceps 123.a
Demosthenes dux Athen. 53.b 69.a b
Demosthenes Orator 89. b 99.a
Deorum multitudo unde 237.a

Dere-

Dercillodas dux Lacedæ. 74.a
Deucalion rex 18.b ab eo genus humanum repa ratũ cur dicatur Ib.
Diana Taurica 183. b
Diapolita rex Aegyptiorum 17.b
Dictator primus eiusq; potestas 42.b 63.a
Dido 164.b
Diluuium sub Noe 13.a b
Diluuium Ogygium in Achaia 16. b
Diluuiũ Thessaliæ 18.a b
Diocles Medorum rex 26.a 37.a
Diocletianus Imp. 314.a
Discessio plebis 42.b
Domitianus Imp. 302.b
Dropanum 140.a
Dromichætes rex Thracum 123.b
Drusus Germanos uincit 272.b
Drusus tribunus pl. 205.a b 230.a
Diluij naualis victoria 135. b

EBusus 13.a
Ecbatana 244.a
Elephanti primũ uisi Romanis 126.a
Eleusinæ conditor Ogygius 16.b
Eliæ Græciæ urbs 40.b
Elisa Carthaginem condit 131.a
Epaminondas Thebanus 77.a
Epidaurius anguis 97.a 119.b
Eteocles 22.a
Euagoras Cyprius 56.b 70.a
Eudoxius Arianus 325.b
Eumenes 98.b eius res gestæ 99.b
Eumenes Attali 154 b
Eunus seruus auctor belli cum 221.b eius mors 222.b
Euphrates 5.b
Euphrates fl. 44.a
Europæ descript. 4.b 8.a
Eurydice 100.a
Eurymedon dux Athen. 53.b

Universidad de Deusto
Biblioteca

53.b 69.a b
Eurystheus Herculis dominus 35.b
Fabia uestalis 242.b 278.a
Fabij CCCVI. occisi 43.a
M. Fabius Cos. 42.b
Fabius Gurges Cos. 97.a 127.b
Fabius historicus 143.b 171.a
Fabius Maximus, eiusq; res 150.b inde
Faliscorum bellum 141.b
Fames Romæ 292.a 298.
Fidenæ captæ 52.a 68.a
Fidenate bellum 52.a
Fimbria Marianus, eiusq; mors 241.a 276.b 241.a
Fufetius 41.a
Fugitiuorum bellum 216. b 218.b
Fuluia uxor Anton. 265.b
Fulvius Flaccus cum C. Graccho cæsus 196.b
Fulvius nobilior Cos. 138.a
Furius Pacilus Cos. 139.a
Furti reus filius à patre occisus 144.b
Gabinius Pompeij legatus 245.b
Gabij 41.b
Gæsatæ 171.a
Galaules 11.b
Galba Imp. 299.b
Gallia 9.a
Gallienus Imp. 310.b
Gallicum bellum 141.b 143.b & deinceps
Galli Romã capiũt 60.a 79.b
Gallograecia quæ 155.a 179.a
Gallus & Galla uiui defodiuntur 143.b
Gallus Hostilianus Imp. 310.a
Gandaridæ 7.b
Ganges fl. 7.a
Ganymedis raptus 21.b
Garamantes 11.a
Gaugamela 114.b 115.a
T. Geganius Cos. 42.b 63.a
Gelanor Argiuorum rex 34.a
Gentiles 1.b
C. Genucius Clepsina cos. 128.a
Germania 8.a
Germani à Druso uicti 272.b Quinctilium Varum uincunt 273.b
Getæ, qui postea Gothi 24.b 36.a
Getuli 11.a
Gildo comes 333.a
Gladiatorum ludus Capuæ 216.b
Glaucia prætor 204.a eius cædes. 204.b
Gomorra euersa 15.a
Gordianus Imp. 309.b
Gordius nodus 113.a
Gothia 8.a
Gothi olim Gethæ 24.b 36.a Valentem uincũt 327.b Romanis se dedunt 329.b Romam capiunt 338.a
C. Gracchi seditio & cædes 196.a b
Ti. Gracchus Tribunus pl. seditiosus 192.b 222. b eius interitus 193.a
Græciæ pax iussu Artaxerxis 73.b
Græciæ libertas erepta 85.a b
Græcorum classis 36.b
Gratianus Imp. 325.b 326.a 328.b
Gratidius occiditur 208. b 231.b
Gylippus Lacedæm 53.b
Gyndes fl. 43.b 63.b
Hadrianus Imper. 305.a
Harpagus Astyagis exercitum Cyro prodit 26.a
Helena Adiabenorum regina 297.b
Helenæ raptus 24.b
Helice urbs 78.a 106.a
Heliogabalus Imp. 308.b
Heluia Ciceronis mater 227.b
L. Heluius eques Roman. 200. a 227.a b
Heraclea Campan. 126.b
Herculis prælium cum Ama-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Amazonib. 24.a
Herculis columnæ 4. b 11. b 31.a
Hercynio rex Aegypti 74.b
Herdonius Capitolium occupat 51.a 67.a
Herodes Hierosolymorũ rex 266.b 291.b
Herennius Sannis 88.b
Hiero Syracusarum rex 135.a
Hieronymus Presbiter 344.a
Hierosolyma à Pompeio capitur 245.b à Vespasiano & Tito obsidetur atque euertitur 301.a b instaurata ab Hadriano Aelia dicitur 305.a
Hiarta Numidiæ rex 212.b
Himera urbs Siciliæ 52.b
Hippo regnis 11.b
Hippolytæ Amazonis cingulum 35.b
Hirtius cos. occiditur 264.b
Hispaniæ descriptio 9.b
Hispaniense bellum Cæsaris 262.b
Homer. poeta clarus 25.a
Honorius Imp. 333.a
Hunni 7.b 327.b
Hydaspes fl. 5.b
Hyrcani 7.b 26.b
Hyrcanus sacerdos Iudæorum 245.b

IAni portæ clausæ 3.a 81.a 108.a b 142.a 271.a 272.b 274.a 302.a
Ilij expugnatio & clades 241.a
Illyricum bellum 143.b
Imai montes 5.a
Imaus mons. 7.b
Imilco rex Carthaginiensium 131.b
Inarimi campi 242.a
Incendium Romæ 258.a 282.b 307.a
Indiæ descriptio 5.a
Indicus Oceanus. 5.a
Indus fl. 5.a
Iohannes Apost. in Patinum relegatur 303.b
Iones uicti à Dario 46.a
Ioseph 16.b & deinceps
Iosephus Iudæorum dux 301.a
Iphicrates Athenienſium dux 76.a 105.a
Isauria 6.a
Isaurici cognomen 216.b
Ister idem qui Danubius 8.a
Istria 8.b
Istri hostes Romanis 144.b
Italia 9.a
Italicum bellum, siue Marsicum 205.a inde
Iuba rex 259.a
Iudæi ob passionem Christi uexãtur 295.a 297.b 301.a b Eorum furor, & clades 304.b
Iugurtha 198. capitur 200.a
Iugurthinum bellũ 198.a & deinceps
Iulianus Carthaginiensis 2.a
Iulianus Imper. 307.b 324.a
Iustinus Martyr 305.b

LAcedæmoniorũ bellum cum Messenijs 27.b cum Athenienſib. 28.a b auaritia 74.a
Laches dux Athenienſium 53.a 68.a
Lætorius 225.b 233.b
Leuinus Cos. 126.b
Lamachus dux Athenien. 53.b
Laniacum bellum 121.b
Laomedon Mitylenæus 98.b 120.b
Lapithæ 22.b
Laser ubi nascitur. 7.a
Latinorum & Romanorum bellum 28.a
Lauro 215.a
Lemniadum flagitia 22.a
Leonidas rex Spartanorum 47.a 65.b
Leonnatus 98.b eius mors 99.a 122.a
Leosthenes Athenienſium dux 99.a
Lepidus bellum ciuile mouet 214.a
Leptis 11.a

Universidad de Deusto
Biblioteca

Liber pater Indiam uastat 18.b 33.b
Libya Cyrenaica 11.a
Libyæ Aegyptiæ 6.b
Libyæthiopes 11.a
Liburnicæ insulæ 8.b
Ligeris fl. 9.b
Lipara insula 135.b 195.a
Locustarum multitudo in Africa 195.a
Lollius proscriptus 212.a
Luceni 10.b
M. Luculli res gestæ 242.b
L. Lucullus Mithridatico bellum gerit 241.b inde & 243.a
Lugdunensis Gallia 9.a
Lutatius Catulus Consul 140.a 169.a
Lysander, eiusq; res gestæ 55.b & deinceps eius mors 75.b 104.b
Lysias Orator 57.b 71.a
Lysmiachia urbs 102.a
Lysimachus 98.b 121.a eius res gestæ 101.a b mors 102.b
Macedonia 8.b
Macedonicum bellum 153.a (179.
Macedo secundum 156.a
Macedonicum bellum 216.a
Macedonicum bellum tertium 158.b 181.a
Mæotides paludes 7.b
Magnentius 323.a
Malli 93.b
Malna fl. 11.b
Mancertum 135.a
Mancinus, eiusq; res gestæ 188.a
Cn. Manlius Cos. 42.b eius mors 43.a
Manlius Torquatus 79.b
Manlius torquatis filium occidit 82.a
Manilia lex 278.b
Marcella pugna cũ Hannibale pertriduum 150.b
C. Marcius Rutilus Dictator 80.a
Mardonius 48.b 49.a b
Marianum bellum & Syllanum 208.b
Marius Cos. Iugurtham uincit & capit 199.a
Marius Cos. Iugurtham uincit & capit 199.a b eius res gestæ bello Cimbrico 201.b & deinceps Saturninum et Glauciã occidit 204. a b legatus bello Marsico 206. inde eius fuga 208. b mors 110.b
Marius minor cæsus 212.b
Marpesia regina Amazonum 23.b
Marsicum bellum 205.a & deinceps
Massanissa 152.a
Massanissæ mors 158.b
Massilia à Cæsare expugnata 258.b
Mauritania Sitifensis & Cæsariensis 11.b
Maxentius 320.a
Maximianus Imp. 315.b
Maximinus Imp. 309.a
Mazeus dux 131.b
Medeæ amor 22.a 34.b
Mediæ nomen in scriptu ris sacris 5.b
Medorum regnum 25.b
Medorum imperij finis b eius res gestæ bello 26.b
Memarmali mons 7.a
Memmius quæstor Pompeij 215.b 235.a
Mena libertus Pompeij
Menalippa Amazon 24.
Meuania 10.b
Meroë 6.b
Messana 133.a
Messena expugnata 29.b
Messeniacum bellum 27. b. 28.a b
Mesopotamia 5.b
Metellus Creticus 243.b
Metellus Macedonicus 185.a 219.a
Metellus Numidicus 198.b eius exilium 204.a eius reditus 204.b
Methona urbs 83.b
Mettus Fufetius 41.a
Micipsa rex Numidiæ 195.b 198.b

Universidad de Deusto
Biblioteca

Milo exul 259.a
Miltiadis victoria 46.b 65.a
Minas rex Cretensium 34.b
Minotaurus 22.b
Minucia Vestalis incestus damnata 82.a
Minucius hastatus 126.b 161.b
L. Minucius Cos. 51.a
Mundi partes tres 4.b
Mithridaticum bellum 208.a 229.b & inde
Mithridates rex eiusq; res 240. inde mors 244.b
Mœsia 8.a
Mossylon emporium 6.a
Moyses 17.a 19.a
Mummius Corinthum expugnat & euertit 185.a b
Mucius Scævola unde dictus 42.a 63.a
P. Minutius Cos. 42.b 63.a
Mycale mons ubi Persæ à Græcis victi. 49.b 66.b.

NAbatæi 6.a
Nabis dux Lacedæm. 153.a
Nabuchodonosor 39.a
Narbonẽsis provincia 9.a
Nasica Ti. Gracchum interemit 193.a
Naufragium classis Rom. 138.b
Nearchus 98.b 120.b
Nemrod gigas 44.a
Neoptolemi res gestæ 99.b
Nepotianus 323.a
Nero Cæsar, eiusq; imperium 298.a inde
Nerua Imp. 303.b
Nicæa 93.b 117.a 321.b
Nicenũ concilium 321.b
Nicias dux Athenien sium
Nicopolis 244.a 253.b
Nilus fl. 6.a b
Ninus Beli F. 3.a 14.a 31.b 38.b
Ninyas Nini F. 31.b
Nisibis capta 243.a
Noe egressus ex arca 31.b
Noricus 8.b Nuchul 6.b
Numan-

Numantia, eiusq; euersio 188.a b 189.b
Numantinũ bellum 187.b inde
Numitor interfect. 40.b
Nyssa urbs 93.a 116.a

OBsidius 207.b
Ochus, qui & Artaxerxes 80.b
Ocriculum 41.b 62.b
Octauianus Cæsar Augustus 264.a uide Augustus
Octauianum bellum 209.a inde
Oedipus 22.a
Ogygius rex 16.b 32.b
Ogygium diluuium. ibid.
Olbia oppidum 166.b
Olympias quid 40.b
Olympias Alexandri Magni mater 83.a b 100.a b
Olympus 6.a
Olynthus à Persis expugnata 49.b 66.a b à Philippo capta 84.b 110.b
Onomarchus 84.a
Ophellas rex Cyrenarum 133.b 165.b
Ophiussa insula 16.b 32.b
Opilius Macrinus Imper. 308.b
Opimius Cos. Gracchum interficit 196.b
Oppia lex 154.a
Oppia uirgo uestalis 65.a
Orcades insulæ 10.a 297.a
Oretani 9.b
Origenes 309.a b
Orithyia Amazon 23.b 35.b
Orodes Albanorum rex 244.a 278.b
Orodes rex Parthorum 256.b
Orosius quo tempore historiam scripsit 29.b iussu Augustini scripsit 1.a eius historiæ summa 1.b 4.a
Otho Imp. 300.a
Ottorogerra fl. 5.a 7.b
Oxyartes 98.b 121.a
Oxydrace 93.b 118.a

Universidad de Deusto Biblioteca

Pagani qui? 1.b
Palestina 6.a
Palinuri promontorium
Pandionis fuga 22.a
Pannonia 8.b
Pansa Cos 264.b
L. Papirius Samnites uincit 89.a
Parapasij 16.b 32.b
Parætonium 11.a
Parchoatras 7.a 30.b
Parmenio 90.b
Parnassus 18.b
Paropamisadæ 7.b 30.b
Parricidarum supplicium 203.b
Parthia 5.b
Parthi Augusto se dedunt 273.b
Paulus Apostolus occiditur 299.a
Pausanias dux Lacedæm. 75.b
Pelopomensium & Athenien. bellum 27.b
Pelopis facta 12.b 22.a
Pentapolis 11.a
Pentapolis igne cœlesti arsit 14.b 32.a
Penthesilea Amazon 24.a 36.a
Perdiccæ res gestæ 99.a
Pericles Atheniensium dux 28.b
Prillus tauri aenei fabricator 26.b 37.b
Perperna non Perpenna scribendum 235.a
Persæ unde dicti 21.a 34.a
Persepolis 91.b
Perseus 21.a 34.a
Perseus Macedonum rex eius res & mors 156.a
Persicum aurum corruptio Græciæ 49.b
Pertinax Imp. 307.b
Pescennius Niger 307.b
Pestilentia Romæ 50.b 51.b 67.a 78.b 106.b 96.a 128.a 130.a 186 b 299.a
Petrus Apostolus Romã uenit 296.a occiditur 299.a
Phaëthontis fabula unde 20.b 33.b
Phalaris tyrannus 26.b

Phanocles poeta 21.b
Pharnabazus 74.a
Pharnaces rex Ponti 262.a
Pharsalicum prœlium 260.b
Philenorum aræ 11.a
Philippense prœlium 265.b
Philippus Macedonum rex, eiusq; res gestæ 83.a et deinceps 109. & inde mors 88.a
Philippus Imp. 309.b
Philo Iudæus 295.a
Philomela 21.a
Philomelus Phocensium dux 89.a
Philopoemen 155.b
Philotas 98.b
Phocicum bellum 84.a 110.b
Phœnicia 6.a
Phoroneus Argiuorum rex 16.b 32.b
Phraortes Medorum rex 26.a
Phyle Atticæ castellum 57.b 70.b
Picentes uicti 129.b
Pilatus præses Palestinæ 293.a se interfecit 295.b
Piræei portus muri 56.b 70.a
Piraticum bellum 243.a 278.a
Pisander dux 75.a 104.a b
Plinius Secundus 304.a
Plynos 23.a
Poblicius Malleolus matrem occidit 203.b
Pœninæ Alpes 8.b 9.a
Polybius 185.a
Polymnestor 183.b
Polynices 22.a
Cn. Pompeius Carbonem occidit, & in Africam traijcit 212.b Brutum occidit 214.b Sertorianum bellum gerit 215.a piratas uincit 243.b Mithridaticum bellum suscipit, & gerit 243.b inde. Eius

res gestæ in Syria, & Iudæa 245. b bellum ciuile cũ Cæsare gerit 258. b & inde a Cæsare uincitur, & in Aegyptooccidit ur 261. a
Cn. Pompeius filius occiditur 263. a
Pompeius Bithynicus 261. a 284. a
Sex. Pompeius Cn. F. 263. a proscriptus Italiam nastat 266. a occiditur 267. b
Pontius Samnis 88. b 97. a
Popillia uirgo uiua defossa 46. b 65. a
Porus Indorum rex 93. a 116. b
Porsena rex Etruscorum 42. a 63. a
Potestas omnis a deo 38. a
Præsidæ 93. b 117. a
Probus Imp. 313. a
Procas Latinorum rex 38. b
Progne 21. a
Proletarij qui 126. a
Proscriptio Syllana 212. a Triumuirorum 265. a
Pseudophilippus 158. b
Ptolemæus Lagi. F. 98. a 120. a eius res gestæ 99. b & inde
Punicum bellum primum 135. a 166. a eius exitus 140. a
Punicum bellum secundum 145. a & deinceps. eius finis 152. b
Punicum bellum tertium 157. a & deinceps 180. b
Pyrenæi saltus 9. b
Pyrrhus Epiri rex 102. a
Pyrrhus in Italiam uenit 126. a
Pyrrhus uictus Italia excedit 128. b eius mors ibidem
Pythicum oraculum 259. b
Pytho serpens 259. b
283. a

Quadi

QVadi 311. b
Quadratus discipulus Apostolorum 305. a
Quinctilius Varus à Germanis uictus 273. b
T. Quinctius Cincinnatus 51. a 78. b 106. b 107. a
Quingentiani 314. b

REgulus Consul eius quę res 136. b et deinceps
Religionis ius 2. b
Remus interfectus 40. b
Regna quatuor præcipua 38. a
Rhea Siluia 38. b
Rheginorum discordia 52. b
Rheginorũ clades 128. b
Rhetia 8. b
Rhodus 12. a
Rhodus Ophiussa dicta 16. b 32. b
Romæ & Sodomæ comparatio 15. b
Romani & Babylonij regni collatio 39. b
Roma à Gallis capta 60. a
Roma à Gothis capta 338. a
Roma & Babylon confunduntur 289. b
Romæ urbis incendium 298. b
Roma quo tempore condita 40. b 62. a
Rubrum mare 20. a
Rusicada 11. b 31. a
Rusicade 31. a
Rutilij exilium 204. b 230. a

SAbinæ raptæ 40. b
Sabini à Rom. uicti 97. a b
Sabini bellum Romanis inferunt 42. b
Sacer mons 42. b
Sadrocottus 101. b 123. b
Sagunti expugnatio 145. a
Salassi Galli Ap. Claudium uincunt 186. b
Samara promont 5. a

Universidad de Deusto. Biblioteca

Samnites Romanos uincunt 88.b
Samnitici belli tempus 97.
Saraceni 6.a
Sardanapalus 25.b 37.a
Sardi subacti 142.a
Sardinia 12.b
Sardis 90.
Sarnus fl. 146.a
Saturnini seditio & cædes 204.a
Saxones 325.b
Scæuolæ cognomen unde 69.a
Scænici ludi 79.a
Scena fl. 10.b
Sceleratus campus 82.a
Scipio Nasica 157.
Scipio Consul 136.a
Scipiones in Hispania occisi 49.b 175.a
Scolopithus 23.a 35.a
Scoti 10.b
Scythæ 7.b
Scythæ uicti à Philippo 86.b
Scytharũ res gestæ 22.b 23.a
seboim 15.a
segor 15.a
Segericus rex Gothorum 344.b
Seleucus, eiusq; res 101.a & inde.mors 102.b
Semiramis 14.a 32.a 38.b
Sempronius Blæsus Cos. 138.b
Senense prœlium 176.b
C. Sentius prætor in Macedonia 208.a
Sericus oceanus 5.a 7.b
Serpens miræ magnitudinis 137.b
Sertorius 209.a 214.b bellum in Hispania mouet 215.a occiditur 215.b
P. Seruilius Consul mortuus 50.b 67.a
P. Seruilius Isauricus 216.b
Seruius Tullius rex 41.b
serui militant 147.b
Seruorum Romanorum coniuratio 136.b

Seruile bellum in Sicilia 190.a 221.b & 193.a 223.a
Seuerus Imp. 307.b
Sextilia Vestalis incesti damnata 128.b
Sibi 117.b
Sibirtius 98.b 121.a
Sicilia 12.a
Siciliæ res gestæ 52.b
Sidon Phœniciæ 80.b
Silarus fl. 217.b
Siris fl. 126.b
Sitifensis Mauritania 11.b
Socratis mors 58.b 71.b
Sodoma cum finitimus ciuitatibus euersa 15.a
Sophocles Tragœdiarum scriptor 28.b
Sotimus rex Thracum 208.a
Sparta 28.b
Spartaci bellum 216.inde spartacus uictus & interfectus 217.b
stasanor, 98.b
statilius Taurus 266.a 267.a
stasanor 98.b
shenelas Argiuorum rex 21.a 34.a
stilico 335.a 337.a
suessa Pometia 41.b 62.b
suessa Arunca 62.b
sueui 8.a
P. sulpicius occiditur 208.b
C. sulpicius Dictator 80.a 107.a
sylla Iugurtham capit 200.a legatus bello Marsico 206.b Consul Mithridaticum bellum sortitur & Marium fugat 208.b eius crudelitas in ciues 211.a & deinceps. proscriptio 212.a Mithridaticum bellũ gerit 240. eius mors 214.a
syphax 152.a
syracusæ a Marcello captæ 148.b
syrta 6.a
syrtes maiores 11.a

Tacitus Imperator 313.a
Tantali facta 21.b
Taprobane 5.a b
Tarentini Romanorũ classem inuadunt 125. b
Tarentini belli origo 125 b quomodo gestum 126. a & inde
Tarentinorũ origo 126.a
Tarquinius Priscus 41. b
Tarquinij superbi regnũ 41. b
Tarraco 13. a
Tarsus 90.a
T. Tatius Sabinorum dux 41. a
Taurorũ crudelitas 219.a
Taxiles 89.b
Telchines 16. b 32. a
Tenodus 12. a
Terentius Comicus 152. b
Tereus 21.a
Terræmotus in Achia 78. a Asia 304.b Bosphoro 244. a Caria & Rhodo 144 b Constantinopoli. 78.a Cypri 302.b
Teutones 201. aeorum edes 202. b
Theatrum lapideum Romæ 157.a
Thebani bellum Lacedæmonijs inferunt 75. b
Thebani Bœotiorũ imperium amittunt 28.b
Thebæ dirutæ ab Alexandro 89.b
Theodosia urbs 4. b
Theodosius Imp. 330.a
Themisurij campi. 6 a
Themiscyra et campi Thermiscyrij 23. a 35. a
Themistocles dux Atheniensium 48. a
Theramenes 57. a 70. b
Thermopylarum angustiæ 47. a
Thesei uxor Hyppolyte 24. a 36. a
Thessaliæ inundatio 18.a
Thessaloniæ Antogonima ter 181. b
Thracia 8.a b
Thrasybulus 57. b 70.b
Thule insula 10.a

Thyestes

Thyestes 22. a
Tibris inundatio 141.a
Tiberius Imper. 292. b in de Pannonios delet 273. a eius crudelitas 292. b ad Tieinũ præliũ 145. a
Tigranes 243. a 244. a
Tigris fl. 5. b
Tigurini uincunt Romanos 200. b
Tiginta Mauritania 11. b
Tissafernes 54. b 69. a
Titus Imper. 302. b
Tolosa capta 200. b
Tolosanum aurum 201. a 228. a
Tomyris regina Schytarum 45. a 64. a
Traianus Imp. 304. a ad
Trasimenũ lacum pugna 146. a
Trebia fl. 145. b
Trebõius occiditur 264. b
Triginta tyranni Athenis 59. a
Tripolis 108. a
Tripolitana regio 11. a
Troglodita 11. a
Trogus Põpeius 16. c 18.
Troianum bellum 25. a
Tuscia populi xij 41. b 62. b
Tyrus capta 90. b 114. a
Tyrus urbs 132. b
Tyrtæus poeta 28. a 37. b

Vaccæi 9. b (120.
Vadunonis lacus
Valeus Imp. 325. a
Valentinianus imp. 325. a
Valentinus hæresiarches 305. b
Valerianus Imp. 310. b
M. Valerius Coruinus 86. a
M'. Valerius dictator 42. b 63. a
P. Valerius Poplicola Cos. 51. a 67. a
P. Vatinius Tribunus pl. 279. b
Veientanum bellum 42.
Veiarum obsidio & expugnatio 59. b
Velabri 10. b
Velites 151. a
Ventidius Parthos uincit 266. a

Verres

Verres 243.a
Vesores rex Aegypti 22.b 34.b
Vespasianus imper. 300. b inde
Vestæ ignis æternus 141.b
Vestales incestus damnatæ 200.b
Vesuuij montis incendium 302.b
L. Vettius Index 246.a 279.b
Victorinus tyrannus 312.a
Virdomarus Gallorũ rex 144.b 172.a
Virginiæ stuprũ ab Ap. Claudio illatum 51.b
Virginius 51.b
Viriathus, eiusq; bellum 186.a & deinceps
Vitellij iuuenes occisi 42.a
Vitellius Imp. 300.a
Vlpianus iurisconsul. 309.a
Vulsinienſium clades 130.a

Xanthippus Lacedæmon. 138.a
Xerxes Persarum rex eiusq; res 47.a & deinde, eius copiæ 47.a 65.a mors 50.a 66.a

Zeugis 11.a
Zopyrion 92.b
Zoroastes 14.a 31.b

FINIS
Indicis.

hæc sunt addenda.

Pag. 63. b. uer. 23. Murus instructus latere culo coctili bitumine interlitus, spatium XXX et duorum pedum latitudinem amplectitur. quadrigæ inter se occurrentes sine periculo commeare dicuntur. Altitudo muri C cubitorum eminet spatio. turris denis pedibus quam murus altiores sunt. Totius operis ambitus CCCLXVIII stadia complectitur.

Pag. 64. a. uer. 7. Super murum circa oras extruxerunt diætas singularias, altrinsecus conuersas, inter quas tantum intercapedinis relinquebatur, ut quadriga interagi posset.

De rebus Cyri Persarum regis exceptam historiam ex Cteſiæ Persicis edidit HENricus STEphanus. quæ cum Xenophontis narratione magis quam cum Herodoti congruit. Ibid. uer. 18. In Cteſiæ excerptis Cambysis regno anni XVIII. tribuuntur. ibidē. Scytharum rex, quem Herodotus Indathyrsum nominat, Σκυθάρχης uocatur.

Pag. 66. b. uer. 16. Verum ab his dissentit Cteſias, qui Mardonium accepto uulnere fugisse tradit; ac deinde à Xerxe missum ad spoliandum Apollinis templum magna vi grandinis oppressum interijsse. Eum igitur Iustinus & Orosius sequuntur.

Pag. 229. a. uer. 12. De hoc Poblicio Cornificius ad Herennium lib. 1. Malleolus iudicatus est matrem necasse. ei damnato statim folliculo lupino os obuolutum

Universidad de Deusto
Biblioteca

lutum est, & soleæ ligneæ pedibus inductæ sunt, & in carcerem ductus est.

Pag. 235.a. uer.20. Cum præsertim in Appiani Iberica ab HENR. STEPHANO edita Perperna hic, quo de agimus, πόρπερνας appelletur.

Pag.284.a.uer.7. Hanc bibliothecam laudans Liuius, elegantiæ regum curæq; egregium id opus ait fuisse, ut est apud senecam de tranquillitate uitæ: Vbi quadraginta, non quadringenta millia librorum Alexandriæ arsisse legitur.

ERRATA sic corrige. Prior numerus paginam, posterior uersum indicat.

5.b.2. Hæc habet. ibid.26. Dacusa.7.b.5. Scythas. 11.a.4. Libya. & 12. Libycum.11.b.8. Vzare. & 10. habent.12.b.2. Pachyno.13.a.3. Tarraconem.14.a.11 scythicamq;.16.b.3. Iphoroneũ. 31.a.12. ἀλύβη 32. b.4. προσαχρευόμενοι. & 21. ὀφιοῦσα. 36.a. 19. Aemum. sic pag seq. pro Aemium lege Aemum 36. b.7. legatur.37.b.5. siluius.34.b.14. Arbato.42.b. 19. Geganio. 45.a. 6. contremiscunt. 47.a.12. potum. 54.b.3. conflictati, alijs 66.b.18. Thrasybuli. 63.b.24. craßitudinem.64.a.6. πορείλασιν. 64. b.15. apertius.70.a.3. Cyprium.71.a.17. φανερῶς. 82.a.14. Tusculani. 89.a.15. Papirio & sic deinde. 98.b.12. Antiochi. 104.b.5. Gnidum. 106.a.4. deceßit.125.a.16. lacunarium.126.a.10. Aemilio.129.

a.7

a.7. legionem. 129. b.9. iniere. 130.a. 10. liberati. 131.b.24. Imilco.137.a.10. balistas. 144.b.11. Virdomarum. 146.b.3. apud Trasimenum. 148.a.4. manum Romani in castris. 155.b.19. Philippi filio.161. a.22. deprauata. 162.b.15. Luscino.163.a.19. eiectis. 186.a.9. C. Vetilius.187.a.24. Viriathus 188.a.9. casus suffragantur. 190.b.19. omniũ tribuum. 202. b.24. quæ plaustris.204.b.3. saturninus. & ita deinceps. 206.a.4. Rutilius. 206. b. 24. exanimatiq; niuibus. 221.b.13. militum profectus, commisso.258. a.21. Curione. 277. a.4. ὀάρον.280.b.3. Diomitio 281.b.20. quin pro hoc 282. a.13. & 15. scandulis 283.b.5. perimis cito 286.b.10. A.DCCXVII. 298. b.17. flammæ 309.a.23. sextus.

Numeri paginarum mendosi sunt in littera, Ff.

PAVLI

Universidad de Deusto
Biblioteca

PAVLI OROSII
HISPANI HISTO-
RIARVM
LIBER PRIMVS:
AD AVRELIVM AVGV-STINVM.

RAECEPTIS TVIS parui, beatissime pater Augustine: atq; vtinam tam efficaciter quàm libenter. Quanquam ego in vtramuis partem parum de explicito mouear, rectè ne an secus egerim: tu enim iam isto iudicio laborasti, vtrúm ne hoc quod præciperes posſem: ego autem solius obedientię, si tamen eam volũtate conatuq; decoraui, testimonio contentus sum. nam & in magna magni patrisfamiliãs domo, cùm sint multa diuersi generis animalia, adiumento familiaris rei commoda, non est tamen canum cura postrema: quibus sortis natura insitum est, voluntariè ad id ad quod præparantur vrgeri, & per ingenitam quandam obedientiæ formulam, sola di-

Universidad de Deusto
Biblioteca

sciplinati timoris expectatione suspendi, donec ad peragendi licentiam nutu signóue mittantur. Habent enim proprios appetitus quantum brutis excellentiores, tantú rationabilibus propinquantes, hoc est, discernere, amare, seruire. Nam discernentes inter dominos atque extraneos, non eos quos insectantur, oderunt. sed his, quos amant, zelant: & amantes dominum ac domum, non quasi ex natura apti corporis vigilant, sed ex conscientia solicitiamoris inuigilant. Vnde etiam mystico sacramento in euangelijs, quod edant micas catelli sub mensa dominorum suorum, & Chananæa non erubuit dicere, & dominus non fastidiuit audire. Beatus etiam Tobias, ducem angelum sequens, canem comitem habere non spreuit. Igitur generali amori tuo speciali amore connexus, voluntati tuæ volens parui. Nam cum subiectio mea præcepto paternitatis tuæ factum debeat, totumq; tuum sit, quod ex te ad te redit, opus meum hoc solo meo cumulatius reddidi, quòd libens feci. Præceperas mihi, vti aduersus vaniloquam prauitatem eorum, qui alieni à ciuitate dei, ex locorum agrestium compitis & pagis pagani vocantur, siue gentiles, quia terrena sapiunt: qui cum futura non quærant, præte-

pręterita autem aut obliuiscantur, aut nesciant, præsentia tantum tempora veluti malis extra solitum infestissima, ob hoc solum, quòd creditur CHRISTVS, & colitur deus, idola autem minus coluntur, infamant: præceperas ergo, vt ex omnibus, qui haberi ad præsens possunt, historiarum atque annalium fastis, quæcunque aut bellis grauia, aut corrupta morbis, aut fame tristia, aut terrarum motibus terribilia, aut inundationibus aquarum insolita, aut eruptionibus ignium metuenda, aut ictibus fulminum plagisque grandinum sæua, vel etiam parricidijs flagitijsque misera, pertransacta retrò sęcula reperissem, ordinato breuiter voluminis textu explicarem: maxime cum reuerentiam tuam perficiendo aduersum hos ipsos paganos vndecimo libro insistentem (quorum iam decem * orientes radij, mox vt de specula ecclesiasticæ claritatis elati sunt, toto orbe fulserunt) leui opusculo occupari non oporteret: & sanctus filius tuus Iulianus Carthaginiensis, seruus dei, satis fieri super hac re petitioni tuæ eadem fiducia qua poposcisti, exigeret: dedi operam, & meipsum in primis confusione pressi, cui pletunque reputanti supra modum exæstuauisse

* orientales

præsentium clades temporum videbantur. Nactus sum enim præteritos dies non solum æque vt hos graues, verumetiam tanto atrocius miseros, quanto longius à remedio veræ religionis alienos: vt merito hac scrutatione clarucrit, regnasse mortem auidam sanguinis, dum ignoratur religio, quę prohiberet à sanguine: ista illucescente, illam constupuisse: illam concludi, cum ista iam præualet: illam penitus nullam futuram, cum hęc sola regnabit. Exceptis videlicet semotisq; illis diebus nouissimis sub fine sęculi, & sub apparitione Antichristi, vel etiam sub conclusione iudicij: quibus futuras angustias, quales antè non fuerint, dominus CHRISTVS per scripturas sanctas, sua etiam contestatione prædixit: cum non secundũ ipsum quidem, qui & nunc & semper est, modum, verum apertiore ac grauiore discrimine, per intolerabiles tribulationes temporum illorum, sanctos probatio, impios perditio consequetur.

Vnde ceteri historias exorsi sint, & unde ipse eam exordiri, quatenusq; prosequi uelit, ostendit: admiscens interim de primis temporibus originęq; seu causa malorum.

CAPVT I.

ET

QVONIAM omnes propemodum tam apud Grecos quàm apud Latinos studiosi ad scribendum viri, qui res gestas regum populorũque ob diuturnam memoriam verbis propagauerunt, initiũ scribendi à Nino Beli filio, rege Assyriorum, fecêre: qui cum opinione cęca mundi originem creaturamq; hominum sine initio credi velint, cœpisse tamẽ ab hoc regna bellaque definiunt: quasi vero eatenus humanum genus ritu pecudum vixerit, & tunc primum veluti ad nouam prouidentiam concussum suscitatumq; vigilârit: ego initium miserię hominũ ab initio peccantis hominis ducere institui, paucis duntaxat, ijsdemq; breuiter delibatis. Sunt autẽ ab Adam primo homine vsque ad Ninum, magnum (vt dicunt) regem, quando natus est Abraam, anni tria millia CLXXXIIII, qui ab omnibus historiographis vel omissi, vel ignorati sunt. A Nino aũt vel Abraam vsq; ad Cæsarem Augustum, id est, vsq; ad Natiuitatem CHRISTI, quæ fuit anno imperij Cæsaris XLII. cùm, facta pace cum Parthis, Iani portę claustæ sunt, & bella toto orbe cessarunt, colliguntur anni duo millia XV. in quibus se inter auctores scriptoresque

Universidad de Deusto
Biblioteca

tesque omnium otia negotiaque triuerunt. Quapropter res ipsa exigit ex his libris quam breuissime vel pauca contingere eorum, qui originem mundi loquentes præteritorum fidem annuntiatione futurorum, & pòst subsequa probatione fecerunt: non quod auctoritatem eorum cuiquam videamur ingerere, sed quod operæpretium sit de opinione vulgata, quæ nobis cum omnibus communis est, commonere. Primum, quia si diuina prouidentia, quę sicut bona, ita pia & iusta est, agitur mundus & homo: hominem autem, qui conuertibilitate naturę & libertate licentię & infirmus & contumax est, sicut piè gubernari egenum opis oportet, ita iustè corripi immoderatum libertatis necesse est: iure ab initio hominis per bona malaque alternantia, exerceri hunc mundum sentit, quisquis per se atq; in se humanum genus videt. Deinde cum ab ipso primo homine peccatum punitionemque peccati cœpisse doceamur: porrò autem cum etiam isti de medijs temporibus inchoantes, quamuis superiorum nusquam meminerint, nihil nisi bella cladesque descripserint (quæ bella quid aliud dicenda sunt, nisi vergentia in alterutrum mala: mala autem huiusmodi quę tùm erant, sicut et nunc sunt, in quantum sunt, sine dubio

dubio, aut manifesta peccata sunt, aut occultę punitiones peccatorum) quid impedimenti est, nos eius rei caput pandere, cuius illi corpus expresserint: & priora illa sęcula, quę multo numerosiora monstrabimus, vel tenuissimo testari relatu similes miserias pertulisse? Dicturus igitur ab orbe condito vsque ad vrbem conditam, dehinc vsque ad Cæsaris principatum, natiuitatemque CHRISTI, ex quo sub potestate vrbis orbis mansit imperium: vel etiam vsq; ad dies nostros, in quantum ad cognitionem vocare sufficero, conflictationes generis humani, & veluti per diuersas partes ardentem malis mundum, face cupiditatis incensum, è specula ostentaturus, necessarium reor, vt primum ipsum terrarum orbem, quem inhabitat humanum genus, sicut est à maioribus trifariam distributus, deinde regionibus prouincijsq; determinatus expediam: quo facilius cum locales bellorum morborumque clades ostentabuntur, studiosi quiq; non solum rerum ac temporum, sed etiam locorum * scientiam consequantur. * notitiã

Maiores mundum in tres partes diuisisse: quarum situm, regiones, locaq; celebriora succincte admodum describit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT II.

MAIORES nostri orbem totius terræ, oceani limbo circunseptum, triquadrum statuêre: eiusq; tres partes, Asiam, Europam, & Africam, vocauerunt: quamuis aliqui duas, hoc est, Asiam, ac deinde Africam in Europam accipiendam putarint. Asia tribus partibus oceano circuncincta, per totam transuersi plagam orientis extenditur. Hęc occasum versus, à dextra sui, sub axe septentrionis, incipientem cõtingit Europam: à sinistra autem Africam dimittit: sub Ægypto vero & Syria mare nostrum, quod magnum generaliter dicimus, habet. Europa incipit, vt dixi, sub plaga septentrionis à flumine Tanai, qua Riphæi mõtes, Sarmatico auersi oceano, Tanaim fluuium fundunt: qui prętereiens aras ac terminos Alexandri Magni, in Roxolanorum finibus sitos, Mæotidas auget paludes: quarum immẽsa exundatio iuxta Theodosiam vrbem Euxinum pontum late ingreditur. Inde iuxta Cõstantinopolim longè emittuntur angustiæ, donec eas mare hoc quod dicimus nostrum, accipiat. Europæ in Hispania occidentalis oceanus terminus est, maxime vbi apud Gades insulas Herculis columnæ visuntur, & Tyrrheni maris faucibus oceani

oceani æstus immittitur. Africæ principium est à finibus Ægypti vrbisque Alexandriæ, vbi Parætonium ciuitas sita est, super mare hoc magnum, quod omnes plagas terrasq; medias interluit. Vnde per loca quæ accolæ Catabathmõn vocant, haud procul à castris Alexandri Magni, & super lacum Caleartium, deinde iuxta superiorum fines Auasitarum, missa in transuersum per Aethiopica deserta, meridianum contingit oceanum. Termini Africæ ad occidentem ijdem sunt qui & Europæ, id est, fauces Gaditani freti. Vltimus autem finis eius est mons Atlas, & insulæ quas fortunatas vocant. Et quia breuiter generales tripartiti orbis diuisiones dedi, ipsarũ quoque partium regiones, sicut pollicitus sum, significare curabo. Asia ad mediam frontem orientis habet in oceano Eoo ostia fluminis Gangis, à sinistra promontoriũ Caligardamana, cui subiacet ad eurũ insula Taprobane. ex qua oceanus Indicus vocari incipit, à dextra habet Imai montes, vbi Caucasus deficit, promontorium Samaram: cui ad aquilonem subiacent ostia fluminis Ottorogorræ: ex quo oceanus Sericus appellatur. In his finibus India est, quæ habet ab occidente flumen Indum, quod rubro mari accipitur: à septentrione

Universidad de Deusto
Biblioteca

montem Caucaſum: reliqua (vt dixi) Eoo & Indico oceano terminatur. Hæc habe gentes quadraginta quatuor, abſq; inſula Taprobane, quæ habet decem ciuitates: & abſque reliquis inſulis habitabilibus plurimis. A flumine Indo, quod eſt ab oriente vſque ad flumen Tigrim, quod eſt ad occaſum, regiones ſunt iſtæ: Aracoſia, Parthia, Aſſyria, Perſis & Media, ſitu terrarum montoſo & aſpero. Hæ à ſeptentrione habent montem Caucaſum, à meridie mare rubrum & ſinum Perſicum: in medio autem ſui, flumina præcipua Hydaſpem & Arbim. In his ſunt gentes XXXII. Sed generaliter Parthia dicitur, quamuis ſcripturæ ſanctæ vniuerſam ſæpe Mediam vocent. A flumine Tigri vſq; ad flumen Euphratem, Meſopotamia eſt, incipiens à ſeptentrione inter montem Taurum & Caucaſum: cui ad meridiem ſuccedit Babylonia, deinde Chaldæa, nouiſſime Arabia euadamon: quæ inter ſinum Perſicum & ſinum Arabicum angusto terræ tractu orientem verſus extenditur. In his ſunt gentes viginti octo. A flumine Euphrate quod eſt ab oriente, vſque ad mare noſtrum quod eſt ab occaſu, deinde à ſeptentrione, id eſt, à ciuitate Decuſa, quæ in confinio Cappadociæ & Armeniæ ſita eſt, haud procul à loco vbi Euphrates

phrates naſcitur, vſq; ad Aegyptũ & extremũ ſinum Arabicum, qui eſt ad meridiem, longo anguſtoque ſulco ſaxis inſuliſque creberrimo, à rubro mari, id eſt, ab oceano occaſum verſus extenditur. Syria generaliter nominatur, habens maximas prouincias, Commagenã, Phœniciam & Palæſtinam, abſq; Saracenis et Nabatęis, quorũ gentes ſunt duodecim. In capite Syriæ Cappadocia eſt, quæ habet ab oriente Armeniam, ab occaſu Aſiam, ab aquilone Themiſcirios campos & mare Cimmericũ: à meridie Taurum montẽ, cui ſubiacet Cilicia & Iſauria vſq; ad Cilicum ſinum, qui ſpectat contra inſulam Cyprum. Aſia regio, vel (vt propriè dicam) Aſia minor, abſq; orientali parte qua ad Cappadociam Syriamq; progreditur, vndique circundata eſt mari: à ſeptentrione ponto Euxino, ab occaſu Propõtide atq; Helleſponto, à meridie mari noſtro, vbi eſt mons Olympus. Aegyptus inferior ab oriente habet Syriam Palæſtinam, ab occaſu Libyam, à ſeptentrione mare noſtrum, à meridie montem, qui appellatur Clymax, & Aegyptũ ſuperiorem, fluuiumque Nilum, qui de litore incipientis maris rubri videtur emergere in loco qui dicitur Moſsilon emporium: deinde diu ad occaſum profluens, faciens inſulam nomine

Meroen

Meroën in medio sui: nouissimè ad septentri
onem inflexus, tempestiuis auctus incremen
tis, plana Ægypti rigat. Hunc aliqui auctores
ferunt haud procul ab Atlante habere fontē,
& continuo arenis mergi: inde interiecto bre
ui spatio, vastissimo lacu exundare, aque hinc
oceano tenus, oriētem versus, per Æthiopica
deserta prolabi, rursusque inflexum ad sini-
stram, ad Ægyptum descendere. Quod qui-
dem verum est, esse huiusmodi fluuium ma-
gnum, qui tali ortu taliq; cursu sit, & re vera
omnia Nili monstra gignat, quē vtiq; propriè
fontem barbari Dara nomināt, ceteri vero ac
* Nuhul. colæ *Nuchul vocant. Sed hic in regione gen
tium quæ Libyæ Ægyptiæ vocātur, haud pro
cul ab illo fluuio, quem à litore maris rubri
prorumpere diximus, immenso lacu acceptus
absumitur: Nisi forte occulto meatu in aluē-
um eius, qui ab oriente descendit, eructat.
Ægyptus superior in orientem perlongum ex
tenditur, cui est à septētrione sinus Arabicus, à
meridie oceanus. Nam ab occasu ex inferiore
Aegypto incipit, ad orientem rubro mari ter
minatur, vbi sunt gentes viginti quatuor. Et
quoniam meridianam partem vniuersæ Asiæ
descripsimus, superest vt ab oriente ad septen
trionem pars, quæ restat, expediatur. Mons
Caucasus

Caucasus inter Colchos, qui sunt super Cim-
ericū mare, & inter Albanos, qui sunt ad ma
re Caspium, primum attollitur: cuius quidem
vsque in vltimum orientem vnum videtur iu
gum, sed multa sunt nomina: & multi hoc ip-
sum iugum Tauri montis credi volunt: quia
re vera Parchoatras mōs Armeniæ, inter Tau
rum & Caucasum medius, continuare Taurū
cum Caucaso putatur: sed hoc ita non esse, di-
scernit fluuius Euphrates, qui radice Parcho-
atræ montis effusus tendens in meridiem, ip-
sum ad sinistram, Taurum excludit ad dexte
ram. Itaque ipse Caucasus inter Colchos &
Albanos, vbi & portas habet, mons Caucasus
dicitur: à portis Caspijs vsque ad Armenias
pylas, vel vsque ad fontem Tigridis fluminis,
inter Armeniam & Iberiam, montes Acroce-
raunij dicuntur: à fonte Tigridis vsque ad
Carras ciuitatem, inter Massagetas & Par-
thos, mons Ariobarzanes: à Carris ciuitate vs-
que ad oppidum Cathippi, inter Hyrcanos
& Bactrianos, mons Memarmali, vbi amo-
mum nascitur: à quo proximum iugum, mons
Parthau dicitur: ab oppido Cathippi vsq; ad
vicum Saphrim, inter Dahas ac Araucas &
Parthyenas, mons Oscobares, vbi Ganges
fluuius oritur, et laser nascitur: à fonte flumi-
nis Gan-

nis Gangis vſque ad fontes, fluminis Ottorogorræ, qui ſunt à ſeptentrione, vbi ſunt montani Paropamiſadæ, mons Taurus: à fontibus Ottorogorræ vſque ad ciuitatem Ottorogorram, inter Hunnos & Schythas & Gandaridas, mons Caucaſus. Vltimus autem inter Eoas & * Paſiadras, mons Imaus, vbi flumen Chryſorrhoas, & promontorium Samara orientali excipiuntur oceano. Igitur à monte Imao, hoc eſt, ab imo Caucaſo, & dextra orientis parte, qua oceanus Sericus tenditur, vſque ad promontorium Boreum & flumen Boreum, inde tenus Scythico mari, quod eſt à ſeptentrione vſque ad mare Caſpium, quod eſt ab occaſu, & vſque ad extentum Caucaſi iugum quod eſt à meridie, Hyrcanorum & Scytharum gentes ſunt quadraginta duæ, propter terrarum infœcundam diffuſionem late oberrantes. Mare Caſpium ſub aquilonis plaga ab oceano oritur, cuius vtraque circa oceanum litora, & loca deſerta inculta que habentur: inde meridiem verſus per longas anguſtias tenditur, donec per magna ſpatia dilatatum, Caucaſi montis radicibus terminetur. Itaque à mari Caſpio quod eſt ad orientem, per oram oceani ſeptentrionalis vſque ad Tanaim fluuium & Mæotidas paludes, quæ ſunt ad occaſum,

Peſsyadrus.

ſum, per litus Cimmerici maris, quod eſt ab Africo vſque ad caput & portas Caucaſi quæ ſunt ad meridiem, gentes ſunt triginta quatuor. Sed generaliter regio proxima Albania vlterior, ſub mari & monte Caſpio, Amazonum nuncupatur.

Expliciti ſunt quàm breuiſsimè fines Aſiæ: nunc Europam, in quantum cognitioni hominis concenditur ſtilo peruagabor.

A montibus Riphæis ac flumine Tanaï Mæotidiſque paludibus, quæ ſunt ad orientem, per litus ſeptentrionalis oceani vſque ad Galliam Belgicam & flumen Rhenum, quod eſt ab occaſu, deinde vſque ad Danubium, quem & Iſtrum vocant, qui eſt à meridie & ad orientem directus, ponto accipitur: ab oriente Alania eſt, in medio Dacia, vbi & Gothia: deinde Germania eſt, vbi plurimi partem Sueui tenent quorum omnium gentes ſunt quinquaginta quatuor. Nunc quicquid Danubius à barbarico ad mare noſtrum ſeclusit, expediam. Mœſia ab oriente habet oſtia fluminis Danubij, ab euro Thraciam, à meridie Macedoniam, ab africo Dalmatiam, ab occaſu Iſtriam, à circio Pannoniam, à ſeptentrione Danubium.

Thracia habet ab oriente Propontidis ſinum

num & ciuitatem Constantinopolim, quæ Byzantium prius dicta est: à septentrione partem Dalmatiæ, & sinum Euxini ponti: ab occasu & Africo Macedoniam, à meridie Ægæum mare. Macedonia habet ab oriente Aegæum mare, à borea Thraciam, ab euro Euboeam & Macedonicum sinum, à meridie Achaiam, à fauonio montes Acroceraunios, in angustijs Adriatici sinus, qui montes sunt contra Apuliam & Brundisium: ab occasu Dalmatiam, à circio Dardaniam, à septentrione Mœsiam. Achaia vndiq; propemodum cincta est mari: Nam ab oriente habet Myrtoum mare, ab euro mare Creticũ, à meridie Ionium mare, ab africo & occasu Cephaleniam & Cassiopam insulas, à septẽtrione sinum Corinthium, ab aquilone angustum terræ dorsum, quo Macedoniæ coniungitur, vel potius Atticæ, qui locus Isthmos vocatur, vbi est Corinthus, habens in Attica ad boream non longe Athenas ciuitatem. Dalmatia habet ab oriente Macedoniam, ab aquilone Dardaniam, à septentrione Mœsiam, ab occasu Istriam & sinum Liburnicum & insulas Liburnicas, à meridie Adriaticum sinum. Pannonia, Noricus, & Rhetia habent ab oriente Mœsiam, à meridie Istriam, ab africo Alpes Pœninas, ab occasu Galliam Belgicam,

Belgicam, à circio Danubij fontem, & limitem qui Germaniam à Gallia inter Danubium Galliamque secernit, à septentrione Danubium & Germaniam. Italiæ situs à circio in eurum tenditur, habens ab africo Tyrrhenum mare, à borea Adriaticum sinum: cuius ea pars qua continenti terræ communis & contigua est, Alpium obicibus obstruitur: quæ à Gallico mari super Ligusticum sinum exurgentes, primum Narbonensium fines, deinde Galliam Rhetiamque secludunt, donec in sinu Liburnico defigantur. Gallia Belgica habet ab oriente limitem fluminis Rheni & Germaniam, ab euro Alpes Pœninas, à meridie prouinciam Narbonensem, ab occasu prouinciam Lugdunensem, à circio oceanum Britannicum, à septentrione Britanniam insulam. Gallia Lugdunensis ducta per longum, & per angustum inflexa, Aquitanicam prouinciam semicingit. Hæc ab oriente habet Belgicam, à meridie partem prouinciæ Narbonensis qua Arelas ciuitas sita est, & mari Gallico Rhodani flumen accipitur. Narbonensis prouincia, pars Galliarum, habet ab oriente Alpes Cottias, ab occidente Hispaniam, à circio Aquitaniam, à septentrione Lugdunensem, ab aquilone Belgicam Galliam, à meridie mare

Gallicum, quod est inter Sardiniam & insulas Baleares, habens in fronte quà Rhodanus fluuius in mare exit, insulas Stæchadas. Aquitanica prouincia obliquo cursu Ligeris fluminis, qui ex plurima parte terminus eius est, in orbem agitur. Hæc à circio oceanum qui Aquitanicus sinus dicitur, ab occasu Hispanias habet, à septentrione & oriente Lugdunensem, ab euro & meridie Narbonensem prouinciam contingit. Hispania vniuersa terrarum situ trigona est, & circunfusione oceani Tyrrheniq; pelagi pene insula efficitur. Huius angulus prior spectans ad orientem, à dextris Aquitanica prouincia, à sinistris Balearico mari coartatus, Narbonensium finibus inseritur. Secundus angulus circium intendit: vbi Brigantia Calleciæ ciuitas sita, altissimam pharum, & inter pauca memorandi operis, ad speculam Britaniæ erigit. Tertius eius angulus est, quà Gades insulæ intentæ in africum, Atlante monte interiecto sinu oceani prospiciũt. Hispaniam citeriore ab oriente incipientem, Pyrenæi saltus à parte septentrionis vsque ad Cantabros Astures q; deducit, atque inde per Vaccæos & Oretanos, quos ab occasu habet, posita in nostri maris littore Carthago, determinat. Hispania vlterior habet ab oriente Vaccæos, Celtiberos,

Celtiberos, & Oretanos, à septentrione oceanum, ab occasu oceanum, à meridie Gaditanum oceani fretum: vnde mare nostrũ, quod Tyrrhenum vocatur, immittitur. Et quoniam oceanus habet insulas, quas Britanniam & Hiberniam vocant, quæ in auersa Galliarum parte ad prospectum Hispaniæ sitæ sunt, breuiter explicabuntur. Britannia oceani insula, per longum in boream extenditur. A meridie Gallias habet, cuius proximum litus transmeantibus ciuitas aperit, quæ dicitur Rhutubi portus: vnde haud procul à Morinis in austro positos Menapios Batauosque prospectat. Hæc insula habet in longum millia passuum octingenta, in lato millia ducenta: à tergo autem, vnde oceano infinito patet, Orcadas insulas habet, quarum viginti desertæ sunt, tredecim incoluntur. Deinde insula Thule, quæ per infinitum à ceteris separata, circium versus medio sita oceani, vix paucis nota habetur. Hibernia insula inter Britanniam & Hispaniam sita longiore ab africo in boream spatio porrigitur. Huius partes priores intentæ Cantabrico oceano, Brigantiam Calleciæ ciuitatem ab africo sibi in circium occurrentem, spatioso interuallo procul spectant: ab

Universidad de Deusto
Biblioteca

eo præcipuè promontorio, vbi Scenæ fluminis ostium est,& Velabri Lucenique consistunt. Hæc propior Britanniæ, spatio terrarum angustior:sed cæli soliſque temperie magis vtilis,à Scotorum gentibus colitur. Huic etiam Meuania insula proxima est,& ipsa spa
* sole tio non parua * solo commoda, æquè à Scotorum gentibus habitatur. Hi sunt fines totius Europæ. Africam vt dixi, cum tertiam orbis partem maiores nostri accipiendam descripserint, non spatiorum mensuras, sed diuisionum rationes secuti sunt. Mare hoc siquidem magnum, quod ab occasu ex oceano oritur,in meridiem magis vergens,angustiorem inter se & oceanum coartatæ Africæ limitem facit. Vnde etiam aliqui,quamuis eam longitudine parem, tamen multo angustiorem intelligentes, inuerecundũ arbitrari sunt tertiam vocare partem, sed potius in Europa Africam deputantes, secundæ portionis portionem appellare maluerunt. Præterea cum multo amplius terræ in Africa ardore solis, quàm in Europa rigore frigoris incultum atque incognitum sit,(quippe cum omnia penè animantia vel germinantia, patientius & tolerabilius ad summum frigoris quam ad summum caloris accedant) ea scilicet causa est,

Africam

Africam per omnia situ & populis minorem videri:quia & natura sui minus habeat spatij, & cæli inclementia plus deserti:cuius descriptio per prouincias & gentes hæc est: Lybia Cyrenaica & Pentapolis, post Ægyptum in parte Africæ prima est. Hæc incipit à ciuitate Perætonio & montibus Catabathmõn: inde secundo mari vsque ad aras Philenorum extenditur. Post se habet vsq; ad oceanũ meridianum, gentes Libyæthiopum & Garamantum. Huic est ab oriente Ægyptus, à septentrione mare Lybicum,ab occasu Syrtes maiores & Troglodytæ, contra quos insula Calypso est:à meridie Aethiopicus oceanus. Tripolitana prouincia quæ & Subuẽtana, vel regio Arzugum dicitur, vbi Leptis magna ciuitas est,quamuis Arzuges per longum Africæ limitem generaliter vocentur,habet ab oriente aras Philenorum inter Syrtes maiores & Troglodytas,à septentrione mare Siculum,vel potius Adriaticũ, & Syrtes minores, ab occasu Byzacium vsq; ad lacum Salinarum,à meridie barbaros Getulos, Nothabres, & Garamantas,vsq; ad oceanũ Aethiopicũ pertingentes.

BYZACIVM, ZEVGIS, & NVMIDIA

Zeugis autem prius non vnius conuentus,sed totius prouinciæ generale fuisse nomen inue

nimus. Byzaciũ ergo, vbi Adrumetus ciuitas, Zeugis vbi Carthago magna, Numidia vbi Hippo regius & Ruſiccada ciuitates ſunt: habent ab oriente Syrtes minores & lacum Salinarum, à ſeptentrione mare noſtrũ, quod ſpectat ad Siciliam & Sardiniam inſulas, ab occaſu Mauritaniam Sitifenſem, à meridie mõtes Vzarræ: & poſt eos Æthiopum gentes, peruagantes vſque ad oceanum Æthiopicum.

Sitifenſis & Cæſarienſis Mauritania habet ab oriente Numidiam, à ſeptentrione mare noſtrum, ab occaſu flumen Maluam, à meridie montem Aſtrixim, qui diuidit inter viuam terram & arenas iacentes vſque ad oceanum: in quibus oberrant Gangines Æthiopes. Tingitana Mauritania vltima eſt Africæ. Hæc habet ab oriente flumẽ Maluam, à ſeptentrione mare noſtrum vſque ad fretum Gaditanum, quod inter Abennen & Calpen duo contraria ſibi promontoria coartatur: ab occidente Atlantem montem, & oceanum Atlanticum, ſub africo Heſperium montem, à meridie gentes Aulolum quas nunc Galaules vocant, vſq; ad oceanum Heſperium contingentes. Hic eſt vniuerſus terminus Africæ. Nunc inſularum quæ in noſtro mari ſunt, loca, nomina, & ſpatia dimetiar. Inſula Cypros ab oriente mari Syrio

Syrio, quem Iſsicum ſinum vocant, ab occidente mari Pamphylico, à ſeptentrione Aulone Cilico, à meridie Syriæ & Phœnices pelago cingitur: cuius ſpatiũ in longo tenet millia paſſuum centum ſeptuaginta quinq;, in lato millia paſſuum centum vigintiquinq;. Inſula Creta finitur ab oriente Carpathio mari, ab occaſu & ſeptẽtrione mari Cretico, à meridie Libyco, quod & Adriaticum vocant: habet in longo millia paſſuum centum ſeptuaginta duo, & in lato quinquaginta. Inſulæ Cyclades, quarum eſt ab oriente prima Rhodos, à ſeptentrione Tenedos, à meridie Carpathos, ab occaſu Cythera, ab oriente finiuntur litoribus Aſiæ, ab occidente mari Icario, à ſeptentrione mari Ægæo, à meridie mari Carpathio. Sunt autem omnes Cyclades numero quinquaginta tres. Hæ tenent à ſeptentrione in meridiem millia paſſuum * quinquaginta, ab oriente in occaſum millia ducenta. Sicilia inſula tria habet promontoria, vnum quod dicitur Pelorum, & aſpicit ad aquilonẽ, cui Meſſana ciuitas proxima eſt. Secundum quod dicitur Pachynum, ſub quo ciuitas Syracuſana reſpicit ad euronotum. Tertium quod appellatur Lilybæum, vbi & ciuitas eiuſdem nominis ſita eſt, dirigitur in occaſum. Hæc habet à

quingẽta

Peloro in Pachynum millia passuum centum
XLIX. *quinquaginta nouem, à Pachino in Lilybæum centum septuaginta septem. Hæc ab oriente cingitur mari Adriatico, à meridie mari Africo quod est contra Subuentanos & Syrtes minores: ab occidente & septentrione habet mare Tyrrhenum: à borea vsque subsolanum, fretum Adriaticum, quod diuidit Tauromenitanos Siciliæ & Bruttios Italiæ. Sardinia & Corsica insulæ paruo freto, hoc est, millium viginti, diuiduntur: ex quibus Sardinia habet à meridie contra Numidiam Caralitanos: contra Corsicam insulam, hoc est, septentrionem versus, habet Vlbienses: cuius in longo spatium tenet millia passuum ducenta triginta, in lato millia CCLXXX. Hæc habet ab oriente & a borea Tyrrhenicum mare, quod spectat ad portum vrbis Romæ: ab occasu mare Sardum, ab africo insulas Baleares longè positas, à meridie Numidicum sinum, à septentrione (vt dixi) Corsicam. Corsica insula multis promontorijs angulosa est. Hæc habet ab oriente Tyrrhenicum mare, & portum vrbis, à meridie Sardiniam, ab occasu insulas Baleares, à circio & septentrione Ligusticũ sinum. Tenet autem in longo millia passuum centum sexaginta, in lato

in lato millia vigintisex. Insulæ Baleares duę sunt, maior & minor, quibus insunt bina oppida: maior Terraconem Hispaniæ ciuitatem, minor Barcinonem in septentrionem versus contra se habet. Maiori subiacet insula Ebusus. Deinde ab oriente Sardiniam, ab aquilone mare Gallicum, à meridie & africo Mauritanicum pelagus, ab occasu Ibericum pelagus spectat. Hæ sunt insulæ ab Hellespon to vsq; ad oceanum per totum magnum pelagus constitutę: quæ & cultu & memoria magis celebres habentur. Percensui breuiter (vt potui) prouincias & insulas orbis vniuersi: nunc locales gentium * singularum miserias, sicut ab initio incessabiliter extiterunt, & qualiter quibusq; exortæ sunt, in quantum sufficero, proferam. * Insularumq;.

De diluuio sub Noë.

CAPVT III.

CVm post fabricam ornatumque mundi huius, homo, quem rectum atq; immaculatum fecerat deus, ac perinde humanum genus, libidinibus deprauatum peccatis obsorbuisset, continuo iniustam licentiam iusta punitio consecuta est. Sententiam creatoris Dei & iudicis, peccanti homini ac terræ pro Genes.

pter hominem deſtinatam, ſemperq; dum homines terram habitauerint duraturam, omnes, inuiti licet, aut probamus negando, aut confitendo toleramus: obſtinatisq; mentibus teſtis ſibi infirmitas ſua inurit, quibus fidelis
Gene.7. ſcriptura non ſuaſerit. Deinde refuſo in omnẽ
Eccl.44. terram mari, immiſſoque diluuio, cum toto orbe contecto vnum ſpatium cæli eſſet acpelagi, deletum fuiſſe uniuerſum humanum genus, paucis in arca fidei ſuæ merito ad ſubſtituendam originem reſeruatis, euidentiſſime veraciſſimi ſcriptores docent. Fuiſſe tamen etiam illi conteſtati ſunt, qui præterita quidem tempora, ipſumque auctorem temporum neſcientes, tamen ex indicio & coniectura lapidum, quos in remotis montibus conchis et oſtreis ſcabros, ſępe etiã cauatos aquis viſere ſolemus, coniſciendo didicerunt. Et quamuis huiuſmodi adhuc & relatu digna & fide certa proferri à nobis queant, tamen hæc veluti principalia duo de pręuaricatione primi hominis, & condemnatione generationis vitęq; eius, ac deinde perditione totius generis humani dicta ſufficiant: tantum, vt ſi qua gentiles hiſtorici de noſtris aliquo ordine contigerunt, hæc plenius cum ceteris ipſo, quo incurrerint, ordine proferantur.

De

De Nino & Semiramide, eorumq; regnis.

CAPVT IIII.

ANte annos vrbis conditæ MCCC. Ninus rex Aſſyriorum, primus (vt ipſi volunt) propagandæ dominationis libidine arma foras extulit, cruentamq; vitam quinquaginta annis per totam Aſiam bellis egit: à meridie atq; à rubro mari ſurgens ſub vltimo ſeptentrione Euxinũ pontum vaſtando perdomuit, Sciticamq; barbariẽ, adhuc tunc & imbellem & innocentem torpentemq; excitauit, ſæuitiam, vires ſuas noſſe, & nõ lacte iam pecudum, ſed ſanguine hominum viuere, ad poſtremum vincere, dum vincit, edocuit. Nouiſſime Zoroaſtrem Bactrianorum regem, eundemq; magicæ (vt ferunt) artis repertorem, pugna oppreſſum interfecit. Pòſt ipſe dum deficientem à ſe oppugnat vrbem, ſagittę ictu interijt. Huic mortuo Semiramis vxor ſucceſſit, virum animo, habitu filium gerens: auidosque iam vſu ſanguinis populos, per duos & quadraginta annos cædibus gentium exercuit. Non contẽta terminis mulier, quos à viro ſuo tunc ſolo bellatore, in quinquaginta annis acquiſitos ſuſceperat, Aethiopiam

bello

bello oppressam, sanguine interlitam, imperio adiecit. Indis quoque bellum intulit: quò præter illam & Alexandrum Magnum nullus intrauit. Quod eo tempore ideo crudelius grauiusq; erat quàm nunc est, persequi & trucidare populos in pace viuentes, quia tunc apud illos nec foris erant vlla incendia bellorum, nec domi tanta exercitia cupiditatum. Hæc libidine ardens, sanguinem sitiens, inter incessabilia stupra & homicidia, cum omnes quos regiæ arcessitos meretricias habitos concubitu oblectasset, occideret, tandem filio flagitiosè concepto, impiè exposito, incestè cognito, priuatam ignominiam publico scelere obtexit. Præcepit enim, vt inter parentes ac filios nulla delata reuerentia naturæ, de coniugijs appetendis vt cuiq; libitum esset, * liberum fieret.

* Licitū.

Pentapolim regionem ob nefanda libidinis scelera de cælo tactam & exustam fuisse.

CAPVT V.

ANte annos vibis conditæ MCLX. confinem Arabiæ regionē, quæ tunc Pentapolis vocabatur, arsisse penitus igne cælesti, inter alios etiam Cornelius Tacitus refert, qui sic ait: Haud procul inde campi quos ferunt

runt olim vberes, magnisq; vrbibus habitatos, fulminum iactu arsisse: sed manere vestigia, terramq; ipsam specie solidam vim frugiferam perdidisse. Et cum hoc loco nihil de incensis propter peccata hominum ciuitatibus quasi ignarus expresserit, paulopòst velut oblitus consilij, subijcit & dicit: Ego sicut in clytas quondam vrbes igne cælesti flagrasse concesserim: ita halitu lacus infici terram & corrumpi reor. Quo dicto, inuitus licet, de exustis vrbibus, quæ procul dubio peccatorum noxa conflagrauerunt, & scisse se & concessisse confessus, palàm prodidit non sibi cognitionis fidem defuisse, sed exprimendæ fidei voluntatem: quod nunc à me plenius proferetur. In confinio Arabię & Palæstinæ, qua dimissi altrinsecus montes, subiectis campis excipiuntur, quinque ciuitates fuere, Sodoma, Gomorra, Adama, Seboim, & Segor. sed Segor ex his parua, illæ amplæ & magnę: quippe quibus & soli fœcunditas suberat, & Iordanis fluuius per plana diffusus, ac per opportuna diuisus augmentis vbertatis impendebatur. Huic vniuersæ regioni bonis male vtenti, abundantia rerum causa malorum fuit. Ex abundantia enim luxuria, ex luxuria fœdæ libidines adoleuere: adeo, vt masculi in masculo-

Gene. 19. Isai. 13.

maſculos operantes turpitudinem, nec conſideratis quidem locis, conditionibus, ætatibuſq;, proruerunt. Itaque iratus deus, pluit ſuper hanc terram ignem & ſulfur, totamq; regionem cum populis atque vrbibus exuſtam, teſtem iudicij ſui futuram, æterna perditione damnauit: ut nunc quoque appareat quidem forma regionis, ſed inuentatur regio cineris, mediamq; conuallem quam Iordanis irrigauerat, nunc mare ſuperfuſum tegat. Tantumque de rebus (vt putatur) paruis diuinæ indignationis furor accenſus eſt, vt propterhoc quod illi male vtentes bonis, fructus miſeriarum, nutrimenta libidinũ fecerant, terra quoque ipſa quæ has habuerat ciuitates, primum exuſta ignibus, pòſt oppreſſa aquis, in æternã damnationem communi peritet aſpectui.

Comparatio cladis Sodomiticæ & Romanæ.

CAPVT VI.

ITaque nunc ſi placet, hi qui in Chriſtum, quem nos iudicem ſęculorum oſtẽdimus, quãtum in ipſis eſt, ſputa conijciunt, inter Sodomam & Romam diſcernant cauſas, & conferant pœnas: quæ à me vel maxime ob hoc retractandæ non ſunt, quia omnibus notæ ſunt. Et tamen quàm libenter ſententias eorum ac

ciperem, ſi illi fideliter ita vt ſentiunt faterentur: quanquam quid de temporibus Chriſtianis rari, & hoc in angulis murmurent, non vſqueadeo moleſte accipiendum putem, cum totius populi Romani conſona voce, pariq; iudicio ſenſus ac ſermo ſit cognitus. Adeo autem paruo quodam & leui motu hæſitaſſe erga ſe parumper conſuetudinem voluptatum, indubitatiſſime conteſtatus eſt, vt liberè conclamaret, ſi reciperet Circum, nihil eſſe ſibi factum: hoc eſt, nihil egiſſe Romæ Gotthorum enſes, ſi concedatur Romanis ſpectare Circenſes. Niſi forte (vt ſe habet apud pleroſque hoc præcipue tempore) qui ex longa requie vel paruam obortam ſolicitudinem, intolerabilem laborem putant, has clementiſſimas admonitiones, quibus omnes aliquãdo perſtringimur, aliorum punitionibus auditis lectisq; præponunt: quos ſaltem de hoc ipſo exitu Sodomorum & Gomorræorum moneo, vt diſcere atque intelligere queant, qualiter deus peccatores punierit, qualiter punire poſſit, qualiter puniturus ſit.

De prælio inter Telchines & Carpathios & Phoroneum regem. Item de diluuio Achaiæ.

CAPVT VII.

ANte annos vrbis conditæ MLXX. Telchines & Carpathij peruicax prælium aduerſus Phoronæum regem Argiuorum, & Parapaſios ancipiti ſpe ſine fructu victoriæ geſſerunt. Idemque Telchines & Carpathij poſt paululum bello victi, patria profugi ignariſque rerum, credentes quia ſe penitus à congreſſu totius humanæ habitationis abſtraherent, Rhodum inſulam quæ Ophiuſſa antea vocabatur, quaſi tuta poſſeſſione ceperunt. Ante annos vrbis conditæ M XL. in Achaja ſæuum diluuiũ, vaſtatione plurima totius penè prouinciæ fuit. Quod quia Ogygij, qui tũc Eleuſinæ conditor & rex erat, temporibus effuſum eſt, nomen loco ac tempori dedit.

De ſterilitate & fame Aegypti, cui Ioſeph ſolertia ſua conſuluit: & de uanitate Aegyptiorum ſacerdotum. CAPVT VIII.

ANTE annos conditæ vrbis M VIII. fuiſſe apud Ægyptum primum inſolitam faſti diendamque vbertatem, deinde iugem atque intolerabilem famem, cui Ioſeph vir iuſtus & ſapiens diuina prouiſione ſubuenerit, Pompeius hiſtoricus, eiusq; breuiator Iuſtinus docet: qui inter cetera ſic ait: Minimus ætate inter fratres Ioſeph fuit, cuius excellens

Iuſtin. li. 36.

excellens ingenium fratres veriti, Interceptum peregrinis mercatoribus vendiderunt. A quibus deportatus in Ægyptum, cum magicas ibi artes ſolerti ingenio percepiſſet, breui ipſi regi percarus fuit. Nam & prodigiorum ſagaciſſimus erat, & ſomniorum primus intelligentiam condidit: nihilq; diuini iuris humaniq; ei incognitum videbatur: adeo, vt etiam agrorum ſterilitatem futuram ante multos annos proſpiciens, fruges congregaſſet. Tantaq; experimenta eius fuerunt, vt non ab homine, ſed à deo reſponſa dari viderentur. Filius Ioſeph Moyſes fuit, quem præter paternæ ſcientiæ hæreditatem etiam formæ pulchritudo commendabat. Sed Ægyptij cum ſcabiem & vitiliginem paterentur, reſponſo moniti, eum cum ægris ne peſtis ad plures ſerperet, terminis Ægypti pellunt. Hæc Iuſtinus. Sed quoniam hæc idem Moyſes, quem iſti ſapientem ſcientemque fuiſſe atteſtantur, plenius veriusq;, tanquam per ſe ſuoſque geſta, conſcripſit, primum fide eius atq; auctoritate, quam etiam iſti probant, horum ignorantia ſupplenda eſt: dehinc ſacerdotum Ægyptiorum fallax malitia confutãda eſt, qui vel aſtu, quod manifeſtius eſt, euidentem iram miſericordiamque veri dei memoriæ ſubtrahere

Universidad de Deusto
Biblioteca

conati ſunt, particulatim expoſitione confuſa, ne in contumeliam idolorum ſuorum eum colendum merito oſtenderent, cuius conſilio annuntiata hæc mala & auxilio euitata docuiſſent; vel forte, vt indulgentius accipiamus, obliti ſunt. Illius enim noſtri Ioſeph, qui fuit veri dei ſeruus, & pro creatura domini ſui pié intenteque ſolicitus, prouiſione ipſi abundabant frugibus quaſi ſacerdotes: ſed quia falſi ſacerdotes erant, cum ceteris eſurientibus non dolebant. Enimuero cui placet, obliuiſcitur: cui dolet, meminit. Quanquam huius temporis argumentum hiſtorijs faſtisque reticentibus, ipſa ſibi terra Ægypti teſtis pronuntiat: quæ tunc redacta in poteſtatem regiam, reſtitutaq; cultoribus ſuis, ex omni fructu ſuo vſq; ad nunc quintæ partis inceſſabile uectigal exoluit. Fuit itaq; hæc fames magna ſub rege Ægyptiorum Diapolita, cui nomen erat Amaſis, quo tempore Baleus Aſſyrios, Argiuos Apis regebat. Fuerunt autem ante annos famis ſeptem, præcedentes alij ſeptem vbertatis anni: quorum affluentiam tanto negligentius perituram, quanto vberius natam Ioſeph noſter ſolertia ſua collegit, & condidit, totamque Aegyptum conſeruauit. Acquiſiuit vniuerſam Pharaoni pecuniam, &

am, & deo gloriam reddens diſpenſatione iuſtiſſima, cui vectigal, vectigal; cui honorem, honorem: omniumque pecora, terras, cenſuſque collegit: ipſos autem, qui ſemet cum terris ſuis accipiendæ ſtipis taxatione vendiderant, ſtatuta quintæ partis pactione laxauit. Hunc Ioſeph, quem conſtituit deus Aegyptijs conſeruatæ ſalutis auctorem, quis credat ita in breui eorum excidiſſe memoria, vt filios eius atq; vniuerſam cognationem paulo poſt ſeruitio addixerint, laboribus *affecerint, internecionibus profligarint? Quamobrem non eſt mirandum, ſi nunc quoq; aliqui reperiuntur, qui cum à ceruicibus ſuis impendentem gladium prætento Chriſtiano nomine auerterint, ipſum nomen Chriſti, quo ſolo ſalui ſunt, aut diſſimulent, aut infament: grauariq; ſe eorum temporibus aſſerant, quorum meritis liberantur.

* afflixerint.

De inundatione ſub Amphictyone & Deucalione regibus, peſte Aethiopica, Libero patre Indiam uaſtante.

CAPVT IX.

ANno DCCCX. ante vrbem conditam Amphictyon Athenis tertius à Cecrope regnauit, cuius temporibus aquarum illuuies maiorem partem populorum Theſſaliæ abſume-

Universidad de Deusto
Biblioteca

abſumpſit, paucis per refugia montium liberatis, maxime in monte Parnaſſo, in cuius circuitu Deucalion tunc regno potiebatur: qui tunc ad ſe ratibus confugientes ſuſceptos, per gemina Parnaſſi iuga fouit aluitq;, à quo propterea genus humanũ reparatum ferunt. Tunc etiam in Æthiopia peſtes plurimas diroſque morbos, penè vſq; ad deſolationem exæſtuauiſſe, Plato teſtis eſt. Et ne forte diuiſa tempora credantur iræ dei furoriſq; bellici, ea tempeſtate ſubactam Indiam Liber pater ſanguine madefecit, cædibus oppleuit, libidinibus polluit, gentem vtique nulli unquam hominum obnoxiam, vernacula tãtum quiete contentam.

De populo dei in Aegypto afflicto, & plagis Aegyptiorum, & tranſitu ſinus Arabici, ac reliquijs eiuſdem, de ſolis ardore quodam infeſto. CAPVT X.

ANno ante vrbem conditam DCCCV. infanda Ægyptijs mala, atque intolerabiles plagas incubuiſſe, Pompeius Corneliusque teſtantur: qui quidem cum hæc ambo de Iudæis referenda proponant, aliquantulum me pro ſui diuerſitate mouerũt. Ait enim Pompeius, ſiue Iuſtinus, hoc modo: Aegyptij cum ſcabiem & vitiliginem paterentur, reſponſo

ſponſo moniti, Moyſen cum egris, ne peſtis ad plures ſerperet, terminis Aegypti pellunt. Dux igitur exulum factus, ſacra Aegyptiorum furto abſtulit; quæ armis repetentes Ægyptij, domum redire tempeſtatibus compulſi ſunt. At vero Cornelius de eadem re ſic ait: Plurimi auctores conſentiunt, orta per Aegyptum tabe, quæ corpora fœdaret, regem Bocchorim adito Ammonis oraculo, remedium petentem, purgare regnum, & id genus hominum, vt inuiſum dijs, alias in terras auehere iuſſum: ſic conquiſitum collectumque vulgus, poſtquam vaſtis locis relictum ſit, ceteris per lachrymas torpentibus, Moyſen unum exulum monuiſſe, ne quam deorum hominúmue opem expectarent, ab vtriſq; deſerti, ſed ſibimet vt duci cæleſti crederent, primo cuius auxilio credentes, præſentes miſerias pepuliſſent. Itaque Cornelius dicit, quod ipſis Aegyptijs cogentibus, Iudæi in deſerta propulſi ſint: & poſtea ſubiungit incaute, quod opẽ Moyſi ducis in Aegypto miſerias propuliſſent. Quare oſtẽditur, quædam, quæ per Moyſen ſtrenue acta ſunt, fuiſſe celata. Item Iuſtinus aſſerit, pulſum æque cũ populo Moyſen, ſacra Aegyptiorum fuiſſe furatum: quæ Aegyptios armis recipere molientes, coactos tem- * notitiã

pestatibus ac repulsos domum rediisse. Et hic aliquid amplius, & si non totum, prodidit quod ille celauit. Quapropter quia Moysi magno illi duci testimonium ambo dixerunt, ab ipso sicut per eum & gesta & dicta sunt, proferentur. Cum populum dei, hoc est, genus Ioseph Aegyptij, cuius ope salui erant, seruitio oppressum labore cruciarent, insuper etiam ad necandam sobolem suam, crudeli imperio cogerent, dimitti deus populum suum liberum, ad seruiendum sibi per Moysen nuncium iubet: contemptúsq; durissimis contumaces supplicijs agit: qui decem plagis onerati ac protriti, tandem quos dimittere noluerant, etiam festinare coëgerunt. Post aquas in sanguinem versas, ardentibus siti grauiora afferentes pœnarum remedia quàm pœnas: post horridos ranarum squalores, per omnia munda immundaq; reptantes: post ignitos cyniphes, & nusquam toto aere vibrante euitabiles: post muscas caninas, etiam per interiora membrorum horridis motibus cursitantes, acerbeque inferentes tam grauia tormenta quàm turpia: post omnium pecorum & iumentorum repentinam ruinam, stragemque generalem: post vesicas efferuescentes, hulceraque manantia, & (vt ipsi dicere

malue-

maluerunt) scabiem ac vitiliginem totis corporibus erumpentem: post grandinem cum igne permixtam, passim homines, armenta atq; arbores proterentem: post locustarum nubes, exhaustis omnibus, ipsas quoq; radices seminum persequentes: post tenebras imaginibus diras, crassitudine palpabiles, diuturnitate ferales: postremò post vniformem in tota Ægypto primitiuæ sobolis necem, paremque per vniuersos orbitatum tempestatem, qui iubenti deo non cesserant, cessere punienti: sed mox pessima pœnitentia dimissos persequi ausi, vltima nefandæ peruicaciæ expendere supplicia. Nam rex eorũ vniuersum Ægypti exercitum, curribus atque equitibus instructum, in circum errantes egit: cuius numerum hoc solo vel maxime argumento conijcere possumus, quod eum sexcenta millia virorũ timuerunt atq; fugerunt. Sed protector depressorum, & vltor cõtumacium deus diuisit subito rubrum mare, ac dilatatis vtrinq; marginibus rigentium vndarum, in montis faciem latera erecta suspendit, vt inoffensi spe limitis prouocati, pij viã desperatæ salutis, impij foueam insperatę mortis intrarent. Itaque Hebręis tutò per sicca gradientibus, refusis à tergo aquarũ astantiũ molibus, obruta est &

Interfecta cum rege suo vniuersa Ægypti multitudo: totaq; prouincia plagis ante cruciata, hac postremo interfectione vacuata est. Extat etiam nunc certissima horum monimenta gestorum. Nam tractus curruum rotarumq; orbitæ non solum in litore, sed etiam in profundo, quousq; visus admittitur, peruidentur. Etsi forte ad tempus vel casu, vel curiositate turbantur, continuo diuinitus in pristinam faciem ventis fluctibusque reparantur, vt qsquis nō docetur timorē dei propalatæ religionis studio, iræ eius transactæ vltionis terreatur exemplo. His etiam temporibus adeo iugis & grauis æstus incanduit, vt sol per deuia transuectus, vniuersum orbem non calore affecisse, sed igne torruisse dicatur: impressumque feruorem & Aethiops plus solitum, & insolitum Scytha non tuletit: ex quo etiam quidā, dum non concedunt deo ineffabilem potentiam suam, inanes ratiunculas conquirentes, ridiculam Phaëtontis fabulam texuerunt.

De parricidio Danaidum, de Busiridis crudelitate, de Tereo, Progne, & Philomena, & Perseo Asiam populante.

CAPVT XI.

Item

ITem annō ante vrbem conditam DCC LXXV. inter Danai atque Ægypti fratrum filios quinquaginta parricidia vna nocte commissa sunt. Ipse deinde tantorum scelerum fabricator Danaus, regno, quod tot flagitijs ac quisierat, pulsus, Argos concessit. Ibique indignè persuasis in facinus Argiuis, Sthenelam, qui eum profugum egentemq; * susceperat, regno expulit, atque ipse regnauit.

* excēperat.

Busiridis in Ægypto cruentissimi tyranni crudelis hospitalitas, & crudelior religio tunc fuit: qui innocentum hospitū sanguinem dijs, scelerum suorū participibus propinabat: quod execrabile sine dubio hominibus videtur, quum ipsis etiam dijs execrabile videretur.

Tunc etiam Terei Prognæ & Philomelæ incesto parricidium adiunctum, atque execrabilius vtroque conuiuiū per infandos cibos, additum est: cum propter sororis pudicitiam ereptam præcisamque linguam filium paruulum mater occidit, pater comedit. Iisdem temporibus Perseus à Græcia in Asiā transuectus, ibi barbaras gentes graui diutumoq; bello domuit: & nouissime victor nomen subiectæ genti dedit: namque à Perseo Persæ sunt vocati.

Congeries multorū facinorū per præteritionem.

CAPVT XII.

AT ego nunc cogor fateri, me prospiciendi finis commodo, de tanta malorũ sæculi circunstantia præterire plurima, cuncta breuiare. Nequaquam enim tam densam aliquando siluam prætergredi possem, nisi etiam crebris interdum saltibus subuolarem. Nam cum regnum Assyriorum per MCLX. annos vsque ad Sardanapalum, per quinquaginta propemodum reges actum sit, & nunquam pene vel inferendis vel excipiendis vsq; in id tempus bellis quieuerit, quis finis reperietur, si ea commemorare numerando, vt non dicam describendo conemur? præsertim cum & Græcorum prætereunda non sint, & Romanorum vel maxime recensenda sint. Nec mihi nunc enumerare opus est Tantali & Pelopis facta turpia, & fabulas turpiores: quorum Tantalus rex Phrygiorum Ganymedem Troïs Dardaniorum regis filium cum flagitiosissime rapuisset, maiore conserti certaminis fœditate detinuit, sicut Phanocles poeta confirmat, qui maximum bellum excitatum ob hoc fuisse commemorat; siue quia hũc ipsum Tantalum, vtpote assecla deorum, videri vult raptum puerum ad libidinem Iouis familiari lenocio præparasse, qui ipsum quoque filium Pelopem

Pelopem epulis eius non dubitarit impendere. Tædet etiam ipsius Pelopis contra Dardanum atque Troianos, quamlibet magna referre certamina: quæ, quia in fabulis celebrari solita sunt, negligentius audiuntur. Illa quoque prætereo, quæ de Perseo, Cadmo, Thebanis, Spartanisque per inextricabiles alternantium malorum recursus, Palæphato scribente, referuntur. Taceo flagitia Lemniadum, prætermitto Pandionis Atheniẽsium regis flebilẽ fugam, Atrei & Thyestis odia, stupra & parricidia, cælo quoque inuisa, dissimulo. Omitto Oedipum interfectorem patris, matris maritum, filiorum fratrem, vitricum suum. Sileri malo Eteoclem atq; Polynicem mutuis laborasse cõcursibus, ne quis eorum parricida non esset. Nolo memminisse Medeæ amore sæuo sauciæ, & pignorum paruulorum cæde gaudẽtis, & quicquid illis temporibus perpetratum conijci datur: qualiter homines sustinuerint, quod etiam astra fugisse dicuntur.

Certamen inter Cretenses & Athenienses, Lapithas & Thessalos.

CAPVT XIII.

ANno ante vrbẽ conditã DLX. atrociss mũ inter Cretẽses atq; Athenienses certamen

Universidad de Deusto
Biblioteca

tamen fuit: vbi populis vtrinque infeliciter profligatis, cruentiorem victoriam Cretenſes exercuerunt: qui nobilium Athenienſium filios Minotauro, vtrum fero homini, an inhumanæ beſtiæ aptius dicam neſcio, deuorandos crudeliter addicebant, atque informe prodigium effoſſis Græciæ luminibus ſaginabãt. Iiſdem diebus Lapithæ & Theſſali famoſis nimium certauêre conflictibus. Sed Theſſalos Palæphatus, in libro primo incredibilium, prodit ipſos à Lapithis creditos dictoſque fuiſſe centauros, eo quod diſcurrentes in bello equites, veluti vnum corpus equorum & hominum viderentur.

Veſores rex Aegypti Scythas bello infeſtans, vincitur. Scythæ Aſiam ſibi ſubijciunt.

CAPVT. XIIII.

ANno ante vrbem conditam CCCC LXXX. Veſores rex Ægypti meridiẽ & ſeptentrionem, diuiſas penè toto cælo ac pelago plagas, aut miſcere bello, aut regno iungere ſtudens, Scythis bellum primus indixit, miſſis prius legatis, qui hoſtibus parendi leges dicerent. Ad quæ Scythæ legatis reſponderunt, ſto lide opulentiſſimum regem aduerſus inopes ſumpſiſſe bellum, quod timendum ipſi magis

magis verſa vice fuerit, propter incertos belli euentus: nulla præmia, & damna manifeſta. Porrò ſibi non expectandum, dum ad ſe veniatur, ſed vltro prædæ obuiam ituros. Nec mora: nam dicta factis inſequuntur. Primum ipſum Veſorem territum refugere in regnum cogunt: deſtitutum vero exercitum inuadunt, omnemque belli apparatum capeſſunt. Vniuerſam quoque Ægyptum populaſſent, niſi paludibus impediti, repellerentur. Inde continuo reuerſi, perdomitam infinitis cædibus Aſiam, vectigalem fecere: vbi per XV. annos ſine pace immorati, tandem vxorum flagitatione reuocantur, denunciantium, ni redeant, ſobolem ſe à finitimis quæſituras.

Amazonum origo, mores & facinora.

CAPVT XV.

MEdio autem tempore, apud Scythas duo regij iuuenes Plynos & Scolopythus, per factionem optimatum domo pulſi, ingentem iuuentutem ſecum traxere, & in Cappadociæ Ponticæ ora iuxta amnem Thermodoontem conſederunt, campis Themiſcyrijs ſibi ſubiectis: vbi diu proxima quæque populati, conſpiratione finitimorum per inſidias trucidantur. Horũ vxores exilio ac viduitate permotæ,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Parmotæ, arma sumunt, & vt omnibus par ex simili conditione animus fieret, viros qui superfuerant, interficiunt: atque accensæ in hostem, sanguine suo vltionem cæsorum coniugum, finitimorum excidio consequuntur. Tunc pace armis quæsita, externos concubitus ineunt, editos mares mox enecant, feminas studiose nutriunt, inustis infantium dexterioribus mamillis, ne sagittarũ iactus impedirentur: vnde Amazones dictæ. Harum duæ fuere reginæ, Marpesia & Lamperoo, quæ agmine diuiso in duas partes, vicissim curam belli & domus custodiam sortiebantur. Igitur cum Europam maxima ex parte domuissent, Asiæ vero aliquantis ciuitatibus captis, ipsę Ephesum aliasque vrbes condidissent, præcipuam exercitus sui partem onustam opulentissima præda, domum reuocant: reliquę ad tuendum Asiæ imperium relictæ cum Marpesia regina concursu hostium trucidantur. Huius locum capessit Orithyia filia, quæ singularem virtutis gloriam perpetua virginitate cumulauit. Hac fama excitas gentes tanta admiratio & formido inuaserat, vt Hercules quoque cum iussus fuisset à domino suo exhibere arma reginæ, quasi ad ineuitabile periculum destinatus, vniuersam Græciæ lectam ac nobilem iuuentutem

tem contraxerit, nouem longas naues præparauit: nec tamen contentus examine virium, ex improuiso aggredi, & insperatas circumuenire maluerit. Duæ tunc sorores regno præerant, Antiope & Orithyia. Hercules marti aduectus, incautas inermesq; & pacis incuria desides, oppressit. Inter cæsas captasque complurimas duæ sorores Antiopæ, Menalippe ab Hercule, Hippolyte à Theseo retentæ. Sed Theseus Hippolyten matrimonio asciuit, Hercules Menalippen sorori reddidit, & arma reginę pretio redemptionis accepit. Post Orithyiam Penthesilea regno potita est: cuius Troiano bello clarissima inter viros documenta virtutis accepimus.

Epilogus historiæ Amazonum: in quo præsentem Romanorum cæcitatem insectatur.

CAPVT XVI.

PRoh dolor, pudet erroris humani. Mulieres patria profugæ Europam atque Asiam, id est, plurimas fortissimasque mundi partes intrauerũt, peruagatæ sunt, deleuerũt, centum penè annis euertendo vrbes plurimas, atque alias constituendo tenuerunt: nec tamen miseriæ hominum pressura temporum deputata est,

Universidad de Deusto
Biblioteca

tata est. Modo autem Getæ illi, qui & nunc Gothi, quos Alexander euitandos pronuntiauit, Pyrrhus exhorruit, Cæsar etiam declinauit, relictis vacuefactisque sedibus suis, ac totis viribus toti Romanas ingressi prouincias, simulque ad terrorem diu ostentati societatem Romani fœderis precibus sperant, quàm armis vindicare potuissent. Exiguæ habitationis sedem, non ex sua electione, sed ex nostro iudicio rogant: quibus subiecta & patente vniuersa terra, præsumere, quam esset libitum, liberum fuit. Semetipsos ad tuitionē Romani regni offerunt, quos solos inuicta regna timuerunt: & tamen cæca gentilitas, cùm hæc Romana virtute gesta non esse videat, fide Romanorum impetrata non credit, nec acquiescit, cùm intelligat, confiteri beneficio Christianæ religionis (quæ cognatam per omnes populos fidem iungit) eos viros sine prælio sibi esse subiectos, quorum feminæ maiorē terrarum partem immensis cædibus deleuerunt.

De raptu Helenæ & Troiæ excidio, cum admonitione ad lectorem.

CAPVT XVII.

ATuero ante vrbem conditam CCCC XXX. anno, raptus Helenæ, coniuratio Græcorum, & concursus mille nauium, dehinc

dehinc decennis obsidio, ac postremo famosum Troiæ excidium prædicatur. In quo bello per decem annos cruentissimè gesto, quas nationes, quantosque populos idem turbo inuoluerit, atque afflixerit, Homerus poeta in primis clarus, luculentissimo carmine palam facit: nec per ordinem nunc retexere nostrum est, quia & operi longum & omnibus notum videtur. Veruntamen qui diuturnitatem illius obsidionis, euersionis atrocitatem, cædem, captiuitatemq; didicerunt, videant, si recte isto, qualiscunq; est, præsentis temporis statu offenduntur, quos hostes, occulta misericordia dei, cum per omnes terras instructis copijs bello persequi possint, pacis gratia prætentis obsidibus per omnia maria sequūtur: & ne forte hæc quietis amore facere credantur, seipsos ad pericula sua pro Romanorum pace aduersus alias gentes offerunt.

Æneæ in Italiam aduentus, & variæ clades eiusdem temporis.

CAPVT XVIII.

PAucis præterea annis interuenientibus, Æneæ ex Troia profugi aduentus in Italiam, quæ arma commouerit, qualia per triennium bella excitauerit, quantos populos implicuerit, odio excidioque afflixerit, ludi

Universidad de Deusto
Biblioteca

literarij diſciplina noſtræ quoq; memoriæ *inſitum eſt. Horum præterea temporum medio interiacente exilia naufragiaque Græcorum, Peloponnenſium clades Codro morien-te, fatorum ignari Thraces, noua in bella ſurgentes, & generalis tunc per totam Aſiam Gręciamque commotio.

* inuſtũ

De Sardanapalo rege Aſſyriorum. De Phraorte, Diocle, & Aſtyage regib. Medorum. De Cyro rege Perſarum.

CAPVT. XIX.

ANno ante vrbem conditam LXIIII, nouiſſimus apud Aſſyrios regnauit Sardanapalus, vir muliere corruptior: qui inter ſcortorum greges *femineo habitu purpuram colo tractans, à præfecto ſuo Arbato, qui tunc Medis præerat, viſus atq; execrationi habitus, mox etiam excitis Medorum populis ad bellum prouocatus, & victus, ardenti pyræ ſe iniecit. Exin regnum Aſſyriorum in Medos conceſſit. Deinde multis præ'ijs vndique ſcateſcentibus, quæ per ordinem differere nequaquã aptum videtur, per uarios prouentus ad Scythas Chaldæoſque, & rurſus ad Medos parili via redit. In qua breuitate penſandum eſt, quantæ ruinæ cladeſque gentium fuere, quanta bella fluxerunt, vbi toties tot & talia regna

* femineæ

regna mutata ſunt. Poſt hæc Medis Phraortes imperitauit, qui creberrimis Perſarum Aſſyriorumque bellis viginti & duos regni ſui annos conſumpſit. Poſt hunc Diocles regnauit, vir armis experientiſſimus, ſemperq; bellis immoratus, qui auctum late imperium moriens Aſtyagi dedit. Aſtyages virili prole vacuus, Cyrum nepotem apud Perſas genitum habuit. Sed Cyrus, mox vt adoleuit, congregata Perſarum manu, auo certamen indixit. Porrò Aſtyages oblitus ſceleris ſui, quod in Harpagum dudum admiſerat, cum filium eius vnicum & paruulum interfecit, epulandumq; patri appoſuit, ac ne quid infeliciſsimæ orbitati felix ignorantia ſubtraheret, infames epulas, oſtenſis patri cum capite manibus, improperauit. Huius ergo facti immemor, ipſi Harpago ſummam belli committit, qui acceptum exercitum ſtatim Cyro per proditionem tradit. Quo comperto, Aſtyages raptis ſecum copijs, in Perſas ipſe proficiſcitur, acriuſque certamen inſtaurat, propoſito ſuis metu, ſi quis è prœlio cedere moliretur, ferro exciperetur. Qua neceſſitate inſtanter Medis pugnantibus, pulſa iterum Perſarum acies, cum paulatim cederet, matres & vxores eorum obuiam occurrunt, orant, in prœlium

Universidad de Deusto
Biblioteca

reuertantur: cunctantibus, sublata veste, obscœna corporis ostendunt, quærentes, num in vteros matrum vel vxorum vellent refugere. Quo facto erubescentes in prœlium redeunt: & facta impressione, quos fugiebant, fugere compellunt. Ibi tunc Astyages capitur, cui Cyrus nihil aliud quàm regnum abstulit, eumque maximè Hyrcanorum genti præposuit. In Medos vero ipse reuerti noluit. Is finis imperij Medorum fuit. Sed ciuitates quæ tributariæ Medorum erant, à Cyro defecerunt: quæ res Cyro multorum bellorum causa & origo extitit.

De Phalaridis tyrannide, & Aremuli Latinorum regis flagitijs.

CAPVT XX.

EA tempestate Phalaris Siculus Agrigentinos arrepta tyrannide populabatur. Qui crudelis mente, commentis crudelior, omnia nefariè in innocentes agens, inuenit aliquando quem iustè puniret iniustus. Nam Perillus quidam æris opifex affectans tyranni amicitiam, aptum munus crudelitati illius ratus, taurum æneum fecit, cui adfabre ianuam è latere composuit, quæ ad contrudendos damnatos receptui foret: vt cum inclusus ibidem subiectis ignibus torreretur, sonum vocis extortæ

tortæ capacitas concaui æris augeret, pulsuq; ferali competens imagini murmur emitteret, nefarioq; spectaculo mugitus pecudis, non hominis gemitus videretur. Sed Phalaris factum amplexus, factorè execratur, & vltioni materiam præbuit, & crudelitati: nã ipsum opificem sua inuentione puniuit. Fuerat etiam paulò superiore tempore apud Latinos rex Aremulus, qui per annos octodecim flagitijs impietatibusque crescens, ad postremum diuino iudicio fulmine interceptus, matura supplicia immatura ætate dissoluit. Eligant nunc (si videtur) Latini & Siculi, vtrum in diebus Aremuli & Phalaridis esse maluissent, innocentum vitas pœnis extorquentium, an his temporibus Christianis, cùm imperatores Romani ipsa in primis religione compositi, post comminutas reipublicæ bono tyrannides, ne ipsorum quidem iniurias exigunt tyrannorum.

Bellum inter Peloponnenses & Athenienses, de Amazonum et Cimmeriorum in Asiam incursu, de diutina obsidione & expugnatione Messenæ. Bellum Athenienſium contra Lacedæmonios, Peloponnenſium & Bœotiorum contra Athenienſes.

CAPVT XXI.

ANno ante vrbem conditam XXX. Peloponnensium Athenienſiumque maximum bellum totis uiribus animiſque commiſſum eſt: in quo mutuis cædibus ad hoc coacti ſunt, vt velut victi ſe ab alterutro ſubtrahe rẽt, bellumq; deſererent. Tunc tiam Amazonũ gentis & Cimmeriorum in Aſiam repentinus incurſus plurimam diu latè vaſtationem ſtragemque edidit. Anno viceſimo ante vrbem conditam, Lacedæmonij contra Meſſenios propter ſpretas virgines ſuas in ſolenni Meſſeniorum ſacrificio, per annos viginti indefeſſo furore bellantes, ruinæ ſuæ totas Græciæ vires implicuerunt: qui eum ſe magnis execrationibus deuouiſſent, ſacramẽtiſq; obſtrinxiſſent, domũ, niſi Meſſena expugnata, nunquam eſſe redituros, ac per decem annos longa fatigati obſidione, nec tamen aliquem vincendi fructum adepti, porro autem & querelis vxorum ſuper longa viduitate, & periculo ſterilitatis conteſtantium permoti reuocarẽtur, conſultatione habita, veriti ne intercepta ſpe ſobolis ſibi magis hac perſeuerãtia, quàm Meſſenijs perditio nutriretur, ſelectos in exercitu eos, qui poſt iuſiurandum in ſupplementum militiæ venerant, Spartam remittunt, quibus promiſcuos

miſcuos omnium femininarum concubitus permiſere, infami ſatis, nec tamen inutili licentia. Ipſi autem propoſito inſiſtentes, expugnant fraude Meſſenios, victos ſeruitio premunt. At illi cruentam diu dominationem inter verbera & vincula perpreſſi, iugum excutiunt, arma ſumunt, bellum inſtaurant. Lacedæmonij Tyrtæum poetã Athenienſem ducẽ prælio legũt: qui tribus conflictibus fuſi, amiſſum exercitum, vocata in libertatem ſeruorum manu ſuppleuerunt. Sed cum ſic quoq; deſiſtendum certamini propter metum periculi arbitrarentur, Tyrtæi poetæ & ducis compoſito carmine & pro cõcione recitato, rurſus accenſi, mox in certamen ruunt: tantaq; vi animorum concurſum eſt, vt raro vnquam cruentius prælium exarſerit. Ad poſtremum tamen victoria Lacedęmoniorum fuit. Tertio Meſſenij reparauere certamẽ. Nec Lacedęmonijs mora. Multas in auxilium copias vtrinque duxerunt. Athenienſes vero Lacedæmonios alibi intentos è diuerſo aggredi parant. Nec Lacedæmonij quieuere: nam ipſi in Meſſenios occupati, Peloponnenſes immiſerunt, qui Athenienſes prælio exciperent. Athenienſes aũt miſſa in Ægyptum parua claſſe, impares viribus nauali congreſſu facile vincuntur. Dehinc re-

cepta classe, auctietiam militum robore, victores in prælium vocant. Lacedęmonij quoque, omissis Messenijs, in Athenienses arma conuertunt. Diu graues & variæ pugnæ, & anceps victoriæ status: ad postremum pendente euentu, vtrinque discessum est. Sciendum tamen est, maxime ipsam esse Spartam, quam & Lacedęmoniam ciuitatem dicunt, atque inde Lacedæmonios, Spartanos dici. Igitur inde reuocati Lacedęmonij ad Messeniorum bellum, ne medium tempus otiosum Atheniensibus relinquerent, cum Thebanis paciscuntur vt, Bœotiorum imperium eis restituerét, quod temporibus belli Persici amiserant, si illi Athenienſium bella susciperent. Tantus furor Spartanorum erat, vt duobus bellis impliciti, susciperet tertium non recusarent, dummodo inimicis suis hostes acquirerent. Athenienses tanta bellorum tempestate permoti, duos duces delegerunt: Periclem spectatæ virtutis virum, & Sophoclem scriptorem tragædiarum: qui diuiso exercitu, & Spartanorum fines late populati sunt, & multas Asiæ ciuitates Athenienſium imperio adiecerunt. Hinc porro per annos quinquaginta incerta semper victoria terra mariq; pugnatum est, donec Spartani & opibus imminutis & fide

& fide profligata, socijs quoq; probro fuere. Sed hæc per tot ætatum volumina incubuisse Græciæ parui penditur. Nunc autem interpellari interdum voluptates, & impediri parumper libidines non sustinetur. Quanquam inter illius temporis homines atq; istius hoc interest, quod illi æquo animo hæc intoleranda tolerabant, quia inhis nati vel enutriti erant, & meliora non nouerant: isti autem perpetuo in vita sua tranquillitatum & deliciarum sereno assuefacti, ad omne vel modicum obductæ solicitudinis nubilum commouentur. Atque vtinam ipsum depulsorem huius vel modicæ inquietudinis precarentur, cuius munere hanc ignoratam alijs temporibus iugitatem pacis habuerunt. Et quoniam spopondi sse me memini, cùm veluti articulis quibusdam dicendi ordinem definirem, dicturum me esse ab orbe condito vsque ad vrbem conditam, huic volumini, quod ab orbe condito explicuimus, finis hic sit: vt ab vrbe condita sequens libellus incipiat, qui contextiora illorum temporum mala, exercitatioribus quippe ad nequitiam atque eruditioribus hominibus, continebit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

FRANC. FABRICII MARCO. DVRANI IN PAVLI Orosij Historiarum librum primum

Annotationes.

SED his, quos amant, zelant.) *His, non hos, est in nostris manuscriptis.* ζηλοῦν *etiam in sacris literis cũ datiuo legitur.* Catelli sub mensa) *Legitur & de mensa. Apud Matth. cap. 15. est,* τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν. Beatus etiam Tobias.) *Tobiæ. 6.* Aduersum hos ipsos.) *Hinc cognoscitur quo tempore hanc historiam conscripserit Orosius, nimirum post Romam captam sub Honorio Imperatore, anno Christi CCCCX. qua de re dicemus lib. ult. cap. 29. Cum ergo Augustinus iam decimum de Ciuitate Dei perfecisset, atq; undecimum conscriberet, tum Orosius noster hæc scribere aggressus est.*

In Caput primum.

Anni tria millia CLXXXIIII.) *Hunc numerum nos in omnibus libris inuenimus. quod propter uarietatem, quæ in primis temporibus inuenitur, testatum*

testatum relinquere uoluimus. Varietatem Hebræorum & Græcorum librorum diuersitas peperit. Lege præter alios Augustinum de Ciuitate dei lib. 15. cap. 10. Eusebius, Orosius, Caßiodorus & posteriores magis Græcos quàm Hebræos secuti sunt. Abraham, auctore Eusebio, natus est anno XLIII. imperij Nini regis.

In Caput secundum.

In hoc capite, quo orbis terrarum summatim describitur, sunt nõnulla uocabula barbara, quæ apud alios scriptores non facile inuenias. in ijs nos antiquorum librorum auctoritati plurimum tribuendum putauimus. In eo tamen quod hic legitur, In Roxolanorum finibus, *impressam lectionem retinuimus. Nam in manuscriptis est,* Rhobascorum, *ut alij quoque annotarunt.* Super lacum Caleartium) *Gerardus Bolsuinge, qui primam Hittorpianam editionem è uetustis libris emendauit, ex illis annotauit legi, Alearsum & Chalearsum. Nos in manuscriptis,* Halearzum, Calearsum, &, Caleartum, *inuenimus.* Promontorium Caligardamana.) *Sic est in uetustis, cum in uulgatis legatur,* Calligicum. A ciuitate Dacusa.) *Ita nos ex ijsdem libris, pro quo uulgo, Dascuta, &, Dagusa, legitur. Apud Plinium lib. 5. cap. 24. & li. 6. ca. 19. hoc oppidum,*

Dascusa,

Universidad de Deusto Biblioteca

Dascusa, nominatur. Libyæ Aegyptiæ.) *In duobus manuscriptis est,* Libyoægyptię: *apud Plinium lib.5.cap.7. Libyægyptij, eosq; super Getulos habitare tradit.* Parchoatras.) *Hic Straboni est Parachoatras, Plinio Choatras.* Dahas ac Araucas.) *Ita Bolsuinge scripsit, cũ ante,* Dahassacaraucas, & Dachastauriocas, *legeretur. Nostri antiqui partim,* Daassacauracas, *partim,* Daassacaraucas, *habent.* Montani Paropamisadæ.) *Vulgo legitur, montana Paropamissadæ: nos libros uetustos secuti sumus. Stephanus,* παροπάμισσος πόλεως ὄρος ἰνδικῆς, ἀφ' οὗπερ παροπαμισάδαι οἱ πρὸ ἐκεῖνοι. Ἀπολλόδωρος δὲ ἐν δευτέρῳ περὶ γῆς, ἀπ' αὐτῶν φησι τοὺς ὄρος κεκλῆσθαι. οἱ δὲ ἐκεῖνοι κατοικοῦντες, παροπαμισάδαι. *Apud Arrianum hoc nomẽ modo unico σ, modo gemino ος scribitur: sed apud Diod. & Eusthatium Dionysij interpretem unicum σ habet.* Montes Acroceraunios.) *Legitur & Acroceraunia. Horat. lib. 1. Carm. Qui uidit mare turgidum, & Infames scopulos Acroceraunia. Dio lib. 41.* ἐπεραιώθη πρὸς τὰ ἄκρα τὰ κεραυνία ὠνομασμένα Vbi Brigantia Callæciæ.) *Ita scripsimus ex libro uetusto, pro quo in uulgatis est, Galleciæ. Dio.li.37.* βριγάντιον πόλιν καλλαικίας *dicit.* In auersa Galliarum parte.) *Auersa, non ad-*

non aduersa, recte est in manuscriptis. Regio Arzugum.) *Azotum, quod alij ascripserunt, nos in nullis antiquis inuenimus.* Byzacium.) *Vulgo mendose Byzantium legitur. De Byzacio Plinius lib.5. cap.4. In uetusto Indice dignitatum & administrationum Romanarum, iam Bizacium, iam Bisacium legitur.* Rusiccada.) *Apud Plinium lib.5.cap.3. & Mellam lib.1. cap.7. est, Rusicade.* Inter Abennon & Calpen.) *Hauennen, Habennen, & Abennen scriptum inuenitur. Intelligit duas columnas Herculis: quarum una Europæa à barbaris Calpe, à græcis* ἀβύλα *nominatur: altera Libyca ab illis Abenne, ab his* κυνηγετικὴ *dicitur, auctore Eustathio in Dionysium,* A Peloro in Pachynum millia passuum CLIX.) *In uno manuscripto est,* CXLIX. *in alijs* CLIX. *Si Strabonis stadia sequamur, minor numerus uerior uidebitur.*

In Caput tertium.

Ac perinde humanum genus.) *Ante hæc uerba in uulgatis additur,* morti se substrauisset: *quæ quando in nullis libris antiquis inuenimus, tanquam supposititia, nihil tamen præiudicantes, deleuimus.* Deinde refuso sub Noë) *Duæ postremæ uoces in lib. uet. non leguntur, & possunt non incommodè abesse,* Ex indicio & conie-

Universidad de Deusto
Biblioteca

coniectura lapidum.) *Genes. 8. legimus arcam Noe requieuisse super montes Ararath, id est Armeniæ. ubi, auctore Hieronymo, usq; hodie eius permanent uestigia. de Ararath idem undecimo Commentariorum in Esaiam. Iosephus lib. 1. Antiquit. scribit Armenos loco, in quo Noe ex arca egressus est, ἀποβατήριον nomen fecisse.*

In Caput quartum.

Ninus rex Assyriorum.) *Ninus non primus, sed tertius Assyriorum rex fuit, ut ex Beroso nouum est. Sed quia Ninus est πρῶτος ἐν ἱστορίαν καὶ μνήμην προαδόξασμένος, ut scribit Diodorus initio lib. 2. iccirco à Nino historici, in quibus Ctesias, Diodorus, Eusebius, Iustinus, Orosius, Cassiodorus & alij, initium fecerunt.* Torpentemque excitauit.) *Hunc locum nos ex fide librorum manuscriptorum emendauimus, quamuis uulgata lectio ferri posse uideretur.* Nouissimè Zoroastrem.) *Zoroastrem hunc regem Trogus Pompeius nominauit, qui in græcis Diodori Siculi libris, quos beneficio Henrici Stephani habemus, Ὀξυάρτης appellatur, cum à Latino interprete Zoroastes uocetur. Berosus li. 5. Cameseuum nominat, qui in Bactrianis magno præsidio regnum stabiliuit, eumq; non à Nino, sed Ninya Nini filio uictum*

etum & interfectum scribit. Huic mortuo Semiramis successit.) *De Semiramide copiosè Diodorus lib. 2.* Indis bellum intulit.) *Præter Diodorum lege Augustinum de Ciuit. Dei lib. 18. cap. 2. Strabo. lib. 15. ex Megasthene refert, Semiramidem prius quam ex India egrederetur, periisse.*

In Caput quintum.

Inter alios etiam Cornelius) *In alijs menodose legitur, inter alia. Locus est apud Tacitum li. 21. De hac regione legendus etiam Egesippus. lib. 4. cap. 18.* Specie solidam.) *Vulgo legitur, solida. In Tacito est,* terramq; specie torridam. Ego sicut inclytas.) *Inclytas, est etiam in uetustis. At in Tacito est,* Iudaicas. In confinio Arabiæ.) *De euersione harum ciuitatum Moses Genes. 19.* Indignationis furor accensus.) *Vulgo legitur, iudicium accensum est. Vocem, iudicium, in nullis manuscriptis reperi: sed quod est in optimo libro Cornelij Gualteri reposui.*

In Caput septimum.

Telchines & Carpathij.) Telchines, *nõ Telchines, ideo scripsimus, quod ab his Rhodum occupatam Orosius statim scribat: qui autem Rhodum*

occupa-

Universidad de Deusto
Biblioteca

occuparunt,ij á græcis Telchines dicuntur.de quibus præter Strabonem Diodorus lib. 5. τῶν δὲ νῆσων τὴν ὀνομαζομένην Ῥόδον πρῶτοι κατῴκησαν οἱ προσαγορευόμενοι Τελχῖνες. id est, Rhodum insulam primi tenuerunt qui Telchines appellantur. In Eusebij Chronico hæc res ita descripta legitur, Teltaphis & Carsatis aduersus Phoroneum & Parrhasios instituunt bellum. In uno manuscripto, Carsatij, legitur. Aduersus Phoroneum.) Secundus hic Argiuorum rex fuit, auctore Eusebio: cuius meminit Plato in Timæo. Pausanias lib. 2. scribit, hunc dispersos antè Argiuos, & seorsum habitantes in unius ciuitatis ius compulisse. Apud Dionysium Alicarnasseum lib. 1. legimus, Δίκειον καὶ Φορωνέα primos in Peloponeso regnasse. Parapasios.) Alij ascripserunt legi etiam, Paphasios: Ego in uno manuscripto, Parapasios. scriptum inueni: in alijs, Parphasios. Que Ophiussa) Stephanus, Ῥόδος νῆσος ἐπὶ Φαιστῷ πεδίῳ Ὀφίουσσα δὲ διὰ δέκα. Apud Strabonem, & Dionysij Afri interprete ὀφίουσσα legitur. Quod quia Ogygij.) Augustinus lib. 18. de Ciuit. Dei cap. 3. ait inter scriptores non conuenire, quando Ogygius ipse fuerit, cuius temporibus diluuium fuit. Orosius eandem rationem cum Eusebio secutus est.

In Caput octauum.

Adeo

Adeo, vt etiam agrorũ sterilitatem.) Apud Iustinum lib. 36. hæc plenius ita leguntur, Adeo, ut etiam agrorum sterilitatem ante multos annos prouiderit, perissetq; omnis Ægyptus fame, nisi monitu eius rex edicto seruari per multos annos fruges iussisset. Scabiem & vitiliginem.) Sic etiam infra ca. 10. legitur, cum in uulgatis Iustini libris sit, scabiem & pruriginem. Sed habeo manuscriptum Iustini exemplar, in quo, scabiem & vliginem, mendosè quidem legitur, sic tamen ut ueræ lectionis uestigia appareant. Cui placet, obliuiscitur.) Sententia Ciceronis ex oratione pro Murena. Fuit itaq; hæc fames.) Hæc temporis notatio ex Eusebij Chronico sumpta est, atq; apud Augustin. quoque legitur li. 18. de Ciuit. ca. 4. Historia ipsa extat Gen. 44. & li. 2. Antiq. Iosephi. Cui vectigal, vectigal.) Locus est apud Paulum ad Rom. 13.

In Caput nonum.

Amphictyon.) Vulgo hic, & lib. 2. Iustini mendose, Amphitryon scribitur, cum Amphictyon, legendum esse non modo è libris uet. uerum etiam è Pausaniæ lib. 1. constet: ubi scribit, Cecrope mortuo Cranaum regno Athenarum potitum fuisse, quem Amphictyon per uim expulerit. De hoc diluuio Augustinus de Ciuit. Dei. lib. 18. ca. 10. His temporibus, inquit, ut Varro scripsit, regnante Athenis

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cranao successore Cecropis, ut autem nostri Eusebius & Hieronymus, adhuc eodem Cecrope permanente diluuium fuit, quod appellatum est Deucalionis, eò quòd ipse regnabat in earum terrarum partibus, ubi maxime factum est. Tunc etiam in Aethiopia.) Hæc ex Eusebij Chronico descripta sunt. Subactam Indiam Liber pater.) Liberum patrem Indos subegisse Clitarchus quoque in suis historijs de Alexandro scripsit, ut refert Apollonij Rhodij Scholiastes lib. 2. Argonaut. Verum quis hic Liber pater, siue Διόνυσος, fuerit, non sine causa quærit Arrianus initio lib. 5.

In Caput decimum.

At vero Cornelius.) Hæc sunt apud Cornelium Tacitum initio lib. 2. Quomodo autem nos locum descripsimus, ita in Taciti & Orosij manuscriptis libris legitur. Ab vtrisque deserti.) Hæc uerba, quamuis in nostris uetustis non leguntur, tamen quia sunt apud Tacitum, reliquimus. Sicut per eum dicta.) Expositi hæc Moses in Exodo. Ridiculam Phaetontis fabulam.) Cum hac narratione conueniunt quæ Plato in Timæo de Phaetonte scribit.

In Caput XI.

Inter Danai atque Aegyptij.) Danaidum notum facinus est, de quo etiam Virg. lib. 10. Aen.

Impressa

Impressumq; nefas, una sub nocte iugali
Cæsa manus iuuenum fœdè, thalamiq; cruenti.

Sthenelam, qui eum profugum.) Sthelenum, uulgo hic corrupte legitur, sicut & in Eusebij Chronico hoc nomen deprauatum est. Cetertū Pausanias in Corinthiacis scribit, Danaum ex Aegypto uenientem, non Sthenelam, sed Sthenelæ filium Gelanorem regno expulisse. Bulridis in Aegypto.) De Busiridis ξενοκτονία præter Isocratem Diodorus in posteriore parte lib. 1. Augustinus de Ciuitat. dei lib. 18. cap. 12. Illo, inquit, tempore uel rex, uel potius tyrannus Busiris suis dijs suos hospites immolabat. Quod execrabile hominibus.) Hic locus aliter in libris impressis legitur: sed nos religioni habuimus à ueteri scriptura uel unguem discedere. Terei facinus notum est ex Ouidiana Metamorphosi. libr. 6. Iisdem temporibus Perseus.) Perseus Iouis & Danaes filius profectus ad Cepheum Beli F. eius filiam Andromedam uxorem duxit, ex eaq; filium Persen sustulit: á quo Persæ, qui antea Cephenes & Artæi appellabantur, nomen sortiti sunt, Herodot. lib. 7.

In Caput XII.

Tantalus rex.) Quæ hoc capite de Tantalo

Universidad de Deusto Biblioteca

Cadmo alijsq; dicuntur, de illis, cùm in uulgus nota sint, putidum est aliquid scribere. Medeæ amore sęuo saucię.) *Respicit illum locũ Ennij ex Medea,*
Nam nunquã hera errans mea domo efferret pedẽ
Medea animo ægra, amore sæuo saucia.
Qui locus extat li. 2. Rhetoricorũ ad Herennium, atq; de illis Euripidianis expressus est.

Οὐ γὰρ ἂν δέσποιν' ἐμὴ
Μήδεια πύργους γῆς ἔπλευσ' ἰωλκίδος
Ἔρωτι θυμὸν ἐκπλαγεῖσ' ἰάσονος.

Meminit & Cicero in Cœliana.

In Caput XIII.

Atrocissimum inter Cretenses.) *Hoc bellum Minos rex Cretensium contra Athenienses mouit propter Androgei interitũ; de quo & Minotauro Diodor. lib. 4. Plutarchus in Theseo, Pausanias lib. 1.* Iisdem diebus Lapithæ.) *De Lapithis & Centauris præter Palæphatum, quem Orosius laudat, est legendus Diod. lib. 4.*

In Caput XIIII.

Vesores rex Ægypti.) *Libri ueteres partim* Vesozes, *partim* Vesoges *habent. In Iustini libris impreßis est* Vexores, *in nostro manuscripto,* Vizores: *ut fortasse* Vezores *rectum sit. Quidam putant hunc esse eum, quem Herodot. lib. 2.*

Σέσωστριν

Σέσωστριν *nominat, & Scythas domuisse scribit. Tu lege Iustinum lib. 2.*

In Caput XV.

Plynos & Scolopythus.) *Posterius nomen uariè hic & apud Iustin. à quo hæc desumpta sunt, scriptũ inuenitur. Nam &* Scolpythus, *&* Scolopitus, *&* Scolopesius, *&* Scolopetius *in diuersis libris legitur.* In Cappadociæ Ponticę ora.) *In Iustini libris est,* In Cappadociæ ora. *De Themiscyra præter alios Diodor. lib. 2. & Stephanus,* Θεμίσκυρα πόλις, ἥ ἐστιν ἀντίον θερμώδοντος· καὶ οἱ οἰκοῦντες τὴν χώραν θεμισκύριοι. Viros qui superfuerant,) Superfuerant, *non,* supererant, *est in uetustis. Ephorus lib. 9. ut est in Scholijs Argonauticorum Apollonij, scripsit Amazonas contumelijs affectas à uiris, cùm illi ad bellum quoddam extra fines profecti essent, eos qui domi remanserant interfecisse, ceterosq; redeuntes non recepisse.* Inustis inf. dexteriorib. mamillis.) *Sic Diodorus lib. 2. scribit, Amazonas* τὴν θηλυτέρων τὸν δεξιὸν μαζὸν ἐπικαίειν, ἵνα μὴ κατὰ τὰς μαίχας τὴν σωμάτην ἐπαιρόμενος ἐνοχλῇ. ἀφ' ἧς αἰτίας συμβῆναι τὸ ἔθνος τὴν ἀμαζόνων ταύτης τυχεῖν τῆς προσηγορίας. *Hoc est, uirginibus dextram mammam inurere, ne in prœlijs tumore suo corporis agilitatem impediat. eaq; de*

 causa

Universidad de Deusto Biblioteca

causa factum, ut Amazonũ gens hoc nomen inuenerit. Marpesia & Lampeto.) Ita sine ulla uarietate in nostris manuscriptis libris Orosij & Iustini harum reginarum nomina descripta leguntur, non ut in uulgatis, Marthesia & Lampedo. Ipsæ Ephesum, aliasque vrbes.) Ab Amazonibus, auctore Strabone li. 11. conditas & cognominatas ferunt, Ephesum, Smyrnam, Myrrhinam & Paphen. Meminit Eustathius quoq; in Dionysium. Huius locum capessit Orithyia.) Sic Iustinus scribit, In locum Marpesiæ filiam eius Orithyiam regno succeßisse. Hic tamen in uetustis libris est, Huius locum Sinope filia capessit. Vt Hercules quoque cum iussus, &c.) Herculis dominus fuit Eurystheus; qui illi duodecim labores exanclandos præscripsit. Hunc autem laborem Diodorus lib. 4. exponens ait, ἡρακλῆς δὲ λαβὼν πρόσταγμα τὸν ἱππολύτης τῆς ἀμαζόνος ἐνεγκεῖν ζωστῆρα, τὴν ἐπὶ τὰς ἀμαζόνας στρατείαν ἐποιήσατο. Id est, Cum Herculi mandatum esset, ut Hippolytæ Amazonis cingulum afferret, expeditionem contra Amazonas suscepit. Itaq; Orosius per arma intelligit, ἱππολύτης ζωστῆρα παναίολον, ut Apollonius lib. 2. Argo. uocat. Lege etiam doctißimum Commẽtarium Isacij Tzetzæ in Lycophronis Cassandram. Duæ sorores Antiopæ.)

Diodorus

Diodorus scribit, Herculem è captiuis Antiopam Theseo donasse, Menalippam accepto baltheo liberasse. Apollonius Rhodius canit, Hippolytam Herculi baltheum donasse, ut Menalippam per insidias captã liberaret. Tzetzes mauult, Antiopam fuisse, ex qua Theseus Hippolytum susceperit, quam Hippolytam, ut Lycophron scripsit. ἀλλὰ θαυμαστὸν οὐκ ἔστιν ἐπὶ πράγμασιν οὕτω παλαιοῖς πλανᾶσθαι τὴν ἱστορίαν, ait Plutarchus in Theseo de hoc ipso agens: quem lege. Post Orithyiam Penthesilea.) Penthesilea Amazonum regina post Hectoris cædem Troianis auxilio uenit; magnoq; numero Græcorum occiso, tandem ipsa fortiter pugnans ab Achille interfecta fuit, Diodorus lib. 2. Dictys Cretensis lib. 4.

In Caput XVI.

Getæ, qui & nunc Gothi.) Sic Hieronymus in Genesin, Gothos ab eruditis antiquis Getas nominatos esse testatur. Getas autem trans Aenium apud Danubium sedes habuisse auctor est Dio libro. 51. & in Domitiano Xiphilinus ex eodem. Idem Dio librum de rebus Gothorum γετικὸν inscripserat, ut ex Suida cognoscitur. Claudianus etiam paßim Getarum nomine Gothos intelligit. Sed græci rerum ecclesiasticarum scriptores illos γότθους uocant. Quos Alexan-

 dereui-

Universidad de Deusto Biblioteca

der euitandos.) Strabo lib. 7. scribit, Alexandrum in ea expeditione, quam aduersus Thracas trans Aemium incolentes suscepit, ad Getas penetrasse, eorumq; ciuitatem in suam potestatem redegisse.

In Caput XVII.

CCCCXXX. anno.) Ita scripsimus ex auctoritate librorum manuscriptorum, cum uulgo lega- CCCCXXX. & amplius anno. De hoc numero plura dicemus libro sequente, cap. 4. Concursus mille nauium). Rotundus numerus claßis Græcorum, ut apud Virg. 2. Aeneid. & apud Ouid. 13 Metam. mille carinæ. Apud Euripidem in Oreste Chorus Menelaum sic affatur. Ω χιλιόναυν στρατὸν ὁρμίσας Εἰς γῆν ἀσίαν, χαῖρ'. ubi in Scholijs notatur, ἀπηρτισμένῳ ἐχρήσατο ἀριθμῷ. τοσαῦται γὰρ ἦσαν αἱ νῆες τῶν ἑλλήνων, χίλιαι πρὸς ταῖς ρνε. Ergo ille uoluit, naues fuisse, MCLV.

In Caput XVIII.

Æneæ ex Troia profugi.) Quod Orosius suæ memoriæ ludi literarij disciplina insitum de Aenea scribit, id hodie quoque ex Virgilio in Scholis pueri cognoscunt. Codro moriente.) Nota historia est ex Eusebij Chronico, Iustini lib. 2.

Velleij

Iustini lib. 2. Velleij. 1. à quibus nonnihil discrepat Valerius Max. lib. 5. Cap. 7. Elegantißime rem persecutus est Lycurgus in Leocratem. Pausanias lib. 1. scribit, Codrum non longe ab Ilißo à Peloponnensibus interfectum.

In Caput XIX.

Sardanapalus) De Sardanapalo Iustinus lib. 1. Diodorus li. 2. copiosè & Velleius Paterculus lib. 1. A præfecto suo Arbato) Vulgo hic Arbasto & Arbacto, sicut libro seq. cap. 2. Arbastus & Arbactus legitur. sed quod scripsimus, id est in libris manuscriptis utroq; loco. Post hæc Medis Phraortes) Orosius hic secutus nescio quem, dissentit ab Herodoto & Eusebio, qui Phraortem Deioclis, siue Deiocis filium faciunt, eiq; in regno Medorum succeßisse tradunt. Apud Metasthenem & Diodorum sunt alia nomina horum regum. Post hunc Diocles.) Diocles est etiam in manuscriptis. In Eusebij Chronico Deiocles legisur. ab Herodoto δηϊόκης nominatur. Astyages uirili prole vacuus) Hæc historia scribitur ab Herodoto li. 1. & Iust. item lib. 1. Per proditionem tradit.) Legitur & tradidit, ut est apud Iustinum: in cuius libris impressis mendosè, deditionem, legitur, cum in antiquis rectè sit, proditionem.

In Caput XX.

Universidad de Deusto Biblioteca

Nã Perillus) *Hic Perillus æris opifex Plutarcho in Par. est,* πέριλλος τῇ τέχνῃ χαλκευργὸς. *quê Luc. in Phalar. 1.* περίλαον *nominat. De eodẽ Plin. lib. 34. c. 8.* Aremulus.) *Fuit hic xij. rex Latinorũ: qui in Liuij lib. dicitur,* Romulus Siluuius. *Dio.* ἀλλαδήμ *nominat, deq; illius impietate plura scribit.*

Caput XXI. Propter spretas) *Apud Iusti. lib. 3. unde hæc de scripta sunt, legitur,* propter stupratas virgines. *Paus. lib. 4. scribit in ipso bello Caryatidas uirgines Dianæ choros agitantes à Messenijs raptas fuisse; quas iuuentus quidẽ uino calefacta stuprare uoluit, sed Aristomenes dux integras suis reddidit.* Tyrtæi carm.) *Hoc carmẽ alternis uersibus longiusculis compositũ fuit. q; ut armatis militib. Spartanis ad regis tabernaculũ cõuocatis recitaretur lege sancitũ fuit ut ait Lyc.* κατὰ λεωκράτους *ubi carmẽ illud extat.*

PAVLI OROSII

LIBER II.

De regnorum mutatione Dei prouidentia facta.

CAPVT I.

NEminẽ iam esse hominũ arbitror, quem latere possit, q; hominem in hoc mundo deus fecerit: vnde etiã peccante homine mundus arguitur, ac propter nostrã intemperãtiam comprimendã terra hæc, in qua viuimus, defectu ceterorũ animaliũ, & sterilitate suorũ fructuũ castigatur. Itaq; si creatura dei, merito & dispen-

dispẽsatio dei sumus, qs enim magis diligit, q̃ ille qui fecit? Quis aũt ordinatius regit, quàm is q & fecit & diligit? Quis vero sapientius & fortius ordinare & regere facta potest, q̃ qui et facienda prouidit, & puisa perfecit? Quapropter omnẽ potestatẽ à deo esse, omnẽq; ordinationem, & q non legerunt sentiunt, & qui legerunt cognoscũt. Quod si potestates à deo sunt, quãto magis regna, à quib. reliquæ potestates progrediũtur? Si aũt regna diuersa, quanto æq; us regnum aliquod maximũ, cui reliquorum regnorum potestas vniuersa subijcitur? quale à principio Babylonium, & deinde Macedonicum fuit, post etiã Africanũ, atq; in fine Romanum, q, vsq; ad nunc manet: eadẽq; ineffabili ordinatione per quatuor mundi cardines, quatuor regnorũ principatus, distinctis gradibus eminẽtes: vt Babyloniũ regnũ ab oriente, à meridie Carthaginiẽse, à septentrione Macedonicũ, ab occidẽte Romanum: quorum inter primum & nouissimum, id est, inter Babylonium & Romanum, quasi inter patrem senem ac filium paruũ, Africanũ & Macedonicũ breuia & media, quasi tutor curatorq; uenerunt, potestate tẽporis, nõ iure hęreditatis, admissa. Quod vtrũ ita sit, apertissime expedire curabo.

Supradictorũ quasi epilogus, diuersorũq; regnorũ ac temporũ collatio, deq; uicissitudine regnorũ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT II.

REx primus apud Assyrios, qui eminere ceteris potuit, Ninus fuit. Occiso Nino, Semiramis vxor eius, totius Asiæ regina, Babyloniam vrbem instaurauit, caputque regni Assyrij vt esset instituit. Regnum Assyriorum diu inconcussa potentia stetit. sed cum Arbatus, quem alij Arbacem vocant, præfectus Medorum, idemque natione Medus, Sardanapalum regem suum apud Babyloniam interfeciſſet, regni nomen et summam ad Medos transtulit. ita Nini & Babylonis regnum eo anno in Medos deriuatum est, quo anno apud Latinos Procas Amulij & Numitoris pater, auus autem Rheæ Siluiæ, quæ mater Romuli fuit, regnare cœpit. Vt autem omnia hæc ineffabilibus mysterijs & profundissimis dei iudicijs disposita, non autem humanis viribus, aut incertis casibus accidisse perdoceam, omnes historiæ antiquæ à Nino incipiunt, omnes historiæ Romanæ à Proca exoriuntur. Deinde à primo anno imperij Nini vsque quo Babylon à Semiramide instaurari cœpta est, interueniunt anni LXIIII. Et à primo anno Procæ, cum regnare cœpit vsque ad conditionem vrbis, factam à Romulo, intersunt anni æque LXIIII. Ita regnante Proca futuræ Romæ semen-

sementia iacta est, etsi nondum germen appareret. Eodem anno regni ipsius Procæ, Babylonis regnum defecit, etsi adhuc Babylon ipsa consistit. * Discedente autem Arbato in Medos, partem regni penes se retinuere Chaldæi, qui Babyloniam sibi aduersum Medos vindicauerunt. Ita Babyloniæ potestas apud Medos, proprietas apud Chaldæos fuit. Chaldæi autem propter antiquam regiæ vrbis dignitatem, non illam suam, sed se illius vocare maluerunt: unde factum est, vt Nabuchodonosor, ceterique post eum vsque ad Cyrum reges, quamuis Chaldæorum viribus potentes & Babyloniæ nomine clari legantur, in numero tamen & * ordine regum non habentur illustrium. Babylon itaque eo anno sub Arbato præfecto dehonorata, quo Roma sub Proca rege (vt propriè dixerim) semina ta est. Babylon nouissimè eo tempore à Cyro rege subuersa, quo primum Roma à Tarquiniorum regũ dominatione liberata est. Siquidem sub vna eademque conuenientia temporum illa cecidit, ista surrexit: illa tunc primum alienigenarum perpessa dominatum, hæc tunc primum etiam suorum aspernata fastidium: illa tunc quasi moriens, dimisit hæreditatem: hæc vero pubescens, tunc se agno-

Discedente.

cardine.

Universidad de Deusto
Biblioteca

uit heredem: tunc orientis occidit imperium, & ortum est occidentis. Et ne diutius verbis morer, committo me dētibus insanientium, sed veritatis præsidio liberandum.

Simile pene initium, conditio & status regni Babylonij & Romani. sed exitus diuersus.

CAPVT III.

REgnauit Ninus annis L.II. Cui successit (vt dixi) vxor sua Semiramis: quæ cum & ipsa quadraginta & duobus annis regnauerit, medio imperij sui tempore Babyloniam caput regni condidit. Ita Babylon post annos M.CLX. & propemodū quatuor, quàm condita erat, à Medis, & Arabato rege eorum, præfecto autem suo, spoliata opibus & regno, atque ipso rege priuata est: ipsa tamen postea aliquandiu mansit incolumis. Similiter & Roma post annos totidem, hoc est, M. C. L X. & ferè quatuor, à Gothis & Alarico rege eorum, comite autem suo, irrupta & opibus spoliata, non regno, manet adhuc, & regnat incolumis: quamuis in tantum arcanis statutis inter vtranque vrbem conuenientiæ totius ordo seruatus sit, vt & ibi præfectus eius Arbatus regnum inuaserit, & hic huius præfectus Attalus regnare tentauerit: tametsi apud hanc solam merito Christiani

imperatoris

imperatoris attentatio profana vacuata sit: Ita que hæc ob hoc præcipue commemoranda credidi, vt tanto arcano ineffabilium iudiciorum dei ex parte patefacto, intelligant hi, qui insipienter vtique de temporibus Christianis murmurant, vnum deum dispositisse tempora, & in principio Babilonijs, & in fine Romanis. illius clementiæ esse, quod viuimus: quòd autem miserè viuimus, intemperantiæ nostræ. Ecce similis Babyloniæ ortus et Romæ, similis potentia, similis magnitudo, similia tempora, similia bona, similia mala, * tamet si non similis exitus, similisue defectus. Illa enim regnum amisit, hæc retinet: illa interfectione regis orbata, hæc incolumi imperatore secura est. Et hoc quare? Quoniam ibi in rege libidinum turpitudo punita, hic Christianæ religionis continentissima æquitas in rege seruata est: ibi absque religionis reuerentia, auiditatem voluptatis licentia furoris impleuit: hic & Christiani fuere qui parcerent, & Christiani quibus parcerent, & Christiani propter quorum memoriam, & in quorum memoria parceretur. Quapropter desinant religionem lacerare, & lacessere patientiam Dei: propter quam habent vti & hoc quoque impunitum habeant,

* tamen

si aliquando

Universidad de Deusto
Biblioteca

si aliquando desistant. Recolant sane mecum maiorum suorum tempora bellis inquietissima, sceleribus execrabilia, dissensionibus fœda, miserijs continuatissima, quæ & merito possunt horrere, quia fuere, & necessario debent rogare ne sint: eum sane rogare solum Deum, qui & tunc occulta iustitia permisit vt fierent, & nunc aperta misericordia præstat, vt non sint: quæ modo à me plenius, ab ipso vrbis exordio reuolutis per ordinem historijs, proferentur.

De Roma condita, & tempore quo regum imperio paruit.

CAPVT IIII.

ANno post euersionem Troiæ CCCC XIIII. Olympiade autem VI. quæ V. demum anno, quatuor in medio expletis, apud Elidem Græciæ ciuitatem, agone & ludis exerceri solet, vrbs Roma in Italia à Romulo & Remo geminis auctoribus condita est. Cuius regnum continuo Romulus parricidio imbuit: pariqué successu crudelitatis fine more raptas Sabinas improbis nuptijs confœderatas, maritorum & parentum cruore dotauit. Itaq; Romulus interfecto primũ auo Numitore, dehinc Remo fratre, arripuit imperium, vrbemque constituit; regnum aui, muros fratris,

fratris templum soceri sanguine dedicauit: sceleratorum manum promissa impunitate collegit. Primus illi campus ad bellum, forum vrbis fuit, mixta simul externa ciuiliaq; bella nunquam defutura significans. Sabinorũ, quos fœdere ludisque pellexerat, feminas tam inhoneste præsumpsit, quam neſariè defendit. Ducem eorum Titum Tatium senem, honestis pietatis causis insistentem, diu armis propulsatum, mox vt in societatem regni assumpsit, occidit. Cum Vejentibus prœlium adhuc paruo nomine magnis uiribus agitatũ est. Cæninensium captum ac dirutum oppidum. Assumptis semel armis, nunquam quies fuit: quippe quibus egestas turpis, atque obscœna fames domi timeretur, si vnquá paci acquieuissent. Iam hinc incessabilia certamina, & iuxta quá titatem virium semper grauia, quam breuissime strinxerim. Tullum Hostilium militaris rei institutorem, fiducia bene exercitæ iuuentutis Albanis intulisse bellum: & diu altrinsecus spe incerta, certa clade, tãdem pessimos exitus & dubios euentus compendiosa Tergeminorum congressione finisse. Rursus pace dirupta, Mettum Fufetium Fidenate bello, meditata etiam proditione suspectum, curribus in diuersa raptantibus, duplicis ani

mi noxam pœna diuisi corporis expendisse. Latinos Anco Marcio duce sæpe congressos, aliquando superatos. Tarquinium Priscum omnes finitimos & potentes tunc XII. Tusciq; populos innumeris concidisse conflictibus. Veientes Ser. Tullio insistente, victos fuisse, nec domitos. Tarquinij Superbi regnum, occisi soceri scelere assumptum, habita in ciues crudelitate detentum, flagitio adulteratæ Lucretiæ amissum, & * intus domestica nitia, virtutesque forinsecus emicantes, id est, oppida valida in Latio per eum capta, Ardeam, Ocriculum, Suessam Pometiam, & quicquid in Gabios vel fraude propria, vel pœna filij, vel Romanis viribus perpetrauit. Sed Romani quanta mala per CCXL. & III, annos continua illa regum dominatione pertulerint, non solum vnius regis expulsio, verum etiam abiuratio * regij nominis & potestatis ostendit. Nam si vnius tantum superbia fuisset in culpa, ipsum solum oportuisset expelli, seruata regia dignitate melioribus. Igitur regibus vrbe propulsis, Romani consulendum sibi quàm cuiquam suæ libertati dominandum rati, consules creauerunt: quibus veluti adulta reipublicæ crescentis ætas, robustioribus ausis exercebatur.

* intus.

* eiuratio.

Bruti

Bruti primi COS. *facinora. Tarquinienſium & Sabinorum bellum. Diſceſſio plebis. Fames & peſtilentia ingens* Romæ. *Veientum & Etruſcorum bellum, quo familia illa Fabiorum interijt.*

CAPVT. V.

ANno post vrbem conditam CCXLIIII. Brutus primus apud Romanos consul, primum conditorem regemque Romæ non solum exæquare parricidio, sed & vincere studuit, quippe duos filios suos adolescentes, totidemque vxoris suæ fratres Vitellios iuuenes, reuocandorum in vrbem regum placito insimulatos, in concionem protraxit, virgis cecidit, securique percussit. Ipse deinde Veientum Tarquinienſiumque bello cum Arunte Superbi filio, congresso sibi commortuoque, procubuit. Porsena rex Etruscorum, grauissimus regij nominis sussragator, Tarquinium manu ingerens, tribus continuis annis trepidam vrbem terruit, concluſit, obsedit: & nisi hostem vel Mucius constanti vrendæ manus patientia, vel virgo Cloelia admirabili transmeati fluminis audacia permouissent, profecto Romani

compulſi fuiſſent perpeti aut captiuitatem, hoſte inſiſtente ſuperati: aut ſeruitutem, recepto rege ſubiecti. Poſt hęc Sabini corraſis vndique copijs, magno apparatu belli, Romam contendunt: quo metu conſternati Romani dictatorem creant, cuius auctoritas & potentia conſulem præiret: quæ res illo tunc bello plurimũ emolumenti tulit. Sequitur diſceſſio plebis à patribus. Cum M' Valerio dictatore delectum militum agente, varijs populus ſtimulatus iniurijs, Sacrum montem inſedit armatus: qua pernicie quid atrocius, cum corpus à capite deſectum, perditionem eius per quod ſpirabat, meditaretur? actumque de Romano nomine inteſtina pernicie foret, niſi maturata reconciliatio ſubrepſiſſet prius, quàm ſe diſceſſio ipſa cognoſceret. Vrget ſe atque imminet ſibi extra illas apertas bellorũ clades ſucceſſu miſero clandeſtina pernicies: quippe T. Gegamo & P. Minucio conſulibus, duo vel maxima omnium malorum abominamenta, fames & peſtilentia feſſam vrbem corripuere. Ceſſatum eſt pauliſper à prœlijs, ceſſatum tamen à mortibus non eſt. Veientes & Etruſci graues hoſtes, adiunctis ſibi finitimorum copijs, in bella ſurgentes, obuijs M. Fabio, & Gn. Manlio conſulibus excipiuntur: vbi poſt ſacramen-

cramentum iurationis, quo ſe Romani deuouerant, non niſi poſt victoriam ad caſtra redituros, adeo atrox certamen fuit, & victis victoribuſque par forma, vt amiſſo plurimo exercitu, occiſiſque in pugna Manlio conſule & Fabio conſulari, M. Fabius conſul oblatum ſibi à ſenatu triumphum ſuſcipere recuſaret, quia tantis reipublicæ detrimentis luctus potius debebatur. Glorioſiſſima illa numero & viribus Fabiorum familia Veientanum ſortita certamen, quantam reipublicæ orbitatem occaſu ſuo intulerit, infamibus vſq; ad nunc vocabulis teſtes ſunt fluuius qui perdidit, & porta quæ emiſit. Nam cum ſex & C C C. Fabij verè clariſſima Romani ſtatus lumina, ſpeciale ſibi aduerſus Veientes decerni bellum expetiuiſſent, ſpem temere ſumptæ expeditionis primis ſucceſſibus firmauerunt: dehinc inducti in inſidias, circumuentiſque ab hoſtibus, omnes ibidem trucidati ſunt: vno tantum ad enunciandam cladem reſeruato, vt miſerius audiret patria perditos, quàm perdidiſſet. Ad hæc non Romæ tantum talia gerebantur, ſed quæque prouincia ſuis ignibus æſtuabat: & quod poeta præcipuus in vna vrbe deſcripſit, ego de toto orbe dixerim: Crudelis vbique Luctus, vbi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

que panor, & plurima mortis imago.

Cyrus rex Perſarum totum orientem populatur, Babylonem urbem munitiſſimam capit, Crœſum uincit.

CAPVT VI.

IGitur eodem tempore Cyrus rex Perſarum, quę ſuperius explicandæ hiſtoriæ cauſa commemoraueram, qui tunc Aſiam, Scythiam, totumque orientem armis peruagabatur, cum Tarquinius Superbus vrbem vel rex vel hoſtis aut ſeruitio premebat aut bello, Cyrus (vt dixi) cunctis, aduerſum quos ierat, perdomitis, Aſſyrios & Babyloniam petit, gentem, vrbemque tunc cunctis opulentiorem: ſed impetum eius Gyndes fluuius, ſecundæ poſt Euphratem magnitudinis, intercepit. Nam cum vnum regiorum equitum candore formaque excellentem tranſmeandi fiducia, perſuaſum, quà per rapacem alueum offenſi vado vortices attollebantur, abreptum præcipitatumque merſiſſet, rex iratus vlciſci in amnem ſtatuit, conteſtans eum qui nunc tam præclarum equitem vorauiſſet, feminis vix genua tingentibus

tibus permeabilem relinquendum. Nec peragendo ſegnior, totis copijs perpeti anno Gynden fluuium per magnas conciſum deductumque foſſas, in CCCCLX. alueos comminuit. Eo opere prædoctis foſſoribus, etiam Euphratem longe validiſſimum, & mediam Babyloniam interfluentem, deriuauit. Ac ſic meabilibus vadis ſiccum, etiam patentibus aluei partibus iter fecit: cepitque vrbem, quam vel humano opere extrui potuiſſe, vel humana virtute deſtrui poſſe, vtrunque pene incredibile apud mortales erat. Namque Babyloniam à Nemrod gigante fundatam, à Nino vel Semiramide reparatam, multi prodidere. Hæc campi planitie vndique conſpicua, natura loci lætiſſima, caſtrorum facie mœnibus paribus per quadrum diſpoſita, murorum eius vix credibilis relatu firmitas & magnitudo, id eſt, latitudine cubitorum quinquaginta, altitudine quater tanta. Ceterum ambitus eius, CCCC. LXXX. ſtadijs circumuenitur. Muris coctili latere atq; interfuſo bitumine compactus, foſſa extrinſecus late patēs, vice amnis circumfluit. A fronte murorum, C. portę ęreę. Ipſa autem latitudo in conſummatione pinnarum vtroq; latere habitaculis defenſorū æque

Universidad de Deusto
Biblioteca

diſpoſitis, media intercapedine ſui citas quadrigas capit. Domus intrinſecus quatergeminæ, habitationis minaci proceritate mirabiles. Et tamen magna illa Babylon, illa prima poſt reparationem humani generis condita, nunc penè etiam minima mora victa, capta, ſubuerſa eſt. Ibi tunc Cræſus rex Lydorum famoſus opibus, cum ad auxiliandum Babilonijs veniſſet, victus ſolicitè in regnum refugit. Cyrus autem poſtea quàm Babyloniam vt hoſtis inuaſit, vt victor euertit, vt rex diſpoſuit, bellum tranſtulit in Lydiam: vbi conterritum ſuperiore iam prælio exercitum, nullo negotio ſuperauit. Ipſum etiam Cræſum cepit, captumque & vita & patrimonio donauit. Exaggerare hoc loco mutabilium rerum inſtabiles ſtatus non opus eſt: quicquid enim eſt opere & manu factum, labi & conſumi vetuſtate, Babylon capta confirmat: cuius vt primum imperium ac potentiſſimum extitit, ita & primum ceſſit, & veluti quodam iure ſuccedentis ætatis debita poſteris traderetur hæreditas, ipſis quoque eandem tradendi formulam ſeruaturis. Ita ad proxima aduentantis Cyri tentamenta ſuccubuit magna Babylon, & ingens Lydia, ampliſſima orientis cum capite ſuo brachia, vnius

vniuſ prœlij expeditione ceciderunt: & noſtri incircunſpecta anxietate cauſantur, ſi potentiſſimæ illæ quondam Romanæ reipublicæ moles, nunc magis imbecillitate propriæ ſenectutis, quàm alienis concuſſæ viribus contemiſcunt.

Cyrus Scythis bellum intulit, & à Tomyri regina victus & occiſus eſt.

CAPVT VII.

IGitur idem Cyrus proximi temporis ſucceſſu, Scythis bellum intulit: quem Tomyris regina, quæ tunc genti præerat, cum prohibere tranſitu Araxis fluminis poſſet, tranſire permiſit. Primum propter fiduciam ſui, dehinc propter opportunitatem ex obiectu fluminis hoſtis incluſi. Cyrus itaq; Scythiam ingreſſus, procul à tranſmiſſo flumine caſtra metatus, inſuper aſtu eadem inſtructa vino epuliſque deſeruit, quaſi territus refugiſſet. Hoc comperto, regina tertiam partem copiarum & filium adoleſcentulum ad perſequendum Cyrum mittit. Barbari veluti ad epulas inuitati, primum ebrietate vincuntur: mox reuertente Cyro, vniuerſi cum adoleſcente obtruncantur. Tomyris exercitu ac filio amiſſo, vel matris vel reginæ dolorem ſanguine hoſtium

* potius. stium diluere * prōptius, quàm suis lachrymis parat. Simulat diffidentiam desperatione cladis illatæ, paulatimq; cedendo, superbum hostem in insidias vocat. Ibi quippe compositis inter montes insidijs, C C. M. Persarum eum ipso rege deleuit: adiecta super omnia illius rei admiratiõe, quod ne nuntius quidem tantæ cladis superfuit. Regina caput Cyri amputari, atq; in vtrem humano sanguine oppletũ conijci iubet, non muliebriter increpitans: Satia te, inquit, sanguine quem sitisti, cuius per annos triginta insatiabilis perseueraſti.

Darius rex Persarum Scythas infestans, fugatur. Asiam, Macedoniam, & Ionas uincit. Athenienses cum uitæ suæ multorumq; discrimine aggreditur.

CAPVT VIII.

ANno ab vrbe condita CCXLV. Darius Cyro apud Scythas interfecto, post aliquantum interuallum sorte regnum adeptus est. Regnauit enim medius eorum Cambyses Cyri filius: qui deuicta Aegypto, cunctam Aegypti religionem abominatus, cerimonias eius & templa deposuit. Post hunc etiam Magi sub nomine quem occiderant regis, re-

gis, regno obrepere ausi: qui quidem mox deprehensi & oppressi sunt. Darius itaque vnus ex his qui Magorum audaciam ferro coërcuerant, consensu omnium rex creatus est, qui postquam Assyrios ac Babyloniam à Persarum regno deficientem, bello recuperauit, * Attyro regi Scytharum hac vel maxime causa bellum intulit, quòd filiæ eius petitas sibi nuptias non obtinuisset. Magna scilicet necessitas, pro vnius libidine hominis DCCM. virorum periculo mortis exponi. Incredibili quippe apparatu cum D C C. M. armatorum Scythiam ingressus, non facientibus hostibus iustæ pugnæ potestatem, insuper repentinis incursibus extrema copiarum dilacerantibus, metuens ne sibi reditus interruptoponte Istri fluminis negaretur, amissis LXXX. M. bellatorum, trepidus refugit, quamuis hunc amissorum numerum inter damna non duxerit: & quem habendum vix quisquam ambire ausus esset, perditum ille non sensit. Inde Asiam Macedoniamq; aggressus, perdomuit. Ionas quoque nauali congressione superauit. Deinde in Athenienses, quod Ionas aduersum se auxilio iuuissent, impetum fecit, atque arma direxit. Porrò Athenienses vbi aduentare Darium compe-

Attyro

compererunt, quamuis auxilium à Lacedæmonijs popoſciſſent, tamen cum detineri quatriduanæ religionis otio compertum haberent, ſpem occaſione ſumentes, inſtructis tantum XM. armatorum ciuium, & Platæenſib. auxiliaribus M. aduerſum D C. millia hoſtium campis Marathonijs proruperunt. Miltiades ei tunc bello præfuit, qui celeritate magis quàm virtute fretus, alacri ſatis expeditione prius hoſti comminus inhæſit, quàm poſſet expedito ſagittarum iactu propulſari. Tanta in eo bello diuerſitas certandi fuit, vt ex alia parte viri ad occidendum parati, ex alia pecudes ad moriendum præparatæ putarentur. C C M. Perſarum apud campos Marathonios ea tempeſtate ceciderũt. Senſit Darius hoc damnum: nam victus fugatuſq; arreptis nauibus, refugit in Perſas. Cum autem inſtauraret bellum, & vlciſci in victores moliretur, in ipſo apparatu concidit, olympiade ſeptuageſima quarta, hoc eſt, poſt vrbem conditam anno C C L X X V. quo tempore Romæ Popillia virgo ob crimen ſtupri viua defoſſa eſt.

Xerxes rex Perſarum cum numeroſiß. exercitu à Spartanis paucis duce Leonide, ingentem cladem accipit, aſtuq; uincitur.

CAPVT IX.

XErxes Dario patri in regnum ſuccedens, bellum aduerſus Græciam patre ſuſceptum, per quinquennium inſtruxit: quod Demaratus Lacedæmonius qui tunc forte apud Xerxem exulabat, per tabellas primum ſcriptas, deinde ceratas, ſuis prodidit. Igitur Xerxes D C C M. armatorum de regno, & C C C M. de auxilijs, roſtratas etiam naues M C C. onerarias autem tria M. numero habuiſſe narratur: vt merito inopinato exercitui immenſæque claſſi vix ad poſtum flumina, vix terras ad ingreſſum, vix maria ad curſum ſuffeciſſe memoratum ſit. Huic tam incredibili temporibus noſtris agmini, cuius numerum nũc difficilius eſt aſtrui, quàm tunc fuit vinci, Leonidas rex Spartanorum cum IIII. M. hominum in anguſtijs Thermopilarum obſtitit. Xerxes autem contemptu paucitatis obiectæ, iniri pugnam, conſeri manum imperat. Porrò illi, quorum cognati & commanipulares in campis Marathonijs occubuerant, & certaminis ſimul & cladis extitere principium. Deinde ſuccedens ſibi turba maior ac ſegnior, cum iam neq; ad procurrendum libera, neque ad pugnandum expedita, neque ad fugiendum prompta, ſolis mo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tibus ſubrigeretur, triduo continuo non duorum pugna, ſed cædes vnius populi fuit. Quarto autem die cum uideret Leonidas vndique hoſtem circunfundi, hortatur auxiliares ſocios, ve ſubtrahentes ſe pugnæ, in cacumen montis euadant, ac ſe ad meliora tempora reſeruent: ſibi vero cum Spartanis ſuis aliam ſortem eſſe ſubeundam: plus ſe patriæ debere quàm vitæ. Dimiſſis ſocijs, Spartanos admoner de gloria plurimum, de vita nihil ſperandum: neque expectandum, vel hoſtem vel diem, ſed occaſione noctis perrumpenda caſtra, commiſcenda arma, conturbanda agmina fore. Nuſquam victores honeſtius, quàm in caſtris hoſtium perituros. Perſuaſi igitur mori malle, in vltionem futuræ mortis armantur, tanquam ipſi interitum ſuum & exigerent & vindicarent. Mirum dictu. ſexcenti viri caſtra ſexcentorum M. irrumpunt. Tumultus totis caſtris oritur. Perſæ quoq; ipſi Spartanos adiuuant mutuis cædibus ſuis. Spartani quærentes regem, nec inuenientes, cædunt ſternuntq́ omnia, caſtra peruagantur vniuerſa, & inter denſas ſtrues corporum raros homines vix ſequuntur. Victores ſine dubio, niſi mori elegiſſent. Prœlium à principio noctis in maiorem partem diei tractum:

ad poſtre-

ad poſtremum vincendo fatigati, vbi quiſq; eorum, deficientibus membris viſus eſt ſibi mortis ſuæ vltione ſatiatus, ibi inter impedimenta cadauerum, campumq; craſſo & ſemigelato ſanguine palpitantem, laſſus, lapſus & mortuus eſt.

Xerxem Themiſtocles dux Athenienſium bello excepit. Dein, cùm Iones ab eo alienaſſet, fugat.

CAPVT X.

XErxes bis victus in terra, nauale prœlium parat. Sed Themiſtocles dux Athenienſium, cum intellexiſſet Ionas (quibus dum auxilium ſuperiori bello præbet, in ſe Perſarum impetum vertetat) in auxilium Xerxis inſtructam claſſem deducere, ſolicitare eos parti ſuæ, hoſtiq́ ſubtrahere ſtatuit. Et quia colloquendi facultas negabatur, locis quibus Ionas acceſſuri nauibus videbantur, proponi ſymbolos, ſaxiſq́ affigi iubet, ſocios quondam & participes periculorum, nunc autem iniuſte *agentes apta increpatione corripiens, atque ad antiquorum iura fœderum religioſa adhortatione perſuadens: præcipueq́ admonens, vti commiſſo

*deſides.

prœlio

Universidad de Deusto
Biblioteca

prælio cedentium vice inhibeant remos, seseque bello auferant. Igitur rex partem nauium sibi detinens, spectator pugnæ in litore manet. Contra autem * Artemidora regina Alicarnassi, quæ in auxilium Xerxi venerat, inter duces primos acerrime bello immiscetur, ita vt versa vice in viro feminea cautela, in femina virilis audacia spectaretur. Cum autem anceps pugna esset, Iones iuxta præceptum Themistoclis, paulatim se certamini subtrahere cœperunt: quorum defectio Persas iam fugam circunspicientes, aperte fugere persuasit. In qua trepidatione multæ naues captæ mersæque sunt: plures tamen seuitiam regis, velut immanitatem hostis timentes, do mos dilabuntur. Anxium tot malis regem Mardonius aggreditur, suadens regem in regnum redire oportere, prius quàm auersa fama nouas res domi moliretur. Se autem, si re fiduæ sibi copiæ traderentur, & vltionem ab hoste exacturum, & ignominiam domesticam propulsaturum: aut si aduersa belli perseueraſſent, cessurum se quidem hosti, sed tamen sine regis infamia. Probato consilio, exercitus Mardonio traditur. Rex Abydum, vbi pontem veluti victor maris conseruerat, cum paucis proficiscitur. Sed cum pontem hibernis

Artemisia.

hibernis tempestatibus dissolutum offendisset, piscatoria scapha trepidus transijt. Erat sane quod spectare humanum genus & dolere debuerat, mutationes rerum hac vel maxime varietate permetiens, exiguo contentum latère nauigio, sub quo ipsum pelagus antè latuisset, & iugum captiuitatis suæ iuncto ponte portasset, vilissimo vnius seruuli egere ministerio: cuius potentiæ, dum montes excidunturvalles replentur, amnes exhauriuntur, ipsa etiam rerum natura cessisset. Pedestres quoq; copiæ, quæ ducibus commissæ fuerant, labore, fame, ac metu ita distabuerunt, & cru descente morbo, tanta pestis, tantaq; fœditas morientium exorta est, vt viæ cadaueribus replerentur: diræ etiam alites atque improbæ bestiæ, escarum illecebris solicitatæ, moribundum sequerentur exercitum.

Mardonius Xerxis præfectus, dum reliqua belli exequitur, copijs amißis, aufugit. Xerxes dum à suis ut infortunatus contemnitur, occiditur.

CAPVT XI.

AT vero Mardonius, cui reliqua belli Xerxes commiserat, afflatus primum successu breui, mox in extrema deiectus est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Olynthum siquidem Græciæ oppidum expugnauit. Athenienses varia solicitatione adducere in spem pacis aggressus, vbi inexpugnabilem eorum libertatem videt, incensa vrbis parte, in Bœotiam omnem belli apparatum deducit. Illuc quoq; eum centum millia Græcorum insecuta sunt, & commisso sine mora prœlio, Mardonium, deletis copijs ipsius, velut è naufragio nudum, cum paucis fugere compulerunt: castra regijs opibus referta ceperunt, non paruo quidem antiquæ industriæ damno. Nam post istius prædæ diuisionem, aurum Persicum prima græciæ virtutis corruptio fuit. Vrget igitur inceptus miseros extrema perditio. Nam forte eodem die quo in Bœotia Mardonij copiæ deletæ sunt, pars Persici exercitus in Asia sub monte Mycale nauali prœlio dimicabat. Ibi nouus repente rumor vtriusque classis & populi impleuit aures, Mardonij extinctas copias, Græcos extitisse victores. Mira diuini iudicij ordinatio, in Bœotia oriente sole bellum fuisse commissum, in Asia meridianis horis sub eadem die, tantis spatijs maris terrę; interiacentibus, nunciatum: qui rumor ei vel maxime rei astipulatus est, quòd Persas audita clade sociorum, primum dolore, dehinc desperatione

desperatione correptos, nec bello expeditos, nec fugæ habiles reddidit. Atq; ita consternatos profligatosque, constantior factus hostis successu felicitatis, inuasit. Xerxes bello in Græcia infeliciter gesto, contemptibilis suis factus, per Artabanii præfectum suum in regia circunuentus occiditur. O tempora desiderio & recordatione dignissima. O dies illos inoffensæ serenitatis, qui nobis veluti è tenebris respiciendi proponuntur, quibus breuissimo interuallo de visceribus vnius regni decies nouies centena millia virorum, tribus proximis regibus, tria bella rapuerunt: vt taceam de infelicissima tunc Græcia, quæ totum hunc de quo nũc hebescimus numerum, moriendo superauit. Leonidas ille clarissimus Lacedæmoniorum in bello isto aduersus Xerxem, quod supremum ipsi atque hostibus fuit, cum sexcentis suis famosissima illa incitamenta dixisset, Prandete tanquam apud inferos cœnaturi, auxiliaribus tamen, quos excedere bello iubebat, misericorditer suasit, vt se ad meliora tempora reseruarent. Ecce cum ille promisit futura meliora, isti asserunt meliora præterita, quid aliud colligi datur, vtroque in suis detestante presentia, nisi aut semper bona esse, sed ingrata, aut nun

Universidad de Deusto
Biblioteca

quam omnino futura meliora?

Roma graui pestilentia, bellis intermissis, dia uexata. De bello exulum & fugitiuorum, item Aequorum & Volscorum.

CAPVT XII.

AT Romæ, vt ad id tempus redeam vnde digressus sum: (neq; enim interuallo miseriarum ad alios transire compellor, sed sicut se quondam efferuescentia vbique mala ipsis actibus colligarunt, ita etiam permixta referuntur: nobis quippe conferre inter se tempora orbis, non cuiusquam partis eius laboribus insultare propositũ est) Romæ ergo post vrbem conditam anno CCXC. suspenso ad modicum bello, grauis pestilentia, quæ semper ibi raras inducias aut factas intercepit, aut vt fierent coëgit, per vniuersam ciuitatem violenter incanduit, vt merito præcedente prodigio cœlum ardere visum sit, quando caput gentium tanto morborum igne flagrauit. Nam eo anno Aeburium & Seruilium ambos consules pestilentia consumpsit, militares copias plurima ex parte confecit: multos nobiles, præcipueque plebem fœda tabe deleuit: quamuis etiam superiore quarto anno oborta lues, eundem populum depopulata sit. Proximo dehinc anno ciues exules, seruique

uique fugitiui, duce Herdonio viro Sabino, inuaserunt, incenderuntque Capitolium: vbi fortissime quidem, Valerio consule & imperatore, obstitere iuniores: sed adeo atrox & graue discrimen prœlij fuit, vt ipse quoque cõsul Valerius ibi fuerit occisus, & indignam de seruis victoriam insuper etiam sua morte fœdauerit. Sequitur annus in quo cum victo exercitu consul obsessus est. Nam Minucium consulem congressum prœlio Aequi Volsciq; superarunt: & fugientem, in Algido fame ferroque cinxerunt: actumque infeliciter foret, ni Quinctius Cincinnatus, præcipuus ille dictator, artatam obsidionem oppresso hoste soluisset: qui repertus ruri, ab aratro accersitus ad fasces, sumpto honore, instructoq; exercitu, mox victor effectus, iugũ boum equis imposuit, victoriamque quasi stiuam tenens, subiugatos hostes præ se primus egit.

Fames & pestilentia Romæ. Potestas consulum in decemuiros translata, pernicioſa reipublicæ. Crebri in Italia terræmotus. Fidenatium bellum.

CAPVT XIII.

ANno, qui proximus trecentesimo ab V. C. fuit, dum legati ad Athenienses

propter Solonis leges deferendas miſſi expectantur, arma Romana fames peſtilentiaque compeſcuit. Ipſo autem trecenteſimo anno,
485. hoc eſt, olympiade * nonageſimaquinta, poteſtas conſulum decemuiris tradita, conſtituendarum legum Atticarum gratia magnam perniciem reip. inuexit. nam primus ex decemuiris, cedentibus ceteris, ſolus Appius Claudius ſibi cõtinuauit imperium: ſtatimq; aliorum coniuratio ſubſecuta eſt, vt more contempto, quo inſigne imperij penes vnum, poteſtas autem communis erat, omnes omnia proprijs libidinibus agitarent. Itaq; inter cetera quæ inſolentiſſime cuncti preſumebant, repente ſinguli cum duodenis faſcibus ceteris q; * imperij inſignibus proceſſerunt: & nouo improbæ ordinationis incepto ablegata religione conſulum, emicuit agmen tyrannorum. duabus tabulis legum ad decem priores additis, agentes inſolentiſſimo faſtu plurima, die quo deponere magiſtratus mos erat, cum ijſdem inſignibus proceſſerunt. Maxima etiam Appij Claudij libido auxit inuidiam, qui vt Virginiæ virgini ſtuprum inferret, prius ſeruitutis cauſam intulit: quamobrem adactus Virginius pater dolore libertatis, & pudore dedecoris, protractam ad ſeruitutem filiam, in conſpectu populi pius parricida proſtrauit: qua populus neceſſitatis atrocitate permotus, & periculo libertatis admonitus, montem Auentinum occupauit armatus. Nectue ri libertatem armis deſtitit, niſi poſtquam ſe coniuratorum conſpiratio ipſis quoque honoribus abdicauit. Tertia & quinta poſt centeſimam olympiade, per totum ferè annum tam crebri, tamq; etiam graues in Italia terræmotus fuerunt, vt de innumeris quaſſationibus ac ruinis villarum oppidorumq; aſſiduis Roma nuntijs fatigaretur. Deinde ita iugis & torrida ſiccitas fuit, vt preſentis tunc futuriq; anni ſpem gigendis terræ fructibus abnegarit. Iisdemq; temporibus, cum Fidenates hoſtes maximorum auxiliorum manu ſtipante, terribiles Romanis arcibus immineret, Aemilius III. dictator, magnam mali molem ipſis Fidenis vix captis depulit, & ſanauit: tanta in ipſis erat malorum animorumq; contentio, vt vel domeſticas clades ſuperfuſa forinſecus bella obliterarent: vel poſt damna bellorum inducias relaxatas diuerſæ peſtes cœlo terraq; excandeſcentes, inceſſabili infeſtatione corrumperent.

* imperatorijs.

De Siciliæ imperio rebusq; in ea geſtis.

CAPVT XIIII.

*postea. Sicilia ab initio patria Cyclopum, & *post eos semper nutrix tyrannorum fuit. Sæpe etiam captiua seruorum, quorum primi carnibus hominum, medij cruciatibus, postremi mortibus pascebantur: excepto eo, quod externis bellis aut præda habebatur, aut præmium. Hæc vt quàm breuissime absoluam, requiem malorum, nisi nunc, nescit: imò vt euidentius diuersitates temporum declarentur, sicut antea vel intestinos vel externos tumultus perpessa est inter omnes sola semper, ita nunc ex omnibus sola nunquam. Nam etiam (vt sileam de diuturnitate vel illius calamitatis, qua pressa est, vel istius è contrario, qua fruitur, pacis) Aetna ipsa, quæ tunc cum excidio vrbium atque agrorum crebris eruptionibus æstuabat, nunc tantum innoxia specie ad præteritorum fidem fumat. Igitur vt prætermittam interim de tyrannis, quorum mox qui fuit vltor, successor effectus est, medio tempore, hoc est, anno ab vrbe condita CCCXXXV. cum Rhegini apud Siciliam discordia laborarent, ciuitasque per dissensionem diuisa in duas partes esset, pars vna veteranos ab Himera vrbe Siciliæ in auxilium vocauit. Porro illi pulsis ciuitate

ciuitate primum his, contra quos implorabantur, deinde mox cæsis etiam illis, quibus ad auxiliandum conuenerant, vrbem cum coniugibus & liberis sociorum occupauere, ausi facinus nulli tyranno comparándum: quippe cum Rheginis quiduis perpeti satius fuerit, quàm vt vltro inuitarent, quibus patriam, coniuges, liberos ac penates, ipsi extorres ad prædam relinquerent. At etiam Catanenses, cum Syracusanos graues infestosque paterentur, ab Athenienſibus auxilia poposcerũt. Sed Athenienses suo magis, quàm sociorum studio instructam classem, in Siciliam misere: cum & sibi propagare molirentur imperium, & Syracusanam classem nuper instructam Lacedæmonijs proficere verererentur. Et quoniam Athenienses qui missi erant, cæsis hostibus, prospera initia sumpserant, maiores copias robustioremque exercitum cum Lachete & Charœade ducibus in Siciliam reduxerunt. Sed Catanenses belli tædio permoti, cum Syracusanis fœdus ineunt, auxilia Athenienſium spernunt. Pòst autem Siracusanis, conditiones pacis meditatione dominationis transgredientibus, denuo legatos Athenas mittunt: qui capillo barbaque squalidi, & lugubribus induti, misericordiam atque auxilium & ser-

mone & habitu precarentur. Igitur magna classis instruitur, ducibus Nicia & Lamacho: tantisque viribus Sicilia repetitur, vt suffragia sua & hi timerent, qui impetrauissent. Athenienses duas ilico pedestres pugnas secundis successibus faciunt, confertosq; in vrbe hostes, & obiecta classe circundatos, terra mariq; concludunt. At Syracusani fractis fessisq; rebus, auxilium à Lacedæmonijs petūt: à quibus mox mittitur Cylippus, solus quidem, sed in quo omnium præsidiorum instar præferebatur: qui veniens, vt audiuit inclinatum iam belli statū, auxilijs partim in Græcia, partim in Sicilia contractis, opportuna bello loca occupauit. Deinde duobus prælijs victus, nec territus, tertio congressu Lamachum occidit, hostes in fugam vertit, socios obsidione liberauit. Hinc Athenienses terrestri prælio victi, experimenta maris ineunt, & nauali certamine congredi parant. quo cognito, Cylippus classem instructam à Lacedæmonijs accersit: æque Athenienses in locum amissi ducis, Demosthenem & Eurymedonta cum supplemento copiarum mittunt. Peloponnesij quoque cum multarum vrbium consensu & decreto ingentia Syracusanis auxilia misere. Ita sub specie socialis belli domesticos motus exequuntur, & quasi

si placito de Græcia translatum certamen in Siciliam fuerit, sic ex vtraque parte summis viribus dimicatur. Igitur Athenienses prima congressione vincuntur: castra quoque cum omni pecunia vel publica vel priuata, & cum vniuerso instructu diuturnæ expeditionis amittunt. fractis opibus & in angustum redactis, suadet Demosthenes, dum nondū omnino res perditę sint, quamlibet videantur afflictæ, domū redeant, Siciliaq; decedant. Nicias autem pudore male gestarum rerum ab initio desperatior redditus, manere contendit. Reparant nauale certamen: & mox per insciciam in angustias Syracusani maris deducti, insidijs hostium circumueniuntur. Eurymedon dux primus occiditur: vndecim naues incenduntur. Demosthenes & Nicias classem dimittunt, quasi tutius terrena expeditione fugituri. Gilippus autem primum naues eorum relictas CXXX. inuadit: dehinc ipsos fugientes persequi aggressus capit, cæditq; quam plurimos. Demosthenes dedecus seruitutis voluntaria morte declinat, Nicias vero indignam turpemq; vitam dedecore captiuitatis accumulat.

Athenienses bello Lacedæmoniorum, adhortante seseq; ob exilium ulciscente Alcibiade excipiuntur.

Caput

CAPVT XV.

Citur Athenienses biennio apud Siciliam non sine Lacedæmoniorum damno conflictatis, alij domi malis circumueniuntur. Alcibiades enim dux pridem aduersus Siracusas pronunciatus, mox ad iudiciũ pro quadam in simulatione detentus, voluntario exilio Lacedæmonem se contulit, impulitq; Spartanos, vt turbatis Athenienſibus, nouo rursus bello insisterent: neque eis respirandi spacium, quin opprimerentur; relaxarent. cui incepto ita Græcia omnis astipulata est, quasi ad commune incendium restinguendum, bono publico congestis viribus consuleretur. Darius etiam rex Persarum memor paterni auitiq; in hãc vrbem odij, per Thissafernem præfectum Lydiæ cum Lacedæmonijs fœdus pacisci tur, eisq; sumptus belli & copias pollicetur. Mirum dictu, Athenienſium tantas ea tempestate opes fuisse, vt cum aduersus eos, hoc est aduersus vnam vrbem Græciæ, Asiæ totiusq; orientis viribus incursum sit, pugnando sæpe, nec vnquam cedendo, consumpti magis videantur fuisse quàm victi. Principio enim Alcibiades omnes socios deficere ab his ad Lacedæmonios coegit: sed & ab his quoque per inuidiam insidijs appetitus aufugit, & ad Thissafernem

fernem in Mediam concessit: cui statim accommodato ingenio & apti eloquij gratia familiarior factus, persuadet, ne Lacedæmonios tam profusis opibus iuuet: eum potius istius certaminis arbitrum spectatoremq; fieri debere, integrasq; Lydiæ vires aduersus victorem reseruandas. Quamobrem Thissafernes partem classis cum aliquanta manu deduci Lacedæmonem iubet: ne vel abundantes suffragijs, alieno tuti periculo dimicarent, vel in totum destitui, susceptum certamẽ omitterent.

Athenienſium aduersus Lacedæmonios prælia grauia, horrendæq; calamitates ac strages utrinq; acceptæ.

CAPVT XVI.

Apud Athenienses vero cum diu domestica discordia agitaretur, imminente periculo, summa imperij ad senatum populi voluntate transfertur. quippe otio discordiæ nutriuntur: at vbi necessitas incubuit, postpositis priuatis causis atque odijs, in commune consulitur. Sed hoc ipsum cum propter insitam genti superbiam & tyrannicas libidines perniciosum foret, tandem Alcibiades exul ab exercitu reuocatur, & dux classis constituitur. Quo comperto, principes primo Spartanis vrbem prodere moliti sunt: deinde cum id fru-

id frustra cogitassent, in exilium sponte cessecunt. Igitur Alcibiades patria liberata, classem in hostes dirigit. Commisso prœlio, victoriam Athenienses capessunt. Porro autem maior pars Spartani exercitus cæsa, duces quoque penè omnes interfecti, & octoginta naues captæ, absque his quæ in conflictu incensæ demersæque perierunt. Rursus bellum in terram translatum, Spartanis æque infeliciter cessit: quibus rebus fracti Lacedæmonij, petiere pacem, nec tamen impetrare potuerunt. Præterea Syracusana præsidia in Siciliam, audita Carthaginiensis belli infestatione, reuocata sunt. Quamobrem Alcibiades classe victrici totam Asiam peruagatur, bellis, incendijs, cædibus rapit sternitque omnia. Vrbes quæ dudum à societate defecerant, capit recipitque quamplurimas. Sic Alcibiades magni nominis factus, Athenas cum admiratione & gaudio omnium, victor ingreditur. Paruo pòst interuallo auget vires, exercitum classem que numero prouehit, rursusque Asiam petit. Lacedæmonij vero Lysandrum ducem, classi belloque præficiunt. Cyrus etiam filius Darij, in locum Tissafernis, Ioniæ Lydiæque præpositus, magnis eos opibus auxilijsque confirmat. Lysander itaque Alcibiadis exercitum

citum prædæ intentum, ac per hoc vbique dispersum ac vagum, repentino incursu opprimit, sine conflictu aliquo vincit, cæditque fugientem. Magna hæc clades Athenienſibus, & multo atrocius vulnus quàm dudum inflixerant, susceperunt: quo comperto, Athenienses opinati sunt Alcibiadem antiquum exilij sui dolorem, isto scelere proditionis vindicare curasse: ideoque in locum eius Cononem constituunt, cui residuam manum & summam belli committunt: qui supplere saltem numero exhaustas copias volens, senes ac pueros legit, exercitumque conscribit. Sed huiusmodi manus moram bello non attulit: quippe quod robore, non numero confici solet. Itaq; statim imbellis manus vel capta vel cæsa est. tantaque strages occisorũ illo prœlio facta est, vt deletum non solum regnum, sed etiam nomen Athenienſium videretur. At illi desperatis rebus, statuunt vrbem peregrinis dare, vt qui per totam Asiam pauloante dominati sunt, nũc ex hac colluuie muros saltem libertatemque tueantur: & quamuis vel suo iudicio ad hæc tuenda etiam obiectis muris non sufficiant, iterum tamen experiri nauale prœlium parant. Expers consilij furor, dolorem virtutem putat; quantumque meditatur ira

Universidad de Deusto
Biblioteca

tur ira, tantum promittit audacia. Itaq; omnibus partim captis, partim interfectis, de ipsis quoque reliquijs nihil reliqui factum est. Solus dux Conon superstes bello & populo, timens ciuium crudelitatem, ad Cyprium regem concessit Euagoram. At dux Lacedæmoniorum, ademptis omnibus ciuitatibus, nihil Athenienſibus præter inanem vrbem reliquit, nec hoc diu: nam & ipsam vrbem postea obsidione circundedit. Angebat intrinsecus fames, desolatio, & morbus obsessos. Et cum post omnia miseriarum abominamenta, quæ etiam dicere horror est, nihil spei præter mortem occurreret, pacem petiuere.

Athenienſibus certis legibus ac conditionibus pax datur, triginta; rectores constituuntur, qui cum tyrannidem exercerent, Thrasybulis industria electi sunt.

CAPVT XVII.

MAgna hinc inter Spartanos & socios deliberatio fuit, cum plurimi inquietissimam ciuitatem sternendã solo, populumq; infestissimum cum ipso nomine abolendum pronunciarent: Spartani negauerunt se permissuros, vt è duobus Græciæ oculis vnus eueretur: insuper etiam pacem promiserunt, si Piræi portus ducentis in vrbem munimina

euerterentur, nauesque reliquas vltro traderent: deinde si rectores sibi triginta lectos susciperent. Huic conditioni addictis & succumbentibus, Lacedæmonij Lysandrum ad componendas in vrbe parendi leges constituerunt. Insignis hic annus & expugnatione Athenarum, & morte Darij Persarum regis, & exilio Dionisij Siciliæ tyranni fuit. Igitur triginta rectores Athenienſibus ordinati, triginta tyranni exoriuntur: qui primo se tribus millibus satellitum stipant, mox etiam septingentos milites victoris exercitus lateribus suis circumponunt: cædem omnium passim futuram, occiso Alcibiade auspicantur: qui fugiens, in itinere clausus cubiculo, viuus incensus est. quo interfecto quasi sublato vltore securi, miseras vrbis reliquias cædibus rapinisq; exhauriunt. Theramenem quoque vnum ex numero suo, cui hæc displicere senserunt, in exemplum timoremq; reliquorum trucidant. Itaque omnes passim ex vrbe diffugiunt. sed interdictu Lacedæmoniorum, cum per totam Græciam exulibus negaretur hospitium, omnes se Argos ac Thebas contulerunt: vbi ita hospitalitatis obsequio foti sunt, vt non solum dolorem amissæ patriæ lenirent, verum etiam spem recuperandæ meditarentur. Erat inter exules

Thrasybulus vir strenuus, & generis nobilitate inter suos clarus, qui autor audendi pro patria fuit. Itaque castellum Phylen Atticorum finium collecti exules capiunt, multarumque ciuitatum opibus adiuti, vires capessunt: quibus Lysias quoque Syracusanus orator, quasi in auxilium vrbis, quæ esset patria communis eloquentiæ, quingentos milites cum stipendijs suis misit. Atrox id prœlium fuit, sed his pro propria libertate, illis pro aliena dominatione certantibus, animorum atque causarum ipsa quoque tulit pugna indicium: nam victi tyranni, in vrbem refugerunt, omnesque quos ex Athenienſibus prius sibi satellites legerant, tunc suspectos proditionis vrbis custodia remouerunt. Thrasybulum quoq; ipsum tentare corruptione ausi sunt. quod vbi frustra speratum est, accersitis à Lacedæmone auxilijs, rursus in bellum ruunt, vbi duo sæuissimi omnium longe tyrannorum trucidantur. Ceteros victos & in fugam versos, Thrasybulus vbi vel maxime Athenienses esse intelligit, clamore consequitur, oratione retinet, precibus ligat, proponens ante oculos eorum, quos fugere vel ad quos refugere vellent, sibi aduersus triginta dominos, non aduersus ciues miseros bellum esse susceptum. Quin potius

omnes qui se meminerint esse Athenienses, se qui oportere Athenienſium libertatis vltores. Itaq; hęc adhortatio tãtum apud eos valuit, vt mox reuersi in ciuitatem, tyrannos arce decedere atq; Eleusinam migrare compulerint: qui postquam in societatem vrbis ciues suos, eatenus exules receperunt, tyrannos in bellũ æmulatione susciteant, quibus libertas aliorum quasi ipsorum seruitus videbatur. Tunc indicta pugna, cum prius quasi ad colloquium conuenirent, circumuenti insidijs, veluti pacis victimæ, trucidantur. Ita reuocati in vnum, post inexplebiles magnorum lachrymas gaudiorum, hæc prima fundamina recuperatæ libertatis instaurant, proposita iurisiurandi contestatione, vti discordiæ animositatesque præteritæ, in obliuionem perpetuam atque immortale silentium deducantur. Quod pactionis genus quasi nouam vitæ institutionem, nouamque felicitatem status sui informantes, Amnestiam vocauerunt, id est, abolitionem malorum. Sapientissima Athenienſium, præsertim post tanta miseriarum documenta, prouisio: si quo pacto res humanæ manente consensu hominum, vt ordinantur, valerent. Sed adeo hoc idem placitum, inter ipsa penè placiti verba corruptum est, vt vix

intercedente biennio, Socrates ille clarissimus philosophorum, adactus malis, veneno sibi apud eos vitam extorserit: deinde vix quadraginta annis interuenientibus, vt alia sileam, ijdem Athenienses adempta sibi penitus libertate, sub Philippo Macedonum rege seruierint. Veruntamen sapientissimi omnium Athenienses, etiam suis malis satis docti, concordia minimas res crescere, discordia maximas labi, cunctaque vel bona vel etiam mala, quæ foris geruntur, internis esse radicata & emissa principijs, domi absterrere odia, & foris bella presserunt: reliqueruntque posteris suis de ruina sui exemplum, de reparatione consilium: si tamen ob infirmissimam humanæ mentis mutabilitatem, quod in afflictis rebus consulitur, in prosperis seruaretur.

De bello ciuili inter Artaxerxem & Cyrum filios Darij, quod parricidio finitum fuit. De terræmotu Siciliæ, & Atalante insula facta.

CAPVT XVIII.

Isdem fere diebus bellum ciuile, immo etiam plusquam ciuile, vix parricidio terminatum, apud Persas gerebatur. Mortuo enim rege Dario, cum Artaxerxes & Cyrus filij eius de regno ambigerent, tandem magnis apparatibus, magnis prouinciarũ ac populorum ruinis est

nis est vtrinq; certatum: in quo conflictu cum è diuerso concurrentes sibi ambo fratres mutuo casus obiectauisset, prior Artaxerxes vulneratus à fratre, equi velocitate morti exẽptus euasit. Cyrus autem mox à cohorte regia oppressus, finem certamini dedit. Artaxerxes ergo & præda fraternæ expeditionis, & exercitu potitus, potestatem regni parricidio firmauit. Sic vniuersa Asia atq; Europa, partim in se singulæ, partim inter se inuicẽ funeribus & flagitijs permiscebãtur. Ecce paruissima pagina, verbisque paucissimis quantos de tot prouincijs populis atque vrbibus non magis explicui actus operum, quàm implicui globos miseriarum. Quis enim cladem illius temporis, quis fando funera explicet, aut æquare lachrymis posset dolores? Veruntamen hæc ipsa, quia multo interiectu sęculorum exoleuerunt, facta sunt nobis exercitia ingeniorum, & oblectamenta fabularum. quanquam si quis intentius adhibeat animum, seseque toto mentis affectu ipsis penè causis belliscq; permisceat, ac rursus velut in arce spectaculi constitutus, vtrunque in suis qualitatibus tempus permetiatur, facile dixerim eum iudicaturum, neque illa, nisi irato atque auersato deo posse tam infeliciter perturbari ac permisceri,

neque ista sic, nisi propitio & miserante, componi. His deinde temporibus grauissimo motu terræ concussa Sicilia, insuper exæstuantibus Aetnę montis ignibus, fauillisque calidis, cum detrimẽto plurimo agrorum villarumq; vastata est. Tunc etiam Atalante ciuitas Locris adhærens, terræ contigua, repentino maris impetu abscissa, atque in insulam desolata est. Athenienſium quoq; miserabiles reliquias pestis inuasit, diuque populata est.

Romanorum parum honesta ad Veios obsidio. Vrbs à Gallis capta & uastata. Collatio istius excidij cum præsenti Gothorum inuasione.

CAPVT XIX.

ANno ab vrbe condita CCCLV. obsidio Veiorum decem continuis annis magis obsessores quàm obsessos detriuit. Nam Romani repentinis sæpe hostium eruptionibus comminuti, præterea in hibernis bella sortiri, hiemare sub pellibus, postremo famem ac frigus in conspectu hostium perpeti coacti sunt: vrbem nouissime sine vllo digno Romanæ virtutis testimonio, cuniculis & clandestina obreptione ceperunt. Hanc vtilem magis quàm nobilem victoriam, primo dictatoris Camilli, qui eam de Veientibus patrauit, exilium,

exilium, dehinc irruptio Gallorum, & incendium vrbis insequitur: cui cladi audeat quisquam, si potest, aliquos motus temporis huius comparare: quamuis non æque pendat præteriti mali fabulam præsentis iniuria. Igitur Galli Senones, duce Brenno, exercitu copioso & robusto nimis, cum vrbem Clusini, quæ nunc Tuscia dicitur, obsiderent, legatos Romanorum (qui tunc cõponendæ inter eos pacis gratia venerant) in acie aduersum se videre pugnãtes: qua indignatione permoti, Clusini oppidi obsidione dimissa, totis viribus Romam contendunt. Hos ita ruentes Fabius cum exercitu consul excepit, nec tamen obstitit, immò potius hostilis ille impetus, quasi aridam segetem succidit, strauit & transijt. Testatur hanc Fabij cladem fluuius Alia, sicut Cremera Fabiorum. Non enim facile aliquis similem ruinam Romanæ militiæ recenseret, etiam si Roma insuper incensa non esset. Patentem Galli vrbem penetrant, trucidant rigentes simulacrorum modo in suis sedibus senatores: eosque incendio domorum crematos, lapsu culminum suorum sepeliunt. Vniuersam reliquam iuuentutem, quam constat vix mille hominum tunc fuisse, in arce Capitolini montis latitantem obsidione concludunt: ibique

infelices reliquias fame, peste, desperatione, formidine * terrent, subigunt, vendunt: nam mille libris auri discessionis pretium paciscuntur: non quo apud Gallos Roma parui nominis fuerit, sed quod illam sic iam ante detriuerint, vt amplius tunc valere non posset. Exeuntibus Gallis, remanserat in illo quondam vrbis ambitu informium ruinarum obscœna congeries, & vndique impedita errantium, & inter sua ignotorum offensę vocis imago respondens trepidos suspendebat auditus. Horror quatiebat animos, silentia ipsa terrebant. Siquidem materia pauoris est raritas in spatiosis. Hinc illis mutare sedes, aliud incolere oppidum, altero etiam censeri nomine cogitatum, placitum atque tentatum est. En tempora, quorum comparatione præsentia ponderantur. en quibus recordatio suspirat. en quæ incutiunt de electa, vel potius de neglecta religione pœnitentiam. Reuera pares sunt & conferuntur inter se hæ duæ captiuitates, illa sex mensibus desæuiés, & tribus diebus ista transcurrens. Galli extincto populo, vrbe delecta, ipsum quoq; Romę nomẽ in extremis cineribus persequentes, & Gothi relicta intẽtione prędãdi, ad cõfugia salutis, hoc est, sanctorum locorum agmina ignara cogentes. Ibi vix quen-

* terunt.

quenquam inuentum senatorem, qui vel absens euaserit: hic vix quenquam requiri, qui fortè vt latens perierit. Recte sanè comparârim, hunc fuisse ibi seruatorum numerum, qui hic fuerit perditorum. Plane quod re proditur & fatẽdum est, in hac clade præsenti plus deum sæuisse, homines minus, cum peragendo ipse, quod illi non impleuissent, cur eos miserit, demonstrauit: quippe cum supra humanas vires esset, incendere æneas trabes, & sub ruere magnarum moles structurarum, ictu fulminum forum cum imaginibus vanis, quæ superstitione miserabili, vel deum vel hominem mentiuntur, abiectum est: horumq; omnium abominamentorum, quod immissa per hostem flammá non adijt, missus è cœlo ignis euertit. Et quoniam vber dicendi materia est, quæ nequaquam hoc concludi libro potest, hic præsentis voluminis finis sit, vt in subsequẽtibus cetera prosequamur.

FRANC.

FABRICII MARCO-DVRANI IN PAVLI Orosij li. 2. Annotationes.

In Caput secundum.

ARbatus, quem alij Arbacen vocant.) Ita esse in libris antiquis iam diximus. Diodorus hunc li. 2. Ἀρβάκλιον nominat, sicut & Euseb. in Chronico. Vnde impressi libri Velleij Paterculi sunt emendandi, in quibus scriptum est, Sardanapalum Pharnaces Medus imperio uitaq; priuauit: cum sit legendum, Arbaces Medus. Ita Nim & Babylonis regnum.) Hæc ex Eusebij Chronico aperte cognoscuntur. Partem regni penes se Chaldæi.) Arbacen contra Sardanapalum iuuit Belochus Babyloniæ præfectus. Itaq; uicto Sardanapalo Arbaces Medorũ et Persarum regno potitus est, Belochus Babylonem cum Assyria retinuit.

In Caput tertium.

Christiani Imperatoris.) Nomen, Honorij, uulgo additur, ex glossemate, ut puto, illius qui exprimere uoluit, quis hic Imperator esset. quo de lib. 7. cap. 40.

In Caput quartum.

Anno post euersionẽ Troiæ CCCC. XIIII.) Hunc

Hunc numerum restituimus, non q; eum omnino uerum iudicemus, sed quia illũ in omnib. li. uet. inuenimus, atq; ab Orosio scriptum non dubitamus. Nam cum Eutropius scripsisset, Romã conditã XI. Kal. Maias, Olympiadis sextæ anno tertio, CCCCXIX. post Troiæ excidium: Deinde Paulus Diaconus subiecit, Siue, ut placet Orosio, CCCC. XIIII. Scio hæc aliter & uulgo legi, et á Schonhouio edita: sed sequor fidẽ mei libri antiqui, in quo Eutropij historia ita descripta est, ut quæ Paulus adiecit, illius nominis appositione sint separata. Orosio igitur sua restituimus: quãquã nõ sine causa certiora iudicamus quæ sunt apud Dionys. Alicarnassẽũ, et Solinũ. ca. 2. Interfecto auo Numitore) Hoc me alibi legere nõ memini. Sceleratorũmanum) Notat res est de Asylo á Romulo patefacto. Ducem eorum Titũ Tatium) Non commemorabo ea quæ uel pueris nota sunt: hoc tantum monebo, Tatium Lauinij interfectum fuisse, non á Romulo, sed ab ijs qui per illius propinquos uiolati erant, Dionys. Liuius & Plutarchus. Mettum Fufetium) Hæc nomina ita scripsimus, sicut ea in libris antiquis scripta inuenimus. Tu lege quæ de his Io. Pierius in lib. 8. Aeneid. & Sigonius lib. 1. Emendat. cap. 52. doctissimé scripserunt. Meditata proditione suspectum) Suspectum, quod in libro ueteri legitur, aptius uisum est sentẽtiæ illius qui Regum scelera

augeri,

Universidad de Deusto
Biblioteca

auget, quàm suspensum, quod in alijs libris legitur. De hoc supplicio Liuius & Dionysius lib. 3. Potentes tunc XII. Tusciæ populos.) Florus lib. 1. ca. 5. de Tarquinio, XII, inquit, Tusciæ populos frequentibus armis subegit, Ocriculum.) Stephanus, Οκρίκολα πόλις τυῤῥηνίων. διονύσιος ὀκτωκαιδεκάτῳ ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας. τὸ ἐθνικὸν ὀκρικολανὸς, ὡς αὐτός φησιν. Suessam Pometiam.) Ita scripsimus ex auctoritate librorum antiquorum. Vulgo legitur, Sinuessam, Pometiamq;. Eutropius, Gabios ciuitatem, & Suessam Pometiam subegit. Florus lib. 1. cap. 7. Sic ualida oppida in Latio capta sunt, Ardea, Oricolum, Gabij, Suessa Pometia. Dionysius lib. 4. ἐπὶ τοὺς καλουμένους πωμεντίνους ἤγετὸν δυνάμιν, οἳ πόλιν σύεσσαν ᾤκουν. Strabo lib. 5. σύεσσαν τὴν ποντίων uocat: quanquam locus ille uulgo admodum corruptus est. Hæc aũt Suessa Pometia dicta est, ad differentiã illius quæ in Campania Suessa Aurunca dicebatur. Mendose igitur apud Messallam legitur, Oppida Suessam & Pometiam expugnauit.

In Caput quintum.

Anno post vrbem conditã CCXLIIII.) Idem numerus est apud Eutropium, Messallam, & Sex. Rufum. Sed Dionysius li. 5. scribit Romanos regio imperio paruisse annos CCXLIIII. Liuius item lib. 1.

lib. 1. extremo ait, Regnatum Romæ ab urbe condita ad liberatam annos CCXLIII. Diuersitatis causam Sigonius indicauit. Porsena rex Etruscoum.) Porsenæ nominis mediam syllabam Latini poetæ modo produxerunt, modo corripuerunt. Vnde & uariè scriptum inuenitur. Apud Græcos πορσίνας & πορσῖνος legitur. Tarquinium manu ingerens.) Sic habent libri ueteres, non, Tarquiniensium manum, ut est in uulgatis. Mucius constanti vrendæ manus) Hic est C. Mucius, cui postea Scæuolæ à clade dextræ manus cognomen inditum, Liuius, & alij. Dictatorem creant.) Eutropius, Nono anno post reges exactos &c. Liuius & Cassiodorus scribunt primum Dictatorem creatum Postumo Cominio & T. Lartio Coss. Tu lege Sigonij Commentarium doctissimum in Fastos. Cum M. Valerio Dictatore.) Huius Valerij prænomen est, non Marcus, sed Manius, ut ex fragmentis Triumphorum cognoscitur. Dionysius etiam lib. 6. illum appellat μάνιον οὐαλέριον ἀδελφὸν πολιοῦ τοῦ πρώτου ὑπατεύσαντος. Tu lege Ciceronẽ in Bruto. T. Geganio & P. Minucio.) Prioris Consulis nomen mendosè erat in libris Orosij. Fuerunt hi Coss. an. ab V. C. CCLXI. Lege Dionys. initio li. 7. & Liuiũ in 2. Fluuius qui perdidit, & porta) Fluuius Cremera fuit, porta Carmentalis, Liuius, Dionysius, & Ouid. li. 2. Fast.

In Ca-

Universidad de Deusto
Biblioteca

In secundum librum
In Caput sextum.

Nam cum vnum regiorũ equitum) *Hunc locum ut in omnibus libris antiquis descriptum inuenimus, sic imprimẽdum curauimus.* Orosius rem ab Herodoto sumpsit, qui de Gynde & Cyro ita scribit, ἐνταῦθά οἱ τῶν τις ἱρῶν ἵππων τῷ λευκῷ μάλα νέρι θυμὸς ἐσβὰς ἐς τὸν ποταμὸν, διαβαίνειν ἐπειρᾶτο. ὁ δὲ μιν συμφήσας ἔπνιγε· χαλεποὶ γὰρ οἱ χύματα φέρων. Hic unus sacrorum equorũ candore excellens præ ferocia flumen ingressus transire conabatur: quem flumen uorticibus contorquens abripuit & mersit. Contestans eum qui nunc &c.) Herodotus, ἢν οἱ ἐπιπρέλικσι, οὕτω δὴ μενεδήϊα ποιήσειν, ὥστε τῶν λοιπῶν ἢν γυναικῶν μιν ἐνπεῖσαι· δ' γόνυ μὴ βρεχόσας διαβήσεσθαι. Minatus est, se illud adeo debilitaturũ, ut in posterum feminæ genua non tingentes facile sint transituri. In 460. alueos) *Scribẽdum potius, in* CCCLX. Nam apud Herod. est, ἐς τεσσεσίας καὶ ἑξήκοντα μυριάδων χας διαλαβών. Ac sic meabilibus vadis siccũ) Hæc scribit etiam Xenophon li. 7. κύρα παιδείας. Latitudine cubitorũ L.) Q. Curtius li. 5. Murus instructus, etc. 107. Strab. lib. 16. scribit, muros esse in cassitudinem pedum 32. in altitudinem cubitorum 50. Sed Orosius Herodotum sequitur. Plin. lib. 6. ca. 26. scribit Babylonis muros esse ducenos pedes

pedes altos, quinquagenos latos. Media intercapedine sui citas) *Ita scripsi ex antiquo libro Cornelij Gualtheri.* Herodotus ita, ἐπαίρω δὲ τῶν τείχεος πρὸς τὰ ἔκβατα, οἰκήματα μονόκωλα ἐδείμαν, τετραμμένα ἐς ἄλληλα, δι' μέσου δὲ τῶν οἰκημάτων ἔλιπον τὴν περίοδον πάσην. Valla, *Super murum circa oras extruxerunt &c.* 118.

In Caput septimum.

Tomyris regina) *Græcè apud Herodotum lib. 1. est* τόμυρις, *apud Lucian. in Charonte* τώμυρις. *Historia describitur etiam à Iustino lib. 1. et Valerio Max. lib. 9. c. 10.* Cum prohibere transitu) *Sic in manuscripto libro Iustini est. Cũ prohibere eos transitu Araxis fluminis posset, transire permisit: cũ uulgò aliter legatur.* Filiũ adulescentulũ) *Hic filius ab Herodoto* Σπαργαπίσης *nominatur.*

In Caput octauum.

Regnauit medius eorum Cambyses) *Cambyses regnauit annos septem, mẽses quinq;.* Herod. *lib. 3. De hoc quoq; Lucianus in Charonte.* Darius itaq; Vnus) *De Dario Herodotus li. 3. & Iust. libro 1. extremo.* Attyro regi) *In libris ueterib. partim, Anthiro, partim, Antyro legitur. In impressis Iustini (nam in nostro manuscripto nomẽ regis Scytharũ non inuenitur) rex Lanthinus uocatur.* Hero.

lib. 4.

Universidad de Deusto
Biblioteca

lib. 4. hoc bellum copiose describens, regem Scytharum Ινδαθυρσον nominat. Ionas nauali congressione) De hoc prœlio nauali, quo Iones à Persis uicti fuerunt, lege Horodotũ lib. 6. Quod Ionas aduersum se auxilio iuuissent) Hæc eadem Iustinus lib. 2. Plato in Menexeno, ἀιτιασάμενος δὲ δαρεῖος ἡμᾶς τε καὶ ἐρετριέας, σάρδεσιν ἐπιβουλεῦσαι προφασιζόμενος. &c. Plutarchus in Aristide ait Darium huius belli contra Athenienses causam attulisse ὅτι σάρδεις ἐνέπρησαν. Cum detineri quatriduanæ religionis otio.) Fœdum mendum hic insederat addita uoce, Persas. Neq; enim Persæ, sed Lacedæmonij quatridui religione tenebantur, ut scribit Iustinus, & Herodotus lib. 6. apertus his uerbis, ἦν γὰρ ἱσταμένη τοῦ μηνὸς εἰναίτη. εἰναίτῃ δὲ οὐκ ἐξελθύσασθαι ἔφασαν, μὴ οὐ πλήρεος ἐόντος τοῦ κύκλου. i. Erat enim eo mense dies nonus lunæ. eo autem die se exercitum educturos negarunt, cum luna suum orbem nondũ complesset. Lucianus De Astrologia, de Lycurgo ait, καὶ νόμον σφίσιν ἐποιήσατο, μηδαμᾶ μηδὲ ἐς πόλεμον προχωρέειν, πρὶν τὴν σελήνα ἐν πλήρεα γενέσθαι. Legem ijs scripsit, ne usquam ad bellum ante plenilunium proficiscantur. Plato lib. 3. de legib. cur tardius Lacedæmonij uenerint, in causa fuisse putat bellũ cum Messenijs gestum.

gestum. CCM. Persarum apud campos Marathonios) Hæc est nobilis illa in Marathone Miltiadis auspicijs reportata uictoria. de qua multa passim apud omnes. Popillia virgo) Magna uarietas est in huius Vestalis nomine. Quã enim Orosius hic Popilliam, Dionysius li. 8. ὀπιμίαν, Liuius li. 2. Oppiam nominat. Damnata incesti fuit, M. Fabio, L. Valerio Coss. qui annus Dionysio est post urbem conditam. CCLXXI.

In Caput nonum.

Quod Demaratus Lacedæmonius) Hoc præter Iustinum scribit Herodotus lib. septimo extremo. Igitur Xerxes DCCM.) Herodotus scribit pedestres copias Xerxis fuisse ἑβδομήκοντα καὶ ἑκατὸν μυριάδων. i. decies septies centena millia. Isocrates in Panathenaico ait, Xerxem habuisse ἑβδομήκοντα μυριάδας τῶν μαχίμων. i. bellicosorũ IↃↃↃↃ. CCCIↃↃↃ. CCCIↃↃↃ. Diod. li. 11. ἠριθμήθησαν δὲ τῆς πεζῆς δυνάμεως μυριάδες πλείους τῶν ὀγδοήκοντα. pedestrium copiarũ supra octingenta millia numerata sunt. Rostratas etiam naues M.DCC.) Lysias & Isocrates scribũt Xerxem in Græciam appulisse classem M.DCC. nauiũ. Apud Diod. lib. 11. numerantur eiusdem classis νῆες σύμπασαι μακραὶ πλείους τῶν χιλίων καὶ διακοσίων. naues omnes longæ amplius MDCC. Sed de hac re

Universidad de Deusto
Biblioteca

ex Herodoto & Aeschylo plura diximus in Scholijs nostris in Lysiæ ἐπιτάφιον. Onerarias aũtria M.) Hæ sunt Diodoro τετακόντοροι τε καὶ λίαι. Vix ad potum flumina) Notum est illud Iuuenalis Satyr. 10. Credimus altos
Defecisse amnes, epotáq; flumina Medo
Prandente.
Leonidas rex Spartanorum cum IIII. M.) Horum trecenti Spartani fuerunt. Cicero de finib. 2. Leonidas rex Lacedæmoniorum se in Thermopylis trecentosq; eos, quos eduxerat Sparta, cum esset proposita aut fuga turpis, aut gloriosa mors, oppo suit hostibus. Verum de ratione pugnæ lege Herod. li. 7. Diodorum. 11. Pausaniam 3. Conturbanda agminafore) Quod, fore, hic in, esse, mutarunt, id equidem à Vallensibus factum credo. quasi uero optimi scriptores ita non sint locuti, atq; adeo parens linguæ latinæ, M. Tullius nõ dixerit, Quasi diuinarem fore mihi aliquando expetendum studium tuum. &c. Sexcentiviri castra) Verba sunt Iustini. Diod. scribit Leonidã secũ habuisse, ὀκτακοσίους καὶ πεντακισχιλίους, id est, nõ amplius quingentos. Victores sine dubio) In uulgatis libris additur, non essent. quod in nullis manuscriptis inuenio.

In Caput X.

De prælio nauali, quod hoc capite describitur, consule

consule Herodotum li. 8. Aeschylum περσῶν. Diodorũ 11. Plutarc. in Themistocle, & alios. Proponi symbolos) Symbolos non symbola libri uet. quomodo est etiã in impressis Iustini libris. Plautus Bacchid. Eo præsente homini extemplo ostendit symbolum, Quem tute dederas ad cum. Apud Herodo. de Themistocle est, ἐνσαλμωνίῳ ἐν τοῖσι λίθοισι γράμματα, &c. Plutarchus, ἐπεχάραττε καὶ τὴν λίθων ἐπφανῆ γράμματα τῶν μὲν ἐνειουῶν ἀχθυ τύχης, τῶν δ' αὖτὸς ἰσάς τοῖς ναύλοχα καὶ τὰς ὑφορίας. id est, literas perspicuas lapidibus insculpebat, quorum alios casu offendebat, alios ipse ad stationes & aquationes collocabat. Nunc autem iniuste agentes) Sic Herodotus, ἄνδρες ἴωνες ἀδίκως δικαιοῦτε. Iones iniuste agitis. Verũ in nostris manuscriptis est, iniuste desides. Artemidora regina Alicarnassi) Artemidoræ nomẽ, q. in omnibus libris inueni, reliqui. Ceterum non solum Herodotus, uerum etiam Iustinus & Pausanias in Laconicis hanc reginã Artemisiam nominant. Meminit et Plutar. ἀρτεμισίας in Themistocle. Iuncto ponte portasset) Ita scripsimus ex libro Cor. Gualtheri: quam uerã esse lectionem alij quoq; suspicati sunt.

In Caput XI.

Olynthum siquidem Græciæ oppidum) Sequitur Orosius Iustinum: Herodotus aũt lib. 8. scribit, Olynthum nõ à Mardonio, sed altero præfecto

Universidad de Deusto
Biblioteca

Artabazo expugnatam esse. Incensa vrbis parte) Partem illam intelligit, quam Athenienses iam re ædificare cœperant, auctore Iustino. Herodotus & Diodorus scribunt, Mardonium incensis Athenis euertisse quidquid murorũ ædiumq́; tam sacrarum quam profanarum reliquum erat. Mardonium de letis copijs ipsius, &c.) Vereor equidẽ, ne Iustinus in sua epitoma deceptus, cum ea quæ Artabazo tribuenda erant, ad Mardonium retulerit, Orosium quoq; in errorem induxerit. Nam Artabazum aufugisse, Mardonium in pugna ad Platæas cecidisse Herodotus, Diodorus, Plutarch. alijq́; omnes scribunt. Pausanias lib. 1. ait, Mardonium à Spartano milite interfectum fuiße. Interfectorem Herodotus lib. 9. ἀείμνηστον, Plutarchus in Aristide ἀείμνηστον nominat. Sub monte Mycale) ἐν μυκάλῃ τῆς ἰωνίης, est apud Herodotum lib. ult. ubi historia pluribus scribitur, sicut & apud Diod. lib. 11. Lege præterea Thucydidẽ li. 1. In Asia meridianis horis) Herodotus, τὰ μὲν ἐν πλαταιῇσι, πρωΐ ἔτι τῆς ἡμέρης ἐγίνετο· τὰ δὲ ἐν μυκάλῃ, περὶ δείλην. id est, Res ad Platæas matutino tempore gesta est, ad Mycalen uespertino. Orosius Iustinum sequitur. Per Artabanum) Artabanus Xerxem interfecit anno ante olympiadẽ 79. ut scribit Diodorus. Prandete tanquam apud inferos) Hoc apophthegma refertur à Plutar. & M. Tullio li. 1. Tusc.

In Caput

In Caput XII.

Anno CCXC.) Sic recte hic numerus descriptus est in manuscriptis, cum uulgo mendosè sit impressum, CCLX. Nam etiam in antiquis fastis Romanis annus quo P. Seruilius Priscus & L. Aebutius Elua Coß. fuerunt post urbem conditam CCXC. numeratur. De grauißima hac peste, Liuius lib. 3. & Dionys. li. 9. ubi scribit eam cœpisse ad K. Septemb. ac toto illo anno durasse. Proximo dehinc anno) Ap. Herdonius Capitolium occupauit P. Valerio Poplicola, C. Claudio Coß. an. CCXCIII. Historia est apud Liuium & Dionys. lib. 10. Incenderuntq́; Capitolium) Capitolium hoc tempore conflagrasse nemo tradit. quare puto contra fidem etiam librorum legẽdum, inscenderunt. Sequitur annus) Is annus consules habuit L. Minuciũ et C. Nautium. De Quinctio Cincinnato plena sunt omnia monumenta. Iugũ boum equis imposuit) Hunc locũ Diaconus Eutropianæ historiæ inseruit.

In Caput XIII.

Anno qui proximus trecentesimo) Annum ab V.C. CCXCIX intelligit, Coß. Sp. Tarpeio & A. Aterio, quibus legatos in Græciã missos fuisse, præter Liuiũ & Dionys. Caßiodorus scribit. Ipso aũt trecentesimo) Consulare imperium ad Decemuiros translatum esse an. ab V.C. CCC. altero Li-

 uiuis

Universidad de Deusto
Biblioteca

uius & Eutropius, scribunt; CCCII. Auctores fasto rum Roman. Euseb. et Solinus. Olympiade XCV) Varietatem numeri ab alijs notatam reliqui. In duo bus manuscriptis XCV. inueni; in tertio XXC. Cum Orosius Eusebiũ in hac re fere auctorem sequatur, qui Decemuirũm creationem confert in olympiadẽ XXCII. uide num ita hic quoq; scribendũ sit. Dionysio Decemuiri creati sunt olymp. XXCII. anno se cundo. Diodoro lib. 12. olymp. octogesima quarta. Appij Claudij libido) Nota res est ex Dionysij lib. II. Diodori 12. Liuij. 3. Eutropij. 1. Adactus Vir ginius pater) Legitur & adductus. Cicero li. 2. de finib. L. Virginius sexagesimo anno post liberta tem receptam Virginiam filiam sua manu occidit potius, quàm ea Ap. Claudij libidini, qui tum erat summo in imperio, dederetur. Roma nuntijs fati garetur) Nuntijs rectè est in manuscriptis, pro quo uulgo mẽdosè, intus legitur. Liuius scribit his temporibus M. Cornelio L. Papirio Coß. crebris mo tibus terræ in agris tecta corruisse, sed hi Consules alijs cadunt in annũ secundũ olymp. 84. Diodoro in tertiũ olymp. 87. Ita iugis & torrida siccitas.) Siccitate plurimũ laboratũ fuisse, A. Cornel. Coßo, T. Quinctio Penno, Coß. An. 325. Liui. li. 4. scribit. Cum Fidenates hostes) Legitur etiam Fidenas hostis: de quo Eutrop. li. 1. An. CCCXV. ab V. C. Fide nates contra Romanos rebellauerunt. Auxiliũ præ-

stabant

stabant his Veientes, et rex Veientium Tolumnius. Coniunxerũt se ijs et Volsci. Plura Liui. li. 4. Aemi lius. III. Dictator) Mam. Aemilius Mamercinus Dictator primũ an. CCCXVI. cum Fidenatibus acer rimè dimicauit, & triumphans in urbem redijt. Idem Dictator tertium, an. CCCXXVII. cum Fide nates iterum rebellarunt, Fidenas urbem cepit atq; excidit. Hæc Liuius li. 4. Domesticas clades) In uulgatis est, domesticæ. nostram lectionem ex libris antiquis acceptam ἀντίθεσις comprobat.

In Caput XIIII.

Quæ hoc capite ab Orosio explicantur, ea ple nius à Iustino ex Trogo cõmemorantur li. 4. Anti quißimos esse in parte Siciliæ Cyclopas Thucydi des initio li. 6. scribit. Lachete & Charœade du cib.) Hi duces extrema æstate anni quinti belli Peloponnesiaci in Siciliam mißi fuerunt, auctore Thucydide li. 3. Apud Diod. li. 12. mendosè χαβρί ας pro Charœade nominatur. Lugubribus indu ti) Pannis, quod uulgo additur, in libris uet. nõ le gitur. Ducibus Nicia & Lamacho.) Tertius dux fuit Alcibiades: sed is nõ ita multò postquã in Siciliã peruenerat, domũ reuocatus, in exiliũ abijt. Thucydides lib. 6. Diod. lib. 13. Plutarchus in Alci biade & Nicia. Vnde historia plenior petenda. Demosthenem & Eurymedonta) δημοσθένην

Universidad de Deusto Biblioteca

τὸν ἀλκιθένους, ὃς εὐρυμέδοντα τὸν θουκλέους. Thucyd. lib. 7. Eurymedon dux primus occiditur) *Ita ex Augustinianorũ libro scripsimus. Nam reliqui ab impreßis nõ discrepant: quomodo in manuscripto nostro Iustino Eurylochi nomen etiã pro Eurymedontis legitur. Notum uerò est ex Thucydidis li. 7. Diodori 13. et Plutar. Nicia, Eurymedontem, qui in dextro cornu curabat, cũ hostes circunuenire uellet, interclusum à suis interijsse.* Vnde cim naues incenduntur) *Ita quidẽ constanter omnes libri Orosij: at apud Iust. à quo hæc desumpta sunt, legitur, Triginta naues, quibus præfuerat, incenduntur. Thucydides & Diod. incendij parati ab hostibus meminerunt, sed de numero nauium, quæ flamma perierint, nihil scribunt.* Naues eorũ relictas CXXX) *Idem numerus est in Iust. Thucydides scribit Atheniensibus reliquas fuisse naues circiter LX. Diod. L. naues relictas ait.* Demosthenes dedecus) *Hac de re alij, præter Iustinum, nihil. Tantũ Plutarchus in Nicia hæc scribit,* αὐτὸς δὲ δημοσθένης σπασαίμενος τὸ ξίφος ἔπληξε μὲν ἑαυτὸν, οὐ μὴν ἀπέθανε, ταχὺ τῶν πολεμίων περιεχόντων καὶ συλλαβόντων. *Id est, Ipse Demosthenes stricto gladio se quidem percußit, uerum non interfecit, subito ab hostibus circumuentus & captus. De morte Demosthenis & Niciæ Timæum diuersa à Thucydide & Philisto tradidisse,*

didisse, ibidem Plutarchus scribit.

In Caput XV.

Quæ hoc capite Orosius narrat, ea præter Iustinum Thucydides lib. 8. Diodorus 13. Plutarchus in Alcibiade. Darius rex Persarum) *Sextus hic Persarum rex fuit, qui Artaxerxi Xerxis filio in regno succeßit.* Tissafernem præfectũ Lydiæ) τισσαφέρνης βασιλεῖ δαρείῳ τῷ ἀρταξέρξου στρατηγὸς ἦν τῶν κάτω. *Tissafernes regis Darij Artaxerxis filij præfectus in ora maritima erat, Thucydides.* Ad Tissafernem in Mediam cõcessit) *Thucydides,* ὑποχωρεῖ δείσας πρὰ τισσαφέρνην, *metu adductus clam se ad Tissafernem confert. Plutarchus,* τισσαφέρνη δὲ τῷ βασιλέως σατράπῃ δοὺς ἑαυτὸν ὑπὲρ ἀσφαλείας εὐθὺς ἦν παρ' αὐτῷ πρῶτος ὁ μέγιστος. *ubi se Tissaferni, ut extra periculum esset, dedit, statim apud eum summum locum obtinuit.*

In Caput XVI.

Summa imperij ad Senatum transfertur) *Quomodo summa imperij ad Senatum quadringentorum hominũ translata fuerit, item de reditu Alcibiadis, copiose Thucydides, Diodorus & Plutarchus locis citatis.* Commisso prœlio) *Duplicem uictoriam describit, unam naualem, alterã terrestrẽ, quas Athenienses ad Cyzicum de Spartanis*

Universidad de Deusto
Biblioteca

veportarunt, duce illorum Mindaro interfecto. Xenophon li. 1. de rebus Græcorum, Diod. li. 13. Plutar. Alcibiade. Lacedæmonij petiere pacem) Legationis de pace Athenas missæ princeps fuit Endius: Athenis uero Cleophon maximè paci impedimento fuit. Lege Diod. Syracusana præsidia) Post Athenienſiũ cladem in Sicilia Aegestæi socij Athenienſium præsi à Selinuntijs et Syracusanis opem à Carthaginienſibus petierũt: hiq; illis præsidiũ cum Annibale Gesconis F. duce miserunt: itaq; Syracusani suos, quos auxilio Lacedæmonijs contra Atheniẽſes miserant, domum reuocarunt. Xenophon et Diod. Sic Alcibiades magni nominis) Magnificũ Alcibiadis reditum in patriã præter Xenophontem, Diodorum & Plutarch. describit Iustinus li. 5. Cyrus eriã filius Darij) Vulgo turpi errore legitur, Cyrus aũt frater Darij. Lysander itaq; Alcibiadis) Hæc clades absente Alcibiade Antiochi, quẽ classi præfecerat, temeritate accepta fuit. Xenop. li. 1. Diod. 13. Plutarc. Alcibiade et Lysandro. Pausanias li. 3. Itaq; statim imbellis manus &c.) Vltimum hoc præliũ nauale inter Lacedæmonios et Atheniẽses bello Peloponneſiaco (q. XXVII. annos duravit) commiſſum fuit ad Aegos flumina, quo Athenienſium classis deleta est: de quo eoſdem auctores conſule, quos modo nominaui. Statuunt urbẽ peregrinis dare) i. peregrinos ciuitate donare. Diod.

ἐπο-

ἐποίησαν πολίτας τοὺς μετοίκους, & τὴν ἄλλων ξένων τοὺς βουλομένους σωφρονίσαντας. Ad Cyprum regem conceſſit Euagoram) Huius loci mendum alij quoq; animaduerterant, ac ſine ullo negotio ex Iuſtino emendari potuit. Xenoph. lib. 2. Κόνων ὅκτω ναυσὶν ἀπέπλευσε πρὸς Εὐαγόραν εἰς κύπρον. Sed ne in re minimè dubia teſtibus uidear uti non neceſſarijs, κόνωνα δὲ πῆς ἂν οἶδεν, ὅτι δυνάστης τῆ πόλεως ὡς Εὐαγόρεν ἦλθε; ut ait Iſocrates in Euagora. In Caput XVII.

Spartani negauerũt) Sic quidem Iuſtin. at Xenophon li. 2. ita, λακεδαιμόνιοι δὲ ἐκέφαλον πόλιν ἑλλωίδα ἀνέσραπον δὲ μέγα ἀγαθὸν ἐργάσαμενοι ἐν τοῖς μεγίσοις κινδύνοις γενομένοις (Sic enim legendũ è uetuſtis, nõ γενομένων ut est impreſsũ.) τῆ ἑλλάδι. Lacedæmonij negarunt ſe Græcam urbẽ, quæ in ſummis Græciæ periculis optimè de illa eſſet merita, euerſuros. Si Piræei portus) Iuſt. Si demiſſa Piræeũ uerſus muri brachia deiecerint. ubi muri brachia uocat, quæ Græci μακρὰ σκέλη, & μακρὰ τείχη. Darij Perſarum regis) Darius non ita multo poſt pacem inter Athenienſes factam mortuus fuit, cum annos XIX. regnaſſet, Diodorus lib. 13. Dionyſius uero, ut idem ſcribit, non tam exulauit, quam in extremum diſcrimen amittendæ tyrannidis uenit. Occiſo Alcibiade) Trogus, cuius ſententiam Oroſius ſequitur,

videtur

Universidad de Deusto
Biblioteca

uidetur ideo scripsisse Alcibiadem à Triginta uiris occisum fuisse, quòd illi, & præcipue Critias, ut est apud Plutarch. Lysandrum impulerint, ut Alcibiadem à Pharnabazo interficiendum curaret. Variæ tamen eius necis causæ commemorantur à Plutarcho & Diodoro li. 14. Viuus incensus est) Plutarchus scribit Alcibiadem in Phrygiæ quodam uico deprehensum ab ijs quibus Pharnabazus hanc cædem madauerat. qui cum ad eum ingredi non auderent, ædibus circumfusi eas incenderũt, Alcibiades sinistrã manum pallio inuoluit, gladioq; districto integer à flamma erupit, & submotis interfectoribus eminus ab ijs telis oppressus est. Sed Ephorus li. 17. ut est apud Diodor. tradidit ædibus incensis ipsum quidem eruptionem tentasse, uerum flamma telisq; impeditum interijsse. Theramenem quoq;) Theramenis præclara mors non tantum à Xenophonte eleganter describitur, sed et à Cicerone Tusc. 1. magnifice laudatur. Thrasybulus vir strenuus.) θρασύβουλος ὁ τυριεὺς ὀνομαζόμενος, ὢν ἀθηναῖος, Diod. Castellum Phylen) Vulgo mendose, phylenen, legitur, sicut apud Isocratem de pace τῶν φυλακὴν καταλαβόντων, Apud Dionem li. 44. οἱ τὴν φυλακὴν καταλαβόντες, pro φυλὴν. Xenophon, φυλὴν χωρίον καταλαμβάνει ἰσχυρὸν. Diodo. κατελάβετο χωρίον τῆς ἀττικῆς ὀνομαζόμενον

μενον φυλήν. ἦν δὲ τὸ φρούριον ὀχυρόν τε σφόδρα, ὃ τῶν ἀθηνῶν ἀπέχον σταδίους ἑκατόν. id est, Occupauit Atticæ castellum Phylen nomine: quod & bene munitum erat, et Athenis aberat millia passuũ fere XIII. Quibus Lysias quoq;) Extant optimi huius Oratoris aliquot orationes: quarum lepidißimã Funebrẽ nos ante annos aliquot auxilio libri manuscripti integrã edidimus, latinamq; una cum Defensione cædis Erathosthenis fecimus. CCCCC milites) Plutar. in Lysia auctor est, ipsum iuuisse Thrasybulũ duobus millibus drachmarũ, scutis ducẽtis, & militib. à se cõductis trecentis. Thrasybulum quoq; ipsum) Hũc conatum exposuerat Diodorus lib. 14. ubi post occupatum Piræeum scribit magnum numerũ exulum ad Thrasybulum confluxisse: ac deinde in Henrici Stephani libro sequitur, φανερὸς μὲν περὶ τινων αἰχμαλωτῶν διαλεξόμενοι. &c. ubi hæc uerba, ἦλθον δὲ ὃ ἀπὸ τῶν τριάκοντα τινες aut his similia desunt. Duo sæuissimi) Critias nimirum & Hippomachus, Xenophon, & Iustinus. Diodorus Critiæ tantum meminit. Thrasybulus clamore consequitur) Hæc Cleocriti præconis uoce pronũtiata fuisse Xenophon scribit. Amnestiam) ἀμνηστίαν. Valerius M. li. 4. ca. 1. de Thrasybulo, Plebis scitum interposuit, ne qua præteritarũ rerum mentio fieret

Hæc

Universidad de Deusto Biblioteca

Hæc obliuio, quàm Athenienses ἀμνηστίαν uocant, &c. Hinc Plutarchus in ciuilibus præceptis scitum illud Atheniensium uocat τὸ τῆς ἀμνηστίας ψήφισμα. Hoc Græcum uerbum usurpauit M. Tullius, cum post cædem C. Iulij Cæsaris omnem memoriam discordiarũ obliuione sempiterna delendã censuit Philip. 1. Hinc Paterculus lib. 2. Et illud decreti Atheniensium celeberrimi exemplum relatum à Cicerone obliuionis præteritarum rerum decreto patrum comprobatũ est. Vopiscus in Aureliano, Amnestia etiam sub eo delictorum publicorum decreta est de exemplo Atheniensium. cuius rei etiam Tullius in Philippicis meminit. Hæc ideo pluribus, quod uideam esse qui affirment, uerbum illud, quod Cicero usurpauit, esse non, ἀμνηστίαν, sed, μὴ μνησικακεῖν. Socrates ille) Socrates ab Anyto & Melito impietatis accusatus, & condemnatus uenenum bibit anno primo Olympiadis XCV. Laertius lib. 2. & Diodor. 14. Concordia minimas res crescere) Sententia Sallustiana ex Iugurthino.

In Caput XVIII.

Bellum hoc inter duos fratres Cyrum et Artaxerxem gestum Xenophon eius particeps & socius septem libris κύρου ἀνάβασεως descripsit: quos bene latinos fecit doctissimus Romulus Amasæus. De eodem Diodorus lib. 14. & Plutarchus in Artaxerxe.

Quis

Quis enim cladem) παρῳδία Virgiliana è lib. 2. Aeneid. His deinde temporibus) Hic terræmotus accidit an. tertio Olymp. XXCVIII. anno quinto belli Peloponnesiaci. de quo Diod. li. 12. τηλικούτους δὲ συνέβη τοὺς σεισμοὺς γενέσθαι καὶ πολλὰ μέρη τῆς ἑλλάδος, ὥστε τὸν πόλεις πνὰς ἐπιθαλαττίους ἐπικλύσαι τὴν θαλατταν διαφθεῖραι, ὡς καὶ τὴν λοκρίδα χερσονήσου καθεστώσης ῥῆξαι μὲν τὸν ἰσθμὸν, ποιῆσαι δὲ νῆσον τὴν ὀνομαζομένην ἀταλαντην. id est, Tum in plerisq; Græciæ partibus terra ita mouit, ut non nullas urbes maritimas super infusa maria obruerint, & Locridis latus, in quo Atalante oppidum in mare proiectum continenti adhærebat, maris impetu abscissum in insulam abierit.

In Caput XIX.

Anno ab V. C. CCCLV) Cuspinianus uult in hoc numero errorem inesse. quem ego, qui puto Orosium respexisse non tempus cœptæ obsidionis Veiorum, sed captæ urbis, contra fidem librorũ mutare nolui. Sigonio, cuius diligentiam in perficiendis Fastis admiramur, annus captæ urbis Veiorum est post R. cond. CCCLVII. De Veiorũ obsidione et expugnatione copiosè Liu. lib. 5. Camilli exilium) M. Furius Camillus, die dicta ab L. Appuleio

Tribunopl.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Tribunopl. ob prædam Veientanam iniquè diuisam, in exilium abijt quinto anno post quàm Veios cepe-rat, Liuius & Plutarchus in Camillo. Vrbem Clu sini, quæ nunc Tuscia.) Orosio hic suam lectio-nem reddidimus. Verum hoc oppidũ ab alijs Clusi-um, oppidanos Clusinos dici, notius est, quàm ut sit admonendum. Fabius cum exercitu Consul.) Nullus Fabius hoc tempore Consul fuit: sed eo anno, quo Roma capta est, tres Fabij Tribuni militũ Con-sulari potestate fuerunt, Liuius lib. 5. Diodor. 14. Plutarchus in Camillo. Testatur hanc Fabij cla dem.) Eodem die, nempe XV. K. Sext. utraque clades accepta fuit, isq; dies à posteriore Alien sis dictus est, Liuius lib. 6. Plutar. in Camillo, Tacitus lib. 18. Seruius in VII. Aeneid. Et vndique per impedita.) Lectionem illam, quam hic Gerardus Bolsuinge in margine asscripsit, nos in antiquis non inuenimus: sed quod in illis sine ulla differentia le-gitur, nos bona fide descripsimus. Hinc illis mu-tare sedes.) Intelligit consilium migrandi Veios: quo de Liuius libro quinto extremo. Illa sex men sibus delæuiens.) Plutarchus Romam septem mensibus in Gallorum potestate fuisse, his uerbis in Camillo scribit, οὕτω μὲν ἡ Ῥώμη παλόφρις ἅλφι, καὶ παλαιόδρομος ὠθη, μῖας ἐπὶ σὺν πάν τας ἐπὶ τοῖς βαρβάροις γενομένη.

Pauli

PAVLI OROSII
ADVERSVS PAGANOS HISTORIARVM LIBER III.

PRAEFATIO.

ET superiore iam libro contestatus sum, & nunc necessarie repeto, secundum præceptum tuum de anteactis conflictationibus sæculi, nec omnia nec per omnia posse quæ gesta, & sicut gesta sunt explicari, quoniam magna atque innumera copiosissimè à plurimis scripta sunt. Scriptores autem etsi non easdem causas, easdem tamen res habuere propositas: quippe cum illi bella, nos bellorum miserias euoluamus. Præterea ex hac ipsa, de qua queror, abundantia, angustia oritur mihi, & concludit me solicitudo nodosior. Si enim aliqua studio breuitatis omitto, putabuntur aut mihi nunc defuisse, aut in illo tunc tempore non fuisse. Si vero significare cuncta, nec exprimere studens, compendiosa breuitate succingo, obscura faciam: & ita apud plerosque erunt dubia, vt nec dicta videantur: maxime cum è contrario nos vim rerum, nõ imaginem commendare curemus. Breuitas autẽ atq; ob- * dictas

K scuritas

Universidad de Deusto
Biblioteca

scuritas, immò vt est semper obscura breuitas, etsi cognoscendi imaginem præfert, aufert tamen intelligẽdi vigorem. Sed ego cum vtrumque vitandum sciam, vtrunq; faciam, vt quocunq; modo alterutra tẽperentur, si nec multa prętermissa, nec multum constricta videantur.

De pace iussu Artaxerxis regis per Græciam facta, decq; uarijs bellis ante illam pacem à Lacedæmonijs cum rege & Thebani gestis, ubi de Conone

CAPVT I.

ANno ab vrbe condita CCC. LXIIII. quem annum sicut grauissimum propter ignotam sibi captiuitatem Roma persensit, ita magnificum propter insolitam pacem Græcia habuit. Eo siquidem tempore quo Galli Romam captam incensamque tenuerunt ac uendiderunt, Artaxerxes rex Persarum discedere ab armis & quiescere in pace vniuersam Græciam per legatos præcepit, denuncians contradictorem pacis, bello impetendũ: quem ita iubẽtem potuissent vtique Græci tam constanter contemnere, quàm fortiter sæpe viceruntnisi porrectam vndecunque occasionem, quàm auidè desiderauerant, tam libenter haurissent. ostenderunt enim quàm ægre admisere illa quæ eatenus gesserunt, quæ tam facile indigna etiam conditione deposuerunt: nam quid

quid tam indignum liberis & fortibus viris, quàm longe remoti, sæpe etiam victi adhuc hostis, & deinde minitantis imperio arma deponere, pacique seruire, si non ipso tantum annuntiatæ pacis sono per corda cunctorũ ægra belli tabuisset intentio: & post diuturnas laborum vigilias oscitantes ac stupefactos quies inopinata laxasset, priusquam ipsam quietem voluntas pacta componeret? Vnde autem tanta fatigatio, omnium per totam Græciam populorum corda corporaq; oppreserit, quæ esse sos animos ignoto acquiescere otio tam facile persuasit, quàm breuissime ostendam. Lacedæmonij, vtpote homines & Græci homines, quò plura habebant, eò ampliora cupientes, postquàm Atheniensium potiti sunt, vniuersam Asiam spe dominationis hauserunt. Itaque toti orienti bellum mouentes, Dercyllidam ducem in hanc militiam legunt: qui cum sibi aduersus duos potentissimos Artaxerxis Persarum regis præfectos, Pharnabazum & Tissafernem, pugnandum videret, prouiso ad tempus consilio, vt pondus geminæ congressionis eluderet, vnum denuntiato bello aperit, alterum pacta pace suspendit. Pharnabazus Tissafernem apud Artaxerxem, communem tunc regem defert vt

Universidad de Deusto
Biblioteca

proditorem, præsertim qui cum hoste belli tempore de fœderis conditione pepigisset: hortaturque regem vt in locum eius Cononem Athenienſem virum, qui tunc forte apud Cyprum exulabat, ducem nauali bello cõstituat. Acceptis igitur quingentis argenti talentis, Conon per Pharnabazum euocatur, classique præficitur: quibus compertis, Lacedæmonij & ipsi auxilia naualis belli, à rege Ægypti Hecynione per legatos petunt: à quo centum instructas triremes & sexcenta millia modiũm frumenti acceperunt: à socijs etiam vndique magna contraxere subsidia. Cui militiæ consensu omnium, Ageſilaum ducẽ decreuerunt, virum pede claudum, sed qui in difficillimo rerum statu mallent sibi regẽ claudicare quàm regnum. Raro vnquam ita pares omni industria duces in vnum coiere bellum, qui acerbissimis inuicem prælijs fatigati, & multo sanguine obliti, velut inuicti ab alterutro recesserunt. Igitur Conon accepto iterum per se ipsum à rege magno stipendio, reuersus ad classem, inuadit hostiles agros, turres, castella, cæteraq; præsidia expugnat: & veluti effusa tempestas, quacumque incubuit, cuncta prosternit. Lacedæmonij vero domesticis malis circumuenti, externis inhiare desistunt, abijciuntque

untque spem dominationis, imminente periculo seruitutis. Ageſilaum, quem cum exercitu in Asiam miserant, ad subsidium patriæ reuocant. Interea Pisander dux apud Spartam, per Ageſilaum regem relictus, maximam munitamque classem tunc instruxerat, motus æmulatione virtutis Ageſilai, vt illo pedestrem expeditionem agitante, ipse quoque nauali discursu oram maritimam peruagaretur. Conon vero susceptο negocio, duplicem curam impendebat, debens socijs solicitudinem, patriæ fidem: vt huic exhiberet naturam, illis præberet industriam: in hoc propẽsior ciuibus, quod quieti libertatique eorum alieni sanguinis dispendium impenderet, & pugnaret aduersus insolentissimos hostes periculo regis, præmio patriæ. Conserunt itaque nauale certamen Persæ Conone, Spartani Pisandro duce: milites, remiges, ipsique ductores vno pariter in mutuam cædem ardore rapiuntur. Magnitudine atque atrocitate belli istius inclinatus, ex hoc semper in posterum Lacedæmoniorum status proruit. Namque ex illo fluere, ac retro sublapsa referri spes Spartanorum visa est, donec assurgendo ægre ac miserè recidendo confecta & potestate careret, & nomine. Athenienſibus vero hęc eadem pugna initium

recuperandæ potentiæ, ſicut Lacedæmonijs amittendæ, fuit. Primi igitur Thebani, auxilio Athenienſium fulti, ſuperiore clade ſaucios ac trepidos aggrediuntur, multa animati fiducia propter virtutem atq; induſtriam Epaminondæ ducis ſui, cum quo ſibi facile obtinere poſſe imperium totius Græciæ videbantur. Fit itaq; terreſtre prælium, Thebanis minimo negocio vincentibus. Vincitur etiam hoc conflictu Lyſander & occiditur. Pauſanias quoque dux alter Lacedæmoniorum, in ſimulatus proditionis, in exilium truditur. Thebani autem victoria potiti, collecta vniuerſi exercitus manu, Spartã contendunt, putantes ſe vacuam præſidio ciuitatem, nullo intraturos negocio, cuius iam omnes penè copias cum ipſo rege deleſſent, atque ab omnibus ſocijs deſtitutos viderent. Lacedæmonij periculo ciuitatis impulſi, habito inexercitati militis qualicunq; delectu, obuiam hoſti procedunt. Sed victis ſemel, aduerſus victores obſiſtendi nec virtus nec animus erat. Cum igitur cædes vniuſtantum penè partis ageretur, repente rex Ageſilaus accerſitus ex Aſia, improuiſus bello ſuperuenit: Thebanos iam ſucceſſu duplicis victoriæ lætiores ſegnioreſque aggreditur: nec difficilè ſuperat, maxime cum

cum adhuc apud ipſum penè integræ vires haberentur. Ipſe tamen Ageſilaus grauiter vulneratur. At vero Athenienſes, cum compe riſſent inſperata Lacedæmonios victoria ſub leuatos, priſtinæ ſeruitutis, de qua tunc reſpirare vix cœperant, trepidi metu, exercitum contrahunt, eumque Bœotijs in auxilium adiungunt, commiſſum Iphicrati duci: qui adoleſcens admodum, vix dum annos viginti natus, infirmitatem ætatis maturitate animi muniebat. Conon quoq; vir quidem Athenienſis, dux autem Perſici exercitus, audito Ageſilai reditu, ad populandos Lacedæmoniorum agros reuertitur. Ita Spartani ſtrepitu circunſonantium vndiq; hoſtium clauſi atq; exteriti, vltima propemodum deſperatione tabuerunt. Sed Conon poſtquam vaſta hoſtilis ſoli populatione ſatiatus eſt, Athenas pergit, in maximo gaudio ciuium ipſe triſtis: quippe cum videret vrbem populo quondam cultuq; ornatiſſimam, nunc miſerabili ruinarum ac deſolationis ſqualore confectam. Itaque magnum pietatis miſerationiſq; monimentum in reparatione eius operatus eſt. Namq; eam à Lacedæmonijs exinanitam, Lacedæmoniorum prædis repleuit. Perſis incẽdentibus concrematam, Perſis ædificantibus reformauit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Interea Artaxerxes rex Perſarum, ſicut principio dictum eſt, vniuerſis Græciæ populis per legatos, vt ab armis diſcederent, & paci acquieſcerent, imperauit: non quod miſericorditer feſſis conſuleret, ſed ne illo in Ægypto bellis occupato, aliqua in regnum ſuum tentaretur irruptio.

De Lacedæmoniorum offenſione in Arcadia, victoria Thebanorum, Epaminondæ morte cum epilogo dictorum.

CAPVT II.

CVnctis igitur Græcis optatiſſima quiete reſolutis, domeſticoque otio torpentibus, Lacedæmonij inquieti magis quàm ſtrenui, & furore potius quàm virtute intolerabiles, poſt bella depoſita tentant furta bellorum. Nam ſpeculati abſentiam Arcadum, caſtellum eorum repetina irruptione perfringunt. Arcades vero exciti iniuria, iuncto ſibi Thebanorum auxilio, amiſſa furto, bello repetunt. In eo prælio Archidamus dux Lacedæmoniorum vulneratus, cum etiam cædi ſuos iam vt victos videret, occiſorum corpora per
» præconem ad ſepulturam poſcit: quod ſignũ
» victoriæ traditæ inter Græcos haberi ſolet.
» Thebani autem hac confeſſione contenti, dato parcendi ſigno, finem dedere certamini.

Paucis

Paucis deinde interuenientibus induciarum diebus, Lacedæmonijs ad alia bella conuerſis, Thebani cum Epaminonda duce, de inuadenda Lacedæmonia quaſi ſecura & deſtituta, cepere fiduciam. Taciti, intempeſta nocte, Lacedæmonem veniunt: ſed non ita incautam vel indefenſam ſicut rebantur, offendunt. Armati enim ſenes cum reliqua turba imbellis ætatis, præcognito aduentu hoſtium, in ipſis ſe portarum anguſtijs obiecerunt, & aduerſus quindecim millia militum, vix centum confecti æuo homines proruperunt. His itaq; tantam belli molem ſuſtinentibus, iuuentus ſuperueniens, congredi aduerſus Thebanos aperto certamine inuncta̅ter decreuit. Commiſſo prælio, cum Lacedæmonij vincerentur, repente Epaminondas dux Thebanorum incautius dimicans vulneratur. Quare dum his ex dolore metus, illis ex gaudio ſtupor naſcitur, veluti ex conſenſu tacito vtrinque diſceſſum eſt. Epaminondas autem grauiter ſaucius, cum de victoria ſuorum comperiſſet, ſcutumq; exoſculatus eſſet, remota manu quę vulnus occluſerat, egreſſum ſanguinis ac mortis patefecit introitum: cuius mortem ſic Thebanorum perditio ſubſecuta eſt, vt non perdidiſſe ducem, ſed ipſi cum eo tunc periſſe viderentur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

derentur. Contexui indigeſtę hiſtoriæ inextricabilem cratē atq; incertos bellorū orbes huc atq; illuc lymphatico furore geſtorum vetibis è veſtigio ſecutus implicui: quoniam tanto (vt video) inordinatius ſcripſi, quanto magis ordinem cuſtodiui. Improba dominandi Lacedæmoniorum cupiditas, quantis populis, qua libus vrbibus, quibus prouincijs, cuiuſmodi odiorum motus, quantas cauſas certaminum ſuſcitarit, quis vel numero, vel ordine, vel ratione diſponat? cum ipſi quoque non plus afflicti bellis quàm bellorum confuſione referātur: ſiquidē tracto per aliquot ętates hoc continuo bello, Athenienſes, Lacedæmonij, Arcades, Bœotij, Thebani, poſtremo Græcia, Aſia, Perſis, atque Ægyptus cum Lybia, inſuliſque maximis, nauales ſimul pedeſtreſque conflictus indiſcreteris egere diſcurſibus. Referre cæſa hominum millia non poſſem, etiam ſi bella numerarem. At nunc increpet hæc tempora, atque illa collaudet, quicunque neſcit hoſce omnes iſtarum vrbium prouinciarumq; populos, ita nunc in ſolis ludis ac theatris conſeneſcere, ſicuti tunc in caſtris maxime prœliiſque ſæuiſſe. Florentiſſima illa, & totius tunc imperium orientis affectans Lacedæmoniorum ciuitas, vix centum habere potuit ſenes; ita

ita inceſſabilibus circunuenta malis, immaturas miſerè expendebat ætates: & queruntur nunc homines, quorum refertæ pueris & ſenibus ciuitates, ſecura iuuenum peregrinatione ditantur, pacificiſque exercitijs ſtipendia domeſticæ voluptatis acquirunt? niſi forte (vt aſſolent humanæ mutabilitati omnia ſordere præſentia) nouitates rerum actu auditq; prurientibus ipſa etiam vita faſtidio eſt.

Terræmotus Achaiæ collatus cum Conſtantinopolitano. Romani ciuitates aliquot capiūt.

CAPVT III.

ANno ab vrbe condita CCCLXXVI. ſæuiſſimo terræmotu Achaia vniuerſa concuſſa eſt, & duæ tunc ciuitates, id eſt, Bura & Helice, abruptis locorum hiatibus deuoratæ ſunt. At ego nunc è contrario poteram ſimilia in diebus noſtris apud Conſtantinopolim, æque modo principem gentium, prædicta & facta, ſed non perfecta narrare, cum poſt terribilem denuntiationem conſcientiamq; mali ſui præſciam, ſubter commota funditus terra tremeret, & deſuper fuſa cælitus flamma penderet, donec orationibus Arcadij principis & populi Chriſtiani, præſen

tem

tem perditionem deus exoratus auerteret: probans se solum esse & conseruatorem humilium, & punitorem malorum. Sed hæc vt commemorata sint magis quàm explicata, verecundiæ concesserim, vt & qui scit, recolat, & qui nescit, inquirat. Interea Romani, qui per septuaginta annos ab vrbe Volscorum, prę terea Falisscorum, Aequorum, & Sutrinorum, subacti & attriti assiduis bellis conficiebantur, tandem in supra scriptis diebus Camillo duce eadem cepere ciuitates, & rediuiuo finem dedere certamini. Prænestinos etiam eodem tempore, qui vsque ad portam Romæ bellando & cædendo peruenerant, ad flumen Aliam T. Quinctio pugnante, vicerunt.

De pestilentia grauissima, eiusq; expiatione.

CAPVT IIII.

ANno ab vrbe condita CCCLXXX IIII. L. Genucio, & Q. Seruilio Consulibus, ingens vniuersam Romam pestilentia corripuit: non (vt assolet) plus minusue solito temporum turbata temperies, hoc est, aut intempestiua siccitas hiemis, aut repentinus calor veris, aut incongruus humor æstatis, vel autumni diuitis indigesta illecebra, in si per etiam expirata de Calabris saltibus aura

aura corrumpens, repentinos acutarum infirmitatum afferret transcursus, sed grauis diuturnaque in nullo dispar sexu, in nulla ætate dissimilis, generali cunctos per biennium iugiter tabe confecit: vt etiam quos non egit in mortem, turpi macie exinanitos afflictosque dimiserit. Conquerentur hoc (vt arbitror) loco obtrectatores temporis Christiani, si forte silentio prætexerim, quibus tũc cerimonijs Romani placauerint deos, & sedauerint morbos, cum pestilentia in dies crudesceret. Auctores suasere pontifices, vt ludi scænici dijs expetentibus ederentur: & ita pro depellenda temporali peste corporum accersitus est perpetuus morbus animarũ. Vbi nunc quidem mihi iste doloris atque increpationis locus est, sed in quo iam reuerentia tua studium sapientiæ & veritatis exercuit, mihi super eo audere fas non est. Commonuisse me satis sit, & ex qualibet intentione lectorem ad illius lectionis plenitudinem remisisse.

Ingens terræ hiatus medio Romæ apparuit, quem Marcus Curtius præcipitio sui auertit.

CAPVT V.

SEquitur hanc miseram luem, miserioremque eius expiationem proximo anno satis triste

triſtiſte ptodigium. Repente ſiquidem medio vrbis terra diſſiluit, vaſtoq; præruptè hiantia ſubito inferna patuerunt. Manebat diu ad ſpectaculum terroremq; cunctorum patenti voragine impudens ſpecus, nefariamque viri hominis ſepulturã dijs interpretibus expetebat. Satis fecit improbis faucibus præcipitio ſui Marcus Curtius, vir eques armatus: iniecitque crudeli terræ inopinatam ſacietatem, cui parum eſſet, quod ex tãta peſtilentia mortuos per ſepulchra ſuſciperet, niſi etiam viuos ſciſſa ſorberet.

Gallorum ingentem multitudinem Romani ſternunt ac fugant. Tuſci ſuperantur. Galli tertio irruentes trucidantur.

CAPVT. VI.

ANno ab vrbe condita CCCLXXXVIII. iterum terribilis Gallorum inundatio iuxta Anienem fluuium, ad quartum ab vrbe lapidem conſedit, facile ſine dubio, pondere multitudinis & alacritate virtutis, perturbatam occupatura ciuitatem, niſi otio & lentitudine torpuiſſet: vbi atrociſſimam pugnam Manlius Torquatus ſingulariter inchoauit, T. Quinctius Dictator cruentiſſima congreſſione confecit. Fugati ex hoc prælio plurimi

rimi Galli, inſtauratis iterum copijs in bellum ruentes, à C. Sulpicio Dictatore ſuperati ſunt. Poſt paululum quoque Tuſcorum pugna ſub C. Marcio conſecuta eſt: vbi coniici datur, quantum hominum cæſum ſit, quando octo millia ſunt capta Tuſcorum.

Tertia autem in iſdem diebus Galli ſe in prædam per maritima loca, ſubiectoſque eam pos ab Albanis montibus diffuderunt: aduerſum quos nouo militum delectu habito, conſcriptiſque legionibus decem, ſexaginta millia Romanorũ, negatis ſibi Latinorum auxilijs, proceſſerunt. Confecit hanc pugnam M. Valerius, auxiliante coruo alite, vnde poſtea Coruinus eſt dictus. Occiſo enim prouocatore Gallo, hoſtes territi, ſparſimque fugientes, grauiter trucidati ſunt.

Fœdus Romanorum cum Carthaginienſibus complurium malorum cauſa. Inter alia mira, ueris lapidibus pluit. Alexander Magnus naſcitur. Rex perſarum Iudæos captiuos abducit.

CAPVT. VII.

NVmerandum etiam inter mala cenſeo, primum illud * ictum cum Carthaginienſibus fœdus, quod iiſdem temporibus fuit, præſer

* initum

Universidad de Deusto
Biblioteca

præſertim ex quo tam grauia orta ſunt mala, vt ex in cæpiſſe videantur. Anno ſiquidem ab vrbe condita CCCCII. legati à Carthagine Romam miſſi ſunt, fœduſque pepigerunt. Quem ingreſſum Carthaginienſium in Italiam malorum grandinem ſecuturam, continuarumque miſeriarum tenebras iuges, hiſtoriarum fides, locorumque infamia, & abominatio dierum, quibus ea geſta ſunt, proteſtantur. Tunc etiam nox vſque ad plurimam diei partē tendi viſa eſt: & ſaxea de nubibus grando deſcendens, veris terram lapidibus verberauit. Quibus diebus etiam Alexander Magnus, magnus vere ille gurges miſeriarum, atque atrociſſimus turbo totius orientis eſt natus. Tunc etiam Ochus, qui & Artaxerxes, poſt tranſactum in Ægypto maximum diuturnumq; bellum plurimos Iudæorum in tranſmigrationem egit, atque in Hyrcania ad Caſpium mare habitare præcepit: quos ibi vſque in hodiernum diem ampliſſimis generis ſui incrementis conſiſtere, atque exinde quandoque erupturos, opinio eſt. Cuius etiam belli tempeſtate, tranſcurrens & Sidonem opulentiſſimam Phœnicis prouinciæ vrbem deleuit: & Ægyptum quamuis prius victam, tunc tamen ſubactam, comminutamq; ferro,

ferro, Perſarum ſubiecit imperio.

Breuiter comprehendit ſequentium bellorum à Romanis geſtorum clades: & de Iani portis clauſis

CAPVT VIII.

IAm hinc ſtatim à Romanis aduerſum Samnitas, gentem opibus armiſque validā, pro Campanis & Sidicinis bella ſuſcepta ſunt. Samniticum bellū ancipiti ſtatu geſtum, Pyrrhus vel maximus Romani nominis hoſtis, excepit. Pyrrhi bellum mox punicum conſecutum eſt: & quamuis nunquam poſt mortem Numæ à bellorum cladibus fuiſſe ceſſatum, ſemel patentes Iani portæ indicent, ex eo tamen, veluti per meridiem, toto impreſſus cælo malorum feruor incanduit. Porro autem inchoato ſemel bello Punico vtrum aliquando bella, cædes, ruinæ atque omnia infandarum mortium genera, niſi Cæſare Auguſto imperante ceſſauerint, inquirat, inueniat, prodat, quiſquis infamanda Chriſtiana tempora putat. Abſque illo tamen, inter bella Punica vnius anni, veluti auis præteruolantis excurſu, Romani propter Iani portas clauſas inter febres morboſque reipub. adhuc breuiſſimo pacis ſigno, velut tenuiſſimo aquæ gelidæ hauſtu illecti ſunt, vt in peius recale-

Universidad de Deusto
Biblioteca

scentes, multo gratius vehementiusque afflictarentur. At vero si indubitatissime constat, sub Augusto primum Cæsare, post *partam pacem vniuersarum terrarũ orbem positis armis, abolitisq; discordijs, generali pace & noua quiete compositum, Romanis paruisse legibus, Romana iura quàm propria arma maluisse, spretisque ducibus suis, iudices elegisse Romanos: postremo omnibus gentibus, cunctisque prouincijs, innumeris ciuitatibus, infinitis populis, totis terris vnam fuisse voluntatem, libero honestoque studio inseruire paci, atque in commune consulere: quod prius ne vna quidem ciuitas, vnúsue populus ciuium, vel quod maius est, vna domus fratrum iugiter habere potuisset: quod si etiam cum imperante Cæsare ista prouenerint, in ipso imperio Cæsaris illuxisse ortum in hoc mundo domini nostri Iesu Christi, liquidissima probatione est manifestum, inuiti licet illi, quos in blasphemiam vrget inuidia, cognoscere faterique coguntur, pacem istam totius mundi & tranquillissimam serenitatem non magnitudine Cæsaris, sed potestate filij dei, qui in diebus Cæsaris apparuit, extitisse, nec vnius vrbis imperatori, sed creatori orbis vniuersi, orbem ipsum generali cognitione paruisse; qui sicut sol oriens diem luce

*parthicam

luce perfundit, ita aduenies misericorditer, extenta mundum pace vestierit. Quod plenius cum ad ipsum perficiente domino ventum fuerit, proferemus.

Romani Latinis bellum inferunt. Manlius Torquatus filium occidit. Minucia Vestalis uirgo incesti damnata. CAPVT IX.

IGitur anno ab vrbe condita CCCCIX. Romani bellum Latinis rebellantibus intulerunt, Manlio Torquato, & Decio Mure consulibus: in quo bello vnus consul interfectus est, alter extitit parricida. Manlius enim Torquatus filium suum, iuuenem victorem, interfectoremque Metij Tuscani nobilis equitis, & tum præcipue prouocantis atque insultantis hostis occidit. Alius vero consul, cum iterato conflictu illud cornu cui præerat, cædi atque affligi videret, in confertissimos hostes sponte prolapsus, occubuit. Manlius quamuis victor, occursum tamen nobilium iuuenum Romanorum, qui legitime exhiberi solet, triumphans parricida nõ meruit. Anno aũt post hunc subsequente Minucia virgo Vestalis ob admissum incestum damnata est, viuaq; obruta in campo, qui nunc Sceleratus vocatur.

Permultæ matronæ Romanæ ueneficij accusatæ & damnatæ sunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT X.

AT vero paruo exin tempore interiecto, horreſco referre quod geſtum eſt: nam Claudio Marcello & Valerio Flacco conſulibus, incredibili rabie & amore ſcelerum Romanæ matronæ exarſerunt. Erat vtique fœdus ille ac peſtilens annus, inſlictæque iam vndique cateruatim ſtrages egerebantur, & adhuc tamen penes omnes de corrupto aëre ſimplex credulitas erat, cum exiſtente quadam ancilla indice & conuincente, primum multæ matronæ vt biberent, quæ coxerant venena, compulſæ: deinde ſimul vt hauſere, conſumptæ ſunt. Tanta autem multitudo fuit matronarum in his facinoribus conſciarum, vt trecentæ ſeptuaginta damnatæ ex illis ſimul fuiſſe referantur.

Alexander rex Epirotarum à Samnitibus victus & occiſus eſt. Caput XI.

ANno ab vrbe condita CCCCXXII. Alexander rex Epirotarum, Alexandri illius magni auunculus, traiectis in Italiam copijs cum bellum aduerſus Romanos pararet, & circa finitimas Romæ vrbes firmare vires exercitus ſui, auxiliaq; vel ſibi acquirere vel hoſtibus ſubtrahere ſtudẽs belli exerceretur, à Samnitibus, qui Lucanæ genti ſuffragabantur,

tur, maximo bello in Lucania victus atq; occiſus eſt. Sed quoniam aliquantum Romanas clades recenſendo progreſſus ſum, vel Alexandri iſtius mentione commonitus, de Philippo Macedonum rege qui Olympiadem huius Alexandri Epirotæ ſororem vxorem habuit, ex qua Alexandrum Magnum genuit, pauciſſimis annis retro repetitis, magna paruis, in quantum potero colligam.

Philippi regis Macedoniæ res geſtæ, & quas gentes ſeu vrbes ſubegerit. Caput XII.

ANno ab vrbe condita CCCC. Philippus Amyntæ filius, Alexandri pater, regnum Macedonum adeptus, viginti quinque annis tenuit: quibus hos omnes acerbitatum a ceruos cunctaſq; malorum moles ſtruxit. Hic primum ab Alexandro fratre obſes Thebanis datus, per triennium apud Epaminondam ſtrenuiſſimum imperatorem, & ſummum philoſophum eruditus eſt. Ipſo autem Alexandro ſcelere Eurydices matris occiſo, quamuis ea iam commiſſo adulterio, & altero primum filio interfecto, filiaque viduata, generi nuptias mariti morte pepigiſſet, compulſus à populo regnum, quod paruo occiſi fratris filio tuebatur, ſuſcepit, qui cum foris concurſu exurgentium vndique hoſtium, domi autem deprehenſarum

Universidad de Deusto
Biblioteca

sarum sæpe insidiarum metu fatigaretur, primum bellum cum Athenienſibus geſſit. Quibus victis, arma ad Illyrios tranſtulit, multiſq; millibus hoſtium trucidatis, Lariſſam vrbem nobiliſſimam cepit. Inde Theſſaliam non magis amore victoriæ, quàm ambitione habendorum equitum Theſſalorum, quorum robur vt exercitui ſuo admiſceret, inuaſit. Ita Theſſalis ex improuiſo præoccupatis atque in poteſtatem redactis, iungendo equitum peditumque fortiſſimas turmas & copias, inuictiſſimum fecit exercitum. Igitur victis Athenienſibus, ſubiectiſque Theſſalis, Olympiadem Arubæ regis Moloſſorum ſororem duxit vxorem. Qui Aruba cum per hoc quod ſocietatem Macedonũ affinitate regis paciſcebatur, imperiũ ſuum ſe dilataturum putaret, per hoc deceptus amiſit, priuatuſque in exilio conſenuit. Deinde Philippus cum Methonam vrbem oppugnaret, ictu ſagittæ oculum perdidit. Ipſam vero vrbem mox expugnauit & cepit. Exin Græciam totam prope, conſilijs præuentam, viribus domuit. Quippe Græciæ ciuitates, dum imperare ſingulæ cupiunt, imperium omnes perdiderunt: & dum in mutuum exitiũ ſine modo ruunt, omnibus perire, quod ſingulę amitterent, oppreſſæ demum ſeruienteſq;

teſque ſenſerunt: quarum dum inſanas concuſſationes Philippus veluti è ſpecula obſeruaret, auxiliumque ſemper inferioribus ſuggerendo, contentiones, bellorum fomites, callidus doli artifex foueret, victos ſibi pariter victoreſque ſubiecit. Huic autem ad obtinendam totius Græciæ dominationem, immoderata Thebanorũ dominatio facultatem dedit, qui victos Lacedæmonios ac Phocenſes, cædibus etiam rapiniſque confectos, cum inſuper in communi Græciæ concilio tanta pecuniæ multa onerauiſſent, quantam illi ſoluere nullo modo poſſent, ad arma confugere coegerunt. Itaq; Phocenſes & Philomelo duce & auxilijs Lacedæmoniorum Athenienſiumq; fulti, commiſſa pugna hoſtibuſq; fugatis, Thebanorum caſtra ceperunt. Sequenti prœlio inter immenſas vtriuſq; populi ſtrages Philomelus occiſus eſt: in cuius locum Phocenſes Onomarchum ducem creauerunt. Porrò autem Thebani & Theſſali omiſſo delectu ciuium, Philippũ Macedoniæ regem, quem hoſtem prius repellere laborabant, vltro ſibi ducem expetiuerunt. Commiſſo prœlio, & Phocenſibus penè ad internecionem cæſis, victoria ad Philippum conceſſit. Sed Athenienſes audito belli euentu, ne Philippus tranſiret in Græciam, anguſtias

Universidad de Deusto
Biblioteca

Thermopylarum pari ratione, sicut aduentan eibus antea Persis, occupauere. Igitur Philippus vbi excluſum ſe ab ingreſſu Græciæ, præſtructis Thermopylis videt, paratum in hoſtes bellum, vertit in ſocios: nam ciuitates quarum paulò ante dux fuerat ad gratulandum ac ſuſcipiendum patentes, hoſtiliter inuadit, crudeliter diripit: omniq́ue ſocietatis conſcientia penitus abolita, coniuges liberoſq́ue omnium ſub corona vendidit, templa quoque vniuerſa ſubuertit, ſpoliauitq́; nectamen vnquam per viginti quinque annos quaſi iratis dijs victus eſt. Poſt hæc in Cappadociam tranſijt, ibiq́; bellum pari perfidia geſſit, captos per dolum finitimos reges interfecit, totamq́; Cappadociam imperio Macedoniæ ſubdidit. Inde poſt cędes, incędia depręda tioneſq́; in ſocijs vrbibus geſtas, parricidia in fratres conuertit, quos patri ex nouerca genitos cũ cohęredes regni vereretur, interficere aggreſſus eſt. Cũ aũt vnũ ex his occidiſſet, duo Olynthiũ confugerunt: quã mox Philippus hoſtiliter aggreſſus vrbem antiquiſſimam & florentiſſimã, cędibus ac ſanguine repletã, opibus, hominibuſq́; vacuauit, abſtractos etiã fratres ſupplicio & neci dedit.

Dein cum excidio ſociorum & parricidio fratrũ elatus, licere ſibi omnia, quæ cogitauiſſet

ſet putaret, auraria loca in Theſſalia, & argẽti metalla in Thracia inuaſit: ac ne quod ius vel fas inuiolatum prætermitteret, præoccupato mari & claſſe diſperſa, piraticam quoque exercere inſtituit. Præterea cum eum fratres duo Thraciæ reges, de regni terminis ambigentes, iudicem ex conſenſu præoptauiſſent, Philippus more ingenij ſui ad iudicium tanquam ad bellum, cum inſtructo exercitu ingreſſus, inſcios iuuenes vita regnoq́; priuauit. Athenięſes vero, qui prius Philippi ingreſſum Thermopylarum munitione repulerant, vltrò pacem eius expetentes, fraudulentiſſimum hoſtem de neglecta introitus cuſtodia cõmonuerunt. Ceteræ etiam Græciæ ciuitates, vt intentius ciuilibus bellis vacarent, ſub ſpecie pacis & fœderis, ſponte ſe externæ dominationi ſubiecerunt: maxime, cum Theſſali Bæotijq́; poſcerent Philippum, vt profeſſum ſe aduerſum Phocenſes ducem exhiberet, ſuſceptumq́; bellum gereret: contrà Phocenſes, adhibitis ſecum Athenienſibus & Lacedæmonijs, vel differre bellum, vel auferri, & precio & precibus laborarent. Philippus tacitè vtriſque diuerſa promiſit, Phocenſibus pacem & veniam ſe daturum ſacramento confirmans, Theſſalis vero affuturũ ſe mox cum exercitu

spondet: bellum tamen ab vtriſq; parari vetat. Igitur Philippus inſtructis copijs, anguſtias Thermopylarum ſecurus ingreditur, eaſq; occupatas diſpoſitis præſidijs emunijt. Tunc primum ſe non Phocenſes ſoli, ſed & omnis Græcia captam eſſe perſenſit: ſiquidem primos Phocenſes Philippus, rupta fide calcatoq; ſacramento, infandæ dilacerationi dedit. Inde omnium vrbes finesq; populatus, cruenta præſentia effecit, vt etiam abſens timeretur. Vbi vero in regnum redijt, more paſtorum, qui pecora ſua nunc per æſtiuos, nunc per hibernos ſaltus circunducunt, populos et vrbes, vt illi replenda vel relinquenda quæq; loca videbantur, ad libidinem ſuam transfert. Miſeranda vbiq; facies, & atrociſſimum miſeriarum genus obuerſabatur, perpeti excidium ſine eruptione, ſine bello captiuitatem, ſine crimine exilium, ſine victore dominatum. Premit miſeros inter iniuriarum ſtimulos ſuperfuſus pauor, ipſaq; diſſimulatione dolor creſcit: hoc altius demiſſus, quo minus profiteri licet, timentibus ne ipſæ quoq; lachrymæ pro contumacia accipiantur. Alios populos auulſos à ſedibus ſuis, finibus hoſtium opponit: alios in extremis regni terminis ſtatuit: quoſdam æmulatione virium, ne poſſent quod poſſe

poſſe cerdebantur, in ſupplementa exhauſtarum vrbium diuidit. Ita glorioſiſſimum illud quondam florentis Græciæ corpus in multas laceratasq; particulas, extincta primum libertate, concidit.

Byzantium Philippus fruſtra obſidet. Scythiam bello aggreditur, & uincit. Triballi prædam ei eripiunt.

CAPVT XIII.

SED hæc cum per aliquantas Græciæ ciuitates exercuiſſet, & tamen omnes metu premeret, conijciens ex præda paucorũ, opes omnium, ad perficiendam æqualem in vniuerſis vaſtationem, vtili emolumento neceſſariã maritimam vrbem ratus Byzantium, nobilem ciuitatem, aptiſſimam iudicauit vt receptaculum ſibi terra mariq; fieret, eamq; obſiſtentem illico obſidione cinxit. Hæc aũt Byzantium quondam à Pauſania rege Spartanorum condita, poſt aũt à Conſtantino Chriſtiano principe in maius aucta & Conſtantinopolis dicta, glorioſiſſimi nunc imperij ſedes et totius caput orientis eſt. Philippus vero poſt longam & irritam obſidionem, vt pecuniam quam obſidendo exhauſerat, prędando repararet, piraticã aggreſſus eſt. Captas itaq; CLXX. naues mercibus confertas, diſtraxit, et anhelãti ino-

ti inopiæ parua recreatione subuenit. Inde propter agendam prædam & curandam obsidionem diuisit exercitum. Ipse autem cum fortissimis profectus, multas Cherronesi vrbes cepit: profligatisq; populis opes abstulit. Ad Scythiam quoque cum Alexandro filio prædandi intentione pertransijt. Scythis tunc Etheas regnabat: qui cum Istrianorum bello premeretur, auxilia à Philippo per Apollonienses petijt: sed continuo Istrianorum rege mortuo, & belli metu & auxiliorum necessitate liberatus, pactionem fœderis cum Philippo habitam dissoluit. Philippus dimissa obsidione Byzantij, Scythicum bellum totis viribus aggreditur. Commissoque prœlio cum Scythæ & numero & virtute præstarent, Philippi fraude vincuntur. In ea pugna XX.M. puerorum ac fœminarum Scythicæ gentis capta, pecorum magna copia abducta, auri atq; argenti nihil repertum: nam & ea res primo fidem inopiæ Scythicæ dedit. XX. M. nobilium equarum sufficiendo generi in Macedoniam missa. sed reuertenti Philippo Triballi bello obuiant, in quo ita Philippus in femore vulneratus est, vt per corpus eius equus interficeretur. Cum omnes occisum putarent, in fugam versi, prædam amiserunt. Aliquantula de-

tula deinde mora dum conualescit à vulnere, in pace conquieuit. Statim vero vt conualuit, Athenienſibus bellum intulit: qui in tanto discrimine positi Thebanos quondam hostes, tunc socios adsciscunt: totiusque Græciæ ciuitates legationibus fatigant, vt communem hostem cõmunibus viribus petant. Itaque aliquantæ vrbes Athenienſibus ſeſe coniunxere, quaſdam vero ad Philippum bellime tus traxit. Prœlio commisso, cum Athenienses longe maiori numero militum præstarent, assiduis tamen bellis indurata Macedonum virtute vincuntur: quam pugnam longe omnibus anterioribus bellis atrociorem fuisse, ipse rerum exitus docuit. Nam hic dies apud vniuersam Græciam, acquisitæ dominationis gloriam, & vetustissimæ libertatis statum finiuit.

Philippi crudelitas in Thebanos, & interitus.

CAPVT XIIII.

POstea Philippus cruentissimam victoriam in Thebanos & Lacedæmonios exercuit: siquidem principes ciuitatum alios securi percussit, alios in exilium egit, omnes bonis priuauit. Pulsos dudum à ciuibus, in patriam restituit: ex quibus CCC. exules iudices recto-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ces rectoresq; præfecit, qui vt antiquum dolorem noua potestate curarent, pressos infeliciter populos in spem libertatis respirare non sinerent. Præterea magno delectu militum in subsidium regię dispositionis, ex tota Græcia habito, CC.M. peditum, & XV.M. equitum, absq; exercitu Macedonum & infinita gentium barbarie, Persicæ expeditioni in Asiam missurus instruxit. Tres duces, hoc est, Parmenionem, Amyntam & Attalum, prœmittendos in Persas, legit. Et dum suprascriptæ copiæ de Græcia congregantur, Alexandri, qui erat Olympiadis vxoris suæ frater, & postà Sabinis in Lucania prostratus est, quem Epiri regem ob mercedem stupri in eum perpetrati constituerat, nuptias in copulando ei filiam suam Cleopatram, celebrare decreuit: qui cum pridie quàm occideretur interrogatus fuisset, quis finis homini esset magis optandus, respondisse fertur, eum esse optimum, qui viro forti post virtutum suarum gloriam in pace regnanti, sine conflictatione corporis & dedecore animi subitus & celer, inopinato ferro potuisset accidere, quod ipsi mox contigit. Nec ab iratis dijs, quos semper paruipenderat, quorumque aras, templa & simulacra subuerterat, quin lectissimam, vt ipsi videbatur,

debatur, mortem adipisceretur, potuit impediri. Nam die nuptiarum, cum ad ludos magnifice apparatos inter duos Alexandros filium generumq; contenderet, à Pausania, nobili Macedonum adolescente, in angustijs sine custodibus circunuentus, occisus est. Asserant nunc multisq; hæc vocibus efferant, quasi virorum fortium laudes & facta felicia, quibus amarissimæ aliorũ calamitates in dulces fabulas cedunt, si tamen nunquam ipsi iniurias, quibus aliquando vexantur, relatu tristiori deplorant. Si vero de proprijs querimonijs tantum alios audientes affici volunt, quantum ipsi perpetiendo senserunt, prius ipsi non præsentibus præterita, sed gestis gesta comparent: & vtraque ex auditu, velut certi alienorum arbitri iudicent, per XXV. annos incendia ciuitatum, excidia bellorum, subiectiones prouinciarum, cædes hominũ, opum rapinas, prædas pecorum, mortuorum mortes, venditiones captiuitatesque viuorum, vnius regis fraus, ferocia & dominatus, agitauit.

Samnites Romanorum copias capiunt. Romani ictum fœdus rumpunt. Satricum expugnant.

Caput

CAPVT XV.

SVfficerent ista ad exemplum miseriarum insinuata memoriæ nostræ, gesta per Philippum, etiam si Alexander ei non successisset in regnum. Cuius bella, immo sub cuius bellis mundi mala ordine sequentia suspendo pauli sper, vt in hoc loco pro conuenientia temporum, Romana subijciam. Anno ab vrbe condita CCCCXXVI. Caudinas furculas satis celebres & famosas, insignis Romanorum fecit infamia. Nam cum superiore bello viginti millia Samnitum, Fabio magistro equitum pugnam conserente, cecidissent, circumspectiore cura Samnites ac magis instructo apparatu apud Caudinas furculas consederunt. vbi cum Veturium & Postumium consules, omnesq; copias Romanorum angustijs locorum armisque clausissent, Pontius dux eorum in tantum abusus est victoriæ securitate, vt Herennium patrem consulendum putaret, vtrum occideret clausos, an parceret subiugatis: vt viuos tamen dedecori reseruaret, elegit. Romanos enim antea sæpissime vinci & occidi, nunquã autem capi, aut ad deditionem cogi potuisse constabat. Itaque Samnites victoria potiti, vniuersum exercitum Romanũ turpiter captum, armis etiam vestimentisque nudatum, tantum singulis

singulis vilioribus operimentis ob verecunda corporum tegenda concessis, sub iugum missum seruitioq; subiectum, longum agere pompæ ordinem præceperunt. Sexcentis autem equitibus Romanis in obsidatum receptis, oneratos ignominia, ceteris rebus vacuos, consules remiserunt. Quid de exaggeranda huius fœdissimi fœderis macula verbis laborem, qui tacere maluissem? Hodie enim Romani aut omnino non essent, aut Samnio dominante seruirent, si fidem fœderis, quam sibi seruari à subiectis volũt, ipsi subiecti Samnitibus seruauissent. Posteriore anno infringunt Romani firmatam cum Samnitibus pactionem, eosq; in bellum cogunt, quod Papyrio consule insistẽte commissum, magnas strages vtriusq; populi dedit. Cum hinc ira recentis infamiæ, inde gloria proximę victoriæ pugnantes instimularet, tandem Romani pertinaciter moriendo vicerunt: nec cædi pariter vel cædere destiterunt, nisi postquam victis Samnitibus, & capto duce eorum, iugum reposuerunt. Idem deinde Papyrius Satricum, expulso inde Samnitico præsidio expugnauit, & cepit. Hic autem Papyrius adeo tunc apud Romanos bellicosissimus ac strenuissimus habebatur, vt cum Alexander Magnus

dispōnere diceretur ab oriente descēdens obtinere viribus Africam, atque inde in Italiam transuehi, Romani inter ceteros duces tunc in republica sua optimos, hunc prēcipuum fore, qui Alexandri impetum sustinere posset, meditarentur.

Alexander Philippo succedens, Thebanos, Illyrios, Thracas, urbesq; alias perdomuit. Darium uincit.

CAPVT XVI.

IG Itur Alexander, anno ab vrbe condita CCCCXXVI. patri Philippo successit in regnum, qui primam experientiam animi & virtutis suæ, compressis celeriter Græcorum motibus, dedit: quibus auctor vt ab imperio Macedonum deficerent, Demosthenes orator auro Persarum corruptus, extiterat. Itaque Athenienſibus bellum deprecantibus remisit, quos insuper etiam multo metu soluit: Thebanos cum diruta ciuitate deleuit, reliquos sub corona vendidit: ceteras vero vrbes Achaiæ & Thessaliæ vectigales fecit. Illyrios quoq; & Thracas, translato mox ab hinc bello, domuit. Inde profecturus ad Persicum bellum, omnes cognatos ac proximos suos interfecit. In exercitu eius fuere peditū XXXII. millia, equitū IIII. M. D. naues C. LXXX.

hac tam

hac tam parua manu vniuersum terrarum orbem, vtrum admirabilius sit quod vicerit, an quod aggredi ausus fuerit, incertum est. Primo eius cum Dario rege congressu, D C. M. Persarum in acie fuere, quæ non minus arte Alexandri superata, quam virtute Macedonum, terga verterunt. Magna igitur ēdes Persarum fuit. In exercitu autem Alexandri, C XX. equites, & nouem tantum pedites defuere. Deinde Gordien Phrygiæ ciuitatem, quæ nūc Sardis vocitatur, obsessam expugnatamq; cepit, ac direptioni dedit. Inde nunciato sibi Darij cum magnis copijs aduentu, timens angustias quibus inerat locorum, Taurum montem mira celeritate transcendit, & D. stadija sub vna die cursu transmissis, Tarsum venit: ibiq́ue cum sudans in Cydnum præfrigidum amnem descendisset, obriguit, cōtractuq́; neruorum proximus morti fuit. Interea Darius cum CCC. M. peditum & C. M. equitum in aciem procedit. Mouebat hæc multitudo hostium etiam Alexandrum maxime respectu paucitatis suę, quamuis iam pridem DC. M. hostium eadem paucitate superatis, non solum non timere pugnam, sed etiam victoriam sperare didicisset. Itaq; cum intra iactum teli vterq; constitisset exercitus, & intētos ad

Universidad de Deusto
Biblioteca

signum belli populos discurrentes principes varijs incitamentis acuerent, ingẽtibus vtrinque animis pugna committitur. In qua ambo reges & Alexander & Darius vulnerantur: ac tam diu certamen anceps fuit, quoadusque fugeret Darius. Exinde cædes Persarum secuta est. Ibi tunc peditum octoginta millia, equitum decem millia cæsa, capta autem quadraginta millia fuere. Ex Macedonibus vero cecidere pedites centum triginta, equites CL. In castris Persarum, multum auri ceterarumque opum repertum est. Inter captiuos castrorum, mater & vxor eademque soror & filiæ duæ Darij fuere. Quarum redemptionem Darius cum etiã oblata regni dimidia parte non impetrauisset; tertio cunctis Persarum viribus sociorumq; auxilijs contractis, bellum instaurat. Sed dum hæc Darius agit, Alexander Parmenionem ad inuadendam Persicam classem cum copijs mittit, ipse in Syriam proficiscitur. ibi ex multis sibi regibus cum insulis vltro occurrentibus, alios allegit, alios mutauit, alios perdidit. Tyrum vrbem antiquissimam & florentissimam, fiducia Carthaginiensium cognatorum sibi obsistentem, oppressit & cepit. Exin Ciliciam, Rhodum atque Ægyptum pertinaci furore peruadit. Inde ad templum

templum Iouis Ammonis pergit, vt mendacio ad tempus composito, ignominiam sibi patris incerti & infamiã adulterę matris abolerer. Nam accersitum ad se fani ipsius antistitem ex occulto monuit, quid sibi tanquam consulenti responderi velit, sicut historici eorum dicunt. Ita certus Alexander fuit, nobisque prodidit, dijs ipsis mutis & surdis, vel in potestate esse antistitis quid velit fingere: vel in voluntate consulentis, quid malit audire. Reuertens ab Ammone ad tertium Persicum bellum, Alexandriam in Ægypto condidit.

Darij ultimum cum Alexandro prælium, eiusq; interitus.

CAPVT. XVII.

DArius vero spe pacis amissa, CCCC IIII. millia peditum, & C.M. equitum Alexandro ab Ægypto reuertenti, apud Tarsum bello opponit. Nec pugnæ mora, omnes cæca rabie in ferrum ruunt. Macedones, toties à se victis hostibus, animosi: Persæ, nisi vincant, mori præoptantes. Raro in vllo prælio tantum sanguinis fusum est. Sed Darius cum vinci suos videret, mori in bello paratus, persuasu suorum fugere compulsus est. Hoc prælio Asiæ vires & regna ceciderunt, totusque

Universidad de Deusto
Biblioteca

oriens in poteſtatem Macedonici ceſſit imperij. atque ita attrita eſt in hoc bello Perſarum omnis fiducia, vt poſt hoc nullus rebellare auſus ſit; patienterq; Perſæ poſt imperium tot annorum iugum ſeruitutis acceperint. Alexander trigintaquatuor continuis diebus caſtrorum prædam percēſuit: Perſepolim caput Perſici regni, vrbem famoſiſſimam confertiſſimamq; opibus totius orbis, inuaſit. Darium vero cum à propinquis ſuis vinctū compedibus aureis tēneri comperiſſet, perſequi ſtatuit. Itaq; iuſſo vt ſubſequeretur exercitu, ipſe cum ſex millibus equitū profectus inuenit in itinere ſolum relictum, multis confoſſum vulneribus, & extrema vitæ per vulnera efflantem. Hunc mortuum inani miſericordia referri in ſepulchra maiorum, ſepeliriq; præcepit: cuius non dicam matrem vel vxorem, ſed etiam paruulas filias crudeli captiuitate retinebat. In tanta malorum multitudine, difficillima dictis fides, tribus prælijs totidemq; annis quinquies decies centena M. pedituū equitumq; conſumpta ſunt: & hæc quidem ex eo regno illisq; populis, vnde iam ante annos nō multo plures decies nouies centena millia profligata referuntur: quanquam extra has clades per eoſdem tres annos & Aſiæ ciuitates plu-

tes plurimæ oppreſſæ ſint, & Syria tota vaſtata, Tyrus exciſa, Cilicia exinanita, Cappadocia ſubacta, Aegyptus addicta ſit: Rhodus quoque inſula vltro ad ſeruitutem tremefacta ſucceſſerit, plurimæque ſubiectæ Tauro prouinciæ, atque ipſe mons Taurus, diu detrectatum iugum domitus & victus acceperit.

De bellis Agidis regis Spartanorum, Alexandri Epiri, Zopyrionis præfecti. de populis poſt Darij mortem ab Alexandro ſubactis, eiuſq; in ſuos crudelitate.

CAPVT XVIII.

ET ne forte nunc quiſquam opinetur vel orientem ſolum Alexandri viribus ſubactum, vel Italiam tantummodo Romana in quietudine fatigatam, tunc etiam bellum Agidis, Spartanorum regis in Græcia, Alexandri regis Epiri in Lucania, Zopyrionis præfecti in Scythia gerebatur: quorum Agis Lacedæmonius, excitata & rebellante ſecum vniuerſa Græcia, cum Antipatri fortiſſimis copijs congreſſus, inter magnas vtrorunque ſtrages & ipſe procubuit. Alexander autem in Italia affectans occidentis imperium, æmulans Alexandrum Magnum, poſt numeroſa & grauia bella ibidem geſta, à Bruttijs Lucanisque ſuperatus eſt, corpusq; eius ad ſepulturā

Universidad de Deusto
Biblioteca

venditum. Zopyrion vero præfectus Ponti, adunato XXX.M.exercitu, Scythis bellum inferre auſus eſt: & vſque ad internecionem cæſus, funditus cum omnibus copijs ſuis abraſus eſt. Igitur Alexander Magnus poſt Darij mortem Hyrcanos & Mardos ſubegit: vbi etiam illum adhuc bello intentum, Thaleſtris ſiue Minothæa regina, excita ſuſcipiendæ ab eo ſobolis gratia, cum trecentis mulieribus procax Amazon inuenit. Poſt hæc Parthorũ pugnam aggreſſus: quos diu obnitentes, deleuit propemodum antequàm vicit. Inde Drangas, Euergetas, Parimas, Parapamenos, Adaſpios, ceterosque populos qui in radice Caucaſi morabantur, ſubegit, vrbe ibi Alexandria ſuper amnem Tanaim conſtituta. Sed nec minor eius in ſuos crudelitas, quàm in hoſtem rabies fuit. Docent hoc Amyntas conſobrinus occiſus, nouerca fratresq; eius necati, Parmenio & Philotas trucidati, Attalus, Eurylochus, Pauſanias, multiqueMacedoniæ principes extincti: Clitus quoque annis grauis, amicitia vetus, nefarie interfectus. Qui cum in conuiuio fiducia amicitiæ regiæ aduerſus regem, ſua opera patri Philippo præponentem, memoriam patris tueretur, ab offenſo fruſtra rege venabulo transfoſſus, commune

mune conuiuium moriens cruentauit. Sed Alexander humani ſanguinis inexaturabilis, ſiue hoſtium ſiue etiam ſociorum, recentem tamen ſemper ſitiebat cruorem. Itaque pertinaci impetu in bella procurrens, Choraſmos & Dahas indomitam gentem in deditionem accepit: Calliſthenem philoſopum, ſibique apud Ariſtotelem condiſcipulum, cum plurimis alijs principibus, quòd eum depoſito ſalutandi more, vt deum non adoraret, occidit.

Alexander Indiam domat: Porum regem ſuperat: Vrbes gentesq; ſubigit

CAPVT XIX.

POſt hæc Indiam petit, vt oceano vltimoque oriente finiret imperium. Nyſſam vrbem adijt. Dædalos montes, regnaque Cleophidis reginæ expugnauit: quæ cum ſe dedidiſſet, concubitu regnum redemit. Peragrata perdomitaque Alexander India, cum ad ſaxum miræ aſperitatis & altitudinis, in quod multi populi confugerant, peruenisſet, cognoſcit Herculem ab expugnatione eiuſdem ſaxi terremotu prohibitum: æmulatione permotus, vt Herculis acta ſuperaret, cum ſummo labore ac periculo ſaxo potitus, omnes loci eius gentes in deditionem accepit: cum Poro fortiſſimo Indorum rege cruentiſſimum bel-

Universidad de Deusto
Biblioteca

lum geſſit: in quo Alexander cũ ipſo Poro ſingulariter congreſſus, occiſoq; deiectus equo, concurſu ſatellitum præſentiam mortis euaſit. Porus multis vulneribus confoſſus, & captus eſt: quo ob teſtimonium virtutis in regnum reſtituto, duas ibi cõdidit ciuitates, Nicæam & Bucephalam, quã de nomine equi ſui ita vocari præcepit. Inde Adreſtas, Cathæos, Præſidas & Gandaridas, cæſis eorum exercitibus, Macedones expugnauere. Cũq; ad Choſides ventũ eſſet, ibi contra CC. millia equitum hoſtium pugnam conſeruerunt. Et cum iam ætate detriti, animo ægri, viribus laſſi, difficile viciſſent, caſtra ob memoriam plus ſolito magnifica condiderunt. Exin Alexander ad amnem Aceſinem pergit. Per hunc in oceanum deuehitur. ibi Geſſonas Siboſque, quos Hercules condidit, oppreſſit. Hinc ad Mallos & Oxydracas nauigat: quæ gentes eum armatis octoginta millibus peditum, & ſexaginta millibus equitum, excipiunt. Commiſſoq; prœlio, diu anceps & cruenta pugna, tandem triſtem pene omnem victoriam Macedonibus dedit. Nam fuſis hoſtium copijs, Alexander exercitum ad vrbem duxit. Et cum murum aſcendiſſet primus, vacuam ciuitatem ratus, ſolus introrſum deſiluit. quem cum vndique infeſti hoſtes

hoſtes circundediſſent, incredibile dictu eſt, vt eum non multitudo hoſtium, non vis magna telorum, non tantus laceſſentium clamor terruerit, ſolus tot millia ceciderit ac fugarit. At vbi ſe obrui à circunfuſa multitudine perſenſit, muri obice poſteriora tutatus, contrarios facilius eo uſq; ſuſtinuit, donec ad periculum eius clamorẽq; hoſtium, perfractis muris exercitus omnis irrumperet. In eo prœlio ſagitta ſub mamma traiectus, fixo genu eatenus pugnauit, donec eum à quo vulneratus eſſet, occideret. Inde conſcenſis nauibus cũ oceani littora peragraret, ad vrbem quandam, cui Ambira rex præerat, peruenit. Sed in expugnatione ciuitatis magnam partem exercitus, ſagittis hoſtium ueneno illitis, amiſit: ac poſt herba per ſomnium ſibi oſtenſa & in potum ſaucijs data, cum reliquis ſubueniretur, vrbem expugnauit & cepit.

Omnes prouinciæ ad Alexandrũ territæ legatos pacem petentes, miſerunt. Alexander ueneno interijt. Apoſtrophe ad lectores. CAPVT XX.

POſt quaſi circumacta meta, de oceano Indum flumen ingreſſus, Babylona celeriter redijt: vbi eum exterritarum totius orbis prouinciarum legati opperiebantur, hoc eſt, Carthaginienſium totiuſq; Africæ ciuitatum:

ſed &

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſed & Hiſpanorum, Gallorum, Siciliæ, Sardiniæque: plurimæ præterea partis Italiæ. Tantus timor in ſummo oriente conſtituti ducis populos vltimi occidentis inuaſerat, vt inde peregrinam toto mundo cerneres legationem, quo vix crederes peruenisse rumorem. Alexander vero apud Babyloniam, cum adhuc ſanguinem ſitiens, male caſtigata auiditate, miniſtri inſidijs venenum potaſſet, interijt. O dura mens hominum, & cor ſemper inhumanum. Ego ipſe qui hæc pro aſſerēda omnium temporum * alternata calamitate percenſeo, in relatu tanti mali, quo vel ipſa morte vel formidine mortis accepta totus mundus intremuit, num quid illacrymaui oculis? num quid corde condolui? num quid reuoluens hæc, propter communem viuendi ſtatū, maiorum miſerias meas feci? cum tamen ſi quando de meipſo refero, vt ignotos primum barbaros viderim, vt infeſtos declinauerim, vt dominantibus eblanditus ſim, vt infideles præcauerim, vt inſidiātes ſubterfugerim, poſtremo vt perſequētes in mari ac ſaxis, ſpiculiſq; appetentes, manibus etiam pene iam apprehendentes, repentina nebula circūfuſus euaſerim, cunctos audientes me, in lacrymas commoueri velim, & tacitus de nō dolentibus doleam, reputans

* alternanti.

duritiem

duritiem eorum, qui, quod nō ſuſtinuere, non credunt. Hiſpanus Maurinus ad ſupplicandum Alexandro Babyloniam adijt, cruentumque vltro dominum ne hoſtem exciperet, per Aſſyriam Indiamque queſiuit: terrarum meras luſtrans, & vtrique infeliciter notus oceano, & tamen tam violentæ neceſſitatis memoria, vel obliuione defecit, vel viluit vetuſtate. Et nos perpetuæ recordationi hæſurum putamus, quod plurima orbis parte ſecura, vnum angulum fugax latro violauit: quaſi vero Gothorum & Sueuorum pacem, vt non dicam verſa vice Indus vel Aſſyrius, ſed etiam vel ipſe, qui hoſtem patitur, Hiſpanus oraverit. At vero ſi illa Alexandri tempora laudanda potius propter virtutem, qua totus orbis obtentus eſt, quàm deteſtanda propter ruinam, qua totus orbis euerſus eſt, iudicantur: inuenientur & modo plurimi, qui hæc laudanda cenſeant, quòd multa vicerunt, & miſerias aliorum felicitatem ſuam reputent. Sed dicat quiſpiam: Iſti hoſtes Romanis ſunt. Reſpondebitur: Hoc & tunc toto orienti de Alexandro videbatur: taleſque & Romani alijs viſi ſunt, dum bellis quietos ignotoſque petiuerunt. Sed illi acquirere regna, iſti euertere ſtudent. Separata ſunt hoſtis excidia, &

iudicia

iudicia victoris: siquidem & illi priuseos bellis afflixerunt, quos postea suis legibus ordinarunt: & hi nunc hostiliter turbant regna, quæ quod nō permiserit deus, si edomita obtinerent, ritu suo componere molirentur, dicendi posteris magni reges, qui nunc nobis sæuissimi hostes adiudicantur. Quolibet autem gesta talia nomine censeantur, hoc est, siue dicantur miserię, siue virtutes, vtraq; prioribus comparata in hoc tempore minora sunt: atq; ita vtraque pro nobis faciunt in comparatione Alexandri atque Persarum: si virtus nunc vocanda est, minor est hostium: si miseria, minor est Romanorum.

In quo nō

Etruscorum, Vmbrorum, Samnitum & Gallorum contra Romanos coniuratio, & clades.

CAPVT XXI.

ANno ab vrbe condita CCCCL. Fabio Maximo V. Decio Mure IIII. consulibus, quatuor fortissimi florentissimiq; Italiæ populi in vnum agmen fœdusq; coierunt. Nanque Etrusci, Vmbri, Samnites & Galli, vno agmine conspirantes, Romanos delere conati sunt. Tremefacti hoc bello Romanorum animi, & labefactata fiducia est: nec ausi sperare totum de viribus, dolo diuisere hostes, tutius

tutius rati pluribus se bellis implicare quàm grauibus. Itaque cum quibusdam suis ad populandos hostiles agros, in Vmbriam Etruriamq; præmissis, Vmbrorum Etruscorumque exercitum redire ad tuitionem suorum coëgissent, cum Samnitibus & Gallis bellum inire properarunt. In quo bello cùm Gallorum impetu Romani premerentur, Decius consul occisus est. Fabius tamen post magnam Decianæ partis stragem tandem vicit. Eo prœlio XL. millia Samnitum siue Gallorum cæsa, Romanorum verò septem millia, ex Decij tantummodo parte, qui occisus est, extincta referuntur. Fuisse autem absq; Etruscis & Vmbris, quos æstu Romani bello auocauerunt, Gallorum & Samnitum peditum CXL. millia CCCXXX, equitum verò XLVI. millia, Liuius refert: & carpentarios mille in armis contra aciem stetisse Romanam. Sed, vt sępe dictum est, semper Romanorum aut domesticā quietem extraneis bellis interpellatam, aut externos prouentus morbis interioribus aggrauatos, tantū, vt omnimodis ingentes animi vndecunq; premerentur. Hanc cruentam tristemq; victoriam pestilentia ciuitatis onerauit, & triūphales pompas obuiæ mortuorum exequiæ polluerunt.

Nec erat

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nec erat cui de triumpho gaudium ſuaderetur, cum tota ciuitas aut ægris ſuſpiraret, aut mortuis.

Romani à Samnitibus uicti eoſdem uincunt. Intolerabilis Romanos peſtilentia affligit. Rurſum Samnites ſuperant, & cadunt. Curius conſul bellum in Sabinos feliciter gerit. Romani à Gallis ſocijſq; eorum, fœdam cladem accipiunt.

CAPVT XXII.

SEquitur annus, quo Romani, inſtaurato à Samnitibus bello, victi ſunt, atque in caſtra fugerunt. Poſtea vero Samnites nouum habitum, animumque ſumentes, hoc eſt, dear gentatis armis ac veſtibus, paratoq; animo, ni vincãt, mori bello ſeſe offerũt. Aduerſum quos Papirius conſul cum exercitu miſſus, cum à pullarijs auguribus vana coniectantibus congredi prohiberetur, irridens eos tam feliciter confecit bellum, quàm conſtanter arripuit. Nam in hoc prœlio duodecim millia hoſtium cæſa, tria millia capta referuntur. Sed hanc quoque iſtius verè laudandam victoriã, quam vani auſpices impedire non potuerunt, oborti ſubito corrupere morbi. Nam tanta ac tam intolerabilis peſtilentia tunc corripuit ciuitatem, vt propter eam quacunque ratione ſedandam

dam, libros Sibyllinos conſulendos putarint, horrendumque illum Epidaurium colubrum, cum ipſo Æſculapij lapide aduexerint: quaſi vero peſtilentia aut antè ſedata non ſit, aut pòſt orta non fuerit. Præterea altero ab hinc anno Fabius Gurges conſul male aduerſus Samnitas pugnauit. Namque amiſſo exercitu, victus in vrbem refugit. Itaq; cum ſenatus de ſubmouendo eo deliberaret, pater eius Fabius Maximus ignominiam filij deprecatus legatum ſe filio iturum vltro obtulit, ſi illi depellendæ ignominiæ, & gerendi iterum belli facultas daretur. Qua impetrata, prœlioque conſerto, cum ſubito pugnantem filium conſulem, inſiſtente Pontio Samnitium duce, & infeſtis hoſtium telis concluſum videret, in medium ſe agmen pius ſenex equo vectus ingeſſit. Quo facto permoti Romani tota ibi incubuere acie, donec ipſum ducem Pontium deleto hoſtili exercitu victum oppreſſumque ceperunt. Cæſa ſunt in eo prœlio Samnitium viginti milla, capta autem quatuor millia cum rege ſuo: tandemque Samniticum bellum, quod per XLIX. annos multa Romanorum clade trahebatur, capti ducis deſtitutione finitum eſt. Anno ſubſequente cum Sabinis Curio conſule bellum geſtum eſt. vbi quot

millia hominum interfecta, quot capta ſint, ipſe conſul oſtendit: qui cum in ſenatu magnitudinem acquiſiti agri Sabini, & multitudinem capti populi referre vellet, numerum explicare non potuit. Anno ab vrbe condita CCCCLXIII. Dolabella & Domitio conſulibus Lucani, Bruttij, Samnites quoque cum Etruſcis & Senonibus Gallis facta ſocietate, cum rediuiuum contra Romanos bellum molirentur, Romani ad exorandos Gallos miſere legatos. Quos cum Galli interfeciſſent, Cæcilius prætor ob vlciſcendam legatorum necem, & cõprimendum tumultum hoſtium cum exercitu miſſus, ab Etruſcis Galliſque oppreſſus interijt. Septem præterea tribuni militum in ea pugna occiſi, multi nobiles trucidati, tredecim millia etiam militum Romanorum illo bello proſtrata ſunt. Ita autem quotieſcunque Galli exarſerunt, totis opibus ſuis Roma detrita eſt, vt ſub præſenti nunc concurſatione Gothorũ magis debeat meminiſſe Gallorum.

Veneno Alexandro rege Macedoniæ peremptο, duces eius totum inter ſe orbem diuiſerunt, ſeſeq; mutuis bellis conſumpſerunt

Caput XXIII.

At ego

AT ego nunc reuocor, vt per hæc eadem tempora, quibus Romani iſta perpeſſi ſunt, quæ inter ſe bella geſſerint Macedonum duces, reuoluam: qui mortuo Alexandro diuerſas ſortiti prouincias, mutuis ſe bellis conſumpſerunt. quorum ego tumultuoſiſſimum tempus ita mihi ſpectare videor, quaſi aliqua immenſa caſtra per noctem de ſpecula montis aſpectans, nihil in magni campi ſpatio præter innumeros focos cernam. Ita per totum Macedoniæ regnum, hoc eſt, per vniuerſam Aſiam & plurimam Europæ partem, Libyæque vel maximam, horrendi ſubitò bellorum globi * colluxerunt: qui cum ea præcipuè loca, in quibus exarſere, populati ſunt, reliqua omnia terrore rumoris, quaſi fumi caligine turbauerunt. Sed nequaquam tantorum regum ac regnorum bella excidiaque explicabo, niſi prius ipſa cum regibus regna prodidero. Igitur Alexander per duodecim annos trementem ſub ſe orbem ferro preſſit. Principes vero eius XIII. annis dilaniauerunt, & veluti opimam prædam à magno leone proſtratam auidi diſcerpſere catuli: ſeque ipſos inuicem in rixam irritatos prædæ æmulatione fregerunt. Itaque prima Ptolemæo Ægypti & Africæ

confluxerunt.

Arabiæque pars sorte prouenit. Confinem huic prouinciæ Syriam Laomedon Mitylinæus, Ciliciam Philotas, Philo Illyrios accipiunt. Mediæ maiori Atropatus, minori socer Perdiccæ præponitur. Susiana gens Scyno, Phrygia maior Antigono Philippi filio assignatur. Lyciam & Pamphyliam Nearchus, Cariam Cassander, Lydiam Menander sortiuntur. Leonnatus minorem Phrygiam accipit. Thracia et regiones Pontici maris Lysimacho, Cappadocia cum Paphlagonia Eumeni data: summa castrorum Seleuco Anthiochi filio cessit: stipatoribus regis satellitibusque Cassander filius Antipatri præficitur. In Bactriana vlteriore & Indiæ regionibus præfecti priores qui sub Alexandro esse ceperant, permanserunt. Seras inter duos amnes Hydaspen & Indum cõstitutos, Taxiles habuit. In colonias in Indis cõditas Pithon Agenoris filius mittitur. Parapamenos fines Caucasi montis Oxyartes accepit. Arachosij Gedrosijque Sibyrtio decernuntur. Drangas & Areos Stasanor, Bactrianos Amyntas sortitur, Sogdianos Scythæus, Nicanor Parthos, Philippus Hyrcanios, Phrataphernes Armenios, Tlepolemus Persas, Peucestes Babylonios, Archon Pelasgos, Arcelaus Mesopotamiam adepti sunt. Igitur causa

causa & origo bellorum epistola Alexandri regis fuit, qua iussit omnes exules patriæ libertatique restitui. Potentes enim ciuitatum Græciæ timentes ne exules recepta libertate vltionem meditarentur, à regno Macedonum defecerunt. Primi Athenienses, contracto XXX. M. exercitu & CC. nauibus, bellum cum Antipatro, cui Græcia sorte obuenerat, gerunt: per Demosthenem quoque oratorem Sicyona, Argos & Corinthum, ceterasque ciuitates sibi socias adiungunt, Antipatrum obsidione cingunt. Ibi dux eorum Leosthenes telo è muris iacto perfossus, occiditur. Athenienses Leonnato, qui Antipatro auxilium ferebat, occurrunt eiusque copijs comminutis ipsum interficiunt. Perdicca vero bellum Ariarathi Cappadocum regi intulit, eumque vicit, in qua victoria nihil præter vulnera & pericula conquisiuit. nam omnes ante irruptionem vrbis suæ, succensis domibus suis, se suaque omnia concremauerant. Post hæc bellum inter Antigonum & Perdiccam oritur grauissimè, multis prouincijs & insulis ob auxilia vel negata, vel prę stita dilaceratis. Diu deliberatum, vtrum in Macedoniam bellum transferretur, an in Asia gereretur: nouissimè ipse Perdicca Ægyptum

cum ingenti exercitu petit. Sic Macedonia, in duas partes discurrentibus ducibus, in sua vi sceva armatur. Ptolemæus Ægypti viribus & Cyrenensibus copijs instructus, occurrere bel lo Perdiccæ parat. Inter hæc, Neoptolemus & Eumenes cruentissimo inter se prœlio digladiati sunt. Victus Neoptolemus, ad Antipatrum fugit: quem, ut Eumenem de insperato opprimat, perurget: quod Eumenes futurum ratus, insidiantes insidijs capit. In eo bello Polyperchon occiditur, Neoptolemus & Eumenes mutuis vulneribus confossi: sed Neoptolemus interijt, Eumenes victor euasit. Perdicca cum Ptolemęo acerbissimo bello cõgressus, amissis copijs, ipse quoque interfectus est. Eumenes, Phiton, & Illyrius, & Alceta frater Perdiccæ, à Macedonibus hostes pronuntiantur, bellumque aduersum eos Antigono decernitur. Itaque Eumenes & Antigonus collatis aduersum se maximis copijs conflixerunt: Eumenes victus, in quoddam castellum munitissimum fugit, vnde auxilia Antipatri tunc potentissimi per legatos poposcit: quo nuntio territus Antigonus, ab obsidione discessit. Sed nec sic Eumeni spes firma aut salus certa. Quare vltimo consilio Argyraspidas, ob arma deargentata sic dictos,

ctos, hoc est, milites qui sub Alexandro militauerant, in auxilium rogat. Qui fastidiose ducem in disponendo bello audientes, ab Antigono victi, castrisque priuati, & vxores & liberos, simulque omnia quæ sub Alexandro acquisiuerant, perdiderunt. Qui postea turpiter per legatos reddi sibi quæ perdiderant, victorem rogant. Antigonus autem se redditurum pollicetur, si sibi vinctum Eumenem pertraherent. Ita illi spe recuperationis illecti, dedecorissima proditione ducem suum, cuius signa paulo antè secuti fuerant, captiui ipsi captum catenatumque duxerunt, & mox cum fœdissima ignominia in exercitu Antigoni dispersi sunt. Interea Eurydice Arridæi regis Macedonum vxor, multa sub nomine viri nefaria egit per Cassandrum: quem flagitiose cognitum, ad summum fastigium per omnes honorum gradus prouexerat, qui ex libidine mulieris multas Græciæ ciuitates afflixit. Tunc Olympias mater Alexandri regis, hortante Polyperchonte, cum ab Epiro in Macedoniam prosequente Æacida rege Molossorum veniret, & ab Eurydice finibus prohiberetur, adnitẽtibus Macedonibus, Arridęum regem & Eurydicen iussit occidi; quãquam & ipsa Olympias continuo meritas crudelitatis

prenas luit. Nam cum muliebri audacia multas principum cædes ageret, audito aduentu Cassandri, diffisa Macedonibus, cum Rhoxane nuru sua & nepote Hercule, in vrbem Pydnam concedit: ibique continuo per Cassandrum capta, interfecta est. Filius Alexandri Magni cum matre in arcem Amphipolitanam custodiendus est missus. Perdicca, Alceta & Polyperchonte, ceterisq; ducibus, quos commemorare longum est, diuersæ partis occisis, finita bella inter successores Alexandri videbantur. Tum Antigonus ardens cupiditate dominandi, liberandum bello Herculem regis filium ab obsidione simulat. His cognitis Ptolemæus & Cassander, inita cum Lysimacho & Seleuco societate, bellum terra mariq; enixè instruunt. Antigonus in eo bello cum filio Demetrio vincitur. Cassander Ptolemæo in victoria particeps factus, cum Apolloniam rediret, incidit in Abderitas: qui propter intolerandæ multitudinis ranas & mures, relicto patrio solo & antiquis habitaculis, emigrantes, nouas sedes prætenta interim pace requirebant. Sed Cassander & virtutem, & multitudinem gentis agnoscens, ne adacti necessitate Macedoniam bello quaterent, atque inuaderent, receptos in societatem, in vltimis

Macedo-

Macedoniæ finibus collocat. Inde cum iam Hercules Alexandri filius, XIIII. esset annorum, timens ne eum *Macedones quasi legitimum regem præoptarent, occidendum tacitè cum matre curauit. Ptolemæus iterum cum Demetrio nauali prœlio cõfixit, & cum omnem penè classem atque exercitum perdidisset, victus in Ægyptum refugit. Hac victoria elatus Antigonus, regem se cum Demetrio filio appellari iubet: quod exemplum omnes secuti, regium nomen sibi dignitatemque sumpserunt. Igitur Ptolemæus & Cassander ceteriq; alterius factionis duces, cum decipi se ab Antigono singillatim viderent, per epistolas se inuicem confirmantes, coeundi in vnum tempus locumque condicunt: & bellum aduersus Antigonum communibus viribus instruunt. Cassander finitimorum bellis implicitus, Lysimachum clarissimum inter omnes ducem, cum ingẽti manu pro se socijs in auxilium misit. Seleucus quoque ex Asia maiore descendens, nouus Antigono hostis accessit. Hic siquidem Seleucus plurima per orientem inter socios regni Macedonici bella gessit. Principio Babyloniam bello expugnauit & cepit. Bactrianos nouis motibus assurgentes perdomuit. Transitum deinde in In-

* omnes.

Universidad de Deusto
Biblioteca

diam fecit: quæ post mortem Alexandri, velut detracto excussoque à ceruicibus iugo prefectos eius occiderat, Sadrocotto quodam ad vindicandam libertatem duce: qui postea crudeliter in ciues agens, quos de externa dominatione defenderat, ipse seruitio premebat. Cum hoc ergo Sadrocotto Seleucus quamuis multa & grauia bella gessisset, nouissime firmitatis regni condicionibus, & pacta pace, discessit. Adunatis itaque copijs Ptolemæi sociorumque eius, pugna committitur: cuius quanto potentior apparatus, tanto ruina grauior fuit. Nam in ea tunc totius penè Macedonici regni vires conciderunt. In ipso bello Antigonus occisus est: sed finis belli huius initium alterius fuit. Nam cum victoribus de præda non conueniret, iterum in duas factiones diducuntur. Seleucus Demetrio, Ptolemæus Lysimacho iungitur. Cassandro defuncto, filius Philippus succedit. Sic quasi ex integro noua Macedoniæ bella nascuntur. Antipater Thessalonicen matrem suam, Cassandri vxorem, quamuis miserabiliter pro vita precantem, manu sua transuerberauit. Alexander frater eius, dum bellum aduersus fratrem ob vltionem matris instruit, à Demetrio, cuius auxilium petierat, circunuentus oc-

tus occiditur. Lysimachus cum * Doricetis regis Thracũ infestissimo bello vrgeretur, aduersus Demetrium pugnare non potuit. Demetrius augmento Græciæ, & totius Macedoniæ elatus, in Asiam transire disponit. Ptolemæus autem & Seleucus & Lysimachus experti priore certamine, quantæ vires essent concordiæ, iterum societate * facta, adunatisque exercitibus, bellum in Europam transferunt aduersus Demetrium. His se comitem & belli socium Pyrrhus rex Epiri iungit, sperans Demetrium Macedonia posse depelli, nec spes frustra fuit: quippe exercitu eius corrupto, ipsoque in fugam acto, regnum Macedoniæ Pyrrhus inuasit. Deinde Lysimachus generum suum Antipatrum insidiantem sibi, interfecit, filiumque suum Agathoclem vltra humanum morem perosus occidit. Quibus quidem diebus Lysimachia ciuitas formidolosissimo terræmotu euersa, oppressoque populo suo, crudele sepulcrum fuit. Lysimachum autem assiduis se parricidijs cruentantem omnes socij deseruerunt, & ad Seleucum deficientes, pronum iam regem æmulatione regni, vt bellum Lysimacho inferret, hortati sunt. Res fœdissimi spectaculi erat, duos reges, quorum

* Dorí:

* pacta.

Lysima-

Lysimachus annos natus LXXIIII, Seleucus autem LXXVII, de eripiendis alterutrum regnis concurrere, in acie stare, arma gerere. Vltimum hoc quidem bellum Alexandri commilitonum fuit, sed quod ad exemplum humanæ miserię fuerit reseruatum: quippe cùm orbem terrarum extinctis iam XXXIIII. ducibus Alexandri, soli possiderent, & angustissimos senectutis ac vitæ suæ terminos non aspicientes, angustiores esse imperio suo totius mundi terminos arbitrabantur. In eo bello Lysimachus vel amissis vel interfectis prius ante hanc pugnam XV. liberis, postremus occisus est. Sic Lysimachus solutio pugnæ Macedonicæ fuit. Sed ne Selucus quidem tanta victoria impune lætatus est: nam neque ipse post LXXVII. annos quietem naturalis mortis inuenit; sed extortam sibi infeliciter vitam velut immatura morte finiuit: quippe insistente Ptolemæo, cuius sororem Lysimachus in matrimonio habuerat, insidijs circunuentus & occisus est. Hæc sunt inter parentes, filios, fratres ac socios consanguinitatis societatisque commercia. Tanti apud illos diuina atq; humana religio pendebatur. Erubescant sane de recordatione præteritorum, qui nunc interuentu solius fidei Christianæ, ac medio tantum iu-

tum iurationis sacramento viuere se cũ holtibus, nec pati hostilia sciunt: quibus indubitatissimè probatur, quia non sicut illi antea, Cæsa iungebant fœdera porca, sed quia nunc inter barbaros ac Romanos creatorem ac dominum suũ contestantes, tantam fidem adhibita in sacramentum seruant euangelia, quantam tunc nec inter parentes ac filios potuit seruare natura. Nunc autem finis Macedonici belli, finis etiam libri fiat, præsertim cum iam ab hinc Pyrrhi bella incipiant, & mox Punica consequantur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

FRANC.

FABRICII MARCO-DVRANI IN PAVLI Orosij lib. 3.

Annotationes.

In Caput primum.

ANno ab V.C.CCCLXIIII.) Hic numerus est quoq; apud Pliniũ li.34.ca.1. Liuius li.5.in orat.Camilli Romam captam significat anno ab V.C.CCCLXV. Propter insolitá pacem) Quo anno Roma capta fuit,eo Lacedæmonij τὴν ἐπὶ ἀνταλκίδου γενομένην εἰρήνην πρὸς βασιλέα τῶν πορσῶν ἐκύρωσαν,i. pacem,per Antalcidam cum Rege Persarum factã ratam habuerunt,ait Polybius li.1.Verum de hac pace inferius dicetur.Lacedæmonij,vtpote homines) Orosius hæc è Iustini lib.6. descripsit. Pluribus eadem Xenoph. lib.3. Diod.14. Dercyllidam ducem) Vulgo malè hic dux,Hircilides,nominatur,qui græcis est δερκυλλίδας. Vnum denuntiato bello appetit) Dercyllidas certis conditionibus pactus cum Tissaferne, in Pharnabazi fines exercitum duxit,Xenophõ & Iustinus. Cononem Athenienſem) Hæc eadem leges apud Diod.li. 14. Acceptis quingentis argenti talentis) Sic Diod. λαβὼν ἀργυρίου τάλαντα

λαντα πεντακόσια. A rege Ægypti Hercynione) Apud Iust.est,à rege Aegypti Hercymone. Diodo. hunc regem,qui Lacedæmonijs dedit σκευὴν ἑκατὸν τριήρεσι,σίτου δὲ μυριάδας πεντήκοντα,uocat Νεφέα,uel ut est in alijs libris Νεφερέα. Virum pede claudum) Nota est cõtentio de regno Spartano inter Leotychiden Agidis filium, & Agesilaum eiusdem fratrem:cũ Leotychides Agesilaum regno prohibere ex oraculo uellet, quòd altero pede claudicaret: sed uicit hic illum,cum oraculũ in eum conuenire cõtendisset,qui neq; legitimus, neq; ab Agide esset genitus. Xenoph.lib.3.& in Agesilao,Plutarchus in eodẽ & Lysandro,Pausanias lib. 3. Igitur Conon) Quare Conon ad regem profectus fuerit,copiosè Iustinus li.6.Lacedæmonij vero domesticis malis) Significat tempus illud quando circa Olympiadem XCVI. Lacedæmonios iniuste imperantes omnes fere socij deseruerunt,ut ait Cicero lib.2. de Off. Tum Bœotij, Athenienses, Corinthij. Argiui & alij conspiratione facta contra Lacedæmonios mouerunt bellum. Cuius causa Agesilaus ex Asia domum reuocatus fuit, Xenophon lib. 3. & 4. Diodorus lib. 14. Plutarchus in Agesilao,Pausanias lib. 3. Interea Pisander dux apud Spartam.) Mirum profecto, qui factum fuerit, ut contra fidem librorum ueterum tam apud Iustinum quam Orosium, hic dux Ly-

Universidad de Deusto Biblioteca

dux Lysander hactenus sit dictus: cum tamen ex omnibus scriptoribus, quos modo nominaui, certum sit, Agesilaum classi præfecisse Pisandrum coniugis suæ fratrem, cumq; relictum in Asia & prœlio nauali superatum ad Gindum à Pharnabazo & Conone perijsse. Nam quod in uulgato Diodori libro ναύαρχος non πείσανδρος, sed πεδίαρχος appellatur, procul dubio mendosum est. Namque ex illo fluere.) πεδιάρχα Virgiliana ex lib. 2. Aeneid. Premi igitur Thebani.) Belli huius Bœotici dicti principes fuerunt Locri Opuntij & Phocenses, quorum hi à Lacedæmonijs, illi à Thebanis auxilia accersiuerunt. Thebani Athenienses in suas partes pertraxerunt. Prœlio commisso ad Haliartum Lacedæmonij uicti sunt, & Lysander occubuit, Xenophon libro tertio extremo, Diod. 14. Pausanias 3. & 9. Plutarchus in Lysandro. Propter virtutem atq; industriam Epaminondę) Videtur Orosius deceptus uerbis Iustini putasse huic prœlio interfuisse Epaminondam, quod uerum non est. Pausanias quoque dux alter) Pausaniæ qui cum Lysandro aduersus Thebanos missus fuerat, crimini datum, quòd serius in Bœotiã uenisset, quodq; cæsorum corpora fœdere quam prœlio tollere maluisset. itaq; capitis accersitus ad caussæ dictionem non adfuit, sed Tegeam in exilium aufugit, Xenophon & Pausanias lib. 3. Repente rex Agesi-

Agesilaus) De aduentu Agesilai in Bœotiam, non omnino conuenit Iust. & Orosio cũ Xenophonte, Diodoro & Plutar. Pugna cõmissa fuit ad Coroneam: mendose enim in Plutarchi Agesilao est, περὶ τὴν χαιρώνειαν, pro κορώνειαν. Iphicrati duci) De Iphicrate Xenophon lib. 4. & deinceps, Diod. lib. 14. & 15. Sed Conon postquam vasta) De Cononis beneficio in Athenienses, deq; honore illi à suis habito, præter ceteros, quos iam sæpe nominamus, eleganter Demosthenes de immunitate contra Leptinem. Legendus quoq; Isocratis Euagoras. Interea Artaxerxes rex Persa) Cum Pharnabazus et Conon regia classe maritimã Laconicæ oram cũ maleficio peruaderent, & Athenæ muro cingerentur, placuit Lacedæmonijs pacem facere cum rege Persarũ, eaq; re Antalcidam ad Tiribazum regis præfectum miserũt, ut illius opera pax firmaretur. Hac de causa pacem hanc græci τὴν ἐπ' ἀνταλκίδου γενομένην εἰρήνην uocant, ut demonstrauimus paulo ante ex Polybio. Tu lege Xenophontem lib. 5. Diodor. 14. Plutarchum in Agesilao et Artaxerxe. Meminit Strabo in fine li. 6. Pausanias initio. 9.

In Caput secundum.

Nam speculati absentiã) Quæ de Arcadum et Thebanorum bello hic & apud Iustinũ post Antalcidæ pacẽ subijciuntur, ea nõ statim subsecuta sunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nam illa facta est anno secundo Olympia. XCVIII. Arcades autem bellum cũ Eleis gesserunt quarta et centesima Olympiade, ut etiã Pausanias scribit l. 5. Tum Elei preßi ab Arcadibus, Lacedæmonios socios suos impulerunt, ut Archidamus Agesilai filius cũ exercitu missus in Arcadiam Cromnum ceperit. Nam quod Iustinus castellum dicit, Xenophon, qui hanc historiã lib. ult. ἑλλήν. scribit, κρώμνον uocat. In eo prœlio) Cromno capto Archidamus præsidio trium cohortium ibi relicto, reliquas copias domum reduxit. Sed cum præsidiũ ab Arcadibus ex Elide reuersis obsideretur, Archidamus iterum missus, ut Spartanos obsidione liberaret, prœlio commisso ὁ ἀρχίδαμος ἐτέτρωτο τὸ μηρὸν διαμπάξ, inquit Xenoph. id est, Archidamus telo per femur traiecto uulneratus est. Occisorum corpora per præconem) Hoc græci dicunt, τοὺς νεκροὺς ὑπὸ σπονδοῦς ἀναιρεῖσθαι. Exemplorum plena sunt omnium monumenta. Lacedæmonijs ad alia bella conuersis) Mantinenses à Thebanis desciuerant, ijsq; suppetias uenerant Lacedæmonij duce Agesilao, ut Xenophon & Plutarchus scribunt: nam quod Diodorus li. 15. Agidem hunc nominat, equidem quî uerum esse poßit ignoro. Præcognito aduentu hostium) Euthynus enim Thespiensis, auctore Callisthene, seu, Cres quidam, ut Xenophon scribit, Epaminondæ consilium Agesilao enuntiauit. L. Plutarchum

tarchum in Agesilao. Commisso prœlio) Prœlium commissum fuit ad Mantineam, ibiq; Epaminondas uulneratus ab Anticrate Lacedæmonio paulo post disceßit. Remota manu) Aliter de uulnere scribunt, Cicer. epist. 12. li. 5. famil. Valerius lib. 3. cap. 2. & Diodorus. 15.

In Caput tertium.

Anno ab V. C. CCCLXXVI.) Euseb. in libro de temporibus hunc terræmotũ ascribit Olymp. centesimæ. Strabo lib. 8. scribit has urbes euersas biennio ante pugnã Leuctricam. i. anno ante Olympiadẽ CII, Diodoro auctore. qui annus ex aliorum supputatione est CCCLXXX. Bura & Helice) Ita scripsimus ex Eusebij Chronico, Thucydidis li. 3. Strabonis li. 1. & 8. Pausaniæ li. 7. Plinij li. 2. ca. 92. cùm in Orosij libris esset, Ebora & Helice. Diod. lib. 15. hanc inauditam eluuionem describens addit, ἐγένετο δὲ ῥοῦσα τὸ παθὸς τῆς ἀχαΐας πολὺ δύο πόλεις, ἑλίκην τε ὄβραν, id est, Hanc cladem duo Achaiæ oppida, Helice & Bura, experta sunt. Interea Romani) Camillus, cum Tribunus milit. III. ann. CCCLIX. Faliscos iustitia in ditionem populi R. redegisset, ut est apud Liuium libr. 5. Plutarchum in Camillo, & auctorem libri de uiris illustrib. sexto anno post Dictator Volscorum ciuitatem, quæ per L X X. annos bellum

Universidad de Deusto
Biblioteca

gesserat, uicit, & Aequorum urbem occupauit, Sutrinorum recuperauit, deletis Etruscorum exercitibus, & tres simul triumphos egit. Hæc ita emendata à Cuspiniano paucis Eutropius li. 2. pluribus Liuius li. 6. Prænestinos etiam eodem tempore) Prænestini à T. Quinct. Cincinnato Dictatore uicti fuerunt an. 375 Liu. Eutrop. & Euseb. in Chronico.

In Caput quartum.

Anno ab V.C. CCCLXXXIIII) Orosius in numeris istis suam rationem sequitur. nam hūc non esse deprauatū consensus librorum, & sequentes numeri ostendunt. Alij hunc annum CCCLXXXVIII. alij alium faciunt. De hac pestilentia Liuius initio lib. 7. In quo iam reuerentiā tuā) Intelligit dī sputationem Augustini contra ludos scænicos li. 3. ca. 17. de Ciuitate dei.

In Caput quintum.

Proximo anno) Curtius equo insidēs armatus se in specum immisit L. Genucio, Q. Seruilio iterum Coss Liuius lib. 7. Valerius Max. lib. 5, cap. 6. Augustinus de Ciuitate Dei lib. 4. cap. 20.

In Caput sextum.

Annus, quo Galli Amenem transgressi non longe ab urbe castra posuerunt, Consules habuit C. Sulpicium, & C. Licinium, atq; ex fastis Consularibus, CCCXCII. numeratur. Ad quartum ab vrbe lapidem)

Apud Liuium est, ad tertium lapidem. Eutropius scribit Gallos quarto milliario ab urbe consedisse. Manlius Torquatus) Hic T. Manlius, qui cum Gallo apud Anienem depugnauit prouocatus, ex eius spolijs sibi & torquem & cognomē induit, ait Cicero. li. 2. de finib. Historia est apud Liuiū li. 7. & Eutropium. 2. Elegantissimè eam Quadrigarius li. 1. Annalium descripsit. qui locus est apud Gellium lib. 9. ca. 13. T. Quinctius Dictator) Liuius Gallos non hoc anno à Quinctio Dictatore, uerum sequenti à Q. Seruilio Ahala Dictatore, cùm Quinctius magister equitum esset, cæsos ait. Sed Orosius alios auctores secutus est, sicut & Appianus in Celtica, ubi scribit, Ὁ περὶ τὸ Καπιτώλιον στρατὸς ἐμβέβληκεν ἐς τὴν Ἰταλίαν, ἤρχοι δὲ αὐτῶν οἱ ἔσω μαλλοι διαφθείρας σὺν ᾧ ἡγεμόνι πέμπτῳ καὶ νικᾷ πέμπτῳ. id est, atq; etiam tertius Gallorum exercitus in Italiam uenit, quem Romani quoq; ductu & auspicijs T. Quinctij deleuerunt. A C. Sulpicio) C. Sulpicius peticus Dictator an. CCCXCV. Gallos uicit, ac de ijs triumphauit Nonis Mai. ut est in triumphis Capitolinis. De arte qua Gallos uicit, Liuius et Frontinus lib. 2. Stratagematum. Sub C. Marcio) C. Marcius Rutilus Dictator primus è plebe biennio post Sulpicium cum Tuscis congressus VIIII. millibus captis ceteros aut cecidit, aut agro Romano fugauit, Liuius & Eutropius. Eius triumphus in

antiquis marmoribus sic descriptus est, C. MARCIVS. L. F. C. N. RVTILVS. DICT. AN. CCCXCVII. DE TVSCEIS. PRIDIE. NON. MAI. Ab Albanis montibus) Sic recte legi in libris uetustis è Liuio cognoscitur. Meminit huius belli Polybius li. 2, Florus li. 1. tit. 13. M. Valerius) De huius singulari certamine præter superiores lege Valerium Max. lib. 8. cap. 16. & Gellium lib. 9. cap. 11. Est uero sciendum hunc M. Valerium in antiquis lapidibus non Coruinum, sed Coruum cognominari. M. tamen Manilij uersus de hoc sunt.

Et cum militia uolucris Coruinus adeptus
Et spolia, & nomen, qui gestat in alite Phœbum.

In Caput septimum.

Anno siquidem ab V. C.) Cum Carthaginiensibus legatis, auctore Liuio lib. 7. Romæ fœdus ictum, cum amicitiam ac societatem petentes uenissent, M. Valerio Coruo, M. Popillio Lænate IIII. Coss. q annus in fastis Capitolinis est ab. V. C. CDV. Tuncetiam nox) Hæc prodigia quarto anno post fœdus cum Carthaginiensib. ictum cuenisse, Liuius narrat. Diaconus hæc Eutropio ex Orosio addidit. Quibus diebus etiã Alexander Magnus) Infra cap. 16. Orosius scribit Alexandrum patri Philipo

Philippo successisse anno ab V. C. CCCCXXVI. quã resi Alexander natus annos XX. ut Plutarchus & Arrianus scribunt, regnum Macedoniæ susceepit, certe circa idem tempus quo prodigia illa euenerunt hic natus fuit. Tunc etiam Ochus, qui & Artaxerxes) Artaxerxes ὁ ἐπικληθεὶς ὦχος Eusebio est XII. Persarum rex. ad cuius annum VI. hæc ascripta leguntur: Ochus Apodasmo Iudæorum capta, in Hyrcaniã accolas translatos iuxtá mare Caspiũ collocauit. Transcurrens & Sidonem) Decesserat à rege Persarum Tripolis, præsidioq; à Nectanebo rege Aegyptiorum acceperat tria millia Rhodiorum. Ochus, cùm Babylone in Aegyptum maximis copijs contenderet, Phœnicas primum adortus Sidonem Mentoris reguli proditione in suam potestatem redegit, accuertit. Hæc pluribus Diodorus lib. 16. Gemisthus Pletho lib. 2.

In Caput octauum.

De Samnitico bello infra hoc lib. agetur: de Tarrentino & Punico deinceps. Nunquam post mortem Numæ) Numa Ianum ad infimum Argiletum indicem pacis belliq; fecit: apertus, ut in armis ciuitatem; clausus, pacatos circa omnes populos significaret. Numa regnante Ianus 43. annos continenter clausus fuit. Liuius li. 1. Plutarch. in Numa. Nisi Cę

Universidad de Deusto
Biblioteca

sare Augustoimperante) *Post bellum Actiacũ, pace terra mariq; parta.li.6.ca 22.* Inter bella punica vnius anni) *Hic annus fuit T. Manlio Torquato C. Atilio Bulbo Coss.infra li. 4.ca.12.*

In Caput nonum.

Igitur an.ab v.c.cccclx) *Hic annus quo L. Manlius et P. Decius Consules fuerunt, in antiquis fastis est* cccclxiii. *á quo numero cum hic tam longe absit, uereor ne mendum hic lateat.* Decio Mure) *Vulgo errore manifesto pro Mure, quod est in omnibus manuscriptis, hic, & infra cap. 21. Murena legitur. sicut & apud Florum li.1.ca.14.* Metij Tusculani nobilis equitis) *Sic est in manuscriptis, non,* militis, *ut habent uulgati. Hunc præfectũ equitum Liui.li.8. & Valer.2.cap.2. Geminium Metium uocant.* Alius vero Consul) *Alterũ Consulẽ P. Deciũ patrem intelligit, qui se bello Latino deuouit, Cic.li.2.de finib. et li.1.de Diuin. et alij omnes.* Occursum tamen nobiliũ iuuenum) *Liui. Bello gesto, T. Manlius Romã redijt. cui uenienti seniores tantum obuiam exisse constat: iuuentutẽ et tum & omni uita deinde auersatam cum execratamq;. Idem Valer. Max.li.9.ca.3.* Anno autẽ post hunc subsequente) *Minucia damnata incestus fuit, nõ proximo anno post Manlium et Decium Consules sed tertio anno post, auctore Liuio in octauo. De pœna Vestalium Dyonisius lib. 2. Plutarchus in Numa. De campo Scelerato festus.*

Caput X.

Nam Claudio Marcello) *M. Claudius Marcellus & C. Valerius Flaccus Consules fuerunt anno* CDXXII. *quo anno Romæ primum de ueneficijs quæsitum est. Liuius lib. 8.* Vt trecentæ septuaginta damnatæ.) *In numero consentiunt manuscripti libri Orosij. Sed Liuius scribit damnatas fuisse ad* CLXX. *Valerius lib. 2. cap. 1. pars, inquit, ea capitali iudicio damnatæ centum & l x x. numerum expleuerunt.*

In Caput XI.

Quæ hoc capite de Alexandro Epiri rege Orosius scribit, ea copiosè Liuius lib. 8. in Consulatu L. Papirij & C. Pœtelij. Lege etiam ea quæ Diaconus Eutropio addidit.

In Caput XII.

Anno ab v.c. CCCC.) *Philippus Amyntæ filius Macedonum regnum, auctore Diodoro lib. 16. suscepit Olympiade* cv. *Consulibus Romæ Cn. Genucio & L. Aemilio. Hi autem ex antiquis Fastis referuntur ad annum post V.C.* cccxc. *quos tanquã certiores duces sequi mallem.* Hic primum ab Alex. fratre) *Orosius in his rebus exponendis Iustinum sequitur. Plutarchus quoque in Pelopida*

Universidad de Deusto
Biblioteca

scribit Philippum ab Alexandro fratre obsidem Thebanis datum: sed Diodorus lib. 16. tradit ipsum Amyntam patrem superatum ab Illyrijs, Philippum minimum natu filium uictoribus obsidem dedisse, eosq; illum apud Thebanos deposuisse. Gemistus Plethon, qui tam Plutarchi quàm Diodori sententiam refert, ait Philippum primum patre uiuo Thebis obsidis loco fuisse, ac deinde iterum à fratre datum, cum is societatē cum Pelopida coiuisset. cuius rei auctorem Diodorum lib. 15. habet. Sed quærendum quomodo Philippū triennio Thebis obsidē fuisse Iustinus & Orosius scribant, si à fratre datus, non antè è custodia elapsus est, quàm Perdiccas ab Illyrijs uictus occubuit, ut Diodorus et Plethon tradunt. Nam Alexander ijsdem auctoribus cùm annū regnasset à Ptolemæo Alorite notho filio Amyntæ occisus fuit: qui deinde triennium Macedoniæ regnum obtinuit: hunc Perdiccas frater germanus Alexandri interfecit, ac quinque annis in regno exactis ab Illyrijs uictus occubuit. Primum bellum cum Athenienſibus) Hoc bellum gestum est duce Mantia, cum Athenienses Argæo Macedoniæ regnum dare conarentur. Diodorus. Arma ad Illyrios transtulit) Illyrios Philippus anno secundo regni sui uicit Macedoniæq; oppidis cedere coegit, Diodorus & Plethon. Thessalos Philippus quarto anno regni sui sibi adiunxit, ijsdem auctoribus.

Olympia-

Olympiadem Aruhę regis Molossorum) Ita scripsimus ex optimo libro Cornelij Gualteri, cum uulgo Euruchę. legeretur, credo ex eo quod in nonnullis manuscriptis est, Aruchæ. Magna autem uarietate huius regis nomen scriptum inuenitur. Iustini libri impressi partim Arymbam, alij Arisbam, meus manuscriptus, Arybbā nominat. Apud Demosthenem Olynth. 1. & Diodorum lib. 16. est ἀρύμβας. apud Plutarchum in Pyrrho ἀρύββας, apud Pausaniam lib. 1. ἀρύββας. Est uero quærendum quibus autoribus Orosius Olympiadem Aruhæ sororem, et Iustinus Arybbam Olympiadis fratrem patruelem nominet: cum ex Pausania & Plutarcho constet, Arubam fuisse patruum Olympiadis. nam Aruba & Neoptolemus pater Olympiadis Alcetæ fratres editi fuerūt. Et Vlpianus Demosthenis interpres, Arymbam Olympiadis Philippi uxoris θεῖον, id est, patruum, non (ut Vvolffius putauit) auunculum nominat. Expeditionis Philippi contra Arymbam meminit Demost. Olynth. 1. Ictu sagittæ oculum perdidit) Aster miles hic à Plutarcho & Vlpiano uocatur, qui Philippum oculo priuauit. Huius incommodi meminit præter Diodorum Strabo lib. 8. Sagittam uero Philippi oculo extraxit Critobulus, & citra deformitatem oris curauit orbitatem luminis, auctore Plinio lib. 7. cap. 37. In communi Græciæ concilio) ἐν ἀμφικτύοσι, Diodorus. Hoc autem

bellum

Universidad de Deusto
Biblioteca

bellum Sacrum & Phocicum nominatum est, quo de Diodorus & Pausanias lib. 10. ubi scribit fanum Apollinis Delphici à Phocensibus occupatũ fuisse Archonte Agathocle Olympiadis quintæ & centesimæ anno quarto. Philomelo duce) φιλόμηλος ὁ θεοτίμου est græcis, qui hic uulgo Philomenes uocatur. Onomarchum ducẽ) Ita ab omnibus uocatur, cuius nomen hic uulgo corruptũ est. Commisso prœlio) Hoc prœlium commissum cum Phocensibus fuit anno tertio belli Sacri, quo amplius sex millia Phocici nominis cum Onomarcho duce cæsa, & ad tria millia capta sunt, Diodorus lib. 16. Sed Athenienses audito belli euentu) Philippus superato Onomarcho ad Thermopylas contendebat, ut cum Phocensibus bellum in eorum finibus gereret, sed Athenienses nauibus circumuecti cum transitu prohibuerunt, Diodorus, & Libanius in argumento orationis Demosthenis περὶ τῆς εἰρήνης. Duo Olynthum confugerunt.) Hanc Olynthiaci belli causam facit Iustinus lib. 8. cuius neq; Diodorus, neq; Libanius mentionem ullam fecerunt. Gestum autem est hoc bellum (ut ex Philochoro Dionysius Alicarnarsseus refert) anno ante Olympiadem CVIII. Archonte Callimacho: anno autem insequente auctore Diodoro Olynthus capta fuit. Aurarialoca in Thessalia) Barbarus aliquis addiderat, statuas idolorum. Fratres duo Thraciæ

reges

reges) Vide num Cersobleptem & Amadocum intelligat: de quibus Demosthenes κατὰ ἀριστοκράτους Cersobleptem quidem certe à Philippo oppugnatum fuisse, quando Athenienses pacem cum eo fecerunt ex Demosthene Aeschine et Plethone constat. Pax autem cum Philippo ab Atheniensibus facta Archonte Themistocle septem annos durauit, ut ad Aminæum Dionysius scribit. Phocensibus pacem & veniam se daturum) Hoc Philppum sibi confirmasse Aeschines reuersus à Philippo Atheniensibus renuntiauit. qua de re Demosthenes περὶ τῆς παραπρεσβείας, & περὶ στεφάνου.

In Caput XIII.

Necessariam maritimam vr. ra. Bizantium) Amicitiæ & societatis fœdera inter Philippum manserunt usq; ad Nicomachi magistratum: anno autem sequente, qui primus fuit Olympiadis CX. Philippus primũ Perinthum expugnare aggressus est, atq; inde reiectus Byzantium obsedit. quo tempore Epistolam ad Athenienses misit uiolati fœderis eos accusans, & bellum denuntians. quæ omnia Dionysius ex Philochoro perspicuè narrat. Epistola uero Philippi extat inter Philippicas orationes Demosth. Hæc autem Byzantium) Caßiodorus scribit Byzantium conditum Tullo Hostilio regnante. Vnde Byzantium nomen inuenerit refert Eustatius in

Dionysi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dionysium. Constantinopolis dicta.) Lege infra cap. 28. lib. 7. Scyhis tunc Etheas regnabat) Regis nomen, quod in impressis erat, reliqui: nam in manuscriptis Atheas & Natheas legitur. in vulgatis Iustini libris est, Matthæas, in nostro manuscripto Metheas. Thebanos quondam hostes) Lacedæmonios pro Thebanis manifesto errore hic legebatur. Nam cum Philippus Elateam occupasset, Athenienses, qui tempore exclusi ad reliquos socios legatos mittere non poterant, Thebanos Demosthenis eloquentia in suas partes pertraxerunt. Demosthenes pro Ctesiphonte, Diodorus lib. 16. Plutarchus in Demosthene. Prœlio commisso) Hoc prœlium commissum fuit ad Chæroneam, Diodorus, Plutarchus, & Strabo lib. 9.

In Caput XIIII.

In Thebanos & Lacedæmonios) Sic est etiam in manuscriptis: cum tamen nec alij crudelitatis in Lacedæmonios, & Iustinus, quē auctorem sequitur, tantum Thebanorum meminerit. Tres duces, hoc est Parmenionem &c.) Diodorus & Plutho duos duces præmissos scribunt, nempe Attalum & Parmenionem, qui de Philippi interitu satis multa. A Sabinis in Lucania prostratus) Liuius à Lucano exule occisū scribit. Gemisth. διαβὰς ἐς Ἰταλίαν Ταραντίοις ἐπὶ Δώρῳ ἐπὶ μάχῃ πολλῶ

λῶς κινδυνισμένος ἐτελεύτησεν. Transgressus in Italiam ut Tarentinis opem ferret, in prœlio quodam, cum strenuè rem gessisset, occubuit.

In Caput XV.

Anno ab V.C.CCCCXXVI.) Hic annus in Capitolinis Consulibus est post urbem conditam CCCCXXXII. Viginti millia Samnitum Fabio magistro equitum) Idem numerus cæsorum hostium est apud Liuiū lib. 8. ubi hæc omnia satis copiosè. Q. Fabius Maximus Rullianus, quem hic Orosius significat, magister equitū fuit L. Papirio Cursori Dictatori quarto anno ante Caudinam ignominiam. Præter Liuium lege Eutropium lib. 2. Valerium Max. lib. 2. ca. 2. Veturiū & Postumium Consules) T. Veturius & Sp. Postumius iterum cōsules fuerūt, quando apud Caudium male pugnatum est, & legiones sub iugum missæ. Cicero lib. 3. de officijs. Liuius lib. 9. Florus lib. 1. cap. 16. Augustinus li. 3. de Ciuit. cap. 17. Pontius dux eorum) Hæc ex Orosio Diaconus Eutropio addidit. Quod Papirio Consule insistente) Orosius & Eutropius eos auctores sequūtur, quia L. Papirio Consule, non magistro equitum, contra Samnites rem bene gestam tradiderunt. nam de hoc ambigi Liuius scribit.

In Caput XVI.

De no-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Demosthenes Orator auro Persarum corruptus) Hoc Aeschines Demosthenis obijcit in orat. in Ctesiphontem his uerbis, νῦν μέντοι δ' βασιλικὴν χρυσίον ἐπικέκλυκε πλοῦτον ἀπάντων αὐτῶν. καὶ δ' ἀκούετε ἰκνυούμ. ἀδίκως γὰρ πώποτε πλοῦτος τῶν πράξεων πονηρῶν ἐγένετο. Sic enim hæc legenda sunt è manuscripto Aeschinis & Diodori libro ab Henrico Stephano edito; estq; hic sensus, Nunc uero auri persici affluens copia sumptibus eius subuenit: quamquam ne hoc quidem sat erit: nulle enim diuitiæ unquam tantæ fuerunt, quæ improbos mores superare potuerũt. Thebanos cum diruta ciuitate) De Thebanorum excidio Diodorus, Plutarchus, Arrianus lib. 1. Pausanias in Bœoticis. Illyrios quoque & Thracas) Hos Alexander ante quàm Thebas everteret suæ ditioni subiecit, Diodorus & Arrianus. In exercitu eius fuere) Arrianus scribit Alexandrum habuisse in exercitu pedites μὲν πολλῷ πλείους τρισμυρίων, equites ὑπὲρ τοὺς πεντακισχιλίους. Plutarchus in Alexandro inter scriptores de numero copiarum non conuenire ait sed eos qui minimum numerum expressere, peditum XXX. millia, equitum V. millia; qui maximum, illorum XXXIIII. millia, horum IIII. millia numerare. Diodorus peditum XXX. millia, equitum IIII. M. D fuisse scribit. Primo eius cum Dario rege congressu) primum hoc prælium ad Granicum

Granicum flumen commissum fuit. De numero Arrianus, πρῶτα μὲν ἱππεῖς μὲν ἦσαν ἐς δισμυρίους, ξένοι δὲ περὶ μυρίους ὁπλίτου ἀκριβοῦντες δισμυρίων. Diodorus, οἱ μὲν πάντες ἱππεῖς ὑπῆρχον πλείους τῶν μυρίων· οἱ δὲ πεζοὶ τὸν πρῶτον ἦσαν ἐκ ἐλαττόνων τῶν δέκα μυριάδων. Magna cædes Persarum fuit) Persarum peditum XXM. equitum duo millia cecidisse referuntur, auctore Plutarcho. In exercitu autem Alexandri) In numeris Orosius Iustinum sequitur. Arrianus scribit in exercitu Alexandri primo congressu equites numero circiter XXV. cecidisse, & postea amplius LX. pedites circiter XXX. Sed Aristobulus, auctore Plutarcho, scripsit Alexandri copijs XXXIIII. interfectos, quorum nouem pedites fuerunt. Orosius lib. seq. ca. 1. ait, Inter quadringenta fere millia hostium interfecta nouem tantummodo in exercitu Alexandri pedites defuisse. Deinde Gordien Phrygiæ) Sic est etiam sine ulla uarietate in manuscriptis. Meus quoq; Iustinus habet, Post hæc Gordien urbem petit, ubi in impressis est, Gordin. Curtius lib. 3. oppidum Gordium nominat, sicut et Græci γόρδιον. De Gordio uinculo Plutarchus in Alexandro, Arrianus lib. 2. Curtius 3. Iustinus 11, & Erasmus in Chiliadib. Cum sudans in Cydnum) De Cydno legendus Curtius lib. 3. Sunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

uero qui scribant Alexandrum hunc morbum, è quo Philippi Arcananis arte recreatus fuit, non in Cydno flumine, sed è labore contraxisse. lege Plutarchum & Arrianum. Diodorus etiam Cydni fluminis mentionem nullam facit. Darius cum C C C. M.) *Arrianus,* ἐλέγετο ἡ πᾶσα ξὺν δαρείῳ στρατιὰ μάλιστα ἐς ἑξήκοντα μυριάδας μαχίμους εἶναι. *In Darij exercitu eorum qui pugnam capessere possent ad D C millia esse dicebantur.* Et Alexander & Darius vulnerantur) *De Alexandri uulnere, quo dextrum eius femur perstrictum est, Diodorus, Plutarchus, Arrianus, & Curtius. De Dario in hoc prœlio uulnerato præter Iustinũ nemo quidquam.* Peditum L X X X millia, equitum decem millia.) *Cæsorum equitum Persarum numerus idem est in Diodori, Curtij, Iustini, & Orosij libris: peditum uero Iustinus unum et L X millia, Curtius centum millia, Diodorus amplius C X X millia cæsa scribunt. Plutarchus ait Alexandrum prostrauisse* ὑπὲρ ἕνδεκα μυριάδας τῶν πολεμίων. Ex Macedonibus cecidere pedites C X X X.) *Ita Iustinus, quicum facit Diodorus sic scribens.* τῶν δὲ μακεδόνων ἐτελεύτησαν πεζοὶ μὲν εἰς τριακοσίους, ἱππεῖς δὲ περὶ ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα. *At Curtius, Ex parte Alexandri quatuor & quingenti saucij fuere, triginta omnino*

omnino & duo ex peditibus desiderati sunt, equitum cẽtum quinquaginta interfecti. Alios allegit) *Sic est in nostris manuscriptis, nõ, elegit. Iustinus dixit, alios in societatem recepit. Præfecit uero Syriæ Alexander Parmenionem, Curtius lib. 4. Arrianus 2.* Tyrum vrbem antiquis.) *Tyrus olympiade C X I I septimo mense quàm oppugnari cœpta erat ab Alexandro capta fuit, ut copiose Diodorus lib. 17. Arrianus 2. Curtius 4. scribunt.* Inde ad templum Iouis Ammonis) *De hoc templo, & profectione Alexandri ad Ammonem tam multa Diodorus, Plutarchus, Arrianus, Curtius, & Iustinus, ut putidum sit uelle aliquid admonere.* Alexandriam in Ægypto condidit,) *C. Poetelio & L. Papirio Coss. Anno ab V. C. CDX X V I I. Alexandriam in Aegypto conditam scribit Liuius lib. 8. Solinns & Cassiodorus.*

In Caput XVII.

Darius spe pacis amissa, C C C I I I I. millia peditum) *Rectius ergo in meo Iustino est, Tum spe pacis amissa, bellum Darius reparat: cum quadringentis millibus peditum, &c. quàm ut uulgo legitur, cum XL. millibus peditum. Est tamen nonnulla uarietas inter eos qui exercitum Darij recensent. Plutarch. in Alexandro scribit Darium Alexandro obuiam processisse* ἑκατὸν μυριάδων στρατῷ.

 id est,

Universidad de Deusto
Biblioteca

id est, cum decies centenis millibus copiarum. in quibus, ut Diodorus numerat, peditum DCCC. *millia, equitum* CC. *millia fuerunt. Arrianus lib. 3. scribit Darium habuisse equitum ad* XL. *millia, equitum* CCCCIↃↃↃↃ. *In Curtij libris ita legitur, Summa totius exercitus, equites* XLV. *millia, pedestris acies ducenta millia expleuerat. sed uereor ne hic, ducenta millia mendose sit, pro, decies centena millia.* Apud Tarsum bello opponit) *Non puto ullum esse historiæ studiosum, cui hic locus scrupulum non inijciat, cùm præsertim omnes loquantur ultimum hoc prœlium inter Alexandum & Darium non in cilicia, ubi Tarsus est, sed in Assyria commissum fuisse. & tamen Orosium ita scriptum reliquisse, testimonio sunt omnes libri. Quid ergo dicemus? Vereor equidem ne Orosio Iustin. quem auctorem sequitur, imposuerit: cumq; ille Darium in fuga pontem Cydni fluminis (quod Tarsum perlabitur) traiecisse scripserit, hic apud Tarsum pugnatum esse crediderit. Sed hoc prœlium commissum fuit in Assyria trans Lycum in Aturiæ campis ad uicum nomine Gaugamela, auctore Strabone lib. 16. Quanquam enim Dionysius Alicarnasseus ad Ammæum hanc pugnam τὴν ἐν ἀρβήλοις μάχην, Curtius prœlium apud Arbela nominet; & Diodorus narrationem eius ita concludat, ἡ μὲν οὖν περὶ ἄρβηλα γενομένη παραύταξις*

τοιοῦ-

τοιοῦτον ἔσχε τὸ πέρας: *Plutarchi tamen in Alexandro uerba sunt,* τὴν δὲ μεγάλην μάχην πρὸς δαρεῖον οὐκ ἐν ἀρβήλοις, ὥσπερ οἱ πολλοὶ γράφουσιν, ἀλλὰ ἐν γαυγαμήλοις γενέσθαι συνέπεσεν, *id est, Accidit, ut magnum illud prœlium cum Dario non in Arbelis, sicut plerique scribunt, sed in Gaugamelis committeretur. Cum Strabone & Plutarcho facit Arrianus lib. 3. ubi tradit Darium castra in Gaugamelis ad Bumadum fluuium ab Arbelis oppido stadia circiter* LX. *posuisse. Lege eundem lib. 6.* Alexander XXXIIII. continuis diebus.) *Idem numerus est apud Iustinum, in meo manuscripto, & Robert. Stephani impresso libro, cum uulgo in alijs* XL. *in alijs* LXXXIII. *legatur.* Persepolim caput Persici regni) *De Persepoli capta & direpta, eiusq; immensis opibus legendus Diodorus in posteriore lib. 17. & Curtius lib. 5. Meminit Strabo lib. 15.* Darium vero cum à propinquis) *Darium in fuga Bessus & Nabarsanes uinxerunt aureis, ut Curtius & Iustinus scribunt, compedibus, multisq; confossum uulneribus in uia reliquerunt, quo de copiose Diodorus, Plutarchus, Arrianus, Curtius & Iustinus.*

In Caput XVIII.

Quorum Agis Lacedæmonius) *Hoc bel-*

Universidad de Deusto Biblioteca

lum Græcorum cum Antipatro Macedoniæ præfecto descripserat pluribus uerbis Curtius lib. 6. sed ad nos tantum prœlij euentus peruenit. Scribit idem præter Iustinum Diodorus lib. 17. Meminit Pausanias lib. 3. Alexander autem in Italia) De rebus gestis ab Alexandro Epiri rege legendus Liuius li. 8. & Strab. 5. Hyrcanos & Mardos sub egit) De Hyrcanorum et Mardorum gente confini Hyrcaniæ subacta, Diodorus in 17. Arrianus 3. Curtius 6. Thalestris siue Minothæa) Hanc reginam Amazonum Diodorus θαλκηστρίν, Curtius Thalestrim nominat: hiq; eam ad Alexandrum uenisse tradunt, secuti nimirum Clitarchum, Polycritum, Onesicritum, Antigenem & Istrum. At Aristobulus, Ptolemæus & ceteri scriptores, quos Plutarchus nominat, hoc commentitium esse dixerunt. Inde Drangas) Sic recte hic est, male autem in uulgatis Iustini libris, Dracas: nam & Arrianus ipsos δραγγας, & Diodorus eorum regionem τὴν δραγγινὴν appellat. Euergetas) Hoc nomen beneficij ergo à Cyro persarum rege acceperunt, cum prius Ariaspæ, ut est in Arriani & Curtij libris, seu Arimaspi, ut habet Diod. nominarentur. Parimas, Parapamenos, Adaspios) Ita hæc in manuscriptis Orosij & Iustini libris inuenio: nec tamen amplius quod de illis dicam habeo. De Alexandria super amnem Tanaim condita præter

Iustinum

Iustinum lib. 12. Curtius lib. 7. Arrianus 4. Docent hoc Amyntas) De his omnes qui res Alexandri descripserunt. De Parmenione eiusq; filio Philota interfectis Diod. li. 17. posteriore, Plutarch. in Alexandro, Arria. li. 3. Curt. lib. 6. & 7. Clitus quoq; annis grauis) Græcæ est κλεῖτος: male igitur uulgo Clytum scribunt. De Clito Curt. li. 8. Arria. 4. Cicero Tusc. 4. Alexander rex cum interemisset Clitum familiarem suum uix à se manus abstinuit. Venabulo transfossus) Hasta Alexandrum Cliti latus transfixisse Curtius scribit. Arrian. tradit alios prodidisse Clitum occisum λόγχῃ, alios σαρίσσῃ, Plutarchus αἰχμὴν uocat. Chorasinos & Dahas) Dahas, non Dacas est in manuscriptis Orosij & Iustini libris: nec aliter eos nominat Curtius lib. 7. & 8. Græci δαίας uocant. Quos autem Iustinus & Orosius Chorasinos, eos Arria. li. 4. & Strab. li. 11. χωρασμένους appellant, ad quos Spitamenes confugerat. Plinio lib. 6. ca. 16. hi sunt Chorasmij. Callisthenem philosophum) De Callisthenis Olynthij interitu copiose Arr. li. 4. Plutar. in Alexandro, Curtius lib. 8. De eodem M. Tullius pro Rabireo Postumo, Callisthenem doctum hominem, comitem Magni Alexandri, ab Alexandro necatum accepimus.

In Caput XIX.

Universidad de Deusto Biblioteca

Nyssam vrbem adijt) Νύσσαν *hanc Indiæ urbem Strabo, Arrianus, Dionysius & Eustathius uocant. de qua multa Arrianus initio lib. 5.* Dædalos montes) *Curtius lib. 8. Hinc ad regionem, quæ Dædala uocatur, peruentum est.* Regnaque Cleophidis) *Cleophis mater Assacani, filio mortuo, illius regioni præfuit, quo tempore Alexander in Indiam uenit, Iustinus lib. 12. Curt. 8. Eius regionis caput fuit oppidum, quod Arrianus* μαίσσαγα, *Diodorus* μαίσσακα, *Strabo* μαγόσα, *Curtius Mazaga nominat: idque Alexander obsessum deditione cepit.* Ad Saxum miræ asperitatis) *Hoc saxum, auctoribus Diodoro & Arriano* πέτρα ἄορνος *dictum fuit. Vnde emendandi curtij libri, in quibus est, Incolæ armati petram Dorinim nomine occupauerunt. cum sit legendum, Aornon, uel, Aornim, quomodo est in quibusdam Diodori exemplaribus.* Cum Poro fortissimo) *Bellum cum Poro non sine clade Macedonum gestum scribunt Diodorus lib. 17. Arrianus 5. Curt. extremo libro octauo. Rem cum Poro gestam Plutarchus ex Alexandri epistolis refert.* Occisoque deiectus equo) *Bucephalam Alexandri equum in hoc bello occisum quidam tradiderunt, Plutarchus & Arrianus.* Duas ibi condidit ciuitates) τὴν μὲν νίκαιαν, τῆς νίκης τῆς κατ' ἰνδῶν ἐπώνυμον ὠνόμασε. τὴν δὲ βου-

δὲ βουκεφάλαν, ἐς τοῦ ἵππου τοῦ βουκεφαλοῦ τὴν μνήμην, ὃς ἀπέθανεν αὐτοῦ. *Alteram Nicæam à uictoria de ludis reportata, alterã in memoriam Bucephalæ equi ibi mortui Bucephalam nominauit. Idem scribit Diodorus. Strabo lib. 15. uerum hic alteram non cum Diodoro et Arriano* βουκεφάλαν, *sed cum Plutarcho* βουκεφαλίαν *uocat. In nostris manuscriptis est, Nicæam & Bucephalen.* Inde Adræstas) *Sic est in uetustis, nõ ut uulgo legitur,* Aræstas. *Diodorus hos* ανδρεστὰς, *Arrianus* ἀδραιστὰς *nominat.* Cathæos) *In uulgatis est,* Stathenos, *in uetustis,* Cathenos, *unde secutus Arrianum, Cathæos scripsi. In Diodori libris mendosè legitur.* εἰς τὴν τῶν καθαρῶν χώραν, *pro* καθαίων, *ap posito pro* αι, *id quod ex Strabonis lib. 15. perspicuè cognoscitur.* Præsidas et Gandaridas) *In manuscriptis Orosij non,* Pastidas, *sed,* Præsidas *legitur, in Iustini antiquis,* Præsidias. *Plutarchus in Alexandro* γανδαρίτας καὶ πραισίους *dicit, quãquam statim,* οἱ πραισιαίων βασιλεῖς *legitur. In Diodoro sic est,* πέραν δὲ τούτου κατοικεῖν τό, τε τῶν ταβραισίων καὶ γανδαριδῶν ἔθνος· τοὺς τῶν δὲ βασιλεύειν ξανδράμην. *In curtio ita, Vlteriores ripas colere gẽtes Gandaridas & Pharrasios, eorumq; regem esse Aggraminen. His inter se collatis apud Diodorum scribendum uidetur*

Universidad de Deusto
Biblioteca

πραισίων, apud Curtium, Præsios, & Xandramen. Ad Chosides) Legitur & cosides, atq; in Iustini libris, Euphites, uel cuphites. Ego in hoc nomine hæreo: fortassis intelligendus est is qui à Curtio sophites, à Diodoro & Strabone σωπείθης nominatur: Nam cum in illius regno Alexander ad Hyphasin fluuium processisset, militum precibus reuocatus fuit. sed de pugna alij nihil. Ad amnem Acesinem.) De hoc Dionysius Afer,

Τόθι λεξομένῃσι σκηπτόχον ἀκεσίνεω
εὐρόμενον δέχετ' ἄλσεα νάϊον ὑδάσπης.

Ibi Gessonas, Sibosque) In impressis Iustini libris est, ibi Gessonas Asybosq;. in nostro antiquo, ibi Iacensanos Sibosq;. De prioribus ego nihil, de posterioribus Diodorus ita, ὡς δ' ἔλλον ἐπὶ τὸν ἀκεσίνου & ὑδάσπου συμβολὴν, ἐνθένδε ἐλάσας εἰς τοὺς σγαπώπας πρόσεισιν ἐπὶ τοὺς ὀνομαζομένους σίβους, id est, Vbi perucnit in regionem, in qua Hydaspes amnis Acesini committitur, expositis militibus, copias in eos, qui Sibi nominantur, duxit. Curtius lib. 9. Peruentum erat in regionem, in qua Hydaspes amnis Acesini committitur: hinc decurrit in fines Siborum. Vulgo tamen hic Sobiorum, & illic Ἴσους mendose legitur. Hinc ad Mallos & Oxydracas.) Ita emendauimus secuti uestigia depranatæ lectionis antiquæ in Orosij

Orosij et Iustini libris. Sic autem legendum esse ex historia, quæ est apud Curtium lib. 9. Arrianum 6. Diodor. 17. cognosces. Nam quod in Diodo. legitur, συρακόσιος, id mendose esse Henricus Stephanus animaduertit, sed ὀξυδράκους reponendum esse, crudelissimum hominem non uidisse miror. Octoginta millib. peditum) Diodorus etiam scribit hos habuisse, πεζοὺς πλείους τῶν ὀκτακισμυρίων, amplius LXXX. millia peditum. unde emendandi Curtij libri, in quibus est, Nouem millia iunctorum peditum in armis erant. In numero equitum Orosio & Iustino non conuenit cum Diodoro & Curtio. Sagitta sub mammam traiectus) Diodor. διὰ τοῦ μαστοῦ, Plutarch. παρὰ τὸν μαστόν. Arria. ὑπὲρ τὸν μαστόν. Curtius, Indus duorum cubitorum sagittam ita excussit, ut per thoracem paulum super latus dexterum infigeret. Cui Ambira rex præerat) Ambira est etiam in nostris uetustis. Apud Iustinum lib. 12. legitur cum uenisset ad urbem Ambigeri regis. Strabo libro 15. hoc in Oritarum finibus accidisse scribit; Diodorus ad Brachmanum urbem Harmatelia nominatam; Curtius in Sambi regno.

In Caput XX.

Legati opperiebantur) Horum legatorum meminit

Universidad de Deusto
Biblioteca

minit Arrian.lib.7.ac præter eos, quos Iustinus & Orosius commemorant, scribit uenisse ad Alexandrum legationes Aethiopum, & Scytharum, qui sunt in Europa. Diod. meminit etiam Illyriorũ, Adriatici maris accolarum, Thracum, finitimorumq; illis Gallorum. Plurimę partis Italiæ) Ex Italia uenerunt legati à Bruttijs, Lucanis & Etruscis. Nonnulli etiam é Romanis uenisse scripserunt: sed Arrianus id uerum non putat. Cum venenum potasset interisse) Iustinus & Orosius sequuntur eos, qui Alexandrum ueneno sublatum scripserunt. Plutarcho & Arriano hic interitus non placet: quos lege. Hispanus Maurinus) In nostris antiquis est, Hispanus & marinus.

In Caput XXI.

Anno ab vrbe condita CCCCL.) Hic annus, quo Q. Fabius Maximus Rullianus V. & P. Decius Mus. IIII. Consules fuerũt, in Fastis Capitolinis est ab V. C. CDLVIII. Liuio idem est, CCCCLVII. qui lib 10. hoc bellum describit. Vmbrorumque Etruscorumque exer.) Liuius tantum Etruscos populationis fama ad suos fines tuendos redire coactos scribit: Vmbros tamẽ prælio non interfuisse ex eodem cognoscitur. Bellum inire) Hoc bellum gestum fuit in agro Sentinate, ἐμ τῇ Σεντινατίνῃ χώρᾳ, ut ait Polybius libro 2.

Decius

Decius Consul occisus est) Hic est alter è De eijs, quos ad uolũtariam mortem cursum equorum incitasse Cicero in Catone ait, Filius enim patrem imitatus, in quarto Consulatu se deuouit, lib. 2. de Finib. Quod uero idem Tuse. 1. scribit, Decium filium cum Etruscis decertantem se hostium telis obiecisse, in eo dissentit ab alijs, qui Decium hunc cum Gallis decertasse scribũt. Peditum CXL. millia CCCXXX. equitum verò XLVI. millia) Ita hæc leguntur in optimo libro Cornelij Gualtheri: idemq; numerus est à Liuio ex aliorũ scriptorum Annalibus relatus. Aut externos prouẽtus) τὰς ἐξωθεν εὐπορίας ἢ ἐυμοιρίας. Vulgo, euentus, cõtra fidem librorum antiquorum legitur. Pestilentiæ, qua hic annus grauis fuit, meminit etiam Liuius.

In Caput XXII.

Sequitur annus) Consules hic annus habuit L. Postumium Megellũ, M. Atilium Regulum: estq; illius parum constans memoria, inquit Liuius li. 10. quem lege. Nouum habitum animumq;) Habitus armaturæ, animusq; paratus ad dimicandum hic breuiter indicatur: sed Liuius omnia copiosè lib. 10. extremo. Papirius Cos.) Hic est L. Papirius Cursor Sp. Caruilij collega in consulatu anno post R. cond. CDLX. de quo & pullario præter Liuium Valerius Max. lib. 7. cap. 2. Epidaurium colũ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

colubrum) Hanc rem libro decimo extremo scripsit Liuius, libroq; undecimo persecutus fuit, ut ex epitoma cognoscitur, in qua mentio est colubri siue anguis. Tu lege Pausaniam lib. 2. & Ouid. lib. 15. Metamor. Præterea altero ab hinc anno) Altero anno, id est, proximo post L. Papirium, quo Q. Fabius Maximus Gurges, & D. Iunius Brutus Scæua Coss. fuerunt. Fallitur certe Robortellus, qui alterum ubiq; pro secundo accipit. Namq; amisso exercitu) Tria millia hominum occisa refert Eutropius libro 2. Quod per XLIX) In alijs male LIX legitur. Nam si annus, quo Q. Fabius V. P. Decius IIII. Consules fuerunt, rectè XLVI belli Samnitici à Liuio nominatur, hic XLIX. sit necesse est. Anno subsequente) Anno ab V. C. CDLXIII. Consul cum P. Cornelio Rufino fuit M'. Curius Dentatus. eosq; ambos Samnitas uicisse Eutropius scribit. Curium etiam de Samnitibus triumphasse, Cicero in Catone ostendit, & in lib. de Viris illustrib. scribitur. Orosius tantum rei in Sabinis gestæ meminit, sicut & Florus lib. 1. cap. 15. Anno ab V. C. CDLXIII) Hic annus secundum Fastos Capitolinos, quos tanquã certissimos duces sequimur, est, CDLXX. quo P. Cornelius Dolabella, & Cn. Domicius Caluinus Coss. fuerunt. Romani ad exorandos) Polybius lib. 2. scribit hos legatos à M'. Curio in Galliam missos ὑπὲρ τῶν αἰχμαλωτῶν, pro

pro redimendis captiuis: quos illi παραπονδήσαντες ἐπανείλοντο, id est, uiolato iuregentium interfecerunt. Verum hic Liuij amissione magnum damnum fecit historia. Ille enim hæc copiose initio lib. 12. exposuerat. Cæcilius prætor) Huius Cæcilij prætoris meminit Augustinus de Ciuit. li. 3. c. 17. & in Liuiana Epitoma L. Cæcilius prætor nominatur. Vnde cognoscitur error Sipontini, qui quod Polybius dixit, λευκίου τοῦ στρατηγοῦ τελευτήσαντος, uertit, Lucio Consule amisso. Ceterum Gallorum reliquias P. Dolabella deleuit in Etruria ad lacum Vadimonis, ut ait Florus libro 1. cap. 13. περὶ τὴν οὐαδμονα προσαγορευομένην λίμνην, Polybius.

In Caput XXIII.

Alexander per XII annos) Alexander Macedo, inquit Cicero Philip. V. cum ab ineunte ætate res maximas gerere cœpisset, tertio & trigesimo anno mortem obijt. Vixit enim annos XXXII. menses VIII. Regnauit A. XII. M. VIII. Arrianus lib. 7. extremo. Primo Ptolemæo) Hic est Πτολεμαῖος ὁ Λαγοῦ, Ptolemæus Lagi F. primus Rex Aegypti, à quo deinceps qui Aegyptum obtinuerunt usq; ad Auletem (quem regno pulsum ab Alexandrinis A. Gabinius restituit) eiusq; filium (quem C. Iulius Cæsar interemit) Ptolemæi nomen tulerunt. Laomedon) Mitylenæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

Mitylæneus) Λχομήδωρ ὁ μιτυλληναῖος; cui Syriam cum Phœnice datam, Curtius li. vlt. scribit. Ciliciam Philotas, Philo Illyrios) Ita legitur quoque in nostro manuscripto Iustini lib. 13. pro quo in impressis, Ciliciam Philotas cum filio, & Illyrios accipiunt mendosè legitur. Mediæ maiori Atropatus) ἀτροπάτης ὁ τῆς μηδίας σατράπης, Atropatus Mediæ præfectus, est apud Arrianum lib. 7. Vnde non solum Iustinus & Orosius emendandi, uerum etiam Diodorus, apud quem lib. 18. est, Ατρόπῃ δὲ μηδίαν, duabus literis ον in medio prætermissis. Minori socer Perdiccæ.) Sic est etiam in manuscriptis: sed Iustinus habet minori Alceta frater Perdiccæ præponitur: Αλκέτας ὁ ἀδελφὸς περδίκκου nominatur à Diodoro lib. 18. Suliana gens Scyno) De Scyno præter Iustinum & Orosium alij, quod sciam, nihil. Antipater postea Antigono τῷ σωσιγενοῦς dedit, cui Perdiccas primo παμφυλίαν, & Λυκίαν, & τῷ μεγάλῳ καλουμένῳ φρυγίαν attribuerat, auctore Diodoro. Orosius uerò Iustinum secutus scribit, Pamphyliam & Lyciam Nearcho datam, quem uulgo Learchum uocant. De Nearcho Diodor. Plutarch. Arrianus. Lydiam Menander) Menander est etiam in manuscriptis Iustini & Orosij libris. sed uerendum ne notus Menander pro ignoto Meleagro in has sedes migrauerit. Nam Meleagro

gro Lydiam assignatam scribit Diodorus. Minorem Phrygiam) τῷ ἐφ' ἑλλησπόντῳ φρυγίαν, Diodorus. Thracia & regiones Ponti) Λυσιμαχῷ δὲ δόντα θρᾴκην καὶ τὰ σωρίζοντα τὴν ἐνδοτέρω πρὸς τῷ πόντῳ καὶ θάλασσαν, Diodor. Seleuco Antiochi) Hic est Seleucus ὁ τῆς ἀσίας τῆς πρὸς ἑυφράτῃ βασιλεὺς, ut inquit Appianus in Syriacis: qui in Asia maiore & Syria regnauit. Pithon Agenoris) Πείθων siue πίθων ὁ ἀγήνορος, est apud Diodorum & Arrian. Vnde quomodo hoc nomen scribendum sit cognoscitur. Seras, habet etiam noster manuscriptus Iustinus, pro quo in impressis Sed res, legitur. Oxyartes) Ita hoc nomen in Gualtheri libro rectè scriptum est, ex quo uulgo, Axiarches fecerunt. Diodorus, τῶν δὲ παροπαμισαδῶν, προσαγορευομένων δὲ παροπαμισαδῶν, ὀξυάρτῃ τῷ βακτριανῶν βασιλεῖ, οὗ τῶν θυγατέρα ῥωξάνην γεγαμηκὼς ἦν ἀλέξανδρος. id est, Fines ad Caucasum montem, qui Paropamisadarum dicuntur, attribuit Oxyartæ Bactrianorum regi: cuius filia Roxane cum Alexandro fuerat. Ergo Trogus, Parapamenos fines dixit τῶν παροπαμισαδῶν χώραν. Sibyrtio) Diodorus, σιβυρτίῳ ἔδωκεν ἀραχωσίαν, καὶ κεδρωσίαν. Arrianus lib. 6. de eodem Sibyrtio agens, τοῦτον ἀραχωτῶν τε καὶ γεδρωσίων

Universidad de Deusto
Biblioteca

σίων ἄρχειν ἐδόθη. Plutarch. quoq; γεδρωσίαν nominat, quam Diodorus κεδρωσίαν. In nostris manuscriptis, Cedrosiq;, legitur. Apud Iustinum locus mutilatus est, qui in nostro antiquo integrè legitur hoc modo, Arachosij, Cedrosiq; Sibyrtio traduntur, Drangæ & Aræi Stasanori. Στασάνωρ ὁ ἀρείων καὶ δραγγῶν σατράπης uocatur ab Arriano lib. 6. De eodem Diodorus, Στασάνορι δὲ τῷ σολίῳ τὴν ἀρείαν καὶ δραγγίνην. Amyntas) Hic Diodoro est Philippus, apud quem sic legimus, φιλίππῳ προσώρισε βακτριανὴν καὶ σαρδιανὴν, φραταφέρνῃ παρθυαῖαν, καὶ ὑρκανίαν πευκέστῃ πέρσίδα, τληπολέμῳ καρμανίαν, ἄρχωνι βαβυλωνίαν, ἀρκεσιλάῳ μεσοποταμίαν. Vbi uides nullam Scythæi & Nicanoris mentionem fieri. Deinde nostra emendatio illius quoq; auctoritate munitur, quam in Arcelai nomine, quod est in uetustis, neglexi. Epistola Alexandri.) Hæc epistola recitata fuit in mercatu Olympiaco ut ait Iustin. li. 13. ὀλυμπιάσιν, ut græci dicunt. extatq; apud Diodorum. li. 18. Primi Athenienses) Hoc bellum, quod Græci cum Antipatro gesserunt, Lamiacum dictum fuit, & à Diodoro lib. 18. copiosè descriptum est. Per Demosthenem.) Propter hoc beneficium Demosthenes, qui propter pecuniã ab Harpalo captam damnatus solum uer-

terat,

uerterat, ab exilio reuocatus fuit, Plutarchus in Demosthene, Iustinus lib. 13. Pausanias 1. Antipatrum obs. cingunt.) Iustinus, Antipatrum Heracleæ obsessum à Leosthene scribit. Diodorus lib. 18. Strabo 9. Pausa. 1. & Plutarc. in Demosth. & Eumene, Lamiæ, unde Lamiacum bellum. Telo è muris iacto perossus.) πληγεὶς εἰς τὴν κεφαλὴν λίθῳ πεπαχρῆμα ἔπεσε, Diod. quem de Leonnati cæde etiam consule. Ariaratho Capp.) Ἀριαράθην τὸν καππαδοκίας δυνάστην, Diodorus nominat. Meminit Plutarchus in Eumene. Nam omnes ante irruptio) En utilitatem Epitomarum. Nam cum Trogus rem primum in Cappadocia cum Ariariathe rege, deinde in Pisidia cum Larandæis & Isaurijs à Perdicca gestam exposuisset, Iustinus hæc ita detruncauit, ut ex duobus quasi corporibus uix unum reliquerit. Isaurij ergo hanc crudelitatem in se suosq; exercuerunt, ut scribit Diodorus lib. 18. ubi & bellum inter Antigonum & Perdiccam exponit. Neoptolemus & Eumenes) Neoptolemus Eumeni in auxilium relictus à Perdicca consilio cum aduersarijs communicato, insidias Eumeni parabat. qua re patefacta prœlio cum ipso dimicare coactus in extremum discrimen uenit, & copias fere omnes amisit, Diodorus, Plutarchus in Eumene, Iustinus lib. 13. Polyperchon occiditur) De Polyperchonte in hoc prœlio occiso alij excepto

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iustino nihil quidquam. Diodorus & Plutarchus Craterum ducem à Perdiccæ partibus in hoc prælio cecidisse, memoriæ prodiderunt. quos de congressu Eumenis cum Neoptolemo, ac mutuis uulneribus lege. Eumenes Phiton, &c.) Hi quatuor ita nominantur à Iustino: Plutarchus Eumenis tantum meminit: Diodorus scribit Eumenem cum L. uiris illustribus, in quibus Alcetas frater Perdiccæ erat, à Macedonibus capitis condemnatos. Antigono decernitur.) Ab Antigono, mendose est in impressis. Diodor. Ἀντιγόνῳ προστεταγμένον ἐν κατοπλεμβῆναι ἐμμένη τὴ Ὁ ἀλκέτην. In castellum quoddam) Plutar. in Eumene, καταφυγὼν εἰς νῶρα, χωρίον ἐν μεθορίῳ λυκαονίας καὶ καππαδοκίας. confugiens in castellum, quod in finibus Lycaoniæ & Cappadociæ positum Nora appellabatur. De eodem castello Diodor. Argyraspidas) De his, & proditione eorum, Diod. & Plutarch. Arridæi regis) Arridæus filius fuit Philippi patris Alexandri Magni: quo mortuo rex à Macedonibus creatus Philippi nomen tulit, Diodor. initio lib. 18. Regnauit annos sex, menses quatuor, eodem auctore lib. 19. Æacida rege) Hic Pyrrhi Epirotarum regis, de quo paulo post, & libro sequente, pater fuit. Roxane nuru) Roxane Oxyartis Bactriani filia inter Alexandri uxores fuit. lege Arrianum lib. 7. In vrbem Pydnam)

In im-

In impressis Iustini libris mendose Pictuam, legitur, cum in manuscripto bene sit, Pydnam. Diodorus de Olympiade, αὐτὴ δὲ παρῆλθεν εἰς πύδναν, ἔχουσα τὸν υἱὸν τὸν ἀλεξάνδρου, ὃν πλὴν μητέρα αὐτῷ ῥωξάνην. Non ergo Alexandri magni filium Herculem ex Barsine susceptum, sed Alexandrum Roxanes filium Olympias secum Pydnam duxit. uide Diodor. lib. 19. Liberandum bello Herculem) Iustinus lib. 15. Diuulgat se uelle Alexandri regis sui filium cum matre obsidione Amphipolitana liberare. Non ergo Barsines, sed Roxanes filius hic quoq; intelligendus, quem Alexandrum fuisse nominatum, Diodorus lib. 19. Pausanias lib. 1. & 9. scribunt. Cum filio Demetrio vincitur.) Solus Demetrius Antigono in Hellespontum profecto cũ Ptolemæo apud Gazam oppidum manus conseruit, uictusq; fuit, Diodor. lib. 19. Pausanias 1. Plutarch. in Demetrio. Hercules Alexandri) Hunc polyperchon in regnum restituere parabat, sed à Cassandro magnis pollicitationibus adductus, cum interfecit, Diod. lib. 20. qui addit Herculem tum fuisse natum annos circiter XVII. Polemæus iterum cum Demet.) Hoc prælium nauale, quo Ptolemæus uictus in Aegyptum refugit, ad Cyprum commissum fuit, & accuratè à Diodoro lib. 20. Plutarcho in Demetrio describitur. Meminit Pausan. lib. 1. De regio nomine, Diodor. & Plutar.

Sadrocotto) Legitur etiã Androcotto, & apud Iustinum, Sandrocotto. Sed strabonis auctoritate lib. 15. nostra lectio confirmatur. Prælium hoc, in quo Antigonus cecidit, describit Plutarchus in Demetrio. Meminit Pausanias lib. 1. Commissam pugnam fuisse ἰμ ἰ↓φ legimus in Arrian. lib. 7. Seleucus Demetrio) Duxit tum seleucus uxorem Stratonicen filiam Demetrij & Phillæ, Plutar. in Demetrio. Cassandro defuncto) Cassander ex morbo aquæ intercutis, uiuens etiam num, erumpentibus undiq; uermibus, extabuit; Philippus filius eius natu maximus regno iam inito tabidi corporis lue periit, Pausanias li. 9. Antipater Thessalonicen) Cassander Macedoniæ rex tres filios moriens reliquit, Philippum, Antipatrum, & Alexandrum. Horum Philippus initio regni periit, Antipater matrem Thessalonicen, Philippo Amyntæ filio & Nicasipolide genitam, ideo interfecit, quod ea Alexandro propensior esset: Alexander Pyrrhi & Demetrij auxilio implorato, ab hoc interemptus fuit, Plutarchus in Pyrrho, & Demetrio, Pausanias lib. 9. Iustinus 16. Doricetis) Dori, est in Gualtheri libro. quod alij quoq; in suis manuscriptis inuenerunt. Rectum puto, Dromichætis: sic enim Pausanias lib. 1. nominat. Plutarchus quoq; in Demetrio δρομιχαίτου mentionẽ facit, ab eoq; Lysimachum captum fuisse scribit, & humanè, regieq; tractatum.

tum. De eodem Strabo lib. 7. Hisse comitem) Quæ hic de Pyrrho Orosius scribit, ea Plutarchus in illius uita pluribus persequitur. Generum suum Antipatrum) Antipatrum Cassandri filium intelligit, de quo paulo ante dixi. Filiumq; suum Agathoclem.) Agathocles dolo & insidijs Arsinoes, uxoris quidem Lysimachi, sororis uero Lysandræ, quæ cum Agathocle erat, occisus fuit, ut scribit Pausanias lib. 1. Strabo lib. 13. ait Lysimachum ab improbis familiaribus coactum filium Agathoclem interfecisse. Lysimachia ciuitas) Hanc Lysimachus euersa Cardianorum urbe in Isthmi Thracij Chersoneso condiderat, Pausa. li 1. De eius interitu Strabo lib. 10. De Lysimachi & Seleuci morte lege Pausaniam lib. 1. Polybius lib. 2. scribit hos interijsse circa olympiada CXXIIII. Cuius sororem Lysimachus) Ptolemæi soror, uxor Lysimachi fuit Lysandra, Pausanias.

Universidad de Deusto
Biblioteca

PAVLI OROSII
ADVERSVS PAGANOS HISTORIARVM
LIBER IIII.

PRAEFATIO.

DIXISSE Æneam Virgilius refert, cum post pericula sua suorumque naufragia residuos ægre socios solaretur, Forsan & hæc olim meminisse iuuabit. Hęc sententia semel aptè ficta, semper vim sui triplicem diuersissimis affectibus refert: cùm & præterita tanto gratiora habentur in verbis, quanto graviora referuntur in gestis: & futura dum desiderabilia fastidio præsentium fiunt, semper meliora creduntur: ipsis autem præsentibus ob hoc nulla in parte miseriarum iusta comparatio adhiberi potest, quia multo maiore molestia afficiunt, quantulacunque sint ista, quæ sunt, quàm illa quæ siue transacta siue ventura: & si magna dicuntur, interim omnino tunc non sunt: veluti si quis nocturnis pulicibus titillatus, atque ex eo vigilijs anxius, alias forte, quas aliquando ex ardentissimis febribus diu sustinuit, vigilias recordetur, procul

probul dubio impatientius ferret istarum inquietudinem, quàm illarum recordationem. Sed quamuis apud omnium sensus pro captu temporum ita videri queat, numquid tamen aliquis existet, qui vel in ipsa anxietate pronuntiet graviores pulices esse quàm febres? aut acerbius accipiat, se vigilare sanum, quàm dormire non potuisse moriturum? Quæ cum ita sint, delicatis istis & querulis nostris vtcunque concedo, vt hæc, quibus nunc quia sic expedit, interdum admonemur sentiendo, gravia putent. Non tamen cohibeo, vt etiam adferant comparando graviora. Quemadmodum si quis mollissimis è stratis cubiculoque percommodo matutinus egrediens, nocturno gelu lacunanarium dorsa obriguisse herbasque; incanuisse prospiceret, & inopinato visu admonitus diceret, frigus est hodie; hic mihi nequaquam reprehendendus videretur, quia vel communi vsu, vel proprio sensu locutus esset. At si trepidus in cubiculum recurrens, stratisque sese adoperiens, vel magis abdens, clamaret tantum omnino frigus esse quantum nec in Apennino aliquando fuerit, cum Annibal elephantos, equos, plurimamque exercitus sui partem, niuibus clausus atque oppressus amisit; hunc ego puerilibus licentijs

Universidad de Deusto
Biblioteca

nauſeantem, non modo dicentem iſta non ferrem, ſed etiam ab ipſis ſtratis, otij ſui teſtibus, in populum publicumque protraherem: eiq; foras producto, infantes in eo atque ex eo gelu ludentes, iucundantes, ſudanteſque monſtrarem, vt verboſa nugacitas delicatis vitiata nutrimentis, non in tempore violentiam, ſed in ſe eſſe ſegnitiem doceretur: & in comparatione rerum dijudicanda, non maiores parua toleraſſe, ſed ſe nec parua tolerare ſufficere probaretur. Quod euidentius ipſis in memoriam reuolutis præteritorum cladibus, approbabo, Pyrrhi bello in primis, ſicut ordo eſt, prodito: cuius cauſa & origo hæc fuit.

De bello Tarentinorum, quibus Pyrrhus Epirota auxilio fuit aduerſus Romanos.

CAPVT I.

ANno ab vrbe condita CCCCLXIIII Tarentini Romanam claſſem forte prætereuntem, ſpectaculo theatri proſpectam hoſtiliter inuaſerunt, quinque tantum nauibus vix per fugam elapſis: cetera retracta in portum claſſis, & profligata eſt; præfecti nauium trucidati; omnes bello vtiles cæſi; reliqui pretio venditi ſunt. Continuo miſſi Tarentum à Romanis legati, vt de illatis quererentur iniurijs, pulſati ab iiſdem, auctas inſuper

ſuper iniurias retulerunt. His cauſis bellum ingens exortum eſt. Romanos qui quantiq; hoſtes circũſtreperent permetientes, vltima adegit neceſſitas, proletarios quoque in arma cogere, hoc eſt, eos qui in vrbe ſufficiendę ſemper prolis cauſa vacabant, militiæ aſcribere: quippe cum fruſtra de prole cura ſit, niſi rebus præſentibus conſulatur. Itaque irruit in vniuerſos Tarentinorum fines cum Æmilio conſule Romanus exercitus, igni ferroque vaſtat omnia, plurima expugnat oppida, iniuriam inſolenter acceptam crudeliter vindicat. Continuo Tarentinos plurimis finitimorum præſidijs fultos maxime Pyrrhus auxit, qui etiam in ſe ob magnitudinem virium conſiliorumque, ſummam belli nomenque traduxit: nam Tarentum vtpote ex Lacedæmonijs conditam cognatamq; Græciæ ciuitatem, vindicaturus, totas vires Epiri, Theſſaliæ & Macedoniæ, elephantos etiam vſque in id tempus inuiſos Romanis, numero XX in Italiam primus inuexit, terra, mari, viris, equis, armis, beluis, ad poſtremum viribus ſuis doliſque terribilis: niſi quod Delphici illius vaniſſimi ſpiritus, & mendaciſſimi nebulonis, quem magnum ipſi vatem ferunt, reſponſo circunuentus ambiguo, exitum fecit

eius

Universidad de Deusto
Biblioteca

eius qui non consuluisset. Itaque apud Heracleam Campaniæ vrbem, fluuiumque Sirim, prima inter Pyrrhum regem & Læuinum consulem pugna commissa est. Consumptus est grauissimo certamine dies, vtrinque omnibus mori intentis, fugere nescijs. Introductos autem inter concurrentia agmina elephantos, forma truces, odore graues, mole terribiles, vt videre Romani, nouo pugnandi genere circunuenti & territi, equis maxime pauentibus diffugerũt. Sed postquam Minucius quartæ legionis primus hastatus protentam in se manum beluæ gladio desecuit, & conturbatã dolore uulneris auerti bello, atque in suos sęuire compulit, eiusque immoderato discursu perturbari ac permisceri cœpere, finis pugnæ etiam beneficio noctis impositus est. Victos fuisse Romanos turpis fuga prodidit, quorum tunc cecidisse referuntur peditum XIIII. millia octingenti octoginta: capti MCCCX. Equites autem cæsi CCXLII. capti DCCCII. signa amissa XXII. Nam quantus è diuerso numerus sociorum Pyrrhi fuerit extinctus, memoriæ traditum non est: maxime quia scriptorum veterum mos est, ex ea parte quæ vicerit, occisorum non commemorare numerum, ne victoriæ gloriam maculent damna victoris

victoris: nisi forte cum adeo pauci cadunt, vt admirationem terroremque virtutis augeat paucitas perditorum, sicut in prima Persici belli congressione apud Alexandrũ Magnum fuit: cui inter quadringenta ferè millia hostium interfecta, nouem tantummodo in exercitu eius pedites defuisse referuntur. Sed Pyrrhus atrocitatem cladis, quam hoc bello excęperat, dijs suis hominibusque testatus est, affigens titulum in templo Tarentini Iouis, in quo hæc scripsit: Qui ante hac inuicti fuere viri, pater optime Olympi, hos ego in pugna vici, victusque sum ab ijsdem. Et cum à socijs increpparetur, cur se victum diceret qui vicisset, respondisse fertur: Ne ego, si iterum eodem modo vicero, sine vllo milite Epirum reuertar. Interea Romanus exercitus postquam victus clam fugit è castris, miserabile belli cladem grauioribus monstris auctam accumulatamque persensit. Nam pabulatores forte progressos, velut hostilis quædam oborta tempestas, cum horribili fragore cæli correptos, diris fulminibus exussit: quippe XXXIIII eorum idem turbo prostrauit, XXII semineces relicti, iumenta exanimata & capta quã plurima, vt merito contigisse non signum vastationis futuræ, sed vastatio ipsa referatur.

Secunda

Universidad de Deusto
Biblioteca

Secunda inter Pyrrhum & Romanos conſules pugna in Apuliæ finibus fuit: vbi clades belli ad vtroſque, ſed maxime ad Pyrrhum, victoria ad Romanos conceſſit. Nam cum diu obnixe cunctis in mutuam cædem ruentibus, anceps belli penderet euentus, Pyrrhus transfixo brachio, ſaucius prior ceſſit è prœlio. Sed & Fabricius legatus tunc vulneratus eſt. Elephanti prima pugna vulnerari, atque in fugam cogi poſſe deprehenſi: deinde ſubiectis inter poſteriora ac mollia ignibus exagitati, ardentes inſuper machinas furore trepido circumferentes, exitio ſuis fuere. Cæſa ſunt in ea pugna quinque millia Romanorum: de exercitu vero Pyrrhi viginti millia proſtrata ſunt. Regis ſigna ablata LIII. Romanorum vndecim amiſſa ſunt. Pyrrhus bello fractus, Agathocle mortuo rege Syracuſano, ad Siciliæ acceſſitus imperium, Syracuſas conceſſit.

Romani horrenda peſte corripiuntur. Cum Pyrrho tertium bellum geritur, fugatur, & interit

Caput II.

SED Romanorum miſeria nullis ceſſat inducijs Conſumitur morborum malis intercapedo bellorum: & cum foris ceſſatur à prœlio, agitur introrſum ira de cœlo. Nã Fabio Gurgite

Gurgite iterum, C. Genucio Clepſina conſulibus, peſtilentia grauis vrbem ac fines eius inuaſit: quæ cum omnes, tum præcipue mulieres pecudesque corripiens, necatis in vtero fœtibus, futura prole vacuabat, & immaturis partubus cum periculo matrum extorti abortus proijciebantur: adeo vt defectura ſucceſſio, & defuturum animantium genus, adempto vitalis partus legitimo ordine, crederetur. Interea reuerſum ex Sicilia Pyrrhũ Curius conſul excepit, tertiumq; id bellum contra Epirotas, apud Lucaniam in Aruſinis campis geſtum eſt. Itaque primo concurſu, cum Pyrrhi milites Romanorum impreſſionẽ trepidarent, circunſpectantesq; fugam bello cedere molirentur, Pyrrhus elephantos ex ſubſidijs iuſſit induci. Romani aſſuetiiam pugnare cum beluis, cum malleolos ſtupa inuolutos, ac pice oblitos, vncis inſuper aculeis tenaces præparauiſſent, eosque flammatos in terga beluarum turresque vibrarent, non difficile furentes ardentesque beluas in eorum excidia, quorum ſubſidia fuerant, retorſerunt. Octoginta millia peditum in illo prœlio habuiſſe regem dicunt, equitum vero ſex millia. Ex his cæſa referuntur triginta tria millia, capti autem ſunt mille trecenti.

Pyrrhus

Pyrrhus quinto demum anno, quàm venerat, ab Italia victus aufugit, qui post multa grauissimaque bella, quæ gessit, in Græcia apud Argos Achaiæ florentissimam vrbem, Spartani regni auiditate seductus saxo ictus occubuit. Tunc quoque apud Romanos Sextilia virgo Vestalis, conuicta damnataque incesti, ad portam Collinam viua defossa est.

Romani Tarentinos cum auxilijs Carthaginiensium uincunt, & in octauam legionem animaduertunt.

Caput III.

ANno ab vrbe condita CCCCLXXV Tarentini Pyrrhi morte comperta, iterum noua aduersum Romanos arma solicitant. Carthaginiensium auxilia per legatos poscũt, atque accipiunt. Conserto prœlio, vicere Romani: vbi iam tunc Carthaginienses, quamuis nondum hostes adiudicati, vinci tamen à Romanis se posse senserunt. Sequenti anno magnam viscerum suorum partem seueritas Romana concidit. Nam aduentante dudum Pyrrho octaua legio diffidens Romanæ spei, nouum scelus ausa Rheginos omnes, quibus sub sidio præerat, interfecit: prædam sibi omnem atque ipsum oppidum vindicauit. Hoc facinus in tam sceleratos defectores puniendum Genucio

Genucio consuli iussum est: qui obsessa Rhegi norum vrbe, captisque omnibus, ipse quidem in reliquos perfugas, & latrones exercuit digna supplicia, Romanos vero milites integræ legionis Romam misit: qui populi iussu medio in foro virgis cæsi, securique percussi sunt. Visa sibi est tunc Roma vincere, cum legionem suam integram occidit: quæ sine dubio victa fuisset, si eam hostili prœlio perdidisset.

De horrendis quibusdam prodigijs & de bello Picenti.

Caput IIII.

ANno ab vrbe cõdita CCCCLXXVII obscœna & dira prodigia vel visa Romæ, vel nuntiata sunt. Ædes Salutis ictu fulminis dissoluta, pars muri sub eodem loco de cælo, vt dicunt, tacta est. Lupi tres ante lucem ingressi vrbem, semesum cadauer intulerunt, sparsumque membratim in foro, ipsi strepitu hominum exterriti, reliquerunt. Apud Formias multis ictibus fulminum mœnia vndiq; ambusta & dissoluta sunt. Apud agrum Calenum repente flamma, sciſſo hiatu terræ eructata, tribus diebus tribusque noctibus terribiliter exæstuans, quinq; agri iugera, exhausto penitus succo vberratis, in cinerem extoruit, ita vt non fruges solum, sed & arbores

cum imis stirpibus ablumpsisse referatur. Sequenti abhinc anno, Sempronius cõsul aduersus Picentes duxit exercitum. Et cum directa intra iactum teli vtraque acies constitissent, repente ita cum horrendo fragore terra tremuit, vt stupore miraculi vtrunque pauefactum agmen hebesceret. Diu attonitu vtrinque populi hęsitauere. Præiudicata incepti conscientia, tandem procursu concito inire certamen. Triste adeo id bellum fuit, vt merito dicatur tantum humanum sanguinem sul'ceptura eti am cum gemitu horrisono tũc terra tremuisse. Romani pauci admodum eo prælio qui euasere, vicerunt.

Rursum prodigia uisa, Vulsinienſium liberti conſpirant aduerſus dominos, quibus Romani ſubuenerunt. Roma iterum peſte corripitur.

CAPVT V.

ANno ab vrbe condita CCCCLXXX inter multa prodigia, sanguis è terra, lac visum est manare de cælo. Nam & plurimis locis scaturiens è fontibus cruor fluxit, & de nubibus guttatim in speciem pluuiæ lacte demisso, diri, vt ipsis visum est, terram imbres irrigauerunt. Eo tempore Carthaginienses dato aduersum Romanos auxilio Tarentinis

tinis cum à senatu per legatos arguerẽtur, turpissimam rupti fœderis labem præsumpto accumulauere periurio. Tunc etiam Vulsinienses Etruscorum florentissimi, luxuria pene perierunt. Nam cum licentia in consuetudinem prorogata, seruos suos passim liberos facerent, conuiuijs allegarent, coniugijs honestarent, libertini in partem potestatis recepti, plenitudinem per scelus vsurpare meditati sunt; & libertati seruitutis iugo, ambitu dominatiõis arserunt: & quos dominos subditi æquanimiter dilexerunt, eos iam liberi, quos dominos fuisse meminerant, execrati sunt. Itaque conspirantes in facinus libertini (quorum tanta manus fuit, vt sine controuersia ausu potirentur) correptam vrbem suo tantum generi vindicant: patrimonia, coniugiaque dominorum sibi per scelus vsurpant, extorres dominos procul abigunt, qui miseri, exules egentesque Romam deferuntur: vbi ostentata miseria, querelaque defleta, per Romanorum seueritatem & vindicati sunt & restituti. Anno ab vrbe condita CCCCLXXXI pestilentia ingens apud Romam conflagrauit, cuius atrocitatem significare contentus sum, quia verbis implere non possum. Si enim spatium temporis quo mansit inquiritur, vltra biennium vastando

Universidad de Deusto
Biblioteca

porrecta eſt: ſi depopulatio quam egerit, cenſus indictus eſt, qui non quantum hominum deperiſſet, ſed quantum ſuperfuiſſet inquireret: ſi violentia qua adfecerit, Sibyllini libri teſtes ſunt, qui eam cæleſti ira impoſitam reſponderunt. Sed ne quem tentata vſurpatio tranſlationis offendat, quod cum Sibylla iratos deos dixerit, nos iram cæleſtem dixiſſe videamur, audiat & intelligat, quid hæc etſi plerumque per aërias poteſtates fiunt, tamen ſine arbitrio omnipotentis dei omnino non fiunt. Eodem tempore Capparonia virgo Veſtalis inceſti rea, ſuſpendio perijt: corruptor eius, conſcijque ſerui ſupplicio affecti ſunt. Ecce continuatim quæ & quanta numeramus accidiſſe annis ſingulis plurima: inter quos certe raro aut pene nullo nihil triſte geſtum eſt. Et hoc cum ijdem ſcriptores, propoſito ſibi magis laudandi negotio, caverent numeroſitates miſeriarum, ne eoſdem quibus hæc & de quibus ſcribebantur offenderent, auditoreſque ſuos exemplis præteritorum terrere potius, inſtituere quàm * inſtruere viderentur. Porro autem nos in vltimo temporum poſiti, mala Romanorum ſcire non poſſumus, niſi per eos, qui laudauere Romanos. Ex quo intelligi datur, quanta illa fuerint, quæ ſtudio propter horrorem repreſſa ſunt,

ſunt, cum tanta inueniantur, quæ tenuiter inter laudes emanare potuerunt.

De Carthaginienſium origine, uariaq; fortuna, qua ante bellum Punicum primum ſunt uſi.

CAPVT VI.

ET quoniam ex hoc iam Punica bella ſuccedunt, res ipſa exigit vt de Carthagine, quæ ante vrbem Romam duos & ſeptuaginta annos ab Eliſa condita inuenitur, eiuſque cladibus ac domeſticis malis, ſicut Pompeius Trogus & Iuſtinus exprimunt, vel pauca referantur. Carthaginienſes vernaculum atque inteſtinum ſemper inter ſe malum habuere diſcordiam: qua infeliciter exagitante, nulla vnquam tempora vel foris proſpera, vel domi quieta duxerunt. Sed cum inter cetera mala etiam peſtilentia laborarent, homicidijs pro remedijs vſi ſunt: quippe homines vt victimas immolabant, ætatemque impuberem, quæ etiam hoſtium miſericordiam prouocaret, aris admouebant. De quo ſacrorum, immo ſacrilegiorum genere quid potiſſimum diſcutiendum ſit, non inuenio. Si enim huiuſmodi ritus aliqui dæmones præcipere auſi ſunt, vt mortibus hominum occiſione hominum ſatisfieret,

Universidad de Deusto
Biblioteca

intelligendum fuit se operarios atq; adiutores pestilentię cōduci: vt ipsi, quos illa nō corripuisset, occiderent: sanas enim atq; incorruptas offerri hostias mos est. ita aūt illi non sedarent morbos sed prævenirēt. Itaq; Carthaginienses * auersis * aduersis dijs propter istiusmodi sacra, sicut Pompeius Trogus & Iustinus fatentur, sicut autem apud nos constat, propter præsumptionem impietatemque ipsorum irato deo, cum in Sicilia diu infeliciter dimicassent, translato in Sardiniam bello, iterum infelicius victi sunt: propter quod ducem suum Mazeum et paucos qui superfuerant milites, exulare iusserunt. Exules veniam per legatos petentes repulsi, patriam bello & obsidione cinxerunt. Ibi tunc Mazeus dux exulum, Carthalonem filium suum sacerdotem Herculis, quod sibi velut insultans purpuratus occurrerat, in crucem sub oculis patriæ, ita vt erat, cum purpuris infulisque suspendit. Post paucos dies vrbem ipsam cepit, qui cum, interfectis plurimis senatorum, cruente dominaretur, occisus est. Hæc temporibus Cyri regis Persarum gesta sunt. Post hæc vero Himilcho rex Carthaginiensium, cum in Sicilia bellum gereret, repente horribili peste exercitum amisit. Nec mora, morbis populo cateruatim cadente, cito quisq; correptus, mox mortuus, iam nec sepeliebatur: cuius mali nuntius cum attonitam repentino luctu Carthaginem repleuisset, non secus ac si capta esset, turbata ciuitas fuit. Omnia vlulatibus personabant. clausæ vbique ianuæ, cuncta priuata publicaque officia damnata, vnuersi ad portum decurrunt, egredientesq; de nauibus paucos qui cladi superfuerant, de suis percontabantur. Postquam de clade suorū * dicentibus illis vel gementibus miseri intelligunt, tunc toto litore plangentium uoces, tunc infelicium matrum vlulatus & flebiles querelæ audiebantur. Inter hæc procedit & ipse de naui sua imperator, sordida seruilique tunica discinctus: ad cuius conspectum plangentium iunguntur agmina. Ipse quoque manus ad cælū tendens, nunc suam, nunc publicam infelicitatem accusat & deflet: ad postremum vociferans per vrbem, tandem ingressus domum, cunctos qui lachrymantes prosequebantur, vltimo dimisit alloquio: ac deinde obseratis ianuis, exclusis que etiam filijs, gladio dolorem vitamq; finiuit. Hęc Darij temporibus gesta sunt. Post hęc Anno vir quidam Carthaginiensis, priuatis opibus reipub. vires superans, inuadendæ dominationis hausit cupiditatem. Cui rei

* tacentibus.

consilium vtile ratus est, vt simulatis vnicæ filiæ nuptijs, omnes senatores quorum dignitatem obstaturam inceptis suis arbitrabatur, inter pocula veneno necaret. Quę res per ministros prodita, sine vltione vitata est, ne in viro tam potenti plus negotij faceret res cognita; quàm cogitata. Hoc consilio elusus Anno, alio machinamento facinus aggrediparat. Seruitia concitat, quibus repente incautam vrbem opprimeret. Sed cum ante statutam cædibus diem proditum se præuentumq; intellexisset, castellum quoddam cum viginti millibus seruorum armatus occupat. Ibi dum Afros regemque Maurorum concitat, captus est: ac primo virgis cæsus, deinde effossis oculis, & manibus cruribusq; fractis, velut à singulis membris pœna exigeretur, in conspectu populi necatus est. Corpus verberibus laceratum, cruci suffixum, filij cognatiq́ue omnes supplicio traditi: ne quis eum eiusdem familię unquam aut imitari, aut vlcisci meditaretur. Hæc temporibus Philippi gesta sunt. Post hæc Carthaginienses cum Tyrum vrbem auctorem originis suæ, ab Alexandro Magno captam euersamq; didicissent, timentes transitum eius in Africam futurum, Amilcarem quendam cognomento Rhodanum, virum facun-

facundia solerti ique præcipuum, ad perscrutandos Alexandri actus direxerunt: qui per Parmenionem quasi transfuga exceptus, dehinc in militiam regis admissus, omnia ciuibus suis per tabellas scriptas, & post cera superlitas enuntiabat. Hunc mortuo Alexandro Carthaginem reuersum, quasi vrbem regi vindicasset, non ingrato tantum animo, verumetiam crudeli inuidia necauerunt. Deinde cum assidua, nec vnquam satis prospera aduersus Siculos bella gererent, & Syracusas vrbem Siciliæ tunc florentissimam obsidione cinxissent, per Agathoclem Siciliæ regem miro circunuenti ingenio, vsque ad extrema desperationis adacti sunt. Nanque Agathocles cum apud Syracusas à Carthaginiensibus obsidere tur, ac se neque bello parem instructu copiarum, neque obsidionis patientem stipendiorum sufficientia videret, bene prouiso, ac melius dissimulato consilio, in Africam cum exercitu transit: ibi suis quid moliatur, aperit, deinde quid facto opus sit, docet. Illico vnanimiter naues primum, in quibus venere incendunt, ne qua spes refugiendi foret. Dehinc cũ omnia in quæ direxisset, prosterneret, villas castellaq́ue incenderet, Annonem quendam cum triginta millibus Pœnorum obuium habuit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

buit: quem cum duobus millibus ſuorum interfecit. Ipſe autem duos tantum in eo bello perdidit. Qua pugna & Afrorum animis incredibiliter fractis, & ſuorum in immenſum auctis, vrbes caſtellaque expugnat, prædas ingentes agit, hoſtium multa millia trucidat. Caſtra deinde ad quintum lapidem à Carthagine ſtatuit, vt damna rerum opulentiſſimarum vaſtationemque agrorum, & incendia villarum de muris ipſius vrbis ſpecularentur. Adijcitur præſentibus malis triſtior fama. Nam & apud Siciliam deletus cum imperatore Afrorum exercitus nuntiatur: quem reuera incautum ac penè otioſum Antander Agathoclis frater oppreſſerat. Hoc per totam Africam rumore diſperſo, non tributariæ tantum vrbes ab his, verumetiam ſocij reges deficiebant: inter quos rex quoque Cyrenarum Ophellas, pactus eſt cum Agathocle communionem belli, dum regnum Africæ ardenter affectat. Sed poſtquam in vnum exercitus & caſtra iunxerunt, per Agathoclem blandimentis & inſidijs circunuentus, occiſus eſt. Carthaginienſes, contractis vndiq; copijs, in bellum exarſere. Quibus Agathocles habens ſecum Ophellæ copias congreditur, eosq; magno vtriuſq; exercitus ſanguine & graui prælio ſu-

lio ſuperat. Hoc certaminis diſcrimine tanta deſperatio illata Pœnis eſt, vt niſi in exercitu Agathoclis orta ſeditio fuiſſet, transfugiturus ad eum Bomilcar dux Pœnorum cum exercitu fuerit. Ob quam noxam in medio foro iuſſu Carthaginienſium patibulo ſuffixus, ſcrudele ſpectaculum ſuis præbuit. Deinde cum poſt mortem Agathoclis Carthaginienſes Siciliam inſtructa claſſe vaſtarent, à Pyrrho rege Epiri ab Italia accerſito, terreſtri naualique certamine ſæpe ſuperati, nouiſſime ad Romana bella conuerſi ſunt. Proh dolor, legunt ne iſta de veteribus, qui de recentibus conqueruntur? Immò legunt, & ea non æquitate, ſed æmulatione conijciunt. Maximo enim illo & ineffabili, quē nec ipſi decernunt, ſtimulo compunguntur, non propter tempora mala, ſed propter tempora Chriſtiana: & deriuatio eſt inuidi hulceris, vt quicquid ſub execrabili agitur, atrocius eſſe videatur: ſicut etiam inter nos ſæpe inimicorum oculis videri ſolet, eos quos execrantur, nihil non prauum, nihil non turpe, nihil non ſubſiciuum, nihil non in vulnus ſuū dicto factóue agere: & hoc tamen pene ſimpliciter. In tantum enim captum cor obliquat inuidia, vt rectum natura non videat, de quorum numero ſunt iſti:

ſed

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſed multo miſeriores, quia inimici dei, ac perinde inimici veritatis: de quibus flentes hæc dicimus, & quos miſericorditer, ſi patiantur, arguimus, vt ſanemus, qui vitioſo oculo hæc vident, atque ideo duplicia illis videntur, quę vident: & confuſi caligine nequitiæ, in id cadunt, vt minus videndo plus videant, cum tamen id quod eſt, ita vt eſt, videre non poſſint: qui grauiora arbitrantur flagella patris, quàm hoſtis incendia: qui acerbiorem vocant blandientem, admonentem, & redimentem deum, quàm perſequentem, dominantem, truci dantemque diabolum. Quanquàm ſi de patre intelligerent, de caſtigatione gauderent: et ſi peruideretur fructus eruditionis, eſſet diſciplina tolerabilis: ac propter ſpem, quæ nunc gentibus data eſt, antea vero non fuerat, leuiora ducerent, & ſi grauiora paterentur: quanquam contemptum miſeriarum poſſunt etiam à ſuis diſcere, apud quos ſumma mala pro ſummis bonis æſtimata ſunt, tantum vt gloriam famæ celebrem atque illuſtrem conſequerentur: per quos colligi datur, quanta nobis, quibus æternitas beata promittitur, ſint toleranda pro vita, cum illi tanta potuerint tolerare pro fama.

Romanorum aduerſus Syracuſanos & Pœnos res ge-

res geſtæ, bellorumq; uariorum ſucceſſus. Seruorum ſociorumq; naualium coniuratio.

CAPVT VII.

ANNO ab vrbe condita CCCC. LXXXIII Appio Claudio, Quinto Fabio conſulibus, Mamertinis, quorum Meſſana nobilis Siciliæ ciuitas erat, auxilio contra Hieronem Syracuſanum regem, & Pœnorum copias Hieroni iunctas, Ap. Claudium conſulem cùm exercitu miſere Romani: qui tam celeriter Syracuſanos Pœnosque ſuperauit, vt ipſe quoque rex rerum magnitudine perterritus, antè ſe victum quàm congreſſum fuiſſe, prodiderit: qui ex infractis viribus amiſſaque fiducia, cum pacem ſupplex rogaret, ducentis argenti talentis iuſſu conſulum multatus, accepit. Conſules Agrigentum Siciliæ ciuitatem, ibique præſidia Pœnorum operibus valloque cinxerunt. Cumque incluſus ea obſidione ſenior Annibal imperator Pœnorum ad ſummam egeſtatem redactus eſſet, Anno imperator nouus Carthaginienſium, cum equitibus mille quingentis, & triginta millibus peditum, triginta etiam elephantis ex improuiſo intereeſſit, expugnationemque ciuitatis

Universidad de Deusto
Biblioteca

tatis pauliſper diſtulit: ſed continuo ciuitas capta eſt. Pœni maximo bello victi & profligati, vndecim elephanti in poteſtatem redacti, Agrigentini ſub corona omnes venditi ſunt. Annibal ſenior facta cum paucis eruptione, diffugit. Cn. Cornelio Aſina, C. Duilio conſulibus, cùm Annibal ſenior oram Italiæ maritimam inſtructa ſeptuaginta nauium claſſe vaſtaret, Romani & ipſi claſſem fabricari atq; inſtrui præceperunt: quod Duilius conſul celeriter impleuit. Nam intra LX diem quàm arbores cæſæ erant, centum XXX nauium claſſis deducta in ancoris ſtetit. Cornelius Aſina conſul alter cum ſedecim nauibus Liparam inſulam petit, vbi ab Annibale, quaſi ad colloquium pacis euocatus, Punica fraude captus, atque in vinculis necatus eſt. Quod vbi Duilius alter conſul audiuit, cum triginta nauibus aduerſus Annibalem profectus eſt. Commiſſo nauali prœlio, Annibal amiſſa naui, qua vehebatur, ſcapha ſubductus aufugit, triginta & vna naues eius captæ, tredecim merſæ, tria millia hominum occiſa, ſeptem millia capta referuntur. Poſtea Carthaginienſes C. Aquillio Floro, & L. Cornelio Scipione conſulibus, Annonem in locum Annibalis ſubrogatum pro Sardis & Corſis defenſandis,

ſandis, nauali prœlio præfecerunt: qui à Scipione conſule victus, amiſſo exercitu, ipſe confertiſſimis hoſtibus ſe immiſcuit, ibiq; interfectus eſt. Eodem anno tria millia ſeruorum, & quatuor millia naualium ſociorum in vrbis Romæ excidium coniurarunt: & niſi maturata proditio conſilium præueniſſet, deſtituta præſidio ciuitas, ſeruili manu perijſſet.

Romani Camerinam urbem temere petunt. Annibal ſenior à ſuis lapidatur. Regulus Liparam Melitamq; uaſtat. Clypea ſe Romanis dedit. Regulus ingentis magnitudinis ſerpente confecto, è Carthaginienſibus victoriam refert.

CAPVT VIII.

ANno ab hoc proximo, Calatinus conſul Camerinam Siciliæ vrbem petens, temere in anguſtias deduxit exercitum, quas Pœnorum copiæ iamdudum præſtruxerant. Cui cum omnino nulla vel obſiſtendi vel euadendi facultas eſſet, Calpurnij Flammæ virtute & opera liberatus eſt: qui lecta tercentum virorum manu, inſeſſum ab hoſtibus tumulum occupauit, & in ſe Pœnos omnes pugnando conuertit, donec Romanus exercitus obſeſſas anguſtias, hoſte non vrgente, tranſiret. Cæſi ſunt in eo prœlio omnes trecenti, ſolus

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſolus Calpurnius quamuis multis confoſſus vulneribus, & cadaueribus obtectus, euaſit. Annibal ſenior Carthaginienſium iterum claſſi præpoſitus, infeliciter cum Romanis nauali prœlio congreſſus & victus, ab exercitu ſuo, ſeditione orta, lapidibus coopertus interijt. Atilius conſul Liparam Melitamque inſulas Siciliæ nobiles peruagatus, euertit. Conſules in Africam iuſſi transferre bellum, cum trecentis triginta nauibus Siciliam petierunt, quibus Amilcar Pœnorum imperator & Anno claſſi præfectus occurrit. Conſerto nauali prœlio Carthaginienſes in fugam verſi, ſexaginta quatuor naues perdiderunt. Victores conſules in Africam tranſuecti ſunt, primamque omnium Clypeam vrbem in deditionem receperunt. Inde Carthaginem petentes, trecenta aut eo amplius caſtella populati ſunt, infeſta Carthaginiſigna circuntulerunt. Manlius conſul ab Africa cum victrici claſſe decedens, viginti ſeptem millia captiuorum cum ingentibus ſpolijs Romam reuexit. Regulus bellum Carthaginienſe ſortitus, iter cum exercitu faciens, haud procul à flumine Bagrada caſtra conſtituit. vbi cum plurimos militum aquandi neceſſitate ad flumen deſcendentes ſerpes miræ magnitudinis deuoraret,

Regulus

Regulus ad expugnandam beſtiam cum exercitu profectus eſt: ſed nihil in tergo eius proficientibus iaculis, atque omni telorum ictu irrito, quæ per horrendum ſquamarum cratem quaſi per obliquam ſcutorum teſtudinem labebantur, mirumq; in modum ne corpus læderent ipſo corpore pellebantur, cum inſuper magnam multitudinem morſu comminui, impetu proteri, halitu etiam peſtifero exanimari videret, balliſtas deferre imperauit, per quas ſaxum murale ſpinæ eius incuſſum, compagem totius corporis ſoluit. Talis ſiquidem eſt natura ſerpentis, vt cum pedibus carere videatur, coſtis tamen & ſquamis, quas à ſummo gutture vſque ad imam aluum parili modo diſpoſitas habet, ita inſtruitur, vt ſquamis quaſi vnguibus, coſtis quaſi cruribus innitatur. Non enim vt vermis, cui ſpinæ rigor non eſt, & indirectum corpuſculi ſui partes gradatim porrigendo contractas, contrahendo porrectas motum explicat, ſed alternis intenta conatibus latera ſinuoſa circunfert, vt per exteriorem ſpinæ curuaturam rigentem coſtarum aciem tendat, coſtis autem natura ad ſummum rectis ſquamarum vngulas figat: quod viciſſim & celeriter agendo non ſolum plana perlabitur, ſed etiam con-

uexa conscendit, tot vestigijs instructa, quot costis. Huius itaq; rei causa est, vt si in qualibet corporis parte ab aluo vsque ad caput ictu aliquo collidatur, debilis reddita, cursum habere non possit: quia vbicunq; illi ictus incidit, spinam soluit, per quam costarum pedes & motus corporis agebantur: vnde etiam hic serpens, qui tandiu tot iaculis inuulnerabilis obstitit, ad vnius saxi ictum debilis cessit, ac mox circunuentus telis facile oppressus est. Corium autem eius Romam deuectum (quod fuisse centum viginti pedum spatio ferunt.) aliquandiu cunctis miraculo fuit. Regulus aduersus tres imperatores, id est, Asdrubalem duos & accitum ex Sicilia Amilcarem, atrociſſimum bellum gessit, in quo cæsa sunt Carthaginiensium XVII millia, capta autem quinque millia, elephanti decem & octo abducti, oppida octoginta duo in deditionem cessere Romanis.

Carthaginienſes negata ſibi pace, auxilia undiq; contraxiſſe, ac Xantippo Lacedæmonio duce Romanos ſtrauiſſe, Regulum cepiſſe, eamq; iniuriam Aemilium & Fuluium ultos fuiſſe.

CAPVT IX.

Cartha-

CArthaginienſes fracti bellis, & cladibus exinaniti, pacẽ à Regulo popoſcerunt: ſed cum intolerabiles & duras conditiones pacis audiſſent, * tutius rati ſeſe armatos mori quàm miſeros viuere, pretio non ſolum Hiſpanorum vel Gallorum auxilia, quæ iam dudum plurima habebant, ſed etiam Græcorũ comparanda duxerũt. Itaq; Xanthippum Lacedęmoniorum regem cum auxilijs accitum, ducem bello pręfecerunt. Xanthippus inſpectis Poenorum copijs atq; in campum deductis, longe in melius mutato apparatu, pugnã cum Romanis conſeruit. Ingens ibi ruina Rmanarum virium fuit: nam triginta millia Romanorum in illa tunc congreſſione proſtrata ſunt. Regulus ille dux nobilis cum quingentis viris captus eſt, & in catenas coniectus, decimo demum anno Punici belli nobilẽ triumphũ Carthaginienſibus prębuit. Xanthippus tam audacis facti conſcius rerum inſtabilium mutationẽ timens, ilicò ex Africa migrauit in Græciam. Igitur Æmilius Paulus & Fuluius Nobilior conſules, audita captiuitate Reguli & clade exercitus Romani tranſire in Africam cum claſſe CCC nauium iuſſi, Clupeam petunt. Eò confeſtim Carthaginienſes cum pari claſſe venerunt, nec differri potuit nauale certa-

adiurat ſeſe.

men. CIIII naues Carthaginienſium demerſæ, triginta cum pugnatoribus captæ, præterea triginta quinque millia militum ex ipſis cæſa ſunt: Romanorum autem nouem nauibus depreſſis, mille centum perière milites. Conſules apud Clupeam caſtra poſuerunt. Duo Annones imperatores Pœnorum eò rurſus cum magno exercitu conuenerunt, prœlioque commiſſo, nouem millia militum perdiderunt. Sed & tunc apud Romanos nunquam diuturna felicitas erat, & qualeſcunque ſucceſſus magnis continuo malorum molibus obruebantur. Cum Romana claſſis ad Italiam prædis onuſta remearet, infando naufragio euerſa eſt: nam de trecentis nauibus CCXX perierunt, octoginta vix abiectis oneribus liberatæ ſunt. Amilcar dux Pœnorum cum exercitu in Numidiam Mauritaniamque miſſus, poſtquam hoſtiliter cruenteque in vniuerſos egit, quòd Regulum libenter ſuſcepiſſe dicerentur, mille argenti talentis, & viginti millibus boum reliquos condemnauit. Principes autem omnium populorum patibulo ſuffixit. Tertio anno, ſicut ſemper indomitus furor cito periculorum obliuiſcitur, Seruilius Cæpio & Sempronius Blæſus conſules ducentis ſexaginta nauibus in

bus in Africam transgreſſi, vniuerſam oram maritimam, quæ circa Syrtes iacet, depopulati ſunt, atq; in ſuperiora progreſſi, captis euerſiſque ciuitatibus plurimis, ingentem prædam ad claſſem deuexerunt. Inde cum ad Italiam redirent, circa Palinuri promontorium, quod à Lucanis montibus in altum excurrit, illiſi ſcopulis, centum quinquaginta naues onerarias nobilemque prædam crudeliter acquiſitam, infeliciter perdiderunt. Vicit aliquando apud Romanos improbiſſimam cupiditatem enormitas miſeriarum: nam patres, quibus iam nauticæ rei pertæſum erat, decreuêre ne amplius quàm ſexaginta nauium claſſis ad ſubſidium haberetur Italiæ. quod quidem decretum continuo, adacti indomita cupiditate, ruperunt. Præterea Cotta conſul in Siciliam tranſgreſſus, plurimis prœlijs aduerſum Pœnos & Siculos terra marique pugnauit, & per totam Siciliam partim hoſtium, partim etiam ſociorum, inhumanas ſtrages reliquit. L. Cęcilio Metello, C. Furio Paciło conſulibus Aſdrubal nouus Carthaginienſium imperator cum elephantis centum triginta, & equitum peditumque amplius triginta millibus Lilybæum venit ex Africa, & continuo cum Metello conſule apud Panormum

pugnam conſeruit. Sed Metellus vim magnam beluarum timens, prius eas magno vſus conſilio vel in fugam, vel in mortem egit, & ſic facile quamuis magnam uim hoſtium ſuperauit. Viginti millia Carthaginienſium in eo prœlio cæſa ſunt. Elephanti quoq; viginti ſex interfecti, centum & quatuor capti, & per Italiam ducti maximum Italicis gentibus ſpectaculum præbuerunt. Aſdrubal cum paucis Lilybæum profugit, atq; abſens à Pœnis capitis damnatus eſt.

Quod Pœni pace ſibi negata Regulum crudeliter interemerunt. Romanos parum feliciter in Siciliam ſemel atq; iterum pugnantes, tandem uiciſſe.

CAPVT X.

POſt hæc feſſi tot malis Carthaginienſes, petendam eſſe à Romanis pacem decreuerunt. Ad quam rem Atilium Regulum antea ducem Romanum, quem iam per quinque annos captiuum detinebant, inter cæteros legatos præcipue mittendum putauerunt: quem non impetrata pace ab Italia reuerſum, reſectis palpebris, illigatum in machina, vigilando necauerunt. Alter deinde Atilius Regulus, & Manlius Vulſo ambo iterum conſules, cum claſſe ducentarum nauium & quatuor

tuor legionibus Lilybæum profecti ſunt: quod oppidum in promontorio ſitum, Romani obſidere conati, ſuperueniente Annibale, qui Amilcaris filius fuit, victi, maiore exercitus ſui parte perdita, ipſi ægre euaſerunt. Poſt hos Claudius conſul cum claſſe CXX nauium ad Drepani portum contra hoſtem profectus, ibiq; mox exceptus claſſe Pœnorum ſuperatus eſt. Et ipſe quidem cum triginta nauibus Lilybæum in caſtra confugit: reliquæ omnes, hoc eſt, XC aut captæ, aut demerſæ fuerunt: octo millia militum cæſa, viginti millia capta referuntur. Caius quoq; Iunius collega Claudij, vniuerſam claſſem naufragio amiſit. Anno etiam conſequenti claſſis Punica in Italiam tranſijt, eiusq; plurimas partes longe lateq; vaſtauit. Interea Lutatius cum claſſe trecentarum nauium in Siciliam tranſuectus, dum apud Drepanum ciuitatem pugnam inter primores Siciliæ cieret, tranſfixo femore, ægerrime, cum iam obruerentur, ereptus eſt. Porro autem Pœni cum quadringentis nauibus magnisq; copijs ad Siciliam, duce Annone, concurrunt. Nec Lutatius ſegnior, immo conſilia Pœnorum celeritate mira præuenit. Poſtquam proxime ſibi vtrorunq; claſſes apud Ægates inſulam, per

totam noctem intertextis propemodum ancoris constiterunt, orta luce, prior Luctatius signum bello dedit. Crudescente pugna, victus Anno nauem auertit, & dux fugæ primus fuit. Aliquanta cum eo pars exercitus sui Africam petit, alij confugêre Lilybæum, sexaginta tres Punicæ naues captæ sunt, centum viginti quinque demersæ, triginta duo millia hominum capta, cæsa quatuordecim millia fuere. Romanorum autem duodecim naues demersæ sunt. Lutatius deinde ad Erycinam ciuitatem, quam Pœni tenebant, venit: ibique duo millia Carthaginiensium, conserta pugna, interfecit.

Carthaginienses condicionibus pretioq; pacem impetrasse; calamitosam Tiberis inundationem, ignisq; cuiusdam uastationem Romæ fuisse. De bello in Faliscos.

CAPVT XI.

TVnc Carthaginienses præcipiti festinatione ad Lutatium consulem, ac deinde Romam mittunt, orant pacem: quam condicionibus antè propositis illico consequuntur. Condiciones autem erant, vt Sicilia Sardiniaq; decederent, proq; impensis bellicis puri argenti tria millia talentorũ Euboicorum, æquis pensionibus, per annos viginti penderent.

rent. Huius pacis condicio est habita post annum tertium & vigesimum, ex quo bellum Punicum primum fuerat inchoatum. Quis rogo duarum ciuitatum vnum bellum per annos viginti tres gestum fando explicet? quot reges Carthaginiensium, quot consules Romanorum, quot agmina exercituum, quantum numerum nauium contraxerit, profligarit, oppresserit? & tum demum, si illa ad plenum perpensa videantur, de præsentibus iudicetur. Anno ab vrbe condita D V I I repentina subuersio ipsius Romæ præuenit triumphum Romanorum: neque enim temere dixerim, quando non vel modicam lætitiam, Romæ superueniens repente quàm grauissimus luctus, oppresserit. Siquidem Q. Lutatio, A. Manlio consulibus, diuersæ ignium aquarumque clades penè absumpsere vrbem. Nam Tiberis insolitis auctus imbribus, & vltra opinionem vel diuturnitate vel magnitudine redundans, omnia Romæ ædificia in plano posita deleuit. Diuersæ qualitates locorum, ad vnam conuenere perniciem: quoniam & quæ segnior redundatio tenuit, madefacta dissoluit, & quę cursus torrentis inuenit, impulsa deiecit. Aquarum grauissimam cladem grauior ignis secuta vastatio est: qui ignis

incertum vnde ſurrexerit, plurimas ciuitatis partes peruagatus, cum hominum domorum que miſerabilem ſtragem fecit, tum etiam tantum opum vno conſumpſit incendio, quantum plurimæ & peregrinæ victoriæ conferre vix poſſent. Dehinc cum omnia in circuitu fori popularetur, ædem Veſtæ corripuit. Et ne ſibi quidem dijs ſubuenientibus, ignem illum qui æternus putabatur, temporarius ignis oppreſſit: vnde etiam Metellus dum arſuros deos eripit, vix brachio ſemiuſtulatus aufugit. Ti. Sempronio Graccho, P. Valerio Falto ne conſulibus, cum Faliſcis bellauere Romani, eoque prœlio quindecim millia Faliſcorum interfecta ſunt.

Gallos Ciſalpinos, Romanis nouos infeſtoſq; hoſtes, cæſos: Sardiniam rebellantem, ſubactam: Pœnos ægre pacem impetraſſe: Iani portas uno anno fuiſſe clauſas.

CAPVT XII.

EOdem anno Galli Ciſalpini noui extitere hoſtes. aduerſum quos varia ſorte belatum eſt: nam in primo conflictu Valerij conſulis tria millia quingenti cecidere Romani, ſecundo quatuordecim millia Gallorum cæſa, duo millia capta ſunt. ſed ob priorem cladem

cladem triumphus conſuli denegatus eſt. T. Manlio Torquato, C. Atilio Bulbo conſulibus, Sardinia inſula rebellauit, auctoribus Pœnis, vnde mox Sardi ſubacti & oppreſſi ſunt. Carthaginienſibus autem violatoribus pacis, quam ipſi popoſciſſent, inferri bellum decretum eſt. Contra Carthaginienſes pacem ſuppliciter popoſcerunt: & cum bis miſſis legatis nihil profeciſſent, poſt etiam decem principibus bis æque ſupplicantibus, nec impetrarent, nouiſſime Annonis, hominis minimi inter legatos, oratione meruerunt. Hoc anno porta Iani Gemini clauſa eſt, quia nuſquam eodem anno bellum erat. quod ſub Numa ſolum Pompilio rege prouenerat. Hinc demum nobis tacendum eſt, & tempora quibus conferri noſtra nullo modo poſſunt, ſilentio tranſmitti expedit: ne obtrectatores dierum vitæ ſuæ, ad inſultandum potius ſibi hoc ſtrepitu ſuſcitemus. Ecce portæ Iani clauſæ fuerunt, foris bellum Romanorum nō fuit, omnem ſobolem ſuam in gremio ſuo conquieſcentem Roma continens non ſuſpirauit.

Et hoc quando? poſt primum bellum Punicum: poſt quantum temporis? poſt annos quadringentos XL. quandiu? anno vno: & quid altero ſubſecutū eſt? vt de ceteris taceam,

bellum

Universidad de Deusto
Biblioteca

bellum Gallicum, & Annibal cum bello Puni co secundo. Hei mihi cognouisse hæc & denu dasse quàm etiam me pudet. Pax ista vnius anni, vel magis vmbra pacis, lenimentum miseriarum, an incentiuum malorum fuit? stillicidium illud olei, in medium magnæ flammæ cadens extinxit fomitem tanti ignis, an aluit? Parum aquæ frigidæ ardentissimis haustum in febribus, sanauit ægrotum, an potius incendit? per annos prope DCC id est, ab Hostilio Tullo vsque ad Cæsarem Augustum, vna tantummodo æstate, Romana sanguinem viscera non sudarunt: & inter plurimas magnorum sęculorum ætates misera ciuitas, vere misera mater, vix vno tempore à timore luctuum, vt non dicam ab ipsis luctibus, conquieuit. Hoc si quisquam hominum tam parum in vita sua quietis habuisset, numquid vel vixisse diceretur? Aut si quisquam per totum annum dolo
agatur. ribus & cruciatibus * angatur, medio autem anni ipsius spatio vnum tantum diem tranquillum, & sine conflictationibus transigat, nunquid ex eo leuamentum malorum accipiet, ac non totum annum miserijs deputabit? Sed illi, inquit, hunc annum pro glorioso signo infatigabilis virtutis collocauerunt, atque vtinam pro obliuione calamitatis continuæ

nuæ præteriissent. Nam sicut in corpore hominis ita demum lepra dignoscitur, si variatim inter sanas cutis partes color diuersus appareat; at si ita se vbiq; diffundat, vt omnia vnius coloris quamuis adulteri facias, perit illa discretio: ita si labor continuus æquali tolerantia, sine respirandi appetitu perfluxisset, intentio voluntatis & electio consuetudinis diceretur. Cum autem in hoc pauxillulum otij tantopere vel maiorum gaudia, vel minorum studia reclinantur, profecto discernitur, & quã iucunditatem habuerit hęc breuitas, & quam amaritudinem illa prolixitas: hoc est, & quies illa quàm grata fuisset, si diuturna mansisset, & hæc incessabilis miseria quàm etiam vitanda fuerit, si vitari quacumque arte potuisset.

De interitu Amilcaris, & bello Romanorum in Illyrios, eiusq; causa. De bello in Gallos cisalpinos. Item in Insubres Gallos. De prodigijs variis. De noua Gallorum clade, belloq; in Istros.

Caput XIII.

ANno ab vrbe condita DXVII Amilcar dux Carthaginiensium, ab Hispanis in bello, cum aliud bellum aduersus Romanos clam pararet, occisus est. Sequenti anno

Universidad de Deusto
Biblioteca

anno legati Romanorum ab Illyrijs interfecti sunt. Post cum ipsis Illyrijs atrocissimum bellum gestum est: in quo multis oppidis, populisque deletis, reliqui se Fuluio Postumioque consulibus dediderunt. Tertio deinceps anno miseram ciuitatem sacrilegis sacrificijs male potentes funestauere pontifices. namque decemuiri consuetudinem priscæ superstitionis egressis *aggressi, Gallum virum & Gallam fœminam cum muliere simul Græca in foro boario viuos defoderunt. Sed obligamentum hoc magicum in contrarium continuo versum est. namque diras illas quas fecerant externorum mortes, fœdissimis suorum cædibus expiauerunt. siquidem L. Æmilio Papo, C. Atilio Regulo consulibus, magna formidine consternatus senatus defectione cisalpinæ Galliæ, cum etiam ex vlteriore Gallia ingens aduentare exercitus nuntiaretur, maxime gæsatorum. quod nomen non gentis, sed mercenariorum Gallorum est. Itaque permoti consules, totius Italiæ ad præsidium imperij contraxere vires. Quo facto, in vtriusque consulis exercitu octingenta millia armatorum fuisse referuntur, sicut Fabius historicus, qui eidem bello interfuit, scripsit. Ex quibus Romanorum & Campanorum fuerunt peditum trecenta

centa quadragintaocto millia ducenti, equitum vero viginti sex millia sexcẽti; cetera multitudo sociorum fuit. Commisso prœlio apud Aretium, Atilius consul occisus est: D CCC millia Romanorum, nec saltem tanta, quanta eos terrere debuit, cæsa sui parte, fugerunt: nam tria millia eorum tunc interfecta historię tradunt. quod ideo ignominiosius turpiusque est, tam paucis amissis, tanta agmina diffugisse, quia se in alijs victorijs non viribus animorum præualuisse, sed bellorum prouentibus, prodiderunt. Quis enim rogo in exercitu Romanorum crederet numerum istũ fuisse saltem, non dico fugisse? Post hęc secundum cum Gallis prœlium gestum est, in quo plane quadraginta millia Gallorũ trucidata sunt. Sequenti anno Manlius Torquatus & Fuluius Flaccus consules, primi trans Padum Romanas duxere legiones. Pugnatum est ibi cum Insubribus Gallis, quorum interfecta sunt viginti tria millia, quinque millia capta sunt. Eo deinde anno, qui huic proximus fuit, dira miseram vrbem terruere prodigia. Miserã vtiq;, quę hinc fremitu hostium, inde nequitia dęmonum terrebatur. namq; in Piceno flumen sanguine effluxit, & apud Tuscos cælũ ardere visum est, & Arimini nocte multa lucem clarã effulsisse,

ac trea

actres lunas distantibus cæli regionibus exor tas apparuisse. Tunc quoque magno terræmotu Caria & Rhodus insulæ adeo cõcussæ sunt, vt labentibus vulgo tectis, ingens quoque ille Colossus rueret. Eodemque anno Flaminius Cos. contemptis auspicijs quibus pugnare prohibebatur, aduersum Gallos conflixit, & vicit. In quo bello nouem millia Gallorum cæsa, decem & septem millia capta sunt. Post hoc Claudius consul gæsatorum triginta millia deleuit. vbi etiã ipse Viridomarum regem in primam aciem progressus occidit: & inter multa Insubrium, quos ad deditionem coegerat, oppida, Mediolanum quoque vrbem florentissimã cepit. Deinde Istri noui hostes excitati sunt, quos Cornelius Minuciusq; consules multo quidem Romanorum sanguine subegerunt. Emergit hic paululum antiquus ille Romanorum improbæ laudis etiam de parricidijs appetitus. Nam Fabius Censorius Fabium Buteonem filium suum furti insimulatum, interfecit dignum scilicet facinus, quod pater vel parricidio plectendũ duceret, quod ne leges quidem, nisi multa pecuniæ, aut ad summum exilij, circa quẽlibet hominũ censuerũt.

De bello Punico secundo. Annibal ingentes strages in Romanos edidit per Gallos uiam aperiens.

Caput

CAPVT XIIII.

ANno ab vrbe condita DXXXIIII Annibal Pœnorum imperator Saguntum, florentissimam Hispaniæ ciuitatem, amicam populi Romani, primum bello petitam, deinde obsidione cinctam, & fame excruciatam, omniaque fortiter contemplatione fidei, quam Romanis deuouerant, digna indignaq; tolerantem, VIII demum mense deleuit. Legatos Romanorum ad se missos, iniurioßissime etiam à conspectu suo abstinuit. Exinde odio Romani nominis, quod patri Amilcari, cum esset nouem annos natus, fideliſſime, aliàs infideliſſimus, ante aras iurauerat, P. Cornelio Scipione, & Ti. Sempronio Lõgo consulibus, Pyrenæum montem transgressus, inter ferociſſimas Gallorum gentes ferro viam aperuit, & nono demum die à Pyrenæo ad alpes peruenit. vbi, dum montanos Gallos repellere ab ascensu obnitentes bello superat, atque inuias rupes igni ferroque rescindit, quatriduum commoratus, quinta demum die cum maximo labore ad plana peruenit. Fuisse tunc exercitum eius centum millium peditũ, & XX millium equitum definiunt. Scipio consul Annibali primus occurrit, commissoque prœlio apud Ticinum, ipse grauiter vulneratus per

T Scipionem

Scipionem filium admodum prætextatum, qui post Africanus cognominatus est, ab ipsa morte liberatus euasit. Cæsus est ibi pene omnis Romanus exercitus. Pugnatum deinde eodem consule ad flumen Trebiam, iterumq; Romani pari clade superati sunt. Sempronius consul cognito collegę casu, à Sicilia cũ exercitu redijt, qui similiter apud eundem fluuium congressus, amisso exercitu, pene solus euasit. In eo tamen bello etiam Annibal sauciatus est: qui postea cum in Etruriam primo vere transiret, in summo Apẽnino tempestate correptus, biduo continuo immobiliter cum exercitu nauibus conclusus & onustus, obriguit: vbi magnus hominum numerus, iumenta complurima, elephanti autem pene omnes frigoris acerbitate perierunt. At vero alter tunc Scipio frater consulis Scipionis, in Hispania plurima bella gessit. Magonem quoque Pœnorum ducem, bello vicit & cepit.

Multa miraq; tum prodigia passim apparuisse: quod Annibal astu ad internecionem pene Flaminij cons. exercitum ceciderit.

Caput XV.

DIris tunc etiam Romani prodigijs territi sunt. Nam & solis orbis minui visus est, & apud Arpos parmæ in cælo visæ, sol quoque

quoque pugnasse cum luna, apud Carpenas interdiu duas lunas ortas, in Sardinia sanguine duo scuta sudasse, Falisci cælum scindi velut magno hiatu visum, apud Antium metentibus cruentas spicas in corbem decidisse. Igitur Annibal sciens Flaminium consulem solum in castris esse, quo celerius imparatum obrueret, primo vere progressus, arripuit propiorem, sed palustrem viam: & tum forte Sarnus late redundans, pendulos & dissolutos campos reliquerat: (de quibus dictum est, Et quæ rigat æquora Sarnus) in quos cum exercitu progressus Annibal, nebulis maxime quæ de palude exhalabantur, prospectum auferentibus, magnam partem sociorum iumentorumque perdidit. Ipse autem vni elephanto qui solus superfuerat supersedens, vix difficultatem itineris euasit: sed oculum, quo iam dudum ægrotauerat, violentia frigoris, vigiliarum ac laboris amisit. Vbi vero proximus castris Flaminij consulis fuit, vastatione circumiacentium locorum Flaminium in bellum excitauit. Hæc pugna ad Trasimenum lacum facta est: vbi exercitus Romanus infelicissime arte circũuentus Annibalis, funditus trucidatus est: ipse quoq; cõsul occisus, vigintiquinq; millia Romanorum in eo prœlio cæsa, sex millia

capta referuntur. De exercitu vero Annibalis duo millia ceciderunt Famosum hoc Trasimenum lacum certamen fuit tanta clade Romana, maxime cum ita intentus pugnantium ardor extiterit, vt grauissimum terræmotum, qui tunc forte tam vehemens factus est, vt vrbes diruisse, montes transtulisse, discidisse rupes, & flumina retrorsum coegisse referatur, pugnantes omnino non senserint. Factam ad Trasimenum ruinam, sequitur pugna Cannensis, quamuis Fabij Maximi dictatoris tempus medium fuerit, qui impetum Annibalis cunctando tardauit.

De miseranda Romanorum clade ad Cannas, de consilio relinquendi Italiam quomodo Romani respirarint, exercitumq; reparârint. Item de uarijs prœlijs.

CAPVT XVI.

ANno ab vrbe condita DXLL. Æmilius Paullus, & C. Terentius Varro consules, contra Annibalem missi, impatientia Varronis consulis infelicissime apud Cannas Apuliæ vicum pene omnes Romanæ spei vires perdiderunt. Nam in ea pugna quadragintaquatuor millia Romanorum interfecta sunt: quanquam & de exercitu Annibalis magna pars cæsa est: nullo tamen Punico bello Romani

Romani adeo ad extrema internecionis adducti sunt. Perijt enim in eo consul Æmilius Paullus, consulares aut prætorij viri viginti interfecti sunt, senatores vel capti vel occisi sunt triginta, nobiles viri trecenti, pedestrium militum quadraginta millia, equitũ tria millia quingenti. Varro consul cum quinquaginta equitibus Venusiam fugit. Nec dubium est, vltimum illũ diem Romani status futurum fuisse, si Annibal mox post victoriam ad peruadendam vrbem contendisset. Annibal in testimonium victoriæ suæ tres modios anulorum aureorum Carthaginem misit, quos ex manibus interfectorum equitum Romanorum senatorumque detraxerat. Vsqueadeo autem vltima desperatio Reipublicæ apud residuos Romanos fuit, vt senatores de relinquenda Italia, sedibusque quærendis consilium ineundum putarent. Quod auctore Cæcilio Metello confirmatum fuisset, nisi Cornelius Scipio tribunus tunc militum, idem post Africanus districto gladio deterruisset, ac potius pro patriæ defensione in sua verba iurare coegisset. Romani ad spem vitæ, quasi ab inferis respirare ausi, dictatorem Decimum Iunium creant: qui delectu habito ab annis decem & septem, immaturæ inordinatæque militiæ quatuor

tuor legiones vndecunque contraxit. Tunc etiam seruos spectati roboris ac voluntatis, vel oblatos, vel si ita opus fuit, publico pretio emptos sub titulo libertatis, sacramento militiæ adegit. Arma quæ deerant, templis detraxerunt, egenti ærario priuatæ opes refusæ sunt. Ita equester ordo, ita plebs trepida, oblita studiorum in communi consulit. Iunius quoque dictator antiquum Romanæ miseriæ factum recolens pro supplemento exercitus edicto, velut asylo patefacto, homines quicunque sceleribus ac debitis obnoxij essent, impunitate promissa, militiæ mancipauit. quorum numerus ad sex millia virorum fuit. Campania vero vel potius omnis Italia ad Annibalem, desperata penitus Romani status reparatione, defecit. Post hoc Lucius Postumius prætor aduersum Gallos pugnare * iussus, cum exercitu cæsus est. Deinde Sempronio Graccho, Q. Fabio Maximo consulibus, Claudius Marcellus ex prætore procon sule designatus, Annibalis exercitum prœlio fudit, primusque post tantas Reipublicæ ruinas spem fecit, Annibalem posse superari. Scipiones autem in Hispania Asdrubalem Pœnorum imperatorem ad Italiam exercitum comparantem, grauissimo bello oppresserunt. Nam

missus

Nam triginta quinq; millia militum de exercitu eius vel cæde vel captione minuerunt. Celtiberos milites, quam primam externam manum Romani castris habere cœperunt, pretio solicitatos, ab hostium societate in castra sua duxerunt. Sempronius Gracchus proconsul, ab hospite suo Lucano quodam inductus in insidias, occisus est. Centenius Penula centurio decerni sibi vltro bellum aduersum Annibalem petijt: à quo cum octo millibus militum, quos in acie duxerat, cæsus est. Post hunc Cneus Fuluius prætor ab Annibale victus, amisso exercitu, vix euasit. Pudet recordationis. Quid enim dicam improbitatē magis, an miseriam Romanorum? immo verius vel improbam miseriam, vel miseram improbitatem. Quis credat eo tempore, quo ærarium populi Romani egenam stipem priuata collatione poscebat, miles in castris, non nisi aut puer, aut seruus, aut sceleratus, aut debitor, & ne sic quidem numerus idoneus erat, senatus in curia omnis pene nouitius videbatur: postremo cum ita imminutis fractisque omnibus desperaretur, vt consilium de reliquenda Italia subiretur, eo tempore cum vnum domesticum bellum, vt diximus, ferri nullo modo posset, tria insuper transmarina bella

fuiſſe ſuſcepta? vnum in Macedonia contra Philippum potentiſſimum Macedoniæ regem, alterum in Hiſpania contra Aſdrubalem Annibalis fratrem, tertium in Sardinia contra Sardos & alterum Aſdrubalem Carthaginienſium ducem, extra hoc quartum Annibalis, quo in Italia premebantur: & tamen fortis in alterutrum deſperatio, in meliora profecit. nam in his omnibus deſperando pugnarunt, pugnando vicerunt. Ex quo euidenter oſtenditur, non tempora tunc fuiſſe tranquilliora otijs, ſed homines miſerijs fortiores.

Claudius Marcellus Syracuſas capit. Annibal ad Anienem Romanos terret, nec obuiendi copia datur.

CAPVT XVII.

ANno ab vrbe condita DXLIII Claudius Marcellus Syracuſas opulentiſſimam vrbem Siciliæ ſecunda oppugnatione vix cepit: quam cum iampridem obſediſſet, Archimedis Syracuſani ciuis admirabili ingenio pręditi machinis repulſus, expugnare non potuit. Decimo anno poſtquam Annibal in Italiam venerat, Cn. Fuluio, Sulpicio conſulibus, Annibal de Campania mouit exercitum: & cum ingenti clade omnium per Sidicinum Sueſſanumq; agrum via Latina profectus, ad

ctus, ad Anienem fluuium tribus millibus ab vrbe conſedit, incredibili totius ciuitatis metu, cum ſenatu populoque diuerſis curis trepido, matronæ quoque amentes pauore per propugnacula currerent, & conuehere in muros ſaxa, primæque pro muris pugnare geſtirent. Ipſe autem cum expeditis equitibus vſque ad portam Collinam infeſtus acceſſit, deinde omnes copias in aciem direxit. Sed & conſules, Fuluiusque proconſul non detrectauere pugnam. At vbi expoſitæ vtrinq; acies conſtiterunt, in conſpectu Romæ præmium victoris futuræ, tantus ſubito ſe imber è nubibus grandine mixtus effudit, vt turbata agmina, vix armis retentis, in ſua ſe caſtra colligerent. Deinde cum ſerenitate reddita in campum Copiæ atque in aciem rediſſent, rurſum violentior fuſa tempeſtas, maiore metu mortalium audaciam coërcuit, territosq; exercitus in tentoria refugere coëgit. Tunc conuerſus in religionem Annibal, dixiſſe fertur, potiundę ſibi Romæ modo voluntatem non dari, modo poteſtatem. Reſpondeant nunc mihi obtrectatores veri dei hoc loco, Annibali à capeſſenda ſubruendaq; Roma vtrum Romana obſtitit fortitudo, an diuina miſeratio: aut forſitan conſeruati iſti dedignantur fateri,

quod Annibal & victor extimuit, & cedens probauit? At si istam diuinam tutelam per pluuiam de cælo veniſſe manifeſtum eſt, ipſam autem pluuiam opportunis & neceſſarijs temporibus non niſi per Chriſtum, qui eſt verus deus, miniſtrari, etiam ab huiuſmodi ſatis certo ſciri, nec negari poſſe exiſtimo, maxime nunc, quando ad documentum potentiæ eius cum ſiccitate turbante, pluuiam poſcere aſſidue contingit, & alternis vicibus nunc gentiles, nunc Chriſtiani rogant: nec vnquam etiam ipſis teſtibus factum eſt, vt optati imbres ſuperueniant niſi in die, quo rogari Chriſtum & Chriſtianis rogare permittitur: proculdubio conſtat, vrbem Romam per hunc eundem verum deum, qui eſt Chriſtus Ieſus, ordinantem ſecundum placitum ineffabilis iudicij ſui, & tunc ad futuræ fidei credulitatem ſeruatam fuiſſe, & nunc pro parte ſui incredula caſtigatam. At vero in Hiſpania ambo Scipiones à fratre Aſdrubale interfecti ſunt. In Campania Capua capta eſt à Q. Fuluio proconſule: principes autem Campanorum venemo mortem ſibi conſciuerunt. Senatum omnẽ Capuæ, etiam prohibente ſenatu Romano, Fuluius ſupplicio necauit. Interfectis in Hiſpania Scipionibus, cum omnibus incuſſo pauore

nore cunctantibus, Scipio ſe admodum adoleſcens vltro obtuliſſet, & pudenda penuria eſſet ærarij, Claudio Marcello & Valerio Læuino auctoribus, qui tunc conſules erant, aurum argentumque ſignatum ad quæſtores pa lam omnes ſenatores in publicum contulerunt, ita vt nihil præter anulos ſingulos, bullasq; ſibi ac filijs, & deinde per filias vxoresq; ſuas ſingulas tantum auri vncias, & argenti non amplius quã ſingulas libras relinquerent.

De uarijs cladibus inter Romanos & Pœnos utrinq; acceptis, modo huc, modo illuc victoria inclinante.

CAPVT XVIII.

SCipio annos natus vigintiquatuor, imperium in Hiſpaniam proconſulare ſortitus, vltionem præcipue patris & patrui animo intendens, Pyrenæum tranſgreſſus primo impetu Carthaginem nouam cepit: vbi ſtipendia maxima, præſidia valida, copiæ auri argentique magnæ Pœnorum habebantur: ibi etiam Magonem fratrem Annibalis captum, cum ceteris Romam miſit. Lęuinus conſul ex Macedonia rediens, Agrigentum vrbem Siciliæ expugnauit: ibique Annonem Afrorum ducem cepit, quadraginta ciuitates in deditionem accepit, vigintiſex expugnauit. Annibal

in Italia

in Italia Cn. Fuluium proconsulem, vndecim prætereà tribunos XVII millia militum interfecit. Marcellus consul cum Annibale triduum continuum dimicauit. Primo die pari pugna discessum est, sequenti victus consul, tertio victor octo millia hostium interfecit, ipsum Annibalem cum reliquis fugere in castra compulit. Fabius Maximus cõsul Tarentum, quæ à Romanis desciuerat, iterum expugnauit & cepit: ibique ingentes copias Annibalis cum ipso duce eius Carthalone deleuit, triginta millia hominum captiuorum vendidit, pretia in fiscum retulit. Sequenti anno in Italia Claudius Marcellus consul ab Annibale, cum exercitu occisus est. Scipio in Hispania Pœnorum ducem Asdrubalem vicit, & castris exuit. Præterea octoginta ciuitates, aut deditione, aut bello in potestatem redegit. Afris sub corona venditis, sine pretio dimisit Hispanos. Annibal vtrunque consulem Marcellum & Crispinum insidijs circunuentos, interfecit. Claudio Nerone & M. Liuio Salinatore consulibus, cum Asdrubal Annibalis frater ab Hispanijs per Gallias ad Italiam veniret, iussusq; à Carthaginiensibus, vt fratri cum copijs iungeretur, magna secum auxilia Hispanorum Gallorumque deduceret, cum maturato ad-

rato aduentu descendisse iam ex Alpibus consulibus proditus fuisset, ab exercitu Romano, ignorante Annibale, præuentus, cum omni exercitu suo interfectus est. Diu quidem incertus belli euentus fuit, elephantis maxime Romanam infestantibus aciem, qui à militibus Romanis occisi sunt, quos à volitando velites vocant: quod genus militiæ paulo antè repertum fuerat, vt lecti agilitate iuuenes, cum armis suis post terga equitũ sederent: & mox cum ad hostem ventum esset, equis desilirent, & continuo pedites ipsi ex alia parte equitibus, per quos aduecti fuerant dimicantibus, hostem perturbarẽt. Ab his ergo velitibus elephanti retroacti, cum regi iam à suis non possent, fabrili scalpro inter aures adacto, necabantur. Id genus occidendę, cum opus esset, beluæ, idem dux Asdrubal primus inuenerat. Fuit hoc prœlio Pœnis Metaurus flumen, vbi Asdrubal est victus, quasi Trasimenus lacus: & Sena Piceni ciuitas, vt vicus ille Cannensis. Nam LVIII millia de exercitu Asdrubalis ibi occisa sunt, capta sunt quinque millia quadringenti. Quatuor millia ciuium Romanorum inter eos reperta atque reuocata sunt, quod victoribus consulibus solatio fuit. Nam & ab exercitu eorum octo millia ceciderunt,

Annibal

Universidad de Deusto
Biblioteca

Annibali caput fratris sui Asdrubalis, ante castra proiectum est. Quo viso & simul clade Pœnorum cognita, anno XIII quàm in Italiam venerat, refugit in Bruttios. Post hæc anno continuo inter Annibalem & Romanos quies à tumultu bellorum intercessisse visa est, quia inquietudo morborum in castris erat, & grauissima pestilentia vterq; exercitus agebatur. Interea Scipio vniuersa Hispania à Pyrenæo vsque ad oceanum in prouinciam redacta, Romam venit. consul cum Licinio Crasso creatus in Africam transijt, Annonem Amilcaris filium, ducem Pœnorum interfecit, exercitum eius partim cæde, partim captiuitate disperdidit: nam vndecim millia Pœnorum eo prœlio occidit. Sempronius consul cum Annibale congressus & victus, Romam refugit. Scipio in Africa aggressus hiberna Pœnorum, atque alia Numidarum, quæ vtraq; haud procul ab Vtica erant, nocte concubia fecit incendi. Pœni trepidi cum casu accidisse ignem putarent, inermes ad extinguendum concurrerunt: quare facile ab armatis oppressi sunt. In vtrisque castris quadraginta millia hominum igni ferroque consumpta sunt, capta quinque millia. duces ipsi miserabiliter ambusti, ægre effugerunt. Asdrubal imperator Carthaginem profu-

profugus venit. Itaque Syphax & Asdrubal mox plurimum reparauere exercitum, atque iterum cum Scipione congressi sunt, victiq; fugerunt. Syphacem fugientem Lælius & Massanisa ceperunt, cetera multitudo Cirtam confugit, quam Massanisa oppugnatam in deditionem recepit. Syphacem ad Scipionem catenis vinctum deduxit, quem Scipio cum ingentibus spolijs, plurimisq; captiuis Romam perducendum Lælio tradidit.

Annibalem in Africam reuocatum, à Scipione superatum, fugatumq; fuisse & Carthaginiensibus pacem concessisse Romanos.

CAPVT XIX.

ANNIbal in Africam redire iussus, vt fessis Carthaginiensibus subueniret, flens reliquit Italiam, omnibus Italici generis militibus qui sequi nollent, interfectis. cui ad Africanum litus propinquanti, iussus quidam è nauticis ascendere in arborem nauis, atque inde speculari, quam regionem teneret, sepulcrum dirutum se prospexisse respondit. Abominatus dictum Annibal, deflexo cursu ad Leptim oppidum, copias exposuit: vbi continuo refecta multitudine, Carthaginem venit. deinde colloquium Scipionis petijt. Vbi cum se diu attoniti admiratione mutua

duo cla-

duo clariſſimi duces ſuſpexiſſent, infecto pacis negotio prœlium conſertum eſt: quod diu magnis ducum artibus diſpoſitum, magnis copiarum molibus geſtum, magnis militum viribus conſummatum, Romanis victoriam contulit. Octeginta ibi elephanti vel capti vel occiſi ſunt, Carthaginienſium interfecta ſunt viginti millia quingenti. Annibal omnia & ante prœlium & in prœlio expertus, cum paucis, hoc eſt, vix quatuor equitibus, inter tumultum elapſus, Adrumetum confugit. Poſtea Carthaginem poſt ſex & triginta annos, quàm inde paruus cum patre exierat, venit: conſultantique ſenatui, nullam eſſe reſiduam ſpem, niſi in petenda pace, perſuaſit. Cn. Cornelio Lentulo, P. Ælio Pæto conſulibus, Carthaginienſibus pax per Scipionem, voluntate ſenatus populique conceſſa eſt. Naues tamen plus quàm quingentæ in altum productæ, in conſpectu ciuitatis incenſæ ſunt. Scipio iam tunc cognomento Africanus, triumphans vrbem ingreſſus eſt. quem Terentius, qui poſtea comicus, ex nobilibus Carthaginienſium captiuis pileatus (quod indultæ ſibi libertatis inſigne fuit) triumphantem poſt currum ſecutus eſt.

De bello Macedonico, in quo cum uarijs ac diuerſis

diuerſis Romani, præcipue aduerſus Macedones & Antiochum Syriæ regem, uarie pugnauerunt.

CAPVT XX.

ANno ab vrbe condita DXLVI bellum Punicum ſecundum finitum eſt, quod geſtum eſt annis ſeptendecim: cui Macedoni cum continuo ſucceſſit, quod Quinctius Flamininus Cos. ſortitus, poſt multa & grauiſſima prœlia quibus Macedones victi ſunt, pacẽ Philippo dedit. Deinde cum Lacedæmonijs pugnauit, victo Nabide duce ipſorũ, nobiliſſimos obſides Demetrium Philippi filium & Armenem Nabidis filiũ, ante currum duxit. Romani captiui, qui ſub Annibale per Græciam venditi fuerant, vniuerſi recepti, capitibus raſis ob deterſam ſeruitutem, currũ triumphantis ſecuti ſunt. Eodem tempore Inſubres, Boij atque Cænomani, contractis in vnum viribus, Amilcare Pœno duce, qui in Italia remanſerat, Cremonam Placentiamq; vaſtantes, difficillimo bello à L. Furio prætore ſuperati ſunt. Poſtea Flamininus proconſule Philippum regem, & cum eo Thracas, Macedones, Illyrios, multasque præterea gentes, quæ in auxilium ei venerant, bello ſubegit. Victi Macedones, caſtra amiſerunt. octo millia hoſtium

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſtium eodem die cæſa, quinque millia cápta Polybius ſcribit. Valerius dicit quadraginta millia trucidata. Claudius vero triginta duo millia interfecta commemorat. Sed hæc varietas ſcriptorum vtique fallacia eſt. Fallaciæ autem cauſa, profecto adulatio eſt, dum victoris laudes accumulare, virtutemque patriæ extollere vel præſentibus vel poſteris ſtudent: alioquin ſi inquiſitus non fuiſſet numerus, nec qualiſcunq; fuiſſet expreſſus. Quod ſi glorioſum eſt duci & patriæ, plurimos hoſtium peremiſſe, quanto magis lætum patriæ, & duci beatum poteſt videri, ſuorum vel nullos vel pauciſſimos perdidiſſe. Ita lucidiſſime patet, quod ſimili impudentia mentiendi, qua occiſorum hoſtium numero adijcitur, ſociorum quoque amiſſorum damna minuuntur, vel etiam omnino reticentur. Igitur Sempronius Tuditanus in Hiſpania citeriore, bello oppreſſus, cum omni exercitu Romano interfectus eſt. Conſul Marcellus in Etruria à Boijs oppreſſus, magnam partem exercitus perdidit. cui poſtea Furius alter conſul auxilio acceſſit: atque ita vniuerſam Boiorum gentem igni ferroq; vaſtantes, propemodum vſque ad nihilum deleuerunt. L. Valerio Flacco, M. Porcio Catone conſulibus, Antiochus rex

rex Syriæ bellum contra populum Romanum inſtruens, in Europam tranſijt ex Aſia. Tunc etiam Annibal propter excitandi belli rumores, qui de eo apud Romanos ferebantur, exhiberi Romam à ſenatu iuſſus, clàm ex Africa profectus, ad Antiochum migrauit: quem cum apud Epheſum inueniſſet cunctantem, mox in bellum impulit. Tunc etiam lex quæ ab Oppio tribuno plebis lata fuerat, ne qua mulier plus quàm ſemiunciam auri haberet, néue verſicolori veſtimento, nec vehiculo per vrbem vteretur, poſt viginti annos abrogata eſt. P. Scipione Africano iterum, Ti. Sempronio Longo conſulibus, apud Mediolanum decem millia Gallorum cæſa: ſequenti autem prœlio vndecim millia Gallorum. Romanorum vero quinque millia occiſa ſunt. Publius Digitius prætor in Hiſpania citeriore, penè omnem amiſit exercitum. M. Fuluius prætor Celtiberos cum proximis gentibus vicit, regemque eorum cepit. Minucius à Liguribus in extremum periculi adductus, & inſidijs hoſtium circumuentus, vix Numidarum equitum induſtria liberatus eſt. Scipio Africanus inter cæteros legatos ad Antiochũ miſſus, etiam cum Annibale colloquium familiare habuit. Sed infecto

Universidad de Deusto
Biblioteca

pacis negotio, ab Antiocho discessit. In vtraque Hispania per Flaminium Fuluiumque prætores, bella multum horrida cruentaque vtrisque populis gesta sunt. P. Cornelio Scipione, M'. Acilio Glabrione consulibus, Antiochus quamuis Thermopylas occupasset, quarum munimine tutior propter dubios belli euentus fieret, tamē commisso bello, à consule Glabrioue superatus, vix cum paucis fugit è prœlio, Ephesumq; peruenit. Is habuisse fertur armatorum sexaginta millia, ex quibus quadraginta millia cęsa, capta plus quàm quinque millia fuisse referuntur. Alter consul Scipio cum Boiorum gente conflixit, in quo prœlio viginti millia hostium interfecit. Sequenti anno Scipio Africanus habens in auxilio Eumenem Attali filium aduersus Annibalem, qui tunc Antiochi classi præerat, bellum nauale gessit. Antiochus, victo Annibale atq; in fugam acto, simulque omni exercitu amisso, pacem rogauit: filiumque Africani, quem vtrum explorantem, an in prœlio cepisset, incertum est, vltro remisit. In Hispania vltiore L. Æmilius proconsul à Lusitanis cum vniuerso exercitu cæsus interijt. L. Bæbius in Hispaniam proficiscens, à Liguribus circumuentus, cum vniuerso exercitu occisus est: vnde

vnde adeo ne nuntium quidem superfuisse constat, vt internecionem ipsam Romæ Massilienses nuntiare curauerint. Fuluius Cos. de Græcia in Gallogræciam, quæ nunc est Galatia, transuectus, ad Olympum montem peruenit, ad quem vniuersi Gallogræci cum coniugibus & liberis confugerant, ibique acerbissimum bellum gessit: namq; de superioribus locis sagittis grandibusq; saxis ceterisque telis Romani grauiter contriti, tandem vsque ad congressum hostium perruperunt. quadraginta millia Gallogræcorum eo prœlio interfecta referuntur. Marcius consul aduersus Ligures profectus, superatusq;, quatuor millia militū amisit: & nisi victus celeriter refugisset in castra, eandē internecionis cladē, quam Bæbius dudum ab eisdem hostibus acceperat, pertulisset. M. Claudio Marcello, Q. Fabio Labeone consulibus, Philippus rex, qui legatos populi Romani interfecerat, propter Demetrij filij sui, quem legatum miserat, verecundissimas preces, veniam meruit: eundemque continuo velut Romanis amicum, suique proditorem, fratre quoq; ipsius ad parricidium patris ministro, nihil de vtroq; miserum male suspicantem, veneno necauit. Eodem anno Scipio Africanus ab ingrata sibi vrbe diu exu-

lans, apud Liternum oppidum morbo perijt. Iiſdem etiam diebus Annibal apud Pruſium Bithyniæ regem, cum à Romanis repoſceretur, veneno ſeſe necauit. Philopœmen dux Achiuorum à Meſſanis captus, occiſuſque eſt in Sicilia. Tunc Vulcani inſula, quæ ante non fuerat, repente in mari edita cum miraculo omniũ, vſq; ad nunc manet. Q. Fuluius Flaccus prætor, in citeriore Hiſpania maximo prælio viginti tria millia hominum fudit, quatuor millia cepit. Ti. Sempronius Gracchus in Hiſpania vlteriore centum quinque oppida vacuata quaſſataq; bellis, ad deditionem coegit. eadem æſtate etiam L. Poſtumius in citeriore Hiſpania quadraginta millia hoſtium bello interfecit. Gracchus prætor ibidem iterum ducenta oppida expugnauit & cepit. Lepido & Mucio conſulibus, Baſternarum gens ferociſſima, auctore Perſeo Philippo filio, prædarum ſpe ſolicitata, & tranſeundi Iſtri fluminis facultate, ſine vlla pugna vel aliquo hoſte deleta eſt. Nam tunc forte Danubius, qui & Iſter, craſſa glacie ſuperſtratus, pedeſtrem facile tranſitum patiebatur. Itaque cum improuide toto & maximo ſimul agmine inæſtimabilis hominum vel equorum multitudo tranſiret, enormitate ponderis & concuſſione gradi-

gradientium concrepans gelu, & glacialis cruſta diſſiluit: vniuerſumque agmen, quod diu ſuſtinuerat, medijs gurgitibus victa tandem & comminuta deſtituit: atque eadem turſus fragmentis impedientibus ſuperducta, ſubmerſit. Pauci ex omni populo per vtranq; ripam vix conciſis viſceribus euaſerunt. P. Licinio Craſſo & G. Caſſio Longino conſulibus Macedonicum bellum geſtum eſt, merito inter maxima bella referendum. Nam in auxilio Romanorum tota primum Italia, deinde Ptolemæus rex Aegypti, & Ariarathes Cappadociæ, Eumenes Aſiæ, & Maſſani ſa Numidiæ fuerunt. Perſeum & Macedonas ſecuti ſunt Thraces cum rege Cotye, & vniuerſi cum rege Gentio Illyrij. Itaque aduenienti Craſſo conſuli Perſeus occurrit: commiſſoq; prælio, miſerabiliter victi fugere Romani. Sequenti pugna penè pari clade partis vtriuſq;, in hiberna diſceſſum eſt. Deinde Perſeus profligato multis prælijs exercitu Romano in Illyricum trangreſſus, Sulcanum oppidum defenſum à præſidijs Romanis pugnando cepit: vbi magnam Romanorum præſidiorum multitudinem partim occidit, partim ſub corona vendidit: partim ſecum in Macedoniam duxit. Poſtea cum eo L. Æmilius Paullus

consul dimicauit, & vicit. Nam viginti millia peditum in eo bello interfecit. Rex cum equitatu subterfugit, sed continuo captus, atque in triumpho cum filijs ante currum actus est: & post apud Albam in custodia defecit. Filius eius iunior fabricam ærariam ob tolerandam inopiam Romæ didicit, ibiq; consumptus est. Plurima præterea & satis diuersis prouentibus bella multarum vbique gentium gesta sunt, quæ breuitatis causa prætermisi.

Scipionem Africanum Hispaniam uastasse. Scipionem Naſicam theatri ædificationem dissuasisse. Galbam parum honeste Lusitanis imposuisse.

CAPVT XXI.

ANno ab vrbe condita D C. L. Licinio Lucullo, & A. Postumio Albino consulibus, cum omnes Romanos ingens Celtiberorum metus inuasisset, & ex omnibus non esset, qui ire in Hispaniam vel miles vel legatus auderet, P. Scipio, qui postea Africanus est dictus, vltro se militaturũ in Hispaniam obtulit, cum tamen in Macedoniam sorte iam deputatus esset. Itaque profectus in Hispaniam magnas strages gentium dedit, sæpius etiam militis quàm ducis vsus officio. Nam & barbarum prouocantem singulariter congressus occidit. Ser. autem Galba prætor, à Lusitanis magno prælio victus est: vniuersoq; exercitu amisso, ipse cum paucis vix elapsus euasit. Eodem tempore censores theatrum lapideum in vrbe construi censuerunt: quod ne tunc fieret, Scipio Nasica grauissima oratione obstitit, dicens, inimicissimum hoc fore bellatori populo ad nutriendam desidiam, lasciuiæque commentum: adeoque mouit senatum, vt non solum vendi omnia theatro comparata iusserit, sed etiam subsellia ludis poni prohibuerit. Quamobrem intelligant nostri (quibus quicquid extra oblectamentum libidinis occurrit, offensio est) propter hoc quod se infirmiores esse hostibus suis ipsi sentiunt & fatentur, theatra incusanda, non tempora: nec blasphemandum deum verum, qui vsque ad nunc ea prohibet, sed abominandos deos vel dæmones suos, qui ista petierunt, profundo quidem satis malignitatis suæ argumento tale sacrificium flagitantes, quo non magis fuso cruore pecudum, quàm profligata virtute hominum pascerentur. Nam vtique tunc nec hostes, nec fames, nec morbi, nec prodigia deerant, immò tunc plurima erant, sed theatra non erant, in quibus quod incredibile dictu est, ad aram luxuriæ virtutum vi-

ctimæ trucidantur. Carthaginiensibus aliquando visum est, homines immolare, sed male præsumpta persuasio breui prætermissa est, à Romanis vero exactũ est, vt semetipsos perditioni impenderent. Factum est, fit, amatur, & clamatur, vt fiat: qui pro mactanda gregis sui pecude fortasse offenderentur, pro interficienda cordis sui virtute lætantur: quin potius Naticæ erubescant, qui Christianis exprobrandum putant: & non nobis de hostibus, quos semper habuerunt, sed illi de theatro, quod haberi prohibuerat, conquerantur. Igitur in Hispania Ser. Galba prætor Lusitanos citra Tagum flumen habitantes, cum voluntarios in deditionem recepisset, per scelus interfecit: simulans enim de commodis eorum se acturum fore, circumpositis militibus, cunctos inermes incautosque prostrauit: quæ res postea vniuersæ Hispaniæ propter Romanorum perfidiam, causa maximi tumultus fuit.

De tertio bello Punico. Coss. ad delendam Carthaginem profectos, fugatos fuisse. Interim de sua ciuisdem.

CAPVT XXII.

ANno ab vrbe condita DCII L. Censorino, & M'. Manilio consulibus, tertium Punicum bellum exortum est. Igitur cum

cum senatus delendam Carthaginem censuisset, profecti in Africam consules, & Scipio tunc tribunus militum prope Vticam maiotis Africani castra tenuerunt. Ibi Carthaginiensibus euocatis, iussisque vt arma & naues traderent, nec moratis, tanta vis armorum repente tradita est, vt facile tota ex his Africa potuisset armari. Sed Carthaginienses postquam arma tradiderunt, & relicta vrbe recedere procul à mari decem millibus passuum iussi sunt, dolorem ad desperationem contulerunt, aut defensuri ciuitatem, aut cum ipsa per ipsam sepeliendi: ducesque sibi duos Asdrubales creauerunt, armaque primum facere aggressi, æris ferrique inopiam, auri argentique metallis suppleuerunt. Consules oppugnare Carthaginem statuunt, cuius situs fuisse huiusmodi dicitur: Viginti millia passuum muro amplexa, tota pene mari cingebatur, absque faucibus, quæ III millibus passuum aperiebantur. Is locus murum triginta pedes latum habuit, saxo quadrato, in altitudinem cubitorum quadraginta. Arx, cui Byrsę nomẽ erat, paulo amplius quàm duo millia passuum tenebat. Ex vna parte murus communis erat vrbis & Byrsæ imminens mari, quod mare stagnum vocabant, quoniam obiectu

tu protentæ linguæ stagnabatur. Consules igitur quamuis aliquantam muri partem quassatam machinis diruissent, tamen à Carthaginiensibus victi ac repulsi sunt: quos fugientes Scipio repulso intra muros hoste defendit. Censorinus in vrbem redijt. Manilius omissa Carthagine ad Asdrubalē arma conuertit. Scipio, Massanissa mortuo, inter Massanissæ filios tres Numidiæ regnum diuisit: quo circa Carthaginem reuerso, Manilius Tezagam vrbem expugnauit atque diripuit. Duodecim millia ibi Afrorum cæsa, sex millia capta sunt. Asdrubal Pœnorum imperator, Massanissę nepos, subsellionum fragmentis in curia à suis propter suspicionem proditionis occisus est. Iuuentius prætor in Macedonia aduersus Pseudophilippum congressus, cum maxima clade totius Romani exercitus interfectus est.

De Carthaginis miseranda deiectione ac delectione. Caput XXIII.

ANno ab vrbe condita DCVI, id est, anno L post bellum Punicum secundum, Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummio cos. P. Scipio superioris anni cos. delere Carthaginem suprema sorte molitus, Cothonem ingreditur: vbi dū sex continuis diebus noctibusq; pugnatur, vltima Carthaginienses desperatio ad

ad deditionem traxit, petentes, vt quos belli clades reliquos fecit, saltem seruire liceat. Primum agmen mulierum satis miserabile, virorum post magis deforme descendit. Nam fuisse mulierum vigintiquinque millia, virorum triginta millia, memorię traditum est. Rex Asdrubal se vltro dedit. Transfugæ, qui Æsculapij templum occupauerant, voluntario præcipitio dati, igne consumpti sunt. Vxor Asdrubalis se duosq; filios secum virili dolore & furore fœmineo in medium iecit incendium: eundē nunc mortis exitum faciens nouissima regina Carthaginis, quem quondam prima fecisset. Ipsa autem ciuitas decem & septem diebus continuis arsit, miserumque spectaculum de varietate condicionis humanæ victoribus suis præbuit. Diruta est autem Carthago, omni murali lapide in puluerem comminuto, DCC post anno quàm condita erat. Multitudo omnis captiuorum, exceptis paucis principibus, venundata est. Ita IIII quàm inceptum fuit anno, bellum Punicum tertium terminatum est. Sed mihi quamlibet studiose quærenti, veruntamen homini tardioris ingenij, nusquam omnino causa belli Punici tertij, quam in tantum Carthago accenderit, vt iuste euerti decerneretur, eluxit. Illudq; me

vel

Universidad de Deusto Biblioteca

vel maxime mouet, quod si ita, vt in superioribus bellis euidens in assurgentem causa & dolor accendebat, consultatione non opus erat. At vero cum alij Romanorum propter perpetuam Romæ securitatem delendam esse decernerent, alij vero propter perpetuam Romanæ virtutis curam, quæ sibi semper ex suspicione æmulæ vrbis impenderet, ne vigor Romanus bellis semper exercitus, in languidam segnitiem securitate atq; ocio solueretur, incolumem Carthaginem statui suo permittendam esse censerent: causam non ex iniuria lacessentium Carthaginiensium, sed ex inconstantia torpescẽtium Romanorum ortam inuenio. Quod cum ita sit, cur Christianis temporibus imputant hebetationem ac rubiginẽ suam, qua foris crassi, intus exesi sunt? qui porro ante sexcentos ferè annos, sicut sui prudentes timentesq; prædixerant, cotem illam magnam splendoris & acuminis sui Carthaginẽ perdiderunt. Itaq; finem volumini faciam, ne forsitan collidendo vehementius, discussa ad tempus rubigine, vbi necessarium acumen elicere non possum, superuacuam asperitatem inueniam, quanquam obuiantem asperitatem nequaquam expauescerem, si interioris spem acuminis inuenirem.

FRANC. FABRICII MARCODVRANI IN PAVLI Orosij lib. 4.

Annotationes.

DIxisse Æneam) *Locus est apud Virgilium libro 1. Aeneid.* Cum Annibal elephantos) *De transitu Annibalis in Italiam, & detrimento accepto dicetur, infra cap. 14.*

In Caput primum.

ANno ab vrbe condita CCCCLXIIII) LXIIII. *est in omnibus manuscriptis, non,* LIIII, *ut uulgo legitur. Sed Orosius suo more hic quoque pauciores, quàm ceteri, annos numerat. Gellius lib. 17. cap. ult. post annum urbis conditæ* CCCC *fere &* LXX. *bellum cum rege Pyrrho sumptum est. Bellum Tarentinum & cum Pyrrho rege nonnulli ad annum* LXXII, *alij ad* LXXIII *supra quadringentesimum referunt.* Spectaculo theatri) *Theatrum hoc portui Tarentino ad prospectum maris imminebat. ubi dum ludos celebrant, adremigantesq; litori Romanas classes uidẽt, hostes rati emicant, et sine discrimine insultant. Florus lib. 1. ca. 18.*

Pulsati

Universidad de Deusto
Biblioteca

Pulsati ab ijsdem) Legatos Romanos pulsatos fuisse à Tarentinis, scribit etiam Liuius lib. 12. Valerius lib. 2. cap. 2. ait, Præter grauissimas iniurias acceptas unum etiam urina respersum fuisse. Proletarij) De proletarijs lege elegantissimum cap. 10. lib. 16 Auli Gellij. Cum Æmilio consule) Si Aemilius iniuriarum actionem à prætore postulasset contra eos qui ante nos hunc auctorem ediderunt, nemo negaret; cum præsertim illos reos peragere non modo Annalium memoria, uerum etiam uetustorum librorum omnium testimonio posset, ac conuincere, se hanc rem contra Tarentinos gessisse, non Læuinum, cui illi eam tribuerunt: quasi solus Læuinus rem cum Tarentinis socijsq; eorum gesserit. At in Liuiana Epitoma libro 12. legimus ante Læuinum aduersus eos aliquot prælijs à compluribus ducibus bene pugnatum esse. In his ergo fuit L. Aemilius Barbula consul cum Q. Marcio Philippo anno urbis CDLXXII. isq; re bene gesta proximo anno post consulatum triumphauit. quade re in capitolinis triumphis ita est, L. AIMILIVS Q. F. Q. N. BARBVLA. AN. CDLXXIII. PRO COS. DE. TARENTINEIS. SAMNITIBVS. ET. SALLENTINEIS. VI. IDVS. QVINT. Nam Tarentum vtpote ex Laced) De Tarentinorum origine & opibus Strabo lib. 6. Elephantos etiam) Lege Plinium lib. 8. cap. 6. Solinum

Solinum ca. 38. Responso circumuentus) Responsum intelligit, quod Ennius hoc uersu comprehendit, Aio te Aeacida Romanos uincere posse, Cilib. 2. de Diuinat. Arnobius lib. ult. De Pyrrho Ennius Apollinis Pythij responsa confinxit, cum iam Apollo uersus facere desisset. Exitum fecit eius, qui non cons.) Sic est in omnibus antiquis hoc sensu, Pyrrhus deceptus oraculo Apollinis eo fato perijt, quo etiam si oraculum non consuluisset, periturus erat. Apud Heracleam) De loco huius pugnæ idem scribit Florus lib. 1. cap. 18. & Plutarchus de Pyrrho in eius uita, κατεστρατοπέδευσεν ἐν τῷ μεταξὺ πεδίῳ πανδοσίας πόλεως καὶ ἡρακλείας, id est, castra posuit in campo, qui est inter Pandosiam urbem & Heracleam. Fluuiumq; Sirim) Lyrim, uulgo hic & in Floro mendose legitur: est enim σίρις fluuius apud Plutarchum & Strabonem l. 6. & Stephanum de urbibus. Plin. li. 3. cap. 11. Est inter Sirin & Aeirin Heraclea. Læuinum cons.) P. Valerius Læuinus consul cum Ti. Coruncanio fuit anno CDLXXIII. In Plutarchi lib. prima syllaba nominis Læuini est depauata: legitur enim ἀλεῖνον pro λαιβῖνον. Sic in postrema quoque editione Basilienſi est, πρὸς πιθυσε τὸν ποτα-μὸν, pro πρὸς πίτθυσε. Hoc quoq; quasi præteriens monebo, Ferentanæ turmæ præfectum, qui in Plutarchi libris ὁ φλάκκος nominatur in meo Floro

Universidad de Deusto
Biblioteca

manuscripto Obsidium dici. quod nomen in impressis libris desideratur. Sed postquam Minucius) De hoc Florus, C. Minucius quartæ legionis hastatus unius proboscide abscissa mori posse belluas ostẽderat. Peditum XIIII millia) Hic numerus est in omnibus manuscriptis. Dionysius tradit, Romanorum cecidisse paulò minus XV millibus, Hieronymus tantum VII millia. Capti MCCCX) Hic numerus in uno manuscripto integer est: in ceteris uulgaris numerus scriptus est, cũ alius antea fuerit. Eutropius ait, Pyrrhum cepisse Rom. mille octingentos. Equites autem cæsi CCXLIII) In Gualtheri libro est, CCXLVI Varietas nata est ex eo quod II in V sæpe eorum, sicut & contra fieri solet. Nam quantus è diuerso numerus) Numerum extinctorum sociorum Pyrrhi, quem Orosius memoriæ traditum non esse ait, Dionysius & Hieronymus prodiderunt: ille enim XIII millia, hic non plane quattuor millia cæsa scripsit, auctore Plutarcho. In prima Persici belli) De hoc diximus libro superiore cap. 16. Secunda inter Pyrrhum & Ro) Secunda hæc pugna cum Pyrrho commissa est, P. Sulpicio, P. Decio Mure cos. anno CDLXXIIII. de qua Eutropius ita, Missi sunt contra Pyrrhum ducem P. Sulpicius, & Decius consules. Certamine commisso, Pyrrhus uulneratus est, elephanti interfecti, XX millia cæsa hostium, & ex

ex Romanis tantum quinque millia. In Apuliæ finibus) Pugnam commissam πρὸς Ἀσκλῳ scribit Plutarchus in Pyrrho. & Florus ita, In Apulia deinde apud Asculum melius dimicatum est. Agatho de mortuo) Quis hic Agathocles fuerit, quibusq; uijs ad regnum ascenderit, è Diodori Siculi libro 19. abundè cognosces. de eodem cap. 6. plura.

In Caput secundum.

Nam Fabio Gurgite) Q. Fabius Maximus Gurges & C. Genucius Clepsina Consules ex Capitolinis tabulis fuerunt anno urbis CDLXXVII. De huius anni pestilentia Augustinus de Ciuitate Dei libro 3. capite 17. Reuersum ex Sicilia Pyrrhum) M'. Curio Dentato, L. Cornelio Lentulo Cos. Pyrrhus à Tarentinis & Samnitibus in Italiam reuocatus redijt. Curius Consul contra eum missus exercitum eius cecidit, ipsumq; Italia expulit, Plutarchus in Pyrrho, Liuius libro 14. Iustinus, 23. Eutropius, 2. Apud Lucaniam in Arusinis campis) Supremam pugnam eum Pyrrho cõmissam fuisse in Arusinis campis Lucaniæ scribit etiam Florus. Frontinus quoq; lib. 4. exponens rationem aciei institutæ à Pyrrho, eum uictum in campis Arusinis ad Beneuentum ait.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cæsa referuntur XXXIII millia) *Eutropius,* Ea die cæsa hostium XXXIII millia. Pyrrhus quinto demum anno) *Plutarchus,* οὕτω μὲν ὀξέως τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν ἐλπίδων ὁ πύρρος, ἑξαετῆ χρόνον αἰχμάσας τοὺς ἐκεῖ πολέμους. *id est, Ita Pyrrhus spe Italiæ & Siciliæ deiectus est, cũ sex annos in bellis ibi gestis consumpsisset.* Saxoictus occubuit) *Pyrrhum ictu tegulæ prostratum scribit Auctor de uiris illustrib. plutarc. etiam κεραμίδα nominat, quam Argiua mulier de tecto in illius caput deiecit.* Tunc quoq; Sextilia) *Sextiliam incesti damnatam fuisse post societatem cum Ptolemeo Aegypti rege initam cognoscitur ex epitoma Liuiana 14. Hæc autem societas, auctore Eutropio, facta fuit C. Fabricio Luscino, C. Claudio Canina Coss. qui fuit annus urbis* CDLXXX. *seeũdũ Fastos Capitolinos, quos sequimur.*

In Caput III.

Anno ab V.C. CDLXXV) *Alijs hic annus est post V.C.* CDLXXXI. *quo L. Papirius Cursor, & Sp. Caruilius Maximus iterum Consules aduersus Samnites, Bruttiosq; & Lucanum cum Tarentino populum declarati fuerunt, ut ait Liuius libro 24. hiq; bellum Tarentinum & Samniticum confecerunt, ac de Tarentinis, Samnitibus, Lucanis & Bruttijs triumpharunt, ut ex tabulis Capitolinis cognoscitur.*

gnoscitur. Carthginiensium auxilia) *Hinc recte Carolus Sigonius acerrimi ingenij, summæq; doctrinæ uir in Liuiana epitoma lib. 14. emendauit, Carthaginiensium classis auxilio Tarentinis uenit. quo facto ab ijs fœdus uiolatum est. cum antea, Mamertinis, pro, Tarentinis, mendosè legeretur.* Sequenti anno) *qui fuit ab V. C.* CDLXXXII. *& L. Genucium Clepsinam ac C. Quinctium Consules habuit.* Aduentante dudum Pyrrho) *Nempe ante annos nouem. Tum enim legio Campana in præsidium Rheginorum cum præfecto D. Iubellio missa, occisis Rheginis, Rhegium occupauit, Liuius lib. 12. & Polybius lib. 1. pluribus uerbis.* De eadem re Valerius lib. 2. cap. 2. Nouum scelus ausa, Rheg. omnes) *Auxit, pro, ausa, uulgo mendosè legitur. Polybius de huius legionis militibus,* Οἱ δὲ μὲν ἐκβαλόντες, τοὺς δὲ ἀποσφάξαντες τῶν πολιτῶν, κατέσχον τὴν πόλιν. *id est, Ciuibus partim eiectis, partim interfectis, urbem occuparunt.* Captisque omnibus ipse quidem) *Polybius,* κρατήσαντες τοὺς μὲν πλείστους ἐν αὐτῇ τῇ καταλήψει διέφθειραν, ἐνίους μὲν ἀμωμολογήσους δὲ πρόφασιν δὲ μίλλον, ζωγρίαν δ' ἐκυρίευσαν πλειόνων ἢ τετρακοσίων. οὓς αὐταπιμφθέντως εἰς τὴν ἄγραν, οἷς ἀτηγοὶ προσαγαγόντες εἰς τὴν ἀγοράν, καὶ μαστιγώσαντες ἅπαντας κατὰ δ' ἀπ' αὐτοῖς ὦδος ἐπελίκοσαν. *id est, Victoria*

potiti maximam eorum partem, cum prouiso periculo acriter resisterent, in expugnatione oppidi oppressorunt, & trecentos amplius uiuos captos Romam remiserunt. quos Prætores in forum productos, uirgisq; cæsos ad unum omnes more patrio securi percusserunt.

In Caput Quartum.

Anno ab vrbe condita CDLXXVII.) Hic annus proximus ante sempronium sophum Consulem alijs est urbe condita CDLXXXIIII. Sequenti ab hinc anno) P. Sempronius Sophus consul cum App. Claudio Crasso fuit anno CDLXXXV. & uterque de Picentibus triumphauit. Cum horrendo trag. terra tremuit) Huius terræmotus sicut & belli Picentis meminit Florus lib. 1. ca. 19. Quomodo Sempronius milites terræmotu perterritos confirmuerit, scribit Frontinus lib. 1.

In Caput quintum.

Inter multa prodigia) Horum prodigiorum mentionem Diaconus in suis additionibus ad Eutropium fecit. Tunc etiam Vulsinienses) De hac re Florus libro 1. cap. 21. Postremi Italicorum in fide mansere Vulsini opulentissimi Etruscorum implorantes opem aduersus seruos quondam suos, qui libertatem a dominis datam in ipsos exercerant; translatáq; in se Repub. dominabantur.

Sed

Sed hi quoq; duce Fabio Gurgite pœnas dederunt. In Capitolinis triumphis legimus, M. Valerium Flaccum Cos. de Vulsinienſibus triumphasse anno CDLXXXIX initio belli Punici primi. Itaque conspirantes) De Vulsinienſium seruorum insolentia lege Valerium lib. 9. cap. 1. Pestilentia ingens) Huius pestilentiæ meminit Augustinus de Ciuitate Dei lib. 3. cap. 17. Sed ne quem tentata) Hæc lectio est in Gualtheri libro, quam nos reiectis ijs quæ uulgo leguntur, cupide recepimus. Capparonia.) In libris scriptis est, Caparronia.

In Caput sextum.

Ante vrbem Romam duos & LXX annos.) Sic Iustinus lib. 18. de Carthagine, Condita est urbs hæc LXXII annis ante quam Roma. In Liuiana Epitoma lib. 51. legimus Carthaginem captam septingentesimo anno quàm erat condita. Vnde cum Scipio Carthaginem expugnauerit anno ab urb. cond. DCVII condita ante Romam annis XCIIII inuenitur. Sed in Eusebij Chronico Carthago condita ante Troiam captam annis fere XL reperitur. Appianus Libycam siue Carthaginensem historiam sic orditur, καρχηδόνα πρῶ τὴν λιβύης φοίνικες ἔκτισαν ἔτεσι πεντήκοντα πρὸ ἁλώσεως ἰλίου. Carthaginem, quæ est in Africa,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Phœnices condiderunt annis L. ante Ilium captum. Ab Elisa) Quæ Dido cognominata fuit. οἰκισταὶ δ' αὐτῆς, inquit Appianus, ἐγένοντο ξῶρός τε καὶ καρχηδών. ὡς δὲ ῥωμαῖοι καὶ αὐτοὶ καρχηδόνιοι νομίζουσι διδὼ γυνὴ τυρία. Conditores eius fuerunt Xorus & Carchedon: seu, ut Romani, atq; adeo ipsi Carthaginienses putant, Dido mulier Tyria. Plura Virgilius lib. 1. Aenei. Sicut Pompeius Trogus) Quæ Orosius hoc capite de Carthaginiensibus scribit, ea sunt apud Iustinum ex Trogo lib. 18. & deinceps. Aetatemque impub.) Consueuerant Carthaginienses Saturno præstantißimos filios suos immolare, auctore Diodoro lib. 20. Ducem suum Mazeum) In uulgatis Iustini libris hic dux Machæus nominatur: noster manuscriptus cum Orosij libris consentit. Ita vt erat) ὡς εἶχεν, ὡς ἔτυχε. Male igitur uulgo contra fidem librorum antiquorum scripserunt, Ita ut erat dignus. Imilco rex Carthag.) Hic in impressis Iustini libris Amilco, in scriptis Imilco, à græcis ἰμίλκων dicitur. Fuit is rex Carthaginiensium Olympiade XCVII. & rem in Sicilia contra Dionysium seniorem infeliciter geßit, quod capta Achradina una parte Syracusarum Cereris & Proserpinæ templa spoliauit, pesteq; grauißima inde exercitus laborauit, auctor Diodorus lib. 14. Inter hæc procedit & ipse.) Diodorus de Imilcone,

εἰς τοσοῦτο δ' ἦλθεν ἀτυχίας, ὥστε μετὰ τῆς εὐτελεστάτης ἐσθῆτος περιῄει τὰ κατὰ πόλιν ναοὺς, κατηγορῶν τῆς ἰδίας ἀσεβείας, καὶ περὶ τῶν εἰς θεοὺς ἁμαρτημάτων ὁμολογουμένην διδοὺς τιμωρίαν τῷ δαιμονίῳ. τὸν δὲ τέλος, ἑαυτοῦ καταγνοὺς θάνατον, ἀπεκαρτέρησε. id est, Adeo misera eius fortuna esse cepit, ut cum uilißima ueste urbis templa obiens suam ipse impietatem damnaret, atq; testatas uiolati numinis pœnas persolueret. ad extremum se capitis damnauit, inediaq; uitam abrupit. Cum Tyrum vrbem) De Tyri expugnatione dictum libro superiore cap. 16. Carthaginem uero Tyri condiderunt, semper parentum loco culti, ait Curtius lib. 4. Vnde Diodorus li. 17. καρχηδονίους τυρίων ἀπογόνους uocat. Vir. 1. Aeneid. Vrbs antiqua fuit, Tyrij tenuere coloni, Carthago. Nanq; Agathocles) Diodorus initio lib. 20. à Troia capta usq; ad profectionem Agathoclis in Africam numerat annos DCCCLXXXIII. Annonem quendam cum XXX millibus) Hæc quidem ita Iustinus lib. 22. At Diodorus scribit non solum Annonem, sed et Bomilcarem contra Agathoclem missum cum exercitu: in quo pedites non pauciores XL millibus, equites mille, curruum duo millia fuerint. quibus Agathocles opposuit primum filium suum Archagathū cum duobus millibus peditum & quingentis: deinde Syracusanorum

Universidad de Deusto
Biblioteca

rum tria millia L. tum græcorum millia tria, toti demq; Samnitum, Etruscorum & Gallorum' Ceci disse idem in prælio ait, Græcos ducentos, Carthaginienses non amplius mille, tametsi quidam sex millia scripserint. Antander Agathoclis frater.) Andro, in uulgatis corruptè legitur. Tu lege Diodorum, qui hæc omnia copiosè exponit. Rex Cyrenarum Ophellas) Diodor. lib. 20. ὁ δ' ὀφέλλας ἦν μὲν τῶν φίλων τῶν σωτηρα τθμένων ἀλέξανδρον, κυριεύων δὲ τῆς πολυ κυρίωμ πόλεων & δωνάμεως ἀφρῶς, πολεμεῖν λέγω ταῖς ἐλπισι μέζονα δωνατείας. id est, Ophellas erat ille quidem ex ijs amicis Alexandri, qui cum ipso militauerant, sed cum Cyrenaicas urbes magnasq; copias in sua potestate haberet, maius imperium spe conceperat. Bomilcar dux Pœnorum) Amilcar uulgo hic male nominatur. est enim Βομίλκας, qui cum Carthagine regnum occuparet, interfectus fuit, ut scribit Diodorus. Deinde cum post mortem Agath.) Plenior historia petenda ex Iustini lib. 23. Nam quæ Diodorus de his rebus literis consignauit, ad nos non peruenerunt. Nihil non subsiciuum, nihil non in vulnus suum) Hæc est omnium librorũ uetustiorum lectio. Est aũt subsiciuum, siue subsecciuum quod græci παράφυγ dicunt, à re principali, ut ita dicam, alienum & quasi superfluum. Translatione sumpta

sumpta ab ijs, quæ in agrorum assignationibus subsecciua nominantur. de quibus Frontinus.

In Caput septimum.

Anno ab vrbe condita CDLXXXIII) Hic annus, quo bellum Punicum primum geri cœptum, cum uarium numerum apud scriptores habeat, in Fastis Capitolinis est CDLXXXIX. Q. Fabio.) Solus Orosius, quod sciam, cum Ap. Claudio Fabium Cos. comparat: pro quo alia omnia monimenta Flaccum habent, qui in Fastis Capitolinis ita describitur, M. FVLVIVS. Q. F. M. N. FLACCVS. De re gesta ab Ap. Claudio cum Pœnis & rege Hierone, Polybius lib. 1. Liuius lib. 16. Florus lib. 2, cap. 2. Consules Agrigentum) Consules anni tertij huius belli L. Postumium Megellum, Q. Mamilium Vitulum intelligit. Hi enim ad Agrigentum rem gesserunt oppidumq; ceperunt, Polybius lib. 1. Cn. Cornelio Asina, C. Duilio) Hi anno quinto huius belli, & post urb. cond. CDXCIII Consules fuerunt. Quod de celeritate in classe comparata Orosius scribit, est apud Florum, lib. 2, CXXX nauium classis) Apud Florum est, CLX. Punica fraude captus.) Ita de Cornelio capto scripsit Liuius libro 17. sed Polybius fraudis nullius mentionem facit. Quod vbi Duilius.) Hic est C. Duilius M. F.

qui Pœ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui Pœnos primus classe deuicit, Cicero in Catone, Valerius li.3.ca.3.Plinius lib.34.ca.5.Triginta & vna naues) Idem numerus est in Eutropio, nisi quod XIIII naues mersas scribit. Polybius tradit, Pœnos in hoc prœlio naues L. amisisse. Ibique interfectus est) Anno dux Carthaginiensium pro Olbia oppido fortißime pugnans occidit, Valerius lib.5.cap.1.

In Caput octauum.

Anno ab hoc proximo) Hic annus in Fastis Capitol. est ab V.C.C DXCV. quo A. Atilius Calatinus, C. Sulpicius Paterculus Cos. fuerũt. Calpurnij Flãmæ.) Sic nominant hunc tribunum Liuius lib. 22. Florus lib. 2. Auctor de uiris illustrib. Plinius lib.22.cap. 6. M. Calpurnium Flammam appellat. Cato illum Q. Cædicium, Quadrigarius Laberium uocauit, Lege Gellium lib. 3. cap.7. & Frontinum lib.1. Lapidibus coopertus interijt) In Epitoma Liuiana lib.17. de Annibalis interitu ita scriptum est, Annibal dux Pœnorum uicta classe, cui præfuerat, à militibus suis in crucem sublatus est. De eodem Polybius, χρόνοις δ' ὑστέροις κατόπιν ἐν τῇ σαρδόνι συλλεφθεὶς ὑπὸ ῥωμαίων ἔν τινι λιμένι, ὃν πολλὰς ἀποβλῆτον τὴν νῆσον, παρωπικα συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν διαβάντων χωρὶς ἰδίων αἰτιῶν. Id est, Tempore non ita longo

longo pòst in Sardinia circumuentus à Romanis in quodam portu, cum magnum numerum nauium amisisset continuo à Carthaginiensibus qui euaserant comprehensus, atq; in crucem sublatus est. Atilius Consul) C. Atilius Regulus significatur, qui anno octauo huius belli cum Cn. Cornelio Blasione Consul fuit, & de Pœnis triumphum naualem egit, ut est in tabulis Capitolinis. Consules in Africam) Consules hi fuerunt, M. Atilius Regulus, & L. Manlius Vulso, Polybius, Eutropius, & Florus. quos lege. Serpens miræ magnitudinis) Hanc historiam de serpente à T. Liuio curiosè pariter ac facunde relatam initio lib. 18. scribit Valerius libro primo extremo. Recitat eandem è Tuberone Gellius li.6.ca.3. Regulus aduersus tres Imp.) Eutropius tres duces sine nomine edit, Polybius, αὐτοκράτορα, βώστορον & ἀμίλκαν nominat. Cæsa XVII millia) Eutropius, X & VIII millia hostium cecidit. Oppida LXXXII.) Eutropius, LXXIIII. ciuitates in fidem accepit,

In Caput nonum.

Duras conditiones) Idem scribit Polybius li. 1. Eutrop. 2. Xanthippum Laced. regem) Regem hunc Lacedæmoniorum fuisse, nemo, quod sciam, scribit, ducem missum Carthaginiensib. omnes. Cicero 3. de Officijs, Xanthippum Lacedæmonium uocat,

Universidad de Deusto
Biblioteca

uocat, Polybius, ξάνθιπ πόντινα λακεδαιμόνιον ἄνδρα, τῆς λακωνικῆς ἀγωγῆς μετεσχηκότα, καὶ τριβῆνα ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἔχοντα σύμμετρον. Xanthippum uirum Lacedæmonium, qui Spartano more educatus mediocrem in re militari usum habebat. Nam XXX millia) Appianus in Libyca, ἀγὼν τρισμυρίων ἀνδρῶν, οὓς ὁ ἀτίλιος ἦγεν, ὀλίγοι μόλις αὐτῶν ἐς ἀσπίδα πόλιν διέσραβαν· οἱ δὲ λοιποὶ πάντες, οἱ μὲν ἀπώλοντο, οἱ δ' ἐζωγρήθησαν. E triginta millibus, quorum Atilius dux præerat, pauci Aspidem ægre confugerunt: reliqui omnes partim cæsi, partim capti sunt. Duo millia euasisse Polybius & Eutropius tradunt. Decimo demum anno) Decimus annus huius belli fuit post consulatum Reguli & Manlij, Fuluio & Aemilio Coss. quo anno Regulum captum recte putat Sigonius. Nam & Appianus de captiuis agens, καὶ μετ' αὐτῶν, inquit, ὁ στρατηγὸς ἀτίλιος, ὕπατος γεγονὼς, αἰχμαλωτὸς ἦν. Cicero tamen lib. 3. de Off. ita scribit, M. Atilius Regulus, cùm consul iterum in Africa ex insidijs captus esset, &c. Xanthippus tam audacis) De causis, quare Xanthippus subito ex Africa discesserit, Polybius legendus, & Appianus. Cum classe CCC nauium) Idem numerus est in Eutropio. Polybius τριακόσια καὶ πεντήκοντα σκάφη habet.

Præterea

Præterea XXXV millia) In impressis Eutropij libris est, Quindecim millia hostium aut occidit aut cepit. Sed cum in nostro manuscripto sit, Quinque millia, puto numerum, quo triginta significata fuerunt, intercidisse. Nam de CCC nauibus) Eutrop. aliter, Tanta tẽpestas fuit, ut ex CCCCLXIIII nauibus LXXX seruari uix potuerint. Sic et Polyb. τῶν δὲ ἑξήκοντα καὶ τεττάρων πρὸς ταῖς τριακοσίαις ναυσὶν ὀγδοήκοντα μόνον συνέβη περιλειφθῆναι σκάφη. Tertio anno) Orosius hic duos annos extremos connumerat. Nam inter hos consules, ac superiores Paullum & Nobiliorem unus tantum annus interfuit. De rebus ab his coss. gestis Polybius & Eutropius. Præterea Cotta Consul) C. Aurelius Cotta Consul cum P. Seruilio Gemino fuit anno urbis DI. quo eum de Pœnis & Siculis triumphasse Capitolinis tabulis est proditum. C. Furio Pacilo) Pacilus, non Placidus Furij cognomen est in Fastis Capitolinis. quorum auctoritas nobis grauissima est. De re à Metello gesta Polyb. & Eutrop. CIIII capti & per Italiam ducti) In Eutropio est, Metellum per Italiã duxisse elephantos CXXX Plinius lib. 8. cap. 6. scribit Metellum in Italiam transuexisse CXLII At in Epitoma lib. 19. legimus in Metelli triumpho ductos CXX.

In Caput X.

Ad

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ad quam rem Atilium.) *Victis à Metello Carthaginiensibus Regulus Romam ad Senatum missus est iuratus, & captiuos reddendas negauit, Carthaginemq; ad supplicium redijt, qua de re disputat Cic. lib. 3. de offi. multisq; alijs locis mentionem facit. Vide Liuium lib. 18. Eutropium 2. Valerium 1. cap. 1. Gellium lib. 6. cap. 4. Horat. lib. 3. car. Oda. 5. Siliũ li. 6.* Resectis palpebris) *Verba sunt Ciceronis de supplicio Reguli in orat in Pisonem. Quod uero M. Tullius ait Regulum in machina esse necatum, id Appianus sic expreßit,* καὶ αὐτὸν οἱ καρχηδόνιοι καθείρξαντες ἐν γαλεαίγρᾳ, κέντρα πάντοθεν ἐχούσῃ, διέφθειραν. Alter deinde Regulus) C. *Atilius Regulus & L. Manlius Vulso consules iterum fuerunt anno* DIII. *Horum consulum nomina in meo manuscripto Iustino lib. 41. integra sunt, nisi quod pro Vulsone more antiquo scriptum est, Bulsone: unde in uulgatis factum est, Pisone. Ea quæ hi consules cum Pœnis gesserunt, multis uerbis narrat Polybius.* Post hos Claudius Cos.) *Hic est P. Claudius Ap. F. qui cum cauea liberati pulli non pascerentur, mergi eos in aquam iußit, ut biberent, quoniam esse nollent, Cicero lib. 2. de Natur.* Cum classe CXX nauium) *His tres addit Polybius, qui omnem rem copiose narrat.* Anno etiam consequenti) *Hæc à Diacono Eutropij historiæ inserta pro Eutropia-*

Eutropianis uulgo leguntur. Lutatius cum classe CCC nauium) *C. Lutatius Catulus Cos. cum A. Postumio Albino fuit anno ab V. C.* DXI *ex ratione Fastorum Capitol. Nam Orosio est annus* DVI. *Catulum cum classe* CCC *nauium transuectum ex uetustis libris scripsimus, cum uulgo sit claßis* CC *nauium. Eutropius quoque auctor est, Catulum cum* CCC *nauibus in Siciliam profectum fuisse. Neque uero adduci possum ut credam populum R. præter* CC *illas quinqueremes, quas à priuatis ædificatas scribit Polybius, nullas alias naues publicas habuisse.* Apud Aegates insulam.) *Polybius,* ἔπλευσε πρὸς τὴν αἴγουσαν νῆσον τὴν πρὸ τοῦ λιλυβαίου κειμένην. *Silius libro 1. Auet Aegates abolere parentum Dedecus. Pugnatum est* VI. *Idus Martias, inquit, Eutropius.* LXIII Punicæ naues captæ sunt.) *In numeris Orosij libri cum Eutropianis fere consentiunt. Polybio cum his magna dissensio est.*

In Caput XI.

Vt Sicilia Sardiniaque decederent) *Polybius,* ἐκχωρεῖν τῆς σικελίας ἁπάσης καρχηδονίους, καὶ τῶν νήσων, ὅσαι μεταξὺ τῆς ἰταλίας κεῖνται καὶ σικελίας, *Pœni omni Sicilia, & insulis, quæ inter Italiam & Siciliam sunt de-*

 cedunto.

cedunto. Liuius lib. 21. Pœni nauali ad Aegates clade accepta, Sicilia & Sardinia cessere. Proque impensis bellicis) ἀργυρίου κατετιμήσαντο χρυσοῦς ἑξακισχιλίους ἡμιολίοις ἀργυρίοις διχιλίους καὶ διακόσιους τάλαντα εὐβοϊκά. Pœni Romanis in annos XX duo millia & ducenta talenta Euboica pendunto. Sed decem legatos tempus stipendij mutasse, ac mille talenta addidisse, Idem subijcit. Post annum tertium & vigel.) Polybius & Liuius, qui tempus huius belli excitati respiciunt, scribunt id gestum annis XXIIII, sed Orosius numerat ab Ap. Claudio & Q. Fuluio Coss. quibus bellum Punicum primum geri cœptum est. Anno ab V. C. DVII.) Hic annus, quo Q. Lutatius & A. Manlius Coss. fuerunt, in Fastis Capitolinis est DXII. Vbi uides Orosium, ut superius, ita hic quoq; annos quinq; minus numerare. Q. Lutatio A. Manlio Coss.) Catuli nomen, quod Lutatio in Orosij libris datur, nos deleuimus: cum ille non ex Catulorum, sed Cerconum familia fuerit, atque in Capitolinis Fastis sic describatur, Q. LVTATIVS C. F. C. N. CERCO. Aedem vestæ corripuit.) De æde Vestæ incensa Liuius lib. 19. nocte eam arsisse tradit Valerius lib. 1. cap. 4. L. Metellus ponti fex Max. hoc incendio, cum Palladium raperet ex æde vestæ lumina amisit, auctor Plinius li. 7. ca. 43. & Plutarchus in Parallelis. Ti. Sempronio Gracho,

cho P. Valerio Faltone Coss.) Consules hi ex Capitol. Fastis an. DXV fuerunt. Quod aũt Orosius bellum Faliscorum ad hunc annum refert, in eo dissentit ab Eutropio, qui id triennio ante Cereone et Torquato Coss. gestum scribit, eosq; de Faliscis triumphasse notatum est in tabulis Capitolinis.

In Caput XII.

Sardinia insula rebellauit) De hac re Polybius in fine lib. 1. Eutropius 3. Hoc anno porta Iani) Huius rei mentionem fecimus in cap. 8. lib. 3. Plutar. in Numa, μικρὰ ἀπλοῦ & τοῦ μᾶλλον ὑπακουόντων ὁ νεὼς τῷ ἀνοῖ ἐκλείσθη χρόνῳ πολλῷ, ἅτε ἐν δυσὶ μόνοις πολέμοις συμβὰς γενόμενος. M. Atilio, & T. Manlio Coss. templum Iani clausum non diu fuit, sed continuo bello exorto rursus apertum est. Post annos CCCXL) Legitur etiam, CCCCL sed alter numerus uerior, cum tot fere anni à principio regni Hostilij ad Manlium & Atilium numerentur.

In Caput XIII.

Anno ab V. C. DXVII) Amilcar pater Annibalis auctore Cassiodoro, in Hispania occisus est, M. Aemilio Barbula, M. Iunio Pera Coss. qui annus in Fastis Capitolinis est ab V. C. DXXII. De Amilcaris interitu plura Polybius initio lib. 2. Sequenti anno Romanorum.) Legatos

Universidad de Deusto
Biblioteca

Polybius li. 2. nominat γαῖσον Λεύκιον κορουγκανίους: qui ad Teutam reginam Illyriorum ob iniurias Italicis mercatoribus illatas missi fuerunt, atque alter eorum iussu reginæ interfectus fuit, ut idem scribit. In epitoma quoque lib. 20. legitur, Bellum Illyrijs propter unum ex legatis, qui ad eos missi erant, occisum, indictum est. Appianus item coruncanij ab Illyrijs interfecti meminit in Illyrico. Florus uero libro 2. cap. 5. Legatos Romanos imperante Teuta occisos scribit. Plinius lib. 34. cap. 6. nominat legatos P. Iunium & T. Coruncanium, quibus à Teuta Illyriorum regina interfectis statuæ in rostris positæ fuerunt. Gallum virum & Gallam) Romani inquit Plutarchus in Quæstionibus δύο μὲν ἄνδρας, δύο δὲ γυναῖκας ἐν τῇ βοῶν ἀγορᾷ λειτομένη, τὸν μὲν Ἕλληνας, τὸν δὲ Γαλάτας ζῶντας καταθαπτε. Id uero eos ex libris Sibyllinis fecisse initio belli Gallici Cisalpini scribit Idem in Marcello. L. Aemilio Papo.) Aemilio Catuli cognomen uulgo corrupte hic additur, sicut, Paulli, apud Plinium lib. 3. cap. 20. In Fastis Capitolinis hi consules an. DXXIIX sic nominantur, C. AIMILIVS. Q. F. CN. N. PAPVS. C. ATILIVS. M. F. M. N. REGVLVS. Hoc bellum Gallicum describunt Polybius lib. 2. Plutarchus in Marcello, Liuius lib. 20. Florus lib. 2. cap. 4. Eutropius lib. 2. Maximè Gæ-

mè Gæsatorum.) Ita hoc nomen ex optimo Corn. Gualtheri libro descripsi. Polybius, διόπερ ἰυθέως τὰ μέγιστα τῶν ἐθνῶν, τό, τε ἰνσόβρων καὶ βοίων συμφρονήσαντα διεπέμποντο πρὸς τοὺς κατὰ τὰς ἄλπεις Κελτοὺς πρεσβευτὰς τοὺς γαλάτας, προσταττόμενοι δὲ ὑπὸ τοῦ βασιλέως γαισατᾶς. ἦν γὰρ λέξις κοινὴ τοῦτο σημαίνουσα. id est, Quo circa maximæ gentes insubrium & Boiorum, facta inter se societate, legatos miserunt ad Gallos qui Alpes Rhodanumq; accolunt, & à mercede, qua ad militiam conducuntur, Gæsatæ appellantur: id enim proprié hoc nomen significat. Apud Plutarchum in Marcello hoc nomen corruptum est: legitur enim, καὶ μετεπέμποντο γαλατῶν τοὺς μισθοφορουμένους, οἱ γεσάται καλοῦνται. quod mendum ego illis acceptum fero, qui παρὰ τὸ γέρας, hoc nomen deduci putarunt. Virgilius 8. Aeneid. Duo quisque Alpina coruscant Gæsa manu. Sicut Fabius historicus) Hic est Q. Fabius Pictor, qui his temporibus uixit, & non tantum huic bello, sed & paulo post secundo Punico, ut Liuius scribit, interfuit. De hoc Eutropius, Traditum est à Fabio historico, qui ei bello interfuit, DCCC millia hominum parata ad id bellum fuisse. Plinius lib. 3. cap. 20. scribit Italiam hoc tempore armasse equitum L X X X millia, peditum D C C millia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ex quibus Rom. & Camp) Polyb. ῥωμαίων δὲ καὶ καμπανῶν πληθὺς, πεζῶν μὲν εἰς εἴκοσι καὶ πέντε κατελέχθησαν μυριάδες. ἱππέων δὲ ἐπὶ ταῖς δύο μυριάσιν ἐπῆσαν ἔτι τρεῖς χιλιάδες. Romanorum & Campanorũ multitudo erat peditum ad CCL millia, equitũ millia XXIII. DCCC millia Roman.) Vulgo contra fidem librorum manuscriptorum legunt, & octoginta millia Rom. non attendentes Orosium in hac historia exponenda sequi eos, qui primum prœlium, in quo Galli superiores fuerunt, scripserunt commissum iunctis utriusq; consulis copijs: ideoq; cum significare uellet, uniuersum exercitum in fugam coniectum fuisse, ait, DCCC millia Romanorum fugisse: tot enim fuisse paulo ante ex Fabio retulit. Polybius uero aliter de his rebus scribit, qui cũ noster neq; in ijs quæ sequũtur consentit. Primi trans Padum) Huius rei mentio est in Epitoma Liuiana lib. 20. Namq; in Piceno) Horum prodigiorum mentionem Eutropio Diaconus inseruit: sed loco alieno. De ijsdem Plutar. in Marcello, φλαμινίου δὲ τοῦ φουρίου τῶν ὑπατῶν μεγάλαις ἐκστρατευσάντων δυναμέσιν ἐπὶ τοὺς ἰνσόβρας, ὤφθη μὲν αἵματι ῥέων ὁ διὰ τῆς πικηνίδος χώρας ποταμὸς, ἐλέχθη δὲ τρεῖς σελήνας φανῆναι περὶ πόλιν ἀρίμινον. id est, Cum Flaminius & Furius Coss. magnas copias aduersus

Insu-

Insubres eduxissent, flumen, quod per Picenum labitur, sanguine fluere uisum est, nuntiatumq; circa Ariminum tres lunas apparuisse. Ingens ille Colossus) De hoc Colosso Strabo libro 14. Plinius lib. 34. cap. 7. Flaminius Cos. contem. auspicijs.) Hinc Liuius libro 21. ait, Flaminium Consulem inauspicato factum, reuocantibus ex ipsa acie dijs hominibusq; non paruisse. Tu lege Plutarchum. Post hoc Claudius Cos.) Hic est M. Claudius Marcellus, qui post quinquies consul fuit. De uictoria eius contra Insubres, Plutarchus, Polybius, Eutropius & alij. Virdomarum regem) Hunc regem uulgo male, Viridomarum nominant. Propertius lib. 4. Virdomari genus hic Rheno iactabat ab ipso. Apud Plutarc. in Marcello legitur. τῶν γεσατῶν ὁ βασιλεὺς βριόματος, pro βιρδόμαρος. In Capitol. triumphis dux hostium Virdumarus nominatur. Deinde Istri.) Eutropius, Minucio Rufo, P. Cornelio Cos. Istris bellum illatum est, quia latrocinati naues Romanorum fuerant, quæ frumenta exhibebant, ac multo Romanorum sanguine fuso perdomiti sunt. Fabius Censorius.) N. Fabium Buteonem ex censorijs, qui uiuerent, uetustissimum Dictatorem factum anno D X X X V I I, scribit Liuius libro 23. Recte ergo Sigonius hunc Fabium C. Aurelio Cottæ in censura anni D X I I collegam

 dedit,

dedit, cum illius nomen in tabulis Capitolinis interciderit.

In Caput XIIII.

Anno ab V.C.DXXXIIII) *Hoc anno coſs. fuerunt M. Liuius, & L. Aemilius, quibus Saguntum ab Annibale expugnatum fuiſſe Polybius ſcribit lib. 3. Tu lege quæ Sigonius diligentiſſime in Liuij li. 21. annotauit.* A conſpectu ſuo abſtinuit) *Abſtinuit, non abſtituit, eſt in manuſcriptis. Liuius li. 8. Quanquam Romano bello cum fortuna abſtinuit.* XX millium equitum) XXX *millium, uulgo male legitur. Nam in magna uarietate qui plurimum, centum millia peditum, uiginti equitum fuiſſe ſcribunt, Auctore Liuio. quem de his rebus conſule.* Commiſſo prælio apud Ticinum) *De hoc prælio Polybius, Liuius, Appianus de reb. ab Annibale geſtis, Silius lib. 4. & alij.* Pugnatum deinde eodem Cos.) *Hinc Diaconus Eutropium interpolauit, cum ille ceteriq; ſcriptores paulo aliter de his rebus ſcripſiſſent.* In eo tamen bello) *Sauciatus Annibal fuit in oppugnatione Emporij prope Placentiam, Liuius li. 21. Appianus de rebus Annibalis.* In ſummo Apennino) *De hac re Liuius lib. 21. extremo.* Magonem Pœno. ducem) *Magonem habent etiam libri manuſcripti, cum tamen è Polybio et Liuio certum ſit, non Magonem,*

gonem, ſed Annonem à Cn. Cornelio P. Scipionis fratre captum fuiſſe.

In Caput XV.

Diris tunc prodigijs.) *Hæc prodigia ſunt apud Liuium initio li. 22. & Plutar. in Fabio.* Annibal ſciens Flaminium.) *C. Flaminius conſul cum Cn. Seruilio fuit anno urbis* DXXXVI. *huius belli* II. *Caſtra habuit ad Aretium, Polybius & Liuius.* Et quæ rigat æquora) *Hemiſtichium Virgilianum eſt è lib. 7. Aeneid.* Hæc pugna ad Traſimenum lacum) *Apud Plutar. in Fabio mendoſe eſt,* πρὸς πλῶ τῆ λεμέλῳ ἐχεπωΐαν λίμνῃ. *Polybius* πλῶ τραχυμένῳ λίμνῃ *uocat. Tu lege Silium lib. 5. & Valerium lib. 1.* XXV millia Ro.) *In pugna ad Traſimenum Romanorum millia* XXV. *cæſa, & ceteros diffugiſſe ſcribit Eutropius: Polybius & Liuius,* XV *millia cæſa, & ſex in Maharbalis poteſtatem uenisſe referunt; Appianus tradit,* XX *millia cum Flaminio cecidiſſe,* X *millia à Maharbale capta. De Annibalis copijs cæſis ſcriptores quoq; diſſentiunt.* Vt grauiſs. terræ motum) *De hoc Liuius li. 22. & Plut. in Fabio.* Fabij Maximi) *De hoc Ennius, Vnus homo nobis cunctando reſtituit rem. Cicero de Offi. & in Catone.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

In librum Quartum
In Caput XVI.

Anno ab vrb.cond. DXL.) *Ita numerat Eutropius, quem in camenſi clade exponenda Oroſius ſequitur. Alijs hic annus eſt* DXXXVII. Quadraginta quatuor millia.) *Liuius, Quadraginta millia peditum, duo millia ſeptingenti equites cæſi dicuntur. Appianus & plutarchus ſcribunt in hac pugna cæſa fuiſſe quinquaginta millia.* Tres modios anulorum) *Trimodia anulorum ab Annibale Carthaginem miſſa tradit Plinius libro 33. cap. 50. Tu vide Liuium libro 23. Annibal apud Lucianum iactat ſe uno die tot Romanos interfeciſſe, ὥστε τοὺς ὀκτὼ λόφους αὐτῶν μεδίμνοις ἐκμετρῆσαι.* Vt Senatores de relinquenda Italia.) *Hoc conſilium de relinquenda Italia non Romæ Senatores, ſed reliquiæ Cannenſis cladis, quæ Canuſium perfugerant, inierunt, auctore Liuio libro 22.* Dictatorem Decimum Iunium.) *Hunc Dictatorem Liuius & plutar. in Fabio M. Iunium uocant. eumq; uiri docti eſſe putant qui Conſul anno* DXXIII. *in Faſtis Capitolinis ſic deſcribitur,* M. IVNIVS. D. F. D. N. PERA. Vel oblatos, vel publico pretio emp.) *Indicat Oroſius non idem de ſeruitijs armatis auctores tradidiſſe. Liuius ait Dictatorem octo millia ex ſeruitijs publicè empta armaſſe.*

Appianus

Appianus de rebus Annibalis, auctor eſt, Senatum octo millia ſeruorum, dominis ultro donantibus, manumiſiſſe. Annibalis exercitum prœlio fudit) *Hoc prœlium à Marcello ad Nolam commiſſum fuit, Liuius libro 23. Plutarchus in Marcello.* Nam triginta quinque millia) *Hunc numerum expreßit Eutropius. Liuius tantum magnam uim hominum occiſam ſcribit.* De Celtiberis *Liuius in fine libri 24.* Ab hoſpite ſuo Lucano) *Flauium Lucan. hunc nominat Appianus & Liuius libro 25. ubi hiſtoriam de Centenio & Fuluio etiam inuenies.* Contra Philippum) *De re geſta cum Philippo Macedoniæ rege Liuius libro 23. & 24. Eutropius libro 3. De re in Sardinia contra Pœnos Sardoſq; à T. Manlio geſta Liuius libro 23. & Silius 12.*

In Caput XVII.

Anno ab vrbe condita DXLIII. M. *Marcellus Conſul III. anno urbis* DXXXIX *in Siciliam miſſus Syracuſas obſedit, tertioq; anno poſt expugnauit, Polybius libro 8. Liuius 24. Plutarchus in Marcello, Cicer. in Verrem.* Decimo anno poſt) *Eutropius quoque decimum huius belli annum numerat, qui alijs eſt octauus.* Per Sidicinum Sueſſanumque) *Sueſſanum non Sinueſſanum, eſt in manuſcript. Oroſij Eutropijq; libris.*

Liuius

Universidad de Deusto
Biblioteca

Liuius lib.26.per Sueßulam Alifanumq; & Casinatem agrum uia Latina ducit.ubi Sigonius,per Suessulanum,legit.Silius lib. 12. hoc agro præterito de ceteris ita canit,

Tum Sidicina legunt pernicibus arua maniplis,
Treiciamq; Calen,uestras à nomine nati
Orithyia domos.hinc Alifanus Iaccho
Haud inaratus ager,nymphisq; habitata Casini
Rura euastantur,&c.

Tribus millibus ab vrbe) Sic Liuius,Inter hæc Annibal ad Anienem fluuium tria millia passuum ab urbe castra admouit. Florus lib. 2. cap. 6. Annibalem castra posuisse à tertio lapide,ait.Plinius lib. 15.cap.18. Castra Punica ad tertium lapidem uallata.Eutropius uero, Annibal usq; ad quartum milliarium urbis acceßit,qui cum consentit Appianus, qui in lib. de rebus Annibalis scribit,ipsum XXXII ab urbe stadia ad Anienem fluuium castra posuisse. At Polybius lib.9.ἔλαθε διαβὰς τὸν ἀννίωνα ποταμόν τε συνεγγίσας, ὥστε μὴ πλεῖον τετταρακοντα σταδίων ἀποσχὼν τῆς ῥώμης ποιήσασθαι τὴν παρεμβολήν. Annibal inscijs Romanis Anienē fluuium transgreßus tam prope acceßit, ut castra stadijs XL, siue millib. passuum V,non amplius ab urbe fecerit. Vsque ad portam Collinam) Cicero philip. 1. Annibal, credo, erat ad portas. Sed de his omnibus Liuius copiose. Sed & consules,

Fuluiusq;

Fuluiusq; procōsule) Ita hic locus recte in omnibus manuscriptis legitur,ut mirari satis non poßim negligentiā eorum qui securi de historia tam multa contra libros uetustos corruperunt. Consules erant Cn. Fuluius Centumalus & P. Sulpicius Galba. At Q.Fuluius Flaccus,qui superiore anno Consul fuerat,& iam proconsule Capuam cum Appio obsidebat,inde accitus inter Esquilinam collinamq; portam castra habebat, Liuius & alij omnes.Liuij uerba sunt,Nec Flaccus consulesq; certamen detrectauere. A fratre Asdrubale) Ita legendum, non,Asdrubalis. Asdrubal Barchinus Annibalis frater P. Scipionem cum exercitu deleuit; ac undetrigesimo die post coniunctis copijs cum Magone & altero Asdrubale Giseonis F.Cn. Scipionem oppreßit, Liuius lib.25. Appianus de rebus Hispanicis. Silius li. 13.Valurius lib. 3. cap. 7. Eutropius lib. 3. Cicero pro Balbo, cum duo fulmina nostri imperij subito in Hispania Cn. et P.Scipiones extincti occidissent.

Principes Campanorum) Septem & uiginti ferme Senatores fuisse Liuius ait lib. 26.in quo historia de Capua explicatur. Stetisse Capuam antequam à Romanis caperetur annis circiter CCLX, M. Cato auctor est.Sed hoc tempore capta in formam præfecturæ fuit redacta,Velleius lib. 2. Lege Ciceronem contra Rullum. Scipio admodum adolescens) Natus erat Scipio annos fere quatuor

&

& uiginti. Liuius lib. 26. Appia. de reb. Hispanicis, Valerius lib. 3. cap. 9. Est autem hic P. Cornelius Scipio, qui postea Africanus fuit appellatus.

In Caput XVIII.

Scipio annos natos XXIIII) De hac ætate Scipionis iam diximus. At in Epitoma Polybij li. 10. sic legimus, ἔτη γεγονὼς ἑβδομήκοντα πρὸς τοῖς εἴκοσι πρῶτον μὲν ὠδὶ παραξίως αὐτῷ ἐδόκει πολιορκίας τῆς πρὸ τοῦ πολλοῖς ἀπηλπισμένας. id est, Annos natus XXVII eas res aggressus est, quas uulgo omnes prorsus desperabant. ac deinde multis uerbis exponit, quomodo Carthago noua ab eo fuerit capta. quod Liuius cum secutus facit sub finem li. 26. Idem est apud Appianum de reb. Hispanicis, & Silium libro 15. Læuinus Cos. ex Maced) Quæ Orosius hic de rebus à M. Valerio Læuino Consule in Sicilia gestis scribit, ea ab Eutropio sumpsit. Liuius Agrigentum non expugnatum, sed proditione captum scribit. Idem Annonem non à Læuino captum, sed per auersam portam fuga elapsum in Africam traiecisse ait. Cn. Fuluium procos) Fuluius ab Annibale ad Herdoneam cæsus fuit, Liuius initio libro 27. & Appian. de rebus Annibalis. Vndecim tribunos militum cum Fuluio cecidisse etiam Plutarchus in Marcello tradit, cum

in Liuio sint XII. Verum Sigonius id recte: nos hic, XVII milia militum interfecta, non sex, ut uulgo legitur, scripsimus primum, quia ita est in omnibus scriptis libris. deinde quia non est simile ueri, Orosium, qui id sibi studio habuit, ut calamitates augeat, hic numerum ab alijs traditum minuere uoluisse. Liuius ait alibi millia XIII. alibi haud plus quam VII cæsa inueniri. Appianus, & Eutropius VIII millia cecidisse referunt, Plutarchus τρισχιλίους τὸ πλεῖστον. Marcellus Consul) Hæc Liuius lib. 27. & Plutarchus in Marcello. Fabius Maximus Consul) Q. Fabius Maximus Consul V. Tarentum per proditionem recepit, ut scribit Liuius libro 27. Plutarchus in Fabio, Appianus de rebus Annibalis. quos auctores etiam de Marcelli cæde lege. Scipio in Hispania) De hac re extat fragmentum Polybij ex libro 8. unde Liuius sumpsit. Consule quoque Appianum in Hispanicis. Claudio Nerone & M. Liuio) Consules hi fuerunt anno urbis DXLVI, Annibalisq; fratrem Asdrubalem cum magnis copijs oppresserunt, quod scribit Polybius libro 11. Liuius 27. Appia. de rebus Annibalis, Silius libro 15. Suetonius in Tiberio. Florus, Eutropius & alij. Quos à volitando Velites) Festus, Velites dicuntur expediti milites, quasi uolites, id est, uolantes

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et Senà Piceni) vulgo, Cæsena, corrupte legitur. Apud Senam pugnatum Liuius, Appianus, Eutropius, Auctor de uiris illustrib. & Silius scribunt. Hinc Cicero in Bruto hoc prœlium Senense uocat, in quo Salinator ludos Iuuentatis uouit. Nam LVIII millia) Hic numerus est in nostris manuscriptis. eundem Eutropio Diaconis ex Orosio inseruit. Sed in Liuij libris est, LVI millia hostium occisa, capta quinq; millia & CCCC. Polybius longe minorem numerum edit. nam Carthaginiensium & Gallorum circiter X millia, Romanorum ad duo millia cæsa scribit. Anno XIII quàm in Italiam ve.) Sic in additionibus quoque Diaconi in Eutropium legitur. Interea Scipio) De his rebus Liuius lib. 28. & Appianus in Hispanicis. Extat quoque fragmentum Polybij ex li. II. quod cum Liuianis collatum magnam utilitatem studiosis afferet. Consul cum Licinio) P. Cornelius Scipio & P. Licinius Crassus Diues Coss. fuerunt anno ab urbe condita DXLIII. quo anno Scipio Siciliam prouinciam obtinuit, & sequenti in Africam traiecit, Liuius lib. 29. Appianus in Libyco. Eutropius lib. 3. quorum scriptis inter se collatis, cognosces, quod Liuius quoque fatetur, non in omnib. auctores conuenire. Romam refugit) P. Sempronium ab Annibale uictum in agro Crotoniensi in castra redijsse, ac deinde accersito Licinio Crasso feliciter dimicasse,

casse, Liuius libro nono extremo scribit. Aggressus hiberna Pœnorum) Hæc historia extat in Polybij fragmentis lib. 14. apud Liuium initio lib. 30. & Appianum in Lybico. In vtrisque castris XL millia) Hunc numerum edit Liuius: Appianus ita, ἀπέθανον δὲ τῶν ἐχθρῶν ὀλίγῳ δεόντες τρισμύριοι, καὶ αἰχμάλωτοι ἐγένοντο δισχίλιοι καὶ τετρακόσιοι. id est, cæsa sunt hostium millia fere XXX, capta duo millia & CCCC. Itaq; Syphax & Asdrubal) Hæc omnia Liuius & Appianus copiose, quos lege.

In Caput XIX.

Flens reliquit Italiam) Sic Eutropius: Liuius eum uix lachrymis temperasse ait. Omnibus Italici genere) Hac de re Appianus in fine libri de rebus Annibalis. Sepulchrum dirutum se prospexisse) Liuius, Cum dixisset, sepulchrum dirutum proram spectare, abominatus, præterue hi iusso gubernatore, ad Leptim appulit classem. Carthaginem venit) Non ad urbem accessit, sed Zamam quæ iter dierum quinq; abest à Carthagine, Liuius libro 30. Polyb. 15. ubi de colloquio ducum plura. Carthaginiensium interf. XX millia D) Sic Appianus, ἀπέθανον τῶν πολεμίων δισμύριοι καὶ πεντακισχίλιοι. Polybius et Liuius scribunt Carthaginiensium cæsa supra millia uiginti. De

Universidad de Deusto
Biblioteca

Annibalis fuga eosdem auctores lege, sicut & de pace eiusq; conditionibus. Terentius qui postea Comicus) Quod Orosius hic de Terentio Comico, id Liuius libro 30. & 38. de Q. Terentio Culleone Senatore Romano, quem Scipio inter captiuos recepit, scriptum reliquit. Fenestella quoque eos refutauit, qui Terentium captum ex Africa Romam perductum scripserant.

In Caput XX.

Anno ab vrbe condita DXLV) In Fastis capitolinis hic annus est ab urbe condita DLII. Bellum autem primum Macedonicum, quod hoc anno Romani susceperũt, etiam Philippicũ à rege qui cum gestum est, nominatur. de quo Liuius libro 31. & deinceps, Florus libro 2. cap. 7. Eutropius 4. Quod Quinctius Flamininus) T. QVINCTIVS T. F. L. N. FLAMININVS consul in Fastis Capitolinis inuenitur anno DLV. Is sortitus Macedoniam aduersus Philippum in faucibus Epiri prospere pugnauit: annoq; insequenti victo ei pacem dedit, Polybius libro 17. Liuius 32. & 33. Plutarchus in Flaminino. Quinctij cognomen Flamininus in Cornelij Gualteri libro recte scribitur, cum in alijs, & uulgo passim male scribatur. De Nabide præter Liuium & Plutarchum Pausanias libro 4. Iustinus

stinus 30 & 31. Eodem tempore Insubres) Hæc res contra Gallos à L. Furio Purpureone prætore gesta est P. Sulpicio Galba, C. Aurelio Cotta Cos. anno urbis DLIII. Liuius libro 30. Victi Macedones) Prœlium intelligit, quo Philippus rex Macedonum ad Cynoscephalas victus est à T. Quinctio. Quod à Liuio expositum fuit initio lib. 33. sed cum ibi non sine iactura historiæ interciderit, in Polybij fragmentis libro 17. singulari beneficio conseruatum est. ubi quod à Polybio scriptum Orosius refert, sic legitur, τῶν δὲ μακεδόνων ἀπέθανον μὲν οἱ πάντες εἰς ὀκτακισχιλίους. ζωγρείᾳ δ' ἐάλωσαν ὀκτὼ χιλιάδες πεντακισχιλίων. Idem numerus cæsorum est apud Plutarchum. Igitur Sempronius) C. Sempronius Tuditanus prætor in citeriore Hispania prœlio victus ex graui uulnere haud ita multo post expirauit, Liuius libro 33. Appianus in Hispanicis Sempronium Tudertinum appellat. Consul Marcellus) M. Claudius Marcellus, & L. Furius Purpureo consules fuerunt anno DLVII. in eoq; magistratu rem in Etruria gesserunt, Liuius libro 33. Antiochus rex Syriæ) De hoc & Annibalis transitu ad ipsum Liuius, Appianus de rebus Annibalis, & in Syriacis, Iustin. l. 31. Lex quæ ab Oppio) contentiones de lege Oppia ortas commemorat Liuius initio lib. 34. Lata fuit anno ab urbe con. DXL. abrogata, DLVIII.

X millia Gallorũ cæsa) Hanc uictoriam de Gallis reportauit L. Valerius Flaccus procos. Alterum prælium, in quo Romanorum non incruenta uictoria fuit, commißum est à Ti. Sempronio Cos. Liuius libro 34. P. Digitius) In Gualteri libro Digitius prænomen nullum habet. Liuius initio libri 35. Sex. Digitium nominat. ubi cetera, quæ hic breuiter Orosius, ordine commemorantur. Africanus inter ceteros leg.) De hac legatione Liuius, & Appianus in Syriaca. qui narrant Africani sermonem cum Annibale habitum de summo Imperatore. Vnde Lucia. argumentũ sumpsit Dialogi, qui de hac re ἐν τοῖς νεκροῖς legitur. P. Cornelio Scipion. M'. Acilio) Hi consules fuerunt anno urbis DC LXI. Acilius in Capitolinis tabulis prænomen M'. habet, quo Manius significatur. Plutarchus quoque hunc in Flaminio μάνιον ἀκίλιον, Appianus in Syriaca, ἀκίλιον μάνιον Πλαετώρια uocant. qui de re gesta cum Antiocho sunt legendi cum Liuio lib. 36. Iust. Floro, Eutropio et alijs. Is habuisse fertur armat. LX millia) Hunc numerum, Liuio auctore Valerius Antias edidit. Appianus uerò scribit ex Antiochi cæsos aut captos circiter X millia. In quo prælio XX millia hostium) Duodetriginta millia hostium cæsa Antias Valerius scribit, capta tria millia & CCCC, signa militaria CXXIIII, equos MCC, carpenta CCXLVII,

Liuius

Liuius. Sequenti anno) Bellum Anthiochinum confecit Africani frater L. Scipio, inde Asiaticus appellatus, Liuius libro 37. Appianus in Syriaca, Florus, Iustinus & alij. Filiumque Africani) Appianus errore ductus putauit hunc esse Paulli Aemilij filium, qui in Scipionum familiam adoptatus Africanus minor dictus fuit: sed ille nõ ab Africano superiore, sed eius filio adoptatus fuit, Cicero & alij. L. Æmilius procos) L. Aemilius Paullus Prætor scipione & Glabrione Coß. Hispaniam ulteriorem sortitus fuit, eamq; imperio consulari obtinuit procos. Liuius libro 36. Plutarchus in Aemilio. Anno autem sequenti uictus à Lusitanis sex millia de exercitu suo amisit, Liuius libro 37. Interijsse ipsum Orosius parum considerate scribit. De Bæbio occiso à Liguribus, Liuius extremo libro 37. Fuluius Cos. de Græcia) Anno ab urbe condita DLXIIII M. Fuluius Nobilior consul fuit cum Cn. Manlio Vulsone. atque ab hoc, non à Fuluio bellum in Gallogræcia gestum scribit Liuius, 38. Florus libro 2. capite 11. Appianus in syriaca. De Gallogræcia Liuius, & Iustinus lib 25. Marcius Cos. aduersus Lig.) Q. Marcius Philippus Consul cum Sp. Postumio Albino anno DLXVII profectus aduersus Ligures magnam cladem accepit, Liuius libro 39. Qui legatos populi R. interf.) Philippus non legatos

Universidad de Deusto
Biblioteca

R. interfecit, sed Maronitas, quibus libertatem restituendam Senatus censuerat, crudeliter trucidauit, Liuius libro 39. De Demetrio interfecto idem libro 40. & Plutarchus in Aemilio Paullo. Apud Liternum) De Africani morte lege Liuium libro 39. Vbi etiam Annibalis & Philopœmenis interitum scribit, quemadmodum Plutarchus in Flaminino & Philopœmene, Iustinus lib. 32. Q. Fuluius Flaccus) Hic Bæbio & Aemilio Coß. prætor sortitus Hispaniam citeriorem anno insequenti Celtiberos uicit, Liuius libro 40. Appianus in Hispanicis rem gestam scribit à Fuluio Consule, si modo Beraldus recte uertit: nam græcum librum ab Henrico Steph. editum nondum uidi. Ti. Sempronius Gracc) Gracchus Fuluio in Hispania succeßit auctore Appiano. Vide Epitomam 41. Lepido & Mucio Coss.) M. Aemilius Lepidus, & P. Mucius Scæuola Consules fuerũt anno ab urbe condita DLXXVIII. Macedonicum bellum) Secundum bellum Macedonicum exponit Liuius libro 41. & quatuor sequentibus. De eodem Plutarchus in Aemilio Paullo, Florus libro 2. cap. 12. Eutropius lib. 4. De auxilijs utriusq; partis Liuius libro 42. Commissoque prœlio miserab. victi) De hoc prœlio Liuius lib. 42. & Plutarah. in Apophtheg. ita, πόπλιος λικίνιος ὑπατὸς στρατηγὸς ἡττηθεὶς ὑπὸ περσέως τοῦ μακεδόνων βασιλέως ἱππο

μαχίᾳ,

μαχίᾳ, δισχιλίους ὀκτακοσίους ἀπέβαλε, τοὺς μὲν πεσόντας, τοὺς δὲ ἁλόντας. id est, P. Licinius Coß. Imperator uictus à Perseo Macedonum rege duo millia DCCC amisit, quorum alij ceciderunt, alij capti sunt. Sulcanum oppidum.) Sulcanum, est in Gualtheri libro, Liuius lib. 43. scribit Vscanam à Perseo captam, ibiq; præsidium Romanum in illius potestatem uenisse. Nam XX millia ped.) Cæsa, inquit Liuius lib. 44. ad XX millia hominum sunt. Plutarchus, λέγονται ὑπὲρ δισμυρίους πεντακισχιλίους ἀποθανεῖν. Cæsa referuntur millia XXV amplius. Apud Albam in custodia) Perseus primum Albam in custodiam datus, postea Aemilij Paulli sententia exemptus è carcere, cum decem annos miseram uitam egisset, mortuus fuit, auctore Diodoro Siculo lib. 31. Velleius scribit Perseum quadriennio post in libera custodia Albæ deceßisse.

In Caput XXI.

Anno ab V.C.DC.) Alijs hic annus est DCII. Orosij locum hunc Diaconus Eutropij historiæ inseruit. P. Scipio) De hac Scipionis Aemiliani militia lege Epitomam Liuianam li. 48. Nam & barbarum prouocantem) Hoc in obsidione Intercatiæ oppidi factum scribit Appianus in Hispanicis, & auctor de uiris illustrib. In Epitoma Liuiana

Universidad de Deusto
Biblioteca

ana uulgo male, captæ urbis, & in uetustis, interceptæ, legitur, pro, Intercatiæ. Ser. autem Galba) Hic est Ser. Sulpicius Galba, de quo Appianus, & Suetonius in Galba. Sergius Galba hic antea mendose legebatur. Eodem tempore Cens.) De hac re lege Epitomam 48. Igitur in Hispania Ser. Galba) Hanc rem à Lucullo gestam scribit Appianus: sed cum Orosio facit Cicero in Bruto, Suetonius in Galba, & Valerius Max. lib. 9. cap. 6.

In Caput XXII.

Tertium Punicum bellum) Hoc bellum exponitur in Epitoma Liuiana lib. 49. 50. & 51. Scribitur ab Appiano in Libyca, à Plutarcho in Catone, ab Eutropio lib. 4. à Floro lib. 2. ca. 15. Maioris Africani castra) Castra Corneliana intelligit de quibus Cæsar lib. 2. Comment. de bello ciuili, & Lucanus lib. 4. X millia passuum) LXXX stadia habet Appianus, quod huic numero respondet. Viginti millia) In uetustis nostris est, XXII millia. Appianus in Libyca situm Carthaginis accuratè descripsit: qui inprimis legendus de rebus tertio bello Punico gestis. Censorinus in vrbem redijt) Appianus, Κηνσωρῖνος ἐς ῥώμην ᾤχετο ἀρχαιρεσιαίσων, Censorinus Romam ad comitia habenda profectus est. Massanisæ nepos) θυγατριδοῦς μασσανάσου, Appianus. Iuuentius prætor) In Epi-

Epitoma Liuiana est M. Iuuentius, quem Eutropius P. Iuuentium uocat. atq; illi hoc tertium bellum Macedonicum scribunt, sicut & Florus lib 2. ca. 14.

In Caput XXIII.

Cothonem ingreditur) Quomodo Cothonem portum Scipio occupauerit, scribit Appianus in Libyca. Nam fuisse mulierum XXV millia) Appianus, ὁ ἰξήεσαν αὐτίκα μυριάδες πέντε ἀνδρῶν ἅμα καὶ γυναικῶν, id est, Exierunt confestim L millia uirorum & mulierum. Vxor Asdrubalis) De huius morte, & conuicijs in uirum suum proditorem lege Appianum, & Florum. Valerius li. 3. ca. 2. eam se cum tribus filijs incẽdio flagrantis patriæ obiecisse scribit. Cum alij propter perpetuam securitatem) Huius sententiæ auctor & princeps erat M. Cato, contrariæ Nasica, Liuius lib. 49. Plutarc. in Catone maiore.

Universidad de Deusto
Biblioteca

PAVLI OROSII
ADVERSVS PAGANOS HISTORIARVM
LIBER V

Romanorum per aliorum clades felicitatem plus damni quàm cõmodi secum traxisse, item sua tempora prioribus potiora.

CAPVT I.

SCIO aliquantos post hęc de inceps permoueri posse, quòd victoriæ Romanę multarum gentium & ciuitatum strage crebrescũt: quanquam si diligenter attendant, plus damni inuenient accidisse, quam commodi. neque enim paruipendenda sunt tot bella seruilia, socialia, ciuilia, fugitiuorum, nullorum vtiq; fructuum, & magnarum tamen miseriarum. Sed conniueo, vt quemadmodum volunt, ita fuisse videatur, vnde arbitror esse dicturos: Ecquid his temporibus beatius, quibus continui triumphi, celebres victoriæ, diuites prædæ, nobiles pompæ, magni antecessorum reges, & longo ordine victæ gentes

agebantur? Quibus breuiter respondebitur, & ipsos de temporibus solere causari, & nos pro ijsdem temporibus instituisse sermonem: quæ tempora non vni tantum vrbi attributa, sed orbi vniuerso constat esse cõmunia. Ecce quàm feliciter Roma vincit, tam infeliciter quicquid extra Romam est, vincitur. Quanti igitur pendenda est gutta hæc laboriosæ felicitatis, cui ascribitur vnius vrbis beatitudo in tanta mole infelicitatis, per quam agitur totius orbis euersio? Aut si ideo felicia putantur, quia vnius ciuitatis opes auctæ sunt, cur non potius infelicissima iudicentur, quibus miserabili vastatione multarũ ac bene institutarum gentium potentissima regna ceciderunt? An forte aliud tunc Carthagini videbatur, cũ post annos CXX, quibus modo bellorum clades, modo pacis conditiones perhorrescens, nunc rebelli intentione, nunc supplicijs belli pacem, nunc pace mutabat bella, nouissimè miseris ciuibus passim se in ignẽ vltima desperatione iacientibus, vnus rogus tota ciuitas fuit? cui etiam nunc situ paruæ, mœnibus destitutę, pars miseriarum est, audire quid fuerit. Edat Hispania sententiam suam, cum per annos ducentos vbiq; agros suos sanguine suo rigabat, importunumq; hostem vltro

ostiatim

ostiatim inquietantem, nec repellere poterat, nec sustinere: cum se, suis diuersis vrbibus ac locis fracti, cæde bellorum, obsidionum fame eximaniti, interfectis coniugibus ac liberis suis, ob remedia miseriarum concursu misero ac mutua cæde iugulabant. Quid tunc de suis temporibus sentiebat, ipsa postremo dicat Italia? cur per annos quadringentos Romanis vtique suis contradixit, obstitit, repugnauit, si eorum felicitas, sua infelicitas non erat, Romanosque fieri rerum dominos, bonis communibus non obstabat? Non requiro de innumeris diuersarum gentium populis, diu antea liberis, tunc bello uictis, patria abductis, pretio venditis, seruitute dispersis, quid tunc sibi maluerint, quid de Romanis opinati sint, quid de temporibus iudicarint. Omitto de regibus magnarum opum, magnarum virium, magnæ gloriæ, diu potentissimis, aliquando captis, seruiliter carnatis, sub iugum missis, ante currum actis, in carcere trucidatis: quorum tam stultum est exquirere sententiam, quàm durum non dolere miseriam. Nos, nos inquam ipsos, vitæque nostræ electionem, cui acquieuimus, consulamus. Maiores nostri bella gesserunt, bellis fatigati, pacem petentes, tributa obtulerunt. Tributum, pretium

tium paciscit. Nos tributa dependimus, ne bella patiamur: ac per hoc in portu, ad quem illi tandem pro euadendis malorum tempestatibus confugerunt, nos consistimus & manemus. Igitur nostra tempora viderimus, vtrum felicia? certe feliciora illis ducimus. quia quod illi vltimo delegerunt, nos continue possidemus. Inquietudo enim bellorum, qua illi attriti sunt, nobis ignota est. In otio autem, quod illi post imperium Cæsaris, natiuitatemque Christi tenuiter gustauerunt, nos nascimur & senescimus: quod illis erat de bita pensio seruitutis, nobis est libera collatio defensionis: tantumque interest inter præterita præsentiaque tempora, vt quod Roma in vsum luxuriæ suę ferro extorquebat à nostris, nunc in vsum communis reipublicæ conferat ipsa nobiscum. Aut si ab aliquo dicitur, tolerabiliores parentibus nostris Romanos hostes fuisse, quàm nobis Gothos esse; audiat & intelligat, quàto aliter, quàm circa seipsum agitur, sibi esse videatur. Olim cum bella toto orbe seruebant, quæque prouincia suis regibus, suis legibus, suisque moribus vtebatur: nec erat societas affectionum, vbi diffidebat diuersitas potestatum. Postremo solutas & barbaras gentes quis tandem ad societatem

addu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

adduceret, quas diuersis sacrorum ritibus instituras, etiam religio separabat? Si quis igitur tunc acerbitate malorum victus, patriam cum hoste deseruit, quem tandem ignotum locum ignotus adijt? Quam gentem generaliter hostem hostis oranit? Cui se congressu primo credidit, non societate nominis inuitatus, non communione iuris adductus, non religionis vnitate securus? An parũ exempli deerunt, Busiris in Aegypto peregrinorum infeliciter incurrentium impijssimus immolator, crudelissima circa aduenas Dianæ Tauricæ litatura, seu magis crudelia sacra, Thracia cum Polymnestore suo vsque ad propinquos hospites sceleratas? Et ne antiquitatibus videar immorari, testis est Roma de Pompeio interfecto, testis Aegyptus de interfectore Ptolemæo.

Orosio, utpote Christiano homini, ubiq; patria, & quouis securus accessus.

CAPVT II.

MIHI autem prima quaũscunq; motus perturbatione fugienti, quia de confugiendi statione securo, vbiq; patria, vbique lex & religio mea est: nunc me Africa tam libenter excepit, quàm confidenter accessi: nunc me,

me, inquam, ista Africa excepit pace simplici, sinu proprio, iure communi: de qua aliquando dictum, & vere dictum est, Hospitio prohibe- Virgilius Aeneid.
mur arenæ, Bella cient, primaq; vetant consistere terra: nunc vltro ad suscipiendos socios religionis & pacis suæ, beneuolum late gremium pandit, atque vltro fessos, quos foueat, inuitat. Latitudo orientis, septentrionis copiositas, meridiana diffusio, magnarum insularum largissimæ tutissimæq; sedes, mei iuris & nominis sunt: quia ad Christianos & Romanos, Romanus & Christianus accedo. Non timeo deos hospitis mei, non timeo religionem eius nece mea, non habeo talem quem pertimescam locum, vbi & possessori liceat perpetrare quod velit, & peregrino non liceat adhibere quod conuenit: vbi sit ius hospitis, quod metum non sit. Vnus deus qui temporibus, quibus ipse innotescere voluit, hanc regni statuit vnitatem, ab omnibus & diligitur & timetur. Eædem leges, quæ vni deo subiectæ sunt, vbiq; dominantur: vbicunque ignotus accessero, repentinam vim tanquam destitutus nõ pertimeso. Inter Romanos, vt dixi, Romanus, inter Christianos Christianus, inter homines homo, legibus imploro rempub. religione conscientiam, communioni naturam.

Vtor

Vtor temporarie omni terra quasi patria: quia quæ vera est, & illa, quam amo patriam in terra penitus non est. Nihil perdidi, vbi nihil amaui: totumque habeo, quando quem diligo, mecum est: maxime quia & apud omnes idem est, qui me non modo notum omnibus, verum & proximum facit: nec egentem deserit, quia ipsius est terra & plenitudo eius, ex qua omnibus omnia iussit esse communia. Hæc sunt nostrorum temporum bona, quæ in totum vel in tranquillitate præsentium, vel in spe futurorum, vel in perfugio communi non habuêre maiores: ac per hoc incessabilia bella gesserunt, quia mutandarum sedium communione non libera, persistendo in sedibus suis, aut infeliciter necati sunt, aut turpiter seruierunt. Quod clarius promptiusque ipsis veterum gestis per ordinem explicitis, aperietur.

Psal. 22.

De bello Achaico, & Corinthi euersione.

CAPVT III.

ANno ab vrbe condita sexcentesimosexto, hoc est, eodem anno, quo & Carthago deleta est, Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummio cos. ruinam Carthaginis euersio Corinthi subsecuta est; duarumque potentissimarum vrbium paruo vnius temporis interuallo per

per diuersas mundi partes miserabile colluxit incendium. Nam cum Metellus prætor Achæos Bœotiosq; coniunctos duobus bellis, hoc est, primo apud Thermopylas, iterum in Phocæis deuicisset: quorum priore bello occisa esse viginti millia, secundo septem millia cesa, Claudius historicus refert. Valerius Antias in Achaia pugnatum, & viginti millia Achæorum cum duce suo Diæo, cecidisse confirmat. Polybius Achiuus, quamuis tunc in Africa cum Scipione fuerit, tamen quia domesticam cladem ignorare non potuit, semel in Achaia pugnatum Critolao duce asserit. Diæum vero adducentem ex Arcadia milites ab eodem Metello prætore oppressum cum exercitu docet. Sed de varietate discordantium historicorum aliquanta iam diximus; quorum sufficiat detecta hęc & male nota mendaciorum nota: quia parum credendum esse in ceteris euidenter ostendunt, qui in his quoque quæ ipsi vidêre, diuersi sunt. Igitur post extincta totius Achaię præsidia, destitutarum vrbium euersionem Metello prętore meditante, consul Mummius repentinus cum paucis venit in castra: qui dimisso statim Metello Corinthum sine mora expugnauit, vrbem toto tunc orbe longe omnium opulentissimam: quippe quę velut

officina omnium artificum atque artificiorum, & emporium commune Asiæ atque Europæ per multa retro sæcula fuit. Permissa crudeliter etiam captiuis prædandi licentia, sic omnia cędibus ignibusque completa sunt, vt de murorum ambitu quasi è camino in vnũ apicem coartatum exundaret incendium. Itaque plurima parte populi ferro flammisque consumpta, reliqua sub corona vendita est. Vrbe incensa, muri funditus diruti sunt. Muralis lapis in puluerem redactus, præda in gens erepta est. Sane cum propter multitudinem & varietatem statuarũ simulacrorumq; in illo ciuitatis incendio permixta in vnum auri argentiq; atque æris omniaq; simul metalla fluxissent, nouum genus metalli factum est. vnde vsque in hodiernum diem, siue ex ipso, siue ex imitatione eius, æs Corinthium, sicut memoriæ traditum est, & Corinthia vasa dicuntur.

De bello in Hispania cum Viriatho, deq; Lusitanorum, & Salassorum Gallorum cruento conflictu, & ingenti Romæ pestilentia, aliisq; bellis Romanorum cum Numantinis, item Mithridatis.

CAPVT IIII.

Iisdem

IIsdem consulibus, Viriathus in Hispania, genere Lusitanus, homo pastoralis & latro, primum infestando vias, deinde vastando prouincias, postremo exercitus prætorum & consulum Romanorum vincendo, fugando, subigendo, maximo terrori Romanis omnibus fuit: siquidem Iberum & Tagum maxima & diuersissimorum locorum flumina late transgredienti & pernagranti C. Vetulius prætor occurrit: qui continuo cæso vsq; ad internecionem penè omni exercitu suo, vix ipse prætor cum paucis fuga lapsus, euasit. Deinde C. Plautium prętorem idem Viriathus multis prœlijs fractum fugauit. Pòst etiam Claudius Vnimanus cum magno instructu belli contra Viriathum missus, quasi pro abolenda superiore macula, turpiorem ipse auxit infamiam. Nam congressus cum Viriatho, vniuersas, quas secum deduxerat, copias, maximasq; vires Romani exercitus amisit. Viriathus trabeas, fasces, ceteraque insignia Romana in montibus suis trophæa præfixit. Eodem tempore trecenti Lusitani cum mille Romanis in quodam saltu contraxere pugnam, in qua septuaginta Lusitanos, Romanos autem trecentos viginti cecidisse Claudius refert. & cum victores Lusitani sparsi ac

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſecuri abirent, vnus ex ijs longe à ceteris ſegregatus, cum à circunfuſis equitibus pedeſtris ipſe deprehenſus, vnius eorum equo lancea perfoſſo, ipſius equitis ad vnum gladij ictum caput deſecuiſſet, ita omnes metu perculit, vt proſpectantibus cunctis, ipſe contemptim atque otioſus abſcederet.

Ap. Claudio, Q. Cæcilio Metello conſulibus, Ap. Claudius aduerſus Salaſſos Gallos congreſſus, & victus, *decem millia militum perdidit. Reparata pugna, quinque millia hoſtium occidit. Sed cum iuxta legem, qua conſtitutum erat, vt quiſquis quinque millia hoſtium peremiſſet, triumphandi haberet poteſtatem, iſte quoque triumphum expetiſſet, propter damna vero ſuperiora non impetrauiſſet, infami impudentia atque ambitione vſus, priuatis ſumptibus triumphauit. L. Cæcilio Metello, Q. Fabio Maximo Seruiliano conſulibus, inter cetera prodigia androgynus Romæ viſus, iuſſu aruſpicum in mare merſus eſt: ſed nihil impię expiationis procuratio profecit. Nam tanta ſubito peſtilentia exorta eſt, vt miniſtri quoque faciendorum funerum primum non ſufficerent, deinde non eſſent. Itaque etiam magnæ domus vacuæ viuis, plenæ mortuis remanſerunt. Largiſſimæ introrſum hæreditates, & nulli penitus hæredes. Deniq; iam non ſolum in vrbe viuendi, ſed etiam appropinquandi ad vrbem negabatur facultas. tam ſæui per totam vrbem tabeſcentium ſub tectis, atque in ſtratis ſuis cadauerum putores exhalabantur. Expiatio illa crudelis, & viam mortibus hominum morte hominis inſtruens, tandem Romanis inter miſerias ſuas erubeſcentibus, quàm miſera & vana eſſet innotuit. Antè enim in ſuffragium pręuenięndæ cladis eſt habita, & ſic peſtilentia conſecuta eſt: quæ tamen ſine vllis ſacrificiorum ſatisfactionibus, tantummodo ſecundum menſuram arcani iudicij expleta correptione, ſedata eſt. Quam ſi artifices illi circunuentionum aruſpices, ſub ipſa (vt aſſolent) declinatione morborum forte celebraſſent, proculdubio ſibi dijs & ritibus ſuis reductæ ſanitatis gloriam vindicaſſent. Ita miſera & ad ſacrilegia male religioſa ciuitas, mendacijs, quibus liberari non poterat, ludebatur. Igitur Fabius conſul contra Luſitanos & Viriathum dimicans, Bacciam oppidum, quod Variathus obſidebat, depulſis hoſtibus liberauit, & in deditionem cum plurimis alijs caſtellis recepit. Fecit facinus etiam vltimis barbaris Scythiæ, non dicam Romanæ fidei & moderatio

*quinq.

ni, execrabile. Quingentis enim principibus eorum, quos ſocietate inuitatos, deditionis iure ſuſceperat, manus præcidit. Pompeius ſequentis anni conſul, fines Numatinorum ingreſſus, accepta maxima clade diſceſſit, non ſolum exercitu penè omni profligato, verum etiam plurimis nobilium, qui ei militiæ aderant, interemptis. Viriathus autem cum per quatuordecim annos Romanos duces atque exercitus protriuiſſet, inſidijs ſuorum interfectus eſt: in hoc ſolo Romanis circa eum fortiter agentibus, quod percuſſores eius indignos præmio iudicarunt. At ego non modo nunc, verumetiam ſæpe intertexere orientis illa inextricabilia bella poteram, quæ raro vnquam niſi ſceleribus aut incipiunt, aut terminantur: ſed Romanorum, cum quibus nobis actio eſt, tanta ſunt, vt iure faſtidiantur aliena.

Mithridates tunc ſiquidem rex Parthorum, ſextus ab Arſace, victo Demetrio præfecto, Babyloniam vrbem finesq; eius vniuerſos victor inuaſit. Omnes præterea gentes, quæ inter Hydaſpem fluuium & Indum iacent, ſubegit. Ad Indiam quoque cruentum extendit imperium, Demetrium ipſum ſibi ſecundo bello occurrentem, vicit & cepit: quo capto, Diodotus quidam cũ Alexandro filio, regnum eius &

eius & regium nomen vſurpauit: quia poſtea ipſum Alexandrum filium, quem participem periculi in peruadendo regno habuerat, ne in obtinendo conſortem haberet, occidit.

M. Æmilio Lepido, C. Hoſtilio Mancino coſs. prodigia apparuere diuerſa, & quantũ in ipſis fuit, ex more curata ſunt: ſed non ſemper aucupatoribus euentuum & ſtructoribus fallaciarum aruſpicibus, opportuni caſus ſuffragant. Nanque Mancinus conſul poſtquam à Popillio apud Numantiam ſuſcepit exercitum, adeo infeliciter prælia cuncta geſſit, atq; in id ſuprema deſperatione perductus eſt, vt turpiſſimum fœdus cum Numantinis facere cogeretur: quamuis & Pompeius iam aliud æque infame fœdus cum iiſdem Numantinis paulo antè pepigiſſet. Senatus diſſolui fœdus, & Mancinum dedi Numantinis præcepit. qui nudato corpore, manibus poſt tergum reuinctis, ante portas Numantinorum expoſitus, ibiq; vſque in noctem manens, à ſuis deſertus, ab hoſtibus autem non ſuſceptus, lachrymabile vtriſque ſpectaculum præbuit.

Quàm iniuſte Romani Mancinum Numantinis dediderint. De Bruti in Gallæcos ſtrage, Lepidi à Vaccæis clade.

CAPVT V.

EXclamare hoc loco dolor exigit. Cur falso vobis Romani magna illa nomina iustitiæ, fidei, fortitudinis & misericordiæ vindicatis? A Numantinis hæc verius discite. Fortitudine opus fuit? pugnando vicerunt. Fides exigebatur? credentes alijs secundum se, quos occidere potuerant, pacto fœdere dimiserunt. Iustitia probanda erat? probauit eam vel tacitus senatus, cùm ijdem Numantini per legatos suos aut inuiolatam pacem solam, aut omnes quos pignore pacis accepto vi uos dimiserant, reposcebant. Misericordia examinanda videbatur? satis documenti dederunt vel emittendo ad vitam inimicum exercitum, vel ad pœnam non recipiendo Mancinum. Mancinúsne rogo dedendus fuit, qui victi exercitus impendentem trucidationẽ prætento vmbone pacti fœderis dispulit, qui periclitantes patriæ vires in meliora tempora reseruauit? Aut si displicuit fœdus quod pactum est, cur miles hoc pignore redemptus, aut cum reuerteretur receptus est, aut cum repeteretur, redditus non est? Aut si placuit seruati militis qualiscunque prouisio, cur Mancinus, qui hoc pepigit, solus deditus fuit?

Nuper Varro vt præpropera pugna iniretur, collegam Paullum obluctantem impulit, trepi-

dantem præcipitauit exercitum, infelices copias apud infames illas Romanis cladibus Cannas non disposuit certamini, sed opposuit morti. plus quam quadraginta millia ibi militum Romanorum sola impatientia sua, de qua sibi victoriam iamdudum Annibal præsumebat, amisit. Collega etiam Paullo (quo tandem viro?) perdito, nouissime in vrbem penè solus impudentissimè redire ausus est, meruitque impudentiæ suæ præmium. Nam gratiæ ei, quòd de rep. non desperasset, quam tamen ipse fecerat desperatam, publice in senatu actæ sunt. Porro autem Mancinus, qui forte bellica circunuentum exercitum ne perderet, laborauit, ab eodem senatu deditione damnatus est. Sic Romanis & illud in Varrone displicuit, sed tempori concessum est: & hoc in Mancino placuit, sed secundum tempus præsumptum est: atque ideo ab initio perfecistis, vt nec ciuis consulat conuenienter ingratis, nec hostis fideliter credat infidis. Interea Brutus in vlteriore Hispania sexaginta millia Gallæcorum, qui Lusitanis auxilio venerant, asperrimo bello & difficili, quamuis incautos circunuenisset, oppressit. Quorum in eo prœlio quinquaginta millia occisa, sex millia capta referuntur, pauci fuga euaserunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

In citeriore Hiſpania Lepidus procõſule Vaccęos innoxiam gentem & ſupplicem, etiam ſe natu prohibente, pertinaciter expugnare tentauit. Sed mox accepta clade grauiſſima improbæ pertinacię pœnas luit. Sex millia quippe Romanorum in hoc iniuſto bello iuſtiſſime cæſa ſunt: reliqui exuti caſtris, armis etiam perditis, euaſerunt. Nec minus turpis hæc ſub Lepido clades, quã ſub Mancino fuit. Ita nunc ſibi hæc tempora loco felicitatis aſcribant, vt non dixerim Hiſpani tot pulſati fatigatiq; bellis, ſed vel ipſi ſaltem Romani tam cõtinuis ſubacti cladibus, totieſq; ſuperati: vt non exprobrem, quot prætores eorũ, quot legati, quot conſules, quot legiones, quantiq́ue exercitus cõſumpti ſint. Illud ſolum reuoluo, quanta fuerit timoris amentia. Miles Romanus hebetatus, vt iam ne ad exprimentum quidem belli cohibere pedem, aut obfirmare animum poſſet: ſed mox conſpecto Hiſpano ſpecialiter hoſte, diffugiẽs, vinci ſe penè prius crederet, q̃ videri. Quo argumento patet, apud vtroſq; miſera illa tempora iudicata, cã & Hiſpani etſi vincere poterant, inuiti tamen deſererent otia ſua dulcia, & bella externa tolerarent, & Romani quanto impudentius alienæ quieti ſeſe ingererẽt, tanto turpius vincerẽtur.

De

De monſtroſo puero Romæ nato, De Aetnæ eructatione, & bello ſeruili in Sicilia.

CAPVT VI.

SER. Fuluio Flacco, Q. Calpurnio Piſone conſulibus Romę puer ex ancilla natus eſt quadrupes, quadrimanus, oculis quatuor, auribus totidem, natura virili duplex. In Sicilia mons Ætna vaſtos ignes eructauit, ac fudit: qui torrentum modo per prona præcipites, proxima quæque corripientibus exuſſere flammis; longinquiora autem fauillis calidis cum vapore graui latè volitantibus, torruerunt. quod Siciliæ ſemper vernaculum genus monſtri, non portendere malum aſſolet, ſed inferre. In Bononienſi agro, fruges in arboribus natæ ſunt. ſgitur in Sicilia bellum ſeruile ortum eſt, quod adeò graue & atrox multitudine ſeruorũ, inſtructu copiarum, & magnitudine virium fuit, vt, non dicam prætores Romanos, quos penitus profligauit, ſed conſules quoque terruerit. Nam ſeptuaginta millia ſeruorum, tum in arma conſpirantium fuiſſe referuntur, excepta vrbe Meſſana, quæ ſeruos liberaliter habitos in pace continuit. Ceterum Sicilia in hoc quoque miſerior, quia inſula & nunquam erga ſtatum ſuum iuris idonei, nunc tyrannis ſubiecta, nũc ſeruis:

vel illis

vel illis dominatu improbo exigentibus seruitutem, vel istis præsumptione peruersa commutãtibus libertatem, maxime quia clauso vndique mari, egerere foras non facile potest intestinum malum. Viperinam quippe conceptionem perditionis suæ aluit, sua libidine auctam, sua morte uicturam. In hoc autem seruilis tumultus excitatio, quanto rarior ceteris, tanto truculentior est: quia intentione commouetur libera multitudo, vt patriam augeat; seruilis vt perdat.

De Numantia, eiusq; per Scipionem Africanum deletione.

CAPVT VII.

ANno ab vrbe condita DCXX cum maior pene infamia de fœdere apud Numantiam pacto, quã apud Caudinas quondam furculas pudorem Romanæ frontis oneraret, Scipio Africanus consensu omnium tribunuum consul creatus, atq; ad oppugnãdam Numantiam cum exercitu missus est. Numantia autem citerioris Hispaniæ haud procul à Vaccæis & Cantabris in Capite Gallęciæ sita, vltima Celtiberorum fuit. Hæc per annos quatuordecim cum solis quotuor millibus suorum, quadraginta millia Romanorum non solum sustinuit, sed etiam vicit, pudendisque fœde-

fœderibus affecit. Igitur Scipio Africanus Hispaniam ingressus, non illicò se ingessit hostibus, vt quasi incautos circunueniret, sciens nunquam id genus hominum adeo in otium corpore atque animo resolui, vt non ipsa qualitate habitudinis suæ apparatus aliorum præcelleret, sed aliquandiu militẽ suum in castris velut in scholis exercuit. Et cum partẽ æstatis totamque hiemem, ne attentata quidem pugna transegisset, sic quoque parum propemodum hac profecit industria. Namque ubi copia pugnandi facta est, exercitus Romanus oppressus impetu Numantinorum, terga conuertit: sed increpatione & minis obiectantis sese consulis, manuque retinentis, tandem indignatus in hostẽ redijt: & quem fugiebat, fugere compulit. Difficilis tunc in relatu fides, Numantinos & fugêre, & fugientes videre Romani. Vnde quamuis Scipio, quia præter spem acciderat, lætatus & gloriatus esset, tamen vltra bellũ aduersus eos audendum non esse, professus est. Itaque Scipio insistendum inopinatis prouentibus censuit, vrbem ipsam obsidione concluſit, & fossa circundedit: cuius latitudo pedibus decem, altitudo viginti fuit. Ipsum deinde vallum sudibus præstructum, crebris turribus communiuit: vt si qua

ab

ab erumpente hoſte in eum tentaretur irruptio, iam non quaſi obſeſſor cum obſeſſo, ſed verſa vice obſeſſus cum obſeſſore pugnaret. Numantia autem in tumulo ſita, haud procul à flumine Durio, tria millia paſſuum ambitu muri amplexabatur, quamuis aliqui aſſerant eam & paruo ſitu & ſine muro fuiſſe. Vnde credibile eſt, quia hoc ſpatij cura alendorum cuſtodiendorumque pecorum, vel etiam exercendi ruris commodo cum bello premerentur, incluſerint, ipſi arcem paruam natura munitam obtinentes. Alioqui tantam paucitatem hominum, tam amplum vrbis ſpatium non munire magis, quàm prodere videbatur. Igitur concluſi diu Numantini, & fame trucidati, deditionem ſui obtulerunt, ſi tolerabilia iuberentur, ſæpe etiam orantes iuſtæ pugnæ facultatem, vt tanquam viris mori liceret. Vltimo omnes duabus ſubito portis eruperunt, larga prius potione vſi, non vini, cuius ferax iſlocus non eſt, ſed ſucco tritici per artem confecto, quem ſuccum à calefaciendo Celiam vocant. Suſcitatur enim illa ignea vis germinis madefactæ frugis, ac deinde liccatur & poſt in farinam redacta, molli ſucco admiſcetur, quò fermento ſapor auſteritatis & calor ebrietatis adijcitur. Hac igitur potione poſt longam

longam famem recaleſcentes, bello ſeſe obtulerunt. Atrox diu certamen, & vſque ad periculum Romanorum fuit: iterumque Romani pugnare ſe aduerſum Numantinos fugiendo probauiſſent, niſi ſub Scipione pugnaſſent. Numantini interfectis ſuorum fortiſſimis, bello cedunt: compoſitis tamen ordinibus, non ſeparantes ſe, nec ſicut fugientes, in vrbem reuertuntur. corpora interfectorum ad ſepulturam oblata, accipere noluerunt. Nouiſſima ſpe deſperationis in mortem omnes deſtinati, clauſam vrbem ipſi introrſum ſuccenderunt, cunctique pariter ferro, veneno, atque igne conſumpti ſunt. Romani nihil ex his penitus habuere victis, præter ſecuritatem ſuam. Neque enim euerſa Numantia viciſſe ſe magis Numantinos, quàm euaſiſſe dixerunt. Vnum Numantinum victoris catena non tenuit, vnde triumphum dederit, Roma non vidit. Aurum vel argentum, quod igni ſupereſſe potuiſſet, apud pauperes non fuit. Arma & veſtem ignis abſumpſit.

De Gracchorum ſeditione, Attaliq; regis Pergami hæreditate.

Caput VIII.

IGitur ea tempeſtate cum hæc apud Numantiam geſta ſunt, apud Romam Gracchorum

chorum seditiones agitabantur. Scipio autem cum deleta Numantia ceteras Hispaniæ gentes pace componeret, Tiresum quendam Celticum principem consuluit, qua ope res Numantina aut prius inuicta durasset, aut post fuisset euersa, Tiresus respondit: Concordia inuicta, discordia exitio fuit. quod Romani tanquam sibi ac de se dictum, exempli loco acceperunt, quippe quibus iam de seditione discordantis totius vrbis nuntiabatur. Carthagine Numantiaque deleta, oritur apud Romanos vtilis de prouisione collatio, & oritur infamis de ambitione contentio. Gracchus tribunus plebis iratus nobilitati, quòd inter auctores Numantini fœderis notatus esset, agrum à privatis eatenus possessum, populo diuidi statuit. Octauio tribuno plebis obsistenti ademit imperium, & successorem Minucium dedit. His causis senatum ira, populum superbia inuasit. At tunc forte Attalus, Eumenis filius, moriés, testamento populum Romanum imperio Asiæ succedere heredem iusserat. Gracchus gratiam populi pretio appetens, legem tulit, vti pecuniaquæ fuisset Attali, populo distribueretur. Obsistente Nasica, etiam Pompeius spospondit, se Gracchum, cum primum magistratu abijsset, accusaturum.

De

De interitu Gracchi, et bello seruili in Sicilia, apud Athenienses, & Delum.

Caput IX.

GRacchus cum eniteretur, vt ipse tribunus plebis subsequenti anno permaneret, cumque comitiorum die seditiones populi accenderet, auctore Nasica inflammata nobilitas, fragmentis subsellium plebem fugauit. Gracchus per gradus, qui sunt super Calpurnium fornicem, detracto amiculo fugiens, ictus fragmento subsellij corruit. Rursusq; assurgens, alio ictu clauæ cerebro impactæ, exanimatus est. Ducenti præterea in ea seditione interfecti, eorumque corpora in Tiberim proiecta sunt: ipsius quoque Gracchi inhumatum cadauer extabuit. Orta præterea in Sicilia belli seruilis contagio multas late infecit prouincias. Nam & Minturnis CCCCL serui in crucem acti, & Sinuessæ ad quatuor millia seruorum à Q. Metello & Cn. Seruilio Cæpione oppressa sunt. In Metallis quoque Athenienſium idem tumultus seruilis ab Heraclito prætore discussus est. Apud Delum etiam serui nouo motu intumescentes, oppidanis præuenientibus pressi sunt, absque illo primo Sicilienſis mali fomite, à quo iste velut scintillæ emicantes, diuersa hæc incendia seminauit.

minauit. In Sicilia enim post Fuluium consulem Piso consul Mamertium oppidum expugnauit, vbi octo millia fugitiuorum interfecit: quos autem capere potuit, patibulo suffixit. cui cum Rupilius consul successisset, idem quoque Taurominium & Ennam firmissima fugitiuorum refugia bello recepit, vbi amplius quàm viginti millia tunc seruorum trucidata referuntur. Misera profecto talis belli & inextricabilis causa. Pereundum vtique dominis erat, nisi insolescentibus seruis, ferro obuiam iretur. Sed tamen in ipsis quoque infelicissimis damnis pugnæ, & infelicioribus lucris victorię, quanti periêre victi, tantum perdidêre victores.

De bello Aristonici. De Ptolemæi regis Alexandrinorum flagitijs, et Antiocho à Phraate victo. Deq; Aetnæ & Liparæ incendijs.

Caput X.

ANno ab V. C. DCXXII P. Licinius Crassus consul & pontifex maximus, aduersus Aristonicum Attali fratrem, qui traditam per testamentum Romanis Asiam peruaserat, cũ instructissimo missus exercitu: præterea à magnis regibus, hoc est, Nicomede Bithyniæ, Mithridate Ponti & Armeniæ, Ariarathe Cappadociæ, Pylemene Paphlagoniæ, eorumque

rumque maximis copijs adiutus, conserto tamen bello victus est: & cum exercitu post plurimam cædem in fugam acto, ipse iam circumuentus ab hostibus, & pene captus esset, virgam, qua erat vsus ad equum, in oculũ Thracis impegit. Barbarus autem cum ira & dolore exarsisset, latus Crassi gladio transuerberauit. Ita ille excogitato genere mortis, effugit & dedecus & seruitutẽ. Perperna consul, quĩ Crasso successerat, audita morte Crassi & clade exercitus Romani, raptim in Asiam peruolauit. Aristonicum recenti victoria feriatum, improuiso bello adortus, nudatumq; omnibus copijs, in fugam uertit. Cumq; Stratonicen vrbem ad quam ille confugerat, obsidione cinxisset, trucidatum fame ad deditionem coegit. Perperna consul apud Pergamum correptus morbo, diem obijt. Aristonicus Romæ iussu senatus in carcere strangulatus est. Eodem anno Ptolemæi Alexandrinorum regis vita misera, miseriorem vitæ exitum dedit. Is enim sororem suam stupro cognitam, ac deinde in matrimoniũ receptã, nouissime turpius quam duxit, abiecit. Priuignam vero suam, hoc est, filiam sororis & coniugis, coniugem asciuit: filiumq; suum, quem ex sorore susceperat, nec non et filium fratris, occidit. Quãobrem tantis

Universidad de Deusto
Biblioteca

inceſtis parricidijsque execrabilis, ab Alexandrinis regno pulſus eſt. Iſdem temporibus Antiochus non contentus Babylonia atque Ecbatana, totoque Mediæ imperio, aduerſus Phraatem Parthorum regem congreſſus & victus eſt. Qui cum in exercitu ſuo centum millia armatorum habere videretur, ducenta millia amplius calonum atque lixarum immixta ſcortis & hiſtrionibus trahebat. Itaque facile cum vniuerſo exercitu ſuo Parthorum viribus oppreſſus interijt. C. Sempronio Tuditano, & M'. Aquillio Coſs. P. Scipionem Africanum pridie pro concione de periculo ſalutis ſuæ conteſtatum, quod ſibi pro patria laboranti ab improbis & ingratis denuntiari cognouiſſet, alio die mane exanimé in cubiculo ſuo repertum, non temere inter maxima Romanorum mala recenſuerim: præſertim cum tantum in ea vrbe Africani vigor & modeſtia valeret, vt facile viuo eo, neque ſociale neque ciuile bellum poſſe exiſtere crederetur. Hunc quidam vxoris ſuæ Semproniæ Gracchorum autem ſororis dolo necatum ferunt, ne ſcelerata (vt credo) familia, atque in perniciem patriæ ſuæ nata, inter impias ſeditiones virorum, non etiam facinoribus mulierum eſſet immanior. M. Æmilio L. Oreſte conſulibus, Ætna vaſto

vaſto tremore concuſſa exundauit igneis globis. Rurſusque alio die Lipara inſula, & vicinum circa eam mare in tantum efferbuit, vt aduſtas quoque rupes diſſoluerit, tabulata nauium liquefactis ceris extorruerit, exanima tos piſces ſupernatanteſque excoxerit: homines quoque, niſi qui longius potuere diffugere, reciprocato anhelitu calidi aëris aduſtis introrſum vitalibus ſuffocarit.

De ingenti & perniciosa ui locuſtarum in Africa, quarum interitu infectioneq; horrenda ac inaudita peſtis orta.

CAPVT XI.

M. Plautio Hypſæo, & M. Fuluio Flacco conſulibus, vixdum Africam à bellorum excidijs quieſcentem, horribilis & inuſitata perditio conſecuta eſt, Nanque cum per totam Africam immenſæ locuſtarum multitudines * coaluiſſent, & nõ modo iam ſpem cunctam frugum abraſiſſent, herbasque omnes cum parte radicum, & folia arborum cum teneritudine ramorum conſumpſiſſent, verumetiam amaros cortices atque arida ligna perroſiſſent, repentino arreptæ vento, atque in globos coactæ, portataque diu per aërem, Africano pelago immerſæ ſunt. Harum cum immenſos aceruos longe vndis vrgentibus

* conualuiſſent.

fluctus per extenta late litora propulissent, tetrum nimis atque ultra opinionem pestiferum odorem, tabida & putrefacta congeries exhalauit. vnde omnium pariter animantium tanta pestilentia consecuta est, vt auium, pecudum ac bestiarum corruptione aëris dissoluta rum, putrefacta passim cadauera, vitiũ corruptionis augerent. At vero quanta fuerit hominum lues, ego ipse dum refero, toto corpore perhorresco: siquidem in Numidia in qua tunc Micipsa rex erat, octingenta millia hominum: circa oram vero maritimam, quæ maxime Carthaginiensi atque Vticensi litori adiacet, plus quam ducenta millia perijsse traditum est. Apud ipsam vero Vticam ciuitatem triginta millia militum, quæ ad præsidium totius Africæ ordinata fuerant, extincta atq; abrasa sunt. Quæ clades repentina actam violenta institit, vt tunc apud Vticam sub vna die per vnam portã ex illis iunioribus plus quam M D mortuos elatos fuisse narretur. Verum tamen pace & gratia omnipotentis dei dixerim, de cuius misericordia & in cuius fiducia hęc loquor, quamuis & temporibus nostris exoriantur aliquando, & hoc diuersis partibus lacustę, et plerunq; etiã, sed tolerabiliter, lędant, nunquã tamen tẽporibus Christianis tanta vis inextri-

inextricabilis mali accidit, vt pernicies locustarum, quæ nullo modo ferri viua potuisset, mortua plus noceret: & qua diu viuente petitura erant omnia, ea perdita, pereuntibus magis omnibus optandum fuerit, ne periret.

De Carthagine restituta. De C. Gracchi seditione & interitu. CAPVT XII.

ANno ab vrbe condita DCXXVII. Q. Cęcilio Metello, & T. Quinctio Flaminino Coss. Carthago in Africa restitui iussa, vigesimo & secundo demum anno, quã fuerat euersa, deductis ciuium Romanorum familijs, quæ eam incolerent, restituta & repleta est, magno antè prodigio præcedente. Nam cum mensores ad limitandum Carthaginiensem agrum missi, stipites terminorum indices fixos, & nocte à lupis reuulsos mordicus, corrososque reperissent, aliquandiu hæsitatum est, vtrum Romanæ paci expediret, Carthaginem reformari. Eodem anno C. Graechus, Gracchi illius qui iam occisus in seditione fuerat, frater, tribunus plebis per tumultum creatus, magna reipublicæ pernicies fuit. Nam cum sæpe populum Romanum largitionibus promissisque nimijs in acerbissimas seditiões excitauisset, maxime legis agrariæ [illegible]ussa, pro qua etiã frater eius Ti. Gracchus

fuerat occiſus, tandem à tribunatu, Minucio ſucceſſore, deceſſit. Minucius tribunus plebis cum maxima ex parte deceſſoris ſui Gracchi ſtatuta conuulſiſſet, legesq; abrogaſſet, Caius Gracchus cum Fuluio Flacco ingenti ſtipatus agmine, Capitolium vbi concio agitabatur, aſcendit. Ibi maximo tumultu excitato, quidam præco à Gracchanis interfectus, velut ſignum belli fuit. Flaccus duobus filijs armatis cinctus, comitante etiam Graccho togato, breuemque gladium ſub ſiniſtra occultante, quamuis & præconem fruſtra præmiſiſſet, qui ſeruos ad libertatem vocaret, Ianium tanquam arcem occupauit: contra quem D. Brutus vir conſularis à cliuo publico cum ingenti certamine irruit. Ibi Flaccus diu obſtinatiſſime dimicauit. Gracchus poſtquam in templum Mineruæ ſucceſſerat, gladio incumbere volens, interuentu Lætorij retentus eſt. Itaq; cum diu anceps bellum agitaretur, tandem ſagittarij ab Opimio miſſi, conſertam multitudinem diſturbauerunt. Duo Flacci pater filiusque cum per ædem Lunæ in domum priuatam deſiluiſſent, foresque obieciſſent, reſciſſo cratitio pariete, confoſſi ſunt. Gracchus diu pro ſe amicis pugnantibus ac pereuntibus, ægre ad pontem ſublicium peruenit: ibique ne viuus

ne viuus caperetur, ceruicem ſeruo ſuo præbuit. Caput Gracchi exciſum, conſuli allatum eſt, corpus ad Corneliam matrem Miſenum oppidum deuectum eſt. Hæc autem Cornelia Africani maioris filia Miſenum, vt dixi, prioris filij morte ſeceſſerat. Bona Gracchi publicata ſunt. Flaccus adoleſcens in robore neatus eſt. Ex factione Gracchi, ducenti quinquaginta in Auentino cæſi referuntur. Opimius cõſul ſicut in bello fuit fortis, ita in quæſtione crudelis. Nam amplius quam tria millia hominum ſupplicijs necauit: ex quibus plurimi, ne dicta quidem cauſa, innocentes interfecti ſunt.

Baleares inſulas à Metello ſubactas, Allobroges à Domitio victos fuiſſe, Aetnamq; rurſus exarſiſſe.

CAPVT XIII.

Iiſdem temporibus Metellus Baleares inſulas bello peruagatus edomuit, & piraticam infeſtationem, quæ ab ijſdem tunc exoriebatur, plurima incolarum cæde compreſſit. Cneus quoque Domitius proconſul Allobroges Gallos iuxta oppidum Vindalium grauiſſimo bello vicit, maxime cum elephantorum noua forma equi hoſtium, hoſtesque conterriti, diffugiſſent. viginti M. ibi Allobrogum

Universidad de Deusto
Biblioteca

exsa referuntur, tria millia capta sunt. Eodem tempore Aetna mons vltra solitum exarsit, & torrentibus igneis superfusis lateque circunfluentibus, Catanam vrbem finesque eius oppressit, ita vt tecta ædium calidis cineribus prusta & pregrauata corruerent. cuius le uandæ cladis causa, senatus decem annorum uectigalia Catanensibus remisit.

Fabius consul Bituitum regem Aruernorum, magnis copijs instructum, cum paucis fudit. Q. Marcius alios Gallos fudit.

CAPVT XIIII.

ANno ab vrbe condita DCXXVIII Fabius consul Bituito regi Aruernorum Galliæ ciuitatis bellum maximo instructu comparanti, adeo cum paruo exercitu occurrit, vt Bituitus paucitatem Romanorum vix ad escam canibus, quos in agmine habebat, sufficere posse iactaret. Qui cum sibi ad transferendas copias, vnum pontem Rhodani fluminis parum esse intelligeret, alium compactis lintribus catenisque connexum, superstratis confixisque tabulis instruxit. Conserta pugna, & diu grauiter agitata, victi Galli: conuersique in fugam, dum quisque sibi timet, coaceruatis inconsulte agminibus, & prepropero transitu pontis vincula ruperunt,

perunt, ac mox cum ipsis lintribus mersi sunt. Centum octoginta millia armatorum in exercitu Bituiti fuisse traduntur, ex quibus centum quinquaginta millia vel cæsa vel mersa sunt. Q. Marcius consul Gallorum gentem sub radice alpium sitam, bello aggressus est: qui cum se Romanis copijs circunseptos viderent, belloque impares fore intelligerent, occisis coniugibus a liberis, in flammas sese proiecerunt. Qui vero preoccupantibus Romanis peragendæ tunc mortis suæ copiam non habuerant, captique fuerant, alij ferro, alij suspendio, alij abnegato cibo sese consumpserũt: nullusque omnino vel paruulus superfuit, qui seruitutis conditionem vitæ amore toleraret.

De bell. Iugurthino, in quo Romani uarie cum Iugurtha rege Numidarum pugnarunt.

CAPVT XV.

ANno ab vrbe condita DCXXXIX P. Scipione Nasica, & L. Calpurnio Bestia consulibus, Iugurthæ Numidarũ regi bellum consensu populi Romani senatus indixit. Sed ego de Iugurtha ordinis tãtum loco, & causa commemorationis breuiter perstrinxerim. quia vt de natura eius varia atque intolerabili, ita & de rebus tam dolose, quàm strenue gestis, propter opimam scriptorum lucu-

rum luculentiam ſatis ſufficiens apud omnes notitia eſt. Igitur Iugurtha Micipſæ Numidarum regis adoptiuus, hæresque internaturales eius filios factus, primum coheredes ſuos, id eſt, Hiempſalem occidit, Adherbalem bello victum, Africa expulit. Calpurnium deinde conſulem aduerſum ſe miſſum, pecunia corrupit, atque ad turpiſſimas condiciones pacis adduxit. Præterea cum Romam ipſe veniſſet, omnibus pecunia aut corruptis, aut attentatis, ſeditiones diſſenſionesque permiſcuit: quam cum egrederetur, infami ſatis notauit elogio, dicens: O vrbem venalem & mature perituram, ſi emptorem inuenerit. Inſequenti anno A. Poſtumium, Poſtumij conſulis fratrem, quem is quadraginta millibus armatorum exercitui præfecerat, apud Calamam vrbem theſauris regijs conditis inhiantem bello oppreſſit: cuique victo ignominioſiſſimum fœdus exegit, vniuerſam pene Africam à Romanis deficientem, regno ſuo iunxit. Poſtea tamen Metelli conſulis integritate & diſciplina coercitus, duobus etiam prœlijs victus, vidit preſente ſe & vaſtari Numidiam ſuam, & non poſſe defendi: à quo ad deditionem coactus, CCC obſides dedit, frumentum atque alios commeatus perſoluturum ſeſe ſpopondit, tria millia

millia amplius perfugarum reddidit. Exin cum incertus in pace improbos non prohiberet excurſus, C. Marij conſulis, non minore pene quam ipſe præditus erat aſtutia, Romanisque viribus fractus eſt: maxime poſtquam Marius vrbem Capſam ab Hercule Phœnice (vt ferunt) conditam, regijs tunc theſauris confertiſſimam, dolo circunuenit & cepit. Diffidens deinde & proprijs rebus & viribus Iugurtha, ſocietatem cum Boccho Maurorum rege fecit, cuius equitatu in immenſum auctus, Marianum exercitum creberrimis incurſionibus fatigauit. Poſtremo apud Cirtam vrbem antiquam Maſſaniſæ regiam, aduerſus Romanos expugnationem eius parantes ſexaginta millibus equitum inſtructus occurrit. Nunquam vlla Romano militi tumultuoſior pugna & terribilior fuit, adeo vt diſcurſu & fremitu circumcurſantium & impetentium equitum ſuſcitatus puluis, cælum ſubtexuerit, diem ademerit, noctemque obduxerit: tantus autem telorum imbres ingruerit, vt nulla pars corporis ab ictu tuta eſſet: quippe quibus & viſus ad proſpiciendum impedimento caliginis, & expeditio ad cauendum compreſſionem multitudinis deerat. Nec laborabat eques Maurus ac Numida, vt

bene

benecollocatum hostem opportuno teli impe tu rimaretur, sed potius in incertum pila mittebant, certi quod vulnera incerta non essent. Ita coacti in vnum Romani pedites densabantur. Inter capedinem tanti periculi nox interueniens dedit. Eadem postera die & belli & periculi facies. Erumperein hostem, quamuis stricto miles gladio nõ valebat: eminus enim iaculis repellebatur. Fugere non poterat, vndiq; enim velocior ad persequendum eques incluserat. Iam tertia dies, & nullum vndecunque suffragium, dira vndiq; mortis facies obijciebatur. tandem Marius consul forti desperatione spei viam fecit: vniuerso simul agmine prorupit è vallo, campoq; sese simul & prosio dedit. Et cum iterum circunfusi hostes non solum agminis extrema laniarent, verum etiam media excussis procul telis cæderẽt: turbatosq; Romanos insuper etiam æstus solis, intolerantia sitis, mortis circunstantia, vsq; ad extremum desperationis defatigaret, subito notum illud Romanorum aduersus Afros tempestatum imbriumq; suffragiũ cælo missum, in speratę saluti fuit: siquidem repentina pluuia sitientibus romanis & æstuantibus refrigeriũ potumq; prębuit. Porro aũt Numidis hastilia telorum, quę manu intorquere sine amentis solent,

lent, lubrica ac per hoc inutilia reddidit. Scuta etiam, quæ elephanti corio extento, atq; durato habilia & tuta gestabant, cuius ea natura est, vt acceptum imbrem, tanquã spongia ebibat, ac per hoc intractabile repentino pondere fiat, quia circunferri non poterant, defendere nequiuerunt. Ita ex insperato conturbatis destitutisq; Mauris & Numidis, Bocchus & Iugurtha fugerũt. Post hoc XC millia armatorũ nouissimo bello ab ijsdẽ regibus obiecta, hæc quoq; vsque ad internecionem Romanis vincentibus cæsa referũtur. Ex eo Bocchus spem belli abijciens, pacem petiuit: atq; in pretium pacis Iugurtham dolo captum, catenisq; obrutum, per Syllam legatum misit ad Mariũ: qui in triumpho ante currum cum duobus filijs suis actus, mox in carcere strangulatus est. Iisdem diebus obscœnum prodigium ac triste visum est. L. Heluius eques Romanus cum vxore & filia, Roma in Apuliam rediens, tempestate correptus, cum filiam consternatam viderer, vt citius propioribus tectis succederent, relictis vehiculis, arreptisque equis, filiam virginem equo insidentem, in medium agmen accepit. Puella continuo ictu fulminis exanimata est. Sed omnibus sine scissura aliqua vestimẽtis ademptis, ac pectoris pedumq; vincu-

vinculis dissolutis, monilibus etiam anulisq; discussis, ipso quoq; corpore illæso, nisi quod obscœnum in modũ nuda, & lingua paululũ exerta iacuit. equus quoq; ipse quo vtebatur, straturis frenis & cingulis dissolutis passim ac dispersis, exanimis procul iacuit. Paruo post hoc intercessu temporis L. Veturius eques Romanus Aemiliam virginem Vestalem furtiuo stupro polluit. Duas præterea virgines Vestales eadem Aemilia ad participationem incesti solicitatas, cõtubernalibus sui corruptoris exposuit ac tradidit. Indicio per seruum facto, supplicium de omnibus sumptum est. Iisdem pręterea Iugurthini belli temporibus, L. Cassius consul in Gallia Tigurinos vsque ad oceanum persecutus, rursumq; ab eisdem insidijs circunuentus, occisus est. Lucius quoque Piso vir consularis, legatus Cassij consulis, interfectus. Q. Publius alter legatus, ne residua exercitus portio quæ in castra confugerat, deleretur, obsides & dimidiam partem rerum omnium Tigurinis turpissimo fœdere dedit. qui Romam reuersus, à Cœlio tribuno plebis die dicta, eo quod Tigurinis obsides dederat, in exilium profugit. Cæpio proconsule capta vrbe Gallorum, cui nomen est Tolosæ, centum M pondo auri, & argenti CXM è templo

templo Apollinis sustulit. quod cum ad Massiliam amicam populo Romano vrbem cũ præsidijs misisset, interfectis clàm (sicut quidam contestantur) quibus ea custodienda & perueheda commiserat, cuncta per scelus furatus fuisse narratur: vnde etiam magna quęstio post Romæ acta est.

De bello Romanorum aduersus Cimbros, Teutonas, aliasq; gentes gesto: ubi & uarie utrinque pugnatum, sed Marij industria Romani superarunt.

Caput XVI.

ANNO ab vrbe condita DCXLII, C. Manilius Consul & Q. Cæpio proconsul aduersus Cimbros & Teutonas & Tigurinos & Ambronas Gallorum & Germanorum gentes, quæ tunc, ut imperium Romanum extinguerent conspirauerant, missi, prouincias sibi Rhodano flumine medio diuiserunt. Vbi dum inter se grauissima inuidia & contentione disceptant, cum magna ignominia & periculo Romani nominis victi sunt: si quidem in ea pugna M. Aurelius consularis captus atq; interfectus est. Duo filij consulis cæsi, octoginta millia Romanorum sociorumq; ea tempestate trucidata, quadraginta millia calonũ atq; lixarum interfecta Antias scribit.

bit. Ita ex omni penitus exercitu decem tantummodo homines, qui miserum nuntium ad augendas miserias reportarent, superfuisse referuntur. Hostes binis castris atque ingenti præda potiti, noua quadam atque insolita execratione cuncta quæ ceperant, pessumdederunt. Vestis discissa & proiecta est, aurum argentumque in flumen abiectum, loricæ virorum concisæ, phaleræ equorum * dispersitq. disperditæ, equi ipsi gurgitibus immersi, homines laqueis collo inditis ex arboribus suspensi sunt, ita vt nihil prædæ victor, nihil misericordiæ victus agnosceret. Maximus tunc Romæ non solum luctus, verumetiam metus fuit, ne confestim Cimbri alpes transgederentur, Italiamque delerent. Iisdem temporibus Q. Fabius maximus filium suum adolescentem rus relegatum, cum duobus seruis parricidij ministris interfecit, ipsosque continuo seruos in pretium sceleris manumisit. Die dicta, Cn. Pompeio accusante, damnatus est. Igitur Marius quartũ consul, cum mixta Isaræ Rhodanique flumina, vbi in sese confluunt, castra posuisset, Teutones, Cimbri, & Tigurini & Ambrones, postquam continuo triduo circa Romanorum castra pugnarunt, si quo pacto eos excuterent vallo,

vallo, atq; in æquos campos effunderent, tribus agminibus Italiam petere destinarunt. Marius post digressum hostium castra mouit, & collem occupauit; qui campo & fluuio, vbi hostes sese diffuderant, imminebat. Cumque exercitui eius aqua ad potandum deesset, querelisque omnium coargueretur, aquam quidem in conspectu esse respondit, sed eam ferro vindicandam. Primus itaque caloni bus cum clamore in pugnam ruentibus, subsecutus exercitus, mox iusto certamine compositis ordinibus, bellum gestum, & vicêre Romani. Quarto die rursus productæ vtrinque in campum acies vsque ad meridiem penepari pugnauere discrimine. Post vbi incalescente sole fluxa Gallorum corpora in modum niuium distabuerunt, vsq; in noctem cædes potius quàm pugna protecta est. Ducenta millia armatorum in eo bello interfecta sunt, octoginta millia capta, vix tria millia fugisse referuntur. Dux quoq; eorum Teutobodus occisus est. Mulieres eorum constanti ore animo quàm si vicissent, consuluerũt consulem, vt si inuiolata castitate virginibus sacris ac dijs seruiendum esset, vitam sibi reseruarent. Itaque cum petita non impetrassent, paruulis suis ad saxa collisis, cunctę sese

ferro ac ſuſpendio peremerunt. Hæc de Tigurinis & Ambrombus geſta ſunt. Teutones autem & Cimbri integris copijs Alpium niues emenſi, Italiæ plana peruaſerunt: ibique cum rigidum genus diu blandioribus auris, poculis, cibis ac lauacris emolliretur, Marius quintum conſul & Catulus aduerſum eos miſſi, die ad pugnam & campo dato, Anniba lis ſecuti ingenium, in nebula diſpoſuere pugnam, in ſole pugnarunt. Prima ſiquidem per turbatio Gallorum fuit, quod Romanam aciem prius offendere diſpoſitam, quàm adeſſe ſenſerunt. Cumque ilicò vulnerati equites retro in ſuos cogerentur, totamque multitudinem indiſpoſite adhuc aduentantem conturbarent, & ſol cum vẽto ortus ex aduerſo emicuiſſet, viſus eorum puluis oppleuit, & ſplendor hebetauit. Ita factum eſt, vt tanta ac tam terribilis multitudo, minima Romanorum clade, ſua autem vltima internecione cædere tur. Centum quadraginta millia eorum tunc in bello cæſa, LX millia capta dicuntur. Mulieres grauiorem pene excitauere pugnam, quæ paluſtris in modum caſtrorum circumin ſtructis, ipſæ autem deſuper propugnantes, diu repulere Romanos. Sed cum ab his nouo cædis genere terrerentur (abſciſſis enim cum crine

crine verticibus, inhoneſto ſatis vulnere turpes relinquebantur) ferro quod in hoſtes ſumpſerant, in ſe ſuoſque verterunt. Nanque aliæ concurſu mutuo iugulatæ, aliæ apprehenſis inuicem faucibus ſtrangulatæ, aliæ funibus per equorum crura conſertis, ipſiſque continuo equis extimulatis, poſtquã ſuas ijſdem funibus, quibus equorum crura nexuerant, indidere ceruices, protractæ atq; exanimatę ſunt, alię laqueo de ſubrectis plauſtrorum temonibus pependerunt. Inuenta eſt etiam quædam, quæ duos filios, traiectis per colla eorum laqueis, ad ſuos pedes vinxerit: & cum ſeipſam ſuſpendio morituram dimiſiſſet, ſecum traxerit occidendos. Inter hęc multa et miſerabilia mortis genera, reguli quoque duo ſtrictis in ſe gladijs concurriſſe referuntur.* Lucius & Boiorix reges in acie ceciderunt. Claudicus & Ceſorix capti ſunt. Ita in his duobus prœlijs trecenta quadraginta millia Gallorum occiſa, & centum quadraginta millia capta ſunt, abſq; innumera mulierũ multitudine, quæ ſe ſuoſq; paruulos fœmineo furore, vi autem virili necauerunt. Igitur talem Marij triumphum Romanamq; victoriam incredibile facinus, & nunquam antea Romanis cognitum, Romæ ſubito perpetra-

*Lugius

tum, versa in horrorem ac mœrorem tota vrbe, fuscauit. Poblicius siquidem Malleolus, seruis annitentibus, matrem suam interfecit. Damnatus parricidij, insutusque in culleum, & in mare proiectus est: impleueruntq; Romani facinus & pœnam, vnde Solon Atheniensis decernere non ausus fuerat, dum fieri posse non credidit: & Romani qui se ortos à Romulo scirent, etiam hoc fieri posse intelligentes supplicium singulare sanxerunt.

De ingenti Romæ seditione, auctoribus L. Appuleio Saturnino, C. Mario, ceterisq; orta.

Cap. XVII.

ANNO ab vrbe condita DCXL v. post Cimbricum & Teutonicum bellum & quintum Marij consulatum, quo status imperij Romani iure conseruatus iudicatur, sexto consulatu eiusdem C. Marij ita labefactatus est, vt pene vsque ad extremum intestina clade conciderit. Euoluere ac percurrere mihi discordiarum ambages & inextricabiles seditionum causas incommodum simul ac longum videtur: sane breuiter strinxisse sufficiat, quod primus L. Appuleius Saturninus excitati tumultus auctor extiterit, Q. Metel-

Metello Numidico, viro sane primario acerrimus inimicus. qui eum censorem creatum protractum domo, atq; in Capitolium confugientem armata multitudine obsedit. vnde equitum Romanorum indignatione deiectus est, plurima ante Capitolium cæde facta. A. Nomium deinde competitorem suum Saturninus & Glaucia, fraude C. Marij consulis occiderunt. Subsequente anno Marius sextum cos. & Glaucia prætor, & Saturninus tribunus plebis conspirauerunt, Metellum Numidicum in exilium quacunq; vi agere. Die dicta, à suppositis eiusdem factionis iudicibus per scelus innocens Metellus damnatus, in exilium cum totius vrbis dolore discessit. Idem Saturninus Memmium virum acrem & integrum, fieri consulem timens, orta subito seditione fugientem per P. Mettium satellitem informi stipite comminutum interfecit. Fremente pro tantis reipulicæ malis senatu populoque Romano, Marius consul accommodato ad tempus ingenio consensui bonorum sese immiscuit, commotamque plebem leni oratione sedauit. Saturninus infamibus ausibus concionem domi suæ habuit, ibique ab alijs rex, ab alijs imperator est appellatus. Marius manipulatim plebe descripta, alterum

consulem cum præsidijs in colle disposuit, ipse portas communiuit. In foro prælium cõmissum est. Saturnius à Marianis foro pulsus, in Capitolium confugit. Marius fistulas quibus eò aqua deducebatur, incidit. Bellum deinde in aditu Capitolij horridũ satis actum est, multique circa Saufeium & Saturnium cę si. Saturnius palàm clamitans, Marium auctorem esse omnium molitionum suarũ contestatus est. Cum autem ipse Saturnius & Saufeius & Labienus cogente Mario, in curiam confugissent, per equites Romanos effractis foribus, occisi sunt. C. Glaucia extractus è domo Claudij, trucidatus est. Furius tribunus plebis bona omnium publicanda decreuit. Cn. Dolabella Saturnij frater, per forum olitorium fugiens, cum L. Geganio interfectus est. Itaque auctoribus tantæ seditionis occisis, quies populo fuit. Tunc Cato atque Pompeius rogationem de reditu Metelli Numidici totius vrbis gaudio promulgarunt: quæ ne perferretur, Marij consulis & Furij tribuni plebis factionibus intercessum est. Rutilius quoque vir integerrimus, adeo fidei atque innocentiæ constantia vsus est, vt die sibi ab accusatoribus dicta, vsq; ad cognitionẽ neq; capillum barbámue promiserit, neq; sordida veste humiliue habitu suffragatores conciliarit, inimicos permulserit, iudices temperarit, orationem quoque à prætore concessam nihilo summissiorem quàm animum habuerit. Cum euidenti oppugnaretur calumnia, & opinione bonorum omnium iure absoluendus putaretur, periurio iudicum condemnatus est: qui Smyrnam commigrans, literarum studijs intentus consenuit.

De bello sociali, quo Italici populi à Romanis deficientes rebellarunt. item de prodigijs uarijs.

Caput XVIII.

ANNO ab V.C. sexcentesimo LIX. Sex. Iulio Cæsare, & L. Marcio Philippo consulibus, intestinis causis sociale bellum tota commouit Italia. siquidem Liuius Drusus tribunus plebis, Latinos omnes spe libertatis illectos, cum placita explere non posset, in arma excitauit. Eo accessit vt mœstam vrbem prodigia dira terrerent. Nam sub ortu solis globus ignis à regione septentrionis cum maximo cœli fragore emicuit. Apud Arretinos cum panes per conuiuia frangerentur, cruor è medijs panibus, quasi è vulneribus corporum fluxit. Præterea per septem continuos dies grando lapidum, immixtis etiam

geſtarum fragmentis, terram latiſſime verberauit. In Samnitibus vaſtiſſimo hiatu terræ, flamma prorupit, & vſque in cœlum extendi viſa eſt. Complures præterea in itinere videre Romani globum coloris aurei, cœlo ad terram deuolui: maioremq; factum, rurſus à terra in ſublime ad orientem ſolem ferri, ac magnitudine ſua ipſum ſolem obtexiſſe. Druſus tantis malis anxius, domi ſuæ, incerto quidem auctore, interfectus eſt. Igitur Picentes, Veſtini, Marſi, Peligni, Marrucini, Samnites, Lucani, cum adhuc occultam defectionem meditarentur, C. Seruilium prætorem legatum ad ſe miſſum, apud Aſculum occiderunt: ſtatimque clauſa ciuitate, omnes ciues Romanos indicta cæde iugulauerunt. Continuo atrociſſimam pernicié infamiſſima præceſſere prodigia. Nanq; omnium generum animalia, quæ manus hominum blãde perpeti, atq; inter homines viuere ſolita erant, relictis ſtabulis paſcuisq;, cum balatu, hinnitu, mugituq; miſerabili, ad ſyluas montesque fugerunt. Canes quoq;, quorum natura eſt extra homines eſſe non poſſe, lachrymoſis vlulatibus vagi luporum ritu oberrarunt. Igitur Cn. Pompeius prætor cum Picentibus iuſſu ſenatus bellum geſſit, & victus eſt. Poſtquam ſibi Samnites

Papium

Papium Mutilum imperatorem præfecerant, Marſi autem Agamemnonem archipiratam præoptauerant, Iulius Cæſar Samnitium pugna victus, cæſo fugit exercitu. Rotilius conſul Marium propinquum ſuum legatum ſibi legit: quem aſſidue ſubmonentem, moram bello vtilem fore, & pauliſper in caſtris exerceri militem oportere tironem, dolo id eum agere ratus, contempſit: ſeſeque in inſidias Marſorũ, & vniuerſum agmen exercitus ſui incautus iniecit. vbi & ipſe conſul occiſus, & multinobiles interfecti, & octo millia Romanorum militum cæſa ſunt. Arma & corpora interfectorum in conſpectum Marij legati Tolenus fluuius pertulit, atque in teſtimonium cladis euexit. Marius raptis cõtinuo copijs, victores inſperatos oppreſſit, octo milia & ipſe Marſorum interfecit. Cæpio autem à Veſtinis & Marſis deductus in inſidias, cum exercitu trucidatus eſt. L. uero Iulius Cæſar poſtquam apud Æſerniam victus auſugerat, contractis vndique copijs, aduerſus Samnites & Lucanos dimicans, multa hoſtium millia interfecit. Cũq; ab exercitu imperator appellatus eſſet, Romãq; nuntios de victoria miſiſſet ſenatus ſagũ, hoc eſt, veſtem mœroris, quam exorto ſociali bello ſũpſerat, hac ſpe arrídẽs

depoſuit

depoſuit, atque antiquum togæ decorem recuperauit. Marius deinde ſex millia Marſorum cecidit, ſeptem millia armis exuit. Sylla cum viginti quatuor cohortibus Æſerniam miſſus, vbi arctiſsima obſidione Romani ciues & milites premebantur, maximo bello & plurima cæde hoſtiũ vrbem ſociosq; ſeruauit. Cn. Pompeius Picẽtes graui prælio fudit, qua victoria Senatus laticlauia & cetera dignitatis inſignia recepit, cũ togas tantummodo victoria Cæſaris primũ reſpirante ſumpſiſſet. Porcius Cato prætor Etruſcos, Plotius legatus Vmbros, plurimo ſanguine impenſo, difficillimo labore vicerunt. Cn. Pompeio, & L. Porcio Catone conſulibus, Pompeius diu obſedit Aſculum ciuitatem: nec tamen expugnauiſſet, niſi populum in campum prorumpentem grauiſſima oppreſſione viciſſet. Decẽ & octo millia Marſorum in ea pugna cum Franco imperatore ſuo cæſa ſunt, capta tria millia. Quatuor autem millia Italicorum virorũ ex ea cæde profugorum, iugum montis coacto in vnum agmine forte conſcenderant: vbi oppreſſi exanimatique nũquibus, miſerabili morte riguerunt. Namque ita vt attoniti timore hoſtium ſteterant, alij ſtirpibus vel ſaxis reclines, alij armis ſuis innitentes, patentibus

bus cuncti oculis, dentibusque nudatis, viuentium in modum viſebantur: nec vllum erat procul intuentibus mortis indicium niſi diuturna immobilitas, quam nullo modo humanæ vitæ vegetatio diu perpeti poteſt. Eadem die Picentes congreſſi & victi ſunt, quorum dux Iudacilius conuocatis principibus ſuis, poſt magnificas epulas largaque pocula, cunctos ad exemplum ſui prouocans, hauſto veneno abſumptus eſt, cunctis factum eius laudantibus, ſed nemine ſubſequente. Anno ab vrbe condita ſexcenteſimo LXI cum ad obſidendos Pompeios Romanus iſſet exercitus, & Poſtumius Albinus vir conſularis, tũc L. Syllæ legatus, intolerabili ſuperbia omnium in ſe militum odia ſuſcitaſſet, lapidibus occiſus eſt. Sylla conſul ciuilem cruorem non niſi hoſtili ſanguine expiari poſſe teſtatus eſt: cuius rei conſcientia permotus exercitus, ita pugnam adortus eſt, vt ſibi vnuſquiſque perẽundum videret, niſi viciſſet. XVIII millia Samnitum illo prælio cæſa ſunt. Iuuentium quoque Italicum ducem, & magnum ipſius populum perſecutus occidit. Porcius Cato conſul Marianas copias habens, cum aliquanta ſtrenue geſſiſſet, gloriatus eſt C. Marium non maiora feciſſe: & ob hoc cum ad lacum

Fucinum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Fucinum contra Marſos bellum gereret, à fi-
lio C. Marij in tumultu belli, quaſi ab incerto
auctore proſtratus eſt. C. Gabinius legatus
in expugnatione hoſtilium caſtrorum inter-
fectus eſt. Marrucini Veſtiniq́; Sulpicio lega-
to Pompeij perſequente, vaſtati ſunt. Pom-
pædius & Obſidius Italici imperatores ab eo
dem Sulpicio apud flumen Theanum horribi
li prælio oppreſſi & occiſi ſunt. Pompeius
Aſculum ingreſſus, prefectos centuriones, cun
ctosq́; principes eorum virgis cecidit, ſecuri-
q́; percuſſit, ſeruos prędamq́; omnẽ ſub haſta
vendidit, reliquos liberos quidem, ſed nudos
& egentes abire præcepit: & cum de hac præ-
da opitulationem aliquam in vſum ſtipendij
publici ſenatus fore ſperaret, nihil tamen
Pompeius ex ea egenti ærario contulit. Nan
que eodem tempore cumpenitus exhauſtum
eſſet ærarium, & ad ſtipendium frumenti de-
eſſet expenſa, loca publica quæ in circuitu
Capitolij pontificibus, auguribus, decemuiris
& flaminibus in poſſeſſionem tradita erant,
cogente inopia, vendita ſunt. & ſufficiens pe
cuniæ modus, qui ad tempus inopiæ ſubſidio
eſſent, acceptus eſt. Et quidem tunc in ſinus
ipſius ciuitatis euerſarum omnium vrbium,
nudatarumq́; terrarum abraſæ vndique opes
congere

congerebantur, cum ipſa Roma turpi adigen-
te inopia, præcipuas ſui partes auctionabatur.
Quamobrem cõſideret tũc tempora ſua, cum
quaſi inexplebilis venter cũcta conſumens &
ſemper eſuriens, cunctis vrbibus, quas miſe-
ras faciebat, ipſa miſerior, nihil relinquens, ni
hil habebat, & ſtimulo domeſticæ famis ad
continuationem bellicę inquietudinis trude-
batur. Ijſdem temporibus rex Sothimus cum
magnis Thracum auxilijs Græciam ingreſ-
ſus, cunctos Macedoniæ fines depopulatus
eſt: tandemq́; à C. Sentio prætore ſuperatus,
redire in regnum coactus eſt.

*De bello ciuili Mariano & Mithridatico, in
quo Sylla & Marius maximos tumultus ca
lamitatesq́; reipublicæ inuexerunt.*

Caput XIX.

ANNO ab vrbe condita ſexcenteſimo
ſexageſimoſecundo, nondum finito
ſociali bello, Romæ primum bellum ciuile
commotum eſt: eodemque anno Mithridati
cum bellum, etſi minus infame, non tamen
minus graue ceptum eſt. Et quidem de Mi-
thridatici belli ſpatio varie traditũ eſt, vtrum
ab hinc primum ceperit, an tunc præcipue ex
arſerit, maxime cum alij XXX, alij XL an-
nis geſtum ferant. Sed quamuis ijſdem tem-
poribus

poribus gesta perplexis coaeruata malis exarserint, à me tamen speciatim, etsi breuiter, singula proferentur. Marius Sylla consule, & contra Mithridatem in Asiam cum exercitu profecturo, in Campania tamen propter soci alis belli reliquias consistente, affectauit septimum consulatum, & bellum suscipere Mithridaticum. quo Sylla cognito, impatiens reuera iuuenis intemperataq; ira percitus, cum quatuor legionibus primum ante vrbem consedit, vbi Gratidium Marij legatum, quasi primam victimam belli ciuilis occidit, mox vrbem cum exercitu irrupit, faces ad inflãmandam vrbem popolcit. Omnibus metu abditis, per sacram viam citato agmine in forum venit. Marius cum permouere nobilitatem, inflammare plebem, equestrem denique ordinem perarmare aduersus Syllam frustra attentasset, postremo seruis spe libertatis & prædæ ad arma solicitatis, ne quicquam repugnare ausus, tandem in Capitolium concessit. Sed cum eo Syllanæ cohortes irruissent, magna seruorum * suorum cæde diffugit. Ibi tunc Sulpicius Marij collega, seruo suo prodente, prostratus est. Seruum vero ipsum, quod hostem indicauerat, manumitti; quod vero dominum prodiderat, saxo Tarpeio deijci consules decreuerunt.

uerunt. Marius fugiens, cum persequentium instantia circunseptus esset, in Minturnensium paludibus sese abdidit. è quibus infeliciter luto oblitus, ignominioseq; protractus, turpi aũt spectaculo Minturnas deductus, contrususq; que in carcerem, percussorem ad se missum solo vultu exterruit. Deinde lapsus è vinculis, in Africam transfugit, solicitatoque ex Vtica filio, vbi is custodia obseruabatur, continuo Romam regressus, Cinnæ consuli societate scelerum coniunctus est. Igitur ad profligandam vniuersam Rempublicam, exercitum sibi in quatuor partes diuiserunt. Tres siquidem legiones Mario datæ, parti copiarum Cn. Carbo præpositus est, partem Sertorius accepit: ille scilicet Sertorius iam hic ciuilis belli incentor & particeps, qui etiam hoc finito, aliud post in Hispania bellum excitauit, quod per multos annos maximis Romanorum cladibus traxit. Cetera vero exercitus portio Cinnam secuta est. Porro autem Cn. Pompeius qui à senatu cum exercitu accersitus, vt reipublicæ opitularetur, & diu sese nouarum rerum aucupatione suspenderat, cotemptus à Mario vel Cinna, ad Octauium alterum consulem sese contulit, & mox cum Sertorio conflixit. Infelicem pugnam interuentus noctis

Universidad de Deusto
Biblioteca

diremit. Sexcenti ex vtraq; parte milites trũcidati ſunt. Poſtera die cum permixtim corpora ad ſepulturam diſcernerẽtur, miles Pompeianus fratris ſui, quem ipſe interfecerat, corpus agnouit. In concurſu enim vtrique cognitionem vultus galea, conſiderationem furor ademerat: quamuis parum ſit culpæ circa ignorantiã, vt videatur neſciſſe de fratre, quẽ nõ ambigitur ſciſſe de ciue. Itaq; victor victo infelicior, vbi et fratris corpus agnouit, & parricidium ſuum, execratus bella ciuilia, ilico pectus ſuum gladio transuerberans, ſimulq; lachrymas & ſanguinem fundens, ſuper fraternum ſeſe cadauer abiecit. Et quid hoc profuit ad confuſionem crudelis incepti, quod in primo ſtatim bellorum ciuilium exordio infamis fama percrebruit, concurriſſe ignaros quidem fratres, ſed cõſcios ciues; petijſſe fratrem ſcelere victorem ſpolia fratris occiſi: ac mox tantæ immanitatis reum, eodem gladio atq; eadem manu per ſuam nẽcem parricidium, quod admiſerat, vindicaſſe? Nunquid in tanta rum animoſitate partium tam triſte mouit exemplum? Nunquid apud quẽquam periculum ſceleris repulit terror erroris? Nunquid hæc quæ communis eſt etiam cum beluis pietas & reuerentia naturæ, quod vnus perimendo

ac pereundo commiſit, quia in ſe agi poſſet intremuit, ſeſeq; ab huiuſmodi incepto, conſcientia victus remouit? Quin potius annis fere quadraginta conſequentibus, in tantum continuata ſunt bella ciuilia, vt magnitudo laudis, appetẽda ex magnitudine ſceleris putaretur. Omnes enim poſt tale documentũ in tali militia parricidiorum pericula refugiſſent, niſi parricidia ipſa voluiſſent. Igitur Marius coloniam Oſtienſem vi ingreſſus, omnia ibi genera libidinis, auaritiæ, crudelitatis exercuit. Pompeius fulmine afflatus, interijt: exercitus vero eius peſtilentia correptus, pene totus abſũptus eſt. Nam vndecim millia virorum de caſtris Pompeij mortua, ſex millia aũt de parte Octauij conſulis deſiderata ſunt. Marius Antium & Ariciam ciuitates hoſtiliter irrupit, cĩctoſq; in his præter proditores interfecit, bona ſua is diripiẽda permiſit. Poſt Cinna conſul cum legionibus, & Marius cum fugitiuis vrbem ingreſſi, nobiliſſimos quoſque è ſenatu, & plurimos conſulares viros interfecerunt. Sed quota hæc portio oſtentatæ miſeriæ eſt, vno verbo definiſſe cædem bonorum, cuius fuit tanta numeroſitas, tãta diuturnitas, tanta crudelitas, tantaq; diuerſitas? Veruntamen æquius eſt me aliquid vtilitatis ſubtraxiſſe cauſæ,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quàm tantum horroris ingessisse notitiæ, siue peritis hæc, siue imperitis obijciantur. De patria siquidem, de ciuibus, & de maioribus nostris hæc loquimur: qui his exagitati malis, tam abominanda gesserunt, de quibus etiam auditis posteri perhorrescant, qui profecto non sunt ista nimis exaggerari, aut sufficientis notitiæ moderatione, si sciunt: aut misericordis reuerentiæ contemplatione, si nescium. Igitur Marius cum interfectorum ciuium capita illata conuiuijs, oblata Capitolio, * collocata rostris, ad spectaculum ornatumq; congeret, ac septimum consulatum cum Cinna tertium consule peruasisset, in exordio consularis imperij sera tandem morte præreptus est. Cinna bonorum neces, malorum cæde suppleuit. Nam cum introducta per Marium fugitiuorum manus insatiabilis prædandi esset, nullamq; partem auctoribus prædæ consulibus ministraret, in forum quasi stipendij causa solicitata, militibusque circundata, inermis extincta est. Cæsa sunt illa die in foro vrbis octo millia fugitiuorum: idemq; Cinna quartũ consul, ab exercitu suo interfectus est.

*collata.

Quomodo Sylla à senatoribus reuocatus fuerit ad subueniendum perditæ patriæ, quosq; ipse cum suis subegerit. Caput XX.

Interea

INterea residui senatorum, qui potentiam Cinnæ, Marij crudelitatem, insaniam Fimbriæ, Sertorijq; audaciã fuga euaserant, transiecti in Græciam, coëgere precibus Syllam, vt periclitanti, immo iam pene perditæ patriæ opem ferret. Igitur Sylla mox vt Campanum litus attigit, Norbanum consulem prælio oppressit, septem M tunc Romanorum Romani interfecerunt, sex M eorundem ab ijsdem capta sunt, centum XXIIII de Syllana parte ceciderũt. Fabius vero Adrianus, cui imperium pro prætore erat, regnum Africæ seruorum manu affectans, à dominis eorum apud Vticam, congestis sarmentis, cum omni familia viuus incensus est. Damasippus prætor, incentore Mario consule, Q. Scæuolam, C. Carbonem, L. Domitium, P. Antistium, in curiam quasi ad consultandum vocatos crudelissime occidit. Corpora interfectorum per carnifices vnco tracta, atq; in Tyberim missa sunt. Eodem tempore Syllæ duces plura prælia aduersus Marianas partes infelicissima felicitate gesserunt. Nam & Q. Metellus Carrinatis copias cecidit, & castra peruasit, & Cn. Pompeius Carbonis equitatum grauiter trucidauit. Syllæ etiam & Marij adolescentis maximum tunc prælium apud Sacriportum fuit, in quo

Universidad de Deusto
Biblioteca

de exercitu Marij cæſa ſunt vigintiquinque millia, ſicut Claudius ſcribit. Pompeius Carbonem etiam caſtris exuit, fugientemque inſecutus, nunc cædendo, nunc ad deditionẽ cogendo, plurima exercitus parte priuauit. Metellus Norbani agmen oppreſſit: vbi nouem millia Marianæ partis occiſa ſunt. Lucullus cum à Quinctio obſideretur, erupit, & repentina pugna obſeſſorem deleuit exercitum. Nam plus quàm decem millia ibi tunc cæſa referuntur. Sylla deinde cum Lamponio Samnitum duce, & Carrinatis reliquis copijs, ante ipſam vrbem portamq; Collinam adhoram diei nonam ſigna contulit, grauiſſimoque prœlio tandem vicit. octoginta millia hominum ibi fuſa dicuntur, XII millia ſeſe dediderunt: reliquam multitudinem in fugam veſtram, inſatiabilis victorũ ciuiũ ira conſumpſit.

De proſcriptione Syllana, alijſq; crudelibus facinoribus.

Caput XXI.

SYlla mox vt vrbem victor intrauit, tria millia hominum; qui ſe per legatos dediderant, contra fas contraq; fidem datam, inermes ſecurosq; interfecit. Plurimi tunc quoq;, vt non dicam innocentes, ſed etiam ipſius Syllanæ partis occiſi ſunt, quos fuiſſe plus quàm

quàm nouem millia ferunt. Ita liberæ per vrbem cædes percuſſoribus paſſim vagantibus, vt quenq; vel ira vel præda ſollicitabat, agitabantur. Igitur cunctis iam quod ſinguli timebant aperte frementibus, Q. Catulus palam Syllæ dixit, cũ quibus tandem victuri ſumus, ſi in bello armatos, in pace inermes occidimus? Tunc Sylla auctore L. Furſidio primipilari, primus infamem illam tabulam proſcriptionis induxit. Prima proſcriptio octoginta hominum fuit, in quibus quatuor conſulares erant, Carbo, Marius, Norbanus, & Scipio, interque eos Sertorius tunc maxime pertimeſcendus. Item alia cum Dnominibus propoſita eſt. quam cum Lollius, quippe ſecurus, nihilque ſibi conſcius legeret, vbi ſuum repente nomen offendit, dum ſe trepidus adoperto capite foro ſubtrahit, interfectus eſt. Sed ne in ipſis quidem tabulis fides ac finis malorum videbatur. Namque alios quos proſcripſerant, iugulabant: alios autem poſtquam iugulauerant, proſcribebant. Nec ipſius mortis erat via ſimplex, aut vna conditio, vt in nece ciuium ſaltem ius hoſtium ſeruaretur, qui nihil à victis præter vitam exigunt. M. Marium ſiquidem de capritica-ſa extractum, vinciri Sylla iuſſit: ductumque

trans Tiberim ad Lutatiorum sepulchrum effossis oculis, membrisque minutatim desectis, vel etiam fractis, trucidari. Post hunc P. Lætorius senator, & Venuleius triumuir, occisi. M. Marij caput Prænestę est missum: quo viso, C. Marius vltima desperatione correptus, vbi à Lucretio obsidebatur, ne in manus incideret inimicorum, cum Telesino mutua morte cōcurrit. Dumq; violētius ipse in concurrentem manus adegit, circa suum vulnus manum percutientis hebetauit. Ita eo interfecto, ipse leuiter vulneratus, ceruicem seruo suo præbuit. Carrinatem prætorem Sylla iugulauit. Inde Prænestę profectus, omnes Marianæ militiæ principes, hoc est, legatos, quæstores, præfectos, & tribunos iussit occidi. Pompeius Carbonem à Cossura insula in Aegyptum fugere conantem, in Siciliam ad se retractum, & complures cum eo socios eius occidit. Sylla dictator creatus est, vt dominationis & crudelitatis libido, honesti præcipuique nominis reuerentia & armaretur & velaretur. Pompeius in Africam transgressus, eruptione circa Vticam facta, XVIII millia hominum interfecit. Quo bello Domitius dux Marianus, dum inter primores repugnat, occisus est. Idemq; Pompeius Hiertam Numi-

Numidiæ regem persecutus, fugientem, à Bogude Bocchi Maurorum regis filio, spoliari omnibus copijs fecit: quem continuo Bullam reuersum, tradito sibi oppido, interfecit.

Dictorum uelut epilogum recitat auctor. De nouo tumultu per Lepidum excitato.

Caput XXII.

CReatis itaque P. Seruilio & Ap. Claudio consulibus, visus est tandem Sylla priuatus. Hoc fine conclusa sunt duo bella funestissima, sociale Italicum & ciuile Syllanum. Hęc per annos decem tracta, plus quàm centum quinquaginta millia Romanorum consumpserunt: tantumque lectissimorum virorum vernaculorumq; militum Roma hoc ciuili bello perdidit, quantum in ea superiore tempore, cum se iam aduersus Alexādrum Magnum circunspiceret, in discretis ætatibus census inuenit. Præterea viros consulares vigintiquatuor, prætorios sex, ædilitios sexaginta, senatores fere ducentos, absque innumeris totius Italiæ populis, qui passim sine consideratione deleti sunt. quos neget quisquam, si valet, quin eodem damno suo viceritRoma, quo amisit Italia. Proh pudor. Nun quidnam & hic comparatiōe ambigua egent tempora? Immò vel maxime, inquiunt. Nam

quid tam aptè, quàm bellis ciuilibus bella ciuilia comparantur? An forte dicetur, etiam in his temporibus bella ciuilia non fuisse? Quibus à nobis respondebitur, iustius quidem socialia vocari oportere: sed nobis proficere, si ciuilia nominentur. Cum enim causis vocabulisque ac studijs paria docentur omnia, tum sibi in his tanto plus vindicat reuerentia Christianæ religionis, quanto minus præsumpserit potestas irata victoris. Nam cum plerunq; improbi tyranni temere inuadentes rempub. vsurpatoq; regio statu, Romani imperij corpus abruperint, atque ex eo bella vel per se iniusta importarint, vel in se iusta commouerint, Britannis Gallisque populis erecti & instructi, hæc bella quantum externis proxima, tantum longinqua ciuilibus, quid nisi socialia iure vocitentur, cum ipsi Romani ne Sertorij quidem, aut Perpernę, aut Crixi, aut Spartaci bella, ciuilia vspiam nominarint? In tali ergo defectu, vel perduellione sociorum, minore nunc vriq; inuidia laboraret, si fortassis existeret vel grauis pugna, vel cruenta victoria. Veruntamen cum in hisce temporibus omnia plus necessitatis afferant & minus pudoris, hoc est, causa, pugna, victoria, vel pro extinguenda insolentia tyrannorum, vel pro cohibendo-

cohibendo sociorum defectu, vel pro inurendo vltionis exemplo, cui tandem dubium est, quanto nunc mitius, quantoque clementius excitata (vt dicunt) bella ciuilia geruntur, immò reprimuntur potius quàm geruntur? Quis enim vnum ciuile bellũ per decem annos his temporibus agitatũ audierit? Quis vno bello centum quinquaginta M hominum, vel hostium ab hostibus, vt non dicam ciuium à ciuibus, cæsa meminerit? Quis illam, quam explicare longum est, optimorum atq; illustrium virorum multitudinem trucidari in pace cognouerit? Postremo quis illas infames interficiendorum tabulas timuerit, legerit, senserit? ac non potius omnibus notũ sit, vna cunctos pace compositos, atq; eadem salute securos, victos victoresq; pariter communi exultasse lætitia: ac etiã in tantis totius imperij Romani prouincijs, vrbibus ac populis, vix paucos aliquando extitisse, quos iusta vltio inuito etiam victore damnarit? Et vt verbis verba non onerem, non temere dixerim, tantam vel in bello saltem extinctã modo fuisse gregariorum militum manũ, quanta tunc cæsa est in pace nobiliũ. Igitur Sylla mortuo, Lepidus Marianæ partis assertor, aduersus Catulum Syllanum ducem surgens, rediuiuos

bello-

bellorum ciuilium cineres suscitauit. Bis tũc acie certatum est. Plurimi Romanorum iam ipsa paucitate miserorum, & adhuc illo furore insanientium cæsi sunt. Albanorum ciuitas obsidione oppugnata atq; excruciata fame, vltima miserabilium reliquiarum deditione seruata est. Vbi tunc Scipio Lepidi filius, captus atque occisus est. Brutus in cisalpinam Galliam fugiens, persequente Pompeio, apud Rhegium interfectus est. Ita hoc bellum ciuile non magis clementia Catuli, quàm tædio Syllanæ crudelitatis, vt ignis in stipula, eadem celeritate qua exarsit, euanuit.

De quatuor nouis bellis à Romanis susceptis, Hispanico, Pamphylico, Macedonico & Dalmatico.

Caput XXIII.

ANNO ab vrbe condita sexcentesimo septuagesimotertio, sonantibus vndique bellorum tragoribus, quorũ vnum in Hispania erat, aliud in Pamphylia, in Macedonia tertium, quartum in Dalmatia, exanguis adhuc atque exhausta intestina pernicie tanquam febribus Romana respublica, propulsare armis occidentis septentrionisq; fortissimas gentes cogebatur. Sertorius siquidem vir dolo atque audacia potens, cum partium Marianarum

rianarum fuisset, Syllam fugiens, ex Africa dilapsus in Hispanias, bellicosissimas gentes in arma excitauit. Aduersus hunc, vt breuiter definiam, duo duces missi, Metellus & Domitius: quorum Domitius ab Hirculeio Sertorij duce, cum exercitu oppressus est. Manilius proconsul Galliæ in Hispaniam cum tribus legionibus & mille quingentis equitibus transgressus, iniquam cum Hirculeio pugnam conseruit: à quo castris copijsque nudatus, in oppidum Ilerdam penè solus refugit. Metellus multis prœlijs fatigatus, per deuia oberrans, hostem mora fatigabat, donec Pompeij castris consociaretur. Pompeius contracto apud Pallantiam exercitu, Lauronem ciuitatem, quam tunc Sertorius oppugnabat, frustra conatus defendere, victus aufugit. Sertorius superato fugatoq; Pompeio, Lauronem captam cruentissime depopulatus est: reliquum agmen Lauronensium, quod cædibus superfuerat, miserabili in Lusitaniam captiuitate transduxit. Pompeium autem, hoc est, illum Romanorum ducem, à se victum fuisse gloriatus est: quem magna præditum fiducia, ad hoc bellum non pro consule, sed pro consulibus Roma misisset. Fuisse tunc Pompeio triginta millia peditũ & mille equites, Galba

scribit:

Universidad de Deusto
Biblioteca

scribit: Sertorium autem sexaginta millia pe-
ditum, * octo millia equitum habuisse com-
memorat. Postea vero Hirculeius cum Me-
tello congressus, apud Italicam Beticæ vrbẽ,
viginti millia militũ perdidit: victusq; in Lu-
sitaniam cum paucis refugit, Pompeius Segi-
dam nobilem Celtiberiæ vrbem cepit. Ser-
torius deinde cum Pompeio congressus, de-
cem millia militum eius interfecit. Ex alio
cornu vincente Pompeio, tantundem pene
ipse perdidit. Multa inter eos præterea præ-
lia gesta sunt. Memmius quæstor Pompeij,
idemq; vir sororis eius, occisus est. Hirculei
fratres interfecti. Perperna, qui se Sertorio
iunxerat, comminutus est. Postremo ipse Ser
torius decimo demum anno belli inchoati,
ijsdem, quibus & Viriathus, suorum dolis in-
terfectus, finem bello fecit, Romanisq; victo-
riam sine gloria dedit: quamuis Perpernã po
stea pars exercitus eius secuta sit, quià Pom-
peio victus, cum vniuerso exercitu suo inter
fectus est. Ciuitatibus vero cunctis vltro ac si
ne mora per deditionem receptis, duæ tan-
tum restiterunt, hoc est, Vxama & Calaguris:
quarum Vxamam Pompeius euertit, Calagu
rim Afranius iugi obsidione confectam, atq;
ad infames escas miseranda inopia coactam,
vltima

* nouem

vltima cæde incendioq; deleuit. Percussores
Sertorij præmium ne petẽdum quidem à Ro
manis esse duxerunt, quippe qui meminissent
antea Viriathi percussoribus denegatum. Et
quamuis nullo tunc præmio patrauerint Ro-
manam securitatem, tamen fortis fide ac vi-
ribus semper Hispania, cum optimos inui-
ctissimosq; reges reipub. dederit, nullum vn
quam tyrannorum ab initio vsque in hodier
num diem vel de se editum misit, vel in se ex
trinsecus incurrentem viuum potentémue di
misit. Interea Macedonicum bellũ Claudius
sortitus, varias gentes quę Rhodopæis monti
bus circunfusæ sunt, ac tunc Macedoniã cru
delissime populabantur: (nam inter cetera di
ctu auditúque horrida, quæ in captiuos age-
bãt, raptis, cũ poculo opus esset, humanorũ ca
pitum ossibus, cruentis capillatisq; adhuc, ac
per interiores cauernas male effosso cerebro
oblitis, auidè ac sine horrore, tanquã veris po
culis vtebantur, quarum cruentissimi atq; im
manissimi Scordisci erant) has itaq;, vt dixi,
Claudius pellere Macedoniæ finibus bello at
tentauit, magnisq; se malorum molibus obie
cit: vnde cum animo æger, & curis circunse
ptus, morbo insuper correptus esset, interijt.
Huius successor Scribonius attentatarum
superiore

ſuperiore bello gentium vim declinans, in Dardaniam arma cõuertit, eamq; ſuperauit.

Publius vero Seruilius ex conſule, Ciliciam & Pamphyliã crudeliſſime adortus, dum ſubdere ſtudet, pene deleuit. Lyciam & vrbes eius obſeſſas oppreſſasq; cepit. Præterea Olympum montem peruagatus, Phaſelim euertit, Corycum diruit, Tauri quoque montis latera in Ciliciam vergentia perſcrutatus, Iſauros bello fractos, in ditionem redegit: primus Romanorum per Taurum duxit exercitum, ac limitem itineris fecit. Triennio emenſo, quo bellum geſtum eſt, Iſaurici nomen aſſumpſit. Coſconius proconſule ſortitus Illyricum, protrita ſubactaque Dalmatia, Salonas vrbem florentiſſimam poſt biennium tandem expugnauit & cepit.

De bello fugitiuorum ſeu gladiatorum, & cladibus eius.

Caput XXIIII.

ANNO ab vrbe condita ſexcenteſimo LXXIX Lucullo & Caſſio conſulibus, gladiatores LXXIIII Capuæ à ludo Cn. Lentuli diffugerunt: qui continuo, ducibus Crixo & Oenomao Gallis, & Spartaco Thrace, Veſuuium montem occuparunt. vnde erumpentes Clodij prætoris, qui eos obſidione

ſidione cinxerat, caſtra expugnarunt: ipſoque in fugam acto, cuncta in prædam verterunt. Inde per Conſentiam & Metapontum circuducti, ingentia breui agmina collegerunt. Nam Crixo X millium multitudo, Spartaco autem triplex tunc numerus fuiſſe fertur. Oenomaus enim iam in ſuperiore bello fuerat occiſus. Itaque cum cædibus, incendijs, rapinis, ſtuprisq; omnia miſcerent, in exequijs captiuæ matronæ, quæ ſe dolore violati pudoris necauerat, munus gladiatorum ex quadringentis captiuis ſcilicet, qui ſpectandi fuerant, ſpectaturi, vtpote laniſtæ, gladiatorum potius quàm militum principes, ediderunt. Deinde conſules Gellius & Lentulus aduerſus eos cum exercitu miſſi. quorum Gellius Crixum acerrime pugnantem prælio oppreſſit. Lentulus à Spartaco ſuperatus aufugit. Pòſt etiam collatis fruſtra ambo conſules copijs, accepta graui clade, fugerunt. Dehinc C. Caſſium proconſulem idem Spartacus oppreſſum bello interfecit. Itaq; exterrita ciuitate non minore propemodum metu, quàm ſub Annibale circa portas fremente trepidauerat, ſenatus Craſſum cum legionibus conſulum nouoque ſupplemento militum miſit. Is mox vt fugitiuorum pugnam iniit, ſex millia eorum interfe-

cit, nongentos vero cepit. Inde prius quàm ipsum Spartacum ad caput Silari fluminis castra metantem bello aggrederetur, Gallos auxiliatores eius Germanosq; superauit. è quibus triginta millia hominum cum ipsis ducibus occidit. Nouissime ipsum Spartacum dispositia acie congressum, maximasque cum eo fugitiuorum copias perculit. Nam sexaginta millia eorum cæsa, sex millia capta referuntur: ttia millia ciuium Romanorum recepta sunt. Ceteri qui ex hoc bello lapsi oberrabant, per complures duces frequenti indagine attriti sunt. At ego iterum ac sæpius repeto, nunquidnam & hic comparatione aliqua egent tempora? Quis rogo audire non horreat, non dicam bella talia, sed vel nomina tanta bellorum, externa, seruilia, socialia, ciuilia, fugitiuorum? quæ ne sic quidē saltem sesē, vt commoti maris fluctus, quamuis molibus magnis sequūtur, sed vndiq; diuersis causis, vocabulis, formis, malisq; excitata, coaceruataq; concurrunt. Vt è proximo repetam, & infame illud seruile præteream, Iugurthinum bellum nōdum adhuc ab Africo detonuerat, iam Cimbricum à circio fulminabat. De Cimbricis illis nubibus adhuc fœdi vastiq; torrentes effusi sanguinis agebantur, iam socialis belli

belli nebulas in magna continuo malorum nubila coituras, misera exhalabat Italia. Adhuc vero post infinitam crebramq; Italici belli tempestatem discurritutò per Italiam minime poterat: ita omnes absq; illis periculosissimis inimicarum urbium voraginibus, dissoluta ac lubrica pace titubabant: iam sibi Marianum atq; Cinnanum Roma parturiebat excidium, & aliud è diuerso oriens atq; aquilo, hoc est Mithridaticum minabatur, quod quidem Mithridaticum à superioribus cœptum porro in vlteriora porrigitur. De Mariana face rogus Syllanæ cladis accensus est; de isto rogo funestissimo Syllani & ciuilis belli per plurimas terrarum partes ardētes fudes sparsi sunt, multaq; incendia ex vno fomite diffudērūt. Nam Lepidus & Scipio in Italia, Brutus in Gallia, Domitius Cinnæ gener in Africa, Carbo in Cossura & Sicilia, Perperna in Liguria, & pòst cū Sertorio in Hispania, omnium q; atrocissimus Sertorius in eadem Hispania, hęc tunc ciuilia, vel quo alio dicenda sunt nomine, bella excitantes, de vno multa, de paruo magna fecerunt; absq; illis tribus vastissimis bellis, quę tūc externa vocabātur, hoc est, Pamphylico, Macedonico, atque Dalmatico; dissimulato etiam magno illo Mithridatico

longe omnium diuturnissimo, infestissimo, ac formidolosissimo. deinde adhuc Hispaniensi Sertoriano nondum finito, immò adhuc ipso viuente Sertorio, hoc fugitiuorum, & ut verius dicam gladiatorium bellum inhorruit, iam non spectandum paucis, sed vbique metuendum. Quod quia fugitiuorum bellum dicitur, nemini vile habeatur ex nomine. Sæpe in eo singuli, & aliquando simul cum agminibus frustra iunctis ambo consules victi sunt, plurimique nobiles trucidati. Ipsi autem fugitiui plus quàm centum millia fuere, qui cæsi sunt. Ex quo admonemus, vt ipsa consoletur se Italia de vexatione externorum præsentium per recordationem præteritorum, ex se atque in seipsam incomparabiliter crudelius dilacerantium. Quamobrem huic quinto volumini iam finem fecerim, vt bella ciuilia externis vbique permixta, vel quæ dicta sunt, vel etiam quæ sequuntur, quia sic sibi serie temporum & malis sequacibus cohęserunt, libri saltem termino separentur.

FRANC.

FRANC.

FABRICII MAR. CODVRANI IN PAVli Orosij librum V.

Annotationes.

In Caput primum.

IN carcere trucidatis) *In quibusdam uetustis legitur, In carcerem trusis.* Busiris in Aegypto) *De crudeli hospitalite Busiridis lege cap. 11. lib. 1.* Crudelissima circa aduenas.) *Tauris Ponticis, ait Arnobius lib. 8. & Aegyptio Busiridi ritus fuit hospites immolare. Sed de Taurorum immanitate Mella lib. 2. cap. 1. De ara, ad quam Tauri Dianæ aduenas immolabant, Ouidius in tertio de Ponto, Iuuenalis Satyra 15. Valerius Flaccus Argonanticôn secundo.* Thrácia cum Polymneſtore.) *De Polymneſtore Thracum rege, qui Polydorum suæ fidei commissum interfecit, Euripides in Hecuba.*

In Caput tertium.

Metellus prætor) *Hic est Q. Metellus, cui ex uirtute Macedonici nomen inditum, ut ait Vel-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

leius lib. 1. ubi bellum Achaicum scribit. de quo Liuius libro 52. Florus libro 2. cap. 16. Eutropius libro 4. Pausanias lib. 7. Instinus 34. Duce suo Dixo.) Nomen ducis uulgo corruptum in uetustis recte legitur: nam & Pausanias Δίαιον hunc nominat. Corinthum sine mora expugnauit) De Corinthi euersione etiam Cicero lib. 1. de Officijs, & Verrina tertia. Plinius lib. 34. cap. 2. scribit Corinthum captam Olympiadis CLVI anno tertio, urbis Romæ anno DCVIII. Æs Corinthium) De ære Corinthio lege Plinium li. 34. Sed de origine æris Corinthij quæ tradita sunt à ueteribus, si cupis cognoscere, lege Muretum Variarum lectionum lib. 3. cap. 5.

In Caput quartum.

Viriathus in Hispania.) Viriathus, est in antiquo lapide, qui in Lusitania effossus continet testamentum Galli Fauonij in excerptis è Diodori lib. 32. ἐκλογῶν est. ubi multa de eo scribit, illudq; in primis de æquitate in præda diuidenda, ἐν ᾗ δίκαιον ἐν τοῖς διανομαῖς τὴν λαφύραν, καίπερ τῶν ἀξίαν οὐδ' ἀνθρακεύσαντος ἰδίᾳ τοῖς δ' ὠφοις. Vnde Tullius de Officijs. 2. ait, Viriathum Lusitanum propter æquabilem prædæ partitionem magnas opes habuisse. De re gesta cum

eum Viriatho Appianus in Hispanicis, Liuius lib. 52. & 54. Florus libro 2. cap. 17. Velleius 2. Eutropius 4. C. Vetilius prætor.) C. Vetilius est quoque in Appiani Iberica à Beraldo conuersa, M. Vetilius in Liuiana epitoma libri 52. Sex. Vetilius in Diaconi additionibus ad Eutropium, Diodorus, στρατηγὸν Οὐιτέλλιον habet. Fuga lapsus euasit.) At contra Liuius scribit Vitelium captum, Diodorus & Appianus, captum atque interfectum. Deinde C. Plautium) Hunc Vetilio succeßisse auctor est Appianus, qui etiam de clade ab eo accepta. Claudius Vnimanus.) Claudij meminit quoque Florus, & Auctor de uiris illustribus qui post Claudium C. Nigidium à Viriatho oppressum scribit. App. Claudio, Q. Cæcilio Metello Coſs.) Ap. Claudius Pulcher, & Q. Metellus Macedonicus Consules fuerunt anno DCX. Appium in bello contra Salaſſos, quinque millia militum amisisse, est in nostris uetustis: ut par numerus sit amissorum atque cæsorum. unde iure triumphus Appio negatus fuit, Valerius libro 2. cap. 3. Priuatis sumptibus trium.) Alioqui triumphantibus sumptus ex ærario erogabatur, ut indicat Liuius libro 33. quod adolescentibus rerum Romanarum studioſis obseruandum est. Androgynus Romæ visus.) Hic Androgynus Lunæ, non Romæ natus fuit. Lunæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

quoque his Consulibus tantam pestilentiam fuisse, ut, iacentibus in publico passim cadaueribus, qui funerarent defuerint, scribit Iulius Obsequens. Igitur Fabius Cos.) De Fabij Seruiliani rebus gestis contra Viriathum Appianus. Quingentis enim principib.) De hac Fabij seueritate Valerius Max. lib. 2. cap. 2. & Frontinus lib. 4. Pompeius seq. anni Cos.) Q. Pompeius Cos. cum Cn. Seruilio Cæpione anno D C X II à Numantinis uictus pacem turpem fecit, Liuius libro 54. Velleius lib. 2. Eutropius 4. isque Romam reuersus deprecando pœnam effugit, Cicero de Offic. 3. Mithridates tunc siquidem) De hoc lege Iustinum lib. 41. Plura fuerunt apud Liuium libro 52. ut ex Epitoma cognoscitur. Diodotus quidam) Diodotus est in omnib. uet. pro quo in impressis, Theodotus, legitur. Sigonius quoque in uet. lib. epitomæ. 52. à Diodoto quodam, legi testatur. Appianus quoque in Syriaca eundem Διόδοτον nominat. M. Aemilio Lepido, C. Hostilio.) Consules hi fuerunt anno ab urbe condita D C X V I. Prodigia, quæ tum euenerunt, exponit Obsequens. Postquam à Popillio.) Popillio, recte est in uet. unde alij Pompilio, alij Pompeio fecerunt. M. Popillio Lænati superioris anni Consuli Mancinum ad Numantiam succeßisse, tradit etiam Appianus. Turpissimum fœdus.) De hoc fœdere

dere à Mancino cum Numantinis facto, omnes. Tu lege Ciceronem lib. 3. de Officijs.

In Caput quintum.

Nuper Varro.) Bello Punico secundo. sed de Cannensi clade libro superiore, cap. 16. dictum est. Nam gratiæ ei.) Varroni redeunti in urbem gratias à Senatu actas scribit Liuius libro 22. Valerius lib. 3. cap. 4. Brutus in vlteriore.) D. Iunius Brutus Consul anno urbis D C X V sortitus Hispaniam ulteriorem deuictis Gallecis cognomen inde meruit, Appianus in Iberica, Strabo libro 3. Liuius lib. 55. & 56. Florus lib. 2. cap. 17. Velleius 2. Etiam Senatu prohibente.) Cinna & Cæcilius legati in Hispaniam ad Lepidum missi attulerunt SC, quo cauebatur, ne Lepidus Vaccæos bello peteret, Appianus. Hæc sub Lepido.) In uulgatis legitur, sub Metello. In epitoma 56. ita legitur, Dissimili euentu M. Aemilius Lepidus procos. aduersus Vaccæos rem gessit, cladeque similem Numantinæ passus est.

In Caput sextum.

Ser. Fuluio Flacco, Q. Calpurnio.) Hi Consules fuerunt anno urbis D C X V I I I. Ceterum Obsequens puerum illum natum non his Consulib.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed superioribus, P. Furio et Sex. Atilio Serrano scribit. Ad hos uero Coss. Aetnæ incendium aliaq; prodigia refert. In Sicilia bellum) Hoc bellum seruile excitauit Eunus Syrus ex urbe Apamea seruus Antigenis Ennensis. Cuius belli causam, cladem, omnemq; rationem à Diodoro siculo lib. 34. descriptam latinè edidit Henr. Stephanus. De eodem Florus lib. 3. cap. 19. & Liuius lib. 56. Meminit Appianus lib. 1. Non dicam prætores) Quatuor prætorum, Manilij, Lentuli, Pisonis, Hypsæi castra à seruis capta scribit Florus. Diodorus unum L. Hypsæum nominat, qui Roma in Siciliam cum VIII millibus siculorum militum commisso prælio uictus est à seruis. De Consulib. infra dicetur.

In Caput septimum.

Anno ab V.C. DCXX.) Hoc anno alij non Scipionem consulem factũ & ad Numantiam oppugnandam profectum, sed Numantiam ab eo expugnatam scribunt. Consensu omnium tribunum.) Nescio equidem quibus rationibus moti alij Correctores scripserunt, consensu omnium ex tribuno consul creatur; cum in manuscriptis secus legatur. Hæc per annos XIIII.) Florus lib. 2. cap. 18. Numantia quatuor millibus Celtiberorum

rum XL millium exercitum per annos XIIII sola sustinuit. Appianus in Hispanicis scribit Numantinorum ante bellum non fuisse amplius VIII millia. Eos de rebus à Scipione ad Numantiam gestis lege. Tria millia passuum ambitu) Sic Appianus scribit, Numantiæ ambitum fuisse X. XIIII stadiorum Celiam vocant) Huius potionis meminit etiam Florus. Vnum victoris catena non tenuit.) Idem scribit Florus. sed Appianus tradit Scipionem, quinquaginta triumpho reseruatis, reliquos sub corona uendidisse. Atque hac ratione Scipio Africanus Aemilianus Numantiam intra annum ac tres menses quàm eò uenerat circundatam operibus excisamq; æquauit solo, Velleius lib. 2.

In Caput Octauum.

Gracchorum seditiones) Ti. Sempronius Gracchus P. Mucio L. Calpurnio Coss. quo anno Scipio Numantiam excidit Tribunus pleb. propter seditiones concitatas occisus est, Plutarchus in Gracchis, Appia. lib. 1. de bellis Ciuilib. Liuius, Velleius, Florus & alij. Tiresum quendam) In Corn. Gualteri libro hic Thyreus nominatur, cum in alijs uarie legatur. Inter auctores Numantini fœderis) Hanc causam Gracchanæ seditionis lege

Universidad de Deusto
Biblioteca

lege apud Plutarchum, Appian. Liuium & Velleium. Hinc Cicero de Arusp. resp. Nam Ti. Graccho inuidia Numantini fœderis, cui feriendo, quæstor C. Mancini Cos. cum esset, interfuerat, & in eo fœdere improbando Senatus seueritas dolori & timori fuit: istaq; res illum fortem & clarum uirum à à grauitate patrum desciscere coegit. Agrum populo diuidi) Ferebat Gracchus legem agrariam, μηδένα τῶν πεντακοσίων πλέθρων πλέον ἔχειν, Ne quis ex agro publico plus quàm D iugera poßideret. Quod autem amplius poßidebatur, id plebi diuidendum erat, Plutarchus & Appianus. Octauio tribuno) M. Octauium Appianus, Plutarchus & Liuius lib. 58. nominant. In impreßis Flori libris est, Cn. Octauius, in meo manuscripto, Caius. Minucium successorem) Plutarchus, μούκιον habet pro μινούκιον. Apud Appia. κοΐντος μούμμιος est, Attalus Eumenis F.) De Attalo eiusq; hæreditate lege Plutar. in Gracchis, Strabonem lib. 13. Liuium 58. Velleium, Sex. Rufum, & alios. Magistratu abijsset) Ita recte est in Gualteri libro, cum in alijs mendosè legatur, Magistratum adijsset.

In Caput nonum.

Auctore Nasica) Sic Liuius. Cicero duce Nasica Gracchum occisum ait in Bruto. De Nasica lege Velleium

Velleium Paterculũ. Per gradus, qui sunt super Calp) sic legitur in ueter. lib. omnib. pro quo in uulgatis est, quibus itur super Calpurniũ fornicem. Appianus, ἀνῃρέθη πρὰ τὰς θύρας, πρὰ τοῦ τῶν βασιλέων ἀνδριάντας. Interfectus est Tiberius non longe ab ingressu Capitolij, ubi sunt regum statuæ. Detracto amiculo fugiens) Plutarchus. αὐτοῦ δὲ τοῦ τιβερίου φεύγοντος ἀντελαβετό τις τῶν ἱματίων· ὁ δὲ τὴν τήβεννον ἀφεὶς καὶ φεύγων ἐν τοῖς χιτῶσιν ἐσφάλη. id est, Ti. fugientem quidam uestibus apprehendit. Tum ille relicta toga dum in tunica fugit, corruit. Ictus fragmento subsellij) Velleius, Fugiens decurrensq; cliuo Capitolino fragmine subsellij ictus, uitam quàm gloriosißime degere potuerat, immatura morte finiuit. Plutarchus Satureium unum è collegis nominat, à quo primum ictus fuerit ποδὶ δίφρου. Ducenti præterea) Plutarchus, τῶν δὲ ἄλλων ἀπέθανον ὑπὲρ τριακοσίους. ex reliqua multitudine amplius trecenti interfecti sunt. Seruilis contagio multas) Diodorus, interprete Henr. Stephano, Cum uictoriæ seruorum dißipatus esset rumor, iam serui L Romæ conspiratione inter se facta ad defectionem incensi erant, in Attica autem plus quàm mille: itidem uero apud Delum multisq; alijs in locis. Huc pertinet illud Obsequentis, in

Italia

Italia multa millia seruorum, quæ coniurauerant, egre comprehensa, & supplicio consumpta. Post Fuluium consulem) Bellum seruile in Sicilia ortum cum opprimi à prætoribus minime ualuisset, C. Fuluio consuli mandatum est, Liuius libro 56. Fuit autem Fuluius Consul cum Africano minore anno DCXIX. Piso Consul) L. Calpurnius Piso Consul anno proximo post Fuluium rem cum fugitiuis in Sicilia prospere gessit, quod præter Orosium docet Valerius lib. 2. cap. 2. & lib. 4. ca. 3. Cui cum Rutilius Cos.) Rutilius hic Consul passim ab omnibus uocatur etiam à Diodoro. Sed in Fastis Capitolinis anno DCXXI cum P. Popillio Lænate Consul est P. RVPILIVS. P. F. P. N. Cicero quoque Verr. ait, Tenuerunt P. Popillio, P. Rupilio Coss. illum locum serui, fugitiui, barbari, hostes, ubi agit de Enna, quam hic uulgo imperitè in Aetnam mutauerant. De Taurominio & Enna à Rupilio expugnatis, & seruili bello confecto Diodorus copiosè. qui scribit Eunum auctorem huius belli in carcere apud Morgantiam, in magnam uim pediculorum resoluto corpore, miserè periisse. Plutarchus in Sylla, λέγεται τὸν ἄρξαντα τοῦ δουλικοῦ πολέμου τοῦδε σικελίαν ὅλην ἐπιδιῶ ἔυνουν ὄνομα μὴ πάνυ ἀλλοφύλως χώμιλον ἀγόμενον ἔσχε φθαρέντως ἀποθανεῖν. id est, Traditum est Eunum fugitiuum illum qui seruile bellum

lum in Sicilia concitauit, cum iam captus Romam perductus esset, pediculorum morbo extabuisse.

In Caput Decimum.

Aristonicum Attali fratrem) Aristonicus erat Eumenis filius, non iusto matrimonio, sed ex pellice Ephesia citharistæ cuiusdam filia genitus, auctore Iustino libro 36. ubi de bello Aristonici, quo de Liuius libro 59. Florus libro 2. cap. ultim. Velleius & Eutropius. Legendus quoq; Cicero Philipp. 11. Virgam, qua erat vsus ad equum) Hoc scribit etiam Valerius libro 3. cap. 2. Perperna Cos.) Hic proximo anno post Crassum Consul fuit, eoq; Consule Crassus iam proconsul occisus fuit, auctor Obsequens. De re à Perperna gesta, omnes quos modo nominaui. Ptolemæum septimum Aleandr. regis) Ptolemæum septimum Alexandrinorum regem intelligit, qui secundus Euergetes, & Physco dictus fuit, ac flagitiosissime uixit, ut scribit Strabo lib. 17. Quæ autem Orosius hic de Ptolemæo & Antiocho scribit, ea sumpsit de Liuij lib. 59. cuius rei testis est Epitoma. Centum millia aima) Magna mollities regis atq; ignauia significatur, qui duplo plus turbæ inutilis, quam armatorum ad bellum duxerit: neque ulla causa est

cur

Universidad de Deusto
Biblioteca

cur ueterum librorum numerus mutetur. Sempronio Tuditano, M'. Aquillio) *Cicero de Nat. 2. Tum sole geminato, quod ut è patre audiui, Tuditano & Aquillio Coss. euenerat. quo quidem anno P. Africanus sol alter extinctus est. de eiusdem morte in Lælio, & pro Milone. Historia est apud Liuium lib. 59. Velleium 2. Appianum. 1. Plutarchum in Gracchis.* Huncquidam vxoris suæ) *Suspicio de Sempronia uxore est in epitoma Liuiana, de Sempronia & Cornelia socru in Appiani libro 1. Hinc Cicero in Somnio Scipionis dixit, Si impias propinquorum manus effugeris. Existimatus est quoque C. Carbo tribunuspleb. Africano uim attulisse, ut scribit ad Pætum ep. 21.* M. Æmilio, L. Oreste) *De prodigijs, quorum hic Orosius meminit, lege Obsequentem.*

In Caput X I.

Quæ hoc capite de immani ui locustarum in Africa & peste inde exorta scribit Orosius, ea fuerunt à Liuio expositа lib. 60. in cuius epitoma sic legitur, Pestilentia in Africa à maxima multitudine locustarum, & deinde necatarum strage fuisse traditur. Meminit eiusdem rei Obsequens. Micipsa rex) *De quo infra cap. 15.*

In Caput XII.

Anno

Anno ab vrbe condita DCXXVII.) *Alijs est annus* DCXXX. *Consulum nomina ualde misere deprauata sunt, quæ in optimis libris reste habent, nisi quod* Metello Lucij non Quinti prænomen male dant. Carthago in Africa restituiiussa) *Carthaginem iussu Senatus reparatam scribit* Eutropius. *A senatu id decretum fuisse indicat* Appianus. Rubrium tribunumpl. *rogationem ad populum de colonia Carthaginem deducenda pertulisse, auctor est Plutarchus in Gracchis.* Nam cum mensores *De hoc prodigio* Appianus & Plutarchus. Eodē anno C. Gracchus) C. sempronius Gracchus *tribunatum plebis per biennium continuauit, ut notauimus in argumento orationis de prouincijs Cos. eoq; tempore multas leges tulit, de quibus* Appianus, Plutarchus, Liuius, Asconius & Velleius. Minucio successore) *Hunc uidentur collegæ in Gracchi locum subiecisse, cum ille plurimis suffragijs tribunuspl. tertium creatus esset, quo de* Plutar. *Minucij huius meminit* Florus li. 3, c. 15. *Auctor de uiris illust.* Minucium Rufum *nominat.* Quidam præco) Atilius præco Opimij consulis est *in libro de uiris illustribus, qui à Plutarcho* ὑπατικοὺς ὑπηρέτας καὶ κήρυκας *nominatur. In* Appiani *libris idem* ἀτιλίου *&* ὠτιλίου *dicitur.* Ianium tanquam arcem) *Hæc ita leguntur in ueteribus libris omnibus. Auentinum occupatum*

omnes scribunt; eumque intelligendum ostendi quod sequitur de clino publico, per quem in Auentinum ascendebatur. D. Brutus) De quo supra cap. 5. In templum Mineruæ.) Orosius hic Mineruæ templum posuit pro Dianæ: in quod Gracchum confugisse auctores sunt Appianus, & is qui de uiris illustribus scripsit. Item Plutarchus his uerbis, ὁ δὲ Γάϊος ἄφνω μὲν ὑπ' ἐκδρομῆς μάχης ὅλης, ἀλλὰ διαναγκασθεὶς τοῖς γνωρίμοις, καὶ ἐκχωρήσας εἰς τὸ ἀρτέμιδος ἱερόν. ἐκεῖ δὲ βουλόμενος ἑαυτὸν ἀναιρεῖν, ἔσωσε τὴν πιστοτάτην ἑταίρων ἀκολούθη, πομπωνίου καὶ λικινίου. παρόντες γὰρ ὄντες τὸ, τε ἐφθ' ἁφάλωνδ, καὶ φεύγειν ἐπέραν κότόμ. id est, Pugnantem Gracchum nemo uidit: sed is grauiter ferens eum rerum statum in Dianæ secessit. ubi dum sibi manus inferre parat, à fidelissimis amicis Pomponio & Licinnio est prohibitus. hi enim coram cum adessent, gladium ademerunt, & ut fugæ se mandaret impulerunt. Interuentu Lætorij) Lætorij restituimus ex optimo libro Gualtheri, pro quo in ceteris mendose, Lictorio, legitur. Origo erroris inde uenit, quod uulgo, Lectorium, pro Lætorio scribunt. at in optimo illo libro non modo hic, uerum etiam infra cap. 21. est Lætorius, ubi ita hoc nomen scribi debere ostendemus.

demus. In Plutarchi loco, quem modo adduximus, λικιννίᾳ haud dubie corruptè legitur, pro λαιτωρίᾳ. Nam qui ibi Pomponius & Licinnius, ij ab auctore de uiris illustribus & Valerio Maximo, libro 4. cap. 7. Pomponius & Lætorius dicuntur. De Pomponij equitis R. fide in Gracchum lege Paterculum. Tandem sagittarij) τοξόται κρῆτες, Plutarchus. In domum priuatam) ἐς ἐργαστήριον ἀνδρὸς γνωρίμου, in officinam hominis noti, Appianus. Gracchus diu prose.) Appianus, ἀλλ' τὸ ξυλίνης γεφύρας ἐς πέραν τοῦ ποταμοῦ καταφυγὼν ἐς ἄλσος τι μετ' ἐνὸς θεραπόντος, ὑπὲρ τοῦ θεᾶς τοῦ πόντου τῷ σφαγὴν καταλαμβανόμενος. id est, Gracchus per pontem sublicium trans Tiberim confugiens in lucum quendam cum uno seruo, cum ibi iam comprehenderetur, ceruicem seruo præbuit. Auctor de uiris illustribus lucum Furinæ uocat: Plutarchus, ἱερὸν ἄλσος τῆς ἐρινύος. Seruum Velleius & is qui de uiris illust. scripsit Euporum nominant, Plutarchus Philocratem. lege Valerium lib. 6. cap. 8. Flaccus adolescens) Q. Flaccum nominat App. quem impuberem legatum à patre missum in carcere necatum ait Cicero in Catilinam. Velleius, Iuuenis specie excellens, necdum duodeuicesimum transgressus annum, immunisque

Universidad de Deusto
Biblioteca

delictorum paternorum, Fuluij Flacci filius, quem pater legatum de condicionibus miserat, ab Opimio interemptus est. In robore) Robur in carcere dicitur is locus, quo præcipitatur maleficorum genus, Festus. Liuius lib. 38. Vt in carcere inter fures nocturnos & latrones uir clarissimus includatur, & in robore & tenebris expiret. Ducenti quinquaginta) Hoc similius uero, quam quod Plutarchus scribit τετρακίσχιλίους fuisse interfectos.

In Caput xiij.

Metellus Baleares) De Balearico bello Liuius libro 60. Florus libro 3. cap. 8. Domitius proconsul) Cn. Domitius Ahenobarbus Consul cum C. Fannio fuit anno DCXXXI. de bello quod cum Allobrogibus gessit Liuius lib. 61. Eutropius lib. 4. Suetonius in Nerone.

In Caput XIIII.

Anno ab vrbe condita DCXXVIII) Alijs hic annus est ab urbe condita DCXXXIII. De bello Allobrogico Appianus in Celtica, Strabo libro 4. Liuius 61. Florus libro 3. cap. 2. Conserta pugna) Pugnatum est apud flumen Isaram ante diem VI Id. August. Plinius libro 7. capite 50. Centum L millia) Hic numerus est in nostris manuscriptis omnibus. Liuius ait ex Bituiti exercitu cæsa millia hominum CXX. Appianus quoque

δώδεκα μυριάδας edit. Q. Marcius Consul) Q. Marcius Rex Consul cum M. Porcio Catone fuit anno CCXXXV. De re à Marcio gesta: Liuius libro 62.

In Caput XV.

Anno ab V. C. DCXXXIX.) Alijs est annus hic DCXLII. Bellum Iugurthinum ex Sallustio notum est. Legenda epitoma Liuiana 64. una cum sequentibus. In Orosio inuenies quædam à Sallustio non ita expressa. Capsam ab Hercule Phœnice) Hercules Libys dicitur à Sallustio. Strabo lib. ult. καλεῖται δ' χαλκοφυλάκιον τὸ ἰουγόρθα uocat. Tumultuosior pugna) Hac pugna Marius Iugurtham & Boechum apud Cirtam cæcidit, ut ait Florus lib. 3. cap. 1. XC millia armatorum) In magna uarietate numerum, qui est Gualteri libro, recepi. Nam et in meo scripto Eutropio, post quam scriptum est, Iugurtham & Boechum à Mario pariter superatos esse, deinde additur, XC millia armatorum ad internitionem cecidit. Per Syllam legatum) Syllam quæstorem Marij omnes alij appellant. Isdem diebus obscœnum prod) Hoc prodigium triennio ante bellum Iugurthinum euenit, M'. Acilio Balbo, C. Porcio Catone Coss. anno DCXXXIX. ut scribit Obsequens. L. Heluius eques R.) Vulgo mendose contra omnium uete-

Universidad de Deusto
Biblioteca

rum librorum auctoritatem legitur, L. Aelius. Eadem iniuria Heluio facta erat ab Aelio apud Liuium lib. 32. quam Sigonius uir acerrimus in huiusmodi monstris conficiendis uindicauit. In Obsequentis prodigijs, Pompeius Heluius uitioso priore nomine legitur. Heluium recte hunc nominari etiã ex Quæstionibus Romanis Plutarchi cognoscitur.: ubi uirgo hæc fulmine icta ἑλβία nominatur. Diaconus hoc prodigium cum Ciceronis ortu coniungit, credo quod uirgo illa Heluiæ matris M. Tullij gentilis esset. qua de re plura dixeram in Ciceronis uita: quam ego publicassem, nisi eo tempore Seb. Corradi Egnatius fuisset editus. L. Veturius) Βουτέτιος βάρβαρος nominatur in libris Plutarchi. sed ego mallẽ legere βετούτιος βάῤῥος. Nam Porphyrio interpres Horatij in illud Satyr. 6. lib. 1. Sermonum, Vt si qui ægrotet quo morbo Barrus haberi Et cupiat formosus; scribit Barrum incestum cum Aemilia uestali fecisse. T. Betutius Barrus Asculanus illis temporibus agnoscitur à Cicerone in Bruto. Duas præterea virgines) Liciniam & Marciam, Plutarchus & Liuius libro 63. Asconius in Milonianam. L. Cassius Consul) Caßius Consul cum C. Mario anno D C X L V I in Gallia à Tigurinis occisus fuit, Liuius libro 65. Cæsar libro primo de bello Gallico. L. quoque Pisonis) Auus L. Pisonis

Pisonis Cæsonini, in quem extat Ciceronis oratio, Cæsar. Cæpio procos.) Q. Seruilius Cæpio Consul cum Serrano fuit anno D C X L V I I. quo M. Tullius Cicero Arpini est natus, Gellius libro 15. cap. 28. Centum M pondo auri) Lege Erasmum in prouerbio, Aurum habet Tolosanum.

In Caput XVI.

Anno ab V. C. DCXLII.) Alijs hic annus est ab V. C. DCXLVIII. De re gesta cum Cimbris à Manilio & Cæpione Sallustius de bello Iugurthino, Liuius libro 67. Florus libro 3. cap. 3. Eutropius libro 5. Velleius & alij. C. Manilius Consul, & Q. Cæpio proconsul.) Ita hæc in nostris exemplaribus scriptis omnibus leguntur, nisi quod pro Manilio, quem Gualtheri liber agnoscit, alij Manlium habent. Manilius hoc anno Consul erat, Cæpio, qui anno superiore Consul fuerat, iam prorogato imperio proconsul erat. Recte igitur Sigonius in Liuiana epitoma restituit, Ab ijsdem hostibus C. Manilius Consul, & Q. Cæpio proconsul uicti prœlio, castrisque binis exuti sunt. In nostro manuscripto Eutropio initio libri 5. duæ uoces, Romani Consules, non leguntur, & recte absunt. Apud Velleium ego lego, Cum Cæpionem Manliumq; Cos. non ut est impressum, Coss.

Universidad de Deusto
Biblioteca

M. Aurelius.) *M. Aurelium Scaurum intelligit, qui ante triennium Consul fuerat, Liuius lib. 67. uulgo mendose M. Aemilius legitur.* Q. Fabius Max. filium) *Fabius Seruilianus uir censorius à filio dubiæ castitatis pœnas exegit, & punito pepẽdit, uoluntario secessu conspectum patriæ uitando, Valerius li. 6. ca. 1.* Cum iuxta Isaræ Rhodaniq; flumina.) *Sic habent lib. uet. omnes. Plutarchus in Mario,* τειχίσας στρατόπεδον παρὰ τῷ ῥοδανῷ ποταμῷ. *Castris munitis ad Rhodanum flumen.* Aqua ad potandum deesset.) *Hæc omnia accurate simul & copiose à Plutarcho explicata sunt.* Ducenta millia armat.) *Idem numerus cæsorum & captorum est apud Eutropium. In epitoma Liuiana 68. capta dicuntur millia* X C. *Plutarchus ait cæsorum & captorum fuisse amplius centum millia. Velleius amplius* C L *millia hostium trucidata refert.* Teudobodus) *In quibusdam antiquis est, Theutodobus; sed in Eutropij libris est Teutobodus, apud Florum Teutobochus.* Mulieres eorum.) *Lege Valerium Max. lib. 6. cap. 1.* Hæc de Tigurinis & Ambronib.) *Liuius, Florus & Plutarchus Teutonas cum Ambronibus coniungunt, eosque à Mario cæsos ad aquas Sextias; Cimbros uero à Mario & Catulo in Italia uictos; Tigurinos, qui Noricos Alpes insederant, fuga dilapsos tradũt.* Annibalis secuti ingenium) *Vide*

Fron-

Frontinum li. 2. ca. 2. Sol cum vento ortus) *De hac re Plutarchus, qui scribit cum Cimbris pugnatum a. d. III. K. Sextil.* L X. millia capta) L X, *non* X L *est in uetustis nostris: item apud Liuium & Eutropiũ. Plutarch.* ἑαλωσαν ὑπὲρ ἓξ μυριάδας. *Capti sunt supra* L X *millia.* Inuenta est etiam quædam) *De hac muliere Plutarchus,* μίαν δέφασιν ἐξ ἀκρου ῥυμου κρεμαμένην, τὰ παιδία τῶν αὐτῆς σφυρῶν ἀφημμένα βρόχοις ἑκατέρωθεν ἠρτῆσθαι, *id est, Vnam aiunt de summo temone suspensam, filios pedibus eius laqueis alligatos utrinque pependisse.* Poblicius siquidem Malleolus) *Hic fuit è nobili familia, ex qua M. Poblicius Malleolus consul anno urbis* D X X I *in capitolinis Fastis inuenitur. In Liuij uetustis exemplaribus est etiam, Poblicius Malleolus, ut testatur Sigonius.* Insutusque in culleum) *De hac pœna parricidarum Modestinus cap. 9. D. de lege Pompeia de parricidijs. Meminit Cicero pro Roscio Amerino.*

In Caput XVII.

Anno D C X L V.) *Sextus Marij consulatus ex alijs annalibus cadit in annum* D C L I I I. Qui eum censorem.) Q. *Metellus censor Marco* V *consule Saturninum Tribunicium notauit. tumq; à multitudine incitata contumelijs affectus fuit, Cicero pro Sextio, Valerius li. 9. ca. 7. Appianus li. 1.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

A.Nonium) *Ita scripsi, cum in manuscriptis quibusdam Annonium, in alijs Anuniũ legeretur. Nam Appianus hunc* νώνιον *uocat, et in Plutarchi Mario* ὁ ὀνίου φόνος, *pro* ὁ νονίου, *mendose legitur. Corrupte etiam apud Florum li.3.ca.16.est, Annio, una litera omissa, cum sit legendum, A.Nonio.* Die dicta.) *Diem Metello saturninus dixit, quod in eius legem agrariam iurare noluisset, Cic. pro Sext. Liuius li.69. Appianus, Plutar. & alij.* P. Metrium) *In hoc nomine describendo secutus sum optimum librum Cor. Gualtheri.* Alterum consulem.) L. *Valerium Flaccum. Nam C. Mario L. Valerio Coss. Senatus Remp. defendendam dederat, Cicero Catilin. 1. Philip. 8. Sed historiam pleniorem lege pro Rabirio perduellionis reo.* Marius fistulas.) *Cicero, Marius fistulas, quibus aqua suppeditabatur Iouis Opt. Max. templis ac sedibus, præcidi imperauit. Plutarchus,* ἐὰν ὀχετοὺς ἀπέκοψεν. Circa Saufeium.) *C. Saufeium, cicero;* γαΐον σαφήϊον, *Appianus.* In curiam.) *In curiam Hostiliam, Velleius Pater. c.* Furius Tribunuspl.) πόπλιος φούριος δήμαρχος οὐδ' ἐλευθέρου πατρὸς, ἀλλ' ἐξελευθέρου, P. *Furius Tribunuspl. ne patre quidem ingenuo, sed libertino natus, Appianus. Cicero pro Rabirio, hominem omnibus insignem notis turpitudinis appellat.* Rutilius vir integerrimus.) P. *Rutilius Rufus, qui consul fuit anno*

DCX

DCXLVIII, *cum illo nemo neq; integrior esset in ciuitate, neque sanctior, conspiratione publicanorum (quibus nihil agere in Asia prouincia sua permiserat) in iudicium uocatus, Socratem imitatus nemini supplicare uoluit; sed ne ornatius quidem aut liberius causam dici suam, quam simplex ratio ueritatis ferebat. Lege Ciceronem li.1. de Oratore, & in Bruto, Valerium li.6, ca.4. Asconium, Velleium & alios.* Qui Smyrnam commigrans.) *Hinc Ouidius li.1. de Ponto, Et graue magnanimi robur mirare Rutili, Non usi reditus cõdicione dati. Smyrna uirum tenuit, &c. Rutilium uero cum Smyrnæ exularet, ciuitatis eius ciuem factum fuisse, Cicero pro Balbo auctor est.*

In Caput XVIII.

Anno ab V.C.DCLIX.) *In Fastis capit. hic annus est ab* V.C.DCLXII. *quo M. Liuius Drusus Tribunuspl. seditionem commouit, qua de Liuius li. 71. Appia. li.1. Florus lib.3. ca.17. Velleius li.2. lege præfationem Ciceronis in tertium de Oratore.* Prodigia dira) *De his prodigijs Iulius Obsequẽs. Cic. quoq; li.1. de Diuina. refert nonnulla prodigia, quæ Sisenna initio belli Marsici exposuerat.* Drusus tãtis malis anx.) *Drusus in atrio domus suæ cultello percussus, qui affixus lateri eius relictus est, intra paucas horas deceßit, Vellei. Seneca de breuit.*

uitæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

uitæ ait, illum uulnere per inguen accepto collapsum, aliquo dubitante, an mors uoluntaria esset in illo, an tempestiua. Lege præterea Plinium lib. 28. cap. 9. & Auctorē de uiris illustr. C. Seruilium) C. Seruium, uulgo mendose habent libri, idemque mendum est in Velleio. Liuius lib. 72. Q. Seruilium proconsulem, Appianus σερουΐλιον αὐθύπατον uocat. Papium Mutilum) Papius Mutilius est apud Velleium: sed Appianus γαΐον παίπιον μότιλον nominat, Diod. in excerptis libri 37. γαΐον ἀπώνιον μότυλον. Iulius Cæsar) L. Iulius Cæsar cos. pro quo Appianus Sex. Cæsarem habet, Vide Liuium lib. 73. Tolenus fluuius) Appianus scribit Rutilium & Marium ad Lirim fluuium non ita magno interuallo disiuncta castra habuisse, Mariumq; cladem Rutilij ex cadaueribus, quæ eo flumine deferebantur coniecisse. Marius deinde sex millia.) Huius prœlij, quo Marius sex millia hostium cæcidit, meminit Plutarchus in eius uita. Senatus laticlauia.) Sic libri uet. Liuius lib. 74. ait propter hanc uictoriam Romæ prætextas, aliaq; magistratuum insignia sumpta esse. Cato prætor Etruscos.) Hæc quoq; uulgo confuse leguntur, quæ in exemplaribus antiquis sunt distincta. uide Liuium. Dux Iudacilius) γαΐος ἰουδακίλιος, Appia. qui cum Asculi uenenum hausisse ait. Postumius Albinus.) De huius A. Postumij Albini cæde Valerius

lerius lib. 9. cap. 8. C. Gabinius.) A. Gabinius dicitur Liuio lib. 76. Caij prænomen ab uno manuscripto abest. Pompædius) Ita est in Gualtheri libro Appianus κόϊντον πομπαίδιον appellat, qui in Liuij & Velleij libris Silo Popedius dicitur. Apud Plutarchum in Apophthegmatis πομπίου σίλωνος, in Mario ποπλίου σίλωνος mendose legitur. Apud Diodorum rectè, κόϊντος πομπαίδιος σίλων. A C. Sentio prætore.) Σέντιος ὁ στρατηγὸς τῆς μακεδονίας est apud Plutarchū in Sylla. de quo Cicero Verrina. 5. Modo C. Sentium uidimus, hominem uetere illa ac singulari innocentia præditum, propter caritatem frumenti, quæ fuerat in Macedonia, permagnam ex cibarijs pecuniam reportare. Aduerbium, infeliciter, quod in nullis manuscriptis legitur, atque inepte additum fuit, deleuimus.

In Caput XIX.

Anno ab V. C. DCLXII.) Ita numerat Eutrop. ll. 5. alijs est annus DCLXV. quo L. Cornelius Sulla, & Q. Pompeius Rufus cōsules fuerunt. Alij XXX, alij XL.) Si à Sulla & Pompeio numeres ad Pisonem & Messallam consules, quibus Pompeius confecto bello Mithridatico triumphauit, inuenies annos XXVII. Sed Florus lib. 3. cap. 5. scribit Mithridatem annis XL. restitisse.

Appia-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Appianus in Mithridatico ait hoc bellum gestum annis XLII. In Campania tamen) Nola pertinacißime arma retinebat, exercituq; Ro. obsidebatur, Velleius. Gratidium Marij legatum) Gratidium à Mario legatum missum ad Syllam accipiendarũ legionum causa milites trucidarunt, Val. li. 9. ca. 7. Plut. in Mario scribit, missos ab ipso duos tribunos milit. qui syllæ exercitũ acciperent, cosq; à milit. interfectos. Sulpicius Marij collega) P. Sulpicius tribunus pl. legẽ tulerat, ut Mario bellũ Mithridaticum decerneretur, atq; auctor seditionis fuit, Liuius li. 77. Vellei. 2. Valer. li. 6. ca. 5. Appi. li. 1. Plut. in Mario & Sylla, Cic. in Bruto, & alij. In Mniturnensium pal.) Lege præter eos, quos nominauí, Cic. pro Sextio et in Pisonẽ. Cinnę Consuli) L. Cornelius cinna consul eũ Cn. Octauio fuit post Syllæ consulatum. à quib. bellum Octauianum commotum est, cuius meminit cicero li. 2. de Nat. deor. Lege Plutarchum in sylla, Appi. li. 1. Liu 79. & 8. Velleiũ, Flor. Eutrop. & alios. Partem Sertorius) De Q. Sertorio Plutarchus in eius uita. Coloniam Ostiensem) Hoc scribit Appianus li. 1. Plutarch. in sylla, Liuius li. 79. Antium & Ariciam) ἄντιον & ἀρίκιαν καὶ λανούϊον, Appianus. Nobilissimos quosque.) In his fuerunt tres Oratores Q. Catulus, M. Antonius, C. Iulius Cæsar, de quibus cicero in Bruto. Tum quoq; Octauius & Merula

rula consules, Crassus pater & filius, multiq; alij interfecti: de quibus Appia. li. 1. Liuius 80. Lucan. li. 2. Velleius, & alij. Cum Cinna tertium Col.) Anno urbis DCLXVII, quo C. Marius VII, Cinna iterum Consul fuit. ac Marius quidem initio consulatus Idibus Ianuar. decessit, Liuius li. 80. Plutarchus in Mario. In eius locum suffectus est L. Valerius Flaccus, de quo libro seq. Introducta per Marium fugit.) Appianus scribit seruos, qui proposita libertate ad Cinnam perfugerant, cum rapinæ atq; cædis modum nullum facerent, ipsius iussu à Gallis trucidatos fuisse. Plutarchus tradit Sertorium ad quatuor millia seruorum, quos Marius in bello socios, in tyrannide satellites habuerat, interfeciſſe. Cinna quartum Consul.) Cinna in quarto consulatu Ancone ab exercitu suo lapidibus oppressus est, Liuius lib. 83. Appianus 1. Plutarchus in Pompeio & alij.

In Caput XX.

Septem millia tunc Ro.) Eundem numerum edit Eutropius, VII millia de exercitu Norbani cæsa tradit quoq; Plutar. Appianus uero scribit militum Norbani millia sex, Syllæ LXX cecidisse. Fabius Adrianus.) Adriani huius meminit Cicero Verr. 3. ubi Asconius ita scribit, Cinnanis temporibus cum C. Fabius Adrianus, ut alij aiunt, Legatus,

ut alij

Universidad de Deusto
Biblioteca

ut alij putant, pro prætore, uel prætor, prouinciam obtineret Africam, Vticæ in prætorio suo uiuus ustus est, quod corrupto seruitio ciuitatis illius de principum nece conspirasse diceretur. De eodem Liuius lib. 86. Valerius lib. 9. ca. 10. Damasippus prætor.) Solus Appianus hunc prætorem Brutum nominat, quem Liuius lib. 86. Velleius 2. Valerius li. 9. cap. 2. L. Damasippum nominant. Cicero quoq; ep. 21. lib. 9. ad Pætum ita scribit, Nam præter hunc C. Carbonem (Cn. Carbonem uulgo corrupte legitur) quem Damasippus occidit, ciuis è Rep. Carbonum nemo fuit. Q. Metellus Carrinatis cop.) Q. Metellus Pius Carrinatem legatum ad Aesim, quem Appianus ἀισίνον ποταμὸν appellat. fudit. Apud Plutarchum in Pompeio est ἄρσις ποταμὸς, corrupte ut opinor: ad quem Carbonis equitatum in fugam coniectum scribit. Apud Sacriportum) De uictoria Syllæ apud Sacriportum Liuius lib. 87. Velleius lib. 2. Florus lib. 3. cap. 21. Marius iunior, Setio à Sylla occupato, prope castra posuit, cumq; cedẽdo ad Sacriportũ uenisset, aciem instruxit, ut scribit Appian. qui Sacriportum ἱερὸν λιμένα uocat. Plutar. in Sylla prœliũ hoc ad Signium commissum fuisse ait. Signium & Setium finitima oppida inter uiam Latinam & Appiam collocat Strabo lib. 5. Cæsa sunt XXV. millia) xx millia partis aduersæ hoc prœlio se interfecisse

Sylla

Sylla scripsit, auctore Plutarcho, idemq; numerus est apud Eutropium. Metellus Norbani agmen) Hoc prœlium commissum fuisse apud Fauentiam, scribit Velleius. Lucullus cum à Quinctio) Vulgo mendose Quinto legitur. De uictoria M. Luculli apud Fidentiam Velleius & Plutarc. in Sylla. Plus quam decem millia) ὀκτακισχιλίους ἐπὶ μυρίοις, Plutar. Cum Lamponio) Lamponij nomen in Orosij libris uarie deprauatũ fuit, sed apud Liuiũ, Appian. Plutar. Florum et Eutrop. recte legitur. De pugna ad portam Collinam cum Lamponio Lucano & Telesino Samnite lege etiam Velleium. Ad horam diei nonam) σχεδὸν εἰς ὥραν δεκάτην ἤδη τῆς ἡμέρας καταστρεφούσης, Plutarchus.

In Caput XXI.

Tria millia hominum) In uno manuscripto est, IIII millia, fortasse pro, VII millia, errore manifesto & uulgari. Nam Augustinus de Ciuit. dei lib. 3. c. 28. VII millia edit, Liu. li. 88. VIII millia, Plut. in Sylla ἑξακισχιλίους, Valerius li. 9. ca. 2. quatuor legiões. In meo Floro manuscripto ita legitur, Quatuor millia deditorum inermium ciuium in uilla publica interfici iußit. cum uulgo mendose legatur, in uia publica. quod mendum è Liuiana epitoma Sigonius quoq; sustulit. Q. Catulus palam) Palam, additur quoq; in Diaconi additionibus ad Eutropi

 um,

um. Ceterum pro Q. Catulo Plutarchus C. Metellū habet. L. Furfidio) Huius meminit Florus, quem Plutarchus ἀφίδιον appellat. Prima proscriptio LXXX hominum fuit) Vulgo contra ueterum librorum auctoritatem legunt, LXXX millium hominum. Plutarc. in Sylla, ὃ δ' ἦν σύλλας ἐνθὺς ὀγδοήκοντα προέγραψεν. Sic enim legēdum, non προσέγραψεν, ut est impressum. M. Marium.) M. Marium prætorem, nominat Valerius lib. 9. ca. 2. Marium ducis ipsius fratrem, Florus. de crudeli eius interitu Lucanus. lib. 2. P. Lætorius.) Hunc puto esse illum, quem Sylla consul cum Mario seniore proscripsit, quemq; Appianus λαιτώριον nominat. Esse aūt scribendum, Lætorium, non Lectorium cognoscitur e libris græcorum, & antiquis Latinorum; itemq; ex Fastis Capitol. in quibus anno urbis CDXCVI est M. LAETORIVS. M. F. M. N. PLANCIANVS magister equitum cum Dictatore Q. Ogulnio Gallo. Valerius Maximus hunc non P. Lætorium, sed M. Plætorium nominat. & in nonnullis Orosij libris Lætorij prænomē cum nomine ipso iungitur. Cum Telesino) Idem est in epitoma Liuiana. Sed alij aliter de Marij morte scripserunt, ut est apud Velleiū. A Cossura insula) Cossura, non Cosyra est in manuscriptis duobus: nam in uno mendose corsica legitur, sicut in epitoma 89. Corcyra. Appianus, καίρεται δ' ἐκ λιβύης ἐς σικελίαν μὲν πολλῶν

πολλῶν ἑπομένων, καὶ ἀπ' αὐτῆς ἐς κασσύραν νῆσον ἐκφεύγοντα, ᾗ ἴμπας πολὺς ὁ πομπηίου στρατὸς ἐπεπόλωτο. id est, Carbonem ex Africa in Siciliam multis nobilibus comitatum, atque inde in Cossuram fugiētem Pompeius submissis quibusdam comprehendit. In lapidibus Capitol. extant natales triumphi Ser. Fului Nobilioris, et M. Aimilij Paulli de Cossurensibus & Pœneis an. CDXCIX. Hiertam Numidiæ regem) Hiertam habent omnes libri manuscripti, eundemq; antiquus meus Eutropius Hierdam nominat, cum impressi Hiarbam, Plutarchus ἰαρβαν, epitoma Hieram edat.

In Caput XXII.

Creatis itaq; P. Seruilio) P. Seruilius Vatia, & Ap. Claudius Pulcher Consules fuerunt anno DCLXXIII. ijsq; Consulib. creatis Sylla Dictatura se ultro abdicauit, Appianus libro 1. Plutarchus in Sylla. Aut Crixi) De Crixo gladiatorum duce infra capite ult. dicemus. In impressis uulgo male, aut Crassi, legitur. Sylla mortuo Lepidus) M. Aemilius Lepidus & Q. Lutatius Catulus Coss. fuerunt an. urbis DCLXXV. de quibus Sallust. li. 1. hist. Res populi R. M. Lepido, Q. Catulo Consulibus militiæ & domi gestas composui. De dissensione horū Consulum Cicero Catil. 3. Liuius li. 90. Appianus 1. Plutar. in Sylla & Pompeio, Eutrop. alij. Brutus

Universidad de Deusto
Biblioteca

in cisalp) Hic est M. Iunius Brutus M. Bruti, qui Cæsarē interfecit, pater, Plut. in Pompeio et Bruto.

In Caput XXIII.

Anno ab V.C.DCLXXIII.) Annum intelligit, quo Lepidus et Catulus Consules fuerunt, quē nos iam DCLXXV post Romā conditam nominauimus. ijs uero coss. quatuor hæc bella exorta fuisse Eutrop. initio li. 6. auctor est. Sertorius siquidē) De bello sertoriano Appian. li. 1. Plutarchus in sertorio & Pompeio, Liu. lib. 90. & deinceps, Florus li. 3. ca. 22. Eutrop. li. 6. & auctor de uiris illustrib. Domitius ab Hirculeio.) Hirculeius est in nostris manuscriptis Orosij, Eutropij & Flori libris. Hirculeium quæstorem nominat Liuius li. 90. eundem Plutarchus in sertorio intelligit his uerbis, δεμέτριον δὲ καὶ λέσιον (fortasse κ. λεντῖνον) αὐτὸν ὄντα τῶν ἱππέων ἰβηρίας ἐξὸν τῷ τιμίου κατατυπανθέντα. Meminit ibidem Plutarchus Thoranij legati Metelli, quem Sertorius cum exercitu cæcidit. In meo etiam Floro manuscripto legitur, Cum hinc Domitius & Thorius, inde Hirculeij præluderent. ubi impressi habent, cum hinc Domitius & cohortes. Manilius procos.) Manilius est uno in manu scripto, Manlius in ceteris. Apud Plutarchum est, ὥστε λευκιον μὲν λόλλιον ἐπὶ τῶν περὶ ναρβῶνα γαλατίας ἐλθεῖν κώλων βουβόν.

βουβόν. ubi Sigonius legit, ὥστε λεύκιον μανίλιον. Apud Pallantiam) In alijs est, Polentiam, mendose. De Pallantia Strabo lib. 3. de Pallantinis Plinius lib. 3. ca. 3. De Lauronis excidio Plutarchus & Appianus. Reliquum agmen Lauron.) Plutarchus aliter in Sertorio, scribens ipsum Lauronensibus peperciſſe, eosq; dimisisse. Non proconsule) Lege Plutarchum in Pompeio. Hirculeius cum Metello) De Metelli uictoria contra Hirculeium Liuius lib. 91. Frontinus lib. 2. Stratagem. Memmius quæstor) Memmium in agro Seguntino interfectum ait Plutarchus in Sertorio. De Memmio quæstore Pompeij Cicero pro Balbo. Perperna) Perperna, non Perpenna, scribi debere testimonio sunt Fasti Capitolini, in quibus anno DCLXI cum Claudio Pulchro Consul M. PERPERNA comparatur. idemq; à Dione li. 41. πόρπερνας appellatur. unde non est dubium quin apud Plutarchum & Appianum librarij pro Perperna substituerint πεπέννα. Sertorius decimo demum an.) In Eutropij libris scriptum est, Sertorium octauo decimo anno à suis occisum esse. sed Cuspinianus recte corrigit octauo demum anno. Nam & Appianus de re gesta cum Sertorio ita scribit, λειπομένου δὲ ὀκτὼ τῶν συλλεγομένων δὲ σερτωρίου χρόνων ὀκταέτης. Ac Sertorius quidem octauo sui ducatus anno interfectus, bellum uero decimo confectum fuit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

auctore Liuio li.96. Macedonicũ bellum Claudius) Hic est Ap. claudius pulcher, quẽ consulẽ cum P. Seruilio fuisse diximus ca. super. de re ab eo gesta, Liuius lib.91. Eutrop.6. Vnde cum animo æger, & curis) Hæc lectio est in omnib. nostris manuscriptis. cuius loco in alijs impreßis corruptè legitur, Vnde cum hæc animo gereret, curis circunseptus &c. Successor Scribonius) C. Scribonius Curio, qui cũ Cn. Octauio Consul fuit anno DCLXXVII, Ap. Claudio in Macedonia succeßit, Eutr. li.6. Liu. li.92. & 95. Triumphi Curionis è Macedonia meminit Cicero in Pisonem. P. Seruilius ex Consule) De Seruilij Consulatu dictum est supra. Ex consule, id est Consulatu iam perfunctũ missum ad Ciliciam & Pamphyliam scribit etiam Eutrop. Ex consule, ἀπὸ ὑπατῶν, in græca Digestorum præfatione dicitur. Phaselim euertit) Phaselidis nomen uulgo corruptum est. Dionysius,

Αλλαι δ' ἐξείης παμφυλίδες εἰσὶ πόλεις,
Κώρυκος πόρ γε, καὶ ἠνεμόεσσα φασηλις.

Sallust. li.1. histor. res à Seruilio gestas describens, Ad Olympum atq; Phaselida. item, ad Corycum dixit, auctore Prisc. li.15. Cicero Verr.5. Phaselis illa quam cepit P. Seruilius, non fuerat urbs ante Cilicum, atq; prædonum, &c. Cosconius procos.) De rebus à Cosconio gestis Eutrop. li.6, ubi libri ei Cnei prænomen dant, perperam, ut opinor: est enim

hic

hic C. Cosconius, cuius literis planum factum fuit legionem esse à Bulbo solicitatam in Illyrico, ut testatur Cicero pro Cluentio.

In Caput XXIIII.

Anno ab V.C.DCLXXIX.) Eutropio hic annus est DCLXXVIII, alijs DCLXXX. quo consules fuerunt, M. Terentius Varro Lucullus, & C. Caßius. Gladiatores LXXIIII.) Eundem numerum habet Liuius & Eutrop. Appian. μονομαχοὺς ἑβδομήκοντα, Plutarch. in Crasso ὀγδοήκοντα δυοῖν δέοντας. Crixo & Oenomao) Ita hos duces nominandos esse non modo Appianus, uerum etiam libri uetusti probant. Clodij prætoris) Claudium Pulchrum legatum habet Liuius lib. 95. Clodium Glabrum Florus libr.3. cap. 20. κλώδιον στρατηγὸν Plutarchus. In exequijs captiuæ). Appianus ὁ δὲ σπάρτακος τριακοσίους ῥωμαίων ἀχμαλώτους ἐναγίσας κρίξῳ δυόδεκα μυριάσι ῥωμαίων πεζῶν ἐς ῥώμην ὑπήγετο. Spartacus, ubi trecentos captiuos Roman. Crixo inferias misit, cum CXX millibus peditum Romanorum ad urbem contendit. Hinc Florus, Defunctorum prœlio ducum funera imperatorijs celebrauit exequijs, captiuosque circa rogum iußit armis depugnare. Gellius Crixum.) Crixum circa Garganum montem oppressum fuisse, Appianus scribit.

 à quo

à quo & Plutarcho plura pete. Ad caput Silari) *De silaro, qui & silaris dicitur strabo libro quinto extremo, Plinius lib. 3. cap. 103. & lib. 3. cap. 5. De numero interfectorum Liuius lib. 97.*

PAVLI OROSII HISPANI ADVERSVS PAGANOS HISTORIARVM LIBER VI.

Vnum esse deum tam gentilium quàm Christianorum iudicio. *Caput I.*

OMNES homines cuiuslibet vel sectæ, vel vitæ, vel patriæ ita semper ad prospectũ prudentię naturali bono erigun tur, vt oblectamento corporis rationale mentis, et si non actu præferant, iudicio tamen præferendum sciant. Quæ mens ratione duce illustrata in medio virtutum, quibus genuino fauore, quamuis vitijs inclinetur, assurgit, scientiam dei quasi arcem prospicit. Deum enim quilibet hominum contemnere ad tempus potest, nescire in totum non potest. Vnde quidam dum

dum in multis deum credunt, multos deos in discreto timore finxerunt. Sed hinc iam vel maxime cum auctoritate veritatis operante, tum ipsa etiam ratione discutiente discessum est. Quippe cum & philosophi eorum, vt de nostris sanctis fileam, dum intento mentis studio quærunt, scrutanturq; omnia, vnum deũ auctorẽ omnium repererunt, ad quem vnum omnia referuntur. vnde etiam nunc pagani, quos iam declarata veritas de cõtumacia magis quàm de ignorantia conuincit, cum à nobis discutiuntur, non se plures deos sequi, sed sub vno deo magno plures ministros venerari fatentur. Restat igitur de intelligẽtia veri dei per multas intelligendi suspiciones confusa dissensio, quia de vno deo omnium penè vna opinio est. Hucusq; humana scrutatio, etsi cũ labore deliberare potuit: at vbi ratiocinatio defecit, fides subuenit. Nisi enim credideri-mus, non intelligemus. Ab ipso audias, ipsiq; deo credas, quod verum velis scire de deo. Ita que idem vnus et verus deus, in quem omnis, vt diximus, & si ex diuersis opinionibus secta cõcurrit, mutans regna & disponens tempora, peccata quoq; puniés, quæ infirma sunt mundi elegit, vt confundat fortia, Romanũq; imperiũ assumpto pauperrimi status pastore

fundauit. Hoc per reges & conſules diu pro uectum, poſtquam Aſiæ, Africæ atque Europæ potitum eſt, ad vnum imperatorem, eundemque fortiſſimum & clementiſſimum, cuncta ſui ordinatione congeſſit. Sub hoc imperatore, quem omnes fere gentes amore & timore permixto iuſtè honorarent, deus verus, qui ſuperſtitione ſolicita ab ignorantibus colebatur, magnum illum intelligentiæ ſuæ fontem aperuit; promptiuſque per hominem docturus homines filium ſuum miſit operantem virtutes, quæ præcellerent hominem, coarguentemq; dæmonas, quos aliqui deos putauiſſent; vt qui ipſi tanquam homini non credidiſſent, operibus tanquam * dei crederent. deinde, vt in magno ſilentio ac pace latiſſima inoffenſe & celeriter noui nominis gloria, & annuntiatæ ſalutis velox fama percurreret; vel etiam, vt diſcipulis eius per diuerſas gentes euntibus, vltroq; per cunctos ſalutis dona offerentibus, obeundi ac differendi, quippe Romanis ciuibus inter ciues Romanos, eſſet tuta libertas. Quod ideo cõmemorandum putaui, quia hic ſextus libellus vſq; ad Cæſarem Auguſtum, de quo hæc dicuntur, extenditur. Quod ſi aliqui hanc lucidiſſimam rationem irritam putant, ſuiſque dijs potius

* deo

potius aſſignant, quos primum prudentia elegerint, deinde præcipuo cultu inuitarint, vt ſibi per eos ampliſſimum hoc pulcherrimumque imperium conderetur: ſic enim iactitant, quia ipſi optimo genere ſacrorum emeruerint præcipuum deorum fauorem; quibus ademptis vel prætermiſſis, diſceſſerint omnes adytis ariſq; relictis dij, quibus imperium hoc ſteterat: vnde quãuis reuerentia ſanctitatis tuæ multa fortiſſime veriſſimeque diſſeruerit, tamen & mihi locus exigit, vt pauca ſubijciam. Si Romani colẽdo deos emeruerunt fauorem deorum, & non colendo amiſerũt, vt ipſe Romulus parens Romæ inter tot mala ab ipſo ortu ſuo ingruentia ſaluus eſſet colendo quis meruit? An Amulius auus, qui expoſuit ad necem? An pater, qui incertus fuit? An Rhea mater ſtupri rea? An Albani parentes, ipſa quoq; ab initio Romani nominis germina perſequentes? An tota Italia, quæ per quadringentos annos dum audere potuit excidio eius inhiauit? Non, inquiunt, ſed dij ipſi, quia ſe colendos ſciebant, futuros cuſtodiere cultores. Ergo præſcij ſunt. Si præſcij ſunt, cur hoc imperium inter tot annorum ſæcula eo potiſſimum tempore ad ſummã potentiæ arcem perduxerunt, quo ſe ille naſci inter homines atq;

agnoſci

agnoſci vt homo voluit, poſt huius nomen & ipſi pro nihilo contempti ſunt, & cum vniuerſo mundo etiam illi, quos ipſi prouexerant, cucurrerunt? Sed humiliter obrepſit, inquiunt, & latenter intrauit. Latentis & humilis vnde tam celebris fama? tam indubitata fides? tam manifeſta potentia? Signis quibuſdam & virtutibus mentes hominum ſuperſtitione ſolicitas cepit & tenuit. At hæc ſi potuit homo, dij magis poſſe debuerunt. An quia ille hanc potentiam à patre ſibi traditam prædicabat, peruentum eſt aliquando ad intelligentiam illius noti & ignoti dei, quam apprehẽdere, vt dixi, nemo niſi per ipſum poteſt? Nec quiſquã poteſt niſi qui toto ſe perſpecto ac deſpecto, conuerſus ad ſapientiam dei omnẽ quærendi ratiocinationem tranſtulerit ad credendi fidem. Veruntamen breuiter diſcutio: Dij iſti, quos tantos ferunt, vt Romanam Rempub. & propitij prouexiſſe, & auerſi afflixiſſe videantur, eo certe tempore, quod palam conſtat, quo natſci Chriſtus voluit, & annuntiari gentibus cæpit, deuotiſſime atque intentiſſime colebantur. Ita illi conſulentes & ſibi & cultoribus ſuis, non potuerunt vel reprimere, vel repellere ſuperſtitionem eius, propter quam ſpernendos ſe cultoresque ſuos deſtituendos viderent:

derent: quanquam ſi ab inuitis danda venia, nec deferendi fuerunt; ſi à voluntarijs ſeruanda præſcientia, nec prius fuerant adiuuandi. Hoc factum eſt, inquiunt: nam excitauimus gentes, accẽdimus reges, inſtituimus leges, diſpoſuimus iudices, præparauimus pœnas ſupplicijs & crucibus, orbem totum ſcrutati ſumus, ſi quo modo Chriſtianum nomen & cultus vniuerſo mundo poſſet abradi. Hoc eatenus factum eſt, donec fœcunda crudelitas eouſque inter tormenta ac per tormenta proficeret, quandiu ipſum regium culmen, per quod ſolum prohiberi potuerat, occuparet. Et quid poſtea conſecutũ eſt? Imperatores, inquiunt, Chriſtiani ceſſare ſacra, & claudi templa iuſſerunt, atque ideo exceſſere omnes adytis, ariſq; relictis dij, quibus imperiũ hoc ſteterat. O quanta & quàm inoffenſa lux veritatis eſt, ſi non aduerſus eam vltro ſeſe offerentẽ imbecilli infeliciter oculi clauderentur. Si Chriſtiana fides per multa retro tempora ſæuientibus vndiq; aduerſum ſe gentibus, regibus, legibus, cædibus, crucibus ac mortibus reprimi nullo modo potuit, immo vt dixi, inter hæc & per hæc creuit; cultus autem idolorum iam quodam modo ex ſe deficiens ac ſibi erubeſcens ad vnã clementiſſimam iuſſionem ſine

vlla

vllo pœnali terrore ceſſauit; cui dubium eſt, hoc per iſtius intelligentiæ demonſtrationem de creatore ſuo tandem innotuiſſe creaturę, ꝙ illa eatenus per varias ratiocinationes mentis intentæ quamlibet alijs offuſcata quæſierit, ac per hoc ſtatim amori eius, quem etiam ignorans dilexerat, inhæſiſſe? Nec igitur mirum eſt, ſi in magna familia inueniuntur aliqui ſerui, qui conſuetudine, laſciuiaq; ſeductorum aſſuefacti, patientia domini ſui ad contemptum ipſius abutantur. vnde & merito deus vel ingratos, vel incredulos, vel etiam contumaces varijs correptionibus arguit: quod ſemper vtique fatendum eſt, tunc tamen præcipue, quando adhuc per vniuerſum mundum nulla erat eccleſia, quæ interuentu fidelium precum meritas mundi pœnas, iuſtumq; iudicium dei, exorata ipſius clementia, temperaret. vnde etiam hæc, quæ mala hominibus videntur qualiacunq; ſunt, grauiora ſine dubio omnia fuerunt, ſicut ipſo, quo cœpta ſunt ordine, probabuntur. Bellum Mithridaticum, vel, vt verius dicam, belli Mithridatici clades multas ſecum inuoluens prouincias tracta & protenta per quadraginta annos fuit. Nam ſexcenteſimo ſexageſimo ſecundo (vt dixi) anno ab vrbe condita, quo etiã primum ciuile

ciuile bellum ceperat, inardeſcens, conſulatu Ciceronis & Antonij, vt verbis poetæ optimi loquar, Barbarico vix conſummata veneno eſt. Sed in his temporibus, triginta gerendi belli inueniuntur anni. Qualiter autem XL. à pleriſq; dicti ſint, non facile diſcernitur.

Proſequitur hic bellum Mithridaticum, quod Sylla confecit. CAPVT II.

IGitur Mithridates rex Ponti atque Armeniæ, poſtquam Nicomedem Bithyniæ regem amicum populi Romani regno priuare molitus eſt, atque à ſenatu monitus, ſi facere tentaret, bellum ſibi à populo Romano inferendum fore, iratus Cappadociam continuo peruaſit: atque expulſo ab ea Ariobarzane rege, cunctam prouinciam igni ferroque vaſtauit. Bithyniam deinde pari clade corripuit, Paphlagoniã ſimili exitu afflixit, pulſis ex ea Pylæmene & Nicomede regibus. Poſt cum veniſſet Epheſum, crudeli præcepit edicto, vt per totam Aſiam quicunque inuenti eſſent ciues Romani, ſub vna die omnes necarentur. Et factum eſt. Nec explicari aut comprehendi vllo modo verbis poteſt, quæ tunc multitudo Romanorum ciuium cæſa ſit, quis, mœror plurimarum prouinciarum, quis gemitus occidendorum pariter atque occiden

occidentium fuerit, cum ſinguli quique aut prodere innocentes hoſpites & amicos, aut ipſi periclitari pœna hoſpitum cogerentur. Archelaus quoque dux Mithridatis cum centum viginti millibus peditum atque equitum in Achaiam præmiſſus, Athenas cunctamque Græciam partim vi, partim deditione obtinuit. Sylla cui poſt conſulatū Mithridaticum bellum obuenerat, Archelaum apud Piræum Athenienſium portum ſeptemplici muro communitum diu obſedit, ipſam Athenienſium vrbem vi cepit, ac poſtea iuſto prœlio cum Archelao conflixit. Centum & decem millia de exercitu Archelai interfecta, vix decem millia ſuperfuiſſe referuntur. Comperta clade Mithridates lectiſſima ſeptuaginta millia militum Archelao in ſubſidium miſit ex Aſia. Secundo prœlio XV millia ex his interfecta ſunt, ibique Diogenes Archelai filius trucidatus eſt. Tertio bello omnes copiæ quas Archelaus habebat, extinctæ ſunt. Nam viginti millia militum eius in paludem pulſa, cum Syllæ fidem implorarent, inſatiabili victoris ira interfecta ſunt, totidemque alia in flumen coacta ac necata, reliqui miſerorum paſſim trucidati ſunt. Porro autem Mithridates in Aſia nobiliſſimarum vrbium principes occidere, bonaq;

bonaque eorum publicare animo intenderat. Cumq; iam MDC ita interfeciſſet, Epheſij exemplum verentes, excluſo præſidio eius, portas obiecerunt. Similiter Smyrnæi, Sardi, Colophonij, Trallianique fecerunt. Perturbatus Mithridates, per Archelaum ducem ſuum cum Sylla de pace pepigit. Interea Fimbria Marianorum ſcelerum fatelles, homo omnium audaciſſimus, Flaccū conſulem, cui legatus ierat, apud Nicomediam occidit: ac mox arrepto exercitu Mithridatis filium ex Aſia ad Miletopolim fugans, ſtationem regis inuadit, ipſumque Pergamo pellit, fugientemque inſecutus apud Pitanam obſedit: & profecto cepiſſet, ſi L. Lucullus ciuilib. diſcordijs curam reipub. prætuliſſet, eumque mari coartare obiecta claſſe voluiſſet. Inde Fimbria Ilienſibus iratus, à quibus pro Syllanæ partis ſtudio obiectu portarum repulſus videbatur, ipſam vrbem Ilium, antiquam illam Romæ parentem funditus cæde incendioque deleuit. Sed eam Sylla continuo reformauit. Idem Fimbria apud Thyatira cum ab exercitu Syllæ obſideretur, deſperatione adactus, in templo Aeſculapij manu ſua interfectus eſt. Fannius & Magius de exercitu Fimbriæ profugi, Mithridati ſeſe adiunxerunt: quorum hortatu

Universidad de Deusto
Biblioteca

Mithridates cum Sertorio per legatos in Hiſpaniam miſſos, fœdus pepigit. Sertorius ad eum Marcum Marium firmandi fœderis cauſa miſit. Quem rex apud ſe retentum, breui dimiſit in locum Archelai, qui ſe ad Syllam cum vxore liberiſque contulerat. Marius & Eumachius duces à Mithridate aduerſus Lucullum miſſi, magno exercitu breui congregato, cum P. Rutilio apud Chalcedona congreſſi ſunt, eumq; cum plurima exercitus ipſius parte cæciderunt. Lucullus Mithridatem Cyzicenos obſidentem, foſſa cinxit: eumq; quod faciebat, pati compulit: atque ad ipſos Cyzicenos, vt bono animo eſſent, nuntiũ miſit vnum ex militibus nandi peritum: qui duobus vtribus ſuſpenſus, mediam ipſe regulam tenens, plantiſq; ſubremigans, ſeptem millia paſſuum tranſmeauit. Mithridates inopia laborans, partem copiarum inſtructam armis, domum abire præcepit: quam Lucullus excipiens, vniuerſam diſperdidit. Nam amplius quàm quindecim millia hominum tunc interfeciſſe narratur. Tunc etiam Fannius, qui ſe Mithridati iunxerat, & Metrophanes regius prætor, à Mamerco victi, cum duobus millibus equitum in Mœſiam profugerunt: atque inde in Mæoniam digreſſi, in colles campoſq;

Inarimos

Inarimos incidetunt, vbi non ſolum montes vſti, vel ſaxa quaſi quadam fuligine offuſcata cernuntur, verumetiam campi ambuſto ſolo ſqualidi, per quinquaginta millia paſſuum, ſine vllo ignis vel fornacis indicio & pendulo in profundum cinere putrea iacent. Tribus etiam locis torridæ voragines oſtenduntur, quas Græci phyſas vocant: in quibus diu oberrantes, inopinatis tandem periculis exempti ſunt, & clam in regis caſtra venerunt. Deiotarus rex Gallograeciæ, præfectos regis bello trucidauit. Interea Mithridates apud Cyzicũ eadem mora, qua obſidebat obſeſſus, in magnam penuriã peſtilentiamq; exercitum ſuum coartauit. Nam plus quã trecenta millia hoim fame & morbo in eadẽ obſidione amiſiſſe fertur: ipſe cũ paucis arrepta naui clam fugit è caſtris. Lucullus incruento milite ſpectator cladis alienæ, nouum genus victorię adeptus eſt: moxq; Mariũ adortus, vicit fugauitq;. In quo prœlio plus quã vndecim millia Marianorum militũ interfecta referuntur. Lucullus poſtea cum eodem Mario nauali prœlio congreſſus, triginta & duas naues regias, & cõplures onerarias, aut demerſit aut cepit. Multi ibi ex his quos Sylla proſcripſerat, interẽpti ſunt. Marius poſtera die de ſpelunca, vbi latebat, extractus,

meritas hostilis animi pœnas luit. Eodem vero Lucullus impetu Apamiam vastauit, & sub monte Olympo Prusam munitissimam ciuitatem captam expugnatamque diripuit. Mithridates aduersus Byzantium instructa classe nauigans, tempestate correptus, octoginta rostratas naues perdidit. Ipse cum quassata iam naui mergeretur, in myoparonem Seleuci piratæ, ipso pirata iuuante, transiluit. Inde Sinopē, ac post Amisum cum magna difficultate peruenit.

De Catilinæ incestu, & Lucullorum aduersus Bessos, Mithridatem, & Tigranem, ceteroſq; bellis. *Caput III.*

EOdem anno apud Romam Catilina incesti accusatus, quod cum Fabia virgine Vestali commississe arguebatur, Catuli gratia fultus euasit. Lucullus Sinopen expugnaturus obsederat. Hanc Seleucus archipirata & Cleochares spado, qui præsidij causa præerāt, expilatam atque incensam reliquerunt. Lucullus miserorum hostium intestina clade permotus, celeri occursu immissum restinxit incendium. Ita misera ciuitas, versa vice hostium sociorumque, vnde defendenda, disperdita, & vnde disperdenda, seruata est. At vero M. Lucullus qui Curioni in Macedonia successerat,

rat, totam Bessorum gentem bello appetitam, in deditionem recepit. Eodem tempore Metellus Siciliæ prætor, cum fœdissima illa C. Verris prætura Siciliā afflictā inuenisset, maxime *Pyrganione archipirata nefarijs prædis & cædibus dilacerante, qui pulsa classe Romana, Syracusanum portum obtinuerat, quē mox nauali terrestriq; prœlio comminutum, Sicilia decedere compulit. Præterea Lucullus transgressus Euphratem & Tigrim, apud Tigranocertam vrbē cum Mithridate et Tigrane congressus, paruissima suorū manu magnū hostium numerum occidit. Nam triginta millia hominum in eo bello cæsa referuntur. Tigranes vix CL equitibus comitatus aufugit, diademate & tiara ne agnosceretur abiectis. Tūc ad Lucullum totius pene orientis supplices venere legati. is imminente hieme, per Armeniam in Mesopotamiam regressus, Nisibin vtbem illis in locis tunc inclytam expugnauit & cepit. Pyrganione.

De bello Piratico & Cretico, deq; re cum Mithridate à Pompeio gesta. *Caput IIII.*

IIsdem diebus piratæ per omnia sparsi maria, etiam non tantū intercipientes nauiū commeatus, sed etiā insulas prouincias q; vastantes, impunitate sceleris & auiditate prædę

vulgo ſeſe aſſociantibus, in immenſum augebantur. quos Cn. Pompeius poſt multam quidem vaſtationem, quâ terra mariq; diu egerant, mira tamen celeritate compreſſit. Eodem tempore Cretam inſulam per biennium Metellus euertit, diuturnoq; bello domitam in poteſtatem redegit, legesq; Minois Romanis legibus permutauit. Pompeius poſtea ſucceſſor Luculli, in minori Armenia iuxta montem Daſtracum caſtra regis obſidione concluſit. Rex cum omnibus copijs, eruptione per noctem facta, inſuper etiam perſequentē bello repellere ſtatuit. Pompeius fugientes perſequi intendit. Itaq; bellum nocte commiſſum eſt. Luna tunc orta, à tergo Romanis erat. Regij longitudine vmbrarū proximitatem hoſtium rati, cuncta in irritum tela fuderūt. Romani veluti inermes poſtea aggreſſi, ſine labore vicerunt. Nanq; de exercitu regio quadraginta millia cæſa vel capta ſunt. Romani vulnerati mille, vix aūt quadraginta interfecti. Rex inter tumultus belli fuga lapſus, adiutus etiā beneficio ſubluſtris noctis, euaſit: relictuſq; ab omnibus amicis, philoſophis, ſcriptoribus rerum vel carminum, ac medicis, ſolus per deuia equum manu trahens, atq; ad omnes nocturnos ſtrepitus trepidans, in quoddā caſtellum

lum diuertit, atque inde in Armeniam perrexit. Pompeius regem inſecuturus, inter duo flumina quæ ab vno monte diuerſis ſpecubus exoriuntur, hoc eſt, Euphratem & Araxem, vrbem Nicopolim ſenibus laſſis & ægris volentibus condidit. Oranti Tigrani veniam dedit. Exercitum Orodis Albanorum regis, prq fectosq; eius ter prælio vicit: poſtea epiſtolas Orodis & munera cum Albanis pace inſtauranda libenter accepit. Artocem regem Iberię bello fudit, totamq; Iberiam in deditionem accepit. Inde cum Armeniam, Colchos, Cappadociam & Syriam ordinatis rebus compoſuiſſet, promouens de Ponto in Parthiam, ad Ecbatanam vrbem caput Parthici regni quinquageſimo die venit.

Quod Mithridates filios ac amicos peremerit, ipſeq; uicißim à filio peremptus ſit.

Caput V.

IN Boſphoro Mithridate cerealia ſacra celebrante, terræmotus adeo grauis repente exortus eſt, vt magna clades ex eo vrbium atque agrorum ſecuta narretur. Eodem tempore Caſtor Mithridatis præfectus, qui Phanagorio præerat, interfectis amicis regijs arcem occupauit, & quatuor Mithridatis

filios ad præsidia Romana transmisit. Mithridates accensus ira, in scelera exarsit. Nam complures tunc amicos suos, & Exipodram filium suum interfecit, cum antea iam alium Macharem nomine parricidio trucidasset. Pharnaces alter filius eius, exemplo fratrum territus, exercitum ad persequendum sese missum, sibi conciliauit, & mox aduersus patrem duxit. Mithridates diu ex altissimo muro filium frustra precatus, vbi inexorabilem vidit, moriturus exclamasse fertur: Quoniam Pharnaces, inquit, mori iubet, vos si estis dij patrij, precor, vt quandoque & ipse hanc vocem à liberis suis audiat. Statimque descendens ad vxores, pellices ac filias suas, venenum omnibus dedit. Quod cum ipse nouissimus hausisset, nec tamen propter remedia, quibus vitalia sua aduersus noxios succos sæpe obstruxerat, veneno confici posset, frustraque spatiaretur, si quo tandem modo infusa pestis per venas vegetatione corporis acta discurreret, Gallum quendam militem iam fracto muro discurrentem inuitauit, eique iugulum præbuit. Hunc exitum vitæ Mithridates habuit, nobisque sententiæ suæ fortissimum argumentum reliquit, homo omnium, ut ferunt, superstitiosissimus, annos natus septuaginta-

gintaduos, habēs secum semper philosophos, omniumq; artium peritissimos. Si estis, inquit, dij patrij. Ita ille diu colendo, ac diu quę rendo persenserat, hos non esse certos deos, qui esse putabantur. Rex multæ experientiæ atq; æuo grauis, verum deum, ad cuius notitiam non nisi auditu per fidem venitur, non intelligebat. Hos autem falsos esse rationis ipsius luce peruiderat, aliud consuetudini, aliud menti suæ tribuens. Si estis, inquit, dij, hoc est dicere, ego sentiens esse super hominem potentiorem ipso homine potestatem, precandi necessitate motus, commendo diligentiam, & excuso ignorantiam meam. Inuoco qui est, dum conuenio qui non est. Quapropter cum dolore & timore considerandū est, qua pœna, quóue iudicio digni erunt, qui contra interdictum iam propalatæ & publicę veritatis eos sectantur & colunt deos, de quibus etiam illi iam tunc dubitare poterant, qui adhuc præter eosdem scire nihil poterant. Veruntamen breuiter consulo, qualia tunc toto orienti tempora videbantur, cum per quadraginta annos miseræ nationes alternis tantorum ducum vastationibus terebantur: cum quæque ciuitas tantis concursibus media ineuitabiliter periclitabatur, inde accensura alterum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

terum, vnde alterum temperaſſet: hoc mox habitura ſupplicij, quod remedij ad tempus habuiſſet: cum trepidæ diuerſarum prouinciarum legationes inter ſuccedentes Romanorum duces, & truculentiorem notitia Mithridatem, alternis ad vtrunq; prout quenq; ſors belli attollebat, incertis ſatisfactionibus trãsferebantur, augendo pericula quæ ſanabant. Nunc quid continuo Pompeius, & quidem Pompeius homo Romanorum moderatiſſimus, per plurimas partes orientis, finito Mithridatico bello egerit, paucis proferam.

De geſtis Pompeij in Syria, Phœnice & Iudæa, & coniuratione Catilinæ.

Caput VI.

ANno ab vrbe condita DCLXXXIX M. Tullio Cicerone, & C. Antonio conſulibus. Pompeius occiſi Mithridatis nuntio accepto, Syriam cœlen & Phœnicen bello aggreſſus, Ituræos primum Arabesq; perdomuit, vrbemq; eorum, quam petram nominant, cepit. Hinc ad Iudæos, quibus Ariſtobulus expulſo fratre Hyrcano primus ex ſacerdote rex præerat, atq; ad Hieroſolymã vrbem eorum Gabinium cum exercitu mittit. Ipſe continuo ſubſecutus, & à patribus vrbe ſuſceptus, ſed à plebe muro templi repulſus, oppugnationem eius intendit. Idnõ ſolum natura loci, verumetiam ingenti muro, foſſaq; maxima munitum, cum alias alijs legiones, dies noctesq; ſuccedere ſine requie cogeret, vix tertio menſe expugnauit. Tredecim millia ibi Iudæorum cæſa narrantur, cetera multitudo in fidem venit. Pompeius muros ciuitatis euerti, æquariq; ſolo imperauit: & cum aliquantos principes Iudæorum ſecuri percuſſiſſet, Hyrcanum ſacerdotio reſtituit. Ariſtobulum captiuum Romam duxit. Hoc bellũ orientis cum viginti & duobus regibus ſeſe geſſiſſe ipſe Pompeius pro concione narrauit. Interea coniuratio Catilinæ aduerſus patriam per eoſdem dies in vrbe habita ac prodita, in Etruria vero ciuili bello extincta eſt. Romæ conſcij coniurationis occiſi ſunt. Sed hanc hiſtoriam agente Cicerone, & deſcribente Salluſtio, ſatis omnibus notam, nunc à nobis breuiter fuiſſe perſtrictam ſat eſt. Motus etiam in Pelignis ortus à Marcellis patre et filio, per L. Vettium proditus, patefacta Catilinæ coniuratione, quaſi ſucciſa radice compreſſus eſt: & de vtroq; per Bibulum in Pelignis, per Ciceronem in Brutijs vindicatum eſt.

Cæſar quas prouincias ſortitus, quomodo Heluetios & Belgas domuerit.

Caput

Caput VII.

ANNO ab vrbe condita DCXCIII C. Cæsare & L. Bibulo consulibus, lege Vatinia Cæsari tres prouinciæ cum legionibus septem in quinquennium datæ, Gallia transalpina & cisalpina & Illyricus. Galliam Comatam postea senatus adiecit. Hanc historiam Suetonius Tranquillus plenissime explicuit, cuius nos competentes portiunculas decerpsimus. Heluetiorum animos fortissimæ Gallorum omnium gentis, ea vel maxime causa, quod perpetuo pene cum Germanis bello altercabantur, à quibus Rheno tantum flumine dirimuntur, Orgetorix quidam princeps gentis, spe totas inuadendi Gallias, in arma accenderat. Quo ceteri optimates correpto & ad mortem coacto, cohibere tamen semel animatas in prędam plebes nequiuerunt. Qui coniuratione facta ac die dicta, exustis vicis ac domibus suis, ne quod desiderium ex spe reuertendi foret, profecti sunt. Quos cũ apud Rhodanum flumen obuios Cæsar habuisset, magno difficiliq; bello bis vicit, victosq; ad deditionem coegit. Horum fuit, cum primum progressa est omnis multitudo Heluetiorum, Tulingorum, Latobrogiorum, Rauracorum & Boiorũ, vtriusq; sexus ad CLVII millia

millia hominum. Ex his XL & VII millia in bello ceciderunt: cetera in terras proprias remissa sunt. Postea Cæsar contra Ariouistum regem, excitantem inuehentemq; secum incredibiles Germanorum copias, quibus nuper vniuersos Galliarum populos se subegisse iactabat, apud Sequanos vicit. Cum autem diu exercitus Cæsaris Germanorum multitudine & virtute perterritus pugnam detractasset, Ariouistus in Germaniam arrepta nauicula Rhenum transuectus effugit, vxores eius duæ, totidemq; filiæ captæ sunt. Fuerunt autẽ in exercitu Ariouisti, Arudes, Marcomani, Triboci, Vangiones, Nemetes, Edures, & Sueui. Pugna maxime grauis ex phalange Germanorum fuit, quam coacto in vnũ agmine, scutisque supra capita contextis, ad irrumpendam Romanorum aciem tuti vndique præstruxerant. Sed postquam aliqui Romanorum militum agilitate audaciaque insignes, supra obductam saliere testudinem, scutisque singillatim, velut squamis reuulsis desuper nudos deprehensorum detectorumq; humeros perfoderunt, territi hostes nouo mortis periculo, terribilem dissoluére compagem. Exinde in fugam versi, per quinquaginta millia passuum insatiabiliter cæsi sunt:

neq;

Universidad de Deusto
Biblioteca

neque conijci potuit numerus Germanorum, vel quantus pugnæ aſſuerit, vel quantus fuerit occiſorum. Poſt hæc Belgarum gens, quæ tertia pars Galliarum eſt, aduerſus Cæſarem exarſit. Quorum diſtributim copia hæc fuit. Bellouaci qui ceteris numero & virtute præſtare viderentur, habuere lectiſſima ſexaginta millia armatorum; Sueſſiones ex duodecim oppidis quinquaginta millia; Nerui, quorum adeo indomita feritas prædicabatur, vt nunquam in id temporis mercatores ad ſe admiſerint vina ceteraq; venalia deferre, quibus inducta iucunditas corporem virtutis afferret, habuerunt ſimiliter quinquaginta millia: Atrebates etiam & Ambiani decem millia, Morini viginticinq; millia, Menapij nouem millia, Caleti decem millia, Velocaſſes & Veromandui æque decem millia, Aduatici XVIII millia: Condruſi, Eburones, *Cæreſi, Cæmani, qui vno nomine Germani vocantur, quadraginta millia. Et ita fuiſſe referuntur CCLXXIIII millia armatorum lectiſſima. His repente ſilua erumpentibus, exercitus Cæſaris perturbatus, atque in fugam actus, plurimis ſuorum amiſſis, tandem hortatu ducis reſtitit: victoresq; aggreſſus, vſque ad internecionem penè deleuit.

*Ceroſi

Galbæ

Galbæ expeditio in Veragros & Sedunos. De rebus geſtis Cæſaris in coniuratos cum Venetis, item Titurij Sabini & P. Craſſi expeditionibus. Caput VIII.

IGItur Cæſar magnis in Gallia rebus geſtis, cum in Italiam proficiſci decreuiſſet, Galbam cum legione duodecima ad Veragros Sedunosq; miſit. Qui cum hiemandi cauſa in vico Veragrorũ, cui nomen erat Octodurus, conſediſſet, mediamq; oppidi partẽ, quę torrente diſtinguebatur, accolis conceſſiſſet, quadam die eoſdem diſceſſiſſe per noctem ac proximo inſediſſe colli videt. Quippe illi paucitatẽ vix medię legionis deſpectui habentes, vltroneam ſibi prædam nullo ceſſuram negotio arbitrabantur, finitimosq; ſuos in hanc cædis ac prædæ ſocietatem vocauerant. Igitur Galba tam præſentibus periculis circunſepto ac trepido, atque inter varias conſultationes certi conſilij incerto, repente Galli deſcenſu montis effuſi, caſtra imperfecta circundant, raros per vallum propugnatores ſaxis teliſq; onerant. Cumq; iam caſtra irrumperentur, Pacuuij primipilaris & Voluſeni tribuni conſilio, cuncti Romani portis eruperunt: incautosq; ſubito aggreſſi hoſtes, primum perturbauerũt, deinde in fugam verſos

Universidad de Deusto
Biblioteca

verſos miſerabili ſtrage fuderunt. Nam amplius triginta millia barbarorum tunc cæſa referuntur. Igitur Cęſar cum iam pacatas vniuerſas Galliarum gentes putaret, ad nouum & maximum bellum retractus eſt. Namq; dū P. Craſſus adoleſcens cum legione ſeptima oceano tenus apud Andegauos hiemat, Veneti ceteriq; confines repente in arma coniurant, legatos Romanorum vinciunt, eosq; ita demum ſe reddituros, ſi obſides ſuos recipiāt, Romanis indicant. Socios ſibi ad id bellum Oſiſmios, Lexouios, Nannetes, Ambiuaritos, Morinos, Diablintres, & Menapios aſciſcunt, auxilia quoque à Britania accerſunt. Cęſar per Craſſum de rebellione dedititiarum gentium certior factus, quamuis intelligeret quāta ineundi belli difficultas eſſet, tamen rem tanti negotij non negligendam ratus eſt, ne ceteris exemplo eiuſmodi audendi licentia laxaretur. Itaque terreſtri prœlio perſequi hoſtes fruſtra aggreſſus: quippe cum hoſtes per interfuſa ex oceano æſtuaria, atque inacceſſos receſſus, tutis terrarum finibus munirentur, naues longas ædificari in Ligeri fluuio iubet: per quem in oceanum deductæ, mox vt hoſtibus viſæ ſunt, continuo ducentæ viginti naues eorum paratæ, atque omni genere armo-

armorum inſtructiſſimæ, progreſſæ portu, ex aduerſo conſtiterunt. Bruto circunſpicienti imparem longe nauium eſſe conflictum, quia barbarorum naues ſolido robore intextæ, cauerniſq; prœualidis obduratæ, ſaxorum modo adactos roſtratarum ictus retundebant, hoc primum auxilio fuit, quod falces acutiſſimas nō pertinacitur contis præfixas, funibus autem ſubnexas parauerat: quibus cum opus eſſet, apprehenſos eminus rudētes, ſubductis haſtilibus per funem falcem retrahendo ſuccideret. His celeriter expeditis, dirumpi hoſtilium antennarum armamenta prœcepit. Ita antennis ruentibus, complures illico naues velut captas immobiles reddidit. Alij hoc periculo territi, ſuſpenſis velis quà ventus inten deret fugere conati, ceſſante mox vento deſtituti, ludibrio fuere Romanis. Itaque incenſis omnibus nauibus, interfectiſq; his qui pugnauerāt Gallis, reliqui ſeſe omnes dediderunt. Sed Cęſar maxime ob iniuriam legatorum, et vt genti ad omnia conſilia mobili terribilis exempli notam inureret, cunctis principibus per tormenta interfectis, reliquos ſub corona vēdidit. Iiſdem diebus Titurius Sabinus Aulercos, Eburouices, Lexouioſq;, qui primates ſuos, cur auctores belli reſuſcitandi eſſe nol-

Universidad de Deusto
Biblioteca

lent, interfecerant, eruptione facta, incredibili cæde deleuit. Publius vero Craſſus cum in Aquitaniam peruenisſet, bello exceptus eſt. Nanque Sontiates magno equitatu pedeſtribusq; copijs prȩualidis Romanos adorti, diu grauiter turbauerunt: poſt victi, atq; in oppidum Sontiatum coacti obſeſſiq;, cum ſe expugnari viderent, armis traditis, in deditionem recepti ſunt. Aquitani clade permoti, vndiq; exercitum contrahunt: de citeriore quoque Hiſpania auxilia accerſunt. duces bello maxime eos perficiunt, qui cum Sertorio militauerant. Hi omnes dum obſidionẽ Craſſo parant, in caſtris ſuis Craſſo obruente deleti ſunt. Nam ex Aquitanis & Cantabris, quorũ quinquaginta millia tunc in auxilium venerant, triginta & octo millia cæſa referuntur. Cæſar Germanos, qui Rhenum cum immenſis copijs tranſmiſerant, ſimul & totas Galliaſ ſubijcere ſibi parabant, bello adortus, vſq; ad internecionem cęcidit. Quorum fuiſſe numerum ad CCCCXL millia ferunt.

Cæſar quomodo Sueuos & Britanos ſubiecerit.

Caput IX.

Tunc

TVnc Cæſar in Germaniam facto ponte tranſgrediens, Sicambros & Vbios obſidione liberat: Sueuos maximam & ferociſſimam gentem, quorũ eſſe centum pagos & populos, multi prodidere, totamq; Germaniam aduentu ſuo terret: mox in Galliam, reſciſſo ponte concedit. Inde ad Morinos venit, vnde in Britaniam proximus & breuiſſimus tranſitus eſt. Nauibus circiter onerarijs atque actuarijs octoginta præparatis, in Britaniam tranſuehitur. Vbi acerba primum pugna fatigatus, deinde aduerſa tempeſtate correptus, plurimam claſſis partem, & nõ paruum numerum militum, equitum vero pene omnem diſperdidit. Regreſſus in Galliam, legiones in hiberna dimiſit, ac ſexcentas naues vtri uſque commodi fieri imperauit. Quibus iterum in Britaniam primo vere tranſuectis, dum ipſe in hoſtem cum exercitu pergit, naues in ancoris ſtantes tempeſtate correptæ, vel colliſæ inter ſe, vel arenis illiſę ac diſſolutę ſunt. Ex quibus quadraginta perierunt, ceteræ cum magna difficultate reparatæ ſunt. Cæſaris equitatus primo congreſſu à Britanis victus, ibiq; Labienus tribunus occiſus eſt. Secundo prœlio cum magno ſuorum diſcrimine victos Britanos in fugam vertit.

Inde ad flumen Thameſim profectus eſt, quem vno tantum loco vadis tranſmeabilem ferunt. In huius vlteriore ripa, Caſſiuellauno duce, immenſa hoſtium multitudo conſederat, ripamq; fluminis ac pene totum ſub aqua vadũ acutiſſimis ſudibus præſtruxerat. Quod vbi à Romanis deprehenſum ac vitatum eſt, barbari legionum impetum non ferentes, ſyluis ſeſe abdidere, vnde crebris eruptionibus Romanos grauiter ac ſæpe lacerabant. Interea Trinobantum firmiſſima ciuitas cum Androgorio duce, datis quadraginta obſidibus, Cæſari ſeſe dedidit. Quod exemplum ſecutæ vrbes aliæ complures, in fœdus Romanorum venerunt: iſdemque demonſtrantibus, Cæſar oppidum Caſſiuellauni inter duas paludes ſitum, obtentu inſuper ſyluarum munitum, omnibusque rebus confertiſſimum, tandem graui pugna cepit.

Cæſarem aduerſus nouam Gallorum conſpirationem profectum fuiſſe, eosq; denuo ſubegiſſe.

Cap. X.

EXin Cæſar à Britannis reuerſus in Galliam, poſtquam legiones in hiberna miſit, repentinis bellorum tumultibus vndiq; circunuentus & conflictatus eſt. Namque Ambiorix

biorix cum Eburonibus & Aduaticis conſpirans, animatus Treuirorum conſilio, Cottam & Sabinum legatos apud Eburones cum tota funditus legione inſidijs circunuentos interfecit. Ambiorix hac victoria elatus, Aduaticos & Neruios plurimosq; alios raptim in arma contrahit, atq; ad Ciceronem legatum, qui ſimiliter tunc legioni in hibernis præerat, contendit. Multitudo hoſtium ex hoc colligi potuit, quia cum in obſidione caſtrorum vallum circundandum eſſe à captiuis Romanis docerentur, & inſtrumenta ruralia non haberent, gladijs concidendo terram, & ſagulis exportando, vix tribus horis vallum pedum decem, & foſſam pedum quindecim per millia paſſuum quindecim in circuitu perfecerunt. Præterea centumviginti turres miræ altitudinis extruxerunt. Et cum iam ſeptem dies noctesq; ſuccidui hoſtium cunei pugnarent, ac ventus ſubito plurimus exortus eſſet, teſtas feruentes intorſere fundis, flammataque focis tela, ac mox concepto igne rutilantia, intra caſtra iecerunt. Quo facto per culmina raptim ventus inſiſtens, ſparſum animauit incendium. Sed ne ſic quidem Romani, cum vndiq; obruerentur vulneribus, laboribus, vigilijs, ieiunijs, incendijs ue ceſſerunt.

Tandem Cæſari nuntiatum eſt, vnam delectam eſſe legionem, alteram iam pene confectam. Aduentante cũ duabus legionibus Cæſare, deſerunt hoſtes obſidionem, atq; in eum cuncti raptis copijs ruunt. Cæſar paruiſſimis ſe caſtris conſultò condidit, equitibus præmiſſis, vt fugam fingerent imperauit, vt ad tranſitum vallis quæ media erat, ſibiq; periculoſa videbatur, hoſtes contemptu ſui inuitaret. Quibus aduentantibus inſuper obſtrui portas præcepit. Quo viſo Galli, quaſi iam viciſſent, ad obducendum extrinſecus vallum conuerſi ſunt. Cæſar totis repente portis paratum effudit exercitum, verſoſq; in fugam Gallos vaſtiſſima cæde confecit. Nam ſexaginta millia tunc fuiſſe referuntur, è quibus pauci per paludes inuias euaſerunt. Indutiomarus Treuirorum princeps, magnas armatorum copias habens, poſtquam de conſenſu Galliæ totius certior redditus eſt, Labieni caſtra, legionemq; cui is præerat, quod facile factu arbitrabatur, delere ſtatuit: ac deinde Eburonibus Neruijſq; coniunctus, ad opprimendum Cæſarem pergere. Labienus quibus poteſt artibus ſimulat timorem, atque ita Indutiomarum negligentiorem cum inſultantibus copijs pro vallo oberrantem, repentina

pentina irruptione proſtrauit. Hac victoria Labieni, reliqui Gallorum conatus repreſſi ſunt, & Cæſar paulo quietior reliqua parte hiemis fuit. Sed intelligens ſibi maiora belli ſupereſſe negotia, maxime quia plurima parte exercitus amiſſa, alijſq; grauiter ſaucijs, ne ad ſuſtinendum quidem ſibi idoneus, non dicam ad comprimendum Gallorum impetum videretur, à Cn. Pompeio proconſule conſcribi legiones, ſibiq; mitti in auxiliũ petit. Itaq; ante exactam hiemem tres ad eum legiones in caſtra venerunt. Igitur Cæſar prius quàm in vnum hoſtium copiæ coirent, ineunte vere aggredi trepidos & opprimere ſparſos in ſuis finibus parat. Primum itaque Neruiorum fines diripit: prædam verò, quę copioſiſſima erat, exercitui permittit. Deinde Menapios, qui ſibi propter immenſas paludes atq; impeditiſſimas ſiluas munitiſſimi videbantur, tribus agminibus inuadit: nimiaq; cędevulgo agitata, reſiduos ſupplices in deditionem recepit. Labienus ſequenti prœlio omnes Treuirorum copias interfecit, arte in bellum prouocatas, prius quàm Germanis aduentatibus iungerentur, & continuo ipſam ciuitatem capit. Cæſar vlciſci mortem Sabini & Cottæ legatorum volẽs, in Ambiorigem & Eburones

deletæ legionis auctores, postquam in Arduennam syluam refugisse comperit, quæ syluatotius Galliæ maxima est, atque à ripis Rheni finibusque Treuirorum ad Neruios vsq; pertingit, & in longitudine plus quàm quingenta millia passuum patet, permetiens remsui maximi periculi fore, si per obstructas spatiosasq; syluas ignoti diuiderentur, hostemq; locis notissimum quærerent, omnem Galliam per nuntios inuitat, vt quique secundum placitum suum reconditas in Arduenna syluaprædas quærant, diripiantque. Quo facto Gallis, vtrinq; morientibus, maximas Romanorum iniurias sine cuiusquam Romani discrimine vindicauit. Ita hoc tutissimo vincendi genere securus in Italiam redijt.

Cæsar item nouam Gallorum in arma aduersus sese conspirationem multa clade comprimit.

Caput XI.

IGitur Cęsare in Italiam reuerso, Gallia rursus in arma coniurat, multique simul populi coeunt. Dux his Vercingetorix fuit, cuius consilio statim omnes Galli ciuitates suas vltro incenderunt, prima à suis incensa Biturigo. Inde ad Cæsarem, qui magnis itineribus per Narbonensem prouinciam clam ad exercitum

citum recurrerat, impetum faciunt. Cæsar tunc oppidum nomine* Cenapum obsidione concluserat: quod diu oppugnatum, tandem post multas Romanorum clades pluuio die, cum hostilium machinarum amenta neruique languerent, applicitis turribus captum atque deletum est. Quadraginta milliaibi hominum fuisse referuntur: è quibus vix octoginta per fugam elapsi ad proxima Gallorum castra venerunt. Præterea Aruerni ceterique confines, solicitatis etiam ad se Aeduis, multis aduersus Cæsarem prœlijs bellauerũt. Qui cum se pugnando fatigati in quoddam castellum recepissent, milites prædæ inhiantes, ad expugnationem oppidi animum intendunt, frustra Cæsare de loci iniquitate causante. Itaque ibi Cæsar erumpentibus desuper hostibus pressus, multa exercitus sui parte perdita, victus aufugit. Dum hęc ad Alesiam geruntur, Vercingetorix, quem omnes consensu patiregem præoptauerãt, suadet vti ex tota Gallia omnes qui arma ferre possent, huic bello præsto sint. Hoc enim esse vnum bellum, quo aut perpetua libertas, aut æterna seruitus, aut mors omnium consequatur. Itaque absque eo numero quem infinitum antè contraxerat, equitum circiter octo millia, peditum Auericũ

Universidad de Deusto
Biblioteca

ducenta quinquaginta millia contracta ſunt. Dehinc duo colles ſibi inuicem obuerſos Romani Galliq́ue ceperunt. Vnde multis ſæpe eruptionibus & varijs prouentibus prœliantes, tandem Romani præcipua Germanorum equitum, quos ſibi iamdudum amicos nunc in auxilium adſciuerant, virtute vicerunt. Vercingetorix alia die congregatis omnibus, qui fuga euaſerant, dixit ſe auctorem bona fide defendendæ libertatis, atque rumpendi fœderis fuiſſe, & nunc ſiue Romanis ſeſe ad mortem omnes offerant, ſiue ſe ſolum pro omnibus dedant, paratum animo fore. Itaq; Galli voluntatem, quam pudore aliquandiu texerant, quaſi ex conſilio regis aſſumerent, illico ſibi veniam precantes, eum ſolum velut auctorem magni ſceleris dediderunt. Bellouaci omnibus Gallorum gentibus ipſorum opinione fortiores habebantur. Hi
*Corbeo *Chorreo duce bellum inſtaurant, ſibiq́ue in hanc ſuſcepti belli ſocietatem Ambianos, Aulercos, Caletos, Velocaſſes, Atrebatesq́ue conjungunt, & locum quendam cinctum atque impeditum vndique paludibus capiunt: commiſſoq́ue prœlio magnam Remorum manum, quæ auxilio Romanis erat, trucidant. Deinde cum opportunum ipſi locum inſidijs prouiſum occupaſſent, atque hoc comperto Romani ad inſidiarum locum inſtructi ordinatiq́ue veniſſent, commiſſo prœlio Romani Gallos fugientes eiſdem locorum munitionibus, quibus clauſi fuerant, incluſerunt, cõſtoſq́ue ad internecionem cæciderunt. Ibi Chorreus vel fugam vel deditionem detrectans, Romanos, ne viuus caperetur inſtanter occidendo, vt occideretur, coegit. Igitur cum pacatam eſſe vniuerſam Galliam Cæſar, neque aſſurã fore ad aliquos aſpirare motus arbitraretur, legiones in hiberna dimiſit: ipſe autem Ambiorigis fines, qui tot bella excitauerat, horrenda hominum ſtrage vaſtauit. At vero C. Caninius legatus bellum apud Pictonas inuenit: vbi magna hoſtiũ multitudo impeditam itinere legionẽ circundedit, atq; ad extremũ diſcrimen adduxit. Porro autem Fabius legatus, aceptis Caninij literis, in Pictonas proficiſcitur, ibiq; à captiuis de opportunitate locorũ certior factus, inopinantes hoſtes opprimit magnisq; ſtragibus factis, plurimas prędas agit. Deinde cũ Caninio ſignũ aduentus ſui deditſet, Caninius totis caſtris ſubito exiliuit, ſeſeq; iniecit hoſti. Ita Fabio ex alia parte, & Caninio ex altera inſiſtẽte, maximo & diuturno bello innumerę Gallorũ copię trucidatę ſunt.

Inde

Universidad de Deusto
Biblioteca

Inde Fabius in Carnutes profectus est. Sciebat enim Dumnacum ducem antiquissimum, rebellionis totius incentorem, ab hoc bello elapsum, si Armoricis gentibus adiunctus esset, maximos iterum tumultus in Gallia esse moturum: sed eos adhuc ipsa nouitate trepidantes, mira uirtute & celeritate perdomuit. Interea Drapes vnaque Lucterius, cum adesse Caninium & legiones in finibus suis viderent, vndique collectis copijs oppidum Vxellodunum occupant. Hoc oppidum in editissima montis arce pendebat, duabusq; partibus per abrupta latera non paruo flumine cingebatur: medio deinde descensu largissimo fonte securum, plurimaque introrsum copia frumenti tutum, irritos procul discursus hostium despiciebat. Caninius quod solum Romana prouisione potuit, ambos duces cum parte copiarū plurima in campum euocatos, maximo prœlio superauit. Nam vno è ducibus interfecto, alter cum paucissimis fugit, nullus in oppidum redijt. sed ad id oppugnandum Cæsare opus fuit. Itaque certior per nuntios factus Cæsar accurrit: circunspectisq; omnibus videt, si expugnare vi moliatur, ludo & spectaculo hostium delendū esse exercitum suum: vnum solum esse præsidium, si quoquo modo

modo hostes aqua arceantur. Sed & hoc quoq;, nisi Cæsar non potuisset: siquidem fons, quo ad potum vtebātur, medio diuexi montis latere fundebatur. Cæsar ad proximum fontis admoueri vineas, turremq; extrui iubet. Fit magnus illico concursus ex oppido. Quibus sine periculo prœliantibus, Romani quamuis pertinaciter obsisterent, crebriusq; succederent, complures tamen trucidantur. Igitur extruitur agger & turris pedum sexaginta, cuius vertex adæquare fontis locum posset, vt vel ex æquo tela conijci queant, vel præcipitata desuper saxorū volumina non timeri. Oppidani aūt vbi exanimari siti non solū pecora sua, verum etiam infirmiores hominū ætates vidēt, cupas pice, seuo & scandulis repletas, ac deinde immisso igne, in prona præcipitant, easque ipsi toto oppido effusi subsequuntur. Ardentibus machinis, cum graue prœlium suis Cæsar ac periculosum videret, cohortes in circuitum oppidi ire velociter per occultū imperat, atq; vndiq; subito vastū clamorem attollere. Quo facto consternati oppidani, dum recurrere ad muniendum oppidum volunt, ab oppugnatione turris vel demolitione aggeris receserūt. Illi tamen qui ad incidendas fontis venas sub obtentu aggeris tuti cuniculos perfodiebant,

reperto s

Universidad de Deusto
Biblioteca

repertos in abstruso aquarū meatus, per multa diuidendo tenuari in semetipsis, consumiq; fecerunt. Oppidani fonte siccato, vltima desperatione correpti, deditionem sui faciunt. Cæsar autem omnibus qui arma tulerant, manus suſtulit, & vitam reliquit, quo testatior esset etiam posteris pœna improborum. Multum enim ad coarcendam audaciam valet propositum punitionis exemplum, cum ipsa miseri præsens forma viuentis, & ad recordationem admonet conscios, & ad scisciationem cogit ignaros.

Miseriam & calamitatem Galliæ acceptam à Cæsare subijcit quasi sub oculos.

Caput XII.

EXhaustis atq; edomitis Gallis, securus Cæsar cum legionibus in Italiā redijt, nullos post se Gallorum motus pertimescens, certo se sciens minime aliquos, qui vel moueri audeant, vel si moueantur, timendi sint, reliquisse. Constitui nūc ante oculos velim exanguem * defœtamq; Galliam, post illas ardentissimas febres internosq; æstus vitalium molliora torrentes, vt sese habeat, quanta macie, quantoq; pallore sit, quàm demissa ac resoluta iaceat, quàm ipsos quoq; necessarij officij motus, ne eundem incursum malorum reuocent, pertimescat. Irruit enim in eam repentino impetu Romanus exercitus, veluti fortissimo corpori fortior lues: quæ tanto grauius accenditur, quanto impatientius toleratur. Sitiebat misera, cum instante gladio, profiteri sponsionem seruitutis æternæ, auulsis insuper obsidibus, cogeretur. Sitiebat, vt dixi, notam illam omnibusque suauissimam velut aquæ gelidæ dulcedinem libertatis: quantoque eam magis subtrahi intelligebat, tanto auidius desiderabat. Hinc illa tam frequens contra vetita præsumptio inuadebatur, & pro defendenda libertate, importuna libertas: præreptaque insatiabiliter potiundi licentia, quod male conceptam pernicie restinguere videbatur, augebat. Hinc Romanus ante pugnam insidiator argutior, hinc in pugna hostis infestior, hinc post pugnā victor immitior, hinc omnia ad domandam impatientiam crudescentia, hinc iam nec remedijs credebatur. Itaque si interrogare possem hanc, de qua loquimur, nationem, quid tunc, cum hæc ipsa sustinebat, de illis temporibus iudicarit, responderet, vt arbitror, dicens: Sic me illa tunc febris exanguem reddidit, ac frigidam fecit, vt etiam * hæc quæ omnes pene perstrinxit, feruefacere vel commouere nequiuerit: atque ita me hæc æstas

Romani quæ

defectāq;

Romani inclinauerunt, vt nec ad Gothos ſurgam. ſed ne ipſa quidem Roma clades quas intulit, euitauit. Exercitæ diu actæque ſunt per totos mundi cardines potentiæ ducum, viresq; legionum: quæ in ſeſe cõcurrentes, eius damno vincerent, cuius periculo vincerentur.

De Craſſi auaritia, rebus contra Parthos geſtis, & interitu. caput XIII.

NAM victorem Cæſarem de Gallia reuerſum ciuilia bella comitata ſunt, aliaque grauiſſima mala, interfecti apud Parthos Craſſi & trucidati exercitus præceſſerunt. Anno ab vrbe condita ſexcenteſimo X C VII Craſſus in conſulatu collega Pompeij prouinciam ſortitus in Parthos, homo inexplebilis cupiditatis, audita in Hieroſolymis templi opulentia, quam Pompeius intactam reliquerat, in Palæſtinam diuertit, Hieroſolymã adit, templum peruadit, opes diripit. Inde per Meſopotamiam tendens, in Parthiam quacunq; iter habuit, ſocijs ciuitatibus auxilia indixit, pretia exegit: moxq; vt Euphratem tranſijt, illico Vageſem legatum ab Orode rege Parthorũ ad ſe miſſum, obuium habuit. à quo vehementer increpitus eſt, quod contra fœdus Luculli, Pompeij auaritia inductus, Euphratem trenſierit. Quamobrem ſine mora futurum

rum, vt pro auro Parthico ſerico ferro oneraretur. Itaque cum prope Carras ventum eſſet, Parthi ſubito ingruentes cum Surena & Silla ce præfectis ſagittis oppreſſere Romanos. Cecidere ibi plurimi ſenatores, aliquot etiam conſulares & prætorij viri. Craſſus quoque filius Craſſi, lectiſſimus iuuenis, in acie occiſus eſt. Præterea quatuor cohortes cum Varguntcio legato, medijs deprehenſæ campis & interfectæ ſunt. Surenas rapto equitatu Craſſum perſequi intendit: eumque circunuentum, ac fruſtra colloquium eius petentem interfecit, quamuis viuum auferre maluiſſet. Pauci noctis beneficio liberati, Carras confugerũt. Cognita clade Romanorum, multæ orientis prouinciæ à ſocietate vel fide populi Romani defeciſſent, ni Caſſius collectis ex fuga militibus paucis, intumeſcentẽ Syriam egregia animi virtute ac moderatione preſſiſſet: qui & Antiochum copiasque eius ingentes prælio vicit & interfecit: Parthos quoq; ab Orode in Syriam miſſos, iamque ingreſſos Antiochiam, bello expulit, ducemque eorũ Oſacen interfecit.

De mutabilitate Romani imperij, prædictorum uelut epilogus. caput XIIII.

IGitur Romani ſtatus agitur ſemper alterna mutatio, & velut forma oceani maris,

quæ omni die diſpar, nunc ſucciduis per ſeptẽ dies attollitur incrementis, nunc inſequentibus totidem diebus naturali damno & defectu interiore ſubducitur. Vt enim de proximis ordiar, Cimbris Tigurinisque vincentibus cum apud Rhodanum flumen Romanus exercitus perijt, arctiſſimas Roma ſenſit angustias, refuſa continuo clade Cimbrorum, magnis elata prouentibus, priorum oblita defectuum eſt. Hanc deinde recentiſſimæ proſperitatis iactantiam Italicum bellum & dilaceratio Syllana caſtigat. Rurſus poſt hanc domeſticam inteſtinamque perniciem, qua vſq; ad medullas pene euiſcerata & exeſa eſt, paribus propemodum ſpatijs temporũ non ſolum reparata, verumetiam extenta eſt, cum Lucullus Aſiam, Pompeius Hiſpaniam, Cæſar Galliam perdomuit, Romanumque imperium vſque ad extremos propemodum terræ terminos propagatum eſt. Hanc nunc ampliſſimam dilatationem vaſtiſſima ruina conſequitur. Apud Parthos enim conſul Romanus occiditur, exercitusque deletur, atrociſſimũ illud Pompeij & Cæſaris bellum ciuile conſeritur, & inter hęc Roma ipſa repentino correpta incendio concrematur. Anno ſiquidem ab vrbe condita DCC incertum vnde concretus plurimam

rimam vrbis partem ignis inuaſit, neque vnquam antea tanto incendio correptam ac vaſtatam ciuitatem ferunt. Nam quatuordecim vicos cum vico iugario conſumptos fuiſſe memoriæ proditum eſt. Hinc iam bellum ciuile committitur, quod magnis iamdudum diſſentionibus ac molitionibus parabatur.

De bello ciuili, quod cruentiſsimum Cæſar & Pompeius geſſerunt. caput xv.

NAm rediens Cæſar victor ex Gallia, decerni ſibi abſenti alterum conſulatum poposcit. Contradictum eſt à Marcello conſule, amitente Pompeio. deinde decretum eſt à ſenatu, vt in vrbem Cæſar non niſi dimiſſo exercitu veniret, & ex Marcelli conſulis auctoritate ad legiones, quæ apud Luceriam erant, Pompeius cum imperio miſſus eſt. Cæſar Rauennam ſeſe contulit. M. Antonius & Q. Caſſius tribuni plebis pro Cæſare intercedentes, interdicente Lentulo conſule, curia foroque prohibiti ad Cæſarem profecti ſunt, Cerione Cœlioque ſimul comitantibus. Cæſar Rubicone flumine tranſmeato, mox vt Ariminum venit, quinque cohortes, quas tunc ſolas habebat, cum quibus (vt ait Liuius) orbem terrarum adortus eſt, quid facto opus eſſet edocuit. Deplorans iniurias ſuas, cauſam

Universidad de Deusto
Biblioteca

belli ciuilis pro reſtituendis in patriam tribunis, eſſe teſtatus eſt. Inde per Antonium ſeptem cohortes, quæ apud Sulmonem morabantur: à Lucretio recepit. tres legiones, quæ cum Domitio apud Corfinium morabantur, ad partes ſuas traduxit. Pompeius atq; omnis ſenatus, creſcentibus Cæſaris viribus trepidi, tanquam Italia pulſi, in Græciam tranſuecti, Dyrrhachium gerendi belli ſedem delegerunt. Cæſar romam venit, negatamque ſibi ex ærario pecuniam, fractis foribus inuaſit, protulitque ex eo auri pondo IIII M centum triginta quinque, argenti pondo prope DCCCC millia. Inde digreſſus Ariminum ad legiones, mox alpes tranſuectus, Maſſiliam venit: ad quam oppugnandam, cur receptus non eſſet, Tribonium cum tribus legionibus relinquens, ad Hiſpanias contendit, quas L. Afranius, & M. Petreius, & M. Varro Pompeiani duces cũ legionibus obtinebant. Ibi multis prælijs Petreium Afraniumque ſuperatos, compoſita pactione, dimiſit. In vlteriore vero Hiſpania duas legions à M. Varrone ſuſcepit. Similiter & duces eius, hoc eſt, Curio Catonem Sicilia expulit, Valerius Cottam Sardinia, Tuberonem Africa Varus eiecit. Cæſar Maſſiliam rediens obſidione domitam, vita tantum & libertate

tate conceſſa, ceteris rebus abraſit. At vero Dolabella partium Cæſaris, in Illyrico per Octauium & Libonem victus, copijsque exutus, ad Antonium fugit. Baſillus & Salluſtius diuidentes ſingulas legiones quibus præerant, ſimiliter & Antonius, Hortenſius quoque ab infimo mari cum claſſe concurrens, omnes pariter aduerſus Octauium & Libonem profecti & victi ſunt. Antonius cum ſe Octauio cum quindecim cohortibus dediſſet, omnes ad Pompeium à Libone deducti ſunt. Curio ex Sicila in Africam cum exercitu tranſgreſſus eſt: quem Iuba rex continuo exceptum cum omnibus copijs trucidauit. Octauius Salonas oppugnare conatus, omnes pene copias quas duxit amiſit. Cœlius deſciuit à Cæſare, ac ſe Miloni exuli iunxit. Cumque ambo ſeruorum manu Capuam oppugnare molirentur, occiſi ſunt. Bibulus apud Corcyram pudore * victus, quod cuſto diæ eius quã pelago & oppido prætendebat, hoſtis illuſerat, inedia ſeſe vigilijsq; confecit. Ap. Claudius cenſorinus, qui iuſſu Pompeij Græciam tuebatur, iam abolitam Pythici oraculi fidẽ voluit experiri: quippe ab eo adacta vates deſcẽdere in ſpecum, reſpondiſſe fertur de bello conſulenti: Nihil ad te hoc Romane

ductus

Universidad de Deusto
Biblioteca

bellū pertinet Eubœę cœla obtinebis. Cœla au tē vocant Euboicum ſinum. Ita Appius perple xa incertus ſorte diſceſſit. Admonet nos ali quid obtrectatoribus noſtris cōſultor iſte con ſulere. Queruntur vtiq; fide Chriſtianorū ſibi ſacra interdicta ceremoniaſq; ſublatas, & ob hoc maxime, quod extis vaticinijsque ceſſan tibus, futuræ clades, quia ſciri nequeunt, non vitantur. Cur ergo longe ante imperium Cæ ſaris natiuitatemque Chriſti, ſicut ipſorum au ctores atteſtantur, abolita fuerat Pythici ora culi fides? Abolita autem ideo, quia contem pta. Porro autem quare contempta, niſi quia vel falſa vel vana, vel dubia? Vnde prudenter poëta præmonuit: Inconſulti abeūt, ſedemq; odere Sibyllæ. Et ne forte parui id pendant, quod contemptu abolitum atque antiquatum fuit, hoc eſt, aut numen aut ſedem, Apollo ille Pythius erat, quem ferūt magno illo Pythone ſerpēte interfecto, totius vaticinationis aucto re & principe, hæredem & ſedis & diuinatio nis & numinis extitiſſe: ibiq; eum reddere ele giſſe reſponſa, vbi orta cū auctore ipſa diuina tio videbatur; præterea quē per alias quoq; ter rarum partes ſpumantibus buccis, rabidoq; di ſcurſu oīs furiatorum ructat inſania; ad quem plurimi terrarū reges, quaſi ad viuam vocem

conſulti

conſulti numinis cucurrerunt, cui ſæpiſſime ipſi quoque Romani opulentiſſima dona mi ſerunt. Atſi Apollo iſte Pythius paulatim di ſcernente experientia contemptus, relictus atque abolitus eſt, quid viuum de mortua pe cude, quid verum de amente muliercula ſpe rari poteſt? Quid poſtremo, inflauit cum pin guis ebur Tyrrhenus ad aras, expoſitis opimę pecudis inteſtinis, non finget eluriens? Nam ſicut ipſi fatentur, vel obſcura vel falſa dicen do, ipſe Apollo ſeducit. Quamobrē æquo ani mo ferant, ſi imitari interim nolunt, nos id ve ritatis iudicio etiam prohibere, quod potue runt maiores eorum vel experiendo contem nere. Interea apud Dyrrachium multi orientis reges ad Pompeium cum auxilijs conuene runt. Quo cum Cęſar veniſſet, Pompeium ob ſidione fruſtra cinxit ipſe terram quindecim milliū paſſuum foſſa præſtruens, cum illi ma ria paterent. Pompeius caſtellum quoddam propinquum mari, quod Marcellinus tue batur, euertit; præſidiaque Cæſaris, quæ ibi dem morabantur occidit. Cæſar Torquatum legionemque vnam, vt expugnaret, aggreſſus eſt. Hoc periculo ſociorum Pompeius cogni to, omnes eò copias contraxit: in quē ſe ilicò Cæſar omiſſa obſidione conuertit. Torquatus

autem è veſtigio prorumpens, auerſum inſecutus eſt. Ita Cæſaris milites ancipiti periculo territi, ipſo Cæſare fruſtra obſiſtente, fugerunt. Pompeius vero Cęſaris quoque teſtimonio victor, perſequentem reuocauit exercitum. quatuor millia militum Cæſaris, centuriones viginti duo, equitesq; Romani complures in eo prœlio cæſi ſunt. Cæſar inde citato agmine per Epirum in Theſſaliam perrexit. Pompeius cum maximis copijs ſecutus, bellumq; commiſſum eſt. Itaque inſtituitur vtrinque acies. Pompeius octogintaocto cohortes triplici ordine locauit. Fuerunt autem peditum quadraginta millia, equites in ſiniſtro cornu ſexcenti, in dextro quingenti, præterea reges multi, ſenatores, equitesq; Romani plurimi, abſque leuium armaturarum magna copia. Cæſar ſimiliter octoginta cohortes triplici ordine diſpoſuit: cui fuerunt non minus quàm triginta millia peditum, equites mille. Videre ibi & gemere erat, contractas Romanorum vires in campis Pharſalicis ad occiſionem mutuam conſtitiſſe: quas ſi concordia rexiſſet, nulli populi, nulli reges ferre potuiſſent. Prima congreſſione equitatus Pompeij pulſus, ſiniſtra latera nudauit. Deinde cum diu vtrinque dubia ſorte cęderentur, atq; ex alia

alia parte Pompeius inter hortandum diceret, Parce ciuibus, nec tamen faceret: ex alia vero Cæſar hoc faceret, quod vrgeret, dicens, Miles, faciem feri: tandem vniuerſus Pompeij fugit exercitus, caſtraque direpta ſunt. Cæſa ſunt in eo prœlio Pompeianorum quindecim millia, centuriones triginta tres. Hic exitus pugnæ ad Palæopharſalum fuit. Pompeius fugiens in oſtio Penei amnis onerariam nauem nactus, in Aſiam tranſijt. Inde per Cyprum in Aegyptum venit: ibiq; mox vt litus attigit, iuſſu Ptolemæi adoleſcentis, in gratiam Cæſaris victoris occiſus eſt. Pompeij vxor filijq; fugerunt. Cetera Pompeiana claſſis direpta eſt, omnibus qui in ea erant crudeliſſime trucidatis: ibique & Pompeius Bithynicus occiſus eſt. Lentulus vero vir conſularis apud Peluſium interfectus eſt. Cęſar compoſitis apud Theſſaliam rebus, Alexandriam venit, perlatoq; ad ſe ac viſo Pompeij capite anuloque, fleuit. Cumque ſe in regiam recepiſſet, eludebatur à tutoribus, quo minus pecuniam acciperet, tępla ſua aſtu ſpoliantibus, vt & regios theſauros vacuos eſſe oſtenderent, & in inuidiam Cæſaris populum concitarent. Prętera Achillas dux regius, imbutus ſemel Pompeij ſanguine, Cęſaris quoq; necem meditabatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nam iuſſus exercitum dimittere cui præerat, viginti millium armatorum, non modo ſpreuit imperium, verum & aciem direxit. In ipſo prælio regia claſſis forte ſubducta, iubetur incendi. Ea flamma cum partem quoque vrbis inuaſiſſet, quadringenta millia librorum, proximis forte ædibus condita, exuſſit: ſingulare profecto monimentum ſtudij, curæque maiorum, qui tot tantaque illuſtrium ingeniorum opera congeſſerant. Vnde quamlibet hodieq; in templis extent, quæ & nos vidimus armaria librorum: quibus direptis exinanita ea à noſtris hominibus noſtris temporibus memorent, quod quidem verum eſt: tamen honeſtius creditur, alios libros fuiſſe quæſitos, qui priſtinas ſtudiorum curas æmularentur, quàm aliam vllam fuiſſe tunc bibliothecam, quæ extra quadringenta millia librorum fuiſſe, ac per hoc euaſiſſe credatur. Cæſar poſtea inſulam vbi Pharus eſt, cepit. Eò Achillas cum Gabinianis militibus venit. Ingens pugna commiſſa eſt. magna ibi Cæſarianorum militum multitudo cecidit: omnes etiam interfectores Pompeij interfecti ſunt. Cæſar vi inſiſtentium hoſtium preſſus, ſcapham aſcendit: qua mox pondere ſubſequentium grauata ac merſa, per CC paſſus ad nauem una manu eleuata,

qua

qua chartas tenebat, natando peruenit. mox nauali certamine pulſatus, magna * felicitate claſſem regiam aut depreſſit aut cepit.

* facilita te.

Cæſar Alexandrinis regem reddit, Alexandriam ſubigit, ciues q; multos cædit.

Caput XVI.

ALexandrinis petentibus, regem reddidit, monitum, vt magis amicitiam Romanam, quàm arma experiri ſtuderet. Qui tamen ilicò vt liber fuit, bellum intulit, ſed continuo cum toto exercitu ſuo & ipſe deletus eſt. Nam viginti millia hominum in eo bello cæſa referuntur, duodecim millia cum ſeptuaginta longis nauibus dedita, quingenti ex victoribus cecidiſſe referuntur. Rex ipſe adoleſcens ſcapha exceptus vt fugeret, multis inſilientibus merſus necatusque eſt. Corpus eius ad litus deuolutum, indicio loricæ aureæ cognitum fuit. Qua Cæſar Alexandriam præmiſſa, Alexãdrinos omnes ad deditionem deſperatione compulit, regnumq; Ægypti Cleopatræ dedit. Inde Syriam peruagatus, Pharnacem in Ponto vicit. Poſtea vero quam Romã venit, dictator & conſul creatus, in Africam tranſijt, & apud Thapſum cum Iuba & Scipione pugnauit, maximamq; ibi hominum multitudi-

tudinem interfecit. Caſtra vtriuſque direpta ſunt, ſexaginta elephãti capti. Cato ſeſe apud Vticam occidit. Iuba percuſſori iugulum, pretio dato, præbuit. Petreius eodem ſe gladio perfodit. Scipio in naui, qua ad Hiſpanias fugere contendens vento coactus in Africam redierat, ſemetipſe iugulauit. In eadem naui etiam T. Torquatus occiſus eſt. Cæſar Pompeij Magni nepotes, filiamq; Pompeiam, ſimulq; cum his Fauſtum Syllam & Afranium & Petreium filium iuſſit occidi. Inde quatuor triumphis vrbem ingreſſus, diſpoſito recuperatæ Reip. ſtatu, continuo in Hiſpanias contra Pompeios Pompeij filios profectus, decimoſeptimo quam egreſſus ab vrbe fuerat die, Saguntum peruenit; ſtatimq; aduerſus Pompeios duos & Labienum atque Attium Varum, multa bella & varia ſorte geſſit. Vltimum bellum apud Mundam vrbem geſtum eſt, vbi tantis eſt viribus dimicatum, tantaq; cædes acta, vt Cæſar quoque, veteranis etiam ſuis cedere non erubeſcentibus, cum cædi cogique aciem ſuam cerneret, præuenire morte futurum victi dedecus cogitarit, cum ſubito verſus in fugam Pompeiorum ceſſit exercitus. Et quidem eo die hoc bellum actum eſt, quo Pompeius pater ab vrbe bellum geſturus aufu-

aufugerat: quatuorq; annis hoc ciuile bellum indefinenter toto orbe tonuit. T. Labienus & Attius Varus in acie cæſi ſunt. Sex. Pompeius cum centeſimo equite aufugit. Frater eius Cn. Pompeius contracta celeriter non parua Luſitanorum manu, cum Cæſonio congreſſus & victus, fugiensq; interfectus eſt. Munda ciuitas cum immenſa hominum cæde, Cæſare oppugnante, vix capta eſt.

De Cæſaris interitu, & ob eum tumultibus & bellis. *Caput* XVII.

CÆſar Romam redijt: vbi dum reipublicæ ſtatum contra exempla maiorum clementer inſtaurat, auctoribus Bruto & Caſſio, conſcio etiam plurimo ſenatu, in curia viginti & tribus vulneribus confoſſus interijt. In qua coniuratione fuiſſe amplius ſexaginta conſcios ferunt. Duo Bruti & Caius Caſſius alijq; ſocij, ſtrictis pugionibus in Capitolium ſeceſſerunt. Diu deliberatum eſt, vtrum Capitolium cum auctoribus cædis oporteret incendi. Corpus eius raptum populus dolore inſtimulatus in foro fragmentis tribunalium ac ſubſelliorum cremauit. Percenſuit latitudinem regni ſui Roma cladibus ſuis, atque in ſuam conuerſa cædem, ſingulas quasq; gentes ibidem, vbi domuit, vindicauit. Aſiæ, Europæ,

ropæ, atque Africæ, non dico tribus mundi partibus, sed totis trium partium angulis, edidit gladiatores suos: feriatisque inimicis spectaculum miseræ vltionis ingessit. Nec tamen sufficit ipsas quoque cum auctoribus causas fuisse consumptas: recidiua semina in eodem agro germinant, magna continuo metentibus malorum incrementa cum magno sudore factura. victor ciuilis belli à ciuibus Cæsar occiditur, in cædem vnius trahuntur agmina conscriorum. Certum enim erat, quia Cæsar indigne peremptus, plures posset habere vltores. Plurimaque nobilitas vna simul catena sceleris copulatur, ne forte tanta malorum materia non belli magnitudine suppleatur, sed vindictæ breuitate tenuetur. Medeam illam fabulæ ferunt, dentes quosdam occisi seuisse serpentis, è quibus quasi competes semini seges, armati homines terra emerserint, seseq; mox inuicem pugnando prostrauerint. Et quidem hoc poëtarum commenta finxerunt: nostra autem Roma Cæsare occiso, quanta de cineribus eius agmina armata parturijt? Quanta bella in testimonium miserę fecunditatis non legenda pueris, sed spectanda populis excitauit? & tamen horum omnium malorum initium superbia est. Inde exarserunt bella ciuilia,

lia, inde iterum pullularunt. Non ergo iniusta cædes est eorum qui eam iniuste consectantur, si ambitionis æmulatio per ipsos atque in ipsis & agitur & punitur, donec qui detrectauere collegium, discant ferre dominatum: summaque imperij totius ad vnum redacta, longe aliud omnes homines viuendi genus subeant, ut omnes humiliter placere studeant, non insolenter offendere. Sed ad tam salubrem humilitatis doctrinam magistro opus est. Itaque opportune compositis rebus, Augusti Cæsaris temporibus natus est dominus Christus: qui cũ in forma dei esset, formam serui humiliter assumpsit: vt tunc demum aptior fieret humilitatis institutio, quando iam per totum mundum pœna superbię omnibus esset exemplo. Philip. 2.

De Cæsare Octauio Augusto, rebusq; per eum gestis.

Cap. XVIII.

ANno abvrbe condita DCCX interfecto Iulio Cęsare, Octauianus qui testamento Iulij Cæsaris auunculi & hæreditatę & nomen assumpserat, idemq; qui postea rerum potitus Augustus est dictus, simulvt Romam adolescens admodum venit, indolem suam bellis ciuilib. nouit. Nam, vt breuiter coacer-

uatio-

Universidad de Deusto
Biblioteca

uationem malorum explicem, bella ciuilia quinque geſſit, Mutinenſe, Philippenſe, Perusinum, Siculum, Actiacum: è quibus duo, hoc eſt, primum & nouiſſimum, aduerſus Marcum Antonium, ſecundum aduerſus Brutum & Caſſium, tertium aduerſus L. Antonium, quartum aduerſus Sex. Pompeiũ Cnei Pompeij filium confecit. Antonius à ſenatu hoſtis pronuntiatus, D. Brutum apud Mutinam obſidione concluſerat. Conſules Hirtius & Panſa & cum his Cæſar ad liberandum Brutum, expugnandumque Antonium miſſi. Panſa primo veniens, exceptus inſidijs, inter ſuorum clades, ipſe quoque pilo grauiter vulneratus, ab eodem vulnere interpoſitis diebus eſt mortuus. Hirtius auxilium collegæ ferens, magnas Antonij copias vaſta ſtrage deleuit. Cæſar eatenus caſtra cuſtodijt. Secunda aduerſus Antonium pugna magnę vtrinque ſtrages actæ ſunt. Namque tunc ibi Hirtius conſul occiſus eſt, victus fuit Antonius, Cæſar victoria potitus eſt, cui D. Brutus de coniuratione occiſi Iulij Cęſaris confeſſus, preces pœnitentiæ fudit: Dolabella Trebonium vnum ex interfectoribus Cæſaris Smymæ interfecit: Dolabellam ſenatus hoſtem pronuntiauit. Conſulum occiſorum vterq; exercitus Cęſari

paruit.

paruit. Poſtea D. Brutus in Gallia à Sequanis captus & occiſus eſt. Baſillus autem æquè vnus de percuſſoribus, manu ſeruorum ſuorum necatus eſt. Lepido ſatisagente, Cæſar Antonium recepit in gratiam: atq; ob fidem reconciliatæ gratiæ, filiam eius matrimonio ſortitus eſt. Inde cum ad vrbem acceſſiſſent, ac rumor de futura proſcriptione ortus eſſet, C. Thoranius vir prætorius nihil tale metuens, incurſu militum domi ſuæ interfectus eſt, alijque complures trucidati ſunt. Itaq; ne latius atque effrenatius incircunſcripta cędes ageretur, cętum triginta & duum ſenatorum nomina in tabula propoſita ſunt, primum Lepidi præcepto & nomine, deinde Antonij, tertio Cęſaris. Ibi Antonius Tullium Ciceronem inimicum ſuum, ibi L. Cæſarem auunculum ſuum, &(quod exaggerando ſceleri acceſſit) viua matre proſcripſerat. ibi Lepidus L. Paullum fratrem ſuum in eundem proſcriptorum gregem coniecerat. Adiecti ſunt poſtea ad numerum proſcriptorum triginta equites Romani. Multæ diu & varię cædes actę, domus proſcriptorum, direptis omnibus, dirutæ ſunt. At Dolabella in Syria multa cum Caſſio bella geſſit, à quo victus ſeſe interfecit. Brutus & Caſſius magnis exercitibus comparatis apud

Athenas conuenerunt, totamque Græciam depopulati sunt. Rhodios Cassius terra mariq; oppugnatos ad deditionem coegit, quibus præter vitam nihil reliquit. Igitur Cæsar & Antonius eosdem in Macedoniâ magnis bellorum apparatibus persecuti, ad mortem compulerunt: quamuis manifestissime illa tunc pugna non virtute partis Antonij, sed Cęsaris felicitate confecta sit. Cęsar enim tunc eger, cum se in castris capiendæ quietis causa tenere statuisset, hortatu & precibus medici sui, qui per somnium admonitum sese fatebatur, vt ea die castris Cęsarem salutis ipsius causa educeret, in campum eger inter copias egressus est, ac mox castra eius ab hostibus capta sunt: sed rursus Cæsariani milites Cassij castra ceperunt. Quare ad desperationem adacti Brutus & Cassius, immaturam sibi mortem ante belli terminum conscíuerunt. Nam inuitatis percussoribus Cassius caput, Brutus latus præbuit. At Romæ Fuluia vxor Antonij, socrus Cæsaris, dominatum vt mulier agitabat: incertum in hac mutatione consularis regijque fastigij, vtrum deficientis potentiæ vltima, an incipientis prima nominanda, certe etiam in eos insolens, per quos vt insolesceret, agebatur. Nam & Cæsarem reuersum apud Brun-

Brundisiũ contumelijs, factionibus, insidijsq; petijt. A quo propulsata, ad Antonium concessit in Græciam. Sex. Pompeius postquam se in proscriptorum numerum relatum comperit, conuersus in latrocinia, omnem oram Italiæ cædibus rapinisq; vastauit. Sicilia prærepta, commeatibusq; impeditis, Romam fame affecit. Mox cum eo pacem triumuiri, vt non dicam tyranni, id est, Lepidus, Cæsar, Antoniusq; fecerunt. Sed continuo cum contra pactum Pompeius fugitiuos adlegeret, vt hostis habitus est. Mena libertus Pompeij, cum sexaginta nauium classe ad Cęsarẽ defecit, eidemque classi ipse iussu Cæsaris prępfuit. Idemq; continuo cum Statilio Tauro aduersus Menecratem Pompeianum ducem nauale bellũ gessit. Deinde ipse Cæsar aduersus eosdem Pompeianos cruentissimum bellum nauale confecit: sed continuo victricem classem pene vniuersam apud Scyllaceũ naufragio amisit. Ventidius Persas & Parthos in Syriam irrumpentes, tribus bellis maximis fudit, regemq; eorum Pacorum in acie interfecit, ea scilicet die qua Crassus à Parthis fuerat occisus. Antonius vno vix castello expugnato, pacem cum Antiocho fecit, vt ipse tantam rem consummasse videretur. Ventidium Syriæ præfecit,

iuſſitque vt Antigono bellum inferret: qui Iu-
dæos tunc forte debellauerat, captisque Hie-
roſolymis, templum ſpoliauerat, regnumque
Herodi dederat: quem continuo victum in
deditionem recepit. Mena libertus cum ſex
nauibus ad Pompeium redijt, à quo clemen-
ter receptus Cæſaris claſſem incendit, quam-
uis nuper Cæſar alteram ſecundo naufragio
perdidiſſet. Idemq; Mena poſtea ab Agrippa
nauali prœlio circunuentus, cum ſex triremi-
bus ad Cæſarem tranſijt. Sed hunc Cæſar ter
tio transfugam, indulta tantum vita, ſegnem
reliquit. Deinde Agrippa inter Mylas & Lipa
ras aduerſus Democharem & Pompeium na
uale prœlium geſſit, ac vicit; ibiq; tunc naues
triginta aut demerſit, aut cepit: reliquis lacera
tis Pompeius Meſſanam confugit. Cæſar inte
rea Tauromínium traiecerat, quem repetino
impetu Pompeius afflixit. Vnde multis demer
ſis nauibus ſuis, ac magna multitudine ſuorũ
militum perdita in Italiam Cęſar aufugit, nec
interueniente mora, in Siciliam redijt: ibique
Lepidum ex Africa aduentantem obuium ha
buit, ſummas ſibi partes terrore, minis ac ſu-
perbia vendicantem. Poſt dies paucos Agrip
pa iuſſu Cæſaris à litore cum acie inſtructa
proſpectantis, atrociſſimo nauali prœlio ad-
uerſus

perſus Pompeium conſlixit & uicit. Nam
CLXIII naues aut demerſit aut cepit. Pompe-
ius cum decem & ſeptẽ nauibus vix elapſus
euaſit. Lepidus magna viginti legionum inſo
lentia tumens, cum Meſſanam militibus per-
miſſam deripuiſſet, ipſum Cæſarem ad ſe ve-
nientem ſemel atque iterum ſpreuit, ac poti-
us telis appeti iuſſit: quæ ille, collecta in læ-
uum brachium lacerna, repellendo vitauit.
Mox immiſſo equo ad ſuos reuerſus, inſtru-
cto exercitu aduerſus Lepidum veniens, plu-
rimas legiones Lepidi paucis interfectis,
tranſire in ſuam partem compulit. Lepi-
dus tandem intelligens, quo vanitas ſua ten-
deret, depoſito paludamento, aſſumptaque
veſte pulla, ſupplex Cęſari factus vitam & bo
na impetrauit, perpetuo quidem emendatus
exilio. Taurus Cæſaris præfectus totampe-
nè Siciliam ferro pertentatam conterritamq;
in fidem recepit. quadraginta quatuor legio-
nes ſub vnius tunc imperio Cęſaris erant. Mi
lites multitudine ferociores, quoſdam pro ac
cipiendis agris tumultus excitauerunt. Sed
Cæſar animo ingens viginti millia militum
exauctorauit, triginta millia ſeruorum domi
nis reſtituit, ſex millia quorum domini non
extabãt, in crucem egit. Quans vrbem ingreſ

sus, vt in perpetuum tribunitiæ potestatis essent, à senatu decretum est. His diebus trans Tiberim è taberna meritoria fons olei terræ exundauit, ac per totum diem largissimo riuo fluxit.

De rebus ab Antonio gest. & bello Actiaco. Caput XIX.

ANtonius vero postquam Araxem transmisit, omnibus undique malis circunuentus, vix tandem Antiochiam cum paucis redijt. Nam cum multitudine equitum & sagittariorum ab omnibus prælijs, quæ plura tentauit, victus semper effugeret, tum præterea incertis & ignotis regionis locis impeditus, grauissima fame ad nefandos cibos coactus est, plurimiq; militũ sese hostibus dedidere unt. Inde in Græciam transijt, iussitq; Pompeium, qui victus à Cæsare exercitum bellumq; reparabat, cum paucis ad se venire. Pompeius fugiens, à Titio & Furnio Antonianis ducibus sæpe terrestri nauali q; bello victus & captus, ac post paululum interfectus est. Cæsar Illyricum Pannoniam, partemq; Italiæ bellis subegit & domuit. Antonius Artabanen Armeniæ regem, proditione & dolo cepit: quem argentea catena vinctum ad confessionem thesaurorum regiorum coegit. Expugnatoq; oppido, in quo conditos esse prodiderat, magnam vim auri argentiq; abstulit. Qua elatus pecunia, denũtiari bellum Cæsari, atq; Octauiæ sorori Cæsaris, vxori suę repudium indici iussit, & Cleopatram sibi ex Alexandria occurrere imperauit. Ipse Actiũ, vbi classem constituerat, profectus, cum prope tertiam partem remigum fame absumptam offendisset, nihil motus: remi, inquit, modo salui sint. Nam remiges non deerunt, quoad Græcia homines habuerit. Cæsar ducentis triginta rostratis nauibus à Brũdisio in Epirum profectus est. Agrippa vero præmissus à Cæsare, multas onerarias naues, frumento atq; armis graues, ab Ægypto, Syria, Asiaq; ad subsidium Antonio venientes cepit. Peragratoq; Peloponnẽsium sinu, Methonam vrbem validissimo Antoniano præsidio munitam, expugnauit. Inde Corcyram cepit. fugientes naua li prælio persecutus, profligauit: multisq; rebus cruentissime gestis, ad Cæsarem venit. Antonius defectu & fame militum suorum permotus bellum maturare instituit; ac repente instructis copijs, ad Cæsaris castra processit, & victus est. Tertio post pugnam die, castra Antonius ad Actium transtulit, nauali prælio decernere paratus. ducentæ triginta

Universidad de Deusto
Biblioteca

roſtratæ fuere Cæſaris naues, & triginta ſine roſtris, triremes velocitate liburnicis pares, & octo legiones claſſi ſuperpoſitæ, abſque cohortibus quinque prætorijs. Claſſis Antonij CLXX nauium fuit, quantum numero cedens, tantum magnitudine præcellens. Nam decem pedum altitudine à mari aberant. Famoſum & magnum hoc bellum apud Actium fuit. Ab hora quinta vſq; in horam ſeptimam, incerta vincendi ſpe, grauiſſime vtrinque cædes actæ: reliquum diei cum ſubſequente nocte in victoriam Cæſaris declinauit. Prior regina Cleopatra cum ſexaginta velociſſimis nauibus fugit. Antonius quoque, detracto inſigni prætoriæ nauis, fugientem ſecutus eſt vxorem. Illuceſcente iam die, victoriam Cæſar conſummauit, ex victis XII millia cecidiſſe referuntur, * ſeptem millia vulnerata ſunt, è quibus mille inter curandum defecerunt. Antonius & Cleopatra communes liberos cum parte regiæ gazæ ad rubrum mare præmittendos cenſuerunt. Ipſi præſidijs circa duo Aegypti cornua Peluſium Parætoniumque diſpoſitis, claſſem & copias inſtauran do bello parauerunt. Cæſar ſextum imperator appellatus, & quartum ipſe cum M. Licinio Craſſo conſul, Brundiſium venit; ibique orbis

* ſex.

orbis terrarum præſidia, diuiſis legionibus, compoſuit. Inde in Syriam profectus, mox Peluſium adijt; vbi ab Antonianis præſidijs vltro ſuſceptus eſt. Interea Cornelius Gallus præmiſſus à Cæſare, quatuor legiones, quas Antonius apud Syrenas præſidij loco conſtituerat, ſuſcepit in fidem: atque inde Parætonium primam Aegypti à Lybiæ parte ciuitatem victo cepit Antonio, ipſumque continuo apud Pharum vicit. Antonius equeſtre aduerſus Cæſarem bellum inijt, in eo quoq; miſerabiliter victus aufugit. Kalendis Sextilibus prima luce Antonius cum ad inſtruendam claſſem in portum deſcenderet, ſubito vniuerſæ naues ad Cæſarem tranſierunt. Cumque vnico præſidio ſpoliatus eſſet, trepidus ſe cum paucis recepit in regiam. Deinde imminente Cæſare, turbataque ciuitate, idem Antonius ſeſe ferro tranſuerberauit; ac ſemianimis ad Cleopatram in monumentum, in quod ſe illa mori certa condiderat, perlatus eſt. Cleopatra poſtquam ſe ad triumphum ſeruari intellexit, voluntariam mortem petens, ſerpentis (vtputatur) morſu in ſiniſtro tacta brachio, exanimis inuenta eſt, fruſtra Cæſare etiam Pſyllos admouente, qui venena ſerpentum è vulneribus hominum hauſtu reuocare atque exu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

gere ſolent. Cæſar Alexandria, vrbe omnium longe opulentiſſima & maxima, victor potitus eſt. Nam & Roma in tantum opibus eius aucta eſt, vt propter abundantiam pecuniarum, duplicia quàm vſque ad id fuerant, poſſeſſionum aliarumq; rerum venalium pretia ſtatuerentur. Occiſi ſunt iuſſu Cæſaris, maior Antonij filius, & P. Canidius infeſtiſſimus quidem ſemper Cæſari, ſed & Antonio infidus, & Caſſius Parmenſis, vltima violatæ partis Cæſaris victima, & Q. Quinius ob eam maxime notam, quod obſceniſſime lanificio textrinoque reginæ ſenator populi Romani præeſſe non erubuerat. Dehinc Cæſar pedeſtribus copijs in Syriam venit, deinde in Aſiam ad hiberna conceſſit, ac pòſt per Græciam Brundiſium peruectus eſt.

De triumpho Cæſaris, & nomine Auguſti, monarchia Rom. & Epiphanijs noſtris, deinde fontis olei explicatio.

Caput XX.

ANno ab vrbe condita DCCXXV ipſo imperatore Cæſare Auguſto quinquies, & L. Apuleio conſulibus, Cæſar victor ab oriente rediens, octauo Idus Ianuarias vrbem triplici triumpho ingreſſus eſt: ac tum primũ plè Iani portas, ſopitis omnibus finitisque bellis

bellis ciuilibus, clauſit. Hoc die primum Auguſtus conſalutatus eſt. Quod nomen cunctis antea inuiolatum, & vſq; ad nunc ceteris inaufum dominis, tantum orbis licite vſurpatũ apicem declarat imperij: atq; ex eodem die ſumma rerum ac poteſtatum penes vnum cœpit eſſe & manſit, quod Græci monarchiam vocant. Porro autem hunc eundem eſſe diem, hoc eſt, octauum idus Ianuarias, quo nos Epiphania, hoc eſt, apparitionem ſiue manifeſtationem dominici ſacramenti obſeruamus, nemo credentium ſiue etiam fidei contradicenum, neſcit. De quo noſtræ iſtius fideliſſimæ obſeruationis ſacramento vberius nunc dicere, nec ratio, nec locus flagitat: vt & quærentibus reſeruaſſe, & negligentibus non ingeſſiſſe videamur. Hoc autem fideliter commemoraſſe ideo par fuit, vt per omnia venturi Chriſti gratia præparatum Cæſaris imperium comprobetur. Nam cum primum, Caio Cæſare auunculo ſuo interfecto, ex Apollonia rediens vrbem ingrederetur, hora circiter tertia, repente liquido ac puro ſereno q; die circulus ad ſpeciem cæleſtis arcus orbem ſolis ambijt, quaſi eum vnũ ac potentiſſimũ in hoc mundo, ſolumq; clariſſimum in orbe monſtraret, cuius tempore venturus eſſet, qui ipſum ſolẽ ſolus, mundum

mundumq; totum & faciſſet & regeret. Deinde cum ſecundo in Sicilia receptis à Pompeio & Lepido legionibus, triginta millia ſeruorũ dominis reſtituiſſet, & quadraginta quatuor legiones ſolus imperio ſuo ad tutamen orbis terrarum diſtribuiſſet, ouansq; vrbem ingreſſus, omnia ſuperiora populi Romani debita donanda, literarum etiam monumentis aboli tis, cenſuiſſet, in diebus ipſius fons olei largiſſimus, ſicut ſuperius expreſſi, de taberna meritoria per totum diem fluxit. Quo ſigno quid euidentius, quàm in diebus Cæſaris toto orbe regnantis futura Chriſti natiuitas declarata eſt? Chriſtus enim lingua gentis eius in qua natus eſt, vnctus interpretatur. Itaque cum eo tempore quo Cæſari perpetua tribunicia poteſtas decreta eſt, Romæ fons olei per totũ diem fluxit: ſub principatu Cæſaris Romanoq; imperio per totum diem, hoc eſt, per omne Romani tempus imperij, Chriſtum & ex eo Chriſtianos, id eſt, vnctum, atq; ex eo vnctos, de meritoria taberna, hoc eſt, de hoſpita largaque eccleſia affluenter, atq; inceſſabiliter proceſſuros, reſtituendosque per Cæſarem omnes ſeruos, qui tamen cognoſcerent dominũ ſuum, ceteroſque, qui ſine dominio inuenirentur, morti ſupplicioque dedendos, remittendaque

daq; ſub Cæſare debita peccatorũ in ea vrbe, in qua ſpontaneũ fluxiſſet oleum, euidentiſſima his qui prophetarum voces non audiebãt, ſigna in cœlo, & in terra prodigia prodiderunt. Tertio autem, cum vrbem triumphans quintum conſul ingreſſus eſt, eo ſcilicet die, quem ſupra nominauimus, cum & Ianum poſt ducentos annos primum ipſe clauſit, & clariſſimum illud Auguſti nomen aſſumpſit, quid fidelius ac verius credi aut cognoſci poteſt, concurrentibus ad tantam manifeſtationem, pace, nomine, die, quàm hunc occulto quidem geſtorum ordine, ad obſequium præparationis eius prædeſtinatum fuiſſe: qui eo die, quo ille manifeſtandus mundo poſt paululũ erat, & pacis ſignum prætulit, & poteſtatis nomen aſſumpſit? Quid autem in quarto reditu cum finito Cantabrico bello, pacatisque omnibus gentibus, Cæſar vrbem repetijt, ad conteſtationem fidei, quam expromimus, actum ſit, ipſo ordine melius proferetur.

Cæſar quomodo Hiſpanias ingreſſus, Cantabros Aſtures q; uicerit. Druſus quos in Germania ſubegerit, & Coſſus in Africa, deq; Tiberij, Quintilij Vari & Agrippæ geſtis.

CAPVT XXI.

ANno ab vrbe condita DCCXXVI, imperatore Augusto Cęsare sexies, & bis M. Agrippa consulibus, Cæsar parum in Hispania per ducentos annos actum intelligens, si Cantabros atque Astures duas fortissimas gentes Hispanię suis vti legibus sineret, aperuit Iani portas, atque in Hispanias ipse cum exercitu profectus est. Cantabri & Astures Galleciæ prouinciæ portio sunt, qua extentum Pyrenæi iugum haud procul secundo oceano sub septentrione deducitur. Hi non solum propriam libertatem tueri parati, verumetiam finitimorum præripere ausi, Vaccæos & Turmodigos & Autrigonas assiduis eruptionibus populabantur. Igitur Cæsar apud Segisamam castra posuit, tribus agminibus totam pene amplexus Cantabriam. Diu fatigato frustra atque in periculum sæpe deducto exercitu, tandem ab Aquitanico sinu per oceanum incautis hostibus admouere classem atque exponi copias iubet. Tunc demũ Cantabri sub mœnibus *Belgicę maximo congressi bello & victi, in Vinnium montem natura tutissimum confugerunt, vbi obsidionis fame ad extremum pene consumpti sunt. *Aracillum deinde oppidum magna vi ac diu repugnans, postremo captum ac dirutum est. Præterea

Attica

Racillium

terea vlteriores Galleciæ partes, quæ montibus syluisq; consitæ oceano terminantur, Antistius & Firmius legati magnis grauibusq; bellis perdomuerunt. Nam & Medullium montem Minio flumini imminentẽ, in quo se magna multitudo hominum tuebatur, per quindecim millia passuum fossa circunseptũ obsidione cinxerunt. Itaq; vbi se gens hominum trux natura & ferox, neq; tolerandæ obsidioni sufficientem, neq; suscipiendo bello parem intelligit, ad voluntariam mortem seruitutis timore concurrit. Nam se pene omnes certatim igne, ferro, ac veneno necauerũt. Astures vero positis castris apud Asturam flumen, Romanos, nisi proditi præuentiq; essent, magnis consilijs viribusq; oppressissent. Tres legatos cũ legionibus suis in tria castra diuisos, tribus æque agminibus obruere repente moliti, suorum proditione detecti sunt. Hos postea Carisius bello exceptos, non parua etiã Romanorũ clade superauit. Pars eorũ prœlio elapsa Lanciam confugit. Cumq; milites circundatam vrbẽ incendio adoriri pararent, dux Carisius, & à suis cessationem impetrauit incendij, & à barbaris volũtatẽ deditionis exegit. Studiose enim nitebatur integram atq; incolumẽ ciuitatem victorię suę testẽ relinquere. Cantabricæ

victa

victorię hunc honorem Cæsar detulit, vt tunc quoque belli portas claustro cohiberi iuberet. Ita tunc secundo per Cæsarem, quarto post vrbem conditā clausus est Ianus. Post hoc Claudius Drusus Priuignus Cæsaris Galliam Rhetiamq; sortitus, maximas fortissimasque gentes Germaniæ, armis subegit. Nam tunc veluti ad constitutum pacis diem festinarent, ita omnes ad experientiam belli decisionemue fœderis vndatim gentes commouebantur: aut susceturæ condiciones pacis, si vincerentur: aut vsuræ quieta libertate, si vincerent. Norici, Illyrij, Pannonij, Dalmatæ, Mœsi, Thraces, Daci, Sarmatæ, plurimiq; & maximi Germaniæ populi, per diuersos duces vel superati, vel repressi, vel etiam obiectu maximorum fluminum Rheni Danubijq; secluſi sunt. Drusus in Germania primo Vsipetes, deinde Tencteros & Cattos perdomuit. Marcomannos pene ad internecionem cæcidit. Postea fortissimas nationes, & quibus natura vires, consuetudo experientiam virium dabat, Cheruschos, Sueuos & Sicambros pariter vno bello, sed etiam suis aspero, superauit. Quorum ex eo considerari virtus ac feritas potest, quod mulieres quoque eorum, si quando præuentu Romanorum inter plaustra sua concludebantur,

tur, deficientibus telis, vel qualibet re, qua vellut telo vti furor possit, paruos filios collisos humi in hostium ora iaciebant, in singulis filiorum necibus bis parricidæ. Tunc etiam in Africa Musolanos & Getulos latius vagantes Cossus dux Cæsaris arctatis finibus coercuit, atque Romanis limitibus abstinere metu compulit. Interea Cæsarem apud Tarraconem citerioris Hispaniæ vrbem legati Indorum & Scytharum toto orbe transmisso, tandem ibi inuenerunt, vltra quod iam quærere non possent, reuuderuntq; in Cæsarem Alexandri Magni gloriam: quem sicut Hispanorum Gallorumque legatio in medio oriente apud Babylonem cōtemplatione pacis adijt: ita hunc apud Hispaniam in occidentis vltimo supplex cum gentilitio munere eous Indus, & Scytha boreus orauit. Cantabrico bello per quinque annos acto, totaque Hispania in æternam pacem cum quadam respiratione lassitudinis reclinata ac reposita, Cæsar Romam rediit. Quibus etiam diebus multa per se, multaque per duces & legatos bella gessit. Nam inter ceteros & Piso aduersum Vindelicos missus est. Quibus subactis, victor ad Cæsarem Lugdunum venit. Pānonios nouo motu intumescentes Tiberius priuignus Cæsaris cruentissima

Universidad de Deusto
Biblioteca

cæde deleuit. Idemque continuo Germanos bello arripuit: è quibus quadraginta millia captiuorũ victor abduxit. Quod reuera bellum maximum & formidoloſiſſimum quindecim legionibus per triennium geſtum eſt, nec fere vllum maius bellum, ſicut Suetonius atteſtatur, poſt Punicum fuit. Sub eodem vero tempore Quinctilius Varus cum tribus legionibus à Germanis rebellantibus, mira ſuperbia atque auaritia in ſubiectos agens, funditus deletus eſt. quam reipub. cladem Cæſar Auguſtus adeo grauiter tulit, vt ſæpe per vim doloris caput parieti collidens, clamaret: Quincti li Vare, redde legiones. Boſphoranos vero Agrippa ſuperauit, & ſignis Romanis, quæ illi quondam ſub Mithridate ſuſtulerant, bello recuperatis, victos ad deditionem coëgit. Parthi quaſi toto terrarum orbe vel domito vel pacato, omnium oculis ſignarentur, atq; in ſe ſolos omnis vigor Romani imperij vertendus eſſet, quippe quos priſtina vlciſcendæ Craſſianæ cædis conſcientia mordebat, vltro ſigna, quæ Craſſo interfecto abſtulerãt, ad Cæſarem remiſerũt: regijſq; obſidibus traditis, firmum fœdus fideli ſupplicatione meruerunt.

Octauius Auguſtus compoſita undique pace, Ianum ipſe tertio clauſit, & rempub. compoſuit,

ſuit, decẽſ cenſu Cæſaris acto. Caput XXII.

ANno ab V. C. DCCLII Cęſar Auguſtus ab oriente in occidentem, à ſeptentrione in meridiem, ac per totum oceani circulum cunctis gentibus vna pace compoſitis, Iani portas tertio ipſe tunc clauſit. Quas ex eo per duodecim fere annos quietiſſimo ſemper obſeratas otio ipſa etiam rubigo conſignauit: nec prius vnquam niſi ſub extrema ſenectute Auguſti pulſatæ, Athenienſium ſeditione & Dacorum commotione patuerunt. Clauſis igitur Iani portis, remp. quam bello quæſiuerat, pace enutrire atq; amplificare ſtudens, leges plurimas ſtatuit, per quas humanũ genus libera reuerentia diſciplinæ morem gereret. Domini appellationem, vt homo declinauit. Nam cum eodem ſpectante ludos, pronuntiatum eſſet * à quodam mimo, O dominum æquum & bonum; vniuerſiq;, quaſi de ipſo dictum eſſet, exultantes approbauiſſent, ſtatim quidẽ manu vultuq; indecoras adulationes repreſſit, & in ſequenti die grauiſſimo corripuit edicto, dominumque ſe poſthac appellari ne à liberis quidem aut nepotibus ſuis vel ſeriovel ioco paſſus eſt. Igitur eo tẽpore, id eſt, eo anno quo firmiſſimam veriſſimamq; pacem ordinatione dei Cęſar compoſuit, natus eſt Chriſtus:

in mimo

Universidad de Deusto
Biblioteca

cuius aduentui pax ista famulata est, in cuius ortu audientibus hominibus exultantes angeli cecinerunt, Gloria in excelsis deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Eodemq; tempore hic ad quem rerum omnium summa conceſſerat, dominum se hominum appellari non paſſus est; imò non ausus, quo verus dominus totius generis humani inter homines natus est. Eodem quoque anno tunc primum idem Cæsar, quem his tantis mysterijs prædestinauerat deus, censum agi singularum vbiq; prouinciarum, & censeri omnes homines iussit, quando & deus homo videri, & esse dignatus est. Tunc igitur natus est Christus, Romano censui statim adscriptus vt natus est. Hæc est prima illa clarissimaq; professio, quæ Cæsarem omnium principem, Romanosque rerum dominos singillatim cunctorum hominum edita adscriptione signauit, in qua se & ipse, qui cunctos homines fecit, inueniri hominem, adscribiq; inter homines voluit. Quod nunquam penitus ab orbe condito atque ab exordio generis humani in hunc modum, ne Babylonio quidem vel Macedonico, vt non dicam minori cuiquam regno concessum fuit. Nec dubium quin omnium cognitioni, fidei, inspectionique pateat, quòd dominus

minus noster Iesus Christus hanc vrbem nutu suo auctam defensamq; in hunc rerum apicē prouexerit, cuius potissime voluit esse cum venit, dicendus vtiq; ciuis Romanus, census professione Romani. Quamobrem quia ad id temporis peruentum est, quo & dominus Christus hunc mundum primum aduentu suo illustrauit, regnumque Cæsari tranquillissimum dedit, hunc quoque sextū libellum hoc fine conclusérim: vt germinantia tempora Christiana, magisque inter reprimentium manus crescentia, & quæ adhuc in prouectu posita, horum ipsorum, quibus hæc respondere cogimur insectatione, mordentur, septimo libello, si tamen adiuuante domino sufficerim, comprehendā: vt quoniā ab initio & peccare homines & puniri propter peccata non tacui, nūc quoq; quæ persecutiones Christianorum actæ sint, & quę vltiones secutæ sint, absq; eo quod oēs ad peccandum generaliter proni sunt, atq; ideo singillatim corripiuntur, expediam.

Universidad de Deusto
Biblioteca

FRANC. FABRICII MARCODVRANI IN PAVLI OROSII librum VI. Annotationes.

In Caput Primum.

Aenei.2. DIscesserunt oēs adytis) Verba sunt Virg. Excessere omnes adytis, arisq; relictis Dij quibus imperium hoc steterat.

DCLXII, vt dixi, anno) Dictum hoc est libro superiore cap.19. ubi de spatio belli Mithridatici in Annotationibus scripsimus.

In Caput Secundum.

Postquam Nicomedē) Eadem Eutrop. lib. 5. Lege Appiani Mithridaticū, & Iustini lib.38. Crudeli pręcepit edicto) De hoc edicto præter Appianū Liu.lib.78. Florus l.3. c.5. Eutrop.li.5. Hinc Cicero pro lege Manilia ait, Mithridatem una die tota Asia, tot in ciuitatibus, uno nuntio, atq; una literarum significatione ciues Romanos necandos, trucidandosq; denotasse. Sylla cui post consulat.) Sylla ad bellum Mithridaticum profectus fuit post Consulatum, cum iam Cinna consul ei accusationem per Verginium Tribunumpleb. compararet,

Plutar

Plutarchus in Sylla. Septemplici muro communitum) Sic Florus, Mox subruto Piræi portu, sex quoq; & amplius muris munito. Munierat cum pluribus muris contra Syllæ impetum Archelaus, ut scribit Appianus. Iusto prœlio cum Archelao conflixit.) Hoc prœlium in Bœotia ad Chæroneam commissum fuit: in quo ex C X X millibus Achelai uix decem millia Chalcidem effugisse Appianus, Plutarchus & Eutropius scribunt. Quare in Liuiana epitoma 82. ubi legitur, cæsis hostium centum millibus., scribendum puto, C X millibus. Lectissima L X X millia.) Eundem numerum habet Eutropius: sed apud Appian. & Plutarchum sunt ὀκτὼ μυριάδες, id est, L X X X millia, quæ Mithridates cum Dorylao ad Archelaum misit. Secundo prœlio XV millia.) Cum in omnibus libris Orosij, quinquaginta millia, legatur, ego tamen nō dubitaui, XV millia, ex Eutropio meo manuscripto (nam impressi XX millia habent) reponere: cū præsertim Appi. scribat, τῶν πολεμίων ἀπώλοντο ἀμφὶ μυρίους καὶ πεντακισχιλίους, & sequentes numeri, si L millia legas, constare non possint. Commissum hoc secundum prœlium fuit ad Orchomenum, Appianus, Plutarchus, Florus. Diogenes Archelai F.) ὁ παῖς ἀρχελάου διογένης, Appia. διογένης ὁ τῆς ἀρχελάου γυναικὸς υἱός, Plutar. Cumq; iam MDC.) ἀμφὶ τοὺς χιλίους καὶ

Universidad de Deusto
Biblioteca

ἑξακοσίους ἄνδρας habet quoq; Appianus, quem hac de re consule. Interea Fimbria) Cum L. Valerius Flaccus in Marij locum consul suffectus, à Cinna, ut Syllæ ad bellum Mithridaticum succederet, missus, in Asiam traiecisset, à C. Flauio Fimbria interfectus est. Appianus in Mithridatico, Plutarchus in Sylla, Strabo lib. 13. Liuius 82. Velleius 2. Fimbriæ meminit Cicero in Bruto. Ad Miletopolim.) Vide Strabonem lib. 12. Eumque mari coartare) Hic locus uerbis superuacaneis deprauatus à nobis è manuscriptis restitutus est. Plutarch. in Lucullo eandem rem exponens inter cetera sic inquit, εἰ φιμβρία τότε πεισθεῖς ὁ λούκουλλος οὐ μακρὰν ὢν πορίκγαγεν ἐκεῖσε τὰς ναῦς, καὶ συνέφραξε τὸν λιμένα τοῦ στόλου, πέρας ἂν εἶχεν ὁ πόλεμος. id est, Si Lucullus qui non longe aberat, tum Fimbriæ consilium secutus naues eò circumduxisset, portumque obiecta classe obstruxisset, bellum confectum fuisset. Iliensibus iratus) De Ilij excidio Appianus & Strabo libro 13. Apud Thyatira) πρὸς θυατείροις, Plutarchus in Sylla. Fannius & Magius) Ita legitur in omnibus manu descriptis libris; hancq; ueram lectionem iudico: nam etsi impressus liber Appiani habeat λουκίους μαγνιόντε καὶ φαννίου; ego tamen lego, μαγνιόντε καὶ φαννίου. cum præsertim Asconius Verrina tertia hos eosdem L. Magium, & L. Fannium appel-

appellet, quamuis in Ciceronis libris corrupte sit, L. Magio, & L. Rabio. M. Marium.) Appianus hunc μάρκιον οὐάριον, siue, ut Interpres Candidus legit, οὐάριον appellat. Sed Plutarchus in Lucullo, Marium cum Orosio nominat. Cum P. Rutilio) Rutilium M. cottæ legatum fuisse arbitror: Nam Mithridates cottam apud Chalcedona terra fudit, mari exuit classe pulcherrima, ut ipse scribit in epistola ad Arsacem, quæ ex li. 4. Histo. Sallustij extat. Sed de hac re, sicut & de Cyzicenorum obsidione lege Appianum & Plutarchum. De Cyzico etiam Cicero pro lege Manilia, pro Murena, & pro Archia. Nam amplius quàm quindecim millia.) Lucullus ad Rhindacum fluuium consecutus eos, qui in Bithyniam à Mithridate mittebantur, magnum eorum numerum interfecit: cepit uero equorum millia VI, uirorum millia XV. Ita Plutarchus & Appianus. Camposq; Inarimos.) Vulgo legitur, camposq; & in eremos. Ego particulam, &, in nullis uetustis inueni. Sed hi partim, camposque inheremos, partim, camposq; inharemos, habent. Vnde adductus sum, ut crederem Orosium, Camposq; Inarimos, scripsisse. Notum est illud Homeri in Catalogo, εἰν ἀρίμοις. ὅθι φασὶ τυφωέος ἔμμεναι εὐνάς. Vbi cum Græci omnes εἰν ἀρίμοις duabus uocibus legant, & ἄριμα uel in Cilicia uel in Syria aut Lydia collocent: Plinius tamen lib. 3. cap. 6.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Aenariam insulam Homero Inarimen dictã scribit. Virgilius quoq;, Ouidius, Horat. Lucanus ceteriq; poetæ Latini Inarimen dixerunt. Ita putaui Liuium etiam, uel quem alium, à quo historiam Orosius sumpsit, campos Inarimos, dixisse: cum præsertim Scepsius, ut est apud Strabonem lib. 13. probabiliorem eorum sententiam iudicauerit, qui Arimos in exusta Mysiæ regione constituunt; & Xanthus tradat, Arimum quendam in ijs locis regnasse. Deiotarus rex Gallogræc.) Idem est in Epitoma Liuiana lib. 94. Phrygiam inuaserat Eumachus Mithridatis præfectus, de quo Appianus. Plus quam C C C millia.) Plutarchus in Lucullo, λέγονται δ' ἐκ τοῦ παντὸς ἀριθμοῦ τε καὶ μαχίμων ὄχλου μυριάδες οὐ πολὺ δὴ τῶν τριάκοντα λείπουσαι διαφθαρῆναι. Sub monte Olympo Prusam.) Impressi libri omnes pro Prusam, habent, prius Athan. sed cum posterior uox à manuscriptis absit, atque in uno prinsam, legatur, ego, Prusam scripsi. Plinius lib. 5. capit. ult. A Cio intus in Bithynia Prusa, ab Annibale sub Olympo condita. Appian. βάρβας δὲ προσιάδα εἷλε τὴν πρὸς τῷ ὄρει. De Prusiade, quæ antea Cius dicebatur, Strabo lib. 12. LXXX rostratas naues) Appianus ναῦς ἀμφὶ τὰς ἑξήκοντα habet. Ac post Amisum.) Ita recte manuscripti, uide Appianum & Plutarchum.

In Caput tertium.

Catilina incesti accusatus) Huius iudicij meminit Asconius in orat. Ciceronis contra competitores. ubi scribit hanc Fabiam uirginem uestalem fuisse sororem Terentiæ Ciceronis. Vnde in Plutarchi Catone legendum, ἐμοῖς τε φαβία τερεντίας ἀδελφὴ τῆς κικέρωνος γυναικὸς ἐκινδύνευσεν. M. Lucullus) De re à M. Lucullo contra Bessos et Thracas gesta, Eutrop. & Sex. Rufus. Eodem tempore Metellus) Cn. Pompeio, M. Crasso primum Coss. an. DCLXXXIII. L. Metellus Verri in Sicilia successit. Res nota est ex Ciceronis Verr. & Asconio. Pyrganione) Duplicem scripturam huius archipiratæ in nostris manuscriptis inuenimus: alij eum Pergamænonẽ in suis libris nominarunt. Nam XXX millia) Legitur et, XX millia. At Plutarchus peditum C millia cæsa, equitum, quorum millia LV erant, paucos effugisse tradit. Is imminente hieme) Nisibis, quam Græci Antiochiam Mygdonicam nominant, capta fuit L. Metello & Q. Marcio Coss. auctore Dione lib. 35. uide quoq; Appianum & Plutarchum

In Caput quartum.

Iisdem diebus piratæ) De bello piratico, quod & maritimum nominatur, accurate Dio lib. 36. &

Universidad de Deusto
Biblioteca

Plutarchus in Pompeio. De eodem Cicero pro lege Manilia, Liuius lib. 99. Florus lib. 3. ca. 6. Velleius & Eutropius. Eodem tempore Cretam.) De bello Cretico Xiphilinus in Pompeio, Liuius lib. 98. & seq. Florus li. 3. ca. 7. Velleius lib. 2. Pompeius successor Luculli.) Pompeio bellum Mithridaticum mandatum fuit lege Manilia, quam Cicero suasit, Appianus, Plutarchus & Diod. Bellum nocte commissum est) De hoc prœlio nocturno præter Appianum, Plutarchum & Dionem Florus li. 3. ca. 5. Eutrop. li. 6. ubi scribit Pompeium XL millibus occisis, triginta tantũ de exercitu suo perdidisse, & duos centuriones. Senibus lassis & ægris) In alijs est, senibus lixis & ægris. ego è Gualtheri libro, senibus laßis emendaui. Sic Dio. li. 36. πόλιν ἐν τῷ χωρίῳ ἐν ᾧ ἐνενικήκει συνῴκισε ταῖς τραυματίαις, καὶ τοῖς ἀφηλικεστέροις τῶν στρατιωτῶν. i. Vrbem eo loco, ubi uictoriam pepererat, uulneribus & ætate confectis militibus condidit. Senes lassos eodem modo Seneca dixit. Orodis Albanorum regis) In Gualtheri li. est, Hierodis; in alijs, Horodis. Orodis quod erat in impreßis reliqui. nam & Florus Orodem nominat, qui ab Appia. ὀροίζης, à Dione ὀροίσης dicitur: Artocem regem Iberiæ) ἀρτώκην hunc quoq; Dio. li. 37. nominat, qui in Appiani libris mendose ὤτοκος dicitur. ijdem κύρτον mendose habent pro κύρνον, nec aliter

aliter Candidus Interpres legit.

In Caput quintum.

Terræmotus adeo grauis) De hoc terræmotu Dio. lib. 37. Ὁ σεισμὸς μέγιστος δὴ τῶν πώποτε συνενεχθεὶς αὐτοῖς, πολλὰς τῶν πόλεων ἔφθειρεν. id est, Terræmotus maior apud illos tum quam unquam alias extitit, multas urbes euertit. Castor Mithridatis præfectus.) καὶ ὥσπερ φαγανορεὺς Appiano dicitur, qui φαναγόρειαν nominat, quæ hic in uetustis libris, Phanagorium appellatur. Vide Strabonem lib. 7. Quatuor filios) Hi fuerunt Artaphernes, Darius, Xerxes & Oxathres, auctor Appianus. Exipodram) De hoc alij quod sciam nihil, nisi forte hic est Xiphares, quo de Appianus. Macharem) Hoc nomen, quod in uulgatis libris uariè corruptum est, in manuscriptis recte legitur. Græci quoque hunc μαχαίρην uocant. Gallum quendam militem) In epitoma 102. est, A milite Gallo, nomine Bithoco. Auctor de uiris illustrib. Gallum Sithocum nominat. Verum cum Appianus hunc Βίτοιτον nominet, uide ne utrobique Bitoctum sit scribendum.

In Caput sextum.

Anno ab V.C. DCLXXXIX.) Alijs est annus ab V.C. DCXC. Cum Orosio facit Eutropius lib. 6. Ituræos primum) De Ituræis eorumq; castellis à

Universidad de Deusto Biblioteca

is à Pompeio euersis Strabo li. 16. In Ciceronis Philippicis hi Ithyrei non satis emendate nominantur. Quam Petram) Arabum rex Aretas, quem Pompeius uicit & cepit, βασιλεὺς τῆς περὶ τὴν πέτραν ἀράβων dicitur à Plutarcho in Pompeio. Apud Petram uero Aretas regiam suam habebat, Iosephus libro 14. Antiquita. cap. 2. Lege Dionem lib. 37. Vix tertio mense.) Idem scribit Iosephus lib. 14. cap. 8. quem lege. Per L. Vettium.) Hic est L. Vettius index, quo de Cicero in Vatinium, & epist. 24. lib. 2. ad Atticum. Eum Dio lib. 38. λούκιον οὐέττιον nominat. apud Appianum hoc nomen unico τ non recte scribitur: Plutarchi quoq; libri in Lucullo mendose βρέττιόν τινα pro βέττιον habent.

In Caput septimum.

Anno ab V.C. DCXCIII.) Eutropij libri impressi omnes, etiam is quem Sconhouius edidit, hunc annum urbis cond. DCXCVIII faciũt: uerum noster manuscriptus recte DCXCIII habet. In Fastis capit. hic annus est DCXCIIII. Lege Vatinia) P. Vatinius Tribunus pl. hanc legem ad populum tulit Cæsare & Bibulo coss. de qua Suetonius in Iulio. Cũ legionibus septem.) Eutropius sic, Decreta est ei Gallia & Illyricum cum legionibus decem. Plutarchus in Cæsare scribit ipsum Galliam cisalpinam

nam & transalpinam adiuncto Illyrico accepisse in quinquennium cum legionibus quatuor. Nam populus Cæsari Galliam citeriorem & Illyricum in quinquennium cum tribus legionibus dedit: Senatus ulteriorem cum una legione adiecit, auctore Dione libro 38. Hanc historiam Suetonius.) Nos eam ab ipso Cæsare summa diligentia simul & eloquentia expositam non sine fructu libenter & legimus ipsi & discipulis nostris interpretamur. Bis vicit.) Primum pagum Tigurinum in transitu Araris fluminis uicit, deinde ceteros insecutus post uariam fortunam superauit, Cæsar & Dio libro 38. In uno manuscripto est, bis vix vicit. Latobrogiorum.) Cæsar hos Lacobrigos nominat. Ad CLVII millia) Summa omnium, inquit Cæsar, fuerunt ad millia CCCLXVIII. Plutarch. τριάκοντα μὲν αἱ πᾶσαι μυριάδες ὄντες εἴκοσι δὲ αἱ μαχόμεναι μιᾶς δέουσαι. i. Summa omnium fuerunt millia CCC, eorum qui arma ferre possent millia CXC. Ex his & XLVI) Strabo lib. 4. de bello Heluetiorum, ἐν ᾧ πολέμῳ, inquit, περὶ τετταράκοντα μυριάδε σωμάτην διεφθάρησαν, id est, In quo bello ad CCCC millia hominum perierunt. in quo numero ego uitium subesse arbitror. Edures) Legitur &, Euduses, siue Eudures. Apud Cæsarem hi sunt Sedusij. de quibus uariæ sententiæ feruntur. Supra obduct. saliere)

De

Universidad de Deusto
Biblioteca

De hac re Florus lib.3.ca.10. Post hæc Belgarũ) Quæ hic usq; ad finem capitis sequuntur, ea copiose Cæsar li.2.& Diodo. initio li.39. persequuntur. Sexaginta millia armat.) Cæsar Bellouacos pol liceri millia armata quinquaginta scribit. Idẽ Atrebatibus XV millia tribuit. Menapij nouẽ) Ita manuscripti, impressi decem. Cæsar Menapios VII millia pollicitos scribit. Aduatici XVIII.) In uno manuscripto est, Atuati. Cæsar Catuacos cum XIX millibus habet. Cæresi, Cæmani) In nostris manuscriptis omnibus est, Cæroſi, Cæmani. Cæsar illos Cæresos, hos Pæmanos uocat. In uulgatis Orosij libris, Cenomanni, mendose legebatur. Robertus Stephanus, quem honoris causa nomino, hanc Epitomen rerum gestarum à Cæsare in Gallia sub Eutropij nomine Commentarijs Cæsaris emendatißime diligentißimeq; á se impressis adiunxit. ibiq; ex Cæsare hæc nomina restituit.

In Caput octauum.

Quæ hoc capite Orosius comprehendit, ea copiose Cæsar li.3.Com. persequitur. quibus studiosi utriusq; linguæ coniungent ea quæ sunt apud Dionem lib.39. Pacunij primipilaris) Hic primipili centurio á Cæsare P. Sextius Baculus nominatur. Ambiuaritos) Pro his Cæsaris libri, Ambiliates, habent.

In Caput nonum.

Quæ hoc capite Orosius, ea Cæsar lib. 4. & 5. Com. exposuit. De ijsdem Dio li.39. & Plutarchus in Cæsare. Sicambros). In manuscriptis nostris est, Sygambros. Dio συγγαμβρους nominat. Ibiq; Labienus) Labienus est in uetustis, & Roberti libro. Cæsar li.5. Q. Laberium Durum habet. Androgorio) In Gualtheri libro est, Andragio. Cæsar, Mandubratium uocat.

In Caput X.

Cum Eburonibus & Aduaticis.) In nostris manuscriptis fere omnibus hic & supra ca.7, Atuatici nominantur, quos uulgo Aduaticos uocant. Dio quoq; illos ἀδουατικοὺς appellat. Hos Cæsar lib.5. Cotta & Sabino interfectis se cum Ambiorige coniunxisse ait. Ad Ciceronem.) Q. Tullium Ciceronem Marci fratrem, Cæsaris legatum, Cæsar lib. 5. Dio li.40. Vallum pedum X.) Cæsar ped. XII. habet. Ex eo quod sequitur, per millia passuum quindecim, cognoscitur quomodo sit legendum apud Cæsarem, ubi quidam libri XV, ceteri X millia passuum habent. in qua uarietate hæret Glareanus. Per culmina.) Roberti liber habet, per culmea culmina. Tu lege Cæsarem. Cum duabus legionibus) Plutarchus scribit Cæsarem tum habuisse

Universidad de Deusto
Biblioteca

ἑπτακισχιλίους τοῦ συμπαντος. Nam LX millia.) Hunc numerum eorum, qui Q. Ciceronis castra obsederunt, edit etiam Plutar. in Cæsare. Indutiomarus.) ἐνδουτιόμαρος, Dio. Repentina eruptione prostrauit.) Eruptione, recte quoq;, Rob. cum uulgo in impreßis male, irruptione, legatur. Sed intelligens) Quæ deinceps usq; ad finem capitis sequuntur, ea sunt apud Cæsarem lib. 6. com. & Dionem lib. 40. Hostemque locis notissimum.) In Roberti libro est, hostemq; loci gnarißimum

In Caput XI.

Hoc capite breuiter perstringuntur ea quæ Cæsar lib. 7. & Hirtius lib. 8. copiose exposuerunt. Oppidum nomine Cenapum.) Cenapum, est quoq; in uetustis, corrupté omnino: Rob. Stephanus, Genabum, scripsit. Verum cum ea, quæ huius oppidi obsidioni Orosius tribuit, ad Auaricum euenisse ex Cæsare & Dione constet, mihi dubium non est, quid pro hoc, illud irrepserit. In quoddam castellum) Gergouiam Cæsar nominat, γερσουΐαν, Strabo, γερσοθυΐαν Dio. Dum hæc ad Alesiam) Verba Cæsaris usurpat, quamuis nihil quod ad Alesiam gestum sit, descripserit. Hoc uero oppidum Mandubiorum in manuscriptis Orosij & Cæsaris libris recte Alesia nominatur. Nam & Plutarchus

in Cæ

in Cæsare ἀλησίαν uocat, & Diodorus Siculus lib. 4. scribit Herculem hoc oppidum condidisse, atq; ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν στρατείαν ἄλης ἀλησίαν nominasse. Guil. Xylander, qui in Dione conuertendo è corruptißimo exemplari egregia ingenij sui documenta dedit, recte uidit ἐς σαλεσίαν mendose in libro esse pro ἐς σαλεσίαν. Apud Strabonem lib. 4. legitur, περὶ ἀλλησίαν πολιν μανδιβούλων. Peditum CCL millia) Cæsar peditum circiter CCXL millia habet. Romanos ne uiuus cap.) Roberti liber habet, Romanos ut uiuus caperetur instantes, occidendo ut occideretur coegit. Tu lege Hirtium lib. 8. comment. Scandulus repletas) In manuscriptis est, scindulis: nos ex Hirtio, scandulus, scripsimus cum Roberto. A scindendo autem, ut uult isidorus, dictæ sunt scandulæ: quæ sunt paruæ tabellæ, ex robore uel alio ligno assulatim secto. unde Vitruuius lib. 2. cap. 1. quibusdam nationibus ex scandulis robusteis ædificia constitui scribit. Cornelius uero Nepos, scandula contectam fuisse Romam usque ad bellum Pyrrhi annis CDLXX, auctor est. Lege Plinium lib. 16. cap. 10.

In Caput XIII.

Anno ab V. C. DCXCVII) Idē numerus est in manuscripto nostro Eutropio, cum in impreßis sit

Universidad de Deusto
Biblioteca

annus urbis conditæ DCXCIX. Ceterum ex ratione Capitolinorum Fastorum annus, quo Cn. Pompeius & M. Crassus iterum Coss. fuerunt, est DCXCVIII. Crassus uero prouinciæ cupidus in ipso Consulatu paludatus in Syriam profectus fuit, Plutarchus & Dio. Audita in Hierosolymis) Hanc rem narrat Iosephus li. 14. Antiq. ca. 12. quem lege. Vagesem) Ita scripsi ex Gualtheri libro. Plutarchus in Crasso, & Appianus in Parthica (si modo liber ille ab Appiano scriptus est) ἀκυλίωνα habent. Cum Surena & Syllace) Vulgo mendose, Sylacea, legitur. Apud Plutarchum est, σιλλάκης. Parthos ab Orode) De re à Cassio contra Parthos gesta, & Osace duce occiso Cicero epist. 20. lib. 5. ad Attic. Dio lib. 40.

In Caput XIIII.

Anno siquidem ab V.C. DCC.) Hoc incendium, quod, maxima urbis parte deleta, prodigij loco est habitum, fuit L. Paullo, C. Marcello Coss. anno DCCIII, Obsequens. De eodem Liuij auctoritatem adducit Orosius lib. 7. cap. 2.

In Caput XV.

A Marcello Consule.) Roberti liber hoc amplius habet, à Bibulo, à Catone. Ceterum de his dissensionibus cum omnes multa scribant, putidum esset, hic uelle aliquid annotare. Lege Cæsarem, Appianum,

pianum, Plutarchum & ceteros. Q. Cassius) Ita omnes hunc nominant, exceptis Orosij libris, in quibus Publij prænomen habet. Curione, Cœlioq;) Hic est M. Cœlius Rufus, de cuius interitu paulo post. quod ego annotandum propter Dionem putaui, apud quem initio li. 41. καιλιλίου pro καιλίου, seu potius κιλίου bis mendose legitur. Negatam ex ærario pecuniam) Interposuit se huic rei L. Metellus Tribunus Pl. App. li. 2. Dio 41. Lucan li. 3. At vero Dolabella) Hunc locum studiosi diligenter legere debent, cum tota hæc res à Cæsare non longe ab initio li. 3. de bello Ciuili descripta interciderit. Eadem breuiter narratur ab Appiano & Dione. sed à Lucano fusius describitur li. 4. Vide Florum lib. 4. ca. 2. Basillus) Lucanus li. 4. Et Basilum uidere ducem. Sed de hoc nomine dicemus ca. 18. Curio ex Sicilia) Quæ hic de Curionis interitu, & Salonarum oppugnatione, item de M. Cœlio & T. Milone perstringuntur, ea Cæsar copiose narrat. Ap. Claudius) Hanc rem exponit Valerius lib. 1. cap. 8. Vide Lucanum lib. 5. Eubœæ cœla) In impressis Valerij libris est, Eubœæ cellam, in manuscripto, Eubœæ cœlam, & deinde, cœlæ Eubœæ. Lucanus, Solusq; quietem Euboici uastæ lateris conualle tenebis. Pythone serpente.) De Pythone Callimachus in Apollinem,

Πυθώ τοι κατόπιν σιωπητὸς δαμόνιος ἦεν

Universidad de Deusto
Biblioteca

Αἰνὸς ὄφις· τὸν μὲν οὐ κατὰ μοῖραν, ἄλαμψεν ἄλλῳ
Βαλλων ὠκυβόῃ ὀϊστῷ. id est,
Horridus occurrit serpens fera bestia, Pytho:
Quem tu descendens perimisti fatifero arcu.
Continua uolucres dum dirigis arte sagittas.
Dionysius Afer ὁ γραμματικὸς τὸ δελφύειν appellat. Tibullus lib. 2. ubi Delphica Pythoi Inflauit cum pinguis.) Versus est Virgilij de secundo libro Georg. Ipse terram XV millium pass.) Munitionis spatium Cæsar no expressit, sicut nec Lucanus initio lib. 6. Appianus lib. 2. σταδίους διακοσίους καὶ χιλίους edit. Florus scribit Cæsarem Pompeij castra XVI millium uallo obduxisse. Quod Marcellinius.) Lentulus Marcellinus quæstor, cæsar. Cæsarisquoque testimonio victor.) Hoc prælio commisso ad Dyrrachium victus Cæsar, Pompeio non instante negauit eum uincere scire, Suetonius in Iulio, Plutarchus in Pompeio & Cæsare. Quatuor millia milit.) Plutarchus in Pompeio δισχιλίους habet. centuriones Cæsar lib. 3. comedit XXXII, non XXII. Pompeius L. XXXVIII cohortes.) De numero copiarum non idem omnes scripserunt: quo de Appianus lib. 2. Parce ciuibus.) ita scripsimus ex uetustis, nec aliter est apud Florum. Pompeius fugiens.) De Pompeij fuga & interitu Cæsar libro 3. Plutarchus

tarchus in Pompeio, Appianus libro 2. Dio 42. Velleius lib. 2. Pompeius Bithynicus.) Q. Pompeius A. F. qui Bithynicus dictus est, Cicero in Bruto. Lentulus.) L. Lentulus Crus, qui anno superiore Cos. fuerat: cum Cæsar scribit à Rege comprehensum in custodia necatum esse. Ea flamma.) Bibliothecæ Alexandrinæ incensæ meminit Plutarchus in Cæsare, & Dio libro 42. De omni re gesta cum Alexandrinis præter ceteros copiose Hirtius.

In Caput XVI.

Pharnacem in Ponto.) De Pharnace & re cũ eo gesta, Hirtius de bello Alexan. Dio li. 42. & alij. Dictator & Consul.) Orosius secutus fortasse Liuium, hic aperte Cæsarem anno urbis DCCVII Dictatorem & consulem III creatum ostendit, quamuis hæc Dictatura non omnes annales suffragantes habeat. qua de re Sigonius in Fastis. De bello Africo extat Hirtij Commentarius. De eodem omnes alij scriptores. quare in re aperta nostris uerbis minime opus est. Iuba percussori.) Dio scribit Iubam cum Petreio ferro congressum, atque ita utrumq; periisse. Florus tradit Petreium super mensas Iubam, & se interfecisse. De Scipionis interitu præter historicos Seneca li. 3. Epist. Continuo in Hispanias) De bello Hispaniensi extat cõmentarius Hirtij nomine. De eodem Plutar. & Dio li. 43.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Attium Varum) *Attius recte in libris uetustis legitur. Nam & Dio* πούπλιον ἄττιον οὐαρον *nominat. Vulgares libri modò Actium, modò Accium habent. In Plutarch. Catone mendose* οὐαρος ἄττιος *uocatur.* Et quidem eo die) *Plutarchus in Cæsare de prœlio Mundensi,* ταύτην τὴν μαχὴν ἐνίκησε τῇ τῶν διονυσίων ἑορτῇ, καθ' ἣν λέγεται ὁ πομπήϊος μαχὴν ἐπὶ τὸν πόλεμον ἐξελθεῖν· διὰ μέσου δὲ χρόνος ἐνιαυτῶν τεσσάρων διῆλθον. *id est, Hoc prœlium secundum Cæsar Liberalibus fecit, quo die Pompeius Magnus primum ad hoc bellum profectus dicitur, cum interea quatuor anni effluxissent.* Sex. Pompeius). *Hæc nos ex Roberti Stephani libro sic restituimus: cum in alijs libris è duobus fratribus Cn. Pompeius aufugisse, Sextus interfectus cõtra historiæ ueritatem legatur.* Cum Cæsonio) *Cæsonio est etiam in uetustis. sed uidene potius legendum sit,* Cesennio. *Nam Dio hunc Cesennium Lentonem uocat: cuius mentio est Philippica* XII.

In Caput XVII.

Quomodo Cæsar Idibus Martijs in curia Pompeij XXII *uulneribus confossus fuerit, Suetonius, & omnes alij scribunt.* Amplius LX conscios) *Suetonius, Conspiratum est in eum à* LX *amplius. quorum nonnullos Cicero nominat Philip. 2. plures*

Appia-

Appianus li. 2. Medeamillam) *Fabula est in Apollonij Argonauticis libro. 3. & Ouidij Metamorph. lib. 7.*

In Caput XVIII.

Octauianus) *Ita recte manuscripta exemplaria. Nam C. Octauius Iulij Cæsaris testamento adoptatus more Romanorum dictus fuit, C. Iulius Cæsar Octauianus, Dio lib. 47.* Cæsaris auunculi) *Iulium Cæsarem Octauiani auunculum nominat etiam infra cap. 20. & Suetonius in Augusto ait, Nihil conuenientius ducens, quam necem auunculi uindicare. cum tamen auunculus magnus fuerit, nescio autem an Orosius Octauianum ex sorore Cæsaris natum putauerit. quem errorem Io. Pierius, Carol. Sigonius, ac postremo Guiliel. Xylander (qui in Dionis historia conuertenda & emendanda præclara ingenij sui documenta dedit) refutarunt.* Antonius hostis.) *Historiam non aliunde commodius adulescentes, quam ex Ciceronis epistolis & Philippicis cognoscent. Legendi sunt etiam Plutarchus, Appianus, Dio, & Paterculus.* Pansa primo veniens.) *De pugna Mutinensi extat epistola Galbæ ad Ciceronem lib. 10. Epist. Fami.* Dolabella Trebo.) *Hæc Dio lib. 47. & Appianus 3.* Postea D. Brutus in Gallia.) *D. Brutus non à Sequanis, sed à Capeno Sequano occisus fuit,*

 ut Li-

ut Liuius dit li.120. uel in domo Caponi ab ijs quos Antonius miserat, ut Paterculus scribit. Basillus.) Appianus libro tertio extremo, ὃς δ' αὐτῷ τῷ χρόνῳ Μινούκιος Βασίλλος, στρατηγὸς ἢ ὕπατος ἐκτεθείς, ὑπὸ τῶν ἀφ' ἑστίας ἀνῃρέθη. i. Eodem tempore Minucius Basillus unus de percussoribus Cæsaris á seruis suis interfectus est. Bene igitur gentis Minuciæ cognomen Basillus in libris uetust. scribitur. nec probo q. Hieronymus Ferrarius Philippica secunda unum librum secutus contra ceterorũ fidem Basillum in Basiliũ mutauit. Immo uero non dubito quin li.3. de Off. & apud Cæsarem V de bello Gall. legendum sit, L. Minucius Basillus. Nam & Plutarchus in Sylla Λεύκιον Βασίλλον habet, & cognomina non in ius, sed in us desinunt usitate. C. Thoranius) De hoc Appia. li.4. Suetonius in Augusto, & Valer. ut puto, li.9. ca.11. Centum triginta & duum) In epitoma Liuian. li.120. est, CXXX Senatorũ nomina. Pluta. in Antonio scribit, CCC proscriptos á Triumuiris occisos fuisse. Igitur Cæsar & Antonius.) De bello Philippensi Plutarchus in Antonio & Bruto, Appian. lib. 4. Dio 47. Liuius 124. Florus lib.4. ca.6. Velleius, Eutropius, & alij. Hortatu & precibus medici) De hoc somnio medici Dio. Amicum suum hunc fuisse ipse scripsit, auctore Plutarcho in Antonio. At Romæ Fuluia) De Fuluiæ insolentia Plutarchus in Antonio,

& Dio

& Dio lib.48. Sex. Pompeius) De Sex. Pompeio rebus q; ab eo & cum eo gestis Liuius lib.127. & sequentibus. Appianus lib. 5. Dio.48. & 49. Florus lib.4 cap.8. Cum Statilio Tauro) Dio lib. 48. Nenam non cum Tauro, sed cum Caluisio Sabino bellũ aduersus Menecratem gessisse tradit. Scyllaceum) Dio σκύλλιον habet, Appianus σκύλλαιον. Virgil. lib. 3. Aeneid. Nauifragum Scylaceum dicit, quo in loco de huius nominis ratione Pierius & Erythræus. Ventidius Persas) De rebus à P. Ventidio prospere cum Parthis gestis Plutarchus in Antonio, Dio lib.48. & 49. Flor. li.4. cap.9. Valerius lib.6. cap.10. Iussitque vt Antigono) Lege Iosephum lib.14. Antiquit. Aduersus Democharem) In alijs corrupte est, Demochem. Δημοχάρη Appianus & Dio nominant. Suetuonius quoq; Democharem bene habet. Lepidus magna XV. legio) De Lepidi dissensione cũ Octauiano, & quomodo coactus fuerit abdicare copiose Dio lib.49. Appianus 5. Velleius 2. Veste pulla) In quibusdam pura, mendose legitur. Dio, Οὕτω δὲ ἐκεῖνός τε ἐκλοιπὸς ἐκ τῆς ἐσθῆτος τῆς φαιᾶς ἐκείνης αὐτῷ χλανίδος. id est, Hoc modo Lepidus quoq; adactus, assumpta ueste pulla ultro supplex Cæsari factus est. Velle. etiam scribit, Lepidũ pullo uelatum amiculo genibus Cæsaris aduolutum.

Tauru

Universidad de Deusto
Biblioteca

Taurus totam pene Siciliã) *Vide ne, Africam, potius legendũ sit. Nam Tauri uirtute Octauianus utranq; Africam obtinuit, auctore Dione. Ex Africa eum triumphasse indicant tabulæ Capitolinæ, in quibus est,* T. STATILIVS. T. F. TAVRVS. PRO COS. EX AFRICA. A. DCCXIX. PRIDIE K. IVL. Quans vrbem ingressus) *Hinc in Capitolinis triumphus est,* IMP. CAESAR DIVI F. C. N. II. III. VIR R. P. C. II. OVANS EX SICILIA. A. DCCVXII. IDIB. NOVEMBR.

In Caput XIX.

Antonius vero postquam) *De infeliici bello Antonij cum Parthis præter Plutarchum lege Velleium.* A Titio & Furnio) *Ita recte libri antiqui. Vulgo, Tito, & Formo, corrupte legitur. Sex. Pompeium à M. Titio & Furnio occisum scribunt quoq; Appia. & Dio. Titij meminit Velleius.* Antonius Artabanẽ) *Hanc historiam lege in Dionis lib. 49. & in epitoma Liuiana 122.* Ipse Actium) *De bello Actiaco, quo Antonius & Cleopatra uicti sunt à Cæsare Plutarchus in Antonio, Dio libro 50. Florus lib. 4. ca. 11. Eutropius lib. 7. Velleius & alij.* P. Canidius) *Ita recte libri manuscripti, cum uulgo Caninius legatur. Vide Plutarchum & Velleium.* Gallius Parmensis) *Huius meminit quoq; Velleius. Apud Appianum libro quinto est.*

Καλουσι ὁ παρμησιοι.

In Caput XX.

Anno ab vrbe condita DCCXXV. *Ita numerat etiam Dio lib. 51. Collega autem Cæsaris in quinto consulatu Sex. Appuleius, non Lucius ab aliis omnibus appellatur.* VIII. Idus Ianuar.) *Cæsar si Macrobium lib. 1. Saturnal. sequimur, Sextili mense, non Ianuario triplici triumpho ingressus est urbem.* Nam cum primum) *Hoc ex Suetonij Augusto descriptum est. Refert idem Iulius Obsequens.* Cum & Ianum) *De Iano clauso mentio fuit initio libri primi. Hinc Virgilius Aen. dixit. Claudentur belli portæ.* Augusti nomen) *Cæsarem à senatu ceterisq; ciuibus sententia Munatij Planci Augustum dictum fuisse ante diem XVI. K. Febr. se septimum & M. Vipsamo Agrippa Coss, Censorinus scribit.*

In Caput XXI.

Cæsare sexies, & bis M. Agrippa) *Agrippam hoc anno iterum Consulem fuisse Cassiodorus quoq; testatur. Recte igitur Guil. Xylander apud Dionem initio li. 53. ubi τὸ γ legitur, scribendũ monet τὸ β. De bello Cantabrico Dio, & Florus lib. 4. cap. ult. Idem de alijs quoque bellis, quorum hic mentio, sunt legendi.* Post hoc Claudius Drusus *Bellum cum Rhetis gestum est Druso & Pisone*

Coss.

Coß. anno urbis DCCXXXVIII. Cossus dux) *De hoc & rebus ab eo gestis Dio lib. 55.*

In Caput XXII.

Iani pporas tertio) *Augustum Ianum ter clausisse Suetonius etiam testatur.* Domini appellatione) *Hæc descripta sunt è Tranquilli Augusto.* Censum agi) *Census hic è Luca satis notus est.*

PAVLI OROSII

HISPANI ADVERSVS PAGANOS HISTORIARVM

LIBER VII.

Vnum solum uerumq; deum, mundi omniumq; conditorem, atq; adeo potentiam suam ac patientiam, per unum hoc est Christum, voluisse hominibus innotescere.

Caput I.

SVfficientia vt arbitror documenta collecta sunt, quibus absque vllo arcano, quod paucorum fidelium est, probari de medio queat, unum illum & verum deum, quem Christiana fides prædicat, & condidisse mundum creaturamque eius cum voluit, & disposuisse per multa, cum per multa ignoraretur, & confirmasse ad vnum, cum per unicum declaratus est, simulque potentiam patientiamque eius multimodis argumentis eluxisse. In quo quidem angustas, deiectasque mentes offendi paulisper intelligo, quod tantæ potentiæ patientia tanta miscetur. Si enim potens erat, inquiunt, creare mundum, componere pacem mundi, insinuare mundo cultum ac notitiam sui, quid opus fuit tãta, vel vt ipsi sentiũt, tam perniciosa patientia, vt in vltimo erroribus, cladibus, laboribusque hominum fieret, quod à principio virtute eius, quem prædicas dei, sic potius cœpisse potuisset? Quibus quidem veraciter respondere possem, ad hoc ab initio creatum & institutum humanum genus, vt sub religione cum pace sine labore viuens, fructu obedientiæ æternitatem promereretur: sed abusum bonitate creatoris, libertatem indulgentis in contumacem veratisse licentiam, atque ex contemptu in obliuionem delluxisse, iustamque nunc esse patientiam dei, & iustam in vtramque partem, vt nec contemptus disperdat in totum, cui misereri velit; & afflici laboribus, dum velit, sinat contemptus potens.

Deinde

Universidad de Deusto
Biblioteca

Deinde ſubſequens eſſe, iuſte ſemper adhibere quamuis ignoranti gubernationẽ, cui aliquando pie reſtituturus ſit pœnitenti antiquæ gratiæ facultatem. Sed hæc quoniam etſi veriſſime fortiſſimeque dicuntur, fidelem tamen atque obedientem requirunt: mihi autem, videro an aliquando credituris, certe nunc cum incredulis actio eſt, promptius ea proferam, quæ ipſi & ſi probare noluerint, improbare non poſſint. Itaque quantum ad conſcientiam humanarum mentium pertinet, vtique ſub reuerentia religionis & confeſſione, cultuque ſupernæ potentiæ uiuimus, diſtante dũtaxat fide: quia noſtrum eſt fateri, ex vno & per vnũ deum conſtare omnia: illorum tam multos deos putare, quàm multa ſunt elementa. Si potentiæ dei, inquiunt, quem prædicatis fuit, vt Romanum imperium tam amplum, ac tam ſublime fieret, cur igitur patientia eiuſdẽ obfuit vt ante non fieret? Quibus ſub eodem verbo reſpondebitur: Si potentiæ deorum, quos prædicatis fuit, vt Romanum imperium tam amplum ac tam ſublime fieret, cur igitur patientia eorundem obfuit vt ante non fieret? an ipſi dij nondum erant? an adhuc Roma ipſa non erat? an illi non colebantur? an hæc nondum idonea imperio videbatur? Si nondum erant

erant dij, ceſſat intentio. Vt quid enim iam ibi eorum diſcutio moram, vbi ne ipſam quidem inuenio naturam? Si autem erant dij, aut potentia eorum, vt ipſi iudicant, aut patientia in culpa eſt: vel patientia, ſi fuit: vel potentia, ſi defuit: aut ſi magis ſuadibile videtur fuiſſe, tunc quidem deos qui prouehere potuiſſent, ſed nondum extitiſſe Romanos qui prouehi iure poſſent. Nos auctorem rerum potẽtiam, non artificem ſcientiam quærimus. De dijs quippe (vt putant) magnis, non de fabris viliſſimis quæſtio eſt, quibus niſi materia accedat, ars ceſſat. Si enim præſciſſe illis ac voluiſſe præſto ſemper fuit, immo etiam ſubiacente præſcientia, quia apud omnipotentiam de operibus dũtaxat ſuis, hoc eſt, præſcire, quod velle, quodcumq; illud præſciebatur, cui voluntas aſtipularetur, non expectari oportuit, ſed creari: maxime cum & Iouem illum ſuum aceruos formicarum in populos hominum ludo vertere ſolitũ ferant. Porro autem de curæ, cęrimoniarũ nec recenſendum arbitror: quoniam inter ſacra continua inceſſabilibus cladibus nullus finis, ac nulla requies fuit, niſi cũ ſaluator mundi Chriſtus illuxit: cuius aduentui prędeſtinatã fuiſſe imperij Romani pacẽ, & ſi iam ſufficienter oſtendiſſe me arbitror, pacis

tamen adhuc supplere conabor.

Babylonem & Romã, regnumq; illius & huius in plerisq; omnibus conuenire. De quatuor mundi monarchijs, de incendio quodam Romæ, Christi & Abraham sæculis

Caput II.

PRincipio secundi libelli cum temporaRomanæ condicionis stili tenore perstringerem, multa conuenienter inter Babyloniam vrbem Assyriorum tunc principem gentium, & Romam æque nunc gentibus dominantem, compacta conscripsi. fuisse illud primum, hoc vltimum imperium: illud paulatim cedens, at istud sensim conualescens: defluxisse illi sub vno tempore nouissimum regem, isti primum fuisse: illam deinde tunc inuadente Cyro captam velut in mortem concidisse, cum istam fiducialiter assurgentem, post expulsos reges, liberis vti cœpisse consilijs: præcipue cum vindicante libertatem suam Roma, tunc quoque Iudæorum populus, qui apud Babyloniam sub regibus seruiebat, in sanctam Hierusalem recepta libertate redierit, templumque domini sicut à prophetis prædictum fuerat, reformarit. Præterea intercessisse dixeram inter Babylonium regnum, quod ab oriente fuerat, & Romanum, quod ab occidente consurgens hæreditate

reditate orientis enutriebatur, Macedonicum Africanumque regnum, hoc est, quasi à meridie ac septentrione breuibus vicibus partes tutoris curatorisque tenuisse. Orientis & occidentis regnum Babylonium & Romanũ iure vocitari, neminem vnquã dubitasse scio. Macedonicũ regnum sub septentrione esse cũ ipsa cæli plaga, tum Alexandri Magni aræ positæ vsq; ad nunc sub Riphæis montibus docent. Carthaginẽ vero vniuersæ præcelluisse Africæ, & non solum in Siciliam, Sardiniam, ceteraq; adiacentes insulas, sed etiam in Hispaniam regni terminos tetendisse, historiarũ simul monimenta vrbiumque declarant. Dictum est etiam vastatæ per Medos Babyloniæ, & irruptæ per Gothos Romæ pares admodum annorum numeros cucurrisse. Nunc autem his illud adijcio, quo magis clareat vnum esse arbitrum sæculorum, regnorum, locorumque omnium Deum. Regnum Carthaginiense à conditione vsque ad euersionem eius, paulo ampliusquam septingentis annis stetit: æque regnum Macedonicum à Carano vsque ad Persen paulo minus quam DCC, vtrumq; tamen septenarius ille numerus, quo iudicantur, omnia terminauit. Roma ipsa etiam quamuis ad aduentum domini nostri

Iesu Christi perfecto proueheretur imperio, tamen paululum, & ipsa in occursu numeri huius offendit. Nam septingentesimo conditionis suæ anno, quatuordecim vicos eius, incertum vnde consurgens flamma consumpsit; nec vnquam, vt ait Liuius, maiore incendio vastata est, adeo, vt post aliquot annos Cæsar Augustus ad reparationem eorum, quæ tunc exusta erant, magnam vim pecuniæ ex ærario publico largitus sit. Poteram quoque ostendere, eundem duplicatum numerum mansisse Babyloniæ, quæ post mille quadringentos & quod excurrit annos, vltime à Cyro rege capta est, nisi præsentium contemplatione reuocarer. Illud sane libenter adijcio, quia primi illius regum omnium Nini (quamuis & pater eius Belus obscure primus regnasse referatur) illius ergo Nini anno, postquã regnare cœperat, XLIII natus est sanctus ille Abraam, cui dictę sunt repromissiones, ex cuius semine promissus est Christus: deinde nunc primi istius imperatorum oim Augusti Cæsaris (quamuis & pater eius Cæsar metator imperij potius quam imperator extiterit) istius inquã Cæsaris, posteaquã imperare cœpit, emenso propemodum anno XLII natus est Christus, qui Abraę sub Nino primo rege fuerat repromissus.

Natus

Natus est autem VII Kalend. Ianuarij, quãdo primum incrementa omnia anni uenientis incipiunt. Ita factum est, vt cũ Abraam XLIII anno natus sit, sub fine XLII natiuitas Christi conueniret, vt iamnon ipse in parte tertij anni, sed in ipso potius tertius ãnus oriretur. Qui annus, quantis, quã nouis, quamq; inusitatis bonis abundauerit, satis etiam me non proferente compertum haberi arbitror. toto terrarum orbe vna pax omnium, non cessatione, sed abolitione bellorum, clausę Iani gemini portæ, extirpatis bellorum radicibus, non repressis, census ille primus & maximus fuit, cum in hoc vnum Cæsaris nomen vniuersa magnarum gentium creatura iurauit; simulq; per communionem census, vnius societatis effecta est.

Christus quando ad hominum salutem natus, quomodo statim uexatus, de ingenti Romæ fame, & iugi pace.

Caput III.

IGitur anno ab vrbe condita DCCLII natus est Christus, salutarem mundo afferens fidem, vere petra medio rerum posita: vbi comminueretur, qui offenderet; qui crederet, saluaretur: vere ignis ardens, quem qui sequitur, illuminatur; qui tentat, exuritur. Ipse est Chri

stus, Christianorum caput, saluator bonorum, malorum punitor, iudex omnium, qui formam subsecuturis verbo & opere statuens, quo magis doceret patientes in persecutionibus, quas pro vita æterna exciperent, esse oportere, mox vt virginis partu editus mundo apparuit, de passionibus suis cœpit.

Math. 2. Namque eum rex Iudææ Herodes simul vt natum comperit, necare decreuit, plurimosque tunc paruulos, dum vnum insectatur, occidit. Hinc malignis improbe incurrentibus digna punitio est. Hinc in quantum tranquille agitur mundus, credentium gratia; in quantum pernicioſe inquietatur, blasphemantium pœna est: securis per omnia Christianis fidelibus, quibus aut æternæ vitæ requies in tuto, aut etiam huius in lucro est: quod promptius cum per ordinem referam, ipsis rebus ostendam. Postquam redemptor mundi dominus Iesus Christus venit in terras, & Cęsaris censu ciuis Romanus ascriptus est, dum per duodecim, vt dixi, annos, clausæ belli portæ beatissima pacis tranquillitate cohibentur, Caium nepotem suum Cæsar Augustus ad ordinandas Ægypti Syriæq; prouincias misit, qui præteriens ab Ægypto fines Palæstinæ, apud Hierolymam in templo dei

dei tunc sancto & celebri adorare contempsit, sicut Suetonius Trãquillus refert. Quod Augustus ubi per eum comperit, prauo vsus iudicio, prudẽter feciſſe laudauit. Itaq; anno imperij Cæsaris quadragesimooctauo, adeo dira Romanos fames consecuta est, vt Cæsar lanistarum familias, omnesque peregrinos, seruorum quoque maximas copias, exceptis medicis & præceptoribus, trudi vrbe præceperit. Ita peccante principe in sanctum dei, & correpto per famẽ populo, quantitatem offensionis qualitas vltionis ostendit. Deinde, vt verbis Cornelij Taciti loquar, sene Augusto Ianus patefactus, dum apud extremos terrarum terminos nouę gentes sæpe ex vsu, & aliquando cum damno quæruntur, vsque ad Vespasiani durauit imperium. Hucusque Cornelius. Ceterum & tunc capta euersaque vrbe Hierosolymorum, sicut prophetæ prænuntiauerunt, extinctisque Iudæis, Titus qui ad vindicandum DOMINI nostri Iesu Christi sanguinem iudicio dei fuerat ordinatus, victor triumphans cum Vespasiano patre Ianum clausit. Igitur etsi sub extremis Cæsaris temporibus apertus est Ianus, tamen per multa ex eo tempora, quamuis in procinctu esset exercitus,

nulla bella sonuerunt. Vnde etiam dominus ipse Iesus Christus in euangelijs, cum temporibus illis in summa tranquillitate vniuersus mundus ageret, cunctasque gentes pax vna velaret, & à discipulis suis interrogatus esset, de conclusione temporum subsequentium, inter cetera sic ait: Audituri autem estis prælia
Mat. 24. & opiniones prœliorum. videte ne turbemini. Oportet enim hæc fieri: sed nondum est finis. Consurget enim gens in gentem, & regnum in regnum, & erunt pestilentiæ, & fames & terræmotus per loca. Hæc autem omnia initia sunt dolorum. Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos: & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. Hoc autem diuina prouidentia docens, & credentes præmonendo firmauit, & incredulos prædicendo confudit.

De uita & gestis Tiberij Cæsaris, quomodo Christum amplexus sit, de eius crudelitate in plurimos.

Caput IIII.

ANno ab vrbe condita septingentesimo LXVII post mortem Augusti Cæsaris Tiberius Cæsar imperium adeptus est, mansitque in eo annis viginti & tribus. Hic per semetipsum nulla bella gessit, sed ne per legatos

legatos quidem aliqua grauia, nisi quod tantum, aliquantis in locis præcogniti cito gentium tumores comprimebantur. Sane quarto imperij eius anno Germanicus Drusi filius, Caligulæ pater, de Germanis, ad quos ab Augusto sene missus fuerat, triumphauit. Ipse autem Tiberius plurima imperij sui parte, cum magna & graui modestia Reip. præfuit, adeo vt quibusdam præsidibus augenda prouincijs tributa suadentibus, scripserit, Boni pastoris esse, tondere pecus, non deglubere. At postquam passus est dominus Christus, atq; à mortuis resurrexit, & discipulos suos ad prædicandum dimisit, Pilatus præses Palestinæ prouinciæ ad Tiberium imperatorem atque ad senatum retulit de passione & resurrectione Christi, consequentibusq; virtutibus, quæ vel per ipsum palam factæ fuerant, vel per discipulos ipsius in nomine eius fiebant, & de eo quod certatim crescente plurimorum fide deus crederetur. Tiberius cum suffragio magni fauoris retulit ad senatum, vt Christus deus haberetur. Senatus indignatione motus, cur non sibi prius secundum morem delatum esset, vt de suscipiendo cultu prius ipse decerneret, consecrationem Christi recusauit, edictoq; constituit exterminandos

Universidad de Deusto
Biblioteca

esse vrbe Christianos: præcipue cum & Seianus præfectus Tiberij, susciendæ religioni obstinatissime contradiceret. Tiberius tamen edicto accusatoribus Christianorum mortem comminatus est. Itaq; paulatim immutata est illa Tiberij Cæsaris laudatissima modestia, in pœnã cõtradictoris senatus. Nam regi, quęcunq; voluntate faciebat, voluptas erat: atq; ex mãsuetissimo principe sęuissima bestia exarsit. Nam plurimos senatorum proscripsit & ad mortem coegit. Viginti sibi patricios viros cõsilij causa elegerat; horum vix duos incolumes reliquit, ceteros diuersis cau sis necauit. Seianum præfectũ suum res nouas molientem interfecit. Filios suos Drusum & Germanicum, quorum Drusus naturalis, Germanicus adoptiuus erat, manifestis veneni signis perdidit. Filios Germanici filij sui interfecit. Referre singillatim facta eius horret animus, puderq;. tanta libidinis & crudelitatis rabie efferbuit, vt qui spreuerant Christo rege saluari, rege Cæsare punirentur. Huius tamen imperij anno duodecimo noua & incredibilis clades apud Fidenatium vrbem accidit. Amphitheatri cauea populo gladiatoriũ munus spectante collapsa est, & plusquam viginti millia hominum occidit. Dignum sane poste-

posteris tantę correptionis exemplũ, tunc ad spectandas hominũ mortes auidos homines conuenisse, quando pro salute hominum prouidẽda deus homo esse voluisset. Deinde anno eiusdẽ XVII, cum dominus Iesus Christus voluntarie quidem se tradidit passioni, sed impie à Iudęis apprehensus, & patibulo suffixus est, maximo terrę motu p orbem facto, saxa in mõtibus scissa sunt, maximarumq; vrbiũ plurimæ partes plus solita cõcussione ceciderũt. Eadem quoq; die ad horam diei sextam solin totũ obscuratus, tetraq; nox subito obducta terris est, & sicut dictum est, Impiaq; æternã timuerunt sęcula noctem. Vsqueadeo aũt neq; lunã lumini solis, neq; nubes obstitisse manifestum est, vt XIIII ea die lunam tota cęli regione interiecta, lõgissime à cõspectu solis abfuisse, & stellas tunc diurnis horis, vel potius in illa horrenda nocte toto cęlo fulsisse referatur. Quod nõ solum sanctorũ euangeliorum fides, sed etiam aliquanti Gręcorum libri attestantur. Iam hinc post passionẽ domini, quem Iudęi quantũ in ipsis fuit persecuti sunt, cõtinuæ clades Iudęorũ, donec exinaniti dispersiq; deficiant, incessabiliter strepũt. Tiberius siquidẽ iuuentutem eorum per speciem sacramenti in prouincias grauioris cæli relegauit;

reliquos

reliquos gentis eiusdem vel similia sectantes vrbe submouit, sub pœna perpetuæ seruitutis, nisi obtemperassent. Sane Asiæ ciuitates illo terræmotu dirutas, tributo dimisso, propria etiam libertate donauit. Hic ambiguis signis veneni obijt.

C. Caligulæ Cæsaris mores, res gestæ & crudelia facinora. Cap. V.

ANno ab vrbe condita septingentesimo XC tertius ab Augusto Caius Caligula cepit regnare, mansitque in imperio annis non plenis quatuor, homo ante se omnium flagitiosissimus, & qui vere dignus Romanis blasphemantibus, & Iudæis persecutoribus punitor adhibitus videretur. Hic, vt breuiter magnitudinem crudelitatis eius exprimam, exclamasse fertur: Vtinam populus Romanus vnam ceruicem haberet. Sæpe etiam de conditione temporum suorum conquestus est, quod nullis calamitatibus publicis insigniretur. O beata germina temporis Christiani, quantum prævaluistis in rebus humanis, vt etiam crudelitas hominis magis potuerit clades desiderare, quàm inuenire. Ecce de tranquillitate generali feritas ieiuna conqueritur. Furor impius intus Sæua sedens super arma, & centum vinctus ahenis Post tergum nodis, fremit horridus ore cruento. Serui rebelles & fugitiui gladiatores perterruere Romam, euertere Italiam, Siciliam deleuere, iam pene vniuerso humano generi toto orbe metuendi. In diebus autem salutis, hoc est, temporibus Christianis, conuellere quietem non potest vel Cæsar infestus. Hic siquidem magno & incredibili apparatu profectus quærere hostem viribus ociosis, Germaniam Galliamq; percurrens, in ora oceani circa prospectum Britaniæ restitit. Cumque ibi Minocynobellinum Britanorum regis filium, qui à patre pulsus cum paucis oberrabat, in deditionem recepisset, deficiente belli materia, Romam redijt. Iisdem autem diebus Iudæi, qui iam tunc ob passionem Christi meritis vbiq; cladibus exagitabantur, apud Alexandriam seditione excitata, profligati cæde, atque vrbe propulsi, expromendarum querelarum causa Philonem quendam virum sane in primis eruditum, legatum ad Cæsarem miserunt. Sed Caligula cum omnibus hominibus, tum præcipue Iudæis infestissimus, spreta legatione Philonis, omnes Iudæorum sacras ædes, atq; in primis antiquum illud in Hierosolymis sacrarium profanari sacrificijs gentilium, ac repleri

Universidad de Deusto
Biblioteca

repleri ſtatuis ſimulacrisq; ſe imperauit, ſeq; ibi vt deum coli præcepit. Pilatus autem præſes, qui ſententiam damnationis in Chriſtum dixerat, poſtquam plurimas ſeditiones in Hieroſolymis excepit, ac fecit, tantis irrogante Caio angoribus coartatus eſt, vt ſua ſe transuerberans manu, malorum compendium mortis celeritate quæſierit. Caius Caligula libidinibus ſuis etiam illud ſceleris adiecit, vt ſorores ſuas primum ſtupro polluerit, deinde exilio damnaret: qui poſt omnes ſimul exules iuſſit occidi. Ipſe autem à ſuis protectoribus occiſus eſt. Duo libelli in ſecretis eius reperti ſunt, quorum alteri pugio, alteri gladius pro ſigno nominis aſſcriptum erat: ambo lectiſſimorum virorum vtriuſq; ordinis ſenatorij & equeſtris nomina & notas continebant morti deſtinatorum. Inuenta eſt & arca ingens variorum venenorum, quibus mox Claudio Cæſare iubente demerſis, infecta maria traduntur non ſine magno piſcium exitio, quos enecatos per proxima litora paſſim æſtus eiecit. Magnum vero indicium miſerantis dei, propter ſuffragium gratiæ in populum continuo ex parte crediturum, & propter iræ temperamentum in populum tunc infideliter obſtinatum, vt quanta multitudo hominum

hominum præparatam mortem euaſerit, ex multitudine interfectorum piſcium diſceretur: omnibusq; noteſceret, quid tanta veneni moles arte aucta, agere in miſera ciuitate potuiſſet: quæ negligenter effuſa, etiam maria corrupit.

Claudij Tiberij Cæſaris uita & res geſtæ, & grauiſſima ſub eo fames Romæ. Cap. VI.

ANno ab vrbe condita DCCXCV Tiberius Claudius ab Auguſto quartus, regnum adeptus eſt, manſitq; in eo annis quatuordecim. Exordio regni eius Petrus apoſtolus domini noſtri Ieſu Chriſti Romam venit, & ſalutarem cunctis credentibus fidem fideli verbo docuit, potentiſſimisq; virtutibus approbauit. Atq; ex in Chriſtiani Romæ eſſe cœperunt. Senſit hoc collatum fidei ſuæ Roma beneficium. Nam cum interfecto Caligula multa de abrogando imperio, ac repub. in antiquum ordinē reſtituenda, euertendaq; penitus Cęſarum vniuerſa familia ſenatus & cōſules decreuiſſent, Claudius mox vt confirmauit imperium, magna atq; adhuc Romæ incognita vſus clementia, ne in tantam nobilium multitudinem vltio ſi eſſet cœpta, ſæuiret biduum illud, quo de reipub. ſtatu infeliciter conſultatum actumq; fuerat, memoriæ exemit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

exemit, omniumque factorum dictorum ue in eo veniam & obliuionem in perpetuũ ſanxit. Ita illam præclaram & famoſam Atheniẽſium amneſtiam, quam quidem Romæ inducere Iulio Cæſare interfecto ſenatus, Cicerone ſuadente, tentauerat: ſed Antonio & Octauiano propter vltionem extincti Cæſaris irrumpentibus, in irritum ceſſerat: hanc Claudius, quamuis multo truculentiore cauſa in cædem conſpiratorum ſtimularetur, vltronea clementia nullo expetente firmauit. Accidit etiam eodem tempore præſentis gratiæ dei grande miraculum: ſiquidem Furius Camillus Scribonianus Dalmatiæ legatus, bellum ciuile molitus, legiones multas fortiſſimasque ad ſacramenti mutationem pellexerat. Itaque die * dicto, vt in vnum vndique ad nouum imperatorem conueniretur, neq; aquilæ ornari, neque conuelli quo quo modo ſigna moueri ue potuerunt. Exercitus tanta & tam inuſitata miraculi fide motus, & conuerſus in pœnitentiam, Scribonianum quinto ſtatim die deſtitutum interfecit, ſeſeque ſacramento prioris militiæ continuit. Triſtius ac pernicioſius vrbi Romæ nihil unquam fuiſſe, quàm bella ciuilia, ſatis notum eſt. Itaque propter aduentum apoſtoli Petri, & tenera Chriſtia-

* dato.

Chriſtianorum germina, vix dum adhuc pauca ad ſanctæ fidei profeſſionem erumpentia, hanc exorientem tyrannidem, & conſurgens iſtud ciuile bellum neget quiſquam diuinitus eſſe compreſſum, qui præteritis temporibus de compreſſione bellorum ciuilium ſimile probarit exemplum? Claudius quarto imperij ſui anno, cupiens ſe vtilem reip. oſtentare principem, bellum vbiq; & victoriam vndecunque quæſiuit. Itaque expeditionem in Britaniam mouit: quæ excitata in tumultum propter non redditos tranſfugas videbatur; tranſuectuſq; in inſulam eſt, quam neq; ante Iulium Cæſarem, neque poſt eum quiſquam adire auſus fuerat. Ibiq;, vt verbis Sueronij Tranquilli loquar, ſine vllo prœlio ac ſanguine intra pauciſſimos dies plurimam inſulæ partem in deditionem recepit. Orcadas etiam inſulas vltra Britaniam in oceano poſitas, Romano adiecit imperio, ac ſexto quàm profectus erat menſe Romam redijt. Conferatur nunc, ſi cuiquam placet, inſula & inſula, tempus & tempus, bellum & bellum, Cæſar & Cæſar. Nam de fine nihil profero: quoniam hoc feliciſſima victoria, illud acerbiſſima cladeſ fuit: & ſic demum Roma cognoſcat, per eius latentem prouidentiã in augendis rebus

antea ſe partem felicitatis habuiſſe, cuius agnitione ſuſcepta, pleniſſima felicitate perfruitur, in quantum non tamen blaſphemiarum offendiculis deprauatur. Eodem anno imperij eius fames grauiſſima per Syriam facta eſt, quam etiam prophetæ prænuntiauerant: ſed Chriſtianorum neceſſitatibus apud Hieroſolymam, conuectis ab Ægypto frumentis, Helena Adiabenorum regina conuerſa ad fidem Chriſti, largiſſime miniſtrauit. Anno imperij eius quinto inter Theram & Therasiam inſula de profundo emicuit triginta ſtadiorum ſpatio extenta. Anno eius ſeptimo, ſub procuratore Iudææ Cumano, in Hieroſolymis tãta ſeditio in diebus azymorum exorta eſt, vt in portarum exitu populo coartato, triginta millia Iudæorum cæde proſtrata & compreſſione ſuffocata referantur. Anno eiuſdem nono, expulſos per Claudium vrbe Iudæos, Ioſephus refert. ſed me magis Suetonius mouet, qui aithoc modo: Claudius Iudæos impulſore Chriſto aſſidue tumultuantes Roma expulit. Quod, vtrum contra Chriſtum tumultuantes Iudæos coerceri & comprimi iuſſerit, an etiam Chriſtianos ſimul velut cognatæ religionis homines voluerit expelli, ne quaquam diſcernitur. Veruntamen ſequenti anno

anno tanta fames Romæ fuit, vt medio foro imperator correptus à populo conuitijs & fragminibus panis turpiſſime infeſtatus, ægre per Pſeudotytum in palatium refugiens furorem excitatæ plebis euaſerit. Paruo autem intercedente tempore trigintaquinque ſenatores & trecentos ſimul equites Romanos minimis cauſis interfecit: ipſe autem manifeſtis veneni ſignis eſt mortuus.

Neronis Claudij Cæſaris fœdi mores, & ſceleſta facinora.

Cap. VII.

ANno ab vrbe condita octingenteſimo octauo Nero Cæſar ab Auguſto quintus, principatum adeptus eſt, manſitq; in eo annis non plenis quatuordecim, Caij Caligulæ auunculi ſui erga omnia vitia ac ſcelera ſectator, immò tranſgreſſor, petulantiã, libidinem, luxuriam, auaritiam, crudelitatem nullo non ſcelere exercuit. ſiquidem petulantia percitus omnia pene Italiæ ac Græciæ theatra perluſtrans, aſſumpto etiam varij veſtitus dedecore, * ceritos, cithariſtas, tragœdos & aurigas ſæpe ſibi ſuperaſſe viſus eſt. Libidinibus porro tantis exagitatus eſt, vt ne à matre quidem vel ſorore vllãue conſanguinitatis reuerentia abſtinuiſſe referatur, virum

* ſcenicos.

in vxorem duxerit, ipse à viro vt vxor acceptus sit. Luxuriæ vero tam effrenatæ fuit, vt retibus aureis piscaretur, quę purpureis funibus extrahebantur: frigidis & calidis lauaret vnguentis. Quī etiam nunquā minus M cartucis confeciſſe iter traditur. Deniq; vrbis Romæ incendium voluptatis suæ spectaculum fecit. Per sex dies septemq; noctes ardens ciuitas, regios pauit aspectus. Horrea quadro structa lapide, magnæq; illæ veterum insulæ, quas discurrens adire flamma non poterat, magnis machinis quondam ad externa bella præparatis, labefactatæ atq; inflammatę sunt ad monimentorum bustorumque diuersoria infelici plebe compulsa. Quod ipse ex altissima illa Mæcenatiana turre prospectans, lętus q; flammæ (vt aiebat) pulchritudine, tragico habitu Iliadem decantabat. Auaritiæ autem tam præruptæ extitit, vt post hoc incendium vrbis, quam se Augustus ex lateritia marmoreā reddidisse factauerat, neminē ad reliquias rerum suarum adire permiserit. cuncta quæ flammæ quoquo modo superfuerant, ipse abstulit. Centies centena millia sestertiūm annua ad expensas à senatu sibi conferri imperauit. Plurimos senatorum, nulla extante causa, bonis priuauit. Negotiatorum omnium sub

sub vna die, tormentis quoque adhibitis, omnem penitus censum absterſit. Crudelitatis autem rabie ita efferatus est, vt plurimam senatus partem interfecerit, equestrem ordinem pene destituerit. Sed ne parricidijs quidem abstinuit, matrem, fratrem, sororem, vxorem ceterosque omnes cognatos & propin quos sine hæsitatione prostrauit. Auxit hanc molem facinorum eius temeritas impietatis in deum. Nam primus Romæ Christianos supplicijs & mortibus affecit, ac per omnes prouincias pari persecutione excruciari imperauit: ipsumque nomen extirpare conatus, beatissimos Christi apostolos Petrum cruce, Paulum gladio occidit. Mox aceruatim miseram ciuitatem obortæ vndique clades oppressere. Nam subsequente autumno tanta vrbi pestilentia incubuit, vt triginta millia funerum in rationem Libitinæ venirent. Britannica deinde clades è vestigio accidit, qua duo præcipua oppida, magna ciuium sociorumque clade & cæde direpta sunt. Præterea in oriente magnis Armeniæ prouincijs amissis Romanæ legiones sub iugum Parthicum missæ, ægreque Syria retenta est. In Asia tres vrbes, hoc est, Leodicea, Hierapolis, Colossę terræmotu conciderunt. At vero Nero post-

quam Galbam in Hiſpania imperatorem creatum ab exercitu cognouit, totus animo ac ſpe concidit. Cumque incredibilia perturbandæ, immò ſubruendæ reipub. mala moliretur, hoſtis à ſenatu pronuntiatus, & ignominioſiſſime fugiens, ad quartum ab vrbe lapidem ſeſe ipſe interfecit, atque in eo omnis Cęſarum familia conſumpta eſt.

De Galbæ, Othonis & Vitellij imperio, & moribus & facinoribus.

Caput VIII.

ANno ab vrbe condita octingenteſimo XXIIII Galba apud Hiſpanias vſurpauit imperium: qui mox vt Neronis mortem comperit, Romam venit. Cumq; omnes auaritia, ſæuitia, ſegnitiaq; offenderet, Piſonem ſibi nobilem induſtriumq; adoleſcentem in filium atque in regnum adoptauit: cum quo ſeptimo menſe imperij ſui ab Othone iugulatus eſt. Luit Roma cædibus principum, excitatisq; ciuilibus bellis, recentes Chriſtianæ religionis iniurias: & ſigna legionum illa, quæ ſub aduentu in vrbem Petri apoſtoli diuinitus coercita conuelli nullo modo ad excitandum ciuile bellum valuerãt, quod per Scribonianum parabatur, Petro in vrbe interfecto, & Chriſtianis pœnarum diuerſitate laniatis,

toto

toto ſe orbe ſoluerunt. De Hiſpania ſiquidem illico Galba ſurrexerat: quo mox oppreſſo, Otho Romę, Vitellius in Germania, Veſpaſianus in Syria imperia ſimul atq; arma rapuerunt. Probent ſane etiam inuiti potentiam ſimul & clementiam dei, qui Chriſtianis temporibus offenduntur, quanta celeritate tantorum incendia bellorum & excitata ſunt & repreſſa, cum & antea minimis cauſis magnę ac diuturnæ clades agitarentur, & nũc maximi vndiq; concrepantes magnorum malorũ fragores, minimo negotio ſopirentur. Iam enim erat Romæ, quamuis perſecutione vexata ecclęſia, quę iudici omniũ Chriſto etiam pro inimicis & perſecutoribus ſupplicaret. Igitur Otho, cùm Galba & Piſone Romæ interfectis inter tumultus cædesq; inuaſiſſet imperium, ac mox creatum imperatorem in Gallia per Germanicas legiones Vitellium comperiſſet, bellum ciuile molitus, tribus primũ leuibus prœlijs, hoc eſt, vno apud Alpes, alio circa Placentiam, tertio circa locum, quem Caſtoris vocant, contra Vitellianos duces congreſſus victor extitiſſet, quarto apud Bebriacum prœlio, cum animaduertiſſet ſuos vinci, menſe tertio quàm imperare cœperat, ſeſe interfecit. Vitellius victor Romam venit: vbi cum

multa crudeliter ac nequiter ageret, incredibili etiam voracitatis appetitu humanam vitam probris aggrauaret, postquam de Vespasiano comperit, primum deponere molitus est imperium: postea à quibusdam animatus Sabinum Vespasiani fratrem nihil mali tum suspicantem, cum ceteris Flauianis in Capitolium compulit; succensoq; templo, & mixta simul flamma ruinaque, omnes in vnum pariter interitum ac tumulum dedit. Pòst deficiente in Vespasiani nomen exercitu suo destitutus, appropinquantibus iam hostibus trepidus, cum se in quandam proximam palatio cellulam contrusisset, turpissime inde protractus, cum per viam sacram nudus duceretur, passim cunctis simum in os eius conjectantibus, in forum deductus, VIII quam regnum præsumpserat mense, apud Gemonias scalas minutissimorũ ictuum crebris compunctionibus excarnificatus, atq; inde vncotractus, & in Tiberim mersus, etiam communi caruit sepultura. Multis autem & nefarijs modis per complures dies à Vespasiani militibus, aduersum senatum populumq; Romanum indiscreta cæde sæuitum est.

Vespasiani Augusti & Titi imperium quomodo rebellantes Iudæos compresserit, ad hæc urbem

urbem Hierosolymam cum templo solo æquauerit. De ceteris eorum gestis.

Caput IX.

ANno ab vrbe condita octingentesimo vigesimoquinto; breui illa quidem sed turbida tyrannorum tempestate discussa, tranquilla sub Vespasiano duce serenitas redijt. Nanq; vt paulo * altius repetam, Iudæi post passionem Christi destituti in totum gratia dei, cũ omnibus vndiq; malis circunueniren tur, quibusdam in Carmelo mõte seducti sortibus, quæ portenderent exortos à Iudæa duces rerum potituros fore, prędictumq; ad se trahentes, in rebellionem exarserunt. Extinctisq; Romanis præsidijs, legatum quoq; Syriæ suppetias ferentem, rapta aquila & cæsis copijs, fugauerunt. Ad hos Vespasianus à Nerone missus, Titum filium suum maiorem inter legatos habuit. Nam multas & validas legiones secum in Syriam traiecit. Itaq; cum Iudæos multis eorum oppidis captis, in vrbem Hierosolymorum, præcipue ob diem festum congregatos obsidione clausisset, cognita Neronis morte, hortatu plurimorum regũ & ducum maxime Iosephi Iudæorum ducis sententia, qui captus, cum in vincula conijceretur, constantissime dixerat (sicut Sueronius

* latius

refert) continuo se ab eodem, sed imperatore, soluendum, imperium adeptus est: relictoq; in castris ad procurationem obsidionis Hierosolymorum filio Tito, per Alexandriam profectus est Romam. Sed cognita interfectione Vitellij, paulisper Alexandriæ substitit. Titus vero magna ac diuturna obsidione Iudæos premés, machinis cunctisq; bellicis molibus non sine multo suorum sanguine tandem muros ciuitatis irrupit. Sed ad expugnandam interiorem templi munitionem, quam recluſa multitudo sacerdotũ ac principum tuebatur, maiore vi & mora opus fuit. Quod tamẽ post quam in potestatem redactum opere atq; antiquitate suspexit, diu deliberauit, vtrum tanquam incitamentum hostium incenderet, an in testimonium victoriæ reseruaret. Sed ecclesia dei iam per totũ orbem vberrime germinante, hoc tanquam effœtum ac vacuum, nulliq; vsui bono commodum, arbitrio dei auferendum fuit. Itaq; Titus imperator ab exercitu pronuntiatus, templum in Hierosolymis incẽdit ac diruit: quod à die conditionis primæ vsq; ad diem euersionis vltimæ, manserat annis M C II. Muros vrbis vniuersos solo adæquauit. D C millia Iudæorum eo bello interfecta, Cornelius & Suetonius referunt. Iose-

Iosephus vero Iudæus, qui ei tunc bello præfuit, & apud Vespasianum propter prędictum imperium veniam gratiamq; meruerat, scribit vndecies centena millia gladio & fame periisse; reliquias vero Iudæorum diuersis actas conditionibus toto orbe dispersas: quarũ numerus ad nonaginta millia hominum fuisse narratur. Vespasianus & Titus imperatores, magnificum agentes de Iudæis triumphum, vrbem ingressi sunt. Pulchrum & ignotum antea cunctis mortalibus inter trecentos vigintitriumphos, qui à cõditione vrbis vsq; in id tempus acti erant, hoc spectaculum fuit, patrẽ & filium vno triumphali curru vectos, gloriosissimã ab his qui patrem & filium offenderant, victoriam reportasse. Qui continuo omnibus bellis ac tumultibus domi foriſque compressis, pacem totius orbis pronuntiauerunt, & Ianum geminum obseratis cohiberi clauſtris, sexto demum ipsi post vrbem conditam censuerunt. Iure enim idem honos vltioni passionis domini impensus est, qui etiam natiuitati fuerat attributus. Tunc deinde sine vllis bellorum tumultibus in immensum respublica Romana prouehitur: siquidem Achaia, Lycia, Rhodus, Byzantium, * Samos, Thracia, Cilicia, Cõmagene, tum primum redactæ in

* Samothracia.

in prouincias, Romanis iudicibus legibusque paruerunt. Nono autem imperij eius anno tres ciuitates Cypri terræmotu corruerũt, & Romæ magna pestilentia fuit. Vespasianus autem in villa propria circa Sabinos nono anno principatus sui profluuio ventris mortuus est. Anno ab vrbe condita octingentesimo vigesimo octauo, Titus segregatis à numero principum Othone & Vitellio, ab Augusto octauus biennio post Vespasianum regnauit. Cuius tãta trãquillitas in imperio fuit, vt nullius omnino sanguinem in republica administranda fudisse referatur. Et tamen tunc Romæ orto repente incendio, plurimæ ædes publicæ concrematæ sunt. Abruptum tunc etiam Vesuuij montis verticem magna profudisse incendia ferunt, torrentibusque flammarum vicina regionis cum vrbibus hominibusque delesse. Titus cum ingenti omnium luctu in eadem villa, qua pater eius, morbo assumptus est.

De Flauij Domitiani Cæsaris imperio, rebus gestis & facinoribus. *Caput* x.

ANno ab vrbe condita octingentesimo trieesimo, Domitianus Titi frater, ab Augusto nonus, fratri successit in regnum. Qui per annos quindecim ad hoc paulatim per omnes

omnes scelerum gradus creuit, vt cõfirmatissimam toto orbe Christi ecclesiam, datis vbiq; crudelissimæ persecutionis edictis, conuellere auderet. Is in tantam superbiam prolapsus fuit, vt dominum sese ac deum vocari, scribi, coliq; iusserit. Nobilissimos è senatu, inuidiæ simul ac prædæ causã, alios palam interfecit, alios in exilium trusit, ibique trucidari imperauit. Libidinis intemperantia quicquid cogitari potest, fecit. Plurimas vrbis ædes, destructis populi Romani rebus, extruxit. Bellũ aduersum Germanos & Dacos per legatos gessit pari reip. pernicie; cũ & in vrbe ipse senatum populumque laniaret, & foris male circumactum exercitum assidua hostes cæde conficerent. Nam quanta fuerint Diurpanei Dacorũ regis cum Fusco duce prælia, quantæque Romanorũ clades, longo textu euoluerem, nisi Cornelius Tacit. qui hanc historiam diligentissime contexuit, de reticẽdo interfectorum numero, & Sallustium Crispum, & alios auctores quãplurimos sanxisse, & se ipsum idem potissimum elegisse dixisset. Domitianus tamen prauissima elatus iactantia, sub nomine superatorum hostium de extinctis legionibus triumphauit. Idemq; efferatus superbia, qua se deum coli veller, persecutionem in Christianos

anos agi ſecundus à Nerone imperauit. Quo tempore etiam beatiſſimus Iohannes apoſtolus in Patmum inſulam relegatus fuit. Inter Iudæos quoque acerbitate tormentorum & cruentiſſimæ quæſtionis exquiri genus Dauid, atque interfici præceptum eſt, dum prophetis ſanctis & inuidetur, & creditur, quaſi adhuc futurus eſſet ex ſemine Dauid, qui regnum poſſet adipiſci. Continuo tamen Domitianus crudeliter in palatio à ſuis interfectus eſt: cuius cadauer populari ſandapila per veſpillones exportatum, atq; ignominioſiſſimè ſepultum eſt.

Cocceij Neruæ Cæſaris imperiũ. Caput XI.

ANno ab vrbe condita octingenteſimo quadrageſimoſexto, quamuis Eutropius quinquageſimum hunc eſſe annum ſcripſerit, Nerua admodum ſenex à Petronio præfecto prætorio, & Parthenio ſpadone interfecto re Domitiani, imperator decimus ab Auguſto creatus, Traianum in regnum adoptauit, per quem reuera afflictæ Reip. diuina prouiſione conſuluit. Hic primo edicto ſuo cunctos exules reuocauit: vnde & Iohannes apoſtolus hac generali indulgentia liberatus, Epheſum redijt: emenſoq; anno imperij ſui, Nerua confectus morbo diem obijt.

D. Vlpij

D. Vlpij Traiani Cæſ. Auguſti imperium & res geſtæ. Caput XII.

ANno ab V. C. DCCCXLVII, Traianus genere Hiſpanus, XI ab Auguſto, reipub. gubernacula Nerua tradente ſuſcepit, ac per annos decem & nouem tenuit. Apud Agrippinam Galliæ vrbem inſignia ſumpſit imperij: mox Germaniam trans Rhenum in priſtinum ſtatum reduxit: trans Danubiũ multas gentes ſubegit. Regiones aũt trans Euphratem & Tigrim ſitas prouincias fecit. Seleuciam & Cteſiphonten & Babylonẽ occupauit. In perſequẽdis ſane Chriſtianis errore deceptus, tertius à Nerone cum paſſim repertos cogi ad ſacrificandum idolis, ac detrectantes interfici præcepiſſet, plurimiq; interficerentur, Plinij Secundi, qui inter ceteros iudices perſecutor datus fuerat, relatu admonitus, eos homines præter confeſſionẽ Chriſti honeſtaq; conuenticula nihil cõtrariũ Romanis legib. facere, fiducia ſane innocẽtis confeſſionis nemini mortẽ grauẽ ac formidoloſam videri, reſcriptis illico leniorib. temperauit edictũ. Verũtamen continuo Romę aurea domus, à Nerone totis priuatis publicisq; rebus impẽſis condita, repẽtino cõflagrauit incẽdio: vt intelligeretur miſſa etiã ab alio pſecutio in ipſũ potiſſime monumẽtis,

à quo

à quo primum exorta esset, atque in ipso auctore puniri. Terræmotu IIII vrbes Asiæ subuersæ, Helea, Myrina, Pitane, Syme: & Græciæ ciuitates duæ, Opuntiorum & Oritorum. Tres Galatiæ ciuitates eodem terræmotu diruptæ. Pantheon Romæ fulmine concrematum. Terræmotus Antiochiam pene totam subruit ciuitatem. Incredibili deinde motu sub vno tempore Iudæi, quasi rabie efferati, per diuersas terrarum partes exarserunt. Nam & per totam Libyam aduersus incolas atrocissima bella gesserunt: quæ adeo tunc interfectis cultoribus desolata est, vt nisi postea Hadrianus imperator collectas illuc aliunde colonias deduxisset, vacua penitus terra, abraso habitatore, mansisset. Ægyptum vero totam & Cyrenem & Thebaida cruentis seditionibus turbauerunt. In Alexandria autem commisso prœlio victi & attriti sunt. In Mesopotamia quoque rebellantibus iussu imperatoris bellū illatum est. Itaque multa millia eorum vasta cæde deleta sunt. Sane Salaminam vrbem Cypri, interfectis omnibus accolis, deleuerunt. Traianus, vt quidam ferunt, apud Seleuciam Isauriæ vrbem profluuio uentris extinctus est.

D. Aelius Hadrianus Cæsar, eiusq; imperium. Caput XIII.

ANno ab vrbe condita octingentesimo sexagesimoseptimo Hadrianus consobrinæ Traiani filius, XII ab Augusto principatum adeptus, vno & viginti annis imperauit. Hic per Quadratum discipulum apostolorum, & Aristidem Athenienſem, virum fidei sapientiaque plenum, & per Serenum Granium legatū, libris de Christiana religione compositis instructus atq; eruditus, præcepit per epistolam, ad Minucium Fundanum proconsulem Asiæ datam, vt nemini liceret Christianos sine obiectu criminis aut probatione damnare. Idem quoque continuo pater patriæ in senatu vltra morem maiorum appellatur, & vxor eius Augusta. Hadrianus rempublicam iustissimis legibus ordinauit, bellum contra Sauromatas gessit & vicit. Iudæos sane pertur batione scelerum suorum exagitatos, & Palæstinam prouinciam, quondam suam depopulantes, vltima cæde perdomuit: vltusque est Christianos, quos illi Cotheba duce, quod sibi aduersus Romanos non assentarentur, excruciabant. Præcepitque, ne cui Iudæo introeundi Hierosolymā esset licentia, Christianis tantū ciuitate permissa: quam ipse in optimum statū, murorum extructione reparauit, & Ælian vocari de prænomine suo præcepit.

D. Antonini Pij Cæsaris imperium.

Caput XIIII.

ANno ab vrbe condita octingentesimo octogesimooctauo, Antoninus cognomento Pius, decimustertius ab Augusto imperator creatus, cum liberis suis Aurelio & Lucio, viginti & non plenis tribus annis remp. gubernauit, a deo tranquille & sancte, vt merito pius, & pater patriæ nominatus sit. Huiustamen temporibus Valentinus hæresiarches, & Cerdo magister Marcionis Romam venerunt. Verum Iustinus philosophus librũ pro Christiana religione compositum Antonino tradidit, benignumq; eũ erga Christianos homines fecit. Antoninus ad duodecimũ ab vrbe lapidẽ morbo correptus, interijt.

M. Antoninus Verus quid in imperio suo gesserit.

Caput XV.

ANno ab vrbe condita DCCCCXI, Marcus Antoninus Verus, decimusquartus ab Augusto, regnũ cum Aurelio Commodo fratre suscepit, mansitq; in eo annis decem & nouem. Hi primi rempub. æquo iure tutati sunt, bellum deinde contra Parthos admirabili virtute & felicitate gesserunt. Lucius Antoninus Verus ad id bellum profectus est. Vologæsus enim rex Parthorum, graui eruptione

ptione Armeniam, Cappadociam, Syriamq; vastabat. Sed Antoninus per strenuissimos duces magnis rebus gestis, Seleuciam Assyriæ vrbem super Hydaspen fluuium sitam, cum quadringentis millibus hominum cepit, & cum fratre de victoria Parthica triumphauit: ac non multo post, dum cum fratre in vehiculo sedet, casu morbi quem apoplexiam Græci vocant, suffocatus interijt. Eo defuncto, Marcus Antoninus solus reipub. præfuit. Sed in diebus Parthici belli persecutiones Christianorum quarta iam post Neronem vice, in Asia & in Gallia graues præcepto eius extiterunt, multique sanctorum martyrio coronati sunt. Secuta est lues plurimis infusa prouincijs: totamq; Italiam pestilentia tãta vastauit, vt passim villæ, agri atque oppida sine cultore atque habitatore deserta, in ruinas syluasq; concesserint. Exercitum vero Romanorum, cunctasque legiones per longinqua late hiberna dispositas, ita consumptas ferunt, vt Marcomanicum bellum, quod continuo exortum est, non nisi nouo delectu militum, quem triennio iugiter apud * Carnorum Marcus Antoninus habuit, gestũ fuisse referatur. Hoc quidem bellum prouidentia dei administratum esse cum plurimis argumentis, tum præcipue

* Carnuntium.

epiſtola grauiſſimi ac modeſtiſſimi imperato
ris apertiſſime declaratum eſt. Nam cum in-
ſurrexiſſent gentes immanitate barbaræ, mul
titudine innumerabiles, hoceſt, Marcomani,
Quadi, Vandali, Sarmatæ, Sueui, atque omnis
pene Germania, & in Quadorum vſque fines
progreſſus exercitus, circunuentuſq; ab hoſti
bus, propter aquarum penuriam, præſentius
ſitis quam hoſtis periculum ſuſtineret: ad in-
uocationem nominis CHRISTI, quam ſubi-
to magna fidei conſtantia quidam milites ef-
fuſi in precespalam fecerunt, tanta vis pluuiæ
effuſa eſt, vt Romanos quidem largiſſime ac
ſine iniuria refecerit, barbaros autem crebris
fulminum ictibus perterritos, præſertim cum
plurimi eorum occiderentur, in fugam coëge
rit. Quorum terga Romani vſque ad interne
cionem cædẽtes, glorioſiſſimam victoriam, &
omnibus pene antiquorum titulis præferen-
dam, rudi paruoque militum numero, ſed po
tentiſſimo Chriſti auxilio, reportarunt. Extа-
re etiam nunc apud plerolque dicuntur literę
imperatoris Antonini, vbi inuocatione nomi
nis Chriſti per milites Chriſtianos, & ſitim il-
lam depulſam, & collatam fatetur fuiſſe victo
riam. Idemq; Antoninus Commodum filium
ſuum aſſu(o)pſit in regnum, præteriti etiã tem

poris

poris per omnes prouincias tributa donauit,
omniaque ſimul fiſcalium negotiorum calum
nioſa monimenta congeſta in foro iuſſit in-
cendi, ſeueriore ſque leges nouis conſtitutio-
bus temperauit. Poſtremo in Pannonia con-
ſtitutus, repentino morbo diem obijt.

L. Antonini Commodi, P. Aelij Pertinacis, & Didij Iuliani Cæſarum Augg. imperia.

Caput XVI.

ANno ab vrbe condita nongenteſimo
triceſimo, Lucius Antoninus Commo
dus, decimusquintus ab Auguſto, patri ſucceſ
ſit in regnum: manſitq; in eo annis tredecim.
Aduerſus Germanos bellum feliciter geſſit.
Ceterum per omnia luxuriæ & obſcœnitatis
dedecora deprauatus, gladiatorijs quoque ar-
mis ſæpiſſime in ludo depugnauit, & in am-
phitheatro feris ſeſe obiecit frequenter: inter-
fecit etiam quamplurimos ſenatores, maxime
quos animaduertit nobilitate induſtriaque ex
cellere. Flagitia regis, pœna vrbis inſequitur.
Nam fulmine Capitolium ictum, ex quo facta
inflammatio bibliothecam illam maiorum
cura ſtudioque compoſitam, ædeſque alias iu
xta ſitas, rapaci turbine concremauit. Deinde
aliud incendium poſtea Romę exortũ, ædem
Veſtæ & palatium, plurimamq; vrbis partem

solo coæquauit. Commodus cunctis incommodus, in domo Vestiliani strangulatus interisse fertur, hostis generis humani etiam vitus iudicatus. Post hunc à senatu creatus est senex Aelius Pertinax, XVI ab Augusto, qui sexto mense quàm regnare cœperat, Iuliani Iuriisperiti scelere in palatio occisus est. Iulianus interfecto Pertinace, inuasit imperiũ: sed mox à Seuero apud pontem Muluium bello ciuili victus, & interfectus est mense septimo postquam cœperat imperare. Ita inter Pertinacem & Iulianum vnus annus absumptus est.

De imperio Septimij Seueri Pertinacis Cæsaris Aug. quomodo Christianos afflixerit.

Caput XVII.

ANno ab vrbe condita nongentesimo quadragesimoquarto, Seuerus genere Afer Tripolitanus, ab oppido Lepti: qui se ex nomine imperatoris, quem occisum vltus fuerat, Pertinacem appellari voluit, decimusseptimus ab Augusto destitutum adeptus imperium, decem & octo annis tenuit. Hic natura sæuus, multis semper bellis lacessitus, fortissime quidem rempub. sed laboriosissime rexit. Pescennium nigrum, qui in Ægypto & Syria ad tyrannidem aspirauerat, apud Cyzicum vicit & interfecit. Iudæos & Samaritas rebellare

rebellare conantes ferro coercuit, Parthos & Arabas Adiabenosq; superauit. Quinta post Neronem persecutione Christianos excruciauit, plurimiq; sanctorum per diuersas prouincias martyrio coronati sunt. Hanc profanam in Christianos & ecclesiam dei præsumptionem Seueri, cælestis vltio è vestigio acta subsequitur. Nam continuo rapitur, vel potius retrahitur in Galliam Seuerus è Syria ad tertium ciuile bellum. vnum iam enim Romæ aduersum Iulianum, aliud in Syria contra Pescennium gesserat, tertium Clodius Albinus Iuliani in occidendo Pertinace socius, qui se in Gallia Cæsarem fecerat, suscitabat: cuius bello multum vtrinq; Romani sanguinis fusum est. Albinus tamen apud Lugdunum oppressus & interfectus est. Seuerus victor in Britanias defectu pene omnium sociorum trahitur. vbi magnis grauibusque prœlijs sæpe gestis, receptam partem insulæ à ceteris indomitis gentibus vallo distinguendam putauit. Itaq; magnam fossam firmissimumq; vallum crebris insuper turribus communitum per centum triginta & duo millia passuum à mari ad mare duxit. Ibiq; apud Eboracum oppidum morbo obijt, relinquens duos filios, Bassianum & Getam. quorum Geta hostis

publicus iudicatus, interijt: Bassianus Antonini cognomine assumpto, regno potitus est.

De Aurelij Antonini Caracallæ, Opilij Macrini, & Aurelij Antonini Heliogabali, & Aurel. Alexandri Seueri imperijs.

Caput XVIII.

ANno ab vrbe condita nongentesimo sexagesimo secundo, Aurelius Antoninus Bassianus, idemque Caracalla, decimus octauus ab Augusto principatum adeptus est, mansitque in eo annis non plenis septem. Vixit patre asperior, omnibus libidine intemperantior, qui etiam nouercam suam Iuliam vxorem duxerit. Hic contra Parthos bellum moliens inter Edessam & Carras ab hostibus circunuentus, occisus est. Post hunc decimus nonus ab Augusto Opilius Macrinus, qui præfectus prætorio erat, cum filio Diadumeno inuasit imperium: sed emenso anno continuo apud Archelaidem militari tumultu occisus est. Anno ab vrbe condita nongentesimo septuagesimo, Marcus Aurelius Antoninus, XX. ab Augusto, imperiũ adeptus, tenuit annis quatuor. Hic sacerdos Heliogabali templi, nullam sui nisi stuprorum & flagitiorum totiusq; obscœnitatis infamem satis memoriam reliquit. Tumultu autem militari exorto, Romæ cum matre interfectus est. Anno ab vrbe condita nongentesimo septuagesimo quarto, Aurelius Alexander, vicesimus primus ab Augusto, senatus ac militum voluntate imperator creatus, tredecim annis digno æquitatis præconio fuit. Cuius mater Mamæa Christiana Origenem presbyterum audire curauit. Nam statim expeditione in Persas facta, Xerxem regem eorum maximo bello victor oppressit. Vlpiano vsus assessore summam sui moderationem reip. exhibuit: sed militari tumultu apud Moguntiacum interfectus est.

De Iulij Maximini & Gordiani iunioris imperijs, & Christianorum persecutione.

Caput XIX.

ANno ab vrbe condita nongentesimo ŁXXXVII Maximinus vicesimus secundus ab Augusto, nulla senatus voluntate imperator ab exercitu, postquam bellum in Germania prospere gesserat creatus, persecutionem in Christianos sexus à Nerone exercuit. Sed continuo, hoc est tertio quam regnabat anno, à Pupieno Aquileiæ interfectus, & persecutionis & vitæ finem fecit. Qui maxime propter Christianam Alexandri, cui succesſerat,

ceſſerat, & Mamææ matris eius familiam, per
ſecutionem in ſacerdotes & clericos, id eſt,
doctores, vel præcipue propter Origenem pre
sbyterum miſerat. Anno ab vrbe condita
nongenteſimo XCI Gordianus vigeſimuster
tius ab Auguſto imperator creatus eſt, man-
ſitque in eo annis ſex. Nam Pupienus interfe
ctor Maximini, & frater eius Albinus, qui v-
ſurpauerant imperiū, in palatio mox interfe
cti ſunt. Gordianus admodum puer in orien-
tem ad bellum Parthicum profecturus, ſicut
Eutrop. ſcribit, Iani portas aperuit: quas vtrū
poſt Veſpaſianum & Titum aliquis clauſerit,
neminem ſcripſiſſe memini, cum tamen eas
ab ipſo Veſpaſiano poſt annum apertas, Cor
nelius Tacitus prodat. Igitur Gordianus in-
gentibus prælijs aduerſum Parthos proſpere
geſtis, ſuorum fraude haud longe à Circeſſo
ſuper Euphratem interfectus eſt.

Imperium M. Iulij Philippi cum filio.

Caput XX.

ANno ab vrbe condita nongenteſimo
XCVII Philippus viceſimus quartus
ab Auguſto imperator creatus, Philippum fi
lium ſuum conſortem regni fecit, manſitque
in eo annis ſeptem. Hic primus imperatorum
omnium Chriſtianus fuit, ac poſt tertium im

perij

perij eius annum, milleſimus à conditione Ro
mæ annus impletus eſt. Ita ludis magnificis
auguſtiſſimus omnium præteritorum hic na
talis annus à Chriſtiano imperatore celebra-
tus eſt. Nec dubium eſt, quin Philippus huius
tantæ deuotionis gratiam & honorem ad
Chriſtum & eccleſiam reportarit, quando vel
aſcenſum fuiſſe in Capitoliū, immolatasq;
ex more hoſtias nullus auctor oſtendit. Am-
bo tamen, quamuis diuerſis locis tumultu mi
litari & Decij fraude interfecti ſunt.

Quinctus Traiani Decij, & Galli Hoſtiliani cum Voluſiano filio imperium.

Caput XXI.

ANno ab vrbe condita milleſimo quar-
to, Decius ciuilis belli incentor & re-
preſſor, occiſis Philippis, XXV ab Auguſto in
uaſit imperium, tenuitq; annis tribus. Idem
continuo, in quo ſe etiā ob hoc Philippos in-
terfeciſſe docuit, ad perſequendos interficien
dosq; Chriſtianos, VII poſt Neronē feralia di
ſperſit edicta, plurimosq; ſanctorum ad coro
nas Chriſti de ſuis crucibus miſit. Idemq; fili
um ſuum Cęſarem legit, cum quo ſimul conti
nuo in medio barbarorū ſinu interfectus eſt.
Anno ab vrbe condita milleſimo ſeptimo, Gal
lus Hoſtilianus viceſimuſſextus ab Auguſto

regnum

regnum adeptus, vix duobus annis cum Voluſiano filio obtinuit. Exoritur vltro violati nominis Chriſtiani, & vſquequo ad profligandas eccleſias edicta Decij cucurrerunt, eatenus incredibilium morborum peſtis extenditur. nulla fere prouincia Romana, nulla ciuitas, nulla domus fuit, quæ non illa generali peſtilentia correpta atque vaſtata ſit. Hac ſola pernicie inſignes Gallus & Voluſianus, dum contra Aemilianum nouis rebus ſtudentem bellum ciuile moliuntur, occiſi ſunt. Aemilianus tamen tertio menſe inuaſæ tyranni dis extinctus eſt.

Valerianus & Gallienus quomodo & quamdiu imperaucrint. Interim de perſecutione eccleſiæ, eiuſq; per uaria bella & tyrannorum conſpirationes ultione.

Caput XXII.

ANno ab vrbe condita milleſimo X duo imperatores vigeſimoſeptimo poſt Auguſtum loco creati ſunt. Valerianus in Rhetia ab exercitu Auguſtus eſt appellatus. Romæ autem à ſenatu Gallienus Cæſar creatus, manſitq; Gallienus in regno infeliciter annis quindecim, reſpirante pauliſper ab illa ſupra ſolitum iugi & graui peſtilentia humano genere. Prouocat pœnam ſuam obliuioſa malitia.

malitia. Impietas enim flagella quidem excruciata ſentit, ſed à quo flagellatur, obdurata non ſentit. Vt de ſuperioribus taceam, facta à Decio Chriſtianorum perſecutione, totum Romanum imperium peſtilentia magna vexauit. Mentita eſt iniquitas ſibi, prauo in perniciem ſuam circunuenta iudicio peſtilentiam communis caſus eſſe; accidentemq; ex morbis mortem, naturæ finem eſſe, non pœnam. Rurſus igitur atque in breui iram dei ſceleratis actionibus prouocat, exceptura plagam, cuius aliquando meminiſſe cogatur. Valerianus ſiquidem, mox vt arripuit imperium octauus à Nerone, adigi per tormenta Chriſtianos ad idololatriam, abnegantesque interfici iuſſit, fuſo per omnem Romani regni latitudinem ſanctorum ſanguine. Valerianus illico, nefarij auctor edicti, à Sapore Perſarum rege captus, imperator populi Romani, ignominioſiſſima apud Perſas ſeruitute conſenuit: hoc infamis officij continua, donec vixit, damnatione ſortitus, vt ipſe acclinis humi, regem ſemper aſcenſurum in equum non manu ſua, ſed dorſo attolleret. Et Gallienus quidem tam claro dei iudicio territus, tamque miſero collegæ permotus exemplo, pacem eccleſijs trepida ſatisfactione reſtituit.

Sed

Sed non compensat iniuriæ vltionisque mensuram vnius impij, quamuis perpetua & supra modum abominanda captiuitas, contra tot millia excruciata sanctorum, iustorumque sanguis ad deum clamans, in eadem sese terra vbi fusus est, vindicari rogat. Non enim de solo constitutore præcepti iusto supplicium iudicio flagitabatur, sed etiam executores, delatores, accusatores, spectatores ac iudices, postremo omnes qui iniustissimę crudelitati vel tacita voluntate assentiebantur, quia deus secretorum cognitor est, & quorum maxima per omnes prouincias pars hominum versabatur, eadem vltionis plaga corripi iustum erat. Soluuntur repente vndiq; permissu dei ad hoc circumpositę relictęq; gentes, laxatisq; habenis, in omnes Romanorum fines inuehuntur. Germani Alpibus, Rhetia, totaque Italia penetrata, Rauennam vsq; perueniunt. Alamanni Gallias peruagantes, etiam in Italiam transeunt. Græcia, Macedonia, Pontus, Asia Gothorum inundatione deletur. Nam Dacia trans Danubiũ in perpetuum auferetur. Quadi & Sarmatæ Pannonias depopulãtur. Germani vlteriores abrasa potiuntur Hispania. Parthi Mesopotamiam auferunt, Syriamque corrodunt. Extant adhuc per diuersas pro-

prouincias in magnarum vrbium ruinis paruæ & pauperes * ædes, signa miseriarum, & nominum indicia seruantes: ex quibus nos quoq; in Hispania Tarraconem nostram ad consolationem miserię recentis ostendimus. Et ne quid forte Romani corporis ab hac dilaceratione cessaret, conspirant intrinsecus tyranni, consurgunt bella ciuilia, funditur vbiq; plurimus sanguis Romanorum, Romanis barbarisq; sæuientibus, sed cito ira dei in misericordiam vertitur, & cœptę vltionis maior forma quàm pœna in mensuram plenitudinis reputatur. Igitur primus Genuus, qui purpuram imperij sumpserat, apud Myrsam occiditur, Postumus in Gallia inuasit tyrannidem, multo quidem reipublicæ commodo. Nam per decem annos ingenti virtute ac moderatione vsus, & dominantes hostes expulit, & perditas prouincias in pristinam faciem reformauit, seditione tamen militum interfectus est. Aemilianus apud Moguntiacum, cum res nouas moliretur, oppressus est. Post mortem Postumi Marius ibidem inuasit imperium, sed continuo interfectus est. Deinde Victorinus à Gallis vltro creatus, & post paululum occisus est. Huic successit Tetricus, qui tunc Aquitanicæ præsidatus admini-

* seu

administrabat officium, multasq; seditiones militum pertulit. At vero in oriente per Odenatum quendam, collecta agresti manu, victi repulsiq́ue Persæ, defensa Syria, recepta Mesopotamia est, & vsq; ad Ctesiphontem rusticani Syriæ cum Odenato suo vincendo venerunt. Gallienus autem cum rempub. deseruisset, ac Mediolani libidinibus inseruiret, occisus est.

Flauius Claudius, Aurelius Quintillus, & Valerius Aurelianus imperatores.

Caput XXIII.

ANno ab vrbe condita millesimo vicesimoquinto, Claudius XXVIII voluntate senatus sumpsit imperium, statimq́; Gothos iam per annos quindecim Illyricum Macedoniamq́ue vastantes bello adortus, incredibili strage deleuit. cui à senatu clypeus aureus in curia, & in Capitolio statua æque aurea decreta est. sed continuo apud Syrmium priusquam biennium in imperio expleret, morbo correptus interijt. Claudio mortuo, Quintillus frater eius ab exercitu imperator electus, vir quidem moderationis vnicæ, & solus fratri præferendus, XVII imperij die interfectus est. Anno ab vrbe condita millesimo vicesimoseptimo, Aurelianus vicesimusnonus imperium adeptus, quinque annis & sex mensibus tenuit, vir industria militari excellentissimus. Expeditione in Danubium suscepta Gothos magnis prœlijs profligauit, ditionemq́; Romanam antiquis terminis statuit. Inde in orientem conuersus, Zenobiam, quæ occiso Odenato marito suo Syriam receptam sibi vindicabat, prœlij magis terrore quàm prœlio in potestatem redegit. Tetricum in Gallia minime sufficientem sustinere seditiones militum suorum, scribentemq́; etiam, Eripe me his inuicte malis, ac per hoc proditorem exercitus sui, sine labore superauit. Sic orientis & aquilonis receptor magna gloria triumphauit: vrbem Romam muris firmioribus cinxit. Nouissime cum persecutionem aduersus Christianos agi, nonus à Nerone decerneret, fulmen ante eum magno pauore circunstantium ruit, ac non multo pòst in itinere occisus est.

Claudius Tacitus, Annius Florianus, Aurel. Valerius Probus, & M. Aurelius Carus imperatores.

Caput XXIIII.

ANno ab vrbe condita millesimo tricesimosecundo, Tacitus tricesimus adeptus imperium, sexto mẽse occisus in Ponto

Rr est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

eſt. Poſt quem Florianus parem regni ſortem ferens, tertio demum menſe apud Tarſum interfectus eſt. Anno ab vrbe condita milleſimo triceſimotertio, Probus triceſimuſprimus regnum ſortitus, obtiuuit annis ſex & menſibus quatuor. Gallias iamdudum à barbaris occupatas, per multa & grauia prœlia deletis tandem hoſtibus, ad perfectum liberauit. Bella deinde ciuilia equidem plurimo ſanguine duo geſſit: vnum in oriente, quo Saturnium tyrannide ſubnixum oppreſſit & cepit; aliud, quo Proculum & Bonoſum apud Agrippinam magis prœlijs ſuperatos interfecit. Ipſe autem apud Syrmium in turre ferrata militari tumultu interfectus eſt. Anno ab vrbe condita milleſimo triceſimonono, Carus Narbonenſis, triceſimuſſecundus ſuſcepit imperium, ac biennio tenuit. Qui cum filios ſuos Carinum & Numerianum conſortes regni effeciſſet bello Parthico, poſtquam duas nobiliſſimas Parthorũ vrbes Cochem & Creſiphontem cepit, ſuper Tigridem in caſtris fulmine ictus interijt. Numerianus, qui cum patre fuerat, rediens fraude Apri ſoceri ſui interfectus eſt.

C. Aurelius Valerius Diocletianus quomodo imperauerit, & quid ſub eo perq; eum geſtum

ſtum ſit. Romanum imperium primo diſſectum.

Caput XXV.

ANno ab vrbe condita milleſimo quadrageſimoprimo, Diocletianus triceſimustertius ab exercitu imperator electus, annis viginti fuit. Statimque vt poteſtatis copiam habuit Aprum interfectorem Numeriani manu ſua interfecit. Carinum deinde, quem Carus Cæſarem in Dalmatia reliquerat, flagitioſe viuentem, difficillimo bello & maximo labore ſuperauit. Dehinc cũ in Gallia Amandus & Ælianus collecta ruſticanorũ manu, quos Vacaudas vocabant, pernicioſos tumultus excitauiſſent, Maximianum cognomento Herculium Cæſarem fecit, miſitq; in Gallias: qui facile agreſtium hominum impetitam & confuſam manum militari virtute compeſcuit. Deinde Carauſius quidã, genere quidem infimus, ſed conſilio & manu promptus, cũ ad obſeruanda oceani litora, quæ tũc Franci & Saxones infeſtabant poſitus, plus in perniciem, quàm in profectum reipublicæ ageret, ereptam prædonibus prædam nulla ex parte reſtituendo dominis, ſed ſibi ſoli vindicando, accendens ſuſpicionem, quia ipſos quoque hoſtes ad incurſandos fines

artifici negligentia permitteret, quamobrem à Maximiano iuſſus occidi, purpuram ſumpſit, ac Britanias occupauit. Igitur per omnes Romani imperij fines ſubitarum turbationum fragores concrepuerunt. Carauſio rebellante in Britanijs, Achilleo in Aegypto, cum & Africam Quinquegentiani infeſtarẽt, Narſeus etiam rex Perſarum orientem bello premeret. Hoc periculo Diocletianus permotus Maximianum Herculium ex Cæſare fecit Auguſtum; Conſtantium vero & Maximianum Galerium, Cæſares legit. Conſtantius Herculij Maximiani priuignam Theodoram accepit vxorem: ex qua ſex filios fratres Conſtantini ſuſtulit. Carauſius Britania ſibi per ſeptem annos fortiſſime vindicata ac retenta, tandem fraude Allecti ſocij ſui interfectus eſt. Allectus poſtea ereptam Carauſio inſulam per triennium tenuit, quem Aſclepiodotus præfectus prætorio oppreſſit, Britaniamq; poſt decem annos recepit. Conſtantius vero Cæſar in Gallia primo prœlio ab Alamannis profligato exercitu ſuo vix ipſe ſurreptus eſt: ſecundo autem ſecuta eſt ſatis ſecunda victoria. Nam paucis horis ſexaginta millia Alamannorum cæſa referuntur. At Maximianus Auguſtus Quinquegentianos

tianos in Africa domuit. Porro autem Diocletianus Achilleum obſeſſum per octo menſes apud Alexandriam cepit & interfecit. Sed immoderata victoria vſus Alexandriam direptioni dedit, Ægyptum totam proſcriptionibus cædibuſque fœdauit. Præterea Galerius Maximianus, cum duobus iam prœlijs aduerſus Narſeum conflixiſſet, tertio inter Gallinicum & Carras congreſſus & victus, amiſſis copijs, ad Diocletianum refugit. A quo arrogantiſſime exceptus eſt, ita vt per aliquot milia paſſuum purpuratus ante vehiculum eius cucurriſſe referatur. Veruntamen hac contumelia quaſi cote ad virtutẽ vſus eſt, per quam detrita regij faſtus rubigine, aciem mentis expedijt. Itaque mox per Illyricum & Mœſiam vndique copias contraxit, raptimque in hoſtem reuerſus, Narſeum magnis conſilijs viribuſq; ſuperauit. Extinctis Perſarum copijs, ipſoque Narſeo in fugam acto, caſtra eius inuaſit; vxores, ſorores, liberoſq; cepit; immẽſam vim gazæ Perſicæ diripuit; captiuos quamplurimos Perſarum nobilium abduxit. Reuerſus in Meſopotamiam à Diocletiano plurimo honore ſuſceptus eſt. Poſtea per eoſdem duces ſtrenue aduerſus Carpos, Baſternaſque pugnatum eſt. Sarmatas deinde vice-

runt: quorum copioſiſſimam captiuam multitudinem per Romanorum finium diſperſere præſidia. Interea Diocletianus in oriente, Maximianus Herculius in occidente, vaſtari eccleſias, affligi interficiq; Chriſtianos decimo poſt Neronem loco præceperunt. quæ perſecutio omnibus fere antè actis diuturnior atque immanior fuit. Nam per decem annos incendijs eccleſiarum, proſcriptionibus innocentum, cędibus martyrum inceſſabiliter acta eſt. Sequitur terræmotus in Syria, ex quo apud Tyrum & Sidonem paſſim labentibus tectis, multa hominum millia proſtrata ſunt. Secundo perſecutionis anno Diocletianus abinuito exegit Maximiano, vt ſimul purpuram imperiumq; deponerent, ac iunioribus in remp. ſubſtituris, ipſi in priuato otio conſeneſcerent. Itaq; ſub vna die Diocletianus apud Nicomediam, Maximianus apud Mediolanum poteſtatem imperij ſimul cultumque poſuerunt. Galerius & Conſtantius Auguſti, primi Romanum imperium in duas partes determinauerunt: Galerius Maximianus Illyricum, Aſiam & orientem: Conſtantius Italiam, Africam, Hiſpaniam, & Gallias obtinuit. Sed conſtantius vir tranquilliſſimus, Gallia tantum Hiſpaniaque contentus, Galerio ceteris partibus

tibus ceſſit. Galerius duos Cæſares legit, Maximinum, quem in oriente conſtituit, & Seuerum, cui permiſit Italiam, ipſe in Illyrico conſtitutus: Conſtantius vero Auguſtus ſummæ manſuetudinis & ciuilitatis, in Britania mortem obijt. qui Conſtantinum filium ex concubina Helena creatum imperatorem Galliarum reliquit.

Conſtantinus Magnus imperator Cæſ. Augu. Interim obiectiones aduerſariorum de nouiſſima decennaliq; eccleſiæ uaſtatione pulchre diluit.

Caput XXVI.

ANno ab vrbe condita milleſimo ſexageſimoprimo, Cõſtantinus triceſimus quartus ab Auguſto gubernacula imperij à Conſtantio patre ſuſcepit; quæ vno & triginta annis feliciſſime tenuit. Occurritur mihi ſubito, & tripudijs quibuſdam inſultatur: Eia, inquiunt, tandem in foueas noſtras diu expectate veniſti, hic te decurſurũ opperiebamur, hic delapſum opprimimus, hic cõfuſum tenemus. Suſtinuimus te hactenus artificioſe quodammodo & callide fortuitas temporum mutationes Chriſtianorum vltionibus coaptantem. Et interdum quidem veriſimilium ſpecie permoti, vtpote homines ignari diuinorum

norum ſecretorum, timore palluimus, ſed nunc euacuauit Maximianus noſter omnem ſcenam fabulę tuæ, noſtræq; religionis antiquitatem columna inexpugnabilis fulſit. Per annos decem euerſæ ſunt eccleſiæ veſtræ, vt etiam tu fateris: dilacerati cruciatibus, exinaniti mortibus toto orbe Chriſtiani. Tenemus euidens teſtimonium tuum, nullam ſuperiorem perſecutionem adeo vel grauem vel diuturnam fuiſſe. Et tamen ecce inter tranquilliſſima temporum bona, ipſorum quoque imperatorum, qui iſta fecerunt, inuſitata felicitas. Nulla domi fames, nulla peſtilentia, nullum foris bellum niſi voluntarium, quo exerceri vires, non periclitari, queant. Res præterea humano generi hucuſq; incognita, multorum ſimul regum patiens conſortium, & magna concordia, poteſtasq; communis, aliâs nunquam, nunc in commune proſpiciens. Deinde etiam quod abſq; vlla hactenus mortalium notitia eſt, imperatores illi maximi quippe & perſecutores, honore depoſito & aſſumpta quiete, priuati, quod beatiſſimum homines, & ſummum bonum vitæ bonæ iudicant, & hoc tunc velut præmij loco, auctores perſecutionis adepti ſunt, quando accenſa perſecutio, medio ſui tempore toto orbe ſæuiebat.

uiebat. An etiam hanc beatitudinem illis temporibus pœnaliter accidiſſe aſſeris & nos hinc quoq; terrere moliris? Quibus humiliter reſponderim, me plurima cura pietatis accinctum, commonere de veris, non terrere defalſis. Decem perſecutiones à Nerone vſq; ad Maximianum eccleſia Chriſti paſſa eſt. Nouem (vt ego dixi) vltiones, vt ipſi nõ negant, calamitates è veſtigio conſecutę ſunt. Nec in verbo premor, vtrum debitæ vltiones, an fortuitæ permutationes fuiſſe videantur, quæ tamen meo ſuoque teſtimonio clades fuerunt. In decima hæſitatum putant miſeri & cæci, non videntes tanto eam ipſis fuiſſe grauiorem, quãto minus intellecta eſt. Impius enim flagellatur, & non ſentit: quod cum expoſitum fuerit, inuiti licet propter ipſam rerum fidem fatebuntur: quia ex illa Maximianæ perſecutionis maxima punitione iſta ſunt vulnera, quibus etiam nunc iſti dolent, & intantum dolent, vt etiam clament, nosque ad reclamandum laceſſant ſolicitos fieri, qualiter conticeſcant.

Collatio populi Iſraelitici & Chriſtiani, Aegyptiaci item & Romani, quomodo illi prodeo in afflictionibus, hi à deo in plagis ſimilia ferè paſſi ſunt. Caput XXVII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

IN primo libello expositum à nobis est, Pompeium Trogum & Cornelium Tacitum commemorasse non plene quidem, nostrum vero Moysen, etiam ipsorum testimonio fidelem, fideliter, sufficienterque dixisse, Ægyptios & regem eorum, cum populum dei seruire intentum & paratum deo suo impediendæ deuotionis instinctu, ad lutum paleasque reuocarent, decem acerbissimis plagis fuisse vexatos. Deinde violentia malorum edomitos, non solum coegisse festinantem, sed etiam proprijs suis argenteis & aureis vasis accumulauisse. Post oblitos plagæ suæ, & cupidos prædæ indebitæ, inuidos etiam religionis alienæ, dum innocentes auide persequuntur, mari rubro vltime receptos omnes funditus interijsse. Quod ego nunc refero ac renuncio, etsi forte fide non acceptatum, exitu tamen probandũ, quia hæc in figuram nostri facta sunt. Vterq; populus vnius dei est, vna populi vtriusq; causa. Subdita fuit Israelitarũ synagoga Ægyptijs, subdita est Christianorũ ecclesia Romanis. Persecuti sunt Aegyptij, persecuti sunt & Romani. Decem ibi contradictiones aduersus Moysen, hic decem edicta aduersus Christum. Diuersæ ibi plagæ Aegyptiorum, diuersæ hic calamitates Romanorũ

Nam

Nam vt etiam ipsas inter se plagas, inquãtum tamen figura formæ comparari potest, conferam; ibi prima habuit correptio, sanguinem vulgo vel manasse de puteis, vel in fluminibus cucurrisse: hic prima sub Nerone exegit plaga, vt vbiq; moriẽtiũ sanguis esset, vel morbis in vrbe corruptus, vel bellis in orbe profusus. Ibi sequens plaga prodidit, perstrepentes persultantesq; in penetralibus ranas, mediæ propemodũ causam habitatoribus atq; exilij fuisse: hic sequens sub Domitiano pœna, similiter ostendit satellitũ militumq; eius improbis effrenatisq; discursibus cruẽtissimi iussa principis exequẽtium, ad inopiam pene oẽs ciues Romanos adactos exilioq; dispersos. Ibi tertia vexatio habuit cyniphes, musculas scilicet paruissimas ac sæuissimas, quæ medijs sæpe æstibus per loca squalida coadunatim vibrãdo densatę, & in nullo volatu allabi solẽt, capillisq; hominum ac pecudũ setis cum vrente morsu interseri: hic itidem tertia sub Traiano plaga Iudæos excitauit: qui cum antea vbiq; dispersi ita iã quasi non essent, quiescerent, repentino oẽs calore permoti, in ipsos inter quos erant, toto orbe sæuierunt, absq; magnis multarum vrbiũ ruinis, quas crebri tempore motus ijsdẽ temporibus subruerunt. Ibi in quarta plaga

muscę

Universidad de Deusto
Biblioteca

muscæ caninæ fuerunt, reuera alumnæ putredinis, vermiumq; matres: hic itidē quarta sub Marco Antonino plaga, lues plurimis infusa prouincijs, Italiam quoq; cum vrbe Roma vniuersam exercitumq; Romanū per longinquos limites & diuersa hyberna dispersum, in mortem dissolutum, putredini simul ac vermibus dedit: Ibi quinta correptio pecorum ac iumentorum repentino interitu expleta est: hic similiter quinta vltione sub persecutione Seuero creberrimis ciuilibus bellis propria viscera & adiumenta reipub. hoc est, plebes prouinciarum, & legiones militum comminutæ sunt. Ibi sexta vexatio intulit vesicas esseruescentes, hulceraque manantia: hic æque sexta punitio, quæ post Maximini persecutionem fuit, qui specialiter episcopos & clericos omissa turba populari, hoc est, ecclesiarum primates trucidari imperauerat, intumescēs crebro ira atque inuidia, non per vulgi cædem, sed per vulnera mortesque principum ac potentium exhalata *exaltata est. Ibi septima plaga numeratur coacta aēre grando profusa, quæ hominibus iumentisq; satis exitio fuit: hic similiter VII sub Gallo & Volusiano, qui persecutori Decio mox interfecto successerant, plaga extitit, corrupto aēre pestis infusa, quæ per omnia Romani

mani regni ab oriente in occidentem spatia, cum omne propemodum genus hominum & pecudum neci dedit, tum etiam corrupit lacus, infecit pabula tabo. Ibi octauam Ægypti contritionē fecere excitatæ vndiq; locustę, tenentes, terētes, tegentesq; omnia: hic octauam ęque in subuersionem Romani orbis excitatę vndique intulere gentes, quæ cædibus atque incendijs cunctas prouincias deleuerunt. Ibi nona turbatio diuturnas crassas ac penetractabiles tenebras habuit, plus omnino periculi comminata quàm fecit: hic itidem nona correptio fuit, cum Aureliano persecutionem decernenti, diris turbinibus terribile ac triste fulmen sub ipsius pedibus ruit, ostendens quid, cum vltio talis exigeret, tantus posset vltor, nisi & clemens esset & patiēs: quanquam intra sex ab hinc menses succidui tres imperatores, hoc est, Aurelianus, Tacitus & Florianus, diuersis causis interfecti sunt. Ibi postredecima plaga, quę & nouissima omnium fuit, interfectio filiorum, quos primos quiq; genuerant: hic nihilo minus decima, id est, nouissima pœna est omnium idolorum perditio, quę primitus facta in primis amabant. Ibi rex potentiam dei sensit, probauit, & timuit, ac per hoc populum dei liberum abire permisit: hic

rex

rex potentiam dei sensit, probauit & credidit, ac per hoc populum dei liberum esse permisit. Ibi nunquam populus dei postea ad seruitutem retractus, hic nunquam populus dei ad idololatriam coactus est. Ibi Ægyptiorum vasa pretiosa Hebræis tradita sunt: hic in ecclesias Christianorum præcipua paganorum templa cesserunt. Sane illud, vt dixi, denunciandum puto, quia sicut Ægyptijs post has decem plagas dimissos Hebræos persequi molientibus, irruit per superductum mare æterna perditio: ita & nos libere quidem peregrinantes, superuentura quandoque persecutio gẽtilium manet, donec mare rubrum, hoc est, ignem iudicij, ipso domino nostro Iesu Christo duce & iudice, transeamus. Hi vero in quos Ægyptiorum forma transfunditur, permissa ad tempus potestate seruientes, grauissimis quidem permissu dei Christianos cruciatibus persequentur. Veruntamen ijdem oẽs inimici Christi cũ rege suo Antichristo accepti stagno ignis æterni, quod magna impediẽte caligine, dum non videtur, intratur, perpetuã perditionem immortalibus arsuri supplicijs sortientur.

De Constantini magni Augusti, Maxentij, Licinij, & Maximiani imperijs, & rebus gestis. Itẽ de Ario hæretico, eiusq; dogmate damnato.

Caput

Caput XXVIII.

IGitur mortuo, vt dixi, Constantio in Britanijs, Constantinus imperator est creatus, primus imperatorum Christianus, excepto Philippo qui Christianus annis admodum paucissimis ad hoc tantum constitutus fuisse mihi visus est, vt millesimus Romæ annus Christo potius, quàm idolis dicaretur. A Constantino autem semper omnes Christiani imperatores vsque in hodiernum diem creati sunt, excepto Iuliano, quem impia (vt aiunt) machinantem, exitiabilis vita deseruit. Hæc est lenta illa paganorum pœna, sed certa. Hinc sani insaniunt, hinc non vulnerati compungũtur, hinc ridentes gemunt, hinc viuentes deficiunt, hinc secreto excruciãtur, quos nemo persequitur, hinc iam pauciss imi remanserunt, qui nunquã aliquo persequente puniti sunt. Veruntamen qualis tunc persecutores illos, de quorũ impunitate non solum gloriari, sed etiam insultare conantur, finis manũt, expediam. Constantino in Gallijs strenuissime rempu. procurante, prætoriani milites Romæ Maxentium filium Herculij, qui priuatus in Lucania morabatur, Augustum nuncupauerunt. Maximianus Herculius iam ex Augusto priuatus, & adhuc publicus persecutor, occasiõe filij solicitatus,

qui

qui imperium abiecerat, arripuit tyrannidem, Gallerius Augustus Seuerum Cæsarem aduersus Maxentium Romam cum exercitu misit. Seuerus cum vrbem obsideret, militū suorum sceleste desertus & proditus, atque ex eo fugiens, Rauennæ interfectus est. Herculius Maximianus persecutor, & ex Augusto tyrānus, confirmatum iam in imperio filiū veste ac potestate regia spoliare conatus, cōuicijs autem ac tumultibus militum palam conterritus, in Galliam profectus est, vt Constantino genero æque dolis iunctus auferret imperium: sed per filiam deprehensus & proditus, deinde in fugam versus, Massiliæ oppressus & interfectus est. Porro Gallerius occiso Seuero Licinium imperatorem creauit. Cumq; persecutionem à Diocletiano & Maximiano missam ipse atrocioribus edictis accumulauisset, ac postquam per annos decem omni genere hominum exhausit prouincias, putrefacto introrsum pectore, & vitalibus dissolutis, cum vltra horrorem humanæ miseriæ etiam vermes eructaret, neque medici vltra iam fœtorem ferentes, crebro iussu eius occiderentur, à quodam medico constātiam ex desperatione sumente increpitus, iram dei esse pœnam suam, atque ideo à medicis non posse curari, edictis late missis,

missis, Christianos de exilijs reuocauit. Ipse autem cruciatus non sustinens, vim vitæ suæ attulit. Ita nunc Resp. sub nouis quatuor principibus fuit, Constantino & Maxentio filijs Augustorum, Licinio autem & Maximiano hominibus nouis. Constantinus pacem ecclesijs post decem annos, quàm à persecutoribus vexabantur, indulsit. Deinde inter Constantinum & Maxentium bellū ciuile exortum est. Maxentius sæpe multis prœlijs fatigatus, vltime ad pontem Muluiū victus & interfectus est. Maximianus persecutionis Christianorū incentor executorq; infestissimus, apud Tarsum dum ciuile bellum contra Licinium disponit, interijt. Licinius repentina rabie suscitatus, omnes Christianos è palatio suo iussit expelli. Mox bellum inter Licinium ipsum & Constantinum efferbuit. Sed Constātinus Licinium sororis suæ virum in Pannonia primum vicit, deinde apud Cibalas oppressit. Vniuersa Græcia potitus, Licinium crebris bellis terra mariq; assurgentem & repressum, tandem ad deditionem coegit: sed Herculij Maximiani soceri sui motus exemplo, ne iterum depositam purpuram in perniciem reip. sumeret, priuatum iussit occidi, quamuis omnibus iam ministris nefariæ persecutionis

Universidad de Deusto
Biblioteca

extinctis, hunc quoq; inquantũ * exercere po
tuit persecutionem, digna punitio flagitaret.
Constantini filij, Crispus & Constantinus, &
Licinius adolescẽs, Licinij augusti filius, Con
stantini autem ex sorore nepos, Cæsares sunt
creati. His diebus Arius Alexandrinæ vrbis
presbyter, à veritate fidei catholicæ deuians,
exitiabile plurimis dogma constituit. Qui si-
mul vt primum Alexandriæ vel notus vel no
tatus inter confusos vulgo sectatores insecta
toresque factus est, ab Alexandro eiusdẽ tunc
vrbis episcopo pulsus ecclesia est. Cumq; ho-
mines, quos in errorẽ seduxerat, etiam in sedi
tionem excitaret, apud Niceam vrbem Bithy
niæ conuentus CCCXVIII episcoporum fa-
ctus est, per quos Arianum dogma exitiabile
& miserum euidentissime deprehensum, palã
proditum ac reprobatum est. Sed inter hæc la
tent causæ, cur vindicem gladium & destina-
tam in impios punitionem Constantinus im-
perator etiam in proprios egit affectus. Nam
Crispum filium suum & Licinium filium, so-
roris filium interfecit. Præterea multas gentes
diuersis prælijs subegit. Vrbem nomine suo
Romanorum regum vel primus vel solus insti
tuit. Quæ sola expers idolorum, ad hoc breuis
simo tẽpore condita à Christiano imperatore
proue-

* exercere.

prouecta est, vt sola Romæ, tot sæculis mise-
tijsque prouectæ, forma & potẽtia merito pos
set æquari. Tum deinde primus Constanti-
nus iusto ordine & pio vicem vertit edicto, si-
quidem statuit citra vllam hominum cædem
paganorum templa claudi. Mox Gothorũ for-
tissimas & copiosissimas gentes in ipso barba
rici soli sinu, hoc est in Sarmatarum regione
deleuit. Calocerum quendam in Cypro aspi-
rantem nouis rebus oppressit. Tricennalibus
suis Dalmatium Cæsarem legit. Cumque bel-
lum in Persas moliretur, in villa publica iuxta
Nicomediam, dispositam bene rempub. filijs
tradens diem obijt.

*Constantinus, Constantius & Constans impe
ratores. Interim de Magnentio arripiente im
perium, & Decentio.*

Caput XXIX.

ANno ab vrbe condita millesimo nona-
gesimo secundo, Constantinus tricesi-
musquintus cum Constantio & Constante
fratribus suis adeptus imperium, vigintiqua-
tuor annis tenuit. Fuit inter successores Con
stantini & Dalmatius Cæsar fratris filius, sed
continuo militari factione decerptus est. Inte
rea maligna semper aduersus deum verum di-
aboli infectatio, quæ ab initio mundi vsque

ad nunc, à syncero fidei religionisque tramite, offusis errorum nebulis, lubrica hominum corda perturbat, postquam Christianis imperatoribus summam regiæ potestatis in melio ra vertentibus ecclesiam Christi zelo idololatriæ persequi destitit, aliud machinamentum, quo per eosdem christianos imperatores Christi ecclesiam vexaret, inuenit. Fit igitur Ario noui erroris auctori, ceterisque discipulis ipsius ad familiaritatem Constantij imperatoris promptus aditus & facilis via. Suadetur Constantio, vt quosdam in deo gradus credat: & qui per ianuam ab errore idololatriæ fuerat egressus, reuersus in sinum eiusdem, in deo deos quærit, & tãquam per pseudothyrum inducitur. Peruerso igitur zelo potestas armatur illusa, & sub nomine pietatis vis persecutionis agitatur. De noua nominis electione contenditur, vt Arianorum potius ecclesiæ quàm catholicorum sint. Sequitur terræmotus horribilis, qui plurimas orientis vrbes solo strauit. Constantinus dum Constantem fratrem bello insectatur, incauta petulantia periculis sese offerens, à ducibus eius occisus est. Constans aduersus Persas & Saporem, qui Mesopotamiam vastauerant, nouem prælijs parum prospere decertauit. Seditione nouissime atque intempe-

Imtemperantia militum nocte adoriri pugnã coactus, patratam pene victoriam insuper victus amisit. Post cum se intolerandis uitijs dedisset, ac pœna prouincialium fauorem militũ compararet, Magnentij dolis in oppido cui Helena nomen est, in proximo Hispaniæ interfectus est. Magnentius enim apud Augustodunum arripuit imperium, quod continuo per Galliam Africam Italiamque porrexit. In Illyrico autem Vetranionem ætate grandæuum, imperatorem sibi milites creauerunt, virum natura simplicem, cunctisq; iucundum, sed qui ne prima quidem vnquam literarum elementa didicisset. Itaque cum primas literas literarumque syllabas imperator senex, interdum inuitus meditaretur, à Constantio qui tunc in Magnentium, vltione fratris accensus, bellum parabat, deponere iussus imperium, abijciens cum literis purpuras, contentusque priuatis ferijs, palatium simul scholamque dimisit. Nepotianus deinde Romæ Constantini sororis filius, gladiatorum manu fretus, inuasit imperium: qui deinde cum improbus ac per hoc inuisus cunctis esset, à Magnentianis ducibus oppressus est. Sequitur bellum illud horribile inter Constantium Magnentiumq; apud Mursam vrbem gestum, in quo multa

Romanarum virium profligatio etiam in posterum nocuit. Magnentius tamen victus aufugit, ac nō multo post apud Lugdunum propria se manu interfecit. Decentius quoq; frater eiusdem, quem Cæsarem Gallis præfecerat, apud Senonas laqueo vitam finiuit. Constantius continuo Gallum patrui filium, Cæsarem legit: quem rursus crudeliter ac tyrannice agentem, paulo postquam creauerat, occidit. Syluanum quoque per Gallias rebus nouis inhiantem, mature circumueniendū opprimendumque curauit. Igitur Syluano interfecto, Iulianum patruelem suum, Galli fratrem, Cæsarem creatum misit ad Gallias. Itaq; Iulianus Cæsar euersas oppressasque ab hostibus Gallias strenuissime in integrum restituit. Alamannorum paruis copijs magnam multitudinem fudit. Rheno Germanos reuinxit. His elatus successibus, fastigium vsurpauit Augusti: & mox Italiam Illyricumque peruadens, Constantium Parthicis prælijs occupatum, regni parte priuauit. Constātius Iuliani scelere comperto, dimissa expeditione Parthorum, dū ad ciuile bellū reuertitur, in itinere inter Ciliciā Cappadociāq; defunctus est. Ita ille qui discissa pace & vnitate fidei catholiæ, Christianos aduersus Christianos armans, ciuili (vt ita dicam

cam) bello ecclesiæ membra dilacerauerat, totum inquietum tempus imperij sui, molestissimumque spatium vitæ suæ, bellis ciuilibus etiam per propinquos & consanguineos excitatis, exercuit, exegit, expendit.

Fl. Claudius Iulianus imperator Cæs. C4. xxx.

ANno ab vrbe condita millesimo centesimo decimosexto, Iulianus dudum Cæsar, pòst autem tricesimussextus ab Augusto regno potitus, anno vno & mensibus octo imperij summā solus obtinuit, Christianam religionem arte potius quàm potestate insectatus, vt negaretur fides Christi, & idolorum cultus susciperetur, honoribus magis prouocare, quàm tormentis cogere studuit. Aperto tamen præcepit edicto, ne quis Christianus docendorum liberalium studiorum professor esset. Sed tamen sicut à maioribus nostris compertum habemus, omnes vbique propemodum præcepti conditiones amplexati, officium quàm fidē deserere maluerunt. Iulianus autem bellum aduersus Parthos parans, cum Romanas vires contractas vndique ad destinatam secum traheret perditionem, Christianorum sanguinem dijs suis vouit, palam persecuturus ecclesias, si victoriam potuisset adipisci. Nam & Amphitheatrum

Hieroſolymis extrui iuſſit, in quo reuerſus à Parthis, epiſcopos, monachos, omnesq; eius loci ſanctos, beſtijs etiã arte ſæuioribus obijceret, ſpectaretq; laniandos. Itaq; poſtquam à Cteſiphonte caſtra mouit, dolo cuiuſdam transfugæ in deſerta perductus, cum vi ſitis & ardore ſolis, atque inſuper labore arenarum confectus periret exercitus, imperator tanto rerum periculo anxius, dum per vaſta deſerti incautius euagatur, ab obuio quodam hoſtium equite conto ictus interijt. Sic miſericors deus impia conſilia impij morte diſſoluit.

Iouinianus imperator Cæſ. Auguſt. Caput XXXI.

ANno ab vrbe condita milleſimo centeſimo decimoſeptimo, Iouinianus triceſimuſſeptimus imperator, in ſummo rerũ diſcrimine ab exercitu creatus, cum & locorum iniquitate captus, & hoſtibus circunſeptus, nullam euadendi facultatem nanciſceretur, fœdus cum Sapore Perſarũ rege, etſi parum putant dignum, ſatis tamen neceſſarium pepigit: quippe vt tutum & incolumem Romanum exercitum non ſolum ab incurſu hoſtium, verumetiam à locorum periculo liberaret. Niſibin oppidum & partem ſuperioris Meſopotamiæ, Perſis conceſſit. Inde dum ad Illyri cum rediens, per Galatiam iter agit, cum in cubiculum quoddam nouum ſeſe cubitum recepiſſet, calore prunarum & nidore parietum nuper calce illitorum, aggrauatus & ſuffocatus, octauo demum menſe quàm imperare ceperat, vitam finiuit.

Fla. Valerius Valentinianus imp. Cæſ. Augu. cum Valente fratre. Deq; Gratiano iam Cæſare. Caput XXXII.

ANno ab vrbe condita milleſimo centeſimo decimooctauo, Valentinianus triceſimuſoctauus apud Niceam conſenſu militum imperator creatus eſt, manſitq; in eo annis vndecim: qui cum Chriſtianus integra fide ſacramentum militiæ gereret, & ſub Iuliano Auguſto tribunus ſcutariorum, iuſſus ab imperatore ſacrilego aut immolare idolis, aut militia excedere, fideliter ſciens & grauiora dei eſſe iudicia & meliora promiſſa, ſponte diſceſſit. Ita parua interiecta mora, Iuliano interfecto, ac mox Iouiniano mortuo, qui pro Chriſti nomine amiſerat tribunatum, retribuente Chriſto, in locum perſecutoris ſui accepit imperium: qui poſtea fratrem ſuum Valentem participem fecit imperij, & Procopium tyrannum pluresq; poſtea ſatellites eius

occidit. Terræmotus per totum orbem factus, ita turbatum quoque pelagus excussit, vt per vicinas terrarum campestrium partes refuso mari, plurimæ insularum vrbes concussæ & subrutæ, perijsse referantur. Valens ab Eudoxio episcopo Ariani dogmatis asserore & baptizatus & persuasus, in sæuissimam hæresim declinauit: sed malignam insectationem diu texit, nec voluntati potestatem admiscuit, quoad viuentis fratris auctoritate compressus est. Cõtemplabatur enim de eo quantam vim in vlciscenda fide imperator posset exercere, qui tantam constantiam pro retinenda quondam miles habuisset. Horum anno imperij tertio, Gratianus Valentiniani filius imperator est factus. Eodem anno apud Atrebatas vera lana de nubibus pluuiæ mixta defluxit. Præterea Athanaricus rex Gothorum Christianos in gente sua crudelissime persecutus, plurimos barbarorum ob fidem interfectos, ad coronã martyrij sublimauit, quorum tamen plurimi in Romanum solum non trepidi velut ad hostes, sed certi, & ad fratres pro Christi confessione fugerunt. Valentinianus Saxones gentem in oceani littoribus & paludibus inuijs sitam, virtute atq; agilitate terribilem, periculosam Romanis fini-

nibus, eruptionem magna mole meditantem, in ipsis Francorum finibus oppressit. Burgundionum quoque nouorum hostium nouum nomen, qui plusquam octoginta millia (vt ferunt) armatorum, ripæ Rheni fluminis insederunt. Hos quondam subacta interiore Germania à Druso & Tiberio adoptiuis filijs Cæsaris, per castra dispositos, aiunt in magnam coaluisse gentem: atque ita etiam nomen ex opere præsumpsisse, quia crebra per limitem habitacula constituta, Burgos vulgo vocant: eorumq; esse prævalidam & pernicio sam manum, Galliæ hodieque testes sunt, in quibus præsumpta possessione consistunt: quã uis prouidentia dei omnes Christiani modo facti catholica fide, nostrisque clericis quibus obedirent receptis, blande, mansuete, innocẽ terq; viuant, non quasi cum subiectis Gallis, sed vere cum fratribus Christianis. Anno autem vndecimo imperij sui, Valentinianus, cum Sarmatæ sese per Pannonias diffudissent, easq; vastarent, bellũ in eos parans, apud Brigitionem oppidum subita effusione sanguinis, quod græce ἀποπληξις vocatur, suffocatus & mortuus est. Post quem Gratianus filius eius occidentis imperium tenuit, Valente patruo in orientis partibus cõstituto, Valen-

Valentianum etiam fratrem suum paruum ad modum, socium creauit imperij.

Valens imperator, quomodo Christianos punierit, & quæ bella gesserit, deq; Gratiani imperio. Caput XXXIII.

ANno ab vrbe condita millesimo centesimo vicesimooctauo, Valens tricesimusnonus imperium quatuor annis Valentiniano mortuo tenuit, cui soli cum impie ageret, & potuisset erubescere, illico velut effrenata libertatis audacia legem dedit, vt monachi, hoc est, Christiani, qui ad vnũ fidei opus, dimissa secularium rerum multimoda actione, se redigunt, ad militiam cogerentur. Vastas illas tunc Aegypti solitudines, arenasque diffusas, quas propter sitim ac sterilitatem periculosissimamq; serpentum abundantiã conuersatio humana non nosset, magna habitantium monachorum multitudo compleuerat. Huc tribuni & milites missi, qui sanctos ac veros milites dei alio nomine persecutionis abstraherent, interfecerũt ibi agmina multa sanctorum. Quæ autem per diuersas vbiq; prouincias, his similibusq; iussis aduersus ecclesias catholicas, & rectæ fidei populos gesta sint, satis significatum ipsa reticendi electione sufficiat. Interea in Africæ partibus Firmus

mus sese, excitatis Maurorum gẽtibus, regem constituens, Africam Mauritaniamque vastauit. Cęsaream vrbem nobilissimam Mauritaniæ dolo captam, deinde cædibus incendijsque completam, barbaris in prædam dedit. Igitur comes Theodosius, Theodosij qui pòst imperio præfuit, pater, à Valentiniano missus effusas Maurorum gentes multis prælijs fregit; ipsum Firmum afflictum & oppressum coëgit ad mortem. Pòst cum experientissima prouidentia totam cum Mauritania Africam meliorem pristinis legibus reddidisset, instimulante & obrepente inuidia iussus interfici, apud Carthaginem baptizari in remissionem peccatorum præoptauit: ac postquam sacramentum Christi, quod quæsierat assecutus est, post gloriosam sæculi vitam, etiam de vitæ æternitate securus, percussori iugulum vltro præbuit. Gratianus interea imperator admodum iuuenis, cum inæstimabilem multitudinem hostium Romanis infusam finibus cerneret, fretus Christi potentia, longe impari militum numero sese in hostem dedit: & continuo apud Argentariam oppidum Galliarum, formidolosissimum bellum incredibili felicitate confecit. Nam plus quam triginta millia Alamannorum, minimo Romanorum detri-

detrimento in eo prœlio interfecta narrãtur. Tertiodecimo autem anno imperio Valẽtis, hoc est, paruo tempore postea quã Valens per totum orientem ecclesiarum lacerationes, sanctorumq; cædes egerat, radix illa miseriarum nostrarum copiosissimos simul frutices germinauit: siquidem gens Hunnorũ diu inaccessis seclusa montibus, repentina rabie percita, exarsit in Gothos: eosq; sparsim tõturbatos, ab antiquis sedibus expulit. Gothi transito Danubio fugientes, à Valente sine vlla fœderis pactione susceptι, ne arma quidem, quo tutius barbaris crederetur, tradidere Romanis. Deinde propter intolerabilem auaritiam Maximi ducis, fame & iniurijs adacti, in arma surgentes, victo Valẽtis exercitu, per Thraciam sese miscentes, simul omnia cædibus, incendijs, rapinisq; fœdarunt. Valens egressus de Antiochia, cum vltima infelicis belli sorte traheretur, sera peccati maximi pœnitẽtia stimulatus, episcopos ceterosq; sanctos reuocari de exilijs imperauit. Itaq; decimoquinto imperij sui anno lachrymabile illud bellum in Thracia cum Gothis, iam tunc exercitatione virium rerumq; abundantia instructissimis, gessit. Vbi primo statim impetu Gothorum, perturbatæ Romanorum equitum turmæ, nuda

mæ, nuda peditum deseruere præsidia. Mox legiones peditum vndique equitatu hostium cinctæ, ac primum nubibus sagittarum obrutæ, deinde cum amentes metu sparsim per deuia cogerentur, funditus cæsæ, gladijs insequentum contisque perierunt. Ipse imperator cum sagitta saucius, versusq; in fugam, ægre in cuiusdam villulæ casam deportatus lateret, ab insequentibus hostibus deprehẽsus, subiecto igne, consumptus est: & quo magis testimoniũ punitionis eius & diuinæ indignationis terribili posteris esset exẽplo, etiam communi caruit sepultura. Consoletur se, sed in hoc solo peruicacia miseriaq; gẽtilium, quia temporibus & regibus Christianis tantæ simul congestæ clades, pressam reipub. onerauere ceruicem: euersæ prouinciæ, deletus exercitus, imperator incensus. Magnum reuerahoc est ad nostrum dolorem, magisq; miserum, quo magis nouũ. Sed quid hoc ad consolationẽ proficit paganorũ, qui palam peruidẽt & in his quoq; persecutore ecclesiarum fuisse punitum? Vnus deus vnam fidem tradidit, vnam ecclesiam toto orbe diffudit, hãc aspicit, hanc diligit, hanc defendit. Quolibet se quisquis nomine tegat, si huic non sociatur, alienus: si hãc impugnat, inimicus est. Cõsolentur se gen-

ſe gentiles inquantum volunt, Iudæorum hæreticorumque ſupplicijs: tantum & vnum deum eſſe, & eundem perſonarum acceptorem non eſſe, vel ex hac potiſſimum Valentis extincti probatione fateantur. Gothi antea per legatos ſupplices popoſcerunt, vt illis epiſcopi, à quibus Chriſtianæ fidei regulam diſcerent, mitterentur. Valens imperator exitiabili prauitate doctores Ariani dogmatis miſit. Gothi primę fidei rudimentum quod accepere, tenuerunt. Itaque iuſto dei iudicio ipſi eum viuum incenderunt, qui propter eum etiam mortui, vitio erroris arſuri ſunt.

Gratianus imperator quanta prudentia imperium rexerit. Theodoſius oriēti & Thraciæ imperat. deq; Arcadio & Maximo.

Caput XXXIIII.

ANno ab vrbe condita milleſimo centeſimo XXXII Gratianus quadrageſimus ab Auguſto, poſt mortem Valentis ſex annis imperium tenuit, quamuis iamdudum antea cum patruo Valente & cum Valentiniano fratre regnaret: qui cum afflictum ac pene collapſum reip. ſtatum videret, eadem prouiſione qua quondam legerat Nerua Hiſpanum virum Traianum, per quem reſpublica reparata

reparata eſt, legit & ipſe Theodoſium æque Hiſpanum virum; & reſtituendæ reipub. neceſſitate apud Syrmium purpuram induit, orientiſq; & Thraciæ ſimul præfecit imperio: in hoc perfectiore iudicio, quia cum in omnibus humanæ vitæ virtutibus iſte par fuerit, in fidei ſacramento religionisque cultu ſine vlla comparatione præceſſit: ſiquidem ille perſecutor, hic propagator eccleſiæ. Ita illi ne vnus quidem proprius filius quo ſucceſſore gauderet, indultus eſt: huius autem orienti ſimul atque occidenti per ſucciduas vſque ad nunc generationes gloriosa propago dominatur. Itaque vt Theodoſius afflictam Remp. ira dei reparandam credidit miſericordia illius, omnem fiduciam ſui ad opem Chriſti conferens, maximas illas Scythicas gentes, formidatasq; cunctis maioribus, Alexandro quoq; illi Magno, ſicut Pompeius Corneliusque teſtati ſunt, euitatas, nunc autem extincto Romano exercitu, Romanis equis armisque inſtructiſſimas, hoc eſt, Alanos, Hunnos & Gothos, incunctanter aggreſſus, magnis multisque prœlijs vicit. Vrbem Conſtantinopolim victor intrauit: & ne paruā ipſam Romani exercitus manum aſſidue bellando deterreret, fœdus cum Athanarico rege Go-

Universidad de Deusto
Biblioteca

thorum percuſſit. Athanaricus autem continuo vt Conſtantinopolim venit, diem obijt. Vniuerſæ Gothorum gentes, rege defuncto, aſpicientes virtutem benignitatemq; Theodoſij, Romano ſeſe imperio dediderunt. In ijſdem etiam diebus Perſæ, qui Iuliano interfecto alijsq; imperatoribus ſæpe victis, nunc etiam Valente in fugam acto, recentiſſimæ victoriæ ſatietatem cruda inſultatione ructabant, vltro Conſtantinopolim ad Theodoſium miſere legatos, pacemque ſupplices poposcerunt: ictumq; tunc fœdus eſt, quo vniuerſus oriens vſque ad nunc tranquilliſſime fruitur. Interea cum Theodoſius in oriente ſubactis barbarorum gentibus, Thracias tandem ab hoſte liberas reddidiſſet, & Arcadium filium ſuum conſortem feciſſet imperij, Maximus vir quidem ſtrenuus & probus, atq; Auguſto dignus, niſi contra ſacramenti fidem per tyrannidem emerſiſſet, in Britania inuitus propemodum ab exercitu imperator creatus, in Galliam tranſijt: vbi Gratianum Auguſtum ſubita incurſione perterritum, atque in Italiam tranſire meditantem, dolis circunuentum interfecit, fratremq; eius Valentinianũ Auguſtum Italia expulit. Valentinianus in orientem refugiens, à Theodoſio paterna pietate

tate ſuſceptus, mox etiam imperio reſtitutus eſt.

Theodoſius imperator Cæſar Auguſtus quæ bella geſſerit. Interim de Maximi, Andragatij & Valentiniani interitu. deq; Arbogaſte & Eugenio tyranno, per Theodoſiũ deletis.

Caput XXXV.

ANno ab vrbe condita milleſimo centeſimo XXXVIII Theodoſius XLI, interfecto per Maximum Gratiano, imperium Romani orbis ſolus obtinuit, manſitq; in eo annis vndecim, cum iam in orientis partibus ſex annis Gratiano uiuente regnaſſet. Itaq; iuſtis neceſſarijsq; cauſis ad bellum ciuile permotus, cum è duobus Auguſtis fratribus, & vltionem vnius interfecti ſanguis exigeretur, & reſtitutionem miſeria alterius exulantis oraret, poſuit in deo ſpem ſuam, ſeque aduerſus Maximum tyrãnum ſola fide maior (nam longe minor erat vniuerſa apparatus bellici comparatione) proripuit. Aquileiæ tunc Maximus victoriæ ſuæ ſpectator inſederat. Andragathius comes eius ſummam belli adminiſtrabat: qui cum largiſſimis militum copijs, ipſaq; magnarum copiarum fortitudine, præcellente conſilio, omnes incredibiliter Alpium ac fluminũ aditus cõmuniſſet, ineffabili

iudicio dei, nauali expeditione dum incautum hostem pręuenire & obruere parat, spon te eadem, quæ obstruxerat claustra, deseruit. Ita Theodosius nemine sentiente, vt non dicam repugnante, vacuatas transmisit Alpes, atque Aquileiam improuisus aduenies, hostem illum magnum Maximum trucem, & ab immanissimis quoq; Germanorum gentibus tributa ac stipendia solo terrore nominis exigentem, sine dolo & controuersia clausit, cepit & occidit. Valentinianus, recepta Italia, potitus imperio est. Andragatius comes cognita Maximi nece, præcipitem sese è naui in vndas dedit, ac suffocatus est. Theodosius incruentam victoriam deo procurãte suscepit. Ecce regibus & temporibus Christianis qualiter bella ciuilia cum vitari nequeunt, transiguntur. Ad victoriam peruentum est, irrupta est ciuitas, correptus tyrannus, & hoc parum est. Ecce à parte alia victus hostilis exercitus, atque ipso tyranno truculentior comes tyranni ad mortem coactus, tantæ dissolutę eluśæque insidiæ, tanti apparatus exinaniti sunt: & tamen nullus dolos instruxit, nullus aciem disposuit, postremo nullus (si dici licet) gladium de vagina extulit. Formidolosissimum bellum sine sanguine vsq; ad victoriam, & in

& in victoria duorum morte confectum est. Et ne hoc quisquam casu factum putet, quo magis potentia dei qua & dispensantur & iudicantur vniuersa, propalato sui testimonio declarata, obstrepentium mentes vel ad confusionem vel ad fidem cogat, dico rem & ignotam omnibus, & omnibus notam. Post hoc bellum quo Maximus interfectus est, multa vtiq;, sicut omnes recognoscimus, Theodosium filiumque eius Honorium vsq; ad nunc & externa bella & ciuilia subsecuta sunt: & tamen omnia pene vsq; in hodiernum diem, & quidem cum fructu simplicis sanctæq; victoriæ, vel nullo vel minimo sanguine quieuerunt. Igitur Valentianus iunior regno restitutus, extincto Maximo, eiusq; filio Victore, quem imperatorem Gallis Maximus reliquerat, ipse in Galliam transiuit: vbi cũ tranquilla rep. in pace ageret, apud Viennam dolo Arbogastis comitis sui, vt ferunt, strangulatus, atq; vt voluntariam sibi conscisse mortem putaretur, laqueo suspensus est. Mortuo Valentiniano Augusto, Arbogastes Eugenium tyrannum mox creare ausus est, legitque hominem cui titulum imperatoris imponeret, ipse acturus imperium: vir barbarus animo, consilio, manu, audacia, potentiaque nimius,

contraxit vndiq; innumeras, inuictasq; copias, vel Romanorum præſidijs vel auxilijs barbarorum, alibi poteſtate, alibi cognatione ſubnixus. Hiſtoriam notam etiam oculis plurimorum, quam melius qui ſpectauere nouerunt, dilatari verbis nō opus eſt. Potentia dei, non fiducia hominis, victorem ſemper extitiſſe Theodoſiū, Arbogaſtes iſte præcipuum in vtroq; documentum eſt: qui & tunc, cum Theodoſio paruit, tantis inſtructum prēſidijs Maximum ipſe minimus cepit: & nunc cum aduerſus eundem Theodoſium collectis Gallorum Francorumq; viribus exundauit, nixus etiam prēcipuo cultu idolorum, magna tamen facilitate ſuccubuit. Eugenius atq; Arbogaſtes inſtructas acies campis expedierāt, arcta Alpium latera atque ineuitabiles tranſitus, præmiſſis callide inſidijs occuparant: vt etiam ſi numero ac viribus impares forent, ſola tamen belli diſpoſitione victores. At vero Theodoſius in ſummis alpibus conſtitutus, expers cibi ac ſomni, ſciens quod deſtitutus ſuis, neſciens quod clauſus alienis, dominum Chriſtum ſolus ſolum qui poſſet omnia, corpore humi fuſus, mēte cælo fixus, orabat. Dehinc poſtquam inſomnem noctem precum continuatione tranſegit, & teſtes propemodum,

dum, quasi in pretium præſidij cæleſtis apenderat, lachrymarum lacunas reliquit, fiducialiter arma corripuit ſolus. Sciens ſe eſſe non ſolum, ſigno crucis tuendum, ſed & victoriam adepturum, ſigno crucis ſe muniens, ſignum victoriæ dedit, ac ſigno crucis ſignum prælio dedit, ac ſe in bellum, etiam ſi nemo ſequeretur, victor futurus immiſit. Prima ſalutis via extitit Arbitrio, hoſtilium partium comes: qui cum ignarum imperatorem circumpoſitis excepiſſet inſidijs, conuerſus ad reuerentiam præſentis Auguſti, non ſolum periculo liberauit, verumetiam inſtruxit auxilio. At vbi ad contigua immiſcendæ pugnæ ſpatia peruentum eſt, continuo magnus ille & ineffabilis turbo ventorum in ora hoſtiū ruit. Ferebantur per aerem ſpicula miſſa noſtrorum atq; vltra menſurā humani iactus manu in aēre portata, nuſquam propemodum cadere, priuſquā impingerent, ſinebātur. Porro autem turbo continuus ora pectoraq; hoſtium nunc illis grauiter ſcutis euerberabat, nūc impreſſis pertinaciter obſtructa claudebat, nunc auulſus violenter deſtituta nudabat, nunc oppoſitis iugiter in terga trudebat: tela etiam quæ ipſi vehementer intorſerant, excepta ventis impetu ſupinata, ac retrorſum coacta,

ipſos infeliciter configebant. Proſpexit ſibi humanæ conſcientiæ pauor: Nam continuo ſeſe, parua ſuorum manu fuſa, victori Theodoſio hoſtilis proſtrauit exercitus. Eugenius captus atque interfectus eſt. Arbogaſtes ſua ſe manu perculit. Ita & hic duorum ſanguine bellum ciuile reſtinctum eſt, abſq; illis decem millibus Gothorum, quos præmiſſos à Theodoſio Arbogaſtes deleſſe funditus fertur, quos vtique perdidiſſe lucrum, & vinci vincere fuit. Non inſulto obtrectatoribus noſtris. Vnum aliquod ab initio vrbis conditæ bellum proferant, tam pia neceſſitate ſuſceptum, tam diuina felicitate confectum, tam clementi benignitate ſopitum, vbi nec pugna grauem cædem, nec victoria cruentam exegerit vltionem: & fortaſſe concedam vt non hæc fidei Chriſtiani ducis conceſſa videatur, quamuis ego hoc teſtimonio non laborem, quando vnus ex ipſis poeta quidem eximius, ſed paganus peruicaciſſimus, huiuſmodi verſibus & deo & homini teſtimonium tulit, quibus ait:

O nimium dilecte deo, tibi militat æther,
Et coniurati ueniunt ad claſſica uenti.

Ita cælitus iudicatum eſt inter partem etiam ſine præſidio hominum de ſolo deo humiliter ſperantem, & partem arrogantiſſime de viribus ſuis, & de idolis præſumentem. Theodoſius autem compoſita tranquillataq; Republica apud Mediolanum conſtitutus, diem obijt.

De imperio & rebus geſtis Arcadij, Theodoſij iunioris & Honorij Cæſarum. De Gildonis perfidia ac molitionibus, tamen per Maſcezilem compreſſis.

Cap. XXXVI.

ANno ab vrbe condita milleſimo centeſimo XLIX Arcadius Auguſtus, cuius nunc filius Theodoſius orientem regit, & Honorius Auguſtus frater eius, cui nunc Reſpub. innititur, XLII loco commune imperium, diuiſis tantum ſedibus tenere cœperunt: vixitq; Arcadius poſt patris exceſſum annis duodecim, imperijque ſummam Theodoſio filio ſuo paruo admodum moriens tradidit. Interea Gildo comes, qui in initio regni eorum Africæ præerat, ſimul vt defuncti Theodoſium comperit, ſiue, vt quidam ferunt, quadam permotus inuidia, Africam orientalis imperij partibus iungere molitus eſt: ſiue, vt alia tradit opinio, minimã in paruulis ſpem fore arbitratus, præſertim cum abſq; his non facile antea quiſquam puſillus in imperio

relictus, ad maturitatem virilis ætatis euaserit: istiq; propemodum soli inueniantur, quos ob egregiam patris ac suam fidem & diuisos & destitutos Christi tutela prouexerit. Africam excerptam à societate Reip. sibi vsurpare ausus est, gentili magis licentia contentus, quàm ambitu regię affectationis inflatus. Huic Mascezil frater fuit, qui nouarum rerum molitiones in fratre perhorrescens, relictis apud Africanam militiam duobus filijs adolescentibus, in Italiam redijt. Gildo & absenti amfratris & præsentiam filiorum eius suspectam habens, adolescentes dolo circunuentos interfecit. Ad hunc iam vt hostem bello insequendum Mascezil frater missus est, quem idoneũ procurandæ reip. fore propriæ orbitatis recens dolor pollicebatur. Igitur Mascezil iamindè à Theodosio sciens, quantũ in rebus desperatissimis oratio hominis per fidẽ Christi à clementia dei impetraret, Caprariam insulam adijt, vnde secũ sanctos seruos dei aliquot permotos precibus suis sumpsit: cũ his, orationibus, ieiunijs, psalmis dies & noctes continuans, sine bello victoriam meruit, ac sine cæde vindictam. Ardalio fluminis nomen est, q; fluit inter Thebastem & * Metrideram ciuitates: vbi cum parua manu, hoc est, cum quinq;

* Ammederam.

quinque millibus (vt aiunt) militum, contra septuaginta millia hostiũ castra metatus, cum interiecta mora excedere loco, oppositasque præiacentis vallis angustias transgredi vellet, intercurrente nocte, beatum Ambrosium episcopum, Mediolani paulo ante defunctum, per somnium sibi videre visus est, significantem manu & impacto ad humum ter baculo dicentem: Hic, hic, hic. Quod ille prudenti coniectura intellexit, merito annuntiantis fidem victoriæ, verbo locũ, numero diem significari. Subsistit, ac tertio demum die, post noctem orationibus hymnisque peruigilem ab ipsis cælestium sacramentorum mysterijs, in hostem circunfusum processit: & cum ad eos qui primi occurrerãt, pia pacis verba iactaret, signiferum quendam insolenter obsistentem, & iamiamq; pugnam excitantem, gladio percussit in brachio: eumque manu debilem, ipso vulnere coegit pronum inclinare vexillum, Quo viso, reliquæ cohortes deditionem iam fieri priorum existimantes, certatim sese ad Mascezilem signis tradidere conuersis. Barbari quorum magnã multitudinem Gildo ad bellum deduxerat, defectu militum destituti, in diuersa fugerunt. Gildo & ipse fugã molitus, arrepta naui, vt in altũ prouectus, ac deinde

reuoca

reuocatus in Africā est, post aliquot dies strangulatus interijt. Periclitaremur sub tantorum miraculorum relatu, quasi præsumpta mentiendi impudentia, nisi adhuc vocem nostram conscientia eorum, qui interfuere, præcurreret. Nullæ aguntur insidiæ, nulla corruptio, septuaginta millia hostium vincuntur pene sine pugna: fugit victus ad tempus, ne plus audeat victor iratus. Trāsportatur in diuersum locū, vt nesciat frater occidi, quo vindicatur occiso. Sane idem Mascezil elatus rerum secundarum insolentia, posthabito sanctorum consortio, cum quibus antea deo militans vicerat, etiam ecclesiam temerare ausus est, atque ex ea quosdam non dubitauit extrahere. Secuta est pœna sacrilegum. Nam ijsdem superstitibus atq; insultantibus, quos ab ecclesia ad pœnam protraxerat, post aliquantum tempus solus & ipse punitus est: probauitque in se vno, ad vtrunque semper diuinum vigilare iudicium: quando & cum sperauit, adiutus, & cum contempsit, occisus est.

De Ruffini & Stiliconis scelere: item Rhadagaisi regis Gothorum, quomodo Romam terruerit & victus sit. Caput XXXVII.

INterea cum à Theodosio imperatore seniore, singulis potissimis infantum cura & disciplina

disciplīna vtriusq; palatij commissa esset, hoc est, Ruffino orientalis aulæ, Stiliconi occidentalis imperij, quid vterque egerit, quidue agere conatus sit, exitus vtriusque docuit: cum alius sibi, alius filio suo affectans regale fastigium, vt rebus repente turbatis, necessitas Reipscelus ambitus tegeret, gentes barbaras ille immisit, hic sonit. Taceo de Alarico rege cū Gothis suis sæpe victo, sæpe concluso, semperque dimisso. Taceo de infelicibus illis apud Polentiam gestis, quum barbaro & pagano duci, hoc est, Sauli, summa belli commissa est: cuius improbitate reuerendissimi dies & sanctum pascha violatum est, cedentiq; hosti propter religionem, vt pugnaret extortū est: cum quidē, ostendente in breui iudicio dei & quid fauor eius posset, & quid vltio exigeret, pugnantes vicimus, victores victi sumus. Taceo de ipsorum inter se barbarorum crebris dilacerationibus, cum se inuicē Gothorum cunei duo, deinde Alani atq; Hunni varijs cædibus populabantur. Rhadagaisus omnium antiquorum præsentiumq;, hostium longe immanissimus, repentino impetu totam inundauit Italiam. Nam fuisse in populo eius plus quàm ducenta millia Gothorū ferunt. Hic supra hanc incredibilem multitudinem indomitāq; virtutem

Universidad de Deusto
Biblioteca

tem paganus & Scytha erat: qui, vt mos eſt barbaris huiuſmodi gentibus, omnem Romanum generis ſanguinē dijs ſuis propinare deuouerat. Hoc igitur Romanis arcibus imminente, fit omnium paganorum in vrbe concurſus, Hoſtem eſſe cum vtique viriū copia, tum maxime præſidio deorum potentem: vrbem autem ideo deſtitutam & mature perituram, quia deos & ſacra perdiderit. Magnis querelis vbiq; agitur & continuo de repetendis ſacris celebrandiſque tractatur. Feruent tota vrbe blaſphemiæ, vulgo nomen Chriſti tanquam lues aliqua præſentium temporum probris ingrauatur. Itaque ineffabili iudicio dei factum eſt, vti, quoniam in permixto populo pijs gratia, impijs pœna debebatur, oportebat que permitti hoſtes, qui inſuadibilem in plurimis, & contradicentem ciuitatē ſeuerioribus ſolito flagris coarguerent, non tamen eos qui indiſcrete cunctos intemperata cæde deleret, duo tunc populi Gothorum cum duobus potentiſſimis regibus ſuis per Romanas prouincias baccharentur: quorum vnus Chriſtianus propriorq; Romano, & (vt res docuit) timore dei mitis in cæde; alius paganus barbarus, & vere Scytha, qui non tantum gloriam aut prædam, quātum inexaturabili crudelitate ipſam cædem

cædem amaret in cæde: & hic iam receptus ſinu Italiæ, Romam è proximo trementem terrore quaſſabat. Itaque ſi huic vltioni poteſtas permitteretur, quē Romani ob hoc præcipue timendum arbitrabantur, quia fauorem deorum ſacrificiorum obſequijs inuitaret, & immoderatior cæde ſine fructu emendationis atfiſſet, & error nouiſſimus peior priore creuiſſet: quandoquidē in pagani & idololatræ manus incidiſſe, nō ſolum paganis reſiduis de inſtaurādo cultu idolorum eſſet in dubitata perſuaſio, ſed etiam Chriſtianis periculoſa confuſio, cū & hi terrerentur præiudicio, & illi confirmarētur exemplo. Quāobrem iuſtus diſpenſator humani generis deus perire paganum hoſtem voluit, & Chriſtianum prævalere permiſit, vt pagani blaſphemanteſq; Romani, & illo confunderentur perdito, & hoc punirētur immiſſo: maxime cum imperatoris Honorij admiranda in rege continentia, & ſanctiſſima fides non parum diuinæ miſericordiæ meretur. Cōceduntur quidem aduerſus immaniſſimum illum hoſtem Rhadagaiſum, aliorum hoſtium cum copijs ſuis inclinati ad auxilium animi. Adſunt Vldin & Sarus Hunnorum & Gothorum duces præſidio Romanorum: ſed non ſinit deus rem potentiæ ſuæ, virtutem hominum

Universidad de Deusto
Biblioteca

hominum & maxime hoſtium videri. Conterritum diuinitus Rhadagaiſum, in Fæſulanos montes cogit: eiuſq; (ſecundum eos qui parciſſime referunt) ducenta millia hominum in opum conſilij & cibi, in arido & aſpero montis iugo, vrgente vndiq; timore concludit: agminaq; quibus dudum anguſta videbatur Italia, latendi ſpe in vnum ac paruum verticem trudit. Quid multis morer? Non diſpoſita in bellum acies fuit, non furor timorq́ue incerta pugnæ prætulit, non cædes acta, non ſanguis effuſus eſt, non poſtremo (quod felicitatis loco deputari ſoſet) damna pugnæ euentu compenſata victoriæ, edentibus, bibentibus ludentibusq́ue noſtris, tanti illi tamq; immanes hoſtes, eſurientes & ſitientes languentesq; confecti ſunt. Parum hoc eſt, niſi captum & catenatum ac ſubiugatum ſciant, quem timuere Romani: illumq; idololatram ſuum, cuius ſacrificia ſe magis pertimeſcere quàm arma fingebant, ſine prœlio victum ac vinctum ſub iugo catenisq́ue deſpiciant. Igitur rex Rhadagaiſus ſolus ſpem fugæ ſumens, clam ſuos deſeruit, atque in noſtros incidit: à quibus captus, ac pauliſper retentus, deinde interfectus eſt. Tanta vero multitudo captiuorum Gothorũ fuiſſe fertur, vt viliſſimarum pecudum modo, ſingulis

ſingulis aureis paſſim greges hominũ venderentur. Sed nihil ſupereſſe deus de eodem populo ſinit. Nam illico cunctis qui emebantur morientibus, quod improbi emptores eorum non impenderunt turpiter pretijs, expenderunt miſericorditer ſepulturis. Igitur ingrata Roma, quæ ſicut nunc ſenſit, non ad remittendam, ſed ad reprimendam idololatriæ preſumptionem, iudicis dei obliquã miſericordiam, ita continuo propter viuorum mortuorumq; ſanctorum piam recordationem, dei iram paſſura non plenam, ſi forte confuſa pœniteat, & per experientiam fidem diſcat, ab incurſu Alariciregis & hoſtis, ſed Chriſtiani, aliquantulo ad tempus ſpatio, differtur.

De molitionibus Stiliconis comitis, eiusq́; & Eucherij interitu. Caput XXXVIII.

INterea comes Stilico Vandalorum imbellis, auaræ, perfidæ & doloſæ gentis genere editus, paruipendens quòd ſub imperatore imperabat, Eucherium filium ſuum, ſicut à pleriſque traditur, iam inde CHRISTIAnorum perſecutionem à puero priuatoq́ue meditantem, in imperio quoquo modo ſubſtituere nitebatur. Quamobrem Alaricum cunctamq́ue Gothorum gentem pro pace optima & quibuſcunque ſedibus ſuppliciter ac ſimpli-

citer orantem, occulto fœdere fouens, publicis autem & belli & pacis copia negata, ad terendam terrendamque Rempub. reſeruauit. Præterea gentes alias copijs viribusque intolerabiles, quibus nunc Galliarum Hiſpaniarumq; prouinciæ premuntur, hoc eſt Alanorum, Sueuorum, Vandalorum, ipſoque ſimul motu impulſorum Burgundionum, vltro in arma ſolicitans, deterſo ſemel Romani nominis metu, ſuſcitauit eas interim ripas Rheni quatere, & pulſare Gallias voluit, ſperans miſer ſub hac neceſſitatis circunſtantia, quia & extorquere imperium genero poſſet in filium, & gentes barbaræ: tam facile comprimi quàm commoueri valerent. Itaque vbi imperatori Honorio exercituique Romano hæc tantorum ſcelerum ſcena patefacta eſt, commoto iuſtiſſime exercitu, occiſus eſt Stilico: qui vt vnum puerum purpuram indueret, totius generis humani ſanguinem dedit. Occiſus eſt & Eucherius, qui ad conciliandum ſibi fauorem paganorum, reſtitutione templorum & euerſione eccleſiarum imbuturum ſe regni primordia minabatur, pauciſque cum ijſdem ſatellitibus tantarum molitionum puniti ſunt. Ita minimo negotio paucorumq; pœna, eccleſiæ Chriſti cum imperatore religioſo & liberatæ ſunt &

& vindicatæ. Itaq; poſt hæc tanta augmenta blaſphemiarũ, nullamq; pœnitentiam, vltima illa diuq; ſuſpenſa vrbem pœna conſequitur.

Quomodo Roma per Gothos irrupta fuerit, deprædata & incenſa, ſolis Chriſtianis tutis & liberis. Caput XXXIX.

ADeſt Alaricus, trepidam Romam obſidet, turbat, irrumpit. Dato tamen præcepto prius, vt ſi qui in ſancta loca præcipueq; in ſanctorum apoſtolorum Petri & Pauli baſilicas confugiſſent, hos in primis inuiolatos ſecuroſq; eſſe ſinerent. Tum deinde inquãtum poſſent prædæ inhiantes, à ſanguine temperarent. Accidit quoque quo magis illa vrbis irruptio indignatione dei acta, quàm hoſtis fortitudine probaretur, vt beatus Innocentius Romanæ eccleſiæ epiſcopus, tanquam iuſtus Lot ſubtractus à Sodomis, occulta prouidentia dei apud Rauennam tunc poſitus, peccatoris populi non videret excidium. Diſcurrentibus per vrbem barbaris, forte vnus Gothorum idemque potens & Chriſtianus, ſacram deo virginem iam ætate prouectam, in quadam eccleſiaſtica domo reperit: cumque ab ea aurũ argentũq; honeſte expoſceret, illa fidelĩ conſtantia eſſe apud ſe plurimũ, & mox profe tendũ ſpopondit, ac protulit. Dumq; expoſitis

opibus, attonitum barbarum magnitudine & pondere ac pulchritudine, ignota etiam vasorum qualitate intelligeret, virgo Christi ad Barbarum ait. Hæc Petri apostoli sacra ministeria sunt. Præsume, si audes. de facto tu videris. Ego quia defendere non valeo, neque tenere audeo. Barbarus vero ad reuerentiam religionis, timore dei & fide virginis motus, ad Alaricum hæc per nuntium retulit: qui continuo reportari ad apostoli basilicam vniuersa, vt erant, vasa imperauit: virginem etiam simulque omnes qui se adiungerent Christianos, eodem cũ defensione deduci. Ea domus à sanctis sedibus longo, vt ferunt, & medio interiectu vrbis aberat. Itaque magno spectaculo omnium disposita per singulos singula, & super capita elata palam aurea atque argentea vasa portantur, exertis vndique ad defensionem gladijs, pia pompa munitur. Hymnis deo Romanis barbarisq; concinentibus, publice canitur. Personat late in excidio vrbis salutis tuba, omnesq; etiam in abditis latentes, inuitat ac pulsat. Concurrunt vndique ad vasa Petri, vasa Christi: plurimi etiam pagani Christianis professione, si nõ fide, admiscentur: & per hoc tamen ad tempus, quo magis confundantur, euadunt. Quanto copiosius aggregantur Romani

mani confugientes, tanto auidius circunfunduntur barbari defensores: O sacra & ineffabilis diuini iudicij discretio. O sanctum istud & salutare flumen, quod parua exortum domo, dum beato alueo in sanctorum sedes tendit, oberrantes periclitantesq; animas in salutis sinum pia rapacitate peruexit. O præclara illa Christianæ militiæ tuba, quæ generaliter cunctos dulcissimo ad vitam modulamine inuitans, quos ad salutem inobedientes non susceptauit, inexcusabiles reliquit ad mortem. Mysterium hoc quod in transferendis vasis, dicendis hymnis, ducendis populis fuit, tanquam magnum cribrum fuisse arbitror, per quod ex congregatione populi Romani tanquã ex magna massa frumenti, per omnia ex vniuerso ambitu ciuitatis latebrarum foramina effluxere graña viua, siue occasione siue veritate commota, omnia tamen de presente salute credentia, ex horreo dominicæ præparationis accepta sunt. Reliqua vero sicut stercora, & velut paleæ, ipsa vel incredulitate vel inobedientia præiudicata, ad exterminium atq; incendium remanserunt. Quis hæc perpendere plenis miraculis, quis predicare dignis laudibus queat? Tertia die barbari, quã ingressi vrbem fuerãt, sponte discedunt, facto quidem aliquantarum

ædium incendio, sed ne tanto quidem, quantum septingentesimo conditionis eius anno casus effecerat. Nam si exhibitam Neronis imperatoris sui spectaculis inflammationem recenseam, procul dubio nulla comparatione æquiparabitur secundum id, quod excitauerat lasciuia principis, hoc quod nunc intulit ira victoris. Neq; vero Gallorum meminisse in huiusmodi collatione debeo, qui cõtinuo pene anni spatio incensæ euersæq; vrbis attritos cineres possederunt. Et ne quisquã forte dubitaret ad correptionem superbæ lasciuiæ, & blasphemę ciuitatis hostibus fuisse permissum, eodem tempore clarissima vrbis loca fulminibus diruta sunt, quæ inflãmari ab hostibus nequiuerũt.

De irruptione uastationeq; Alanorum, Sueuorum & Vandalorum. Item de Gratiano tyranno & Constantino imperatore apud Britanos. Deq; Didymi & Veriniani gestis & interitu. Caput XL.

ANno itaque ab vrbe condita M. centesimo sexagesimoquarto, irruptio vrbis per Alaricum facta est: cuius rei quãuis recens memoria sit, tamen si quis ipsius pnpuli Romani & multitudinem videat, & vocem audiat, nihil factum, sicut etiam ipsi fatentur, arbitrabitur, nisi aliquantis adhuc existentibus ex incen-

incendio ruinis forte doceatur. In ea irruptione Placidia Theodosij principis filia, Arcadij & Honorij imperatorum soror, ab Ataulpho Alarici propinquo capta est, atque in vxorem assumpta, quasi eam diuino iudicio velut speciale pignus obsidem Roma tradiderit, ita iuncta barbari potentissimi regis coniugio, multo Reip. commodo fuit. Interea ante biennium Romanæ irruptionis, excitatæ per Stiliconem gentes Alanorum, vt dixi, Sueuorũ, Vandalorum, multæq; cum his aliæ, Francos proterunt, Rhenum transeunt, Gallias inuadunt, directoque impetu Pyrenæum vsq; perueniunt: cuius obice ad tempus repulsæ, per circuniacentes prouincias refunduntur. His per Gallias bacchantibus, apud Britanias Gratianus municeps eiusdem insulæ tyrannus creatur, & occiditur. Huius loco Constantinus ex infima militia propter solam spem nominis, sine merito virtutis eligitur. qui continuo vt inuasit imperium, in Gallias transijt. Ibi sæpe à barbaris incertis fœderibus illusus, detrimento magis Reipub. fuit. Misit vero in Hispaniam iudices, quos cum prouinciæ obedienter accepissent, duo fratres iuuenes nobiles & locupletes, Didymus & Verinianus non assumpsere, ne aduersus

tyrannum quidem tyrannidem, ſed imperato ri iuſto aduerſus tyrannum & barbaros, tueri ſeſe patriamque ſuam moliti ſunt. Quod ipſo geſtæ rei ordine patuit. Nam tyranni dem ne mo, niſi celeriter maturatam ſecreto inuadit, & publice armat. cuius ſumma eſt, aſſumpto diademate ac purpura, videri antequam ſci ri. Hi vero plurimo tempore ſeruulos tan tum ſuos ex proprijs prædijs colligentes, ac vernaculis alentes ſumptibus, nec diſſimula to propoſito abſque cuiuſquam inquietudine ad Pyrenæi clauſtra tendebant. Aduerſus hos Conſtantinus Conſtantem filium ſuum, proh dolor, ex monacho Cæſarem factum cum barbaris quibuſdam, qui quondam in fœdus recepti atq; in militiam allecti, Honoriaci vo cabantur, in Hiſpanias miſit. Hinc apud Hi ſpanias prima mali labes. Nam interfectis il lis fratribus, qui tutari priuato præſidio Pyre næi alpes moliebantur, his barbaris quaſi in pretium victoriæ, primum prædandi in Pa Palatinis campis licentia data: dehinc ſupra dicti montis clauſtrorumq; eis cura permiſſa eſt, remota ruſticanorum fideli & vtili cuſto dia. Igitur Honoriaci imbuti præda, & illecti abundantia, quo magis ſcelus impunitum fo ret, atque ipſis ſceleris plus liceret, prodita Py

renæi

renæi cuſtodia, clauſtriſque patefactis, cun ctas gentes quæ per Gallias vagabantur, Hi ſpaniarum prouincijs immittunt, iſdemque ipſi adiunguntur: vbi actis aliquamdiu magnis cruentiſque diſcurſibus, poſt graues rerum atque hominum vaſtationes, quarum ipſos quoque modo pœnitet, habita ſorte, & diſtri buta vſq; ad nunc poſſeſſione conſiſtunt.

Dictorum uelut epilogus. Item omnes omnia iuſte ſuſtinuiſſe, ſiue pij ſiue impij fuerint.

Caput XLI.

MVlta nunc mihi de huiuſmodi rebus facultas loquendi foret, ſi non ſecun dum omnes homines apud vniuſcuiuſq; men tem conſcientia ſecreta loqueretur. Irruptæ ſunt Hiſpaniæ, cædes vaſtationesque paſſæ ſunt. Nihil quidem nouum. hoc enim nunc per biennium illud, quo hoſtilis gladius ſæ uit, ſuſtinuere à barbaris, quod per ducentos quondam annos paſſæ fuerunt à Romanis, quod etiam ſub imperatore Galieno per an nos propemodum duodecim, Germanis euer tentibus exceperunt. Veruntamen quis non ſe, qui ſui ſuorumque actuum vel etiam cogi tationum conſcius, iudicia dei metuit, iuſte omnia paſſum, vel etiam parua ſuſtinuiſſe fa teatur? aut qui ſe non intelligit, deumq; non

metuit, quomodo non iuste ista & quidem parua sustinuit? Quæ cuncta ita sint, illud tamen clemẽtia dei eadem pietate qua dudum prædixerat, procurauit, vt secundum euangelium suum, quo incessabiliter commonebat,
Matt. 10. Cum vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam, quisq; egrediens quò abire vellet, ipsis barbaris mercenarijs ministris ac defensoribus vteretur. Hoc tunc vltro ipsi offerebant. Et qui auferre omnia interfectis omnibus poterant, particulam stipendij ob mercedem seruitij sui & transuecti oneris flagitabant. Et hoc quidẽ à plurimis factum est. Qui autem non crediderunt euangelio dei, quasi contumaces, vel si etiam non audierunt, dupliciter contumaces, nõ dederunt locum iræ, iuste à superueniente ira comprehensi & oppressi sunt. Quanquam & post hoc quoq; continuo barbari execrati gladios suos, ad aratra conuersi sunt, residuosq; Romanos vt socios modo & amicos fouent, vt inueniantur iam inter eos quidã Romani, qui malint inter barbaros pauperem libertatem, quàm inter Romanos tributariam solicitudinem sustinere. Quanquam si ob hoc solum barbari Romanis finibus immissi forent, quod vulgo per orientem & occidentem ecclesiæ Christi Hunnis

Sueuis,

Sueuis, Vandalis & Burgundionibus, diuersisq; & innumeris credentium populis replentur, laudanda & attollenda dei misericordia videretur: quãdoquidem & si cum labefactione nostri, tantæ gentes agnitionem veritatis acciperent, quam inuenire vtiq; nisi hac occasione non possent. Quid enim damni est Christiano ad vitam æternam inhianti, huic sæculo quolibet tempore & quoquo pacto abstrahi? Quid autem lucri est pagano in medio Christianorum aduersus fidem obdurato, si paulo diutius diem protrahat, quandoquidem morituro desperata conuersio est? Et quia ineffabilia sunt iudicia dei, quæ nec scire omnia, nec explicare quæ scimus, possumus, breuiter expresserim correptionem iudicis dei, quoquo pacto accidat, iuste sustinere qui sciunt, iuste sustinere qui nesciunt. Rom. 11.

Recitat catalogum quendam tyrannorum, qui tandem omnes opera Constantij comitis deleti fuerint. Caput XLII.

ANno ab vrbe condita millesimo centesimo sexagesimoquinto, Honorius imperator videns, tot oppositis tyrannis, nihil aduersum barbaros agi posse, ipsos prius tyrannos delere iubet. Constantio comiti huius belli summa commissa est. Sensit tũc demum

Resp

Resp. & quam vtiliratem in Romano tandem duce receperit, & quam eatenus pernicie per lõga tempora barbaris comitibus subiecta to lerarit. Igitur Cõstantius comes in Galliam cũ exercitu profectus, Constantinum imperato rem apud Arelatum ciuitatem clausit, cepit & occidit. Iam hinc, vt de catalogo tyranno- rum quambreuissime loquar, Constantem fi- lium Constantini, Gerontius comes suus, vir nequam ac improbus, apud Viennam interfe cit, atque in eius locum Maximum quendam substituit. Ipse vero Gerontius à suis militi- bus occisus est. Maximus exutus purpura, de stictusq; à militibus Gallicanis, qui in Afri- cam traiecti, deinde in Italiam reuocati sunt, nunc inter barbaros in Hispania egens exu- lat. Iouinus postea vir Galliarum nobilissi- mus, in tyrannidem mox vt assurrexit, eeci- dit. Sebastianus frater eiusdem, hoc solum vt tyrannus moreretur, elegit. Nam continuo vt est creatus, occisus est. Quid de infelicissi- mo Attalo loquar, cui occidi inter tyrannos honor & mori lucrum fuit? In hoc Alaricus imperatore facto, infecto, refecto ac defecto, citius his omnibus actis pene quam dictis, mimum risit, & ludum spectauit imperij, nec mirum si iure hac pompa miser lusus est, cuius

cuius ille vmbratilis consul Tertullus ausus est in curia dicere, Loquar vobis patres con- scripti consul & pontifex, quorum alterum teneo, alterum spero, sperans ab eo qui non habebat spem, & maledictus vtiq; quia spem suam posuerat in homine. Attalus itaque tan quam inane imperij simulacrum cum Gothis vsq; ad Hispanias portatus est: vnde * disce- dens naui, incerta moliens, in mari captus & ad Constantium comitem deductus, deinde imperatori Honorio exhibitus, truncata ma- nu, vitæ relictus est. Heraclianus interea Afri- cæ comes missus, cum idem Attalus vmbram gestaret imperij, Africam strenue aduersum iudices ab eo missos tutatus, consulatum asse cutus est. quo elatus supercilio, Sabinum do- mesticum suum, virum ingenio calidum, in- dustriaq; solertem & sapientem nominan- dum, si animi vires tranquillis studijs accom modauisset, generum allegit: cum quo quo- rundam periculorum suspiciones dum pati- tur, fecit; atque aliquamdiu Africana annona extra ordinem retenta, ipse tandem cum im mensa, certe temporibus nostris & satis in- credibili classe nauium, Romam contendit. Nam habuisse tunc IIIMDCC naues dicitur: quem numerum ne apud Xerxem quidem pr*-

* descen- dens.

Universidad de Deusto
Biblioteca

præclarum illum Perſarum regem, nec Alexandrum magnum, vel quenquam alium regum fuiſſe, hiſtoriæ ferunt. Is ſimul vt cum agmine militum ad vrbem pergens litore egreſſus eſt, occurſu comitis Marini territus & in fugam verſus, arrepta naui, ſolus Carthaginem redijt, atq; ibi continuo militari manu interfectus eſt. Sabinus gener eius Conſtãtinopolim fugit. vnde poſt aliquantum temporis retractus, exilioq; damnatus. Hunc omnem catalogum, vt dixi, vel manifeſtorum tyrannorum, vel inobedientium ducum, optima Honorius imperator religione & felicitate meruit, magna Conſtantius comes induſtria & celeritate confecit: merito ſane, quia in his diebus præcipiente Honorio & adiuuãte Cõſtantio, pax & vnitas per vniuerſam Africam eccleſiæ catholicæ reddita eſt: & corpus Chriſti, quod nos ſumus, redintegrata diſciſſione ſanatum eſt. Impoſita executione ſancti præcepti Marcellino tribuno viro, in primis prudenti & induſtrio, omniumq; ſtudiorum bonorum appetentiſſimo, quem Marinus comes apud Carthaginem (incertum zelo ſtimulatus, an auro corruptus) occidit: qui continuo reuocatus ex Africa, factusque priuatus, vel ad pœnam, vel ad pœnitentiam conſcientiæ

ſcientiæ ſuæ dimiſſus eſt.

Quomodo Gothi expulſi, quid Ataulphus rex eorum inſtituerit. De Segerico & Vallia regibus Gothorum. Cap. XLIII.

ANno ab vrbe condita milleſimo centeſimo ſexageſimo octauo, Conſtantius comes apud Arelatum Galliæ vrbem conſiſtens, magna rerum gerẽdarum induſtria, Gothos Narbona expulit, atq; abire in Hiſpaniã coëgit, interdicto præcipue, atque intercluſo omni commeatu nauium, & peregrinorum vſu commerciorum. Gothorum tunc populis Ataulphus rex præerat: qui poſt irruptionem vrbis ac mortem Alarici, Placidia, vt dixi, captiua ſorore imperatoris in vxorem aſſumpta, Alarico in regnum ſucceſſerat. Is vt ſæpe auditum, atque vltimo exitu eius probatum eſt, ſatis ſtudioſe ſectator pacis, militare fideliter Honorio imperatori, ac pro defendenda Romana republica impendere vires Gothorum præoptauit. Nam ego quoq; ipſe virum quendam Narbonenſem illuſtris ſub Theodoſio militiæ, etiam religioſum prudentemque & grauem apud Bethleem oppidum Palæſtinæ, beatiſſimo Hieronymo presbytero referente, audiui ſe familiariſſimum Ataulpho apud Narbonam fuiſſe: ac de eo ſæpe ſub teſtifi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

testificatione didicisse, quod ille cum esset animo, viribus, ingenioque nimius, referre solitus esset, se inprimis ardenter inhiasse, vt obliterato Romano nomine, Romanum omne solum, Gothorum imperium & faceret & vocaret: essetque, vt vulgariter loquar, Gothia, quod Romania fuisset: fieretque nunc Ataulphus, quod quondam Cæsar Augustus. At vbi multa experientia probauisset, neq; Gothos vllo modo parere legibus posse propter effrenatam barbariem, neque reipub. interdici leges oportere, sine quibus Resp. non est Resp. elegisse se salutem, vt gloriam sibi de restituendo in integrum, augendoque Romano nomine Gothorum viribus quæreret, haberetur que apud posteros Romanę restitutionis auctor, postquam esse non poterat immutator. Ob hoc abstinere à bello, ob hoc inhiare pace nitebatur, præcipue Placidę vxoris suę, fœminæ sane ingenio acerrimæ & religionis satis probatæ, ad omnia bonarum ordinationum opera persuasu & consilio temperatus. Cumque eidem paci petendæ atque offerendę studiosissime insisteret, apud Barcinonem Hispaniæ vrbem dolo suorum, vt fertur, occisus est. Post hunc Segericus rex à Gothis creatus, cum itidem iudicio dei ad pacem pronus

pronus esset, nihilominus à suis interfectus est. Deinde Vallia successit in regnum, ad hoc electus à Gothis, vt pacem infringeret: ad hoc ordinatus à deo, vt pacem confirmaret. Hic igitur territus maxime iudicio dei, quia cum magna superiore ab hinc anno Gothorum manus instructa armis nauigijsque, transire in Africam moliretur, in XIIM passuum Gaditani freti tempestate correpta, misere rabili exitu perierat: memor etiam illius acceptæ sub Alarico cladis, cum Gothi in Siciliam transire conati, in conspectu suorum miserabiliter arrepti & demersi sunt, pacem optimam cum Honorio imperatore, datis lectissimis obsidibus pepigit. Placidiam imperatoris sororem honorifice apud se honeste que habitam, fratri reddidit. Romanæ securitati periculum suum obtulit, vt aduersum ceteras gentes, quæ per Hispanias consedissent, sibi pugnaret, & Romanis vinceret: quamuis & ceteri Alanorum, Vandalorum Sueuorumque reges eodem nobiscum placito depacti forent, mandantes imperatori Honorio: Tu cum omnibus pacem habe, omniumque obsides accipe: nos nobiscum constigimus, nobis perimus, tibi vincimus: immortalis vero quæstus erit Reipub. tuæ, si vtriq;

Universidad de Deusto
Biblioteca

pereamus. Quis hæc crederet, nisi res doceret? Itaque nunc quotidie apud Hispanias geri bella gentium, & agi strages ex alterutro barbarorum crebris certisque nuntijs discimus, præcipue Valliam Gothorum regem insistere patrandæ paci ferunt. Ex quo vtcunque concesserim, vt licenter Christiana tempora reprehendantur, si quid à conditione mundi vsque ad nunc simili factum felicitate doceatur. Manifestauimus, vt arbitror, atq; ostendimus non magis verbo pene quàm digito innumera bella sopita, plurimos extinctos tyrannos, compressas, coangustatas, addictas, exinanitasque immanissimas gentes minimo sanguine, nullo certamine, ac pene sine cæde. Superest vt obtrectatores nostros molitionum suarum pœniteat, veritatique erubescant; deumque verum & solum, qui potest omnia, credant, timeant, diligant, sequantur: cuius omnia, & quæ mala putant, bona esse didicerunt. Explicui, adiuuante Christo, secundum tuum præceptum, beatissime pater Augustine, ab initio mundi vsque in præsentem diem, hoc est, per annos quinque M. DCX & VIII cupiditates & punitiones hominum peccatorum, conflictationes sæculi & iudicia dei, quam breuissime & quam simplicissime

plicissime potui, Christianis tamen temporibus, propter præsentem magis Christi gratiam, ab illa incredulitatis confusione discretis. Ita iam ego certo & solo, quem concupiscere debui, obedientiæ meæ fructu fruor. De qualitate autem opusculorum tu videris, qui præcepisti tibi adiudicanda, si edas: per te iudicata, si deleas.

*

Universidad de Deusto
Biblioteca

FRANCI. FABRICII MARCODV. RANI IN PAVLI OROSII librum VII, Annotationes.

In Caput Secundum.

PRincipio secundi.) Lege caput primum lib. 2. Emenso propemodum anno 42) Hic numerus Christi nati est etiam apud Eusebium. sunt tamen qui 41. & alij, qui 44. imperij Augusti Christum natum scribunt.

In Caput tertium.

Anno ab V.C. DCCLII.) Cassiodorus scribit Christum natum Cn. Lentulo, M. Messalla Coss. qui cadunt in annum urbis DCCL. Sicut Suetonius.) In Augusto cap. 93. Capta vrbe Hierosoly.) Lege infra cap. 9.

In Caput quartum.

Tiberij uitam & res gestas hic breuiter perstrictas copiose habes à Dione, Tacito, Suetonio et Zonara descriptas. Pilatus præses) De Pontio Pilato Palestinæ præside, eiusq; rebus lege Iosephũ Antiquit. lib. 18. Epistola Pilati ad Tiberium de resurrectione chri-

Annotationes.

ne christi extat apud Egesippum. Deinde anno eiusdem XVII.) Numerum hunc reliquimus, quamuis non sine causa Eusebium sequantur plures, qui passionem Christi in Tiberij annum XVIII confert.

In Caput quintum.

De Caligula Suetonius & Dio. item Eutropius lib. 7. & Eusebius in historia Ecclesiast. lib. 2. Minocynobellinum.) Suetonius in Caligula cap. 44. Admimocinum Bellini Batauorum regis filium habet. Spreta legatione Philonis.) De hac legatione Eusebius lib. 2. cap. 5. Iosephus lib. 18. Antiq. cap. 10. Pilatus autem,) Pilatus anno secundo imperij Caligulæ sibi manus intulit. Cassiodorus & Eusebius.

In Caput sextum.

De Claudio Cæsare, Suetonius, Dio, Eutropius & Sex. Aurelius. Imperauit annis XIII, mẽsib. VIII. dieb. XX. Iosephus lib. 20. Antiq. cap. 5. Xiphilinus in Epitoma Dionis. Exordio regni) Anno secundo, Saturnino & Venusto Coss. Cassiodorus. Lege Euseb. in Chronic. Biduum illud.) Hic locus ita recte legitur in manuscriptis, ut cognoscitur ex Suetonij Claudio ca. 11. Vt verbis Suetonij.) Suetonius in Claudio ca. 17. Fames grauissima) De hac fame Lucas in Actis Apostol. cap. 11. Iosephus

Universidad de Deusto
Biblioteca

In librum Septimum.

Antiq.lib.20 cap.2.Eusebius historiæ Eccl.lib.2. cap.8. Inter Therani.) Idem Cassiod. & Eusеb. in chronicis.De Thera & Therasia Strabo li.10. Anno eius VII.) De hac seditione Iosephus Antiq.lib.20.cap.4.Eusebius Eccles.hist.lib.2.ca.19. Sed me magis Sueto.) Sueton.in Claudio ca.24.

In Caput septimum.

Neronis uitam & res gestas si uis cognoscere? lege præter Suetonium & Dionis epitomam, Taciti lib.13.14.15.& 16. Vrbis Romæ incendiū.) De hoc incendio Tacitus lib.15.Christianos supplicijs) Meminit Tacitus lib.15.Suetonius ca. 16. lege Augustinū de Ciuit.Dei li.18.ca. 52. Egesippum li.3.Euseb.historiæ Eccles.li.2.cap.25.

In Caput octauum.

Galba apud Hispanias) Lege Tacitum li.15. & Sueton. Sed Galbæ uita diligenter à Plutarcho scripta inprimis legenda. Idem Othonē descripsit. de quo Xiphilinus, Suetonius,Eutrop. & alij.Bebriacum) Bebriacum habet etiam Tacitus li.18. Eutrop.lib. 7.Suetonius & Sex.Aurelius. Sed non puto negligendū quod in Gualtheri libro est, Betriacum: nam & Plutar. in Othone Βητριακὴν habet. Sabinum Vespas.fratrem) Xiphilinus in Vitellio de Sabino inquit, συγγενὴς ὄντ' ἐπ

Annotationes.

ὀπαδῶν.Cum Orosio Tacitus, Eutropius, ceteriq; faciunt.

In Caput nonum.

In Carmelo monte) Ita recte legitur in manuscriptis.Lege Suetonium in Vespasiano cap. 4.Sed de bello Iudaico Iosephi libri omnia abunde suppeditabunt.DC millia Iudæor.) Idem numerus est apud Eusebium. Tu præter Iosephum lege Egesippum li.5. Iosephus vero) De bello Iudaico li.7. ca.17.Siquidem Achaia,Lycia) Eadem Eutrop. li.7.Suetonius in Vespasiano c.8. Anno ab V.C.) Titi uitam scribunt copiosè Xiphilinus & Suetonius, breuiter Eutropius & Sex Aurelius. Vesuuij.) Incendium Vesuuij montis lege apud Xiphilinum in Tito. Meminit Suetonius in Tito cap. 8. & Plinius in Epistolis.

In Caput x.

De Domitiano Xiphilinus, Suetonius, Eutrop. & Aurelius Victor. Diurpanei) In Gualtheri li. est,Diurpanis.Xiphilinus Dacorum regem, Decebalum,nominat. Eum lege, quando Tacitus, cuius Orosius meminit,ad nos nō peruenit.Beatissimus Iohannes) Sophronius scribit Iohannem Apost. in exilium relegatum anno XIIII imperij Domitiani.Idem est in Eusebij Chronicis.

In Caput xj.

Universidad de Deusto
Biblioteca

De Nerua lege Xiphilinum, Eutropium, & Aurelium. Quamuis Eutropius) *Eutropius initio libri octaui.*

In Caput xij.

Per annos XIX.) *His Xiphilinus ex Dione addit, menses* VI, (*Caßiodo.* IIII *habet*) *dies* XV. Plinij Secundi.) *Epistola Plinij ad Traianum de Christianis extat li.*10. Terræmotu) *De hoc terræmotu Eusebius in Chronic. De Antiochiæ terræmotu Xiphilinus in Traiano.* Apud Seleuciam.) *Sic Eutrop. Euseb. & Caßiodo. At Xiphilinus ita,* Ὃ ἐς σελινοῦντα κιλικίας ἐλθὼν, ἣν δὴ Ὁ τραϊανοῦ πόλιν καλοῦμεν, ἐξαίφνης ἀπέψυξε.

In Caput xiij.

Hadriani uita ex Dione à Xiphilino, & à Spartiano descripta extat. Per epistolam ad Minucium.) *Huius epistolæ exemplum legitur in Ecclesiast. historia Eusebij lib.*4. *ca.*9. Iudæos sane perturb.) *De hoc bello Xiphilinus. qui scribit Hadrianum colonia Hierosolymam deducta urbem, Aeliam Capitolinam appellasse.*

In Caput xiiij.

Antonini Pij uita ad Diocletianum scripta à Capitolino extat. Valentinus hęresiarches.) *Lege Eusebij historiam lib.*4. *cap.*10. *& deinceps.*

Iustini

Iustini liber inter opera ipsius à Roberto Stephano impressus extat.

In Caput xv.

M. Antoninus) *Huius quoq; Antonini uitam Capitolin. descripsit. De eodem Xiphilinus è Dione.* Secuta est lues.) *De hac peste Lampridius, & Eusebius in Chronico.* Quidam milites) *Mileteni hi milites erant. de quibus contra Dionem Xiphilinus in Antonino philosopho. Lege præterea Eusebium historiæ Eccles. lib.*5. *cap.*5.

In Caput xvj.

*Commodi uitam descripserunt Lampridus, Xiphilinus, & Herodianus lib.*1. Aelius Pertinax.) *Perinacis uitam Capitolinus descripsit. De eodem Herodianus lib.*2. *Xiphilinus, & Eutropius.* Iuliani Iurisperiti.) *De hoc Iuliano Spartianus, Xiphilinus, Herodianus, & alij.* Pontem Muluium) *Sic libri manuscripti hoc nomen infra quoq; edunt cap.* 28. *nec aliter in uetustis Sallustij libris scriptum inuenio.*

In Caput xvij.

Seuerus genere Afer) *Seueri uitam Spartianus scripsit. De eodem Xiphilinus & Herodianus lib.*2. *&* 3. Contra Pescennium) *De Pescennio*

Universidad de Deusto Biblioteca

Nigro ijdem, quos modo nominaui. Victor in Britanias.) De Seueri expeditione in Britanias præter superiores scribit Caßiodorus.

In Caput xviij.

Caracalla.) Xiphilinus huius nominis rationem explicans καραυκαλλον habet. Eius uitam Spartianus descripsit. De eodem Herodianus lib. 4. Opilius Macrinus.) De hoc Capitolinus, Xiphilinus & Herodianus lib. 4. & 5. M. Aurelius Anto.) De Antonino Heliogabalo Lampridius, & Herodianus li. 5. Aurelius Alexander.) Alexandri uitam Lampridius quoq; scripsit. de eodem Herodianus lib. 6. Xerxem.) Ita nominatur etiam à Caßiodoro, qui Herodiano est, ἀρταξέρξης ὁ πορσῶν βασιλεὺς.

In Caput xix.

Maximinus.) Duorum Maximinorum patris & filij uitam descripsit Capitolinus. de eodem Herodianus lib. 7. & 8. Pupienus interf.) De Pupieno & Albino Eutropius li. 9. Pro Pupieno Capitolinus, &, Herodianus. Maximum habēt. Idem tres Gordianos uno libro complexus est.

In Caput xx.

De Philippo patre, & Philippo filio Eutr. & Sex. Aurel. Millesimus à conditione) Millesimus annus urbis expletus est 3. anno imperij Philip. Caßi.

In Caput

In Caput xxj.

De Decio, itam de Gallo & Volusiano Eutrop. lib. 9. & Sex. Aurel. Morborum pestis) Huius pestis inqt Euseb. testis est Cyprian. de mortal. lib.

In Caput xxij.

Valerianus in Rhetia) De Valeriano & Gallieno legendus est Trebellius Pollio, qui utriusq; uitam scripsit. Conspirant intrinsecus tyranni) Triginta tyranni eo tempore imperio Romano extiterunt: de quibus Pollionis liber extat.

In Caput xxiij.

Claudij uitam Trebellus scripsit, Aureliani Vopiscus, qui etiam Quintilli meminit. Lege præterea Eutropium & Aurelium. Eripe me his) Lege Pollionem in Tetrici tyranni uita.

In Caput xxiiij.

Taciti, Floriani, Probi, Saturnini, Proculi & Bonosi uitæ à Flauio Vopisco descriptæ extant: quas lege. Syrmium) Herodiano li. 7. σίρμιον μεγίστη παιόνων πόλις est. Carus Narbon) De Caro Vopiscus, & Sex. Aurel. Eosdem de Carino & Numeriano consule. Cochem) Schonhouij Eutropius, Corchen, habet: meus manuscriptus, Soænen.

In Caput XXV.

Vacaudas) Schonhouij Eutropius habet, Baucadarum nomen, meus, Bagaudarum. Quæ autem

hic

Universidad de Deusto
Biblioteca

In Septimum librum

hic ab Orosio scribuntur, ea sunt quoq; in Eutropij lib. 9. & apud Sext. Aurelium.

In Caput xviij.

Constantinus imperat.) Constantini uitam copiose Eusebius libris quinq; descripsit. De eodem Sex. Aurelius & Eutropius. Arius Alexandrinæ vibis) De Ario & concilio Niceno tam multa scriptores ecclesiastici, ut mihi tacendum putem. Vrbem nomine suo) Constantinopolim intelligit, quæ prius Byzantium erat.

In Caput xxix.

De Constantini tribus filijs, qui illi in imperio successerunt, Eutropius libro ult. Cui Helena) Eutropius scribit Constantem perijsse haud longe ab Hispanijs in castro, cui Helenæ nomen est. Schon houius non recte, castris, legit, quod ex Cassiodoro & Hieronymi Chronico perspicitur. Vetranionem) Ita hoc nomen scribitur etiam in meo Eutropio.

In Caput xxx.

De Iuliano Eutropius & Sex. Aurelius: copiosissime uero Ammianus Marcellinus libro 22. & deinceps.

In Caput

Annotationes.

In Caput xxxj.

Iouimanus) De hoc Eutropius extremo libro decimo, Ammianus lib. 25. & Sex. Aurelius.

In Caput xxxij.

Quæ deinceps Orosius scribit, ea Paulus Diaconus quoque persequitur in sua historia, quam Eutropio adiunxit. Vnde qui uolet, ea petere potest: nos, qui in ijs nihil quod annotatione opus habeat, inuenimus, hic finem facimus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca